

# arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije  
Ljubljana 2015

Letnik 38  
št. 2



arhiivi

UDK 930.25 (497.4) (05)  
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835



9 770351 283001

# arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije  
Ljubljana 2015

Letnik 38  
št. 2



*Vhod v nekdanjo ozko Špitalsko ulico (danes Stritarjeva ulica). V ospredju so dobro vidne hiše (levo je stavba nekdanjega meščanskega špitala), ki so bile pred 120. leti v velikonočnem potresu tako močno poškodovane, da so jih morali podreti (SI ZAL LJU 342, Fototeka, A1-060).*

**Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije**  
**Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens**  
**Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia**  
**The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia**

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.  
© 2015 Arhivsko društvo Slovenije

**Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije**

Uredništvo: Zvezdarska 1, p. p. 21, SI-1127 Ljubljana  
telefon: (01) 241 42 47  
telefaks: (01) 241 42 76  
e-pošta: arhivi.urednistvo@gmail.com  
www.arhivsko-drustvo.si/arhivi  
FB: <https://www.facebook.com/pages/Arhivsko-dru%C5%A1tvo-Slovenije/499724203461763?ref=bookmarks>

Odgovorni urednik: dr. Jure Volčjak (Ljubljana)  
Tehnična urednica: Barbara Žabota (Ljubljana)  
Uredniški odbor: dr. Zdenka Bonin (Koper), dr. Boris Golec (Ljubljana), dr. Bojan Himmelreich (Celje), mag. Tone Krampač (Ljubljana), Aleksander Lavrenčič (Ljubljana), Leopold Mikec Avberšek (Maribor), dr. Elvis Orbanić (Pazin), Jernej Križaj (Ljubljana), Ivanka Uršič (Nova Gorica), dr. Peter Wiesflecker (Gradec), Katja Zupanič (Ptuj)

Redakcija te številke je bila zaključena: 20. oktobra 2015  
Revija izhaja dvakrat letno.  
Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: Lucija Krznar  
Prevodi: Alenka Hren (angleščina), Wolfgang Zitta (nemščina)  
Fotografska dela: Tina Arh  
UDK: Alenka Hren  
Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo, ARRS in Arhivsko društvo Slovenije  
Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk  
Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice  
Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.  
Naklada: 400 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: COBISS (Slovenija); Historical Abstracts, America: History and Life, ABC-CLIO (Združene države Amerike); Centro de Información Documental de Archivos (Španija); Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg (Nemčija); EBSCO Publishing (Združene države Amerike); ProQuest (Združene države Amerike)

## KAZALO

### ČLANKI IN RAZPRAVE

VANJA KOČEVAR	Pritožba kranjskih deželnih stanov zoper ljubljanskega škofa Tomaža Hrena iz leta 1607 – 2. del	233
UROŠ KOŠIR	S tujsko legijo čez Afriko (1933–1938) – pot slovenskega legionarja	269
ŽELJKO OSET	Okoliščine izvolitve Todorja Pavlova za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti in njegovega izbrisa	287
ALEKSANDER LAVRENČIČ	Programsko-organizacijski-tehnični-izvedbeni delovni načrt »Planica 72« za realizacijo radijskih in televizijskih prenosov prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih	299

### IZ PRAKSE ZA PRAKSO

JURIJ DOBRAVEC	Katalog in digitalizacija arhiva fotografskih negativov na steklenih ploščah avtorja Janka Ravnika	325
----------------	--	-----

### IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

TADEJ TRNOVŠEK	Poskus rekonstrukcije »fonda« urbarjev in urbarialnih registrov samostana Stična in vprašanje njegove hrambe skozi čas	353
DUNJA DOBAJA	Karlovško predmestje po popisu prebivalstva iz leta 1869	377
GAŠPER CERKOVNIK	Neznana <i>Knjiga spominov</i> Vojeslava Moleta: izpadli deli iz tipkopisa za Moletovo avtobiografijo <i>Iz knjige spominov</i> v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani	401
MIRJANA KONTESTABILE ROVIS	Oris nastanka posebnega šolstva na Primorskem po drugi svetovni vojni	413

### O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Sonja Jazbec	27. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, 15. in 16. oktober 2015, Ptuj	427
	Sklepi 27. zborovanja Arhivskega društva Slovenije	430
Sonja Jazbec	28. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2015«, Hotel Tuzla, Tuzla, 1.–2. oktober 2015	430
Borut Batagelj	Arhivi v prihodnosti: Standardi in strategije. 38. avstrijski arhivski dan	433

## O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Katja Zupanič	»Resnice preteklosti hranimo za dejstva prihodnosti« – Ob šestdesetletnici Zgodovinskega arhiva na Ptuju	<b>437</b>
Gordana Šövegeš Lipovšek	25. mednarodni arhivski raziskovalni tabor – Nemzetközi levéltári kutatótábor. Fikšinci in Kramarovci v Sloveniji ter Kercaszomor na Madžarskem, 24. do 29. junij 2015	<b>444</b>
Gordana Šövegeš Lipovšek	Konferenca društva madžarskih arhivistov. Gödöllő, 6. do 8. julij 2015	<b>446</b>
Aleksander Lavrenčič	Smartdoc by Mediadoc 2015: pametno, mobilno, oblačno in varno upravljanje dokumentov. Hotel Plaza, Ljubljana, 22. september 2015	<b>447</b>
Peter Wiesflecker	Strukturen – Standards – Strategien. Ein Blick auf steirische Archive im Jahr 2015	<b>453</b>

## OSEBNE VESTI

Miha Šimac	In memoriam. Jože (Josef) Jerko (1935–2015)	<b>459</b>
------------	---	------------

## PRIDOBITVE ARHIVOV

Pridobitve Arhivov v letu 2014	<b>461</b>
--------------------------------	------------

## BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2014	<b>475</b>
--	------------

## OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

## Publikacije

Marija Čipič Rehar	Julijana Visočnik: Škofijski arhiv Ljubljana. Inventar fonda ŠAL 2	<b>499</b>
Tea Anžur	Alojz Cindrič: Od imatrikulacije do promocije, Doktorandi profesorja Franceta Vebra na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945	<b>500</b>
Nina Gostenčnik	Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci, 15.–17. april 2015	<b>502</b>

## Tuji časopisi

Boštjan Zajšek	Papierkrieg: Quellen zur Geschichte des Ersten Weltkrieges in Archiven Österreichs, und Tschechiens. <i>Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs</i> 57 (2014)	<b>505</b>
----------------	---	------------

Razstave

Sabina Lešnik Maribor v letu 1965: razstava fotografij

**509**

## INDEX

## ARTICLES AND PAPERS

- VANJA KOČEVAR The 1607 Complaint of the Carniolan Provincial Estates against the Ljubljana Bishop  
Tomaž Hren – Part 2 **233**
- UROŠ KOŠIR Across Africa with the French Foreign Legion (1933-1938) – the Journey of a Slovenian Legionnaire **269**
- ŽELJKO OSET The Circumstances of Electing Todor Pavlov as a Member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts and the Circumstances of his Removal from the List of Members **287**
- ALEKSANDER LAVRENČIČ Work Plan »Planica 72« Developed for the Purpose of Programming, Organising, Technical Realisation and Implementation of the Radio and TV Broadcast of the First Ski Jumping World Cup **299**

## FROM PRACTICE FOR PRACTICE

- JURIJ DOBRAVEC Cataloguing and Digitisation of Janko Ravnik's Archive of Glass Plate Negatives **325**

## FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

- TADEJ TRNOVŠEK An Attempt to Reconstruct »the Collection« of *Urbaria* and *Urbaria-Registers* of the Stična Cistercian Abbey and the Issue of Its Preservation Through Time **353**
- DUNJA DOBAJA Karlovško predmestje (Karlovško Suburb) in the 1869 Census **377**
- GAŠPER CERKOVNIK The Unknown *Book of Memories* by Vojeslav Mole: Parts Omitted from the Typescript for Mole's Autobiography Entitled *From the Book of Memories* at the National and University Library in Ljubljana **401**
- MIRJANA KONTESTABILE ROVIS Special Needs Schools in Primorska After World War II **413**

## ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

- Sonja Jazbec 27th Meeting of the Slovenian Archival Association, October 15 and 16, 2015, Ptuj **427**
- Decisions of the 27th Meeting of the Slovenian Archival Association in Ptuj **430**
- Sonja Jazbec 28th International Conference »Arhivska praksa 2015«, Hotel Tuzla, Tuzla, October 1 and 2, 2015 **430**
- Borut Batagelj Archives in the Future: Standards and Strategies. 38th Austrian Archives Day **433**



ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Katja Zupanič	»»We Keep Past Truths For Future Facts« – 60 Years of the Historical Archives Ptuj	<b>437</b>
Gordana Šövegeš Lipovšek	25th International Archival Research Camp – Nemzetközi levéltári kutatótábor. Fikšinci and Kramarovci in Slovenia and Kercaszomor in Hungary, June 24 to 29, 2015	<b>444</b>
Gordana Šövegeš Lipovšek	Conference of the Hungarian Archival Association. Gödöllő, July 6 to 8, 2015	<b>446</b>
Aleksander Lavrenčič	Smartdoc by Mediadoc 2015: Smart, Mobile, Cloud and Safe Records Management. Hotel Plaza, Ljubljana, September 22, 2015	<b>447</b>
Peter Wiesflecker	Strukturen – Standards – Strategien. Ein Blick auf steirische Archive im Jahr 2015	<b>453</b>

PERSONALIA

Miha Šimac	In memoriam. Jože (Josef) Jerko (1935–2015)	<b>459</b>
------------	---	------------

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Acquisitions of Archives in 2014	<b>461</b>
----------------------------------	------------

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS

Bibliography of Archivists for 2014	<b>475</b>
-------------------------------------	------------

REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publications

Marija Čipić Rehar	Julijana Visočnik: Škofijski arhiv Ljubljana. Inventar fonda ŠAL 2	<b>499</b>
Tea Anžur	Alojz Cindrič: Od imatrikulacije do promocije, Doktorandi profesorja Franceta Vebra na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945	<b>500</b>
Nina Gostenčnik	Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci, 15.–17. april 2015	<b>502</b>

Foreign Journals

Boštjan Zajšek	Papierkrieg: Quellen zur Geschichte des Ersten Weltkrieges in Archiven Österreichs, Deutschlands und Tschechiens. <i>Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs</i> 57	<b>505</b>
----------------	---	------------

## Exhibitions

Sabina Lešnik Maribor in the Year 1965: Photo Exhibition

**509**

## NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ⊗ Prispjevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ⊗ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ⊗ Prispjevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati izvleček (maks. 10 vrstic), ključne besede, primerne za indeksiranje, in povzetek (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec virov in literature.
- ⊗ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ⊗ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.  
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ⊗ V poglavju Viri in literatura morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ⊗ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.  
Primer: SI AS 1, šk. 1.
- ⊗ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov) dela*. Kraj: založba, leto izida.  
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⊗ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.  
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
- ⊗ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.  
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ⊗ Slikovno gradivo sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ⊗ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ⊗ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki Arhivov in na spletni strani ADS.
- ⊗ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

**ARHIVI**,  
glasilo Arhivskega društva  
in arhivov Slovenije  
so osrednja slovenska  
arhivska revija, ki  
spremlja širok spekter  
arhivskih vprašanj. V njej  
objavljamo prispevke  
s področja arhivistike,  
(upravne) zgodovine,  
zgodovinskih pomožnih  
ved, vede o virih, arhivske  
teorije in prakse ter  
vsakdana slovenskih  
arhivov in aktualna  
vprašanja s področja  
zaščite in hranjenja novih  
oblik zapisov informacij  
na računalniških medijih.

Prispevke sprejema  
uredništvo na naslov:

**Uredništvo Arhivov**  
Arhivsko društvo Slovenije  
Zvezdarska 1, SI-1000  
Ljubljana  
T: +386 (0)1 24 14 247  
e-pošta:  
arhivi.urednistvo@gmail.com

**Rok za oddajo**  
prispevkov za rubrike  
*Članki in razprave*, *Iz*  
*prakse za prakso* in  
*Iz arhivskih fondov in zbirk*  
za prvo številko je

**1. maj,**

za drugo številko pa

**1. oktober!**

Rok za oddajo prispevkov  
za ostale rubrike pa je za  
prvo številko

**20. maj,**

za drugo številko pa

**20. oktober!**

**ARHIVI,**

the Review of the Archival Association and Archives of Slovenia, is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and presents also problems from the area protection and maintain new forms of the written record on the computer mediums.

Papers should be sent to the editorial board:

**Uredništvo Arhivov**

Arhivsko društvo Slovenije  
Zvezdarska 1, SI-1000  
Ljubljana  
T: +386 (0)1 24 14 247  
e-pošta:  
arhivi.urednistvo@gmail.com

**Deadlines**

**papers for the section**  
*Articles and Papers, From Practice to Practice and From Archival Files and Collections* are to be submitted by

**May 1**

for the first number and by

**October 1**

for the second number!  
Papers for other sections are to be submitted by

**May 20**

for the first number and by

**October 20**

for the second number!

**INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI**

- ⦿ Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- ⦿ Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- ⦿ Papers for the sections *Articles and Papers, From Practice to Practice* and *From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line abstract, key words appropriate for indexing and a maximum 30-line summary. List of sources and literature stands before the summary.
- ⦿ Authors should state their full address, title and/or profession, work place and address of the institution where they work, phone number and e-mail.
- ⦿ Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.  
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- ⦿ Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- ⦿ Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.  
Example: SI AS 1, box 1.
- ⦿ Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.  
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⦿ Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.  
Example: Matijevič, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
- ⦿ Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.  
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- ⦿ Graphic materials should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- ⦿ Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- ⦿ Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of Archival Association of Slovenia.
- ⦿ Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

1.01 Izvirni znanstveni članek

ČLANKI IN RAZPRAVE

UDK 272(497.4)"1607":929Hren T.

Prejeto: 4. 5. 2015

## Pritožba kranjskih deželnih stanov zoper ljubljanskega škofa Tomaža Hrena iz leta 1607 – 2. del

VANJA KOČEVAR

univ. dipl. zgodovinar

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: vkocevar@zrc-sazu.si

### Izvleček

Kranjski deželni stanovi so 3. decembra 1607 deželnemu knezu, nadvojvodi notranjeavstrijskih dežel ter poznejšemu cesarju Ferdinandu II. poslali pritožbo zoper ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, ki je na Kranjskem kot deželnoknežji uradnik vodil (proti)reformacijsko komisijo. Člani pretežno protestantskih stanovskih kurij gospodov ter vitezov in oprod so se uvodoma sicer izrekli za zveste katoliškemu deželnemu knezu, dejanskemu vodji protireformacije, nato pa so navedli vrsto pritožb na račun izvajanja »deželnoknežje reformacije« v deželi, zlasti njen vodja škof Hren naj bi prekoračil svoja pooblastila, kršil stare pravice deželanov ter se osebno okoriščal. Dokument je še zlasti zanimiv, ker omogoča vpogled v Hrenovo politiko slabitve plemiške protestantske stranke v kranjskem deželnem zboru, s podpiranjem četrte meščansko-trške kurije. Prispevek poskuša na podlagi arhivskih virov in strokovne literature predstaviti nekaj novih prispevkov k biografiji škofa Tomaža Hrena – ene najbolj kontroverznih oseb slovenske zgodovine – in njegovo spreminjajočo podobo v zgodovinopisju, ter dalje, kontekstualizirati stanovsko *Quarelam* proti škofu (tako v kranjski kot tudi širši evropski politično-konfesionalni okvir). Dotični dokument je namreč nastal v času, ko so tako notranjeavstrijske kot tudi ostale srednje- in zahodnoevropske dežele pretresale številne napetosti med katoličani in protestanti vseh družbenih slojev.

### Ključne besede:

Kranjska, škof Tomaž Hren, kranjski deželni stanovi, protireformacija, augsburška veroizpoved, nadvojvoda Ferdinand

### Abstract

THE 1607 COMPLAINT OF THE CARNIOLAN PROVINCIAL ESTATES AGAINST THE LJUBLJANA BISHOP TOMAŽ HREN

On December 3, 1607, the Carniolan Provincial Estates wrote a letter of complaint and sent it to their Provincial Prince, the Archduke of the Inner Austrian provinces and the future Emperor Ferdinand II. In it they expressed their dissatisfaction with the Ljubljana Bishop Tomaž Hren, the princely official in charge of the (Counter) Reformation commission in Carniola. Though initially declaring loyalty to their Catholic provincial prince - the actual initiator of the Counter-Reformation – the members of the predominantly protestant curia of lords and that of knights and squires then stated a number of complaints in terms of how the “provincial princely Reformation was

### Key-words:

Carniola, Bishop Tomaž Hren, Carniolan Provincial Estates, Counter-Reformation, Augsburg Confession, Archduke Ferdinand

being carried out in Carniola". Hren in particular was being accused of abusing his power, violating the old privileges of the members of the estates, and benefiting personally from all this. The document is especially interesting for its insight into Hren's policy of weakening the noble protestant party in the Carniolan Provincial Diet by supporting the fourth curia of towns and boroughs. Based on archival sources and expert literature, this paper first aims to add to the biography of the Bishop Tomaž Hren, one of the most controversial personalities in Slovenian history, and to his ever changing image in Slovenian historiography. Secondly, it tries to place the Estates' Quarela against Bishop Hren in the local Carniolan and wider European political and religious contexts. After all, the document in question was created at a time when the Inner Austrian lands and the rest of the Central and Western European countries were all experiencing increasing tension between the Catholics and the Protestants in all social strata.

## Pritožba kranjskih stanov zoper škofa Hrena

### Podatki o dokumentu

- **Naslov:** *Quarela Statuum Carniolae contra Episcopum Labacensem No. II.*<sup>1</sup> (v popisu Zbirke rokopisov Arhiva Republike Slovenije (ARS, SI AS 1073) je dokument poimenovan: *Kranjski stanovi, pritožba na deželnega kneza zoper ljubljanskega škofa v zadevi protireformacije*).
- **Nahajališče:** Arhiv Republike Slovenije (ARS) v Ljubljani (signatura: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 237, II–67r.);<sup>2</sup> papir, vezan v zvezek, 32 strani, dokument dobro ohranjen, pisava dobro berljiva (nemška kurenta, gotska minuskula).
- **Oblika:** pismo
- **Datum nastanka:** Ljubljana, 3. december 1607 (prva različica dokumenta, ki se od pričujočega nekoliko razlikuje, na kar je opozorjeno v opombah, je nastala 18. avgusta 1607 in jo je objavil Johann Loserth).
- **Izstavitelj:** Kranjski deželni stanovi (seznam štiriinštiridesetih deželanov iz vrst gosposke in viteške kurije, ki so 16. januarja 1608 podpisali pritožbo, je objavljen v posebnem poglavju prispevka).<sup>3</sup>
- **Prejemnik:** Deželni knez notranjeavstrijskih dežel, nadvojvoda Ferdinand (III.) (od leta 1619 dalje cesar Ferdinand II.).
- **Objava:** Loserth, Johann: *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II. Fontes rerum austriacarum. Österreichische Geschichts-Quellen. Diplomataria et Acta; Band 60, Teil 2.: Von der Auflösung des Protestantischen Schul- und Kirchenministeriums bis zum Tode Ferdinands II. 1600–1637*. Wien: In Kommission bei Alfred Hölder, 1907, št. 1734, str. 443–458.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Latinski naslov dokumenta se v prosetm prevodu glasi: *Pritožba stanov Kranjske proti ljubljanskemu škofu št. II.*

<sup>2</sup> Loserth navaja, da naj bi kranjski deželni arhiv, predhodnik današnjega Arhiva Republike Slovenije (ARS), hranil kar pet različic dokumenta, in sicer dva koncepta z 20. avgusta 1607 (čepprav navaja v svoji transkripciji datum 18. avgust), dva koncepta s 3. decembra 1607 in še eno nedatirano kopijo. Zaenkrat nam je nahajališče naštetih prepisov dokumenta še neznano.

<sup>3</sup> Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1757, str. 474–475.

<sup>4</sup> Loserthova objava se nekoliko razlikuje od dokumenta, objavljenega v pričujočem prispevku. Dokument, ki ga je objavil Loserth, je datiran z datumom 18. avgust 1607. Loserth nato navaja, da obstaja še en koncept tega dokumenta z dne 20. avgusta 1607 in dva z dne 3. decembra 1607. V zadnji od naštetih naj bi na koncu pisalo: »... datirt und I. F. D<sup>e</sup> nach Regensburg befürdert den 3. Dec. 1607«. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so protestantski stanovi nekoliko spremenjeno pritožbo januarja 1608 še enkrat poslali nadvojvodu, ki se je takrat mudil v Re-

- ◊ **Literatura:** Dimitz, August: *Geschichte Krains III.*, str. 346–353; Turk, Josip: Tomaž Hren, str. 7–8.
- ◊ **Original:** Pismo je pisano na papirni podlagi, ohranjeno v obliki prepisa ter vezano v zvezek. Vsebina pisma obsega 25 strani besedila (objestransko). Skupaj z dvema praznima listoma zvezek vsebuje 16 listov. Dokument je dobro ohranjen.  
Dokument je pisan v nestandardiziranem nemškem jeziku zgodnjega 17. stoletja, v katerem je verjetno tudi več kranjskih specifik. Zapisovanje je nedosledno. Pisava je nemška kurenta, vrivki v latinščini so pisani v humanistiki.

## Transkripcijska načela

Načela transkripcije sledijo smernicam za izdajanje nemških zgodnjenovoveških besedil, ki so izšle pod uredništvom Walterja Heinemeyerja.<sup>5</sup> Poleg tega so bili upoštevani zgledi objave kranjskih deželnih privilegijev Andreja Nareda.<sup>6</sup> Transkripcija besedila sicer v glavnem verno sledi predlogi. Izjeme: črka **v**, ki se izgovarja vokalno, je pisana kot **u** (npr. *vnd* → *und*; *vnser* → *unser*). Nasprotno je **u** pred vokali, kjer se dandanes izgovarja konzonantno, pisan kot **v** (*veruallen* → *vervallen*; *zuuor* → *zuvor*; *dauon* → *davon*). Črka **y** je v transkripciji vselej uporabljena dosledno kot **v** predlogi, transkripcija za razliko od predloge opušča le pisanje preglasa nad to črko (npr.: *beÿligunder* → *beyligunder*). Črka **w** se uporablja kot **v** predlogi. Podvojitve konzonantov so transkribirane v skladu s predlogo. Nadpisane črke so podane kot **v** predlogi (npr.: *laesá*). Osebna imena so zapisana kot **v** predlogi in podana v posebnem indeksu. Zaradi neenotnega zapisa v predlogi se velika začetnica v transkripciji uporablja izključno pri zapisovanju lastnih imen in začetkov povedi, vsi samostalniki so pisani z malo začetnico. Besede, ki se po današnjih pravilih pišejo ločeno, so v transkripciji, za razliko od predloge, pisane ločeno. Interpunkcija po smislu sledi današnji rabi. Slabo berljiva in neberljiva mesta so v transkripciji oznančena z [?]. Deli besedila, ki so v predlogi obkroženi, so v transkripciji podčrtani in posebej označeni z opombami. Latinski vrivki so v predlogi pisani v humanistiki, v transkripciji so ta mesta zapisana z ležečo pisavo in na nekaterih mestih opremljena z opombami (npr.: *Criminis laesae Majestatis*). Vrivki so zapisani v oklepajih in označeni z opombami (npr.: [J:]). Dodatki referenta so označeni z znakom [ ]. Datacija verno sledi predlogi, saj so notranjeavstrijske dežele od 1582 dalje uporabljale gregorijanski koledar. Okrajšave so razrešene (npr.: okrajšava za etc. je vedno transkribirana v tej obliki, v ostalih primerih je razrešitev okrajšave naznačena z oklepaji ali opombami). Tekstnokritične opombe so navedene po abecednem redu, stvarne opombe (razlaga teksta ter zgodovinske in biografske razlage) pa po številčnem. Začetki posameznih strani predloge so v transkripciji označeni z arabskimi številkami v nadpisani obliki (npr.: <sup>[1r]</sup> za prvo stran lista in <sup>[1v]</sup> za hrbtno stran lista), v predlogi pa je paginacija narejena naknadno, poleg tega so oštevilčeni le listi, ne pa posamezne strani. Odstavki so postavljeni po smislu glede na predlogo, kjer predloga med besedilom pušča prazen prostor, je v transkripciji izpuščena vrstica.

gensburgu, potem ko na prvo pritožbo ni odgovoril. Istočasno pa so škofa Hrena izključili iz deželnega zbora. Na razlike med obema različicama vira je opozorjeno v sprotnih opombah.

<sup>5</sup> *Richtlinien für die Edition Landesgeschichtlicher Quellen.*

<sup>6</sup> Nared: Objava in prevod, str. 70–77.

## Transkripcija

[1<sup>r</sup>] *Quarela statuum Carniolae contra episcopum Labacensem*  
No. II.<sup>7</sup>

Durchlechtigster erzhörzog, gnedigster herr  
und landsfürsst etc. etc.

Euer fürstliche durchlaucht<sup>8</sup> sein unser gehor[samen] ganz willigste dienste bestes unsers vermögens, in pflicht schuldigen threuen, iederzeit undterthänigst zuvor.

Obwoll in bestell- und anordnung, haillsamer beständigen regiment, fürnemblich fleissige achtung zugeben, damit in anrichtung eines, das ander nit zerstört, sonder ein iedes in seinen wülden erhalten werde, inmassen dan die von ewer fürstlichen durchlaucht in dero erbfürstenthumben, und landen angerichte *religions reformation*, unsers gehorsambsten erachtens auch nit dahin gemaint, noh angesehen, das andere daneben wollbestelte, nuzlich, und haillsambe, von anfang mit hochuernünftiger, zeittigen, und ganz fürsichtigen, *consideration* angerichte, und durch yeblich gebrauch von unermesslichen langen, jahren in lengen in mehr verbesserte, auch also in schwung und guetter gewonhait, und freyheiten, mit welhen die ganze menschliche *societet* regiert, auch alle *comercia*, gewerb, und handtierungen: auffnemb[ung] und fortpflanzung weltlicher wollfahrt erhalten werden, damit und dardurch *confundiert*, verwürt, und aufgehoben werden sollen, müssen doch ein ersambe euer fürstlichen durchlaucht iederzeit gethreuen [1<sup>v</sup>]gehorsambe landtschafft in Crain, fürnemblich aber wüer von der rütterschafft mit höchster beschwärde wider alles geseztes hoffen und vermainen, in werkh und in der that landtgreüfflich vermerken, und nit in geringer unseren und des gemainen wesen sonderbaren empfindlichen schaden erfahren, was massen euer fürstlichen durchlaucht geordnete, herrn *religions reformations commissarien* in Crain, fürnemblich herr bischoue zu Laybach<sup>9</sup> als *principal*, die *limites* ihrer, ihnen gnedigist aufgetragenen *reformation commission* zuüberschreütten, und dieselben zuwider euer fürstliche durchlaucht außgangenen mehrfeltigen verordnungen, auch ihres deswegen in hand habenden gemessenen *instruction* etwas gar zu weith zuextendieren undter den schein angezogener *religions reformation* sich gar in das weltliche zumüschen in demselben seines gefallens zudisponieren, und ihme dardurch ein sonderbare *praerogativ*, und fürstlichen gewalt zusuechen, entgegen ein ganze landtschafft fürnemblich aber der adl oder rüsterstandt undterzudruckhen, bey eure fürst[liche] durchlaucht zuverdiennen verhasst zumachen, und seinen eingebildeten weltlichen *principatum* darunter anzurichten und zuerheben undterstehet.<sup>a</sup>

Ewer fürstlichen durchlaucht khönen wir undterthänigst zubereichten mit undterlassen, welichermassen herr bischoue zu Laybach, ein über aus feindselige *Famos* schriftt,<sup>10,11</sup> davon uns erst neülicher zeit dise *sub* no: 1. beyli-

<sup>7</sup> Verjetno je do ošteviljčenja prišlo, ker so stanovi prvo različico svoje pritožbe zoper ljubljanskega škofa Hrena sestavili že 18. avgusta 1607. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II., št. 1734*, str. 443–458.

<sup>8</sup> Deželni knez, nadvojvoda Ferdinand (III.), cesar Ferdinand II. Glej seznam oseb.

<sup>9</sup> Ljubljanski škof Tomaž Hren. Glej seznam oseb.

<sup>a</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>10</sup> Na tem mestu se dokument z dne 18. avgusta 1607, ki je služil za predlogo Loserthovi transkripciji, in dokument z dne 3. decembra, ki je transkribiran v pričujočem prispevku, nekoliko razlikujeta: avgustovska različica pritožbe navaja, da je Hren svoje poročilo na dvor poslal oktobra ali novembra 1604, česar v decembrski različici ni, vendar v slednji stanovi navajajo, da je Hrenovo poročilo v prilogi.

<sup>11</sup> Škof Tomaž Hren je oktobra 1604 sestavil poročilo za deželnega kneza, v katerem je zastopal interese kurije mest in trgov ter plemstvu očital, da krati pravice meščanstva. Povzetek



gunder abschrift zuekhommen, verfast, und gestelt habe, in welcher er<sup>12</sup> undter den schein deren von stött und märkhten, welhe ihme<sup>12r</sup> doch nichts angehen, auch seiner *iurisdiction* nit undterworffen sein, euer fürstliche durchlaucht von wegen der damals angerichten, geordneten, und *publicierten*, aber auf der sahen mehrere befundene beschaffenheit, widerumb hohuernunfftig *abrogierten* pollicey ordnung, fürnemblich wegen des geyhandls, item wegen des vieh verkauffs, oder vieh trib ausser landt, dan wie es mit der *execution* wider gedachten von stött und märkhten ihrer durh unachtsamb[igkheit] und nachlässigkheit anwahsenden steuer, wohenpfening, und anderer gemainen anlagen austände gehalten.

Viertens wir bey denen gewöhnlichen landtägten, ausschüssen, und anderer gemainer landtschafft zusammenkhunfftten die *nota* deren von stött und märkhten, darundter er allen pouel<sup>13</sup> ohne *respect* und undterschaidt, mit undterzumischen und hirusziehen vermaint, *colligiert*, und in das *protocoll* verzaichnet, und dan zu lezten, wie und was gestalt einer er[samen] la[ndtschafft] verordneten ampts stöllen ersetzt werden sollen, nit allein mit villen ungeraimbten, und des gemainen wesens wollfahrt aufnembung ganz schödlichen nachtailligen *deductionen* zu *persuadieren* sondern ein ganze ersambe gethreue gehorsambste, iederzeit mit Gottes gnedigen beystandt erbar und aufrecht erfundene landtschafft, unverschuldter, und in all ewigkheit unbeybringlicher sahen *crimins laesae maiestatis*,<sup>14</sup> haimblich und feindt<sup>12v</sup> selliger wais zu *insimulieren*, ia etlich herrn und landtleüthen in *singulari*, als die graffen von thurn,<sup>15</sup> die herren von Auersperg,<sup>16</sup> die herrn von Khisl,<sup>17</sup> und andere mit allerley ungebürlichen ehrn verschimpflichen anzügen zu *deferieren*, und verhast zumachen, sich wenigist gescheüht, alles dahin angesehen, damit er sich, als wan er das ainige *fulcrum* wäre, darauf die ganze gemaine wollfahrt beruehe, und alles an ihm allein *dependiere*, vouiert, und erhalten werde, fürbrechen und erheben möhte. Wie wir aber ainigen *effectum*, was bey euer fürst[lichen] durch[laucht] etc. er h[err] bischove mit solher seiner *famos* schrift, welhe an ihr selbs nichtig, hässig, und ohne grundt, ausgericht, bishero nit gespüert, hetten wir uns doh khein grössere gnadt, winschen wöllen, als das sie uns zu unserer gegründten verantwortung khommen lassen, und euer fürstliche durchlaucht etc. sodan in sachen richter sein sollen, da uns dan in sachen gehorsambist nit zueiflt, sih das offenbare gegenspill in grundt befeunden haben, und herr bischove, neben wollverdienten starkhen verwaiß den khüerzern ziechen müssen, entgegen ein ersambe landtschafft, und der rütterstandt, bey ihr oft und villmalls redlich, und männlich erlangten ruhemwürdigen erfunden und den sig der ehrewarheit, und bestandthafftigkheit erweicht haben wurde.

dokumenta je najprej leta 1867 objavil August Dimitz (datacija: 30. oktober 1604, glej Dimitz: Urkunden, št. 234, str. 110–111) ter nato leta 1907 še Johann Loserth (datacija: 24. oktober 1604, glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1632, str. 375–387). Vsebina dokumenta je obravnavana v tretjem poglavju pričujočega prispevka.

<sup>12</sup> Pisanje osebnih zaimkov je v predlogi nedosledno pisano z velikimi in malimi začetnicami. Zaradi pravil transkripcije, ki predvidevajo poenotenje, so vsi osebni zaimki transkribirani z malo začetnico. Opozoriti velja na dejstvo, da je osebni zaimek *Er* v predlogi dosledno pisan z veliko začetnico le, kadar se nanaša na ljubljanskega škofa Hrena.

<sup>13</sup> Možna razlaga kot »*Pouel*« → »*Pöbel*«, kar sicer danes pomeni: sodrga, drhal; vendar je arhaični pomen besede po Grimmovem slovarju: »*volk, volksmenge, einwohnerschaft, leute im all-gemeinen ...*«, kar se po našem mnenju nanaša na vse prisotne na deželnih zborih in odborih.

<sup>14</sup> Hren je stanovom zločin razžalitve veličanstva očital zaradi njihovega posredovanja proti (proti)reformaciji na gospostvu Bled leta 1587. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1632, str. 384.

<sup>15</sup> Plemiška družina Thurn. Glej seznam oseb.

<sup>16</sup> Plemiška družina Auersperg. Glej seznam oseb.

<sup>17</sup> Plemiška družina Khisl. Glej seznam oseb.

[3<sup>r</sup>]Dann erstlichen das fürgeben wierdet die graffen von Thurn,<sup>18,19</sup> als gewesste landtsobrigkheit<sup>20</sup> solten auß einem vermainten, ihrer, und anderer undterthanen schaden, dennen von stätt: und märkhten wegen des geyhandls abstellung, einigen vorschub nit geben, weniger die in sahen von ihnen durch landtsfürstlichen beuelich abgeforderte bericht thuen und eruolgen lassen wöllen, wierdet sih ob Gott will, dises nit befinden, weil ò *contrario* wissent, und darthuenlichen, das widrig auch mit der canzley<sup>21</sup> registratur zuerweisen, das sie herrn graffen, was ihnen amts, und ihrer persohn halber zuthuen gebüerth, an ihnen einmals nihts haben erwinden lassen sonder iederzeit gethrew und aussrecht sein erfunden worden, inmassen dan derselben erben und nachkhumblinge die iezigten noch in leben wesunden graffen von Thurn, zu röttung ihrer lieben eltern ehrwarlich verdienten lobs und ehren, dergleichen inzicht der notturfft nach zuwidersprechen ohne zweifl ohngeandt nit lassen werden.<sup>b</sup>

Gleichermassen wierdet auch herr Hörwardt fr[ei]h[er]r von Auersperg<sup>22</sup> etc. als landtmarschallh<sup>23</sup> in Crain in angezogener schrifft angeben, das er als der augspurgischen *confession dependenten*, in samblung der ständen wahlen, bey dennen gewöhnlichen landtügen und anderen das gemainen wesen anlangunden zusambenkhunfften, dennen von stött und märkhten, als anumehr reformierte, guette [3<sup>v</sup>]catholische gänzlich *executiern*, und gleichsamb für kheine mitglieder, als zu derselben zeit, da si noch luthrisch gewesen erkennen solle, welches dan ein merkhlicher vortl zu allen lüstigen anschlügen, auch ein lauter undterdrückung der Catholischen seye, damit die augspurgischen *confession* zuegethan sein, mit *votis* die anderen überstimen, und also ihr den ganzen landt, und allgemainen wesen, offtmals hoch schädlichstes fürnemben umb so vill bequember und besser und besser in den *effectum* gerichtet werden möge, mit mehrern.

Wie aber dises, und dergleichen feindtsellige angebugen ein gar allzuwissendlicher ungrundt, deme alle versamblete geist[liche] und weltliche stände gemainer landtschafft allmall für allzeit beständig, und einhällig widersprechen, da die landtags *protocolla* deme selbes gar clarlich *reclamieren*, als wöllen wir es dem herrn bischouen, aus welchen grundt er solhe fridhässige *simultates* erdacht, und hergeben hat, selbs mit mehren zuerwegen, haimbgesetzt haben, bisher ist dergleichen *effect* der durh ihme angezogenen lüstigen auschlögen, und der catholischen undterdrückung ob Gott will, nit vermerkht, nah gespüert worden, verhoffentlih auch ins khümfftig nit beschehen solle dises aber, ist in widrigen offenbar, und darthunnlih, das h[err] bischoff nit allein [4<sup>r</sup>]sein aigen votum, welches man ihme zwar nit widerspricht, sondern unter denselben auch die andere prälathen, und geistlichen, welche ihre sonderbare aigne *authoritet* zu votieren haben, ia gar deren von stött und märkhten, darzue er die gemain, und alle geschlechter ainfälltige handtwerhsleüth in grosser

<sup>18</sup> Graff von Thurn. Glej seznam oseb.

<sup>19</sup> Hren o Thurnih spregovori v prvi točki svojega poročila iz oktobra 1604. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1632, str. 376–380; Dimitz: *Urkunden*, št. 234, str. 110.

<sup>20</sup> Verjetno je mišljen pozneje omenjeni grof Janez Ambrož Thurn-Valsassina (Johann Ambros Graf von Thurn und Valsassina), ki je bil kranjski deželni glavar med letoma 1585 in 1592 (ARS, SI AS 730, fasc. 80, Seznam kranjskih deželnih glavarjev 1261–1803).

<sup>21</sup> *Kanzlei – stanovska pisarna* (Hudelja: *Nemško-slovenski*, str. 174).

<sup>b</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>22</sup> *Hörwardt Freiherr von Auersperg*. Herbard Auersperg (Turjak, 4. oktober 1574 – Ljubljana, 24. marec 1618). Miha Preinfalk zanj navaja: »Baron Auersperg s Turjaka. Vrhovni dedni deželni komornik in vrhovni dedni deželni maršal na Kranjskem in v Slovenski marki. Kranjski deželni upravitelj (1594). Sin barona Krištofa s Turjaka in njegove žene Ane, rojene Maltzan. Poročen (4. maj 1609) s Felicito baronico Kacijaner pl. Katzenstein z Begunj in Smednika, hčerko barona Jurija Andreja in njegove žene Elizabete, rojene Höfer z Matene († 27. september 1615).« (Preinfalk: *Auerspergi*, str. 446). Glej seznam oseb.

<sup>23</sup> Deželni maršal.

anzall aufs landthaus welhes bishero in kheinem landt *practiciert* worden ziehen und auf sein ainig, als aller geistlichen, und deren, von stött und märkhten *votum*, wie ungereimbt dasselb ist, und ob dise schon für sich selbst mit ihme nit *correspondieren*, sondern anderer mainung sein, geschlossen haben will, und weillen herr landtmarschallhen solches zuthuen bey sih nit befinden khan erdicht demnach h[err] bischoff uber ihme soliche feindsillige *columnia* deren, weill sy nit erwissen werden khönnen gar nit zuedenckhen, ihme vill rühmblicher wäre.<sup>c</sup>

Belangendt das weillendt herrn Georgen Khisl freyherrn<sup>24</sup> selligen, als gewesten landtsverweser<sup>25</sup> in Crain die ursah, des, undter der fürstlichen durchlaucht erzhörzogen *Maximiliani* zu Österreich etc. diser dreyr erblanden *gubernators*, wegen des von herrn graffen Sigmundten von Thurn<sup>26</sup> gefänglich angenomben lutherischen Andreen Allexandrins,<sup>27</sup> gehaltenen crainerischen landtags verhinderung zuegemessen werden will, stellen wir gar in kheinen zweifl, da der guette frombe herr noh im leben sein solte er sih solher beschuldigung, stattlich mit guetten grundt entschitten wurde mögen wie wir, und ein ganze ers[ambe] landschafft ihme demnach <sup>[4v]</sup>derzeit solich gezeügnus geben khönnen, das ihme hierdurch nit wenig gewalt und unrecht beschehen seye. Und ist sih zwar an dem herren bischoue sovill nit zuverwundern, das er in vermelter schrifft iezgenante landtleüthen in *singulari* mit solhen ungrundt angeben dörfen die weill er ein ganze ersambe gethreüe gehorsambste landschafft *criminis laesâ majestatis* zu beschulden nit gescheüet hat, wie aber wollernente landschafft sich desselben ganz unschuldig wais, ihro auch von ainigen röm[ischen] khaiser khönigen, oder erzhörzogen von Österreich etc. als ihrer von dem allmächtigen Gott fürgesetzten weltlichen höchsten obrigkeit soliches einmals *imputiert* worden, wie sie dan dergleichen in alle ewigkheit unauslöschliche Schandt thath zubegehen, und ihrer lieben *posteritet* ein solhen übel nahklang zu verlassen in ihren gemüeth und herzen einmals gedacht, und darvor sie Gott ewig behüetten wolle, noh derzeit nit gedenkhen, sondern eheunder alles eysserste an guet und bluete alles auszustehen und zuerleiden, als sih wider ihren g[nä]di[gi]sten herrn und landtsfürsten verlobter threü und gehorsams vergessen, dergleichen anzumassen, weniger mit ainichen ungeraimbten wörtlein häunen zulassen entschlossen, und bereith sein.<sup>c</sup>

Wann aber dem herrn bischouen nit umb das zuthuen, wie er die ienigen in angezogenen seiner *famos* schrifft *hinc inde*, sowoll wider die ganze Landschafft *in genere*, als etlihe herrn und landtleüth *in specie*, heüffig *spargierte* ganz ehrnverlezliche anzüg beweisen, wie es ihme dan auch in ewigkheit nit gelingen wierdet, sondern vill mehr, wie er die landtleüth verhasst machen, sich <sup>[5r]</sup>dennenselben vorziehen, und seinen *principatum* weiter vorstrekhen möge, also [(:)] undterstehet er sich auch, ungeacht euer fürstl[ichen] durchl[au]cht etc. ihme und seinem mit *commissario* auf die vor disem einkommene hohe beschwörungen ganz ernstlich ausserlegt, in verrichtung seiner *reformation commission* solihe *moderation* und beschaidenheit zugebrauchen damit wider diser einer ers[amen] la[ndtschafft] freyheiten, recht und gewonheiten ichtes gehandelt werde:) undter dem schein der religions *reformation* nicht weniger in das weltihe reht, und gar in die landtschranken zugreüffen, seines gefallens was man dasselbs in landts[recht] und hoffrecht handeln, richten, und urtheillen, wem man das reht ervolgen lassen, und in widrigen versagen solle, wissundtlicher landtsfreyheit, und demen geschribenen khayserlichen rech-

<sup>c</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>24</sup> Baron Jurij Khisl. Glej seznam oseb.

<sup>25</sup> Deželni upravitelj (*Landtsverweser*).

<sup>26</sup> Grof Sigmund Thurn. Glej seznam oseb.

<sup>27</sup> Andrej Alexandrin. Glej seznam oseb.

<sup>c</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

ten, sazung und ordnungen gar zu wider, durch ernstliche sehr geschörpffte schimpfliche *decreta*, wie die beylaag A. solhes clarlichen außweist, nit allein zu *disponieren*, zu *mandieren*, das weltliche in dem geistlichen, ains mit dem andern zuvermischen, sondern gar auf die eigenthumbliche landtmans güetter zugreüffen, dieselben, dem rechtmessigen *possessori* wider alles reht, aus seiner mit redlichen erbar titul, darüber erlangten, auch weit über landtsgewöhn ruhelig erhaltenen *possess*, auf aines geschlechten ainföltigen pauern, und sonst liederlichen menschen ubl erwagne und ungegründte, einstige aussag, *defacto* zuentziehen, der *reformation* undterwürffig zumachen, ein aigne gericht<sup>[5v]</sup> instanz über dieselb anzurichten, *ex proprio affectu* darüber zu urthailen, und daneben bey der landtschranken, deren *jurisdiction*, und rechtförtigung dergleichen eigenthumbliche landtmanns güetter vor altershero *immediate* undterworffen sein, alle weittere gerichtliche handlungen gänzlichen ab: und einzustellen, ia gar dennen gemainer la[ndtschafft] geschworen und besoldten *procuratoribus*, was sy vor gericht handlen, thuen, oder lassen sollen, zuverbitten, mass und ordnung vorzuschreiben, wie er dan unlengst undter *prosequierter* seiner *religions* reformation alle *procuratores* für sich in das bistumb erfordert, und ungeacht dieselbe der catholischen *religion* zuegethan, und der *reformation* destwegen *exempt*, nictes weniger allerley seltsame gehaimbe sahen, wider die landtleüthen, deren man in ewigkeit nit gedacht, sy *procuratores* auch derselben aigne wissenschaft nit gehabt ungebüerliher waise zu *inquirieren*, auch daneben welher partheyen handlungen sy vor gericht fürbringen, und das so sie wider die geistlichen im rechten nit *procedieren*, weniger aigner handlung und sahen, welhe quocunque modo undter die *reformation* gezogen werde sih annemen sollen, durch ernstliche gebott, und *comminationes* anzubevelhen angemast.

Damit aber solhe selbs anmassende autoritet nit nur etlichen wenigen sondern iedermeniglich khundt und offenbar werde, hat sih erst neülich dises zuegetragen,

Jacob Schreiber, bestandt Inhaber der herrschafft Clingenfals,<sup>28</sup> hat verschiner zeit herrn Pfillippen<sup>29</sup> gewesten <sup>[6r]</sup>abbten zu Vittring<sup>30</sup> selligen, und n. dem ganzen *convent* daselbs, zu desselben gottshauß sonderbarer unentpörllicher notturfft ein summa gelts dargelichen, daentgegen gedahter abbe, und das *conuent* ihme schreiber, einem der pfarr zeyer<sup>31</sup> gehörigen traidtzehendt dergestalt versetzt das sih jährlichen an der saz summa ein benandtes abdiennen und also der verpfendte zehendt in etlich wenig jahren sih selbs abledigen, und dem gottshaus frey widerumb haimbfallen solle.<sup>32</sup> Seitemallen aber der iezigene abbe zu Vittring herr Georg,<sup>33</sup> auf seines *vicari* daselbs zu zeyer, herren Georgen Vellan,<sup>34</sup> undterlassenen anwigung, aus seines *praedecessoris*, gedachtes herrn Philippen selligen verschreibung ganzen, und unerwarttet der bedingten saz jahr endung, durh euer fürstliche durchlaucht geordnete herrn *reformation commissarien*, berüerten zehendt undter den schein der *religions reformation* einziehen lassen. Hat Schreiber welher ein catholische persohn, nichts anders

<sup>28</sup> Gospostvo Klevevž. Glej seznam krajev.

<sup>29</sup> Filip Dominik, vetrinjski opat med letoma 1562 in 1598 (*AEIOU Austri-Forum*. Stift Viktring ([http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring)) (19. 2. 2015)). Glej seznam oseb.

<sup>30</sup> Opatija Vetrinj pri Celovcu. Glej seznam krajev.

<sup>31</sup> Župnija Sora. Glej seznam krajev.

<sup>32</sup> Pogodba med Jakobom Schreiberjem in opatom Filipom je najverjetneje nastala 24. aprila 1597, en izvod pogodbe hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana (glej: NŠAL, ŠAL I., fasc. 22, št. 4).

<sup>33</sup> »Ieziger Abbe zu Vittring Herr Georg.« Možna sta dva: Georg I. Gorian 1598–1608 ali Georg II. Reinprecht 1608–1643 (»Erstmals wird ein Viktringer Abt Verordneter des Kärntner Landtages. 1608 kommt es zum Verkauf des gesamten Besitzes in Krain« glej: *AEIOU Austri-Forum*. Stift Viktring ([http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring)) (19.02.2015)). Glej seznam oseb.

<sup>34</sup> Jurij Velan. Glej seznam oseb.

gebetten, dan weil ihm der zehndt vor endung der saz jahr entzogen worden seye, das herr abbt demnach ihm den uberresst der saz summa gegen abzug des, in crafft verschreibung eingenombenen genusses, und zuruck empfangung der geförtigten saz verschreibung, niederlegen, und bezallen wollen. Als er aber auf sein billich begehren aines noch kheines erlangen mögen sondern solher seiner *liquidierten* bekhandtlichen auforderung wegen, welche sih unsers bedunkhens in allen nit in die 500 fl: [gulden] erströkt, im landtsrechten zu Crain,<sup>35</sup> dahin dergleichen schuldtposten zu deidieren ohne mitl gehören, zu clagen verursacht worden, daselbs auch sein recht behabt, und wie gebreüchig, auf erlangte behöbuns <sup>[6v]</sup>spännen lassen, ist darauf h[err] bischoff als principal, neben seinen mit*commissario*, welher zumeld, was h[err] bischoff beuilft, und will, es treffe gleich wem, oder wohin es wölle, alles geschehen lässt zugeföhrn hat an st. marxen tag<sup>36</sup> dises jahr, die gespändten undterthanen für sih erfordert, dieselbe, wie si undterthanen lautter bekennen, in sein gelibdt genommen, und daneben ihnen dises mit ernst eingebunden das sy sih des Schreibers fürgenombene spänung nichtes irren, noh in crafft derselben den gebüerenden gehorsamb laisten, sondern, wan er Schreiber, der weissbott, oder wer der immer seye, destwegen khommen und den ansaz verichten lassen wolte, sy dem: oder dieselben mit brüglen, stangen, und stainen abtreiben sollen. Welches gebott die undterthanen, welhe sih sonst schuldigen gehorsamb iederzeit zu widersezen vermessen, vleissig *obseruiert*, und als Schreiber, auf beschehene ordenliche gerichtliche erkhandtnus ihm die gespändte undterthanen bis auf volgunde bezallung durch den geschworenen weispotten einantwortten zu lassen zu einem derselben undterthan: Georg Haffner<sup>37</sup> genandt, in dorff Ober Schweiniz,<sup>38</sup> sesshafft khommen, hat sih der undterthan ganz truziger weise, alles fleisses in einem sessel gesezt, und mit häuischen pättischen wortten vermelt, er frage umb den ansaz nichts, herr bischoffe hette ihm, und seinen *consorten* den gehorsamb zulaisten verboten, und daneben sy mit stangen und stainen abzuweisen beuolhen, darumben sy sih nur geschwindt von dennen aus den staub mahen sollen. Interim ist ein anderer undterthan zu herren bischoffen gelassen dem eben verlauff, und vill <sup>[7r]</sup>ein mehrers als bewißlich angezaigt, da durch herrn bischoff B beigelegt decret B den 21. Augusti wehrunden [1]607 jahrs datiert, auf dem Schreiber abgehen lassen, und deme sich der gespanten undterthanen bey 800 dt: [dukaten] in goldt unnachlässlicher poen genzlichen zu enthalten, aus landtsfürstlich macht, wie die *verba formalia* lauten, auferlegt, damit er aber die undterthanen in solichen ungehorsamkeit und widerspanigkeit stöckke, und entgegen die landtsobrigkheit, und im landt wollgeordnete gericht, bey jenen vernichte hat er es bey angezogenen poen felligen verbatt nit beruehen lassen, sondern ist den 22. tag Augusti negsthe auf sein herrschaft gehen Gortschach,<sup>39</sup> geritten hat vermelte gespänte unterthanen abermallen für sich erfordert, jenen das erste gebott nit allein gescherpfft, sondern damit er sie wider die landts obrigkheit umb souil mehr anhoze, hat er sich eur fur[stlichen] dur[laucht] *respectanten*, herrn landtsverwalter<sup>40</sup> herrn landtsverwesser,<sup>41</sup> und

<sup>35</sup> Deželna pravda (Hudelja: *Nemško-slovenski*, str. 200).

<sup>36</sup> Sveti Marko, evangelist – 25. april (Grotefend: *Taschenbuch*, str. 78).

<sup>37</sup> Jurij Hafner. Glej seznam oseb.

<sup>38</sup> Zgornja Senica – vas pri Medvodah v župniji Sora. Glej sezam krajev.

<sup>39</sup> Goričane. Glej seznam krajev.

<sup>40</sup> Deželni upravitelj (*Landtsverwalter*) je bil na Kranjskem takrat 23. deželni upravitelj *Volf Paradeiser/Wolff Paradeyser*, funkcijo je opravljal med letoma 1605 in 1608. Drugih podatkov o njem Valvasor ne navaja (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 71). Glej seznam oseb.

<sup>41</sup> To službo (*Landtsverwesser*) je takrat na Kranjskem opravljal 50. deželni upravitelj *Janez Jakob Edling/Jacob von Edling*, funkcijo je opravljal med letoma 1599 in 1611. Valvasor je pri naštevanju deželnih oskrbnikov na Kranjskem zanj zapisal: »1599. Der L. Lands = Verwesser war Jacob von Edling. Derselbe ist / im Jahr 1605. nebst etlichen zu Sittich / und Josepho von Rabbata / Lands = Vizdomen zum Landtags = Commissario deputiert / mit diser / vorhin

herrn vizdomb,<sup>42</sup> entgegen gemaine officier, und dienner genandt, und das deren gerichtliche erkhandt müssen allein vermainte, urteil, und erkhandtnusen sein, welche er bischoue aus g[na]den aufzuhoben machet habe, wie der einschluß C soliches bezaigt. C<sup>d</sup>

Es ist zwar so gar hoch nit anden, was herr bischoue wider landts-freyheit, und ublicherhaltene guete gerichts ordnungen, dem löblichen landtschranken gericht, alda der landts fürstl[iche] *scepter iustitia*, regiirt wierdet unbedacht-samer wais, für schädliche ein griff, und sehr nachthailige *despect* erweisen thuet, die weill eur für[stliche] durch[laucht] etc. <sup>[7v]</sup>als regierundten herrn, und landts-fürsten gnedigiste *resolutiones* und beuelich, er in so gar schlächten würden, und ansehen heldt, das er noch die bauern zu aufruhr, und rebellion an schiffen thuet. Es hat sich begeben das auff sein herrn bischoue verursachung der pfarer zu Lengfelden<sup>43</sup> herrn Pfillippen Marzino<sup>44</sup> dennen Lambergerischen erben<sup>45</sup> zu Stain,<sup>46</sup> und Altguetemberg,<sup>47</sup> einen daselbs zu Lengfelden ligundten thraydt zöhendt, welihen die altenherrn von lamberg, freyherrn zu Stain, und Altguetemberg vor undänkhlichen jahn an sich gebracht, und dem selben noh im 1560 jahn mit anderen von e[iner] er[samben] la[ndtschafft] in Crain auf landts-fürst: *consens* aus der spänung erkhaufften fünf huebnen vermehret, ausprühig gemacht, und die sachen *per malle narrata*, zumallen auf das damallen gewesen landtsverwalters in Crain herrn Sigmundten freyherrn von Egkh,<sup>48</sup> gethannen ungleichen bericht, so weit gebe[r]jaht, das dennen lambergerischen erben. Unvernumbener irer nothturfft, der ganze zöhendt defacto entzogen, und besagten pfarern angeandtwortet worden.<sup>e</sup>

Obwollen eur[e] fürst[liche] durchlaucht aufgedachter erben einkhome-nen, und mit gueten grundt *deducierten*, auch mit viller gefertigten, und beweglichen briefflichen urkhunden, und *documenten* erwisenen bericht sovil gene-digist wahr genomen, das gedachten lambergerischen erben durh entziehung deß zechntes etwas zu kurz beschehen, und darauf über die in sachen woller wagene g[nä]digiste *resolution* den iezigen landtsvizdomb<sup>49</sup> etc.

<sup>[8r]</sup>Herrn landtsverwalter in Crain herrn Wolffen Paradaiser<sup>50</sup> sie die erbar, und dero muter frauen Elisabetha Kazianerin<sup>51</sup> als des lambergerischen guets vollmächtige inhaberin, bey dem jarigen handt zu haben, und iren von andern nichts widriges zuefüegen zu lassen von 17. Augusti verwihnen. 1606. jahrs.<sup>52</sup>

*ungebräuchluicher / Clausul / daß die Herren Landtagts = Commissarien / vor der Proposition / sollten eine Meß vom H. Geist lesen lassen. Welche / in diesem 1599. Jahr / zum ersten Mal / in der Thum = Kirchen / gelesen; nachmals aber allzeit / auf dem Landhause / gehalten worden*« (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 76). Glej seznam oseb.

<sup>42</sup> Takrat naj bi funkcijo kranjskega vicedoma opravljal 38. vicedom, baron Filip Cobenzl/Philipp Freiherr von Cobenzl, 1603–1614. Drugih podatkov Klun o njem ne navaja (glej: Klun: *Archiv*, 1, str. 96), Valvasor pa je zanj navedel kratko notico: »1607. Der XXXVIII. Lands = Vizdom war der Freyherr Philipp Cobenzel (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 82). Glej seznam oseb.

<sup>d</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>43</sup> Dovje (pri Kranjski Gori). Glej seznam krajev.

<sup>44</sup> Filip Marzino. Glej seznam oseb.

<sup>45</sup> Plemiška družina Lamberg. Glej seznam oseb.

<sup>46</sup> Grad Kamen. Glej seznam krajev.

<sup>47</sup> Grad Stari Gutenberg. Glej seznam krajev.

<sup>48</sup> Pri Valvasorju najdemo le kratko notico o 19. deželnem upravitelju, baronu Sigmundu Ecku, ki je to funkcijo opravljal med letoma 1598 in 1599: »1598. XIX: Sigmund / Freyherr von Eck.« (Valvasor: *Die Ehre*, 3, IX, str. 71). Glej seznam oseb.

<sup>e</sup> V predlogi sledi ena vrstica prazna.

<sup>49</sup> Kranjski vicedom je bil med letoma 1603 in 1614 že zgoraj omenjeni baron Filip Cobenzl (Philipp Freiherr Cobenzl) (Klun: *Archiv*, 1, str. 96). Glej seznam oseb.

<sup>50</sup> Volf Paradeiser. Glej seznam oseb.

<sup>51</sup> Elizabeta Kacijaner. Glej seznam oseb.

<sup>52</sup> Nadvojvoda Ferdinand je 17. avgusta 1606 pisal kranjskemu deželnemu upravniku, naj se desetina na Dovjem vrne Elizabeti Katzianer. Izvleček pisma je objavil Loserth. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II., št. 1685*, str. 414.

Sub D. genedigist anbevelchen darauf dan von. 9. 7ber *eiusdem* vermelten herrn pfarern iezt höchsternerter landts-für[stlichen] genedigist[en] *resolutio*n die gebührnde *intimation* beschehen, und denen lambergerischen erben, durch einen geschwornen yberrayter, den zöhent, als ihr guett widerumb einzu (E und F:) andtwordten bevolchen worden, wie die ein schlus. E und F: soliches bezaigen. Ist nichts weniger herr bischoue zuegefahren hat oft besagten pfarer zu Lengfelden,<sup>53</sup> für sich erfordert, und demselben in seiner ungleichen habenden *opinion* beraicht, und allen gewissen vermuetungen noch so weit gesterkht, das er pfarer darauf ganz vermessenlich ungeacht eur für[stlichen] durh[laucht] gnedigister *resolution* zuegefahren,<sup>54</sup> und an einen sonntag, bey wessent der ganzen pfar menig, dises öffentlich virkhindet, zum fahl der frauen Khazianerin oder lambergerischer erben, zechendtleüth dahin khomen, und den zechent auf zukhlauben undterstehn wurden, ieder mann mit wöhr, und waffen, zue lauffen, dise abtreiben, und wan sie sich widersezen wolten, so dan gar zu tott schlagen, und stainigen solten.<sup>f</sup>

Eben der gleichen ist herr Daniel Raumbschissl,<sup>55</sup> zu Schön- und Wiltnegkh<sup>56</sup> fertiges jahres begegnet, als deme herr Hanß Wutaliz<sup>57</sup> gewester Pfarer zu Maraitsch<sup>58</sup> einer Wißmat,<sup>59</sup> welches die herrn Gallen zu Rudolphsegkh,<sup>60</sup> und nah deselben <sup>[Bv]</sup>Frau Petronella Bonhomin<sup>61</sup> gebohrne Spiessin selligen dennen eheleiblihe Tochter gedachter Ramschissl ehelichen hat, in die 95 Jahr lang ruhebig *Possedi*ert, und genossen, anzuspühig zu machen, sich undterwunden ist der iezige Pfarer daselbst zu Maraitsch, herrn Philliph Wassermann,<sup>62</sup> ausser ordentlicher clag, und recht, ainzig und allein auf des herrn Bischouen beuelich, wie er Wassermann selbs bekhannt, in Zeit der hoymath, durch die Zöchprobst, daselbst zuegefahren, und als herr Raumbschissl seine Arbeiter in mainung das Wismadt wie vergangene Jahr beschehen abmännen, und das hoy zu haus fürn zu lassen, dahin geschikht den glockenstraich in Kürchen Thurn beinahent zwo ganze stunt lang, an ein ander gehn lassen, darauff sih etlich hundert Bauern mit Stainen wöhr, und Waffen zusamen rotiert in das Wißmädt gefallen, die Raumbschisslischen arbeiter veriagt, das hay mit gewalt verzukht, und da sie nit zurukh gewichen, oder sich etwas wenig widersezen wöllen, vill unschuldige arme leuth, auf dem blaz hetten Tott verbleiben müssen.

Wellen geschweigen wie herr Bischoue seinen Thumb Probstn herrn Dr. Andram Craillium,<sup>63</sup> das diser frauen Rosina grauin von Thurn Wittib<sup>64</sup> frauen, und der selben Kinder vier hüben, bey Rattmanstorff<sup>65</sup> gelegen, mit gewalt entziehen solle, angehözt, und zu sovill glichlicher voll Hringung solihes werths ungeacht von Eur Für[stlichen] Dur[chlaucht] etc. und deroselben hochlöbl[ichen] N[ieder] O[esterreichischen] Regierung<sup>66</sup> er Thumb Probst (G) wie aus der

<sup>53</sup> Dovje (pri Kranjski Gori). Glej seznam krajev.

<sup>54</sup> Nadvojvoda Ferdinand je glede desetine, ki je bila 17. avgusta 1606 na Dovjem odzveta Elizabeti Kacijaner iz Gradca, pisal kranjskemu deželnemu upravniku in naročal, naj se slednja vrne gospe Kacijaner. Resolucija je bila nato 9. septembra 1606 poslana župniku na Dovje. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1685, str. 414.

<sup>f</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>55</sup> Danijel Raumbschissl. Glej seznam oseb.

<sup>56</sup> Šenek pri Polzeli in Belnek pri Moravčah. Glej seznam krajev.

<sup>57</sup> Janez Butalič. Glej seznam oseb.

<sup>58</sup> Moravče. Glej seznam krajev.

<sup>59</sup> »Wißmädt« – košnja ali pravica do košnje (»Wismad Wies(en)mahd – košnja« (Hudelja: *Zgodovinski glosar*, str. 385, 386).

<sup>60</sup> Rožek pri Moravčah. Glej seznam krajev.

<sup>61</sup> Petronela Bonomo. Glej seznam oseb.

<sup>62</sup> Filip Wassermann. Glej seznam oseb.

<sup>63</sup> Andrej Kralj. Glej seznam oseb.

<sup>64</sup> Vdova grofica Rozina Thurn. Glej seznam oseb.

<sup>65</sup> Radovljica. Glej seznam krajev.

<sup>66</sup> Do združitve notranjeavstrijskih dežel z ostalimi posestmi nemške veje hiše Habsburg leta

beylag G. zu sehen, mit ernst abgewissen worden rath that, und allen fürs chub darzue geben hat.<sup>67</sup>

<sup>19r</sup>Welihes herr thumbprobst, wie er selbes unverhollen bekhändt für sich selbs niemahlen tentiert hete, und ebenseinen daher durch herrn bischouen antrib: und verursachung in die 500 fl. [gulden] genommen schaden, und angewandte zöhrung mit zu spater ray auf hochster beclagen thuet.<sup>g,68</sup>

Herrn Hanß Ambrosien grauen und freyherrn von Thurn und zum Creüz,<sup>69</sup> als pfandt inhaber der Herrschafft Rathmanstorff gevogte catholische undterthanen<sup>70</sup> hat er auch sambt seinen *collega* herrn Wolffen Paradaiser etliche zu ietzt berierter herrschafft Rattmanstorff geuogte catholische undterthanen, so zu undterschidlichen Fillial Kürchen gehörig wider recht aignes gewalts zu entziehen, die selben, dem herrn dr. Craillio<sup>71</sup> thumbprobst in sein *poses* ein zu raumben, auch dardurch eur für[stlichen] durch[laucht] die daran habunde landtsfürst[liche] cammerguetern, seines gefallens ein reformation anzufangen, sich ohne scheüch understanden, wie soliches die beylag *sub A*: darauf wier uns kürze halber referieren mit mehre bezaigen thuet.

Eines bemäßigen unfuegs welihes allein zu bezeugen alles hieuer erzölten unvermelt, nit gelassen werden khan, hat er sich auch vor etlich wenig tagen underfangen wie nemblich von eur für[stlichen] durch[laucht] und dero hochlobl[ichen] n[ieder] o[esterreichischen] reg[ierung] dem ieztigen landtsvidomb in Crain, herrn Josephen Panizollen<sup>72</sup> durch beuelih gnedigst<sup>73</sup> auferlegt, worden: bey denen von Stain<sup>74</sup> erstlich darob zusein damit sie einen armen burgersman von Zirch, Schwaizer genandt,<sup>75</sup> seine unbefuegterweis hinwekh

---

1619 (razen Tirolske, ki se je dominiju pridružila leta 1665, ko je s smrtjo nadvojvode Sigmunda Franca izumrla tirolska veja Habsburžanov (glej: Vocelka: *Habsburžani*, str. 230), so slednje v dokumentih nosile ime *Nieder Österreichische*, šele po združitvi se v dokumentih začne pojavljati ime *Inner Österreichisch*.

<sup>67</sup> Deželni knez je spor med ljubljanskim stolnim proštom Andrejem Kraljem in grofico Rozino Thurn v svoji resoluciji z dne 1. marca 1607 razsodil v grofičino korist. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1702, str. 426–427.

<sup>g</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>68</sup> Od tu naprej se avgustovska in decembrska pritožba razlikujeta. Namesto sestavkov o grofu Janezu Ambrožu Thurnu in švicarskem trgovcu s svilo v Kamniku avgustovska pritožba naveda primer Jošta Jožefa in Janeza Ludvika Thurna: »Herrn Jobst Josephen und Hans Ludwigen, denen graven von Thurn zum Creuz gebrüedern, hat er auch einentraidzechund bey Reifniz ligundt, wölchen ihre eltern vor langen iarn von E. E. L. aus der spännung erkaufft, gleichesfalls ausser clag und recht mit gwalt genomben, das yetzo wolernendte graven wöder zehundt noch das darumben ausgeben gelt bekomben haben.« (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1734, str. 452).

<sup>69</sup> Grof in baron Janez Ambrož s Thurna in Križa. Glej seznam oseb.

<sup>70</sup> Ta del besedila je v predlogi obkrožen.

<sup>71</sup> Andrej Kralj. Glej seznam oseb.

<sup>72</sup> Tu se pojavi vprašanje, saj je Joseph Panizoll, 39. kranjski vicedom po Klunu in Valvasorju, to funkcijo nastopil šele leta 1614 in jo opravljal do leta 1626, torej je vicedom postal šele sedem let po nastanku pričujoče pritožbe deželnih stanov (Klun, *Archiv*, 1, str. 97). Valvasor je o njem zapisal: »1614. Der XXXIX. war Josephus Panizoll. Dieser ist gleichfalls / mit einem Commissariat / belegt worden / vom Erz=Hertzog Ferdinand / laut dieser Nachricht einiger Manuscripten [...] Auf Teutsch: Ertz=Hertzog / Ferdinand / giebt Ursino / Bischoffen zu Triest / wie derselbe an stat deß Patriarchens / ein Kirchspiel in Crain visitiren will / zu Commissarien zu / den Bischoff von Laybach / und Vizdom Joseph Panizoll / mit Befehl / Achtung zu geben / wie die Temporalia, zeitliche Güter / von denen Plebanen deß Patriarchats daselbst / der Ertz=Hertzoglichen Praeinentz zum Praejudiß / erwachse. Gegeben am 21. July / 1611.« (Valvasor: *Die Ehre*, 3, IX, str. 82.)

<sup>73</sup> Razrešena okrajšava: »*gdigst*«.

<sup>74</sup> Kamnik in Kamničani. Glej seznam krajev.

<sup>75</sup> Meščan Züricha, imenovan »Švicar«, ki je svojčas prebival v Kamniku. Verjetno mu je bilo ime Janez Ulrik Bräm (*Hans Ulrich Bräm*) in je bil po veroizpovedi kalvinec, po poklicu pa trgovec s svilo. Hren ga omenja v svojem pismu vicedomu Jožefu Panizolu z dne 24. novembra 1607. Bräm je v Kamniku verjetno živel že v devetdesetih letih 16. stoletja, ker je bil kalvinec, ga je (proti)reformacijska komisija ob svojem pohodu po deželi izgnala. Bräm je poravnal deseti



genehene petschen oder schläyer widerumb restituieren und anhendigen solten, khumbt er herr Bischoff, neben seinen <sup>[9v]</sup>mitcomissario bey gedachten herrn vizdomb mit einen solihen schreiben und angehendigter protestation ein, begehret er herr vizdomb welle sich diser von der hochlöbl[ichen] n[ieder] o[esterreichische] regl[ierung] ausgegangenen verordnungen nichts hinter lassen, sondern den armen burgrsmann, für sie herrn *reformatio[n]s commissarien* waißen, das also leztlichen im fürst[lichen] vizdombhaus<sup>76</sup> durh procuratores in offentlichen procedieren, dises verfochten worden, weliche verordnung nemblich eur[en] furstl[ichen] durchl[au]cht und dero hochlöbl[ichen] n[ieder] o[esterreichischen] regl[ierung] oder aber des herrn bischoff, und seines herrn mit *collega*, mehrers gelten oder ein der ander fürzüehen solte, was aber auf die lezt daraus volgen möchte, haben solihes eur für[stlichen] durchl[au]cht selbst- en genedigist zu erwegen.<sup>h, 77,78</sup>

Der gleichen represalien und feindthössige *exempla*, wasmassen herr bishoue, die geistliche wider die weltlichen verhezen und denen weltlich das irig undter dem schein der *reformation*, mit gewalt zu entziehen, auch darunter allerley aufruher, und entpörung zu erwekhen, sich undtersthen thuet, weren noch mehrere zuerzellen, deren wier aber iezo geschweigen, und das es noth thuet, auf andere zeit sporen wellen.<sup>i</sup>

Damit aber sein widerwertig gemieth, ausser allen ietzt erzelten sträfflichen handlungen, gegen denen herrn und lanth leüthen, geüst[lichen] und weltlichen *indifferenter* noch mehr geoffenbaret und als was ime allein, die voll khombenheit weltliher regierung, in disen hörzogthumb Crain in *immediate et absolute* gelegen seye, wahrgenumen werde, untersteht er sich meingkhlich was sie für ire personen und ietzt in ampts halber ietzt in dem, ietzt in ienen thuen oder lessen sollen. *Tamquam et principali potestate*.<sup>[10r]</sup> Mass und ordnung zu geben, wie auch dennen herrn, und landtleüthen, in votieren, ein zuspringen, und diselben was sye reden, und undterlassen solten, gleichsamb seines gefallens zu registrieren, ja so gar übernimmt er sih seiner autoriteth, der gleichen, seine geehrte vorfordern am bistumb weliche von adelichen eltern geborn gewesen, auch an röm[ischen] khönigl[ichen] und erzherzoglichen höffen, in ansehnlichen vornemen diensten gebraucht worden, niemahls gethan, noch in ire gedanckhen genumen haben, das er in dem landtags *sessionen*, und in gegenwurth aller geist: und weltlichen ständen sich allein dem haubt die andern landtleüth aber dem henden, füessen, und andern leibs glidern verglichen und

---

in dvajseti pfenig in odšel, vendar se je nato leta 1607 brez dovoljenja vrnil v Kamnik. V hiši svojega svaka je imel spravljeno blago, ki ga je hotel prodati. Nato je (proti)reformacijska komisija ukazala Kamničanom, naj Švicarja primejo, vendar je ta ušel, zato je komisija zaplenila blago. Bräm je nato pisal vicedomu, naj mu vrne zaseženo blago, čemur je Hren nasprotoval in poudarjal, da Bräm brez izrecnega dovoljenja deželnega kneza ne sme več v njegove dedne dežele (Dimitz: Urkunden, št. 238, str. 112; Dimitz: *Geschichte Krains III.*, str. 353–354). Glej seznam oseb.

<sup>76</sup> Vicedomski urad v Ljubljani, imenovan tudi »Fištamija«.

<sup>h</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>77</sup> O tej zadevi je škof Tomaž Hren 24. novembra 1607 pisal Jožefu Panizolu iz Gornjega Grada (Dimitz: Urkunden, št. 238, str. 111–112). Od tu naprej se obe pritožbi spet ujemata (Prim. Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1734, str. 452).

<sup>78</sup> Avgustovska pritožba primera švicarskega trgovca s svilo ne vsebuje, saj se je zgodil jeseni 1607 (med nastankom prve in druge stanovske pritožbe). Namesto te avgustovska pritožba navaja primer Jošta Jožefa in Janeza Ludvika Thurna, ki sta protipravno izgubila žitno desetino pri Ribnici. Decembrska pritožba tega primera ne vsebuje. Citat: »Herrn Jobst Josephen und Hans Ludwigen, denen graven von Thurn zum Creuz gebrüedern, hat er auch einen traidzechund bey Reifniz ligundt, wölchen ihre eltern vor langen iarn von E. E. L. aus der spännung erkaufft, gleichesfalls ausser clag und recht mit gwalt genomben, das yetzo wolernendte graven wöder zehundt noch das darumben ausgeben gelt bekomben haben.« (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1734, str. 452).

<sup>i</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

noch mit verächtlichen werden, dises öffentlich melden darff, was ime des herrn abbtten von Sitich,<sup>79</sup> herrn abbtte von landtstrass,<sup>80</sup> herrn carthäusser ordens prior zu Freidtniz,<sup>81</sup> ja aller geistlichen stimen, und *vota praeiudicieren* sollen, was er noch dennen selben allen mit ein ander frage, er lasse sich andere dißfals in seiner mainung nichts hindern nach ire, also hat er auch die geistlicher, und die von stött und markhten verschiner zeit zu sich zu ziehen, und ungeacht, derselben aigner will und mainung, als welihe den *eventum* vor augen gehabt, dabey nit gewesen, nachtaillige absenderungen zu stüfften, und anzurichten, sich berühmbt, es können euch haben, wie wollen,<sup>82</sup> die weltlichen herrn und landtleüth, ir gemach vor ime nit haben, wie wollen, sye ime allen gebürlichen respect, ehr und freindschafft, schier mehr, alß andern seinen gewesenen *antecessorn* an bistumb, auch mehr als er umb ein er[sambe] landt[schafft] verdient, gern und guettwillig erweisen, nit genueg an deme das bey eur für[stlichen] dur[chalucht] er dieselben, wie aben vermelt unschuldiger dingen hoch verschimpfft, und verunglumpfft.<sup>83</sup> Ist auch nit unlengst <sup>[10v]</sup> diser einer er[samben] la[ndtschafft] getreuen mitglidt, herrn Wolffen Englbrehten Schrauckhen zu Aich<sup>84</sup> beschehen, welcher angeben worden, alß solte er sich in öffentlichen *sessionen*, und anderen zusammenKunnfften, wider ungebürlicher, und verschimpfflicher röden wider eur für[stlichen] durch[laucht] landts fürst[lichen] *mandata*, und angestellte *reformation* vernemen lassen dardurh aber den gueten ehrlihen von adl, alß vill unß wissundt, ist, gros unbilde beschuht, inmassen, herr landtsverwösser<sup>85</sup> selbs, als deme der gleichen gegen im zu andern, und mit allen ernst zuverweisen, von eur fürl[stlichen] durchl[laucht] g[nä]di[gis] t anbeuolhen worden, deme genugsamb warhaffte zeignuß geben kan, sondern er herr bischoue bericht in seinen hochmueth, so weitaus das er auch die weltlichen herrn, und landtleüth, als wan sye seine *vasallen*, *mancipia*, und verpflichte undterthanen wärn, mit dem selben zu *expostulieren* sich vermüst. Wie er dan unlengst herrn Hörwardten freyherrn von Auersperg,<sup>86</sup> als ieziger verordneten ampts präsidenten,<sup>87</sup> weill diser in sein herrn bischoven, unzimbliche pollitische begehungen ampts halber nit alsbaldt willigen khönnen, durh herrn priorn zu Freidtniz<sup>88</sup> lauter zue entbotten, und sagen lasen, er von Auersperg möge woll zurukh gedänkhen in was für einen gefährlihen schwaisbaad er verschine jar gessen, und es kām ime gar leicht widerumb ein soliches, und villeicht noch ein schörffers angossen werden, und (welihes er gegen herrn von Auersperg selbs vermelt) ob er nit gedänkhe das eines und anders, in der landtleüth *sessionen*, <sup>[11r]</sup>vleissig, aufgezeuchnet, welihes künfftiger zeit *reveliert*,<sup>89</sup> und wider an tag gebracht werden, könne, mit mehren etc. ob zwar die herrn und landtleydt von allen ständen, des jenigen, was in landtägten, und andern gewöhnlichen zusam-

<sup>79</sup> Jakob Reinprecht – stiški opat v času 14. 4. 1603–13. 1. 1626 (Mlinarič: *Stiška opatija*, str. 882). Glej seznam oseb.

<sup>80</sup> Jurij Urbančič – kostanjeviški opat v času 20. 4. 1603–23. 12. 1618 (Mlinarič: *Kostanjeviška opatija*, str. 496). Glej seznam oseb.

<sup>81</sup> Avguštin Brentius – prior v Bistri med letoma 1597 in 1621. (Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 474). Glej seznam oseb.

<sup>82</sup> Ta del besedila je v predlogi obkrožen.

<sup>83</sup> V tem odstavku se dokument malce razlikuje od Loserthove transkripcije avgustovske variante dokumenta. Prim. Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1734, str. 453.

<sup>84</sup> Volf Engelbert Schränckler z Doba v Straži. (Smole: *Graščine*, str. 133). Glej seznam oseb in seznam krajev.

<sup>85</sup> Deželni upravitelj, po Valvasorju je to službo med letoma 1599 in 1611 in 1616 in 1619 opravljal Jakob Edling (*Jacob von Edling*), petdeseti deželni upravitelj (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 76). Glej seznam oseb.

<sup>86</sup> Baron Herbard Auersperg s Turjaka. Glej seznam oseb.

<sup>87</sup> Predsednik odbora poverjenikov. Poimensko še neznan.

<sup>88</sup> Avguštin Brentius. Glej zgoraj in seznam oseb.

<sup>89</sup> »revelieren« verjetno iz latinskega glagola »revelo – odkriti, odgaliti« (Bradač: *Latinsko-slovenski*, str. 458).

menkhunfften, tractiert, und geschlossen wierdet, wie auch ire selbs aigne, auf die proposition *materiam* gebunde *vota*, wan sie allein mit warheit angebracht, und *rebelliert* werden, gebürlichen zu manteniren die wenigsten entsetzung haben, solle doch herr bischoue gedenken, das ime so wenig als einem andern geist[lichen] oder weltlichen landtman der gleichen sachen, was in geheimen rath<sup>90</sup> beschicht iedermeingkhlihen zu offenbaren gebüre,<sup>91</sup> doch wie dem allen, ist nit woll müglich, das der gleichen ypige ungebürliche reden, und trawardt, was guetts gebenen, und mit sich züehen können, weill dieselbe zu nichts anders fürnemblih gemaint sein, und verstanden werden, als das landt des fridliebunden, und gott wollgefülligen gehorsambs zu *dissolvieren*, und herrn, und khnecht zu iren eüsseristen entlichen undtergang in ein ander zuverstürzen, und zu verhözen sich befleissen thue.<sup>k</sup>

Ausser allen ietzt aberzelten stukhen, hat er sich auch in diser einer er[samben] la[ndtschafft] in wartgelt haltunder gerüsten pförde musterung, ein gemüsch, und aldort zu wider dennen vor dreyszig, und vierzig jahren, gefertigte muster register,<sup>92</sup> und derselben in begriffenen auch ie und alwegen unverändert abservierten ordnung wie dan auch wider eur für[stlichen] dur[chlaucht] in crafft derselben von 19 july 1606 jahrs genommen g[nä]digste ganz <sup>[11v]</sup>(J:) hoch unwillbedächtlichen resolution alß *sub J.* zusehen, sich vor eur für[stlichen] dur[chlaucht] rathen und derselben *râprésentaten* herr Hanß Jacoben von Edling landtsverwessern<sup>93</sup> in Crain, und herrn Phillippen Khobenzel<sup>94</sup> gewesten vizdomben, diser einer er[samben] la[ndtschafft] gewissen pfördt bestelten rüttmayster laytenandt, fendrich, und wachtmaister, dan auch herr bischouen zu Freysing,<sup>95</sup> und herrn bischouen zu Brixen<sup>96</sup> des vorzugs oder vorritts anzumassen, dardurh diser leut: darüber habunde *disposition*, und *authoritet* unbefuegter weis zuentziechen. undterfangen, ja auch die sachen, so weit dahin gebracht, das eur für[stliche] durh[laucht] obangezogene landt: fürstl[iche] resolution, an lezten tag aprilliß noh wehrunden K: 1607 jahrs *sub K:* wider zu höben, die von villen jahren hero erhalten ordnung zu abrogirn, und in sachen, waß widriges zu *statuieren* verursacht worden. Welches dan der ritterschafft, darumben, weillen sie als offt in aigner person ins feldt, zu ziehen, und ir leib, und leben, guet und bluet auf-zu-sezen, und in die schanz zu wogen, gedrungen wierdet, mit zu geschlechter verschimpfung iren gehorsambisten vermainen nach, geraichen will, das dero ir *prârogativ* und gebürunder vorzug, wider dem erbfeint,<sup>97</sup> in freyen felt benommen, und deroselben ein geistliche person, welihier sich niemahls ins felt begibt, sondern alß offt bey haus, es sey die feints notth, als gros sie immer welle in ruehe und sicherheit erhölt, in dem vorritt, gesezt verbleiben solle, dessen sie sich niemals versehe, gebott eur für[stliche] durchl[laucht] zu g[nä]digster verschonung des löbl[ichen] ritter-

<sup>90</sup> Tajni svet.

<sup>91</sup> Avgustovska pritožba vsebuje na tem mestu še en odstavek: »... und nit ohnbillich aus vilen *exemplis allain* dise baide, was seinem gewesten thuembprobsten zue Laybach Casparn Freidenschuss und Polidorn von Montagnana, gewesten probsten zue Ruedolfswöhr, deswegen vor iarn begögnet ist, zue gemüetführen etc.« (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band 2*, str. 454).

<sup>k</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>92</sup> Spor med škofom Hrenom na eni ter deželnim upraviteljem in vicedomom na drugi strani. Škof naj bi zahteval prednost v zvezi z vprašanjem novačenja oklepni konj. V tej zadevi je nadvojvoda Ferdinand dne 29. julija 1606 pisal škofu Hrenu. Glej Loserth: *Akten Ferdinand II., Band 2*, št. 1628, str. 413.

<sup>93</sup> Janez Jakob Edling (deželni upravitelj). Glej seznam oseb.

<sup>94</sup> Filip Cobenzl, kranjski deželni vicedom (1603–1614) (Klun: *Archiv, 1*, str. 96). Glej seznam oseb.

<sup>95</sup> Ernst von Bayern (Ernest Bavarski) – freisinški škof v času 18. 10. 1566–17. 2. 1612. (Gams: *Series episcoporum*, str. 276). Glej seznam oseb.

<sup>96</sup> Christof Andreas von Spaur (Krištof Andrej Spaur) – briksenski škof v času 7. 2. 1601–10. 1. 1613 (Gams: *Series episcoporum*, str. 266). Glej seznam oseb.

<sup>97</sup> Dedni sovražnik – Turki.

standts *reputation*. <sup>[12r]</sup>Und damit der selbe, umb sovil mehr bey gueten willen, und gebürnder würde, erhalten werde, noch mallen undterthl[enigist] bittunt deme widerumb genedigist remediern, und alß bey alten standt, und ordnung, daraus die löblichen stände, und die ritterschafft nit woll schreutten khönen, verbleiben lassen wellen.<sup>k</sup>

Durch ietzt angezogene des herrn bischouen aller ort, und enden unmdter geist[lichen] und weltlichen, in frid, und kriegs zeiten suehenden praminenz, ist er auch in disen hochmueth gerathen, das er sich der mit eur für[stlichen] dur[chlaucht] genedigisten vorwissen, und bewilligung gemainen wessens wollfahrt befürder[lich] und nach lenger erhaltung wegen in dem ganzen herzogthumb Crain aufgesetzten durch ausgleichgehunden, gemainen anlaag, der leib Steyer<sup>98</sup> oder wochen pfönig,<sup>99</sup> aus einer geschöpfften *opinirn* gleichsamb aignes gewaltseximirn, und befreidt machen will, in bedänkhung, der andere ganze prälatten, und herrn, und ritterstandt, auch in gemain burger, und bauern, ja durh auß niemandts, dan die arme spitaller aus geschlossen, demselben bißhero gern, und guet willig geraicht haben, und noch hiefür zuraichen gehorsamb, und urbietig sein, ob nun solihe des herrn bischoffen exemption, und waigerung, aus gueter woll mainunder *affection*, gegen der erschöpfften armsbelligen, und nothleidenden, ja fast, gar auf dem lezten grad seines entlichen undtergangs *periclitirnden* gemainen wessen, herflüsse <sup>[12v]</sup>und seinen villen berühren, als wan er das ainige asylum, und der starkhe *ancora*, desselben auffenthaltung wäre gleich und ähnlich seye, wellens eur für[stlichen] dur[chlaucht] zu ermessen, wier gehorsambist haimbgesezt haben, unsers undterthenigisten erachtens, wan sein will berühmunde lieb, und guete affection, gegendem gemainen wessen aus der rechten wurzel wollgesinunden geunths und herzens erspressen, er sich einer so schächten geringen dargab bey so stattlich habunden ein khummen, nit allein nit greuen, oder beschwören lassen sondern die selbe selbs guet willig eheunder vermehrn, und etwas reühlicher erzaigen solle.<sup>100,101</sup>

Wan dan alle ietzt angezogene, und noh andere mehr *excessen*, deren zu eur fürst[lichen] durh[laucht] gehorsambister verschoung, wier der zeit geschweigen, zu niht anders als verbitterung der gemüetter zerstörung gemainer

<sup>k</sup> V predlogi je ena vrstica prazna.

<sup>98</sup> Davek na osebo, telesni davek (Hudelja: *Nemško-slovenski*, str. 205).

<sup>99</sup> Tedenski pfenig, tedenski denarič.

<sup>100</sup> Hren se je pomladi leta 1607 skušal izogniti plačilu tedenskega pfeniga in je kot razlog za to navajal dejstvo, da ima svojo rezidenco v Gornjem Gradu, ki je na Štajerskem, citati iz *Carnioliae pragmaticae* je v opombi 77. Glej: ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I*, Prot. 8, § 72.

<sup>101</sup> V avgustovski predlogi pritožbe, ki jo je objavil Johann Loserth, je na tem mestu odstavek, ki ga v decembrski različici ni: »Nun aber wie man im gemainen sprüchwort sagt, dessen das herz voll ist, dessen gehe der mundt über, sein wir mit nit geringer entsötzung und sonderer berüebnus in aigentliche erfahrung komben, wasgestalt herr bischove nit ohnlangst zu Crainburg in gögenwurth gueter ehrlicher leit ain glas vol wein in die hand genomben, dabey öffuntlich vermeldt, sich auch verschworen haben, das ime derselbe trunk wein sein hertz abstossen solle, woverr er die herrn und landleit in Crain innerhalb dreyen monaten nit reformiren oder aus E. F. D<sup>e</sup> landenverfolgen wölle, wie er dann beraith an den landleiten und derselben diener den anfang gemacht habe, sambt andern mehr ohngebürlichen feindsäligen röden, wölche nit alle zue erzölen. Daraus die geh. Landleit und fürnemblich der ritterstanddeitlich wahrzuenemen, was bey E. F. D<sup>e</sup> er, herr bischove, haimblich practicieren, mit fälschlichen vergiften simultatibus er dieselben deferieren und in höchste ohngnad zue bringen sich vermessen müsse. Sy wolten ime zwar diese glichsäligkeit ganz gern winschen, weiln ihne in seinen augen der ritterschafft geschlechte splitter so sehr stechen, das er seines grossen balken im eignem aug etwas bösser gewahr wuerde und bedenken solte, zue was ohngli cksäligem ende dasjenige, was von ihme im ganzen lande gar öffuntlich vermährt und gleichsam mit fingern gewisen wirdet, ausschlagen möchte, zuemal nictes so clain und subtil gespunnen, welches endlich nit komben thäte an die sonnen. Wie aber solches E. E. L. und uns nictes angehet, wirdet es besorglich die zeit und gelegenheit eines künfftig selbs eröffnen und ant ag geben.« (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1734, str. 456–458).

wallfarth-zertreuung der ainigkheit haillsamer gueter regiment, und ordnungen, vermösch: und verdiestung, und in genere zu melden, zu an richt: und anstiftung alles ybels, und unheils, angesehen sein, unsers gehorsambisten erachtens auch einen glih und gottselligen christlichen bischoue weliher andern mit unstrafflichen handl, leben, und allen lobwürdigen tugenden, und gueten siten vorleichten solle, keines weegs gezimen wollen, wier auh solihes übermüeths, und hohen beschwörungh von innen zumallen wier khain andern haubt herrn, und landts fürsten, als eur für[stlichen] durh[laucht] etc. der zeit nit erkennen, lenger nit gedulden können.<sup>102</sup> und aber aus allen oberzelten vberflissigen abzunehmen, wie und was gestalt herrn bischoue, gegen e[iner] er[rsamben] landt-fürnemblih aber uns der ritterschafft, gesinet seye eur für[stlichen] dur[chlaucht], auch undter andern g[nä]digisten vernomen, was massen herr bischoue etlihe herrn und landtleüth in vermelter *famos*schrüfft bey der selben mit ungrundt *sinistrè* angeben, sich auh öffentlich vernemen lassen, das mann aller herrn und landtleuth *vota*, vermuetlich zu nihte andern, dan die selben bey eur für[stlichen] dur[chlaucht] zuvor, ungümpfellen aufhrihnet, darobman zwar ob bes woll verboten, keinen scheüh hete, wan es nun mit grundt der warheit geschöche, insonderheit aber, und das vil mehres, und gleih samb mit entsetzung zuvernenen ist fast alle herrn, und landtleüth begangenen *criminis laese ma[fiesta]tis* ungüetlich beschuldiget, also können und mögen wir demselben, ehrnthalben bey: und neben uns in dennen landtags *sessionen*, ausschüessen, und andern gemaines vaterlandts wallfahrt noh anstellunden zu sammenkunfften, bis und solang aus geworffene, und in ewigkheit, undterthuenliche inzicht mit genugsamb erweise keines weegs gedulden noch sitzen lassen, in massen dan vor disen in landt Crain dergleihen exempelp mit Caspern Freidenschuss<sup>103</sup> gewesen thumbprobsten zu Laybach, und waylandt *Politor*n von *Montagmona*<sup>104</sup> gewesten probsten zu rudolphswerth,<sup>105</sup> welihe allein [13r]deswegen, das sy aus den rath geschwätzt, excludiert worden, fürgelesen, haben ewer fürst[lichen] durch[laucht] etc. wir demnah solhes alles gehorsambist zuberichten, nit undterlassen khönnen, undterthänigster zuversicht, euer fürstl[ichen] durch[laucht] werden dises uns, was wir dits orts gegen herrn bischoffen allein zu röttung unsrer ehrn nothgedrungenlich fürgenomben, und fürnemben müssen, in ungnaden nit vermerkhen, derselben uns zu landtsfürstl[ichen] g[ne]digisten und hulden ganz undterthänigist beuelhendt. Laybach den 3. decembris im 1607. jahr

Euer fürst[lichen] durch[laucht] etc.

undterthainig[iste] und gehorsambste  
n: die herrn, und der  
rütterstandt einer ers[amben] laa[ndtschafft] des  
herzogthumbs Crain.  
etc.

<sup>102</sup> Zaključeka pritožbe nastale avgusta in decembra 1607 se razlikujeta, predloga iz avgusta se na tem mestu nadaljuje: »...*, haben E. F. D<sup>f</sup> wir demnach solches geh. Zue gemüet zue führen nit unterlassen können, dieselben ganz unterth. Bittund, solche ohnerlaidenliche beschwörungen alsaldt und bey gueter zeit aus dem weg zu raumben und auf solche gebürliche mitl und weg gn. Bedacht zue sein, damit die verzöhrunde zimblich erhitzte flam gemeines wolstandts geloscht, dem täglich zuenembunden übl gesteyert und darunter das guete so vil immer müglichs erhalten, vermehrt und fortgepflanzt werde. E. F. D<sup>f</sup> uns hiemit ... Laybach (ohne Zeitangabe).*« (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II., št. 1734, str. 457–458*).

<sup>103</sup> Gašper Freudenschuss. Glej seznam oseb.

<sup>104</sup> Polidor Montagnana. Glej seznam oseb.

<sup>105</sup> Novo Mesto. Glej seznam krajev.

## Seznam v viru navedenih oseb

Osebnost ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebnostni družinski in službeni podatki
<i>Abbe von Landtstrass</i>	opat cistercijskega samostana Kostanjevica	Jakob Reinprecht (18. 9. 1600–14. 4. 1603) Jurij Urbančič (20. 4. 1603–23. 12. 1618) <sup>106</sup>
<i>Abbe von Sitich</i>	opat cistercijskega samostana Stična	Lavrencij Zupan (21. 4. 1580–26. 12. 1600) <sup>107</sup> Jakob Reinprecht (14. 4. 1603–13. 1. 1626) <sup>108,109</sup>
<i>Abbe zu Vittring Herr Georg</i>	gospod Jurij, vetrinjski opat	Jurij I. Gorian, opat cistercijskega samostana v Vetrinju (Viktring) (1598–1608) <sup>110,111</sup>
<i>Andree Alexandrin</i>	Andrej Alexandrin	Trgovec, meščan in sodnik v Ljubljani. <sup>112</sup> Aleksandrini so dobili kranjsko deželanstvo leta 1580 in naj bi izviral s Tirolske. <sup>113</sup> Ne vemo, ali so imeli tudi plemstvo.
<i>Andran Creillius (dr.)</i>	dr. Andrej Krelj ( <i>Andreas Crellius</i> )	Kaplan in ljubljanski stolni prošt <sup>114</sup>
<i>Auersperg (Herren von)</i>	gospodje Auersperg	Auerspergi so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1463. <sup>115</sup> Auerspergi ali Turjačani so bili v 17. stoletju ena najmočnejših plemiških rodbin na Kranjskem. Od sredine 15. stoletja dalje so se delili na turjaško in šumberško linijo. V tem času so bili baroni. Dokument se verjetno nanaša na turjaško linijo. <sup>116</sup>
<i>Bischof zu Brixen</i>	brixenski škof (blejsko gospostvo)	Christof Andreas von Spaur (7. 2. 1601–10. 1. 1613) <sup>117</sup>

<sup>106</sup> Mlinarič: *Kostanjeviška opatija*, str. 496.

<sup>107</sup> Mlinarič: *Stiška opatija*, str. 882.

<sup>108</sup> Prav tam, str. 882.

<sup>109</sup> Jakob Reinprecht (43. stiški opat) je izhajal iz železarske družine iz Innerberga, v cistercijski red je stopil v Reinu, od koder je odšel v Kostanjevico in tam leta 1601 postal opat ter nato leta 1603 opat v Stični. Tudi njegov brat Jurij II. Reinprecht je bil opat cistercijskega samostana v Vetrinju. Leta 1607 se je stiški opat Jakob Reinprecht zapletel v nasledstveni spor glede zapuščine pokojnega žužemberškega župnika Antona Porente z ljubljanskim škofom Tomažem Hrenom. Škof si je nepravilno prisvojil zapuščino po Porenti, vendar je stiški opat svoje dedne pravice uveljavil, sklicujoč se na načelo, da je na stiškemu samostanu inkorporiranih župnijah dedič edino samostan. Dne 19. septembra 1607 ga je notranjeavstrijska vlada zato skupaj s kranjskim deželnim vicedomom baronom Filipom Cobenzlom (1603–1614; Klun: *Archiv, Heft 1*, str. 96–97) imenovala za komisarja v nastalem sporu, 16. septembra 1608 je opat dokončno zahteval vrnitev zapuščine. Leta 1617 je opata nadvojvoda Ferdinand imenoval za tajnega svetnika (Mikuž: *Vrsta stiških opatov*, str. 65).

<sup>110</sup> *AEIOU Austri-Forum*. Stift Viktring ([http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring)) (19. 2. 2015))

<sup>111</sup> Naslednik opata Jurija I. Goriana, Jurij II. Reinprecht, je izviral iz železarske družine iz Innerberga, tudi njegov brat Jakob Reinprecht je bil cistercijan in je kot opat vodil dva kranjska samostana: Kostanjevico (1601–1603) in Stično (1603–1626) (Mikuž: *Vrsta stiških opatov*, str. 65; *AEIOU Austri-Forum*. Stift Viktring. [http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring)) (20. 2. 2015)).

<sup>112</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>113</sup> Schviz von Schvizhoffen: *Der Adel*, str. 496.

<sup>114</sup> Za več podatkov o kaplanu in ljubljanskem stolnem proštu Andreju Krelju glej: Smole: *Vicedomski urad, 4. del*, str. 387, 454, 466; in: *Schreiben des Domprobstes Andreas Crellius an Vicedom Josef Panizol, 27. Jänner 1609*. (Dimitz: *Urkunden zur Geschichte der Reformation*, št. 242, str. 112–113).

<sup>115</sup> Schviz von Schvizhoffen: *Der Adel*, str. 496.

<sup>116</sup> Auerspergi so se sredi 15. stoletja na Kranjskem razdelili v dve liniji – turjaško in šumberško. Leta 1463 so dobili čast dednega maršala na Kranjskem, leta 1550 so bili iz viteških vrst povzdignjeni med barone. Šumberška linija je v začetku 17. stoletja izumrla. Po letu 1627 se je na Kranjskem preostala turjaška linija spreobrnila v katolištvo in ostala v deželi, leta 1630 so bili povzdignjeni v grofe. (Preinfalk: *Auerspergi*, str. 84–85; Otorepec: *Auersperg*, str. 130).

<sup>117</sup> Gams: *Series episcoporum*, str. 266.

Osebo ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebni družinski in službeni podatki
<i>Bischoue zu Freysing</i>	freisinški škof (loško gospostvo)	Ernst von Bayern (Hildesheim, Luettich, Coeln, Muenster) (18. 10. 1566–17. 2. 1612) <sup>118</sup>
<i>Bischove zu Laybach</i> <sup>119</sup>	ljubljski škof (Tomaž Hren)	(Ljubljana, 13. 11. 1560–Gornji Grad, 10. 2. 1630); 1598 – deveti ljubljanski škof, 1614–1621, namestnik notranjeavstrijskih dežel, 1628 – cesarski tajni svetnik. <sup>120</sup>
<i>burgerman von Zirh Schwaizer genandt (Hans Ulrich Bräm)</i> <sup>121</sup>	meščan iz Züricha, imenovan »Švicar« (Janez Ulrik Bräm)	Janez Ulrik Bräm – trgovec s svilo iz Züricha, po veroizpovedi kalvinec. V Kamniku je živel pred začetkom protireformacije, nato je odšel, se skrivoma vrnil leta 1607 in pobegnil pred (proti) reformacijsko komisijo.
<i>Carthäusser Ordens Prior Zu Freidtniz</i>	prior kartuzijanskega samostana v Bistri	Avguštin Brentius (1597–1621) <sup>122</sup>
<i>Casper Freidenschuss</i>	Gašper Freudenschuss	Stolni prošt v Ljubljani in Radovljici, župnik v Stari Loki, <sup>123</sup> arhidiakon <sup>124</sup>
<i>Daniel Raumbschissl</i>	Danijel Raumbschissl	Iz Wildenecka/Belneka. <sup>125</sup> Raumbschissli so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1515. <sup>126</sup>
<i>Elisabetha Kazianerin</i>	Elizabeta Kacijaner	Rojena Thurn, poročena z Janezom Kacijanerjem (v Kamnu in v Smedniku; deželni glavar na Kranjskem, vrhovni poveljnik notranjeavstrijskih dežel). <sup>127</sup> Družina Kazianer pozneje (pl. Katzenstein) so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1515. <sup>128</sup>
<i>Erzherzog Maximilian zu osterreich</i>	nadvojvoda Maksimilijan (III.) Avstrijski	(Dunajsko Novo mesto, 12. 10. 1558–Dunaj, 2. 11. 1618); drugi gubernator notranjeavstrijskih dežel med letoma 1593 in 1595, pred polnoletnostjo nadvojvode Ferdinanda. <sup>129</sup>
<i>Fürstliche Durchlaucht</i>	Knežja Visokost (nadvojvoda Ferdinand (III.))	(Gradec, 9. 7. 1578–Dunaj, 15. 2. 1637); 1595 – deželni knez notranjeavstrijskih dežel, 1617 – češki kralj, 1618 – ogrski kralj, 1619 – sveti rimski cesar. <sup>130</sup>
<i>Gall zu Rudolphsegkh</i>	Gall iz Rožeka pri Moravčah	Galli so imeli kranjsko deželanstvo od leta 1463. <sup>131</sup>

<sup>118</sup> Prav tam, str. 276.

<sup>119</sup> Vir škofa Tomaža Hrena nikoli ne navaja po imenu.

<sup>120</sup> Turk: Tomaž Hren, str. 1–30; Turk: Tomaž Hren. *Slovenska biografija*. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi238909/> (18. 2. 2015).

<sup>121</sup> Hren ga omenja v svojem pismu vicedomu Jožefu Panizolu z dne 24. novembra 1607 (Dimitz: *Urkunden*, št. 238, str. 111–112; Dimitz: *Geschichte Krains III.*, str. 353–354).

<sup>122</sup> Mlinarič: *Kartuzija Bistra*, str. 474.

<sup>123</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>124</sup> Smole: *Vicedomski urad, 5. del*, str. 462.

<sup>125</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>126</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 499.

<sup>127</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>128</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 498.

<sup>129</sup> Nadvojvoda Maksimilijan III. je bil deveti otrok cesarja Maksimilijana II. Sodobnikom je bil znan pod vzdevkom »nemški mojster« (»*Der Deutschmeister*«), ker je med letoma 1585 in 1590 postal veliki mojster nemškega viteškega reda. Leta 1587 je brezuspešno poskušal zasedeti poljski prestol in se naslednjega leta 1598 odpovedal zahtevam po prestolu. Med letoma 1593 in 1595 je bil gubernator notranjeavstrijskih dežel, med letoma 1602 in 1612 pa gubernator na Tirolskem, kjer je naposled postal deželni knez in podpiral protireformacijo. Leta 1616 je v Klosterburgu ustanovil avstrijsko nadvojvodsko pokrivalo (*Die Kaiser*, str. 527; Gruden: *Zgodovina*, str. 800–801; *AEIOU Austria-Forum*: Maximilian III. der Deutschmeister. [http://austria-forum.org/af/AEIOU/Maximilian\\_III\\_der\\_Deutschmeister\\_Erzherzog](http://austria-forum.org/af/AEIOU/Maximilian_III_der_Deutschmeister_Erzherzog) (18. 2. 2015)).

<sup>130</sup> *Die Kaiser*, str. 540–550.

<sup>131</sup> Freiherren Gall von Rudolfseck und Gallerstein (Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 497).

Osebno ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebni družinski in službeni podatki
<i>Georg Haffner</i>	Jurij Hafner	Podložnik v vasi Zgornja Senica pri Medvodah v župniji Sora se sicer omenja v imenski kartoteki fonda Deželnih stanov za Kranjsko, vendar brez osebnih podatkov. <sup>132</sup>
<i>Georg Khisl (Freyherr)</i>	baron Jurij Khisl	Baron s Fužin in Konjic; sin Janeza; dedni deželni lovski mojster na Kranjskem; dedni točaj na Kranjskem; državni svetnik; odposlanec kranjskih stanov na državnem zboru; zakupnik čepnine. <sup>133</sup>
<i>Georg Vellan</i>	Jurij Velan	vikar župnije Sora
<i>Hanß Ambrosi grau und freyherr von Thurn und zum Creüz</i>	grof in baron Janez Ambrož s Thurna in Križa	Kranjski deželni glavar med letoma 1585 in 1592; <sup>134</sup> sin Antona 1578, dedni deželni dvorni mojster na Kranjskem 1578, goriški deželni maršal 1578, kranjski deželni glavar 1585–1592, zakupnik Polhovega Gradca 1575, dvorni maršal 1680(?) <sup>135</sup>
<i>Hanß Jacob von Edling (Landts-Verwesser)</i>	Janez Jakob Edling (deželni upravitelj)	Po Valvasorju je službo deželnega upravitelja opravljal dvakrat, kot 50. in 52. deželni upravitelj (v obdobju med letoma 1599 in 1611 ter 1616 in 1619). <sup>136</sup> Po rodu iz Vipave, sin Lukrecije; kapetan, glavar na Krasu, deželni upravitelj, upravitelj deželnega glavarstva na Kranjskem, <sup>137,138</sup> (Edlingi so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1587). <sup>139</sup>
<i>Hanß Wutaliz</i>	Janez Butalič (Wutalitsch)	Župnik v Moravčah (neznana datuma rojstva in smrti) <sup>140</sup>

<sup>132</sup> ARS, SI AS 2, 1. reg., Imenska kartoteka.

<sup>133</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka. Jurij Khisl polhograjski gospod je bil eden od štirih sinov Janeza Khisla. Med letoma 1592 in 1593 je bil deželni upravitelj. Bil je literat, ko je v bitki pri Budačkem leta 1575 padel Herbart VIII. Auersperg je o njem napisal latinski traktat. Jurijev brat Janez (Janž) Jakob Khisl je bil pomembna figura na graškem dvoru, predsednik vojnega sveta in tajni svetnik cesarja Ferdinanda II. in je bil katoličan že ob začetku 17. stoletja.

<sup>134</sup> Valvasor navaja, da je bil Janez Ambrož grof Thurn 50. deželni glavar (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 66) zaporedno številko 50 grof Thurn nosi tudi v Seznamu kranjskih deželnih glavarjev, ki ga hrani fond Gospostva Dol (ARS, SI AS 730, fasc. 80, *Landeshauptleute in Krain–Seznam kranjskih deželnih glavarjev 1261–1803*), Klun pa, da je bil 49. deželni glavar, čas njegovega službovanja se v obeh seznamih ujema (Klun: *Archiv*, Heft 1, str. 83).

<sup>135</sup> Janez Ambrož Thurn (1553–1625) je začetnik kranjske veje Thurnov. Bil je kranjski deželni glavar (1585–1592). Leta 1616 je v zastavo dobil gospostvo Radovljica, imel pa je tudi nekaj posesti na Koroškem. (Otošec: Thurn, str. 248–249; ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka).

<sup>136</sup> »Der L. Lands=Verweser war Jacob von Edling. Derselbe ist / im Jahr 1605. nebst etlichen Andern / als Laurentio, Abten zu Sittich / und Josephov on Rabata / Lands=Vizdomen / zum Landtags=Commissario deputiert / mit diser / vorhin ungebräuchlicher / Clausul / daß die Herren Landtags=Commissarien / vor der Proposition / sollten eine Meß vom H. Geist lesen lassen. Welche / in diesem 1599 Jahr / zum ersten Mal / in der Thum=Kirchen / gelesen; nachmals aber allezeit / auf dem Landhause / gehalten worden ...« (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 76).

<sup>137</sup> Janez Jakob Edling se je najprej potegoval za službo deželnega upravitelja na Goriškem in nato postal pretor na Kranjskem, leta 1595 je postal ožji cesarjev svetovalec, leta 1618 je sodeloval pri sklenitvi miru z Beneško republiko. (ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka; Marušič: Edling, str. 416).

<sup>138</sup> Edlingi so bili razširjeni na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem. V prvi polovici 17. stoletja so se razdelili na tri veje. (Marušič: Edling, str. 416).

<sup>139</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 497.

<sup>140</sup> Za več podatkov o moravškem župniku Janezu Butaliču glej Smole: *Vicedomski urad*, 5. del, str. 19, 71, 83, 117–119, 126, 460.



Osebnost ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebnostni družinski in službeni podatki
<i>Hörwardt Freiherr von Auersperg</i>	baron Herbard Auersperg s Turjaka	(Turjak, 4. 10. 1574–Ljubljana, 24. 3. 1618); Baron Auersperg s Turjaka, vrhovni dedni deželni komornik in vrhovni dedni deželni maršal na Kranjskem in v Slovenski marki, kranjski deželni upravitelj (1594), sin barona Kristofa s Turjaka in njegove prve žene Ane, rojene Maltzan. Poročen (4. maja 1609) s Felicito Kacijaner (pl. Katzenstein) iz Begunj in Smlednika. <sup>141</sup>
<i>Jocab Schreiber</i>	Jakob Schreiber	Meščan v Škofji Loki, prejemnik vinskega daca in čepnine v loškem gospostvu (1582–1584), kaščar v Škofji Loki 1587–1593, oskrbnik loškega gospostva 1595–1602, oskrbnik gospostva Klevevž 1601, imetnik Klevevža (1603–1612) <sup>142</sup>
<i>Joseph Painzoll</i>	Jožef Panizoll <sup>143</sup>	39. kranjski deželni vicedom, ki je to službo opravljal med letoma 1614 in 1626. <sup>144,145</sup> Panizolli so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1614. <sup>146</sup>
<i>Khisl (Herrn von)</i>	gospodje Khisl	Khisl s Fužin (Kaltenbrunn) so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1566. <sup>147</sup> Khisli so bili razširjeni na Kranjskem in Štajerskem. <sup>148</sup>
<i>Lamberg</i>	družina Lamberg	Lambergi so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1463. <sup>149</sup> Lambergi so bili pomembna plemiška družina in so imeli velika posestva na Kranjskem. <sup>150</sup>
<i>Petronella Bonhomin</i>	Petronela Bonomo	Bonomo – družina je kranjsko deželanstvo dobila leta 1569. <sup>151</sup>
<i>Pfillipp Marzino</i>	Filip Marzino	Župnik na Dovjem <sup>152</sup>
<i>Philliph Wassermann</i>	Filip Wassermann	Ljubljanski stolni kanonik in moravški župnik <sup>153</sup>

<sup>141</sup> Preinfalk: *Auerspergi*, str. 446.

<sup>142</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>143</sup> Pri Majdi Smole ni podatkov o njem (Smole: *Graščine*, str. 656).

<sup>144</sup> Klun: *Archiv, Heft 1*, str. 97.

<sup>145</sup> Za Jožefa Panizolla je Valvasor zapisal: »*Der XXXIX. war Josephus Panizoll. Dieser ist gleichfalls / mit einem Commissariat / belegt worden / vom Erz=Herzog Ferdinand / laut dieser Nachricht einiger Manuscripten: Ferdinandus, Archidux, Ursino, Episcopo tergestino, pro Patriarcha Diœcesin in Carniolia visitaturo, adjungit Commissarios, Episcopum Labacensem. & Vize-Dominum, Josephum Panizoll, commendando, ut advertant, quomodo temporalia a Plebanis patriarchalibus administrantur, & nequid in præjudicium Archiducali Præeminentiæ generetur. Datum 21. Julii, 1611. (MS. Oberb. & MS. Labac) Auf Teutsch: Erz=Herzog / Ferdinand / giebt Ursino / Bischoffen zu Triest / wie derselbe an stat deß Patriarchens / ein Kirchspiel in Crain visitiren will / zu Commissarien zu / den Bischoff von Laybach / und Vizdom Joseph Panizoll / mit Befehl / Achtung zu geben / wie die Temporalia, zeitliche Güter / von denen Plebanen deß Patriarchats administrirt werden / und damit nichts daselbst / der Erz=Herzoglichen Præeminenz zum Præjudiz / erwachse. Gegeben am 21. July / 1611.*« (Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 82).

<sup>146</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 499.

<sup>147</sup> Prav tam, str. 498.

<sup>148</sup> Khisli so izvirali z Bavarske in se povzpeli med plemstvo na Kranjskem, pomembno so zaznamovali kulturno in konfesionalno življenje 16. in 17. stoletja v deželi. (Pokorn: *Khisl*, str. 60–61).

<sup>149</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 498.

<sup>150</sup> Lambergi so izvirali s Koroške, njihova kranjska veja je imela v posesti veliko gradov in je opravljala visoke deželne, upravne, vojaške in cerkvene funkcije (Otošec: *Lamberg*, str. 94–95).

<sup>151</sup> Družina Bonhomo von Wolfspichl (Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 496).

<sup>152</sup> Dimitz: *Geschichte Krains III.*, str. 352.

<sup>153</sup> Za več podatkov o ljubljanskem stolnem kanoniku in moravškem župniku Filipu Wassermannu glej Smole: *Vicedomski urad*, 5. del, str. 11, 71, 86, 117, 119–212, 125, 479.

Osebno ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebni družinski in službeni podatki
<i>Pfillipp geweste Abbte zu Vittring</i>	Filip, nekdanji opat v Vetrinju	Filip Dominik, opat cistercijanskega samostana v Vetrinju (Viktring, 1562–1598) <sup>154</sup>
<i>Phillipp Khobenzel</i>	Filip Cobenzl	Filip Cobenzl je bil 38. kranjski deželni vicedom med letoma 1603 in 1614 <sup>155</sup> ter hkrati 22. deželni upravnik (1603–1605). <sup>156</sup> Bil je član protireformacijske komisije in je leta 1604 našel znamenito stanovsko knjižnico, ki so jo stanovi hoteli pretihotapiti na Nemško. <sup>157</sup> Grof v Ložah, Mošnjah, Predjami in Proseku; kranjski deželni vicedom; upravitelj deželnega glavarstva in deželni odbornik na Kranjskem; svetnik dvorne komore. <sup>158</sup> Družina Cobenzl je izvirala s Koroške, leta 1564 je prejela grofovstvo, številni njeni člani so se izkazali v diplomatski službi habsburškega dvora <sup>159</sup> (grofje Cobenzl so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1582). <sup>160</sup>
<i>Politor von Montagmana (Waylandt)</i>	(pokojni) Polidor Montagnana	(Italija, med 1520 in 1530 –Novo mesto, 2. oktober 1604), <sup>161</sup> župnik v Leskovcu, prošt v Novem mestu. <sup>162</sup> France Kidrič ga opisuje kot protiprotestantskega borca in kot tarčo Trubarjeve satire. <sup>163</sup> Ko je nastala pričujoča pritožba kranjskih stanov, je bil že tri leta mrtev. Družina Montagnana je dobila deželanstvo na Kranjskem 3. junija 1592. Schivizhoff von Schivizhoffen poroča, da so izvirali z Goriškega <sup>164</sup> (Montagnana so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1592, <sup>165</sup> ta družina je dala več jezuitov).
<i>Rosina grauin von Thurn Wittib</i>	vdova grofica Rozina Thurn	Grofica Thurn s Sv. Križa <sup>166</sup>
<i>Sigmundt Freyherr von Egkh</i>	baron Sigmund Egkh	Po Valvasorju 19. deželni upravnik (1598–1599). <sup>167</sup> Egkhi so kranjsko deželanstvo prejeli leta 1498. <sup>168</sup>
<i>Sigmundt von Thurn (Graff)</i>	grof Sigmund Thurn	Zakupnik blejskega gospostva <sup>169</sup>

<sup>154</sup> AEIOU *Austri-Forum*. Stift Viktring ([http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring)) (19. 2. 2015))

<sup>155</sup> Valvasor: *Die Ehre, 3. Band, IX. Buch*, str. 82; Klun: *Archiv, Heft 1*, str. 96.

<sup>156</sup> Matevž Košir opozarja, da se je s tem začelo združevanje funkcij znotraj deželne in stanovske uprave, kar kaže na naraščajočo moč deželnega kneza, ki več prej nezdržljivih funkcij podeljuje svojim zvestim ljudem (Košir: *Stanovska*, str. 69; Valvasor: *Die Ehre, 3. Band, IX. Buch*, str. 71).

<sup>157</sup> *Historia annua*, str. 47.

<sup>158</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>159</sup> Štuhec: Cobenzl, str. 77.

<sup>160</sup> Schviz von Schvizhoffen: *Der Adel*, str. 497.

<sup>161</sup> Kidrič: Polidor de Montagnana, plemeniti. *Slovenska biografija* (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi375112/>) (28. 1. 1015)).

<sup>162</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>163</sup> Kidrič: Polidor de Montagnana, plemeniti. *Slovenska biografija* (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi375112/>) (28. 1. 1015)).

<sup>164</sup> Schviz von Schvizhoffen: *Der Adel*, str. 498.

<sup>165</sup> Prav tam, str. 498.

<sup>166</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

<sup>167</sup> Valvasor: *Die Ehre, 3. Band, IX. Buch*, str. 71.

<sup>168</sup> Schviz von Schvizhoffen: *Der Adel*, str. 497.

<sup>169</sup> ARS, SI AS 2, Osebna kartoteka.

Osebo ali družinsko ime (zapis v viru)	Slovenski zapis	Osebnidružinski in službeni podatki
<i>Thurn (Graffen von)</i>	grofje Thurn-Valsassina	Schiviz von Schivizhoffen ne poroča o datumu sprejema med kranjske deželane. <sup>170</sup> Thurni so v začetku 17. stoletja osnovali svojo vejo tudi na Kranjskem. Posesti na Gorenjskem (Radovljica) in Koroškem. <sup>171</sup>
<i>Wolff Englbreht Schranckhen zu Aich</i> <sup>172</sup>	Volf Engelbert Schränckler iz Doba v Straži	Sin Dionizija Schräncklerja, o Volfu Engelbertu vemo le to, da je leta 1599 (po očetovi smrti) podedoval grad Dob v Straži. Grad Dob je njegova hči prodala leta 1621, takrat je bil že mrtev, a letnice smrti ne vemo. <sup>173</sup> Družina Schränkl je kranjsko deželanstvo pridobila leta 1587. <sup>174</sup>
<i>Wolff Paradaißer (Landts Verwalter)</i>	Volf Paradeiser	Deželni upravnik, po Valvasorju 23. deželni upravnik, to službo naj bi opravljal med letoma 1605 in 1608. <sup>175</sup> Paradeiserji so kranjsko deželanstvo pridobili leta 1463. <sup>176</sup>

#### Seznam v viru omenjenih krajevnih imen

Krajevno ime v viru in sodobni nemški zapis	Slovensko ime
<i>Aich</i> (Aich, Wazenberg)	grad Dob v Straži pri Mirni na Dolenjskem <sup>177</sup>
<i>Brixen</i>	Brixen/Bressanone na Tirolskem – sedež škofije, ki je imela v lasti gospostvo Bled na Kranjskem
<i>Clingenfels</i> (Klingenfels)	Klevevž – grad pri Šmarjeti na Dolenjskem <sup>178</sup>
<i>Freidtniz</i> (Freudenthal)	Bistra – kartuzijanski samostan <sup>179</sup>
<i>Freysing</i> (Freising)	(Brižin) Freising na Bavarskem – sedež škofije, ki je imela v lasti gospostvo Loka na Kranjskem
<i>Gortschach</i> (Görtschach)	Goričane – dvorec in vas pri Medvodah <sup>180</sup>
<i>Lang Felden</i> (Langenfeld)	Dovje – vas pri Kranjski gori <sup>181</sup>
<i>Landtstrass</i> (Landstraß)	Kostanjevica na Krki – mesto, grad in cistercijanski samostan <sup>182</sup>
<i>Laybach</i> (Laibach)	Ljubljana
<i>Maraitsch</i> (Moräutsch)	Moravče na Gorenjskem

<sup>170</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 500.

<sup>171</sup> Thurni (tudi: *Thurn della Torre ali Thurn-Valsassina*), njihova notranjeavstrijska linija se je v začetku 17. stoletja razdelila na Koroško in Kranjsko vejo, slednjo je osnoval Janez Ambrož Thurn (1553–1625), ki je leta 1616 v zastavo dobil gospostvo Radovljica (Otošec: Thurn, str. 248–249).

<sup>172</sup> Aich ali Wazenberg – Dob v Straži (Smole: *Graščine*, str. 708).

<sup>173</sup> Smole: *Graščine*, str. 133, 679.

<sup>174</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 500.

<sup>175</sup> Valvasor: *Die Ehre*, 3. Band, IX. Buch, str. 71.

<sup>176</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 499.

<sup>177</sup> Omenjen le v povezavi z lastnikom Volfom Engelbertom Schräncklerjem (glej seznam oseb). Za podatke o gradu glej Smole: *Graščine*: str. 133; Jakič: *Vsi slovenski*, str. 87.

<sup>178</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 217–219; Jakič: *Vsi slovenski*, str. 157–158.

<sup>179</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 82–83; Jakič: *Vsi slovenski*, str. 54.

<sup>180</sup> Grad Goričane je bil od leta 1461 v lasti ljubljanske škofije, ki ga je pogosto zastavljala ali dajala v zakup, leta 1607 je grad v zakup dobil Andrej Hren, brat škofa Tomaža Hrena, ki je bil škofijski oskrbnik in carinski protipisar (Smole: *Graščine*, str. 161–162; Jakič: *Vsi slovenski*, str. 115–116). Andrej Hren si je prizadeval, da bi Goričane postale dedna last družine Hren, ki si je leta 1629 pridobila deželanstvo, vendar se je Hrenovemu škofovskemu nasledniku Rinaldu Scharlichiju posrečilo, da je Goričane pridobil nazaj za škofijo (Fabjančič: *Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 301–302).

<sup>181</sup> Verjetno gre le za vaško naselje, saj se gradu ne omenja (Smole: *Graščine*; Jakič: *Vsi slovenski gradovi*).

<sup>182</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 232–234, Jakič: *Vsi slovenski*, str. 167–168.

Krajevno ime v viru in sodobni nemški zapis	Slovensko ime
<i>Ober Schweiniz</i>	Zgornja Senica – vas pri Medvodah <sup>183</sup>
<i>Rattmanstorff</i> (Radmannsdorf)	Radovljica – grad in mesto <sup>184</sup>
<i>Rudolphsegkh</i> (Rudolphseck)	Rožek pri Moravčah <sup>185</sup>
<i>Rudolphswerth</i> (Rudolfswerth)	Novo mesto
<i>Schön- und Wiltnegkh</i> (Wildeneck)	Šenek pri Polzeli in Belnek pri Moravčah na Gorenjskem <sup>186</sup>
<i>Sitich</i> (Sittich)	Stična – cistercijanski samostan <sup>187</sup>
<i>Stain und Altgutenberg</i>	grad Kamen in Stari Gutenberg <sup>188</sup>
<i>Vittring</i> (Viktring)	Vetrinj – cistercijanski samostan pri Celovcu na Koroškem
<i>Zeyer</i> (Zeier)	Sora – vas pri Medvodah in sedež župnije Sora

## Povzetek vsebine pritožbe

Protestantski stanovi dveh plemiških kurij na Kranjskem se uvodoma izrečejo za vedno zveste deželnemu knezu ter nato dodajo, da namen (proti)reformacije, ki jo deželni knez premišljeno izvaja v svojih deželah, ni, da bi škodila gospodarstvu, trgovini in blaginji, kot tudi ne da bi posegala v stanovske pravice in družbeni red. Kljub temu so kranjski deželani, med njimi zlasti viteštvo, zaradi nje utrpeli občutno škodo. Vendar pa je ljubljanski škof kot vodja (proti)reformacijske komisije na Kranjskem prekoračil svoja pooblastila, si hotel pridobiti dejansko oblast in zatreti plemstvo, ki ga je hotel očrniti pri deželnem knezu.

Plemstvo nato poroča deželnemu knezu o škofovem za plemstvo sovražnem poročilu (oktober 1604), v katerem zagovarja pravice meščanov in tržanov, kar se škofa, po mnenju stanov, ne tiče. Škof naj bi tudi ravnal v nasprotju z deželnoknežjimi uredbami proti kmečki trgovini in izvažanju živine v tujino. Na deželnih zborih, odborih in drugih posvetovanih stanov je podpiral meščane in tržane ter se do vseh članov stanov vedel nespoštljivo in brez razlik glede na stan. Škof naj ne bi le deloval škodljivo, temveč naj bi častitljive deželane tudi po krivem obdolžil zločina žalitve veličanstva. Zlasti je žalil in poskušal očrniti grofe Thurne, gospode Auersperge in gospode Khisle. Stanovi deželnega kneza prosijo za razsodbo v zadevi in so prepričani, da bo škof v nastalem sporu potegnil krajši konec.

Stanovi nato hvalijo zvestobo grofov Thurnov in omenijo poročilo, ki naj bi ga Thurni morali napisati zaradi domneve škode, ki naj bi jo prizadejali mestom in trgov s kmečko trgovino. Poročilo ni bilo sestavljeno, ker je iz registrature v stanovski pisarni razvidno, da so Thurni vedno storili, kar je bilo treba.

V škofovem pismu je bil deželni maršal, baron Herbard Auersperg, obtožen, da zatira katoličane s tem, ko na deželnih zborih ne upošteva predstavnikov mest in trgov kot takrat, ko so bili še luterani. Stanovi to zavračajo, v prid čemur naj bi govorili tudi deželnozborski protokoli. Škof naj bi od prelatov in predstavnikov mest, ki jih v velikem številu zbira v deželni hiši, zahteval, da glasujejo tako kot on. Če ti niso hoteli glasovati po njegovi volji, naj bi jih škof hotel dati zapreti. Ker deželni maršal tega ni hotel izvesti, je škof zoper njega sestavil sovražno obtožbo. Po mnenju stanov se kaj takega ni zgodilo še v nobeni drugi deželi.

<sup>183</sup> Glej Kos: *Gradivo II.* str. 549.

<sup>184</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 406–408, Jakič: *Vsi slovenski*, str. 275–276.

<sup>185</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 426–427.

<sup>186</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 78–79, Jakič: *Vsi slovenski*, str. 52.

<sup>187</sup> Glej Smole: *Graščine*, str. 462–463.

<sup>188</sup> Oba gradova sta bila v času nastanka vira v posesti družine Lamberg, vir navaja, da so Lambergi nosili baronski naslov baroni na Kamnu in Starem Gutenbergu (*»altenherrn von Lamberg, freyherrn zu Stain, und Altguetenberg«*; ARS, SI AS 1073, št. 237, II–67r, pp. 14). Glej Smole: *Graščine*, str. 208–210, 462–463.

Kar se tiče pokojnega gospoda barona Jurija Khisla, nekdanjega kranjskega deželnega upravitelja, in preprečevanja deželnega zbora zaradi Andreja Alexandrina, ki ga je dal zapreti grof Sigmund Thurn v času gubernatorja nadvojvoda Maksimilijana Avstrijskega, so stanovi prepričani, da bi se pobožni Jurij Khisl otresel vseh obtožb, če bi bil še živ. Stanovi se nato vrnejo k škofovim obtožbam na njihov račun, zatrjujejo, da se očitane zločine razžalitve veličanstva ne čutijo niti najmanj krivi, kajti tudi sam deželni knez in nihče izmed prejšnjih rimskih cesarjev, kraljev ali avstrijskih nadvojvod, česa takega kranjskim stanovom ni nikoli očital. Stanovi dodajajo, da bi takšno ravnanje zanje pomenilo večno sramoto, s čimer bi obtežili tudi dušo in srca svojih zanamcev, zato jih česa takega obvaruje Bog. Zatrjujejo, da se v zvestobi svojemu deželnemu knezu ne bodo nikoli spozabili.

Škof si po mnenju stanov lasti prednost pred deželani in hoče krepiti svojo oblast. Ni upošteval navodil deželnega kneza (proti)reformacijskim komisarjem, naj svoje delo opravljajo zmerno in skrbno in naj ne kršijo svoboščin, prava in običajev častitih deželnih stanov. Pod pretvezo verske (proti)reformacije je posegel v zadeve posvetnega prava in pristojnosti ograjnega sodišča, poleg tega je tudi ukazoval, mešal svetno s posvetnim in posegel celo v posestna imenja deželanov. Zakonite posesti je podvrgel (proti)reformaciji in svoji sodni instanci. Ustavil je vse dejavnosti ograjnega sodišča, ki ima že od starih časov pod svojo jurisdikcijo imenja deželanov, in celo stanovskim prokuratorjem prepovedal vsakršno dejavnost na sodišču, jih poklical k sebi na škofijo ter jih, ne glede na to da so bili katoliške vere, zasliševal in jim naročal, naj v sodnih zadevah ne postopajo proti duhovščini. Prepovedal jim je, da bi kakorkoli posegli v zadeve (proti)reformacije.

Sestavljalci pritožbe poročajo, da je imetnik gospostva Klevevž Jakob Schreiber nekdanjemu opatu Filipu in celotnemu samostanu v Vetrinju posodil vsoto denarja, zakar je slednji Schreiberju prepustil žitno desetino župnije Sora, da bi si denar v nekaj letih povrnil in nato desetino vrnil. Nato pa je novi vetrinjski opat (gospod Jurij) svojemu vikarju v župniji Sora, gospodu Juriju Velanu, naročil, naj s (proti)reformacijskimi komisarji desetino pod pretvezo (proti)reformacije pridobi nazaj. Schreiber, ki je katoličan, je nato prosil, naj mu opat preostanek posojenega zneska izplača, saj mu je bila desetina odvzeta še pred iztekom določenega roka. Ker ni dosegel ničesar, je Schreiber pred dvorno pravdo na Kranjskem sprožil postopek. Nato je škof skupaj s svojimi kolegi komisarji na dan sv. Marka Evangelista (25. april 1607) zastavljene podložnike, ki so plačevali dotično desetino, poklical k sebi in jim naročil, naj ne bodo pokorni Schreiberju, temveč naj njegove sle odženejo z burklami, palicami in kamni. Ko je Schreiberjev sel naposled prispel, mu je podložnik Jurij Hafner v vasi Zgornja Senica pri Medvodah odvrnil, da mu je škof prepovedal vsakršno pokornost. Naročil je, naj vse pooblaščenke odženejo. Medtem je neki drugi podložnik prišel k škofu in mu poročal o poteku dogodkov, nakar je škof 21. avgusta 1607 izdal poseben dekret Schreiberju, naj se ta pod kaznijo 800 goldinarjev odreče zastavljenim podložnikom, od katerih je prejemal desetino. V dekretu naj bi škof navajal, da je izdan po deželnoknežji oblasti. To pa škofu še ni bilo dovolj – 21. avgusta je odjezdil na svoje gospostvo Goričane in omenjene zastavljene podložnike ponovno poklical k sebi ter jih ponovno ščuval proti deželni gosposki in predstavnikom deželnega kneza – proti deželnemu upravniku, deželnemu upravitelju, vicedomu in drugim uradnikom.

Po mnenju stanov škof ravna proti deželnim svoboščinam, proti dobremu sodnemu redu in proti ograjnemu sodišču ter med kmeti neti upor. Pripetilo se je tudi, da je župnik na Dovjem, gospod Filip Marzino, po navodilu škofa dedičem Lambergov s Kamna in Starega Gutenberga odvezel žitno desetino na Dovjem. Ta je Lambergom pripadala od davnih časov in so jo leta 1560 povečali z nakupom petih hub, ki so bile ob soglasju deželnega kneza pod izvršbo. Do tega je prišlo, kljub temu da je deželni knez že 17. avgusta 1606 izdal resolucijo vicedomu in

deželnemu upravniku gospodu Volfu Paradeiseru, naj imajo lamberški dediči in njihova mati Elizabeta Kazianer, ki je polnopravna lastnica, proste roke.

Po ponovnem ukazu z 9. septembra istega leta bi dovški župnik moral upoštevati resolucijo in lamberškim dedičem vrniti desetino, vendar se škof s tem ni strinjal in je župnika poklical k sebi ter mu naročil, naj ne ravna v skladu z deželnoknežjo resolucijo. Župnik je nato neke nedelje ob navzočnosti vseh župljanov javno oznanil, naj se v primeru da bi Elizabeta Kazianer ali lamberški dediči poslali pobiralce desetine, vsi oborožijo in zberejo. Pobiralce desetine naj odženejo, če pa bi se upirali, naj jih kar pobijejo in kamenjajo.

Podobno se je lani (1606) dogodilo gospodu Danijelu Raumbschüsslu s Šenka in Belneka, ko je Janez Butalič, nekdanji župnik v Moravčah, od njega zahteval pravico do košnje na nekem travniku, ki so ga gospodje Galli z Rožeka in nato gospa Petronella Bonomo posedovali že petindevetdeset let. Ko je sedanji moravški župnik Filip Wassermann izvedel, da je gospod Raumbschüssl poslal svoje delavce, da bi pokosili in spravili seno, je po ukazu škofa dal v cerkvenem zvoniku zvoniti. Zvonjenje je trajalo skoraj dve uri, nakar se je zbralo nekaj sto oboroženih kmetov, ki so prišli na travnik in Raumbschüsslovim delavcem na silo odvzeli seno. Če bi se delavci količkaj upirali, bi jih kmetje na mestu pobili.

Škof je tudi naščuval stolnega prošta, gospoda doktorja Andreja Kralja, da je gospe vdovi, Rozini grofici Thurn, na silo odvzel štiri hube pri Radovljici.

Gospodu Janezu Ambrožu, grafu in baronu s Thurna in Križa zastavnemu imetniku gospostva Radovljica, je škof skupaj s svojim kolegom Volfom Paradeiserjem protipravno odvzel več katoliških podložnikov, ki so pripadali različnim podružničnim cerkvam, in jih dal v posest stolnemu proštu, doktorju Kralju. Čeprav ima deželni knez tam številne posesti, je tam svojevoljno začel izvajati (proti)reformacijo.

Ko sta deželni knez in notranjeavstrijska vlada sedanjemu kranjskemu vicedomu Jožefu Panizollu ukazala, naj pri Kamničanih uredi, da se bo ubogemu trgovcu iz Züricha, ki ga imenujejo »Švicar« (Janez Ulrik/Hans Ulrich Bräm), vrnilo njegovo blago, ki mu je bilo protipravno odvzeto, je škof protestiral pri vicedomu in od njega zahteval, naj ne dovoli, da se ta vladna odredba udejanji, temveč naj ubogega meščana iz Züricha pošlje pred (proti)reformacijsko komisijo. Zato je na javnem procesu med prokuratorji v uradu deželnega vicedoma prišlo do spora, kateri ukaz naj upoštevajo.

Stanovi nato zaključijo z lepo retorično figuro, češ da je bilo primerov škofove sovražnosti, s katero je hujskal duhovščino proti posvetnemu stanu in njegovim članom, pod pretvezo (proti)reformacije na silo jemal njihovo posest ter si ob tem često drznil netiti upore in ogorčenje, še več, vendar jih bodo sedaj zamolčali in obelodanili v prihodnosti, če bo škof s svojim početjem nadaljeval. Po mnenju stanov je na podlagi teh kaznivih dejanj, ko je škof deloval proti gospodom in deželanom in se tako do duhovščine kot posvetnih stanov brezbrizno obnašal, moč spoznati njegovo odvratno naravo. Škof je ravnal, kot bi bila vsa posvetna oblast v vojvodini Kranjski neposredno in absolutno njegova. Prav tako naj bi se polastil knežje oblasti ter gospodom in deželanom postavljaj pravila za glasovanje in govorjenje [na zasedanju deželnega zbora ali drugih stanovskih uradov], kar pa so ti nato govorili in glasovali, je po svoji volji vnašal v protokole. Prilastil si je celo avtoriteto, da je na deželnozbornskih zasedanjih ob prisotnosti vseh cerkvenih in posvetnih stanov stopil na čelo vseh deželanov, česar njegovi škofovski predhodniki, ki so izhajali iz visokega plemstva in so na dvorih rimskih kraljev in nadvojvod opravljali ugledne funkcije, niso nikoli storili, po mnenju stanov na kaj takega ne bi niti pomislili. Škof naj bi tudi prejudiciral glasove stiškega opata (Jakoba Reinprechta), kostanjeviškega opata (Jurija Urbančiča), priorja iz Bistre (Avgušтина Brentiusa) ter vseh ostalih prelatov. Nikoli ni dovolil, da bi kdo ugovarjal njegovemu mnenju, zato je prelate ter predstavnike mest in trgov večkrat poklical k sebi in se ni menil za njihovo mnenje.

Zgodilo se je, da je gospod Volf Engelbert Schränckler iz Doba v Straži, sicer zvest član deželnih stanov, na zborih nespodobno govoril proti deželno-knežjim ukazom in (proti)reformaciji. To je bilo za dobro staro plemstvo velika nepravilica in deželni upravitelj (Janez Jakob Edling) bi po ukazu deželnega kneza Schräncklerju lahko dal dovolj resno opozorilo, vendar je nato gospod škof v svoji ošabnosti poročal tako pretirano, da tudi svetni gospodi in deželanom postavljaja take zahteve, kot bi bili njegovi vazali, lastnina in dolžni podložniki.

Kmalu nato je škof gospodu baronu Herbardu Auerspergu, sedanjemu predsedniku odbora poverjenikov, ki v škofove neskromne politične zahteve zaradi svoje uradniške službe ni mogel takoj privoliti, po priorju iz Bistre sporočil, naj se kar spomni, kako se je pred letom kopal v znoju in da ga bo kmalu spet zalil morda še hujši znoj, v kolikor si v prihodnje na stanovskih sejah ne bo pridno zapisoval.

Poleg vseh naštetih prigod se je škof vmešal tudi v novačenje oklepni konj, ki so na čakarini, proti nabornim registrom, ki so bili izdelani pred tridesetimi in štiridesetimi leti, ter proti tistim, ki so vanje vključeni, celo proti deželnoknežji resoluciji, ki je bila glede tega izdana dne 19. julija 1606. Lastil si je prednost pred deželnoknežjimi svetniki in predstavniki – pred gospodom Janezom Jakobom Edlingom deželnim oskrbnikom, in gospodom Filipom Cobenzlom, nekdanjim vicedomom, ki ga je deželni knez postavil za ritmojstra oklepni konjenikov, poročnika, praporščaka in stražmojstra. Postavil se je tudi pred gospoda freisinškega (Ernesta Bavarskega) in briksenškega (Krištofa Andreja Spaurja) škofa, tako da je tem ljudem na nepravilčen način odvzel njihovo avtoriteto in pravne norme ter stvari pripeljal tako daleč, da je deželni knez zgoraj omenjeno resolucijo 30. aprila 1607 spet preklical in s tem odpravil red, ki je veljal dolga leta. To se viteštvu, ki se mora pogosto samo podati na bojno polje ter je prisiljeno, da svoje telo, življenje, premoženje in kri postavi na kocko, zdi žaljivo, saj se jim tako krati njihove posebne pravice, ki so si jih pridobili v boju z dednim sovražnikom na bojišču. Žaljivo je, da proti tem pravicam deluje duhovnik, ki se sam nikoli na poda na bojno polje, temveč je vedno doma na varnem, četudi je sovražnikova nevarnost še tako velika, zato je deželni knez milostno ukazal, naj se prizanese dobremu glasu viteštva ter se ga tako ohrani pri dobri volji in pripadajočem dostojanstvu. Viteštvo zato še enkrat ponižno prosi, naj deželni knez zadeve pozdravi in naj dovoli, da častiti stanovi in viteštvo ostanejo pri starem redu.

Gospod škof si na vseh koncih in krajih prisvaja prominenco, tako na cerkvenem kot posvetnem področju, tako v času miru kot tudi vojne. V svoji ošabnosti je svetoval, da se ga ob privoljenju deželnega kneza izvzame od plačevanja tedenskega pfeniga za skupno dobro, česar ni oproščen nihče drug od stanov, ne iz vrst prelatov, gospodov, vitezov kot tudi ne iz vrst navadnih meščanov in kmetov, izključeni so samo revni špitalarji, vendar so dajatev pred tem radi in pokorno plačevali ter jo tudi še bodo. Naj deželni knez presodi glede eksemptnosti in odrekanja škofa, ki se obnaša, kot bi bil v posebnem zavetju, glede prispevkov za skupne stvari, ki so že tako izčrpane, revne in dejansko v življenjski ogroženosti. Po mnenju stanov ni primerno, da se škof, ki ima zelo visoke letne dohodke, želi otresti plačila teh skromnih prispevkov, temveč bi za skupno dobro lahko kvečjemu prispeval kaj več. Stanovi dodajo, da si je škof poleg naštetih dovolil še več drugih ekscesov, vendar jih bodo sedaj zamolčali, da ne bi še bolj prizadeli skupnih zadev, netili razdora in kvarili reda.

Po mnenju stanov je iz obširno povedanega moč razbrati škofovo nastrojenost proti deželnemu knezu in proti viteškemu stanu. Poleg tega je v svojem famoznem pismu nekatere gospode in deželane obtoževal brez podlage in v njem javno trdil, da gredo glasovi gospodov in deželanov na škodo drugih, ter skoraj vsem gospodom in deželanom očital zločin razžalitve veličanstva. Stanovi torej zaradi svoje časti ne morejo več trpeti in pripustiti škofa, ki sicer sedi poleg njih, da bi se še udeležaval deželnih zborov, odborov ter drugih dobrobiti

očetnjave namenjenih sestankov, dokler ne predloži dokazov za svoje obtožbe.

Tako stanovi ravnajo po zgledu, kot se je na Kranjskem že zgodilo z Gašperjem Freudenschussom, nekdanjim stolnim proštom v Ljubljani, ter pokojnim Polidorjem Montagnano, nekdanjim novomeškim proštom, ki sta bila iz istih razlogov izključena iz pogovorov svetnikov. O tej zadevi stanovi ponižno poročajo deželnemu knezu. V Ljubljani, 3. decembra 1607.

### Podpisniki decembrske pritožbe zoper Hrena

Kranjski poverjeniki so za podpis pritožbe zoper ljubljanskega škofa z dne 24. decembra 1607 prosili kranjske gospode in deželane. Dne 16. januarja 1608 je pritožbo podpisalo 44 oseb,<sup>189</sup> ki jih tu navajamo po objavi Johanna Losertha.<sup>190</sup> Želja stanov je bila, da bi deželni knez pritožbo obravnaval še pred sklicem deželnega zbora za leto 1608. Decembrsko različico pritožbe so podpisali:

- 1) baron Herbard Auersperg (*Herwarth Freiherr von Auersperg*)
- 2) Janez Jakob Edling – deželni upravitelj (*Hans Jakob von Edling*)
- 3) grof Jošt Jožef Thurn (*Graf Jobst Josef von Thurn*)
- 4) grof Janez Vajkard Blagay (*Graf Hans Weikhardt von Blagey*)
- 5) Jurij Frankopan grof Trsata (*Georg von Frangepän Graf von Tersatz*)<sup>191</sup>
- 6) baron Ditrih Auersperg (*Dietrich Freiherr von Auersperg*)
- 7) baron Vid Khisl s Fužin (*Veit Kießl Freiherr von Kaltenbrunn*)
- 8) baron Volf Egkh (*Wolf freiherr von Egkh*)
- 9) Herbard Lamberg, gospod z Boštanja pri Sevnici (*Herwarth von Lamberg Herr zu Sauenstein*)
- 10) Jurij Andrej Kazianer (*Georg Andre Cazierer*)
- 11) Filip Cobenzl (*Philip Cobenzl*)
- 12) Andrej Paradeiser (*Andre Paradeiser*)
- 13) Oton Henrik Werneck (*Ottheinrich von Wernegkh*)
- 14) Inocencij Moschkon (*Innocenz Moschkon*)
- 15) Filip Siegesdorf (*Philipp von Sigesdorf*)
- 16) Danijel Gall (*Daniel Gall*)
- 17) Erazem Scheyer (*Erasm von Scheyr*)
- 18) Jurij Baltazar Scheyer (*Georg Walthasar von Scheyr*)
- 19) Erazem Werneck (*Erasm von Wernegkh*)
- 20) Jurij Raubar (*Georg Rauber*)
- 21) Andrej Raunach (*Andre von Rannach*)
- 22) Jakob Gall (*Jakob Gall*)
- 23) Schrängkhler (*Schrängkhler*)<sup>192</sup>
- 24) Adam Moschkon (*Adam Muschkon*)
- 25) Janez Krstnik Moscon (*Hans Baptista Muschkon*)
- 26) Janez Sigfrid Rasp (*Hans Seifrid Rasp*)
- 27) Filip Jakob Raunach (*Philipp Jakob von Rannach*)
- 28) Jurij Raunach (*Georg von Rannach*)<sup>193</sup>

<sup>189</sup> Dimitz poroča, da se je pod pritožbo podpisalo 32 deželanov. Glej Dimitz: *Geschichte Krains III.*, str. 353.

<sup>190</sup> Seznam štirinštiridesetih podpisnikov pritožbe je Loserth transkribiral po eni od predlog vira, katere nahajališče nam na žalost še ni poznano (Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1757, str. 474–475).

<sup>191</sup> Frankopani so kranjsko deželanstvo pridobili šele 14. januarja 1642 (Schiviz von Schivizhofen: *Der Adel*, str. 497).

<sup>192</sup> V Loserthovi objavi ni navedeno ime.

<sup>193</sup> Verjetno gre za napako v Loserthovi transkripciji.



- 29) Franc Jurij Oberburg (*Franz Georg von Oberburg*)
- 30) Leonard Siegesdorf (*Leonhard von Sigesdorf*)
- 31) Jurij Rasp (*Georg Rasp*)
- 32) Krištof Wagen (*Christoph Wagn*)
- 33) Baltazar Raumschüssel (*Walthasar Rämbschissel*)
- 34) Danijel Raumschüssel (*Daniel Rämbschissel*)
- 35) Kozma Hohenwarth (*Kosmus von Hohenwardt*)
- 36) Viljem Gall (*Wilhalm Gall*)
- 37) Andrej Apfaltrer (*Andre Apfaltrer*)
- 38) Anton Pečovič (*Anthoni Pedtschowitsch*)
- 39) Andrej Semenič (*Andre Semenitsch*)
- 40) Pantaleon (*Pantaleon (sic)*)<sup>194</sup>
- 41) Jurij Moscon (*Georg Moschkon*)
- 42) Franc Jurij Rain (*Franz Georg von Rain*)
- 43) Jožef Mavrič (*Josef Mauritsch*)
- 44) Elij Rasp (*Elias Rasp*)

12. februarja 1608 so kranjski poverjeniki prosili Baltazarja Leymanna, naj pritožbo zoper Hrena prenese deželnemu knezu. Nadvojvodu Maksimilijanu Ernestu so nekaj dni pozneje poslali kopijo in dne 20. februarja 1608 je Matija Vallberger sporočil, da bo resolucija pripravljena po deželnoknežji vrnitvi iz Regensburga, kjer se je na državnem zboru mudil nadvojvoda Ferdinand.<sup>195</sup>

Stanovsko pritožbo zoper ljubljanskega škofa je v začetku januarja 1608 torej podpisalo 44 plemičev. Ob tem se nam odpre vprašanje, ali so vsi podpisniki pritožbe dejansko imeli kranjsko deželanstvo. To smo preverili po seznamu kranjskega plemstva Ludwiga Schiviz von Schivizhoffna iz leta 1905 in ugotovili,<sup>196</sup> da le ena od družin, iz katerih so izhajali podpisniki pritožbe v času njenega nastanka, še ni imela kranjskega deželanstva, in sicer grofje Frankopan (pritožbo je namreč kot peti podpisal grof Jurij Frankopan s Trsata). Po Schiviz von Schivizhoffnovem seznamu so Frankopani kranjsko deželanstvo pridobili šele 14. januarja 1642, torej štiriintrideset let po podpisu pritožbe.<sup>197</sup> Pritožbo je po tej logiki podpisalo 43 plemičev iz družin z deželanstvom in ena oseba, ki je sicer izhajala iz visokega plemstva, a ni imela deželanstva. Vendar se v seznamu kranjskih deželnih stanov, ki je nastal v prvem desetletju 17. stoletja, omenja tudi grof Trsata, zato je moč sklepati, da je omenjeni grof Jurij Frankopan dejansko sodeloval na sejah kranjskega deželnega zbora in v deželnih uradih, čeprav je njegova družina kranjsko deželanstvo formalno-pravno pridobila šele leta 1642. Mogoče je Jurij Frankopan tudi imel kranjsko deželanstvo, a se listina o podelitvi ni ohranila in zato pri Schiviz von Schivizhoffnu ni naveden.

Glede na popis kranjskih deželanov, ki je nastal 3. decembra 1590 po naročilu nadvojvodinje Marije, vdove po deželnem knezu, nadvojvodu notranjeavstrijskih dežel, Karlu II., ki je po oceni Andreja Nareda realen spisek potencialnih udeležencev kranjskega deželnega zbora za čas okrog leta 1590,<sup>198</sup> je deželni zbor skupno sestavljalo 117 deželanov. Od tega je bilo v prvi kuriji 9 prelatov, v drugi 25 gospodov, tretjo je sestavljalo 71 vitezov ter četrto predstavniki 12 deželnoknežjih mest na Kranjskem. Torej je v deželnem zboru sedelo 96 predstavnikov višjega in nižjega plemstva. Čeprav je pričujoči seznam deželanov točno

<sup>194</sup> V Loserthovi objavi ni navedeno ime, lahko pa bi bil podpisnik prisednik dvorne in deželne pravde Melhior Pantaleon, ki mu je grozil izgon iz dežele.

<sup>195</sup> Odgovora Ferdinanda na pritožbo zoper Hrena nista še v celoti objavljena, glej Loserthova regesta: Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1759, str. 457–476; št. 1771, str. 480.

<sup>196</sup> Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 496–501.

<sup>197</sup> »Frangipani, Grafen von Tersat – 14. Jänner 1642, Görz.« (Schiviz von Schivizhoffen: *Der Adel*, str. 497).

<sup>198</sup> Nared: Sezname kranjskega plemstva, str. 325–326; Nared: *Dežela*, str. 47.

sedemnajst let starejši od stanovske pritožbe (datuma nastanka: 3. december 1590 in 3. december 1607, gospodje s seznama so sicer svoje podpise dodali dober mesec pozneje, 16. januarja 1608), lahko sklepamo, da v sedemnajstih letih ni prišlo do drastičnih sprememb glede števila kranjskih deželanov. Torej je pritožbo proti Hrenu podpisalo 44 od 96 na deželni zbor vabljenih plemičev, kar pomeni 45,83 %.

Za dotično časovno obdobje obstaja še en popis kranjskih deželnih stanov ter stanovskih uradov, ki je nastal v prvem desetletju 17. stoletja in predstavlja stanje zadnje dekade 16. in prve dekade 17. stoletja, kar pomeni, da je časovna distanca s stanovsko pritožbo še manjša, vendar je manj natančen kot njegov predhodnik iz leta 1590. Po Naredovi oceni je slednji seznam sestavljen po manj načelnih kriterijih in tudi ne vsebuje predstavnikov deželnoknežjih mest,<sup>199</sup> čemur je bržkone botrovalo dejstvo, da je meščanstvo prestopilo v katolištvo, s čimer se je prekinilo nekdanje konfesionalno zavezništvo s protestantskim plemstvom. Na seznamu je tako 7 prelatov, 32 gospodov ter nekaj več kot 90 vitezov in oprod (točna številka ni znana, saj je v nekaterih primerih navedeno le, da iz neke družine izhaja več bratov, ki imajo deželanstvo), kar pomeni 122 plemičev v deželnem zboru, deželnoknežja mesta pa sploh niso niti naštet. Po drugem seznamu je pritožbo zoper ljubljanskega škofa podpisalo 36.07 % odstotka plemičev v deželnem zboru.

Glede odsotnosti deželnostanovskih mest na seznamu deželanov, ki je nastal v prvem desetletju 17. stoletja, se nam pojavi ena možna razlaga, namreč, Hren v svojem poročilu nadvojvodi, nastalem oktobra 1604, med drugim zapiše, da so pred izvedbo (proti)reformacije protestantski predstavniki mest sodelovali s protestantskim plemstvom, sedaj pa, ko so vsi predstavniki deželnoknežjih mest v deželnem zboru katoličani, se je to sodelovanje končalo in protestantsko plemstvo nasprotuje zahtevam meščanstva po odpravi kmečke trgovine.<sup>200</sup> Kot smo videli ob komentarju Hrenovega poročila nadvojvodu, nastalem oktobra 1604, je plemstvo potem ko so meščani prestopili v katoliško vero, prekinilo sodelovanje s četrto kurijo ter predstavnike mest in trgov začelo izrivati iz stanovske uprave, prav tako se njihovi glasovi niso več upoštevali in jih niso več zapisovali v protokole, leta 1604 naj bi bil sklep deželnega zbora sprejet celo, ne da bi meščansko-trško kurijo ostali povprašali za mnenje.<sup>201</sup>

Potem ko je Hren na čelu (proti)reformacijske komisije med letoma 1600 in 1603 prečesal kranjska mesta, trge in podeželje ter tudi nekatera druge župnije ljubljanske škofije izven dežele, so se vsi meščani in tržani vsaj deklarativno spreobrili v katoliško vero, manjše število, ki je zvesto vztrajalo v protestantizmu, se je izselilo. Kot navajajo stanovi v svoji pritožbi, nastali med avgustom in decembrom 1607, je Hren sedaj katoliške predstavnike deželnoknežjih mest in trgov pogosto vabil k sebi in jim naročal, kako morajo glasovati, da bi strnil katoliške vrste v deželnem zboru proti protestantskemu plemstvu. S tem so se konfesionalne vezi med plemiškima kurijama na eni ter meščansko na drugi strani pretrgale. Očitno je plemstvo, ki je v protestantizmu *de iure* lahko vztrajalo do leta 1628, po tem iz pretežno protestantske stanovske uprave skušalo odstraniti vse katoličane, zlasti tiste meščanskega stanu. Temu sklepu v prid govori tudi dejstvo, da seznam deželanov iz leta 1590 vsebuje tudi meščansko klop,<sup>202</sup> naslednji seznam deželanov, nastal v prvem desetletju 17. stoletja, pa

<sup>199</sup> Nared: Sezname kranjskega plemstva, str. 326; Nared: *Dežela*, str. 47.

<sup>200</sup> Dimitz: Urkunden, št. 234, str. 110.

<sup>201</sup> Glej povzetek in citate Hrenovega poročila (oktober 1604) v tretjem poglavju prispevka (Dimitz: Urkunden, št. 234, str. 110–111; Loserth: *Akten Ferdinand II., Band II.*, št. 1632, str. 375–387).

<sup>202</sup> ARS, SI AS 2, 1. reg., fasc. 290a/1, šk. 432, pag. 959–976 (*Verzeichnus der Herren und Landleüth ...*).

ne več.<sup>203</sup> Poleg tega so znani tudi primeri, ko se katoliški plemiči niso mogli uveljaviti v stanovski upravi.<sup>204</sup> Šele v drugi polovici dvajsetih let 17. stoletja se je katolištvo začelo odločno krepiti tudi med plemstvom.<sup>205</sup>

## Sklep

Pritožbi kranjskih deželnih stanov iz vrst gospodov ter vitezov in oprod proti ljubljanskemu škofu Tomažu Hrenu nam prinašata dober vpogled v politično-konfesionalno življenje Kranjske v prvem desetletju 17. stoletja, saj vsebujeta notice o vseh ključnih spornih vprašanjih, ki so zaposlovala politično elito dežele v tem času, poleg tega je iz dokumenta razvidna politična drža kranjskih stanov, ki so se znašli pod pritiskom protireformacije. Iz pritožbe je razvidno, da je bilo eno ključnih vprašanj časa protireformacije restitucija cerkvenega premoženja, ki je zaradi davčnih izostankov in posledične izvršbe prišla v last posvetnega plemstva. Po eni strani lahko na podlagi sočasnih Hrenovih poročil sklepamo, da je protestantsko plemstvo v času vrhunca svoje politične moči v drugi polovici 16. stoletja pod izvršbo spravilo tudi nekatera cerkvena premoženja, ki so imela zelo majhne davčne izostanke. Po drugi strani pa plemstvo v pritožbi navaja več primerov, ko je Hren samovoljno konfisciral posestva, ki so jih posamezni plemiči pridobili na popolnoma legalen način, v slednjih posestnih sporih sta tudi deželni knez in notranjeavstrijska vlada večkrat razsodili v korist plemičev. Verjetno sta si obe strani v časih svoje politične moči dovolili predpise razlagati po svoje in sta ravnali v skladu z lastnimi interesi.

Prav tako nobena od strani, ne protestantsko plemstvo in ne škof, v deželnem zboru nista izbirali sredstev za slabitev nasprotnika. Verjetno je vsaj del stanovskih očitkov na račun Hrenovega ravnanja v deželnem zboru resničen, prav tako pa je res, da je protestantsko plemstvo po spreobrnjenju meščanstva v katolištvo le-to odrinilo iz stanovske uprave, tudi iz služb, kamor so meščane sicer vedno sprejemali. Hren je kot spreten politik znal izkoristiti nasprotja med plemstvom in meščanstvom, ki jih je za dosego protireformacijskih ciljev in posredno za uveljavitev deželnoknežje politične volje v kranjskem deželnem zboru povzročala kmečka trgovina. Zagotovo drži, da je škof v nekaterih primerih prekoračil svoja oblastila in da nikakor ni izbral sredstev za obračun s politično-konfesionalnimi nasprotniki v deželi, s čimer si je nakopal številne sovražnike ne le med protestantskim, temveč tudi med katoliškim plemstvom. Vseeno pa je Hren leta 1613 pokazal tudi svojo drugo plat, ko je nasprotoval ne-utemeljenim deželnoknežjim zahtevam po odobritvah davkov. Tedaj se je škof, kljub temu da je ubral do nadvojvoda zelo spravljiv ton, vendarle jasno postavil na stran branilcev deželnih pravic.

Iz pritožbe zoper Hrena in iz drugih, v prispevku obravnavanih stanovskih dokumentov, je razvidna politična drža kranjskih deželnih stanov, ki se nikoli niso izrekli zoper protireformacijo, niti katolištvo, kaj šele proti deželnemu knezu. Stanovi vztrajno poudarjajo zvestobo nadvojvodu in Avstrijski hiši in se skušajo distancirati od posameznikov, ki v njihovih vrstah povzdigujejo glas zoper protireformacijo, čeprav je v očitkih škofu Hrenu moč zaznati grenak občutek stanov glede protireformacije same, poleg tega stanovi na posreden način svarijo pred škodljivimi gospodarskimi posledicami le-te. Kot kaže, je bil edini politični cilj stanov, da bi pri deželnem knezu dosegli priznanje verske svobode za svoj stan. Svoj politični cilj so utemeljevali z zvesto službo deželnemu knezu

<sup>203</sup> ARS, SI AS 1073, I/86r (*Verzeichnus der Herrn und Landleüth in Crain ...*).

<sup>204</sup> Glej Golec: Valvasorjev izvor, 2. del.

<sup>205</sup> Glej poročila jezuitov v *Letopisu ljubljanskega kolegija za čas med letoma 1625 in 1633 (Historia annua*, str. 101–114).

in vladarski hiši ter bruško versko pacifikacijo (1578), na katero so se sklicevali še leta 1609.

Glede Hrenove vloge v političnem boju velja izpostaviti, da je s svojim, si-cer samoiniciativnim političnim angažmajem na kranjskem političnem parketu, deželnemu knezu, nadvojvodu Ferdinandu, znantno olajšal delo. Škofovi neprestani spori s protestantskim plemstvom so nadvojvodu omogočili, da je v političnem boju, v katerem je ključno figuro pravzaprav predstavljal sam, nastopal kot mediator in miril sprti strani. Hren je za nadvojvodo na Kranjskem dejansko opravljal »umazano« delo, kar se kaže na primeru izgonov protestantskih stanovskih uradnikov. K izgonu je nadvojvodo spodbujal Hren in ko je do slednjega prišlo, so se stanovi pritožili pri nadvojvodu, ki je za izgon nato postavil daljši rok, s čimer je napredovala njegova protireformacija, deželni knez pa je ohranil podobo mirilca strasti.

## VIRI IN LITERATURA

### ARHIVSKI VIRI

#### ARS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 2, Deželni stanovi na Kranjskem, 1. reg., šk. 432, fasc. 290a/1, pag. 959–976 (*Verzeichnus der Herren und Landleüth ...*); šk. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I*; *Imenska kartoteka*.
- SI AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 80, *Landeshauptleute in Krain–Seznam kranjskih deželnih glavarjev 1261–1803*.
- SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I/86r (*Verzeichnus der Herrn und Landleüth in Cra-in...*); št. 237, II-67r, *Quarela Statuum Carniolae contra Episcopum Labacensem No. II*.

#### NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

- ŠAL I., fasc. 22.

### OBJAVLJENI VIRI

Dimitz, August: *Urkunden zur Geschichte der Reformation in Krain aus den Jahren 1540 bis 1634. V: Mittheilungen des historischen Vereins für Krain XXII (1867)*, str. 43–124.

Klun, Vinko Ferari: *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain. Heft 1*. Laibach: Historischer Verein für Krain, 1852.

Loserth, Johann: *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II. Teil 2.: Von der Auflösung des Protestantischen Schul- und Kirchenministeriums bis zum Tode Ferdinands II. 1600-1637. Fontes rerum austriacarum. Österreichische Geschichts-Quellen. Diplomataria et Acta; Band 60*. Wien: In Kommission bei Alfred Hölder, 1907.

Societas Jesu Collegium Labacense: *Historia annua Collegii Societatis Jesu Labacensis = Letopis ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove: (1596–1691)*. Prevod: Marija Kizina (ur: France Baraga). Ljubljana: Družina, 2003.

### LITERATURA

Bradač, Fran: *Latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.  
*Die Kaiser: 1200 Jahre europäische Geschichte* (ur: Gerhard Hartmann, Karl R. Schmith et al.). Wiesbaden: Marix, 2006.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. 2. Band. Vom Regierungs Antritte Erzherzog Karls in Innerösterreich (1564) bis auf das Ende der französischen Herrschaft in Illyrien (1813)*. Laibach: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg, 1876.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820, 2. Zvezek. Župani in sodniki 1504–1605. Gradivo in razprave 23*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.

Gams, Pius Bonifacius: *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*. Regensburg: Typis et Sumtibus Georgii Josephi Manz, 1873.

Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (2. del). V: *Kronika* 61 (2013), št. 2, str. 217–272.

Grotefend, Hermann: *Taschenbuch der zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. Elfte verbesserte Auflage* (ur. Th. Ulrich). Hannover: Hansche Buchhandlung, 1971.

Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.

Košir, Matevž: *Stanovska uprava v obdobju vzpona protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*. Ljubljana: Doktorska disertacija – Matevž Košir, 1999.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi – Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: DZS, 1997.

Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) II*. Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975.

Košir, Matevž: *Stanovska uprava v obdobju protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*. Ljubljana: Doktorsko delo [tipkopis], 1999.

Marušič, Branko: Edling, V: *Enciklopedija Slovenije 2* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 416.

Mikuž, Metod: *Vrsta stiških opatov: Doneski k zgodovini stiške opatije*. Ljubljana: Dekanat teološke fakultete v Ljubljani – [M. Mikuž], 1941.

Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*. Ljubljana: Družina, 2001.

Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1995.

Nared, Andrej: Sezname kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov. V: *Arhivi* 28 (2005), št. 2, str. 313–334.

Nared, Andrej: Objava in prevod privilegijev kranjskega plemstva (1338) in plemstva v Marki in Metliki (1365). V: *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736. Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Katalogi; zvezek 31* (ur. Andrej Nared, Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 69–78.

Nared, Andrej: *Dežela - knez - stanovi: Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518. Thesaurus memoriae Dissertationes 7*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.

Otorepec, Božo: Auersperg, V: *Enciklopedija Slovenije 1* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 130.

Otorepec, Božo: Thurn, V: *Enciklopedija Slovenije 13* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 248–249.

Otorepec, Božo: Lamberg, V: *Enciklopedija Slovenije 6* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 94–95.

Pokorn, Danilo: Khisl. *Enciklopedija Slovenije 5* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, str. 60–61.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi: Po sledih mogočnega tura. Thesaurus memoriae Dissertationes 4*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.

Schiwiz von Schivizhoffen: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krains*. Görz: Goriška tiskarna A. Gabršček, 1905.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko: 13. stol.–1747. Cerkevne zadeve, 4., 5. del*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994, 1995.

Štuhec, Marko: Cobenzl. V: *Enciklopedija Slovenije 2* (Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 77.

Turk, Josip: Hren, Tomaž. V: *Slovenski biografski leksikon*. 3. zvezek. (ur. Izidor Cankar). Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1928, str. 1–30.

Valvasor, Johann Weichard von: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain [...]*. Laybach: zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.

Vocelka, Karl in Walter Pohl: *Habsburžani – Zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994

## SPLETNI VIRI

*AEIOU Austri-Forum*. Stift Viktring ([http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift\\_Viktring](http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Stift_Viktring) (19.2.2015)).

Kidrič, France: Polidor de Montagnana, plemeniti. *Slovenska biografija* (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi375112/> (28. 1. 2015)).

Turk, Josip: Hren, Tomaž (1560–1630). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi238909/> (3. 2. 2014).

## ZUSAMMENFASSUNG

### BESCHWERDE DER KRAINER LANDSTÄNDE GEGEN DEN LAIBACHER BISCHOF THOMAS HREN AUS DEM JAHR 1607

Der Konflikt zwischen den beiden Glaubenslagern, dem Laibacher Bischof Thomas (Tomaž) Hren einerseits und den überwiegend protestantischen Krainer Landständen andererseits, begann sich bereits zu verschärfen, als die Gegenreformationskommission unter Hrens Leitung zwischen 1600 und 1603 Krain durchkämmte und mit dem Protestantismus unter dem Bürgertum und der Landbevölkerung aufräumte, konzentrierte doch Hren seinen Gegenreformationseifer danach auf den protestantischen Adel, der bis zum Jahr 1628 seinen Glauben beibehalten konnte. So war das politische Leben in Krain zwischen 1603 und 1614, als der Laibacher Bischof schließlich das Amt des Statthalters der innerösterreichischen Länder in Graz antrat, von einem inneren Glaubens- und politischen Konflikt geprägt. Dieser begann sich 1604 zuzuspitzen, als die Gegenreformationskommission ein Dekret erließ, das die Protestanten, die noch immer im Lande lebten, unter ihnen auch der Adel ohne Mitgliedschaft in den Landständen, aufforderte, binnen zwei Wochen den katholischen Glauben anzunehmen oder das Land zu verlassen. Außerdem schickte Hren im Oktober dieses Jahres dem Landesfürsten, Erzherzog Ferdinand, einen Bericht, in dem er sich für die politischen und wirtschaftlichen Interessen des Bürgertums einsetzte und dem Adel unter anderem sogar das Verbrechen der Majestätsbeleidigung vorwarf. Im Dezember 1606 verfasste der Laibacher Bischof für den Landesfürsten einen neuen Bericht über die Glaubensverhältnisse in Krain und erstattete Anzeige gegen drei ständische Beamte mit dem betagten Melchior Pantaleon an der Spitze. Im folgenden Jahr nahmen die Spannungen zu,

da die Gegenreformationskommission in die Kompetenzen des Landesrechts in Bezug auf die der Kirche weggenommenen Besitzungen einzugreifen begann und sich Hren eine Befreiung von der Zahlung des Wochenpfennigs zu erwirken suchte, was er mit der Tatsache begründete, dass seine Residenz in Oberburg (Gornji Grad) in der Steiermark liegt, jedoch wurde sein Begehren von den Krainer Landständen abgewiesen. Die Landstände reagierten auf die wachsenden Spannungen im Juli 1607 mit der Einberufung des Landtags, der Hrens Verstöße gegen die Rechtsordnung im Lande erörterte, und richteten im August an den Erzherzog Ferdinand eine erste Beschwerde gegen den Bischof. Da der Landesfürst die Beschwerde unbeantwortet ließ, schlossen die Landstände Hren im Dezember 1607 aus den Sitzungen aller ständischen Gremien aus und schickten dem Erzherzog eine neue Beschwerde. Ferdinand, der sich damals im Reichsrat aufhielt, fasste im März 1608 einen einstweiligen Beschluss, in dem er dem Adel auftrug, den Ausschluss des Bischofs vorübergehend zurückzunehmen. Die endgültige Entscheidung des Landesfürsten fiel erst im Dezember 1608, mehr als ein Jahr nach der Abfassung der zweiten Beschwerde. Ferdinand entschied, dass die Landstände den Bischof auch offiziell wieder in ihre Reihen aufnehmen, und trug Bischof Hren auf, sich künftig etwas zu mäßigen.





1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 355.318.2(44):929Arih J."1933/1938"

Prejeto: 4.5.2015

## **S tujsko legijo čez Afriko (1933–1938) – pot slovenskega legionarja**

**UROŠ KOŠIR**

univ. dipl. arheolog

Hrušica 63, SI-4276 Hrušica

e-pošta: u.kosir87@gmail.com

### **Izvleček**

Jože Arih (1911–1981) je bil eden redkih Slovencev, ki so v tridesetih letih 20. stoletja služili v Francoski tujski legiji. V leta 1953 napisanem življenjepisu je vojaškimi doživljajem v Legiji posvetil sedemindvajset strani, ki nam odpirajo vpoglede v njegove občutke in vojaško pot po Alžiriji, Maroku in ostalih državah Severozahodne Afrike, ki jih je med letoma 1933 in 1938 prepotoval kot legionar. Življenjepis obenem predstavlja skoraj edinstven slovenski zapis o življenju v Legiji in dogodkih ter borbah na območju Maroka in Alžirije v omenjenem obdobju pred začetkom druge svetovne vojne.

### **Abstract**

ACROSS AFRICA WITH THE FRENCH FOREIGN LEGION (1933-1938) -  
THE JOURNEY OF A SLOVENIAN LEGIONNAIRE

Jože Arih (1911-1981) was one of just a handful of Slovenians who served in the French Foreign Legion during the 1930s. In his 1953 autobiography are twenty-seven pages that describe his military life in the Legion between 1933 and 1938 and offer an insight into his feelings and his military journey through Algeria, Morocco and other countries of north-western Africa. His autobiography is an almost unique Slovenian record of life in the Legion, as well as the events and fighting in the area of Morocco and Algeria in the period before the Second World War.

### **Ključne besede:**

Francoska tujska legija,  
slovenski legionar,  
Jože Arih,  
Afrika

### **Key-words:**

French Foreign Legion,  
Slovenian legionnaire,  
Jože Arih,  
Africa

## Uvod

O Slovencih v Francoski tujski legiji ni veliko znanega, saj so se le redki preživeli slovenski legionarji odločili zapisati in opisati svoje izkušnje. Eden takih je bil Rajko Cibic, ki je v Legiji služil kar enaindvajset let, med letoma 1936 in 1957.<sup>1</sup> Svoje spomine, ki so bili predhodno objavljeni že v francoščini in v nemščini, je v slovenskem jeziku izdal šele leta 1998.<sup>2</sup> Med tujskimi legionarji, ki so opisali svoja doživetja, je tudi Robert Markuš, a je bil vojak v novejšem obdobju, kot se mu tu posvečam.<sup>3</sup> K tem redkim zapisom slovenskih piscev – legionarjev – lahko dodamo pisanje Jožeta Ariha, ki je v letu 1953 spisal osemindvetdeset strani dolg življenjepis. Doživljam v Francoski tujski legiji med letoma 1933 in 1938 je namenil sedemindvajset strani. Kljub manjšemu obsegu gre za zanimiv zapis, ki odseva dogodke v Severozahodni Afriki in poglede Slovenca na razmere, ki so takrat vladale v Legiji. Obenem gre za opis dogodkov v času, ki velja za »mirno« obdobje med letom 1927 in drugo svetovno vojni ter se v literaturi le redko omenja. Zapis zato predstavlja zanimivo dopolnitev k poznavanju zgodovine Francoske tujske legije in odstira vpogled v življenje in izkušnje Slovenca v tej zloglasni vojaški formaciji.

## Francoska tujska legija

Francoska tujska legija ali *Légion étrangère* je bila ustanovljena 9. marca 1831.<sup>4</sup> Njen nastanek je bil posledica francoske julijske revolucije leta 1830,<sup>5</sup> vzrok njenega formiranja pa je bila potreba po vojaški sili za osvajanje Alžirije. V novonastalo vojsko so vključili vojake razpuščenih švicarskih regimentov in nemškega regimenta *Hohenlohe* ter številne tuje revolucionarje, ki so ostali v Franciji. S tem so se znebili in zaposlili ljudi, ki bi v Franciji lahko predstavljali težave. S posebnim odlokom je bilo francoskim državljanom, z izjemo poveljujočih častnikov, služenje v Legiji prepovedano.<sup>6</sup>

Leta 1834 so Francozi Legijo posodili na pomoč Špancem (1834–1837), ki so se znašli v državljanski vojni,<sup>7</sup> boji proti tamkajšnjim upornikom pa so zdesetkali njihove vrste. Zaradi potrebe po dopolnitvi števila legionarjev so leta 1835 v Franciji ustanovili »novo« Legijo, ki jo poznamo še danes.<sup>8</sup>

Prve bojne izkušnje so legionarji pridobivali v Alžiriji, za tem pa so potovali od bitke do bitke, od Italije, Krima, Mehike, Kameruna, francosko-pruske vojne, Indokine pa vse do bojišč prve svetovne vojne.<sup>9</sup>

Leta 1925 so se legionarji borili proti upornikom Republike Rif in njene mu vodji Abd el Krimu v Maroku,<sup>10</sup> ki so se najprej uprli Špancem v Španskem Maroku in jim leta 1921 v bitki pri Annualu zadali kar 12.000 žrtev.<sup>11</sup> Abd el Krima so Francozi uspeli zajeti v začetku marca 1926 v ofenzivi, ki jo je vodil znani maršal Philippe Pétain.<sup>12</sup> V obdobju do začetka druge svetovne vojne so

<sup>1</sup> Cibic: *Spomini Slovenca v tujski legiji*.

<sup>2</sup> Prve spomine je Rajko Cibic izdal v francoščini v letu 1994 z naslovom *De Ljubljana à Mougins: le parcours aventureux d'un légionnaire slovène*. Leta 1996 je sledila nemška objava z naslovom *Geliebte, gehasste Legion: Abenteuer eines slowenischen Legionärs von 1935 bis 1957*.

<sup>3</sup> Markuš: *Borci brez preteklosti*.

<sup>4</sup> Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 8.

<sup>5</sup> Prav tam, str. 6–7.

<sup>6</sup> Prav tam, str. 8.

<sup>7</sup> Vojna je znana kot prva karlistična vojna.

<sup>8</sup> Prav tam, str. 10–19.

<sup>9</sup> Prav tam, str. 20–67.

<sup>10</sup> Prav tam, str. 69.

<sup>11</sup> Prav tam, str. 68.

<sup>12</sup> Prav tam, str. 69.

potekali predvsem lokalni spopadi s preostalimi uporniki na območju Maroka in Alžirije.<sup>13</sup> Del teh bojnih operacij so bili tudi redki Slovenci, ki so služili Franciji, njenim ambicijam in predvsem Legiji, ki je postala njihova nova domovina.<sup>14</sup>

## Jože Arih

Jože Arih se je rodil 10. septembra 1911 v Podkorenu kot prvi sin Jožefa in Neže Arih, rojene Oman. Po opravljeni osnovni šoli v Kranjski Gori je pomagal očetu pri tesarskih delih in na bližnji žagi, obenem pa je obiskoval večerno obrtno šolo. Že kot najstnik se je navdušil nad vojaštvom, zato se je »/.../ videč oficirje ko so prihajali pozimi na smučanje v Kranjsko goro in ker sem imel veselje do orožja /.../ odločil na vojaški stan /.../.«<sup>15</sup>

Proti očetovi volji in brez njegovega dovoljenja se je vpisal v I. pehotno podoficirsko šolo v Beogradu,<sup>16</sup> ki jo je obiskoval med 1. majem 1928 in 1. majem 1930.<sup>17</sup> Po končanem šolanju se je želel pridružiti 1. planinskemu polku v Škofji Loki, a je bila njegova prošnja zavrnjena. Namesto v rodno Slovenijo je bil dodeljen v Makedonijo k 30. pehotnemu polku v Prizren. Službo je nastopil kot podnarednik, specializiran za topografsko službo.

Jeseni leta 1931 se je zapletel v razpečevanje komunistično usmerjenih letakov, čeprav se sam v resnici nikoli ni imel za pravega komunista. Tako je v času službenih poti iz Beograda dostavljal pošto in komunistične letake ter knjižice z naslovom »*Drugovi Oficiri*«. Kot omenja sam, je »*Knjižice /.../ delil prijateljem katerim sem zaupal in jih podtaknil v Komandi mesta in Oficirskem domu. Poskrbel sem da so prišli v roke vojakom in v kasarno artilerijskega polka kar lahko potrdi takratni po[d]narednik Simeon Cuznar doma iz Loga pri Kranjski gori, k njemu sem večkrat zahajal. Štab divizije sem tudi napolnil z letaki in knjižicami. Poverljiva pošta<sup>18</sup> pa je govorila in opozarjala o nevarnostih komunizma vedno pogostejše.*«

Zaradi povezav s komunizmom je bil v letu 1932 označen za antimonarhista ter bil sojen pod Zakonikom o zaščiti države. Ker se ni imel za komunista, je bila njegova glavna obramba »/.../ v tem, da sem stal na stališču, da se borim samo za človekove pravice, za katere bi se boril tudi (če bi na primer na mesto Kralja) vladal komunizem, če bi ta delal krivice. Sicer bilo je takrat tako, da se je vsaka opozicija smatrala kod komunizem, a vsaki poedinec<sup>19</sup> v iskanju pravic se je preganjal kot komunist, to se pravi strožje kot vsaki zločinec. V to sem se prepričal v sprevodu kjer je bil ubijalec z drugimi tatovi iz Skoplja spreveden prost a med njimi komunist Arih - Jože vklenjen. Zatrjeval sem, da nisem komunist ampak, da imam vtis, da same oblasti hočejo od mene narediti komunista videl sem namreč kako oblast ustvarja sama svoje neprijatelje.« Po koncu enaindvajsetdnevnega sojenja je bil začasno odpuščen iz vojske in bil obsojen na trideset dni zaporu, ki ga je preživel v kasarni Vojvode Mišića v Ljubljani.<sup>20</sup> Po izpustitvi in vrnitvi v Podkoren se je moral redno javljati na orožniško postajo v Kranjsko Goro, zaradi česar je napisal prošnjo in pritožbo, naslovljeni direktno na kralja Aleksandra I. V pričakovanju odgovora je dobil le ukaz za ponovno aretacijo.

Nemudoma se je odločil za odhod v tujino, saj zaradi političnih razlogov ni želel ponovno pristati v zaporu. Pot ga je vodila po Italiji in Avstriji, od koder so

<sup>13</sup> Prav tam, str. 70.

<sup>14</sup> Moto legije: »*Legio Patria Nostra*« ali »Legija, naša domovina«.

<sup>15</sup> Citat in vsi nadaljnji citati so vzeti iz življenjepisa Jožeta Ariha (družinski arhiv).

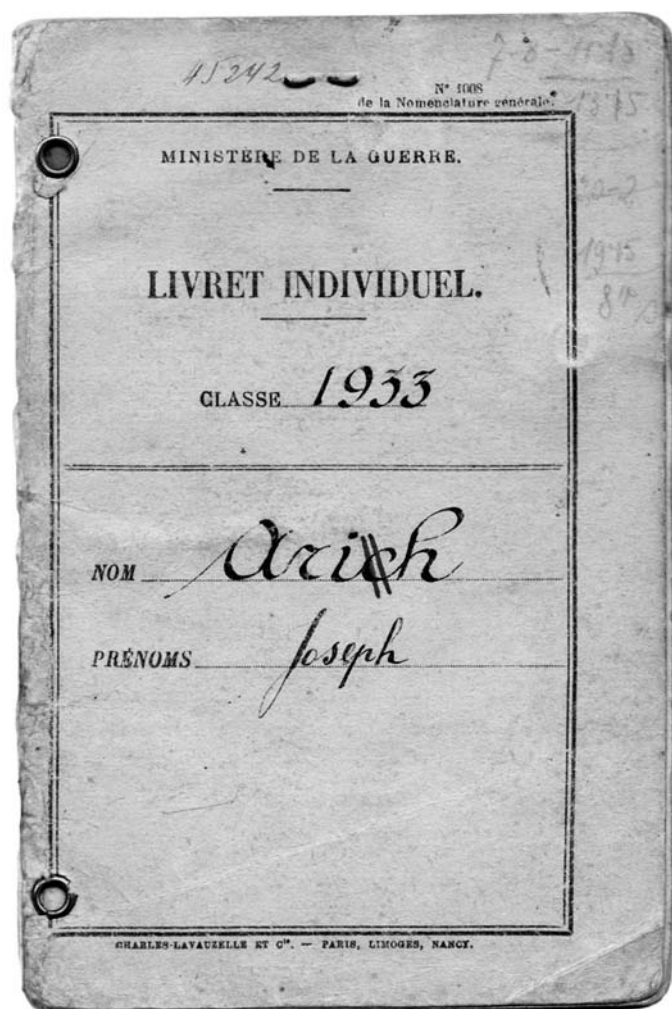
<sup>16</sup> »*I. Pešadijska Podoficirska šola Kralja Aleksandra I.*«

<sup>17</sup> Prepis spričevala I. pehotne podoficirske šole v Beogradu (družinski arhiv).

<sup>18</sup> Poverljiva pošta – zaupna pošta.

<sup>19</sup> Posameznik.

<sup>20</sup> Nekdanja »belgijska« vojašnica na Metelkovi.



Vojaška knjižica Jožeta Ariha iz Francoske tujske legije  
(vir: družinski arhiv)

ga člani Internacionale želeli poslati v politično šolo v Rusijo, a so ga že v Pragi aretirali in poslali nazaj v Avstrijo ter od tam v Italijo. Po številnih prigodah in krajšem bivanju v Švici je leta 1933 pristal v Franciji. V Mulhausnu se je najprej prijavil za delo v skladišču. S potrdilom o zaposlenosti se je odpravil na žandarmerijsko postajo, da bi pridobil osebno izkaznico za tujce. Ko so žandarji izvedeli, da je bil vojak v Kraljevini Jugoslaviji, so mu »/.../ govorili /.../ o lepotah, in kazali /.../ album iz Afrike in od legionarjev, toliko časa da sem pristal, da bom angažiral za Francosko legijo strancev, kar sem tudi s podpisom potrdil na en listek papirja. To še ni bil podpis obveznosti samo, toliko da sem izjavil, da bi končno eventualno tudi šel v Francosko tujsko legijo.« To se je zgodilo 30. januarja 1933.

### Rekrutacija v legijo in vojaško usposabljanje

Po Arihovich opisih je postopek vpisa v legijo potekal zelo hitro. Že po krajšem čakanju ga je pred žandarmerijsko postajo v Mulhausnu pobral avto in ga odpeljal v kasarno, kjer je podpisal pogodbo za petletno služenje.<sup>21</sup> »Nato se je začelo popisovanje kartoteke, pri vsaki mizi se je nekaj napisalo, tako je to trajalo skozi par pisarn. In z tem trenutkom sem že postal legionar, a zavedal sem se tudi že čez pol ure ko sem zvedel, da nimam več izstopa iz kasarne. /.../ Tudi po moje stvari na stanovanje nisem mogel več iz kasarne Milhaus,<sup>22</sup> vse mi je bilo do najmanjše stvari prinešeno v kasarno /.../.«

Naslednji dan, 31. januarja 1933, je bil premeščen v kasarno tujske legije v Tulle. Prvi vtis so nanj naredile lepe uniforme, za katere trdi, da so bile veliko lepše, kot jih je imela redna vojska. Tu pohvali predvsem odlično prehrano s kar petimi vrstami jedi za kosilo ter pripadajočim pivom ali vinom.<sup>23</sup> Sicer pa je vpis v Legijo pomenil popolno ločitev od civilnega življenja, osebne civilne predmete pa so legionarji prodali: »Tisti kateri smo bili v uniformah se moramo ločiti od vseh civilnih predmetov, razen perila. V to svrhu<sup>24</sup> pridejo eni trije trgovci v kasarno v Tulu, in tu licitirajo pri odkupovanju civilnih oblek od vojakov, kateri gredo civilizirat Afriko. Najbolj žal mi je bilo toaletne-

<sup>21</sup> Pet let je bila najkrajša možna doba služenja v Legiji.

<sup>22</sup> Mulhausen.

<sup>23</sup> Enemu legionarju je pripadala steklenica piva ali pol litra vina.

<sup>24</sup> Svrha – zastar. namen (sskj).

ga kovčka v katerem so bile vse krtače obložene po vrhu z oblogo iz slonove kostim in čaša (timbala) iz čiste platine za katero sem dobil 1200 Frankov, a za ves kovček (necesaire) 7.500 Fr. – Foto aparat Agfa sem lahko obdržal.«

Pred začetkom vojaškega usposabljanja je moral opraviti večdnevni zdravniški pregled, ki naj bi ga po njegovem mnenju opravilo okoli 70 % legionarjev, kar je veliko več kot v novejšem času.<sup>25</sup> V kasarni je prejel uniformo ter pripadajočo opremo, z ostalimi rekruti pa so začeli z učenjem francoskih povelij in krajšimi vadbami. Po nekaj dneh so Ariha ter okoli štirideset drugih legionarjev premestili v pristaniško utrdbo St. Jean v Marseillu, ki je bila zadnja postojanka legionarjev pred odhodom v Afriko.<sup>26</sup> Tu so se legionarji večinoma sončili na širokih trdnjavskih zidovih, opravili še dodatni zdravniški pregled in bili cepljeni. Iz njegove vojaške knjižice lahko razberemo, da je bil 15. februarja 1933 prvič cepljen proti tifusu in paratifusu<sup>27</sup> A in B, 22. istega meseca pa je dobil še dva odmerka.

Legionarji so se nato v bližnjem pristanišču vkrcali na ladjo, ki je odplula proti Afriki. »*Sonce je izhajalo iz morja, ko smo zagledali pred seboj afriško obalo, pristali smo v pristanišče Oran. Zemlja se mi je še kar gibala pod menoj, ko sem posmatral črnce, kateri nosijo tovore na ladje. Zaustavili smo se v neki legijonarski postaji, kjer smo dobili kosilo, nato smo se popoldne peljali z električno železnico v mesto kjer je sedež I polka legije*<sup>28</sup> v Sidi-bel-Abbes<sup>29</sup> (Alžir).«



Jože Arih v vojaški uniformi, fotografiran verjetno kmalu po vpisu v Legijo (vir: družinski arhiv)

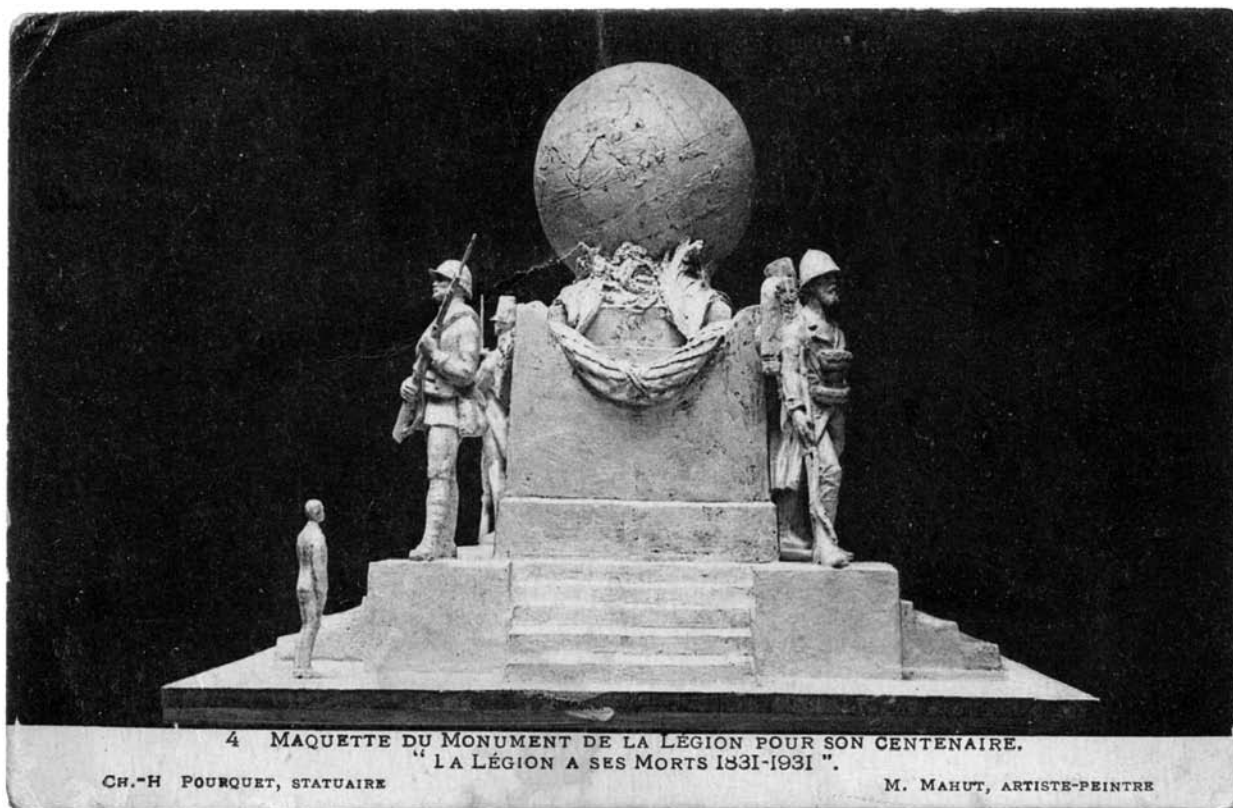
<sup>25</sup> David Jordan v svojem delu navaja, da sprejetje le 10 % prijavljenih ni nobena redkost. Za primerjavo so leta 1998 v nabornem centru zavrnil skoraj 45 % tistih, ki so se želeli šele prijaviti, ne da bi naredili ožji izbor. Največ jih je bilo zavrnjenih zaradi presenetljivega razloga – bili so poročeni. Legija po mnenju vodstva ni prostor za družino (Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 110). Prav tako nizek odstotek sprejetih v moderno Legijo (10 %) omenja tudi nekdanji legionar Rajko Cibic v svojem pismu, objavljenem v Zgodovinskem časopisu leta 1999 (Cibic: *Pismo Slovenca v tujski legiji*, str. 247–248).

<sup>26</sup> Ob ustanovitvi legije leta 1831 je izhodiščno mesto za Afriko predstavljal Toulon, okoli 60 km jugovzhodno od Marseilla (Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 10).

<sup>27</sup> Tifus in paratifus sta črevesni bolezni, ki ju povzročata bakteriji salmonelle. Več v: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Dosegljivo na: [http://www.ivz.si/Mp.aspx?\\_5\\_PageIndex=0&\\_5\\_action=ShowNewsFull&\\_5\\_groupId=288&\\_5\\_id=2591&\\_5\\_newsCategory=&ni=155&pi=5&pl=155-5.0](http://www.ivz.si/Mp.aspx?_5_PageIndex=0&_5_action=ShowNewsFull&_5_groupId=288&_5_id=2591&_5_newsCategory=&ni=155&pi=5&pl=155-5.0).

<sup>28</sup> *1<sup>er</sup> RE – 1<sup>er</sup> Régiment Étranger*.

<sup>29</sup> Sidi-bel-Abbès je veljal za dom Legije, ki pa je v času po 1. svetovni vojni izgubil na pomenu, saj se je večina Legije premaknila v Maroko. Kljub temu je bil v mestu nastajajoča



»Spomenik legije, kateri je postavljen na dan sto letnice, postanka Francoske Tujske Legije. Izdelan je od lepega Marmorasta, na vsakem oglu stoji eden veliki, iz bronze izdelan legijoner, z ratno sprema na sebi. Na vrhu Marmorastega stola, je velik globus iz bronze, na katerem je označen celi svet. Mesta, katera je zavzela legija, na temu globusu, so od čistega zlata. Spomenik je milijone vreden.« Zapis Jožeta Ariha na zadnji strani razglednice (vir: družinski arhiv)

V kasarni so oddali svoje stare uniforme, ki so jim bile dodeljene v Tulieu, in pridobili komplet novih. Pomerjanja, pregledi uniform in popravila v krojaških delavnicah so trajala kar tri dni. »Razen šest različnih uniform, smo sprejeli tudi sidol za čiščenje metalnih rumenih gumbov na oblekah, pribor za šivanje, sukanec, krtače za čevlje, tri pare čevljev, sandale, pantofelne, globin, rujavi, črni, paste za ledrasto opremo, opasače in t.sl. krtačko za zobe, pasto, toaletno milo in pralno milo, kremo za solnce, žepne apoteke z profilatično pomado in perver-sativi.« Kasarna v Sidi bel Abbèsu je sicer znana po velikem spomeniku legiji, ob katerem jih je komandant sprejel z besedami: »*Legionnaires vous et fait pour mourir.*<sup>30</sup> (Legionar vi ste ustvarjen za umreti, zato vas tudi pošiljamo tja kjer se umira).«

Med bivanjem v kasarni so imeli legionarji dovoljene časovno omejene izhode – med delavniki so se morali vrniti do devete ure zvečer, ob sobotah in nedeljah pa do polnoči. Med tednom je bil z dovolilnico dovoljen daljši izhod, v primeru straže ali druge zadolžitve pa je bila prošnja lahko zavrnjena. V kolikor legionar ni imel zadolžitve, so prošnji morali ugoditi. Arih je bil ponovno zelo

njen 1. polk (1<sup>er</sup> RE), mesto pa je obveljalo za »sveto mesto Legije«, ki je bila v njem prisotna do šestdesetih let, ko je Alžirija postala samostojna država (Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 38).

<sup>30</sup> Pravilno: »*Vous autres légionnaires, vous êtes soldats pour mourir et je vous envoie où l'on meurt!*« »Legionarji, vojaki ste postali zato, da boste umrli, in jaz vas bom popeljal na kraj, kjer boste lahko umrli!« To geslo je prvi izrekel francoski general François Oscar de Négrier (1839–1913). Več v: Oscar de Négrier. Dosegljivo na: [http://fr.wikipedia.org/wiki/Oscar\\_de\\_N%C3%A9grier](http://fr.wikipedia.org/wiki/Oscar_de_N%C3%A9grier).

zadovoljen s prehrano, ki naj bi bila na splošno povsod dobra: »/.../ zjutraj prava kava z keksi in mermalado, za malico sir, sardine, čokolada in razno. Za kosilo je moralo biti povsod najmanj pet vrst jedil, a za večerjo po tri. Vino je bilo pri vsakem kosilu in večerji, kakor tudi desert (melšpejz) po vrhu vsakega kosila in večerje je tudi prava kava. Popoldne, je spanje do štirih, a ob štirih vroč čaj, ob peti je voljni in gre se v mesto, ali pa v kasarsko gostilno, kjer je koncert dvakrat na teden, ali pa v čitalnico, katera vsebuje knjige v vseh jezikih. Med tednam je tudi enkrat zabavno kino, zvečer, a podnevi pa vojaški poučni film na mesto zanimanja. To velja približno za vse kraje kjer je legija, v garnizionu, izvzetek je v borbah in na maršu, to je na terenu kakor pravimo.«

O Slovencih v tujski legiji takratnega časa ni veliko znanega, prav veliko pa jih v Legiji niti ni služilo. Arih v svojih zapisih omenja nekaj Jugoslovanov, med Slovenci pa le neznanega legionarja iz Trbovelj, ki pa je bil v času, ko je Arih šele prispel v Sidi bel Abbés, že blizu odsluženega roka. Kot pravi, ga je prav on vodil po mestu ob njegovem prvem izhodu. V obdobju med letoma 1936 in 1938 je v Afriki služil že omenjeni Rajko Cibic, ki omenja še Tonija Bernetiča, ki je služil z njim,<sup>31</sup> v opisih poznejšega obdobja pa omenja še nekatere druge sonarodnjake. Vsekakor so bili legionarji zadovoljni, ko so slišali in so si lahko izmenjali besede v materinem jeziku.

Vsak polk tajske legije je imel svoje bataljone, kot je bilo to v navadi, razporejene po različnih krajih. 1. polk je imel poleg sedeža v Sidi bel Abbésu en bataljon v Saïdi, enega v Aïn Séfri in enega v Colomb-Bécharu. Že po nekaj dneh je bil Arih premeščen v Saïdo, kjer je opravljal trimesečno usposabljanje, ki mu ni delalo težav, saj je bil vojaškega usposabljanja že vajen iz vojske Kraljevine Jugoslavije. Kot navaja, so bili tam razporejeni po narodnosti, a ker so bili samo štirje Jugoslovani, so jih priključili Rusom, Čehom in ostalim Slovanom s poljskim inštruktorjem. Po enem mesecu, ko naj bi se naučili glavnih francoskih povelij, je bila takšna nacionalna razdelitev odpravljena. Po dveh mesecih usposabljanja so bili legionarji razporejeni v dodatna, specializirana izobraževanja. Poleg opravljenega usposabljanja za pomočnika mitraljezca<sup>32</sup> in vodjo mitraljeza je bil Arih dodeljen topografskemu oddelku inženirstva, kjer so se urili v trasiranju cest, železnic, projektiranju, gradnji vojaških



»Spomin na sekcijo v kateri sem delal inštrukcijo v Sidi-Bel-Abbes. Pred odhodom v Kolombešar.« Jože Arih sedi za drugim mitraljezom od desne proti levi (vir: družinski arhiv)

<sup>31</sup> Cibic: *Spomini Slovencev v tujski legiji*, str. 54.

<sup>32</sup> »Mitrailleur - chargeur« – zadolžen za polnjenje mitraljeza.

objektov, snemanju terena in drugih veščinah. Kot omenja Arih, je usposabljanje trajalo šest mesecev, kar je bilo dlje kot pri drugih skupinah, ki so bile že poslane na fronto v Maroko. Ob tem je pozneje opravljal tudi smučarski tečaj, ki ga je končal 25. marca 1937.

### Poskus bega iz legije

V času bivanja v Saïdi ga je od doma pretresla novica o smrti brata Cirila,<sup>33</sup> zaradi česar se je odločil za beg iz legije.<sup>34</sup> »Da v legiji ne bom ostal več kot 5 let, to sem rešil že ko sem se vozil iz Marselja na ladji, a sedaj sem rešil, takoj zapustiti legijo. Dobil sem enega prijatelja, ki je bil tudi pripravljen na begstvo. Namen je nama bil, da prideva v Španski Maroko in od tod v Španijo.« Arih v svojem življenjepisu opiše celoten beg, a tu pride do nekaterih razhajanj z vsebino njegovega pisma, objavljenega v Mladiki leta 1936,<sup>35</sup> v katerem prav tako opisuje pobeg. Besedili se razlikujeta v nekaterih podrobnostih, tudi narodnost prijatelja, s katerim je pobegnil, je v besedilih različna – vseeno pa je osrednja nit enaka in ji lahko zaupamo. Sam pobeg je bil zelo nevarno dejanje, saj je bila na vsakega pobeglega legionarja, živega ali mrtvega, razpisana nagrada 50 frankov. V lov za pobeglimi vojaki in nagrado so se pogosto organizirale cele arabske vasi. Četrty dan na begu so ju odkrili civilisti ter ju z obljubami in vodo zvalili v svojo vas. Hoteli so ju zajeti, vendar jima je po krajšem boju uspelo pobegniti vsakemu v svojo smer. Arih opisuje lakoto, predvsem pa veliko žejo, ki jo je doživljal v tem puščavskem svetu. Gibanje je bilo podnevi zaradi vročine skoraj nemogoče, občutek v prsah pa opisuje kot, da ».../ bi bila napolnjena z žerjavico.« Šele v zaveztju noči je bila pot nekoliko lažja. Deveti dan na begu so ga ujeli Arabci, ki naj bi bili v službi Francozov (v vlogi pomožne žandarmerije). Izročen je bil komandi v Saïdo, kjer je bil kaznovan s petnajstimi dnevi zopora, a je v njem preživel le eno noč. Že naslednji dan je bil dodeljen skupini, ki je bila poslana v Sidi b el Abbes.

### »Biro teritorijal« in boj proti upornikom

Iz Sidi b el Abbessa so se z vlakom odpravili preko A n S efrie proti Colomb-B echaru, kjer je med potjo naletel na nenavaden dogodek: »Mislim sem kakšni so ti ptiči, da se ne bojejo vlaka, ko sem skozi okno vlaka videl, da kakor vrabci veliki ptiči samo par metrov sfr i od vlaka in se usede potem sem šele videl, da so kobilice, bilo jih je zmiraj ve , nazadnje tako gosto, da so zakrivale solnce. V peščenem useku že blizu Kolomb-Bešerja pa jih je bilo toliko, da se je vlak ustavil, ko se je zaril v debelo plast kobilic. Kolesa lokomotive so mastna začela drseti po tračnicah, in nismo mogli več naprej. – Z lopatami smo jih prvo z peskam zasuli, nato spet odmetali progo, da smo prišli na zadnjo postajo, kjer od kobilic ni ostala niti ena travica od zelenega. Palmovo listje je bilo do golih vej vse objedeno.« V Colomb-B echaru je bilo deset legionarjev dodeljenih k disciplinski  eti, za katero je Arih trdil, da je razen smrti ena najtežjih kazni, ki jo lahko dobi legionar. Sam

<sup>33</sup>  asopis Slovenski gospodar z dne 31. maja 1933 omenja, da je 19-letnega mizarskega pomočnika Cirila Ariha ubil električni tok v hiši Ivana Tometa (*Slovenski gospodar*, 31. maj 1933, str. 6). Preiskava nesreče je pozneje razkrila, da je Ciril z dvema prijateljema želel prerezati električno napeljavo na polju med Šentvidom in Vižmarji in s tem prekiniti sokolsko prireditev v Vižmarjah, pri tem pa ga je stresel električni tok. Nezavestnega so pripeljali v bolnico, kjer je podlegel poškodbam (*Domovina*, 1. junij 1933, str. 8).

<sup>34</sup> »Ko sem pa zdaj dobil od Vas pismo, v katerem mi pišete, da je umrl naš Ciril, ki Vam je bil edina pomoč na stara leta, me je tako pretreslo, da nisem mogel več zdržati. Sklenil sem, da ubežim iz legije in se vrnem domov, na kakršenkoli način« (*Iz Francoske tujske legije*, str. 66).

<sup>35</sup> Prav tam, str. 66–68.



je bil poklican v štab bataljona, kjer so ga dodelili v »*biro teritorjal*«,<sup>36</sup> kjer je vršil topografsko službo na območju teritorija Sahare. Tu je bil med 24. novembrom 1933 in 5. decembrom 1934.<sup>37</sup>

Colomb-Béchar je Arih zapustil v sklopu operacije »*Anti Atlas*«, s katerimi je Legija želela zavzeti dele Mavretanije. V Taroudantu, kjer je bil štab za enote, nastanjene v Maroku, se je Arih zavedal nesrečne usode vojakov na fronti, saj zgroženo primerja odvisnost prelite krvi na fronti s količino popitega šampanjca v štabu: »*Zadovoljavajoča poročila z bojišč so dajala povod za odpiranje šampanja, da se situacija saj približno izenači. Na fronti pokajo topovi a u štabu zamaški iz šampanjskih flaš. Na fronti teče kri a u štabu šampanj. – Tako je bilo, tako je, tako je tudi moralo biti. – Zgražal sem se nad civilizacijo XX – veka, spominjal sem se tudi besed škofa Gnidovca*<sup>38</sup> 'Ne išči pravice v življenju, ker jo ne boš našel'«. Naslanjajoč se na lastne izkušnje in opazovanja je zaključil, da »*pacifikacijo*« Maroka ni prinesla prelita kri na fronti, ampak denar Maroške banke, šampanjec in prostitucija. Smilili so se mu vojaki v strelskih jarkih na obeh straneh, saj so njihovo usodo krojili v štabih, kjer sta po njegovem mnenju imela glavno vlogo prostitucija in šampanjec.

Legija naj bi se po besedah Ariha bojevala proti Abd el Krimu in njemu podložnimi voditelji upora arabskih plemen. Tu verjetno misli le upornike, ki so nadaljevali boj, saj se je Abd el Krim že leta 1926 predal francoskim oblastem<sup>39</sup> in odšel v izgnanstvo,<sup>40</sup> njegova država Republika Rif pa je bila razpuščena istega leta.<sup>41</sup> Kljub zajetju Abd el Krima so se uporniki borili še sedem let, dokler niso bili premagani.<sup>42</sup> O uporih so slovenski časopisi poročali bolj malo, a kljub temu lahko zasledimo novice o dogodkih v francoskih kolonijah v Afriki. Tako časopis Slovenec z dne 18. avgusta 1933 poroča o upornih arabskih plemenih s področja Atlasa med gorovjem Ait Abdi



Jože Arih nekje v Afriki z družbo lokalnih prebivalcev  
(vir: družinski arhiv)



Jože Arih v družbi soborcev  
(vir: družinski arhiv)

<sup>36</sup> »Biro teritorjal« lahko razumemo kot nekakšen topografski urad znotraj Legije, ki je izvrševal raznolike topografske naloge.

<sup>37</sup> Vojaška knjižica Jožeta Ariha (družinski arhiv).

<sup>38</sup> Škofa Janeza Gnidovca je spoznal v času svojega službovanja v Prizrenu.

<sup>39</sup> Zaključno ofenzivo proti Abd el Krimu je vodil maršal Philippe Pétain, ki je poznan predvsem po svoji vlogi v Verdunu med 1. svetovno vojno (Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 69).

<sup>40</sup> Abd el-Krim. Dosegljivo na: [http://en.wikipedia.org/wiki/Abd\\_el-Krim](http://en.wikipedia.org/wiki/Abd_el-Krim).

<sup>41</sup> Rif Republic. Dosegljivo na: [http://en.wikipedia.org/wiki/Rif\\_Republic](http://en.wikipedia.org/wiki/Rif_Republic).

<sup>42</sup> Jordan: *The History of the French Foreign Legion*, str. 69.



Arabski konjeniki v galopu  
(vir: družinski arhiv)

in Džebel Badu.<sup>43</sup> Več kot 10.000 oboroženih mož je dobilo pomoč še s strani puščavskih plemen, ki so sodelovali v boju proti kolonialistom.<sup>44</sup>

Skupaj z generalštabom je bil Arih premeščen v mesto Akka, kjer spet omenja, da je bil v njihovem štabu postavljen šotor, v katerem je bil sam Abd el Krim. Tudi tu je težko razumeti neskladja glede prisotnosti Abd el Krima. Vsekakor je bilo ime Arihu poznano, govornice pa so se verjetno širile od ust do ust in preko tistih, ki so sodelovali ali poznali upore in bitke proti el Krimu okoli osem let prej. Časovno se dogodki sicer ujemajo s prisotnostjo drugega voditelja upora, ki ga omenja časopis Ponedeljski Slovenec z dne 24. marca 1934. Ta poročča o zadnjem vodji svobodnih Berberov, »plavem sultanu« ali Merebbi Rebbu, ki se je boril proti Francozom predvsem na območju Anti Atlasa,<sup>45</sup> kjer se je nahajal Arih z Legijo. Po poročanju omenjenega časopisa se je Rebbu umaknil v Rio del Oro, kjer so ga ujele španske oblasti.<sup>46</sup> Kljub temu je nejasnosti zaznati tudi v različnih slovenskih časopisih, ki omenjajo domnevno vrnitev in pozneje pobeg Abd el Krima. Tako časopis Slovenec z dne 7. avgusta 1934 omenja, da naj bi el Krim po osmih letih izgnanstva dobil dovoljenje za vrnitev v Maroko,<sup>47</sup> kar pa se ni zgodilo. Že v letu 1936 pa časopisi poročajo, da naj bi celo pobegnil z otoka Reunion, kamor je bil izgnan, pobeg pa naj bi mu omogočile celo »francoske levičarske oblasti«.<sup>48</sup> Novice o izpustitvi so krožile še v začetku leta 1937,<sup>49</sup> šele konec julija istega leta pa je časopis Slovenec pisal o neresničnosti izjav in o obisku pri Abd el Krimu na otoku Reunionu.<sup>50</sup> Kako razumeti Arihove opise Abd el Krima v njihovem štabu, je težko reči. Vsekakor pa uradna podoba kaže, da el Krim ni nikoli zapustil kraja izgnanstva in uradno ni bil izpuščen. Morda je šlo le za govornice, ki jim je Arih verjel, ali pa za nerazumevanje situacije.

V času osvajalskih pohodov je bil Arih priča taktičnim in političnim igram štaba ter zavajanju nasprotnikov s številnimi spletkami. »Če je štab najdel za potrebno, da mora biti tudi malo borbe, jo je moral provokirati, na ta način, da je poslal

<sup>43</sup> Slovenec, 18. avgust 1933, str. 2.

<sup>44</sup> Prav tam.

<sup>45</sup> Ponedeljkov Slovenec, 24. marec 1934, str. 2.

<sup>46</sup> Prav tam.

<sup>47</sup> Slovenec, 17. avgust 1934, str. 6.

<sup>48</sup> Slovenski dom, 25. avgust 1936, str. 1; Slovenski narod, 25. avgust 1936, str. 1.

<sup>49</sup> Ponedeljski Slovenec, 4. januar 1937, str. 1; Slovenski narod, 5. januar 1937, str. 5.

<sup>50</sup> Slovenec, 30. julij 1937, str. 6.

med Arape par zanesljivih podplačanih arabskih voditeljev, kateri so med ljudstvom organizirali na vnaprej določenem mestu in določenem času napad, na naše lastne trupe, seveda vedno na sektor legije, kjer bodo gotovo odbiti in zajeti. /.../ Če je bilo treba atmosfero v kakem mestu spremeniti so to naredili z raznimi arabskimi preroki in pripovedovalci. – Če je bilo treba vnesti paniko med prebivalce, tudi to je bilo storjeno z raznašalci raznih vesti, diktatiranih iz štaba. /.../ Medsebojno sovražstvo se je na politični način še povečavalo, do vrhunca, nato je bilo treba oborožiti eno naselje, ter ga usmeriti proti drugemu. Spustili smo grupe oboroženih arapov proti njihovem sovražni razpoloženem naselju, pustili, da se prvo medsebojno pobijajo, a med tako izčrpane smo usmirili naše trupe, katere so prvo zajele tiste katere smo sami oborožili, jih razorožili ter jih poslali kot naše ujetnike v pozadine, češ, da so mislili napraviti napad na nas. Naselbino katero smo dali napasti so pa prepričali, da smo jim prišli le v pomoč, da če nebi bilo nas bi bili pogubljeni. Ponudili smo jim zaveznitvo in pomoč, oborožili smo osvobodjene, ter jih spet usmerili naprej proti tistim kateri so jih napadli in to se je ponavljalo od naselbine do druge.«

V svojih opisih izkoriščanja domačinov in političnih spletk deluje cinično in ponekod sočustvuje z domačim prebivalstvom, ravnanje označuje za nečloveško, čeprav jih v duhu časa opisuje kot primitivna ljudstva. Tako npr. pravi, da se je »/.../ v novo zauzetih krajih /.../ začela civilizacija z tem da smo regrutirali za vojsko sposobne moške, to je z militarizacijo smo prinašali civilizacijo in njeno zvesto spremljevalko prostitucijo.« Večino mest od Akke proti notranjosti Sahare so zavzeli brez borb, le redka naselja so se upirala z orožjem. Po opisu sodeč naj bi si pred vsakim naseljem enote utrdile položaje ter zajele nekaj domačinov, ki so vodji naselbine prenesli pisma, s katerimi so jih pozivali k predaji ali borbi. V mestu »Tagicht« naj bi padlo največ žrtev med prebivalci. »Poklicano prebivalstvo, naj se preda ali naj sprejme borbo se je v grupi kakor ovce pomikalo brez predhodnega odgovora proti nam, tu so bili oboroženi, in brez orožja, med njimi tudi žene in otroci. Naša komanda ni vedela ali prihajajo radi predaje ali radi borbe, ko so se približali na ca 500 m je padla komanda za streljanje. Iz vseh vnaprej postavljenih mitraljezov je bruhal ogenj v maso približajočih se prebivalstva, za katerega nikdar nismo zvedeli z kakšnim namenom so prišli.«

Po končanih bojnih operacijah je Arih s svojo enoto prispel v Tinduf, kjer je bil dodeljen oddelku za raziskovanje poti, ki je želel odkriti ugodno pot za motorizirane enote proti Hoggarju. Pot jih je vodila preko španskega Ria de Ora



Neznana domačinka  
(vir: družinski arhiv)



V afriški puščavi v družbi soborcev. Jože Arih sedi drugi v vrsti  
(vir: družinski arhiv)

in Nigerije ter ostalih pokrajin Zahodne Afrike. Poti ni podrobneje opisal, znano je le, da so po štirinajstmesečnem potovanju pozimi leta 1936 prispeli v Marakeš. Tu je bil dodeljen k inženirski enoti v okviru 4. polka legije<sup>51</sup> in poslan v Visoki Atlas (Tubkal, »Ukamejden«), kjer je začel z gradbenimi deli za nove vojaške postojanke, ki so jih gradili v številnih krajih. Delo je opravljal vse do zime leta 1937, ko je spet prispel v Marakeš.

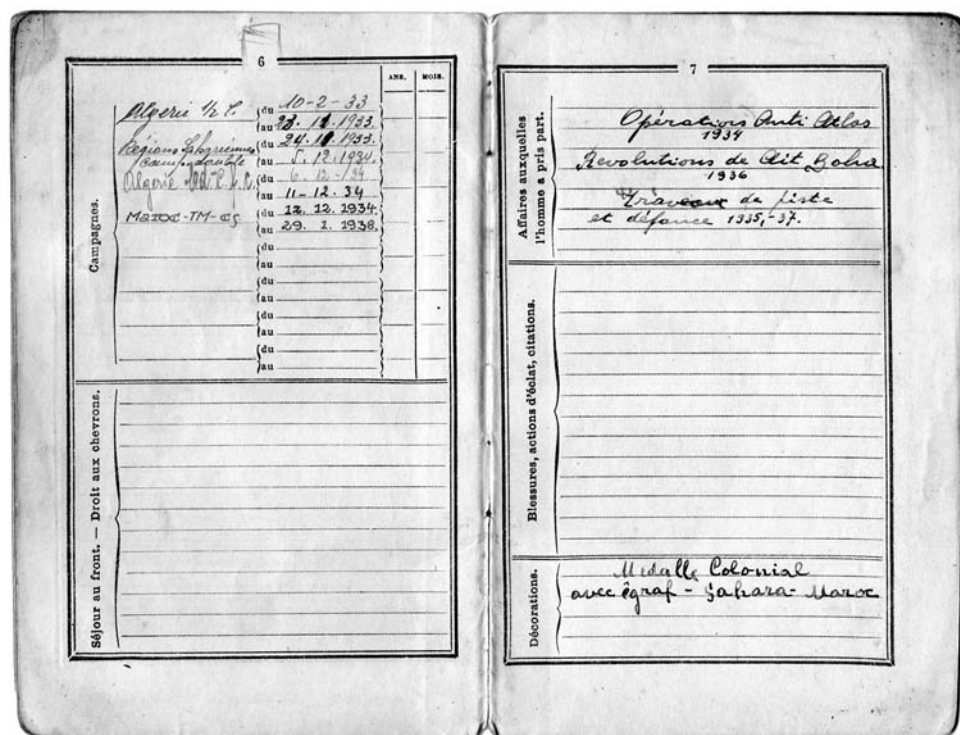
### Marakeš in revolucija »Aït-Baha«

Iz Marakeša so enote Legije odšle na obsežne manevre, ki so bili po mnenju Ariha taktično neprimerni. *»Kolonijalne operacije zahtevajo svojo posebno taktiko, katera se ne more primerjati z strategijo Evropskega načina bojevanja. Manever za katerega smo pripravili material vsebuje predpostavko bojevanja v Evropi.«* Pri manevru je bil Arih odgovoren za oskrbo z vodo, postavitvijo črpalk, napajališč, pekarn, skladišč in gradnjo strelskih jarkov. Pozneje so mu nadrejeni dodelili še funkcijo ekonomista za oficirsko menzo, kjer mu, kot sam omenja, ni šlo slabo. Predvsem zaradi slaščičarja, ki je vsak dan pripravljaval raznolike torte, ki so mu predstavljale glavno prehrano. Za vojake je bilo poskrbljeno na vse načine, saj je bil tam *»/.../ razen kino projektora in raznih Jaz – muzik, /.../ tudi krasno urejen (kakor to predpisi francoske vojske zahtevajo) B.J.M.C. to je kratica za »Bordel.«<sup>52</sup> To so prostitutke katere mora vsaka francoska edinica izven garnizona imeti s seboj. Pripada jim: vojaška straža, hrana iz vojaške itendanture, prevozna sredstva za prevoz bordela. Vse je odgovarjalo tipu francoskega vojaka »a francoz je završen tip završenega uživanja.«*

V času manevrov je izbruhnila revolucija v Aït-Bahi, manevri pa so bili preklicani. V Marakešu so vadbeno strelivo zamenjali za bojno in se odpravili prek Agadirja, Tarudanta v smeri trdnjave Aït-Baha, ki so jo zavzeli uporniki. Po umiku upornikov je bil Arih dodeljen minerski četi, okoli zavzete utrdbe pa je vodil izgradnjo strelskih jarkov. Po končanih delih je bil premeščen v Agadir, kjer je ostal do oktobra 1937. Zadnje mesece služenja v Legiji je preživel v Marakešu, kjer je bil komandir straže v kasarni, zaporu, smodnišnici in nekaterih drugih lokacijah po mestu. Ker je v brezdelju peljal svojo patroljo v javno hišo,

<sup>51</sup> 4<sup>e</sup> RE – 4<sup>e</sup> Régiment Étranger.

<sup>52</sup> Rajko Cibic navaja kratico BMC – *Bordel militaire de campagne* (Cibic: *Spomini Slovenca v tujski legiji*, str. 37).



Zapisi o mestih služenja, bojnih operacijah in odlikovanju v vojaški knjižici (vir: družinski arhiv)

kjer jih je zalotil dežurni oficir garnizona, je bil degradiran za en čin in je tako spet postal desetnik.<sup>53</sup>

Iz Arihovich opisov razberemo, da na splošno ni bil zadovoljen z Legijo. Njegov karakter je težko prenesel ukazovanje in odločanje drugih o njegovi usodi, raje je imel sam v rokah vajeti svojega življenja. Tako je komandantu polka na vprašanje o ponovnem vpisu v Legijo odgovoril: »/.../ da nočem ostati več v legiji pa če tudi Vam Arapi pridejo v sam Paris.« Komandant naj bi vzel to kot šalo, za nameček pa mu je naložil še zanimivo obveznost – ureditev njegovega zasebnega vrta. Poleg tega je moral voziti tudi pošto v Agadir.

V času službovanja v Legiji je Arih napredoval do čina »desetnik« (*caporal*), kar je dokumentirano tudi v njegovi vojaški knjižici. Za svoje zasluge v Legiji je poleg diplome o vzornem vedenju prejel še kolonialno medaljo (*Médaille coloniale*) s ploščicama Sahare in Maroka.

## Iz vojaškega v civilno življenje in pot v domovino

Iz Marakeša je bil po koncu služenja poslan v Casablanca, od koder so z ladjo »Chella« v spremstvu dveh križark odpluli proti Marseillu in trdnjavi St. Jean. »Po petih odsluženih letih v legiji bi se bil najrajši vrnil domov, toda v Jugoslaviji se ni nič spremenilo. Še zmiraj vlada monarhija, kakor vladajo črncem Kaidi. – Potrdilo o dobrem vedenju, mi daje pravico ostanek v Franciji, kakor tudi vse pravice, katere pripadajo Francozom.« Po prihodu je prejel pismo o zaposlitvi

<sup>53</sup> V vojaški knjižici je zapisan Arihov najvišji doseženi čin – desetnik (*caporal*), čeprav Arih v življenjepisu omenja, da je dosegel čin »narednik« (*sergent*). »/.../ jaz pa sem bil za en čin skrajšan, odnosno za dva od sargenta, sem postal kaporal in nadaljeval isto službo.« Kasneje mu je »Komandant polka Kolonel Lariard /.../ rekel: Reangažirajte pa Vam bo spet takoj vrjnen čin Sargenta, saj vidite, da Arapi se stalno revolucijonirajo in boste kmalu lahko tudi oficir.«



*Diploma za vzorno vedenje tekom službovanja v Legiji s podpisom polkovnika 4. polka tujske legije Lorillarda. Izdana je bila 7. decembra 1937, dober mesec pred odhodom nazaj v Francijo (vir: družinski arhiv)*

v tekstilni industriji, poslala pa mu ga je bodoča žena Lidija Sulčič iz Nabrežine, ki jo je spoznal v Trstu, ko je leta 1932 prebežal v Italijo. Lidija se je preselila v Francijo k svoji sestri, z Arihom pa sta si dopisovala že dlje časa. Tako se je Arih nastanil v St. Quentinu, kjer se je 16. aprila 1938 poročil z Lidijo in si ustvaril družino. Drugo svetovno vojno je preživel kot delovodja v tovarni ter kot zidar, izdelovalec igrač in tolmač na železnici v St. Quentinu.

V času bivanja v Franciji se ni ubadal s politiko, saj je bil mnenja, da je to stvar Francozov. Tu je od sebe odvrnil levi in desni ekstremizem, odvrnil pa je tudi idejo Boga: »/.../ kakršnega si je človek ustvaril po svoji podobi in to že ko sem marširal mesece po goli Sahari sem videl da je bil tisti vsemogočni neskončno popolni in neskončno pameten Bog dosti trapast, če ni znal ustvariti boljšega sveta od Sahare.« Priznaval je le človeka samega in se držal načela: »Bodi človek!« S tem prepričanjem je postal član »Lige o zaščiti človeških pravic«.

Leta 1944 se je zaradi smrti brata Miha Ariha<sup>54</sup> želel vrniti v domovino na obisk k staršema, a so njegove prošnje na visoki komandi za Francijo v Parizu naleteli na gluha ušesa. Funkcionar mu je objasnil, »/.../ da je sedaj nemogoče dobiti dovoljenje v ta Banditenland /.../« Tako je z obiskom moral počakati do konca vojne. Kot omenja, je dogodke v Jugoslaviji spremljal prek časopisa Nova Jugoslavija, ki je izhajal v Parizu pod okriljem Združenja Jugoslovancev v Franciji, v katerega se je včlanil. Po pozivu staršev in zaradi propagandnega pisma z naslovom »Tovariš, domovina te kliče« se je napotil na jugoslovansko ambasado v Pariz. Tu je »/.../ videl /.../ prvega partizana v uniformi z petokrako na kapi. Sploh prvega borca kateri se je resnično boril proti nemški sili vsi drugi katere sem do sedaj poznal med Francozi so bili proti njemu samo romarji Matere božje in tudi jaz z njimi. /.../ Na Ambasadi sem bil prijazno sprejet, ostal sem z našimi oficirji in borci svoje tri ure, dali so mi literature o petih nemških ofenzivah v našem in francoskem jeziku kjer je bilo opisano borbena življenje partizanov.« Na ambasadi je sklenil sporazum, da se bo po treh mesecih vrnil v Francijo, kjer je imel še veliko nedokončanih poslov, saj je v bližnjem kraju Château-Thierry želel odpreti delavnico za izdelavo igrač. Z družino in drugimi Jugoslovani se je prek Pariza in Metzja s tovornim vlakom peljal proti domovini. V Spitalu so morali čakati na

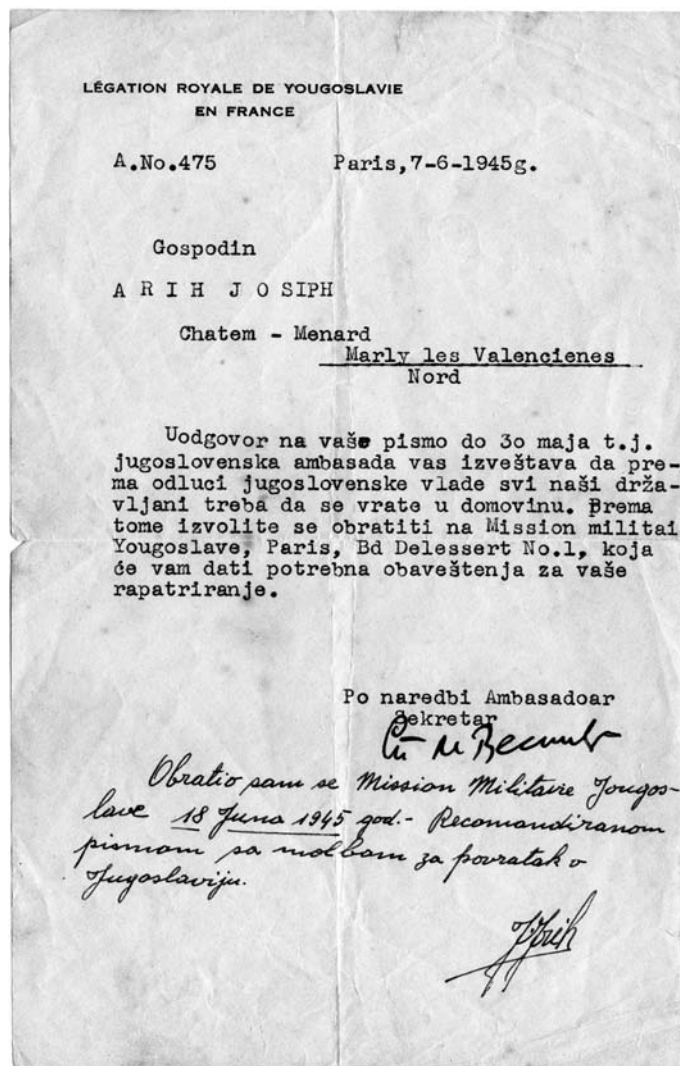
<sup>54</sup> Slovenski alpinist Miha Arih (1918–1944) je bil kot partizan ubit 9. februarja 1944 v domači vasi.

konec volitev v Jugoslaviji, šele potem so jih Angleži spustili naprej. Na Jesenice so prispeli 11. novembra 1945, naslednji dan pa so srečno prišli v Podkoren, kjer je po dolgih trinajstih letih le videl svoja starša in rojstno hišo.

## Zaključek

Po prihodu v domovino mu jugoslovanska oblast zaradi neznanih razlogov ni želela izdati novega potnega lista, odhod v Francijo pa je bil celotni družini onemogočen. Tekom let je velikokrat, predvsem zaradi političnih razlogov, svojega ponosa in svojeglavosti, prišel navzkriž z zakonom, večkrat je tudi pristal v zaporih, celo v zloglasnem zaporu Stara Gradiška. Kot primer lahko navedem aretacijo leta 1947, ko je bil v času izvajanja del na »omladinski« progi Šamac-Sarajevo pod pretvezo pripeljan na Upravo državne varnosti (UDV) na Visoko v današnji Bosni in Hercegovini. Po premestitvi na UDV Zenica je bil obtožen kraje zaboja s 1000 eksplozivnimi vžigalniki, ki so jih potrebovali pri gradnji železnice, a je dokazal, da ni kriv. Zaradi širjenja propagande, ki je spodbujala k nasilnim dejanjem proti državni ureditvi, je bil kaznovan z enim letom prisilnega dela z odvzemom prostosti. Razlog za to je bila trditev, ki jo je omenil tamkajšnjemu politkomisarju, rekoč, da se bodo Jugoslovani slejkoprej odcepili od Rusov in da se zahodne sile pripravljajo za novo vojno proti Rusiji. Leta 1952 je bil ponovno aretirán zaradi domnevne pomoči pri pobegu nekega Jugoslovana čez mejo v Avstrijo. S še dodatnima dvema prekrškoma je bil obsojen na skupno deset mesecev in pet dni zaporne kazni. Tudi za tem je bil še nekajkrat zaprt, zadnjič kot politični zapornik leta 1977, star 66 let.<sup>55</sup>

Njegovo burno življenje, polno žalostnih usod in krivic, se je končalo 1. decembra 1981, ko je izgubil bitko z rakom. Nekateri so v njem videli posebnega človeka, polnega zanimivih zgodb in dogodivščin, družini pa je obenem priskrbel veliko skrbi in težkih trenutkov, posebno ko so bili v času, ki ga je preživel po zaporih, prepuščeni samo sebi. Celó življenje se je boril za pravico, ki je nikoli ni dosegel, borba pa mu je prinesla več škode kot dobrega. V času svojega življenja je verjetno izkusil več, kot izkusi povprečen človek, posebno petletno življenje v Francoski tujski legiji mu je moralo pustiti neizbrisan pečat, ki ga je nosil do svoje smrti.



Odgovor Jugoslovanske ambasade v Parizu glede odhoda vseh Jugoslovanom v domovino leta 1945 (vir: družinski arhiv)

<sup>55</sup> Pritožba »Očitek nehumanosti« z dne 17. junija 1977 (družinski arhiv).

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

#### Družinski arhiv

- Zapuščina Jožeta Ariha.

#### Časopisi in tiskani viri

- *Domovina*, št. 22, 1. 6. 1933.
- *Ponedeljkov Slovenec*, 24. 3. 1934, 4. 1. 1937.
- *Slovenec*, 18. 8. 1933, 17. 8. 1934, 30. 7. 1937.
- *Slovenski dom*, 25. 8. 1936.
- *Slovenski narod*, 25. 8. 1936, 5. 1. 1937.
- *Slovenski gospodar*, 31. 5. 1933.
- Iz Francoske tujske legije. V: *Mladika* 16 (1936), št. 2, str. 66–68.

### INTERNET

Nacionalni inštitut za javno zdravje. Dostopno na: [http://www.ivz.si/Mp.aspx?\\_5\\_PageIndex=0&\\_5\\_action=ShowNewsFull&\\_5\\_groupId=288&\\_5\\_id=2591&\\_5\\_newsCategory=&ni=155&pi=5&pl=155-5.0](http://www.ivz.si/Mp.aspx?_5_PageIndex=0&_5_action=ShowNewsFull&_5_groupId=288&_5_id=2591&_5_newsCategory=&ni=155&pi=5&pl=155-5.0) (09.03.2015).

[http://en.wikipedia.org/wiki/Abd\\_el-Krim](http://en.wikipedia.org/wiki/Abd_el-Krim) (19.02.2015).

[http://en.wikipedia.org/wiki/Rif\\_Republic](http://en.wikipedia.org/wiki/Rif_Republic) (19.02.2015).

[http://fr.wikipedia.org/wiki/Oscar\\_de\\_N%C3%A9grier](http://fr.wikipedia.org/wiki/Oscar_de_N%C3%A9grier) (16.02.2015).

### LITERATURA

Cibic, Rajko: *De Ljubljana à Mougins: le parcours aventureux d'un légionnaire slovène*. Mougins: samozaložba, 1994.

Cibic, Rajko: *Geliebte, gehasste Legion: Abenteuer eines slowenischen Legionärs von 1935 bis 1957*. Jenbach: Lutz B. Damm, 1996.

Cibic, Rajko: *Spomini Slovenca v tujski legiji*. Ljubljana: Slovenska matica, 1998.

Cibic, Rajko: Pismo Slovenca v tujski legiji. V: *Zgodovinski časopis* 53 (1999), št. 2, str. 247–248.

Jordan, David: *The History of the French Foreign Legion from 1831 to the Present Day*. Guilford: Connecticut: The Lyons Press, 2005.

Markuš, Robert: *Borci brez preteklosti: legio patria nostra: resnična doživetja Slovenca v francoski Legiji tujcev*. Maribor: samozaložba, 2008.

## ZUSAMMENFASSUNG

### MIT DER FREMDENLEGION DURCH AFRIKA (1933–1938) – AUF DEN SPUREN EINES SLOWENISCHEN LEGIONÄRS

Jože Arih, geboren am 10. September 1911 in Podkoren, schrieb sich nach der Volksschule gegen den Willen des Vaters an der Unteroffizierschule in Belgrad ein, die er von 1928 bis 1930 besuchte. Nach der beendeten Ausbildung wollte er sich dem 1. Gebirgsjägerregiment in Škofja Loka anschließen, sein Begehren wurde aber zurückgewiesen; er wurde dem 30. Infanterieregiment in Prizren in Mazedonien zugeteilt.

Im Herbst 1931 wurde er in die Verbreitung kommunistischer Flugblät-



ter verstrickt, obwohl er sich selbst nie für einen Kommunisten hielt. Wegen der Verbindungen mit dem Kommunismus wurde er 1932 als Antimonarchist ausgewiesen, eines Staatsschutzdelikts angeklagt und zu 30 Tagen Gefängnis verurteilt, die er in Ljubljana absaß. Aufgrund einer Beschwerde an den König Alexander I. wurde der Befehl zu seiner neuerlichen Verhaftung erlassen, derentwegen er sich zur Ausreise entschloss. Die Reise führte ihn über Italien und Österreich, die Tschechoslowakei und die Schweiz, schließlich bewarb er sich in Mülhausen um eine Arbeit in einem Lager. Mit der Arbeitsbewilligung meldete er sich auf einem Gendarmerieposten, um einen Personalausweis für Ausländer zu erlangen, die Gendarmen überzeugten ihn jedoch, in die französische Fremdenlegion einzutreten, was er am 30. Januar 1933 tat.

Arih fuhr von Marseille mit dem Schiff nach Algerien, wo er dem 1. Regiment der Legion (*1<sup>er</sup> Régiment Étranger*) in Sidi bel Abbès zugeteilt wurde. Nach der Ausbildung zum MG-Schützen in Saïda wurde er der topografischen Abteilung der Pioniertruppe zugeteilt. Aufgrund einer Nachricht vom Tod seines Bruders in der Heimat floh er aus seiner Einheit, wurde aber schon am neunten Tag auf der Flucht gefasst und zur Legion zurückgebracht. Im Rahmen der Operation »Anti Atlas« nahm er bei der Einnahme der Provinzen Mauretaniens und von Teilen Marokkos teil, er kämpfte gegen Aufständische, die den Aufstand fortführten, der von Abd el-Krim entfesselt wurde, der jedoch schon 1926 in Gefangenschaft geraten war. Im Lauf der Eroberungszüge war Arih Zeuge zahlreicher taktischer und politischer Manöver des Stabs und von Täuschungen der Gegner durch unzählige Intrigen und Listen, die sich im Blutzoll unter der dortigen Bevölkerung und den Legionären widerspiegelten. Mit der Legion durchreiste er so Algerien, die Sahara, Nigeria, Senegal, Mauretanien, Rio de Oro und die ganze Strecke zurück bis Marokko, wo er unterwegs viel erlebte und durchmachte. 1936 wurde er dem 4. Regiment der Legion (*4<sup>e</sup> Régiment Étranger*) zugeteilt und in den Hohen Atlas geschickt, wo er die Aufgabe hatte, mit den Bauarbeiten von Militärstützpunkten zu beginnen, wobei er an der Niederschlagung der Revolution »Aït-Baha« teilnahm. Bis zum Winter 1937 leitete er die Arbeiten beim Bau von Befestigungen in anderen Orten, schließlich kam er wieder nach Marrakesch, wo er mehr oder weniger bis zum Ende seiner Legionärszeit blieb. Für seine Verdienste erhielt er außer einem Diplom für vorbildliches Verhalten in der Legion auch die Kolonialmedaille (*Médaille Coloniale*) mit den Plaketten Sahara und Marokko.

Nach Ableistung der 5-jährigen Legionärszeit kehrte er als französischer Staatsbürger nach Frankreich zurück, wo er eine Slowenin heiratete und eine Familie gründete. 1945 entschloss er sich, seine Heimat zu besuchen, die Reise mit Viehwaggons führte nach Österreich, von wo er nach einem längeren Aufenthalt schließlich im neuen Jugoslawien ankam. Am 12. November 1945 traf er mit seiner Familie in seinem Geburtsort Podkoren ein, die jugoslawischen Machthaber verwehrten ihm jedoch eine Rückkehr nach Frankreich, wo er eine zweite Heimat hatte, die er nie wieder besuchte.



1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 001.32(497.4):929Pavlov T.

Prejeto: 28. 5. 2015

## Okoliščine izvolitve Todorja Pavlova za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti in njegovega izbrisa

ŽELJKO OSET

dr. zgodovinskih znanosti, asistent z doktoratom

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici, Vipavska 13, SI-5000 Nova Gorica

e-pošta: zeljko.oset@gmail.com.

### Izvleček

Todor Pavlov, bolgarski komunist in predsednik Bolgarske akademije znanosti, je novembra 1947 postal član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Tri leta pozneje je bil brez uradnega sklepa odstranjen s seznama članov SAZU. V razpravi bodo analizirane okoliščine ob njegovi izvolitvi, razmerje med slovensko komunistično oblastjo in SAZU ter vzroki za njegovo odstranitev s seznama članov.

### Abstract

THE CIRCUMSTANCES OF ELECTING TODOR PAVLOV AS A MEMBER OF THE SLOVENIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS AND THE CIRCUMSTANCES OF HIS REMOVAL FROM THE LIST OF MEMBERS

Todor Pavlov, a Bulgarian communist and president of the Bulgarian Academy of Sciences, became a member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SASA) in November 1947. Three years later, he was removed from the list of SASA members without any formal decision being issued about the matter. In this paper, the author analyses the circumstances of Pavlov's election and of his removal from the list of SASA members, and provides an insight into the relationship between the Slovenian communist authorities and the Slovenian Academy of Sciences and Arts.

### Ključne besede:

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Srbska akademija znanosti in umetnosti, jugoslovansko-bolgarski kulturni stiki, Todor Pavlov, Josip Broz

### Key-words:

the Slovenian Academy of Sciences and Arts, the Serbian Academy of Sciences and Arts, Yugoslav-Bulgarian cultural contacts, Todor Pavlov, Josip Broz

## Jugoslovansko-bolgarski kulturni stiki

Jugoslovansko-bolgarski kulturni stiki so bili močno pogojeni s političnimi odnosi med državama, predvsem v povezavi z makedonskim vprašanjem. Po drugi svetovni vojni so stiki temeljili na platformi antifašizma, slovanske solidarnosti in ideološke sorodnosti.<sup>1</sup> Dejanska pripravljenost za sodelovanje je prehitela sklepanje sporazumov. Dinamika sklepanja sporazumov med državami ljudskih demokracij je bila odvisna od Sovjetske zveze, ki je zahtevala, da vse države sklenejo splošne sporazume o medsebojnem sodelovanju in prizadevanju za mir najprej z njo, šele nato pa med seboj. Podpisu krovnega sporazuma, ki ga je Jugoslavija najpozneje podpisala z Bolgarijo, je sledilo pogajanje o podrobnih sporazumih, tudi o kulturnem sodelovanju. Jugoslavija je konvencijo o kulturnem sodelovanju marca 1947 podpisala s Poljsko in Češkoslovaško, maja z Bolgarijo, junija z Romunijo, julija z Albanijo in oktobra 1947 še z Madžarsko.<sup>2</sup> Pomemben del krepitve meddržavnega sodelovanja med državami narodnih demokracij so bile volitve znanstvenikov za dopisne člane akademij znanosti.<sup>3</sup>

## Uveljavitev sovjetske raziskovalne politike in obračun s političnimi in ideološkimi nasprotniki nove oblasti

V vseh državah vzhodnega bloka so se želeli zgledovati po Sovjetski zvezi, tako pri obračunu s političnim nasprotniki kot pri oblikovanju znanstvene politike. V Bolgariji so se, čeprav je postopek prevzemanja oblasti s strani komunistov zaradi njihove šibkosti potekal počasneje kot v Jugoslaviji, neposredno po osvoboditvi odločili za sprejem sovjetske raziskovalne politike. Pomemben simbolni korak v tej smeri so bile volitve novih članov januarja 1945, ko je bil za rednega člana izvoljen Todor Pavlov kot prvi komunist in vpliven politik. Postal je znanilec sprememb in napoved novega obdobja. Neposredno po volitvah je bil aretiran predsednik akademije Bogdan Filov, nov predsednik pa je postal Dimitar Mihalev. Na tem mestu je ostal do pomladi 1947, ko je mesto predsednika prevzel Todor Pavlov. Kljub izgubi političnih funkcij in vpliva se je Pavlov uspel obdržati na tem mestu do leta 1962, ko je postal dosmrtni častni predsednik akademije.<sup>4</sup>

Podobno dinamiko prevzemanja oblasti komunistov lahko spremljamo tudi v Jugoslaviji, čeprav moramo ugotoviti, da je do neposrednega posega jugoslovanske oblasti v akademije prišlo pozneje kot v Bolgariji, po letu 1947. Ob koncu druge svetovne vojne so v Jugoslaviji delovale tri akademije: Srbska kraljevska akademija v Beogradu, Hrvaška akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu in Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Skladno z medvojnimi sklepi je nova oblast razveljavila vse medvojne zakone, kar je pomenilo ukinitve zagrebške akademije, ljubljanske akademije, ki se je novembra 1943 preimenovala v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani, pa je vnovič dobila predvojni naziv – Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Takoj po osvoboditvi se je v akademskih krogih začel obračun z resničnimi in domnevnimi sodelavci okupatorja, ki je v Jugoslaviji v prvi vrsti potekal na univerzah, akademije so bile prizadete bolj posredno po svojih članih, univerzitetnih profesorjih. Oblast je namreč prepustila vodstvu akademij, da sama ovrednotijo ravnanja svojih članov in jih po potrebi sankcionirajo. V teh burnih

<sup>1</sup> Doknić: *Kulturna politika Jugoslavije*, str. 237–253.

<sup>2</sup> Sovilj: *U potrazi za nedostižnim*, str. 47–51.

<sup>3</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 9, Zapisnik svečane glavne skupščine SAZU (28. 10. 1946); Kidrič: *V novi Jugoslaviji*, str. 5–7.

<sup>4</sup> Gochev: *Living with the Ancients*, str. 360.

povojnih razmerah se je vodstvo ljubljanske in beograjske akademije odločilo, da načelno obsodi ravnanja svojih članov in morebitno njihovo sodelovanje z okupatorjem ter po potrebi poseže po skrajnem ukrepu, to je izključitvi. Pri tem je vodstvo ljubljanske in beograjske akademije spremljalo dogajanje na univerzah, osrednjih znanstvenih institucijah v državi, na katerih so bili večinoma zaposleni njeni člani. SAZU se je julija 1945, na prvi seji po osvoboditvi, odločila, da bo izključila člana Riharda Zupančiča, ki je v strahu za svoje življenje pred novo oblastjo pobegnil v tujino. Podobno je ravnala tudi Srbska akademija znanosti. Kot že omenjeno je bila zagrebška akademija po vojni ukinjena, zato je bil obračun povsem v rokah hrvaških republiških oblasti, ki je ob ponovni ustanovitvi akademije poleti 1947 imenovala ustanovne člane obnovljene Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti.<sup>5</sup>

Prehodno obdobje, ko je oblast tako na zvezni kot republiški ravni srbski in slovenski akademiji dopustila sorazmerno avtonomijo v primerjavi z drugimi družbenimi področji, se je končalo z letom 1947. Prelomna točka, ki je spodbudila globlji poseg oblasti v avtonomijo akademij, je bila volitev članov Srbske akademije znanosti aprila 1947. Dva kandidata, ki sta uživala podporo oblasti, nista bila izvoljena, kar je oblast razumela kot politično gesto, kot znak upornosti in javnega nestrinjanja z njo. Slovenska in srbska akademija sta namreč dotlej navzven manifestativno sprejeli nov red s prirejanjem dogodkov, med katerimi bi posebej izpostavil slovesne skupščine ob obletnici oktobrske revolucije, na katerih sta obsodili fašizem in poudarili pomen domoljubnega boja proti okupatorjem. Prav tako sta javno podprli zamisel o novi raziskovalni politiki, ki naj bi se oblikovala v skladu s sovjetsko. Na prvih povojnih volitvah članov, marca 1946 v Beogradu in decembra 1946 v Ljubljani, sta tako izvolili člane, na katere sta računali kot vodje raziskovalnih inštitutov.<sup>6</sup> Izjema je bil le Jiri Horak, češki znanstvenik, ki mu je bilo potrjeno dopisno članstvo beograjske akademije, čeprav je bil izvoljen že na volitvah februarja 1939.<sup>7</sup>

Privajanje na nove razmere je postreglo z nekaterimi zapleti, ki so minili brez posledic za vodstvi obeh akademij. Precej indikativen zaplet je bila izvedba prve proslave oktobrske revolucije v organizaciji SAZU, ki je na presenečenje slovenske oblasti potekala v začetku oktobra 1946. Napako je SAZU popravila naslednje leto, ko je proslavo združila z izvolitvijo dopisnih članov iz bratskih slovanskih držav.<sup>8</sup> Povsem drugače pa je komunistična oblast sprejela izid volitev članov Srbske akademije aprila 1947.<sup>9</sup>

Srbska in slovenska oblast sta pritiskali na slovensko in srbsko akademijo, da sledita zgledu sovjetske ter bolgarske akademije in izvolita dopisne člane iz bratskih slovanskih držav. Oblast se je pri tem sklicevala na vseslovanski kongres, ki je potekal med drugo svetovno vojno v Moskvi, in na direktive Moskve. Prva je postopek izvedla Srbska akademija znanosti,<sup>10</sup> največja jugoslovanska akademija, za katero je bilo v nekaterih načrtih določeno, da bo (podobno kot je bila v Sovjetski zvezi moskovska akademija) postala osrednja državna akademija, slovenska in hrvaška pa bosta postali podružnici.<sup>11</sup>

Na skupščini aprila 1947 so v skladu s tradicijo člane izbrali s tajnim glasanjem. Na veliko presenečenje vseh dva kandidata, hrvaški književnik Vladimir Nator in bolgarski znanstvenik ter predsednik Bolgarske akademije zna-

<sup>5</sup> Stefanov: *Wissenschaft*, str. 65–84; Gabrič: Slovenska akademija, str. 438–457; Oset: *Zgodovina Slovenske akademije*, str. 121–122.

<sup>6</sup> *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: druga knjiga*, str. 45–58; Stefanov: *Wissenschaft*, str. 76–85.

<sup>7</sup> *Godišnjak*: 53, str. 3–11.

<sup>8</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 8–11.

<sup>9</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 12.

<sup>10</sup> *Godišnjak*: 53, str. 3–11.

<sup>11</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 12.

nosti Todor Pavlov, nista bila izvoljena. Predsednik Srbske akademije znanosti Aleksandar Belić, ki se je zavedal političnih implikacij, je ponudil svoj odstop, kar je nato storilo celotno vodstvo akademije. Srbska oblast, ki je v potezi videla politično izjavo in odkrito javno kljubovanje ter spodbijanje avtoritete ljudske oblasti, torej boj na daljavo med predstavniki predvojne (stare) kulturne elite in med predstavniki nove politične elite, je sprejela odstop vodstva in začela pripravljati nov zakon o akademiji. Od aprila do julija 1947, ko je bil sprejet nov zakon, akademija praktično ni obstajala. Nov zakon je močno omejil avtonomijo akademije, med drugim je določal potrjevanje članstva obstoječim članom.<sup>12</sup> Omenjen zakon je predstavljal izhodišče za zakon za ljubljansko in za zagrebško akademijo. Bistvena razlika je zgolj ta, da sta obe akademiji ohranili razred za umetnost, ki sta ga imeli od ustanovitve, ljubljanska akademija pa je smela nositi v nazivu »Slovenska«; zagrebška je dobila/ohranila nacionalno nevtralen naziv »Jugoslovanska«.<sup>13</sup>

Izjemna in nadvse zanimiva je bila odločitev beograjske akademije, da večino »slovanskih« kandidatov predlaga in izvoli za redne člane izven članskega sestava, kar je bil izjemno redek slučaj v njeni zgodovini. Te časti je bil pred drugo svetovno vojno deležen Nikola Tesla, srbski izseljenec v ZDA, svetovno znani izumitelj.<sup>14</sup> Od devetih predlaganih kandidatov jih je bilo osem predlaganih za redno članstvo in samo eden za dopisno članstvo; trije državljani Sovjetske zveze, dva Hrvata, od tega eden s švicarskim državljanstvom,<sup>15</sup> Bolgar, dva Poljaka in Slovenec.<sup>16</sup>

Člani Srbske akademije so z neizvolitvijo Nazorja in Pavlova v skladu z merili novega družbenega reda hote ali nehoti poslali politično sporočilo. V prvi vrsti so poudarili, da je beograjska akademija srbska narodnoreprezentativna institucija, zaradi česar mora upoštevati srbski resentment do Hrvatov in Bolgarov. Predvojne zamere so se okrepile z v vojni storjenimi krivicami in nasiljem. Pri obeh zavrženih kandidatih je verjetno obstajal tudi politični zadržek, saj sta oba veljala za kandidata, ki sta blizu novim oblastnikom. Številni člani so bili novemu družbenemu redu bolj ali manj odkrito nenaklonjeni, nekateri so bili celo izrazito sovražni.<sup>17</sup>

Naslednje leto, marca 1948, je Srbska akademija znanosti »ponovila vajo«, ko je z »glasovanjem« *per acclamation* izvolila večje število nesrbskih rednih članov izven članskega sestava. S tem so se na eleganten način izognili zadregi, kajti vnovič sta bila za članstvo predlagana Todor Pavlov in Vladimir Nazor. Poleg njiju pa so bili izvoljeni še slovenski književnik Oton Župančič, predsednik sovjetske akademije znanosti Sergij Ivanovič Vavilov in predsednik zagrebške akademije Andrija Štampar.<sup>18</sup> Z izvolitvijo slednjega se je utrdila tradicija, da predsednik ene od jugoslovanskih akademij postane član ostalih jugoslovanskih akademij.<sup>19</sup>

Nov model glasovanja *per acclamation*, omenjen zgoraj, je kot prva uporabila SAZU (novembra 1947 ob volitvah dopisnih članov). Vodstvo se je za to potezo odločilo po zapletu na volitvah v Beogradu ter v želji po elegantni in slovesni izvolitvi tujcev za dopisne člane. Kandidatov namreč niso strokovno ocenjevali, ampak so jih izbrali kot predsednike akademij znanosti oziroma kot najboljše predstavnike bratskih slovanskih narodov. Glavni tajnik Fran Ramovš je ob volitvah poudaril, da je to izjema, »akt odlikovanja in bratske skupnosti«,

<sup>12</sup> Stefanov: *Wissenschaft*, str. 76–85.

<sup>13</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 9–10.

<sup>14</sup> *Ljudi intelektualne vrline*, str. 272–351.

<sup>15</sup> Lavoslav Ružička, dobitnik Nobelove nagrade za kemijo.

<sup>16</sup> Stefanov: *Wissenschaft*, str. 76–85; *Godišnjak*: 54, str. 21–29.

<sup>17</sup> Stefanov: *Wissenschaft*, str. 76–85.

<sup>18</sup> Prav tam.

<sup>19</sup> Milčinski: *Leta*, str. 189–191.

ki se v prihodnje ne bo več ponovila. Ta korak naj bi narekovala potreba po vzpostavitvi konkretnega vsebinskega sodelovanja, s čimer bi slovenska oziroma jugoslovanska akademska sfera sledila politiki pri oblikovanju mednarodne akademske mreže.<sup>20</sup>

### Todor Pavlov, dopisni član SAZU

Novembra 1947 je SAZU za dopisne člane izbrala predsednike slovenskih akademij: Kazimierzja Nitscha (predsednik Poljske Akademije umetnosti v Krakovu), Zdeneka Nejedlyja (predsednik Češke akademije ved in umetnosti v Pragi), Todorja Pavlova (predsednik Bolgarske akademije znanosti v Sofiji), Aleksandra Belića (predsednik Srbske akademije znanosti v Beogradu), Sergeja Ivanoviča Vavilova (predsednik Akademije znanosti Sovjetske zveze v Moskvi), Andrija Štamparja (predsednik Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu), kar je glavni tajnik Fran Ramovš označil za »akt odlikovanja in bratske skupnosti«.<sup>21</sup>

Najtesnejše sodelovanje je SAZU, če ne upoštevamo zagrebškega in beograjskega predsednika, vzpostavila s Pavlovim, ki je avgusta 1947 obiskal Slovenijo. Osrednja tema pogovorov je bila priprava novega zakona o SAZU. Na slovenske znanstvenike je Pavlov naredil dober vtis, čeprav so ugotavljali, da ga bolj zanimajo politična vprašanja kot znanstveno sodelovanje med slovensko in bolgarsko akademijo.<sup>22</sup> Posvetovanje s Pavlovim je imelo izjemen vpliv, saj je prvi predlog zakona, ki ga je pripravilo vodstvo SAZU, predvideval podobno strukturo razredov, kot jih je imela Bolgarska akademija znanosti.<sup>23</sup> Pozneje, maja 1948, je bil sprejet zakon, pripravljen na resornem ministrstvu, ki se je zgledoval po zakonu o Srbski akademiji znanosti.<sup>24</sup>

Ob sprejemanju zakona je potekala burna razprava, ali naj bo glasovanje o novih članih javno ali tajno. Predsednik SAZU France Kidrič je podpiral predlog o javnem glasovanju, saj se je bal, da bi lahko prišlo do podobnega zapleta kot aprila 1947 na skupščini beograjske akademije. Javno glasovanje je zagovarjal z utemeljitvijo, da akademiki morajo imeti dovolj poguma za javni nastop proti predlogu, če se z njim ne strinjajo. Za tajno glasovanje kot splošno sprejet demokratičen standard pa se je odločno zavzemal akademik, pravnik po izobrazbi, Janko Polec. Sprejet je bil kompromis – glasovanje poteka tajno, razen v primeru drugačnega sklepa skupščine SAZU. Kljub omenjenemu določilu so vse poznejše volitve članov v njeni zgodovini potekale s tajnim glasovanjem.<sup>25</sup>

Drugo sporno določilo v zakonu je bilo določilo o potrjevanju članstva, kot se je to zgodilo v primeru zagrebške in beograjske akademije. Vodstvo SAZU si je prizadevalo za potrditev članstva vsem dotedanjim članom, saj se je balo, da se bo v javnosti ustvaril vtis podrejenosti akademikov v odnosu do oblasti v znanstvenih in umetniških vprašanjih. Uspeh posredovanja je bil delen. Uspešno je bilo posredovanje v dveh primerih, v drugih dveh pa ne.<sup>26</sup> Med potrjenimi člani je bil tudi Todor Pavlov, vendar se njegov zapis v ukazu o potrditvi članstva razlikuje od ostalih, pri katerih je bila poleg imena navedena letnica rojstva, pri Pavlovu pa letnica izvolitve.<sup>27</sup>

<sup>20</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 10, Zapisnik slavnostne glavne skupščine AZU (7. 11. 1947).

<sup>21</sup> Prav tam.

<sup>22</sup> Biblioteka SAZU.

<sup>23</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 10.

<sup>24</sup> *Letopis SAZU: tretja knjiga*, str. 7–14.

<sup>25</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 10.

<sup>26</sup> Loparnik: *Biti skladatelj*, str. 10, 87–90.

<sup>27</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 11, Zapisnik skupščine SAZU (24. 7. 1948).

Neposredno po potrditvi članskega sestava, 21. junija 1948, pa se je na predlog slovenske oblasti začel postopek izvolitve Josipa Broza Tita za častnega člana SAZU. Njegovo izvolitev je slovenska oblast, ki se je bala zaostajanja za srbsko in hrvaško v tem oziru, zahtevala že na začetku leta 1948.<sup>28</sup> SAZU se je za postopek odločila v času resolucije informbiroja in pritiska na jugoslovansko oblast ter seveda poziva, objavljenega na radiu Moskva,<sup>29</sup> da naj se jugoslovanski komunisti uprejo vodstvu partije, ki naj bi skrenilo s poti, vodi protisovjetsko politiko in duši znotraj partijsko demokracijo, zlasti na podeželju spodbuja kapitalizem in ne upošteva sovjetskih izkušenj, zaradi česar je pretirano hitelo v socializem.<sup>30</sup> V teh razmerah, ko je obstajala resna nevarnost vojaškega posredovanja Sovjetske zveze in njenih satelitov, je bilo potrebno pokazati enotnost.<sup>31</sup>

Kmalu po objavi informbirojevske resolucije so se 24. julija 1948, v času dopustov, akademiki sestali na glavni skupščini, na kateri so pooblastili predsednika, da izvede *modus operandi* za izvolitev Josipa Broza za častnega člana.<sup>32</sup> Da bi zagotovili videz transparentnosti, je vodstvo SAZU sklicalo še eno glavno skupščino v začetku avgusta, na kateri so soglasno izvolili Josipa Broza za častnega člana. Predsednik France Kidrič je v predstavitvi kandidata poudaril, da je Josip Broz kandidat za častno članstvo zaradi vojaških (oborožen boj proti okupatorju), političnih (rešitev nacionalnega vprašanja) in ekonomskih zaslug ter zaslug za znanost, posebej za slovensko akademijo, ki je »šele v Titovi Jugoslaviji stopila v dobo modernega razmaha«. Ravno zadnji stavek je ubesedil dejanski interes vodstva SAZU za izvolitev predsednika države in jugoslovanske komunistične partije, to so finančna sredstva za delovanje ustanove oziroma širše znanosti.<sup>33</sup>

Slovesna podelitev članstva je potekala novembra 1948, torej ob obletnici oktobrske revolucije. Slovesnosti se je udeležila jugoslovanska partijska elita, ki je s tem demonstrirala enotnost Komunistične partije Jugoslavije.<sup>34</sup>

Po izvolitvi Josipa Broza je slovenska oblast, ki je ocenila, da ji obstoječi zakon ne omogoča zadostnega vpliva na SAZU, jeseni 1948 začela pripravljati nov zakon, ki je bil sprejet maja 1949. Nov Zakon o SAZU je določal, da bo slovenska oblast članstvo vnovič potrjevala. Kljub zaostrovanju odnosov med Jugoslavijo in državami vzhodnega bloka so bili vsi člani, tudi vsi predsedniki slovanskih akademij, izvoljeni oktobra 1947, julija 1949 pa potrjeni za člane SAZU. Konec leta 1949 je sledilo še tretje potrjevanje članstva z določitvijo razporeditve članov v razrede, v katere pa so bili zajeti samo v Sloveniji živeči člani. Ostale člane je nato vodstvo SAZU razporedilo po lastnem preudarku ob pripravi seznama članov, objavljenega v Letopisu SAZU.<sup>35</sup>

Iz razpoložljivega gradiva je mogoče ugotoviti, da se Pavlov zadnjič v gradivu SAZU omenja julija 1949 ob predlogu za razporeditev članov v razrede, ki je bil poslan v potrditev slovenskemu izvršnemu svetu.<sup>36</sup> Na prvem seznamu članov, objavljenem v Letopisu SAZU za leti 1948 in 1949, ki je izšel poleti 1950, Pavlov ni več naveden kot dopisni član. Je pa bil v omenjenem Letopisu SAZU objavljen odlok o potrditvi članstva za člane SAZU iz junija 1948.<sup>37</sup> To je bila vse do praznovanja njene petdesetletnice leta 1988 zadnja omemba Pavlova v publikacijah SAZU.

<sup>28</sup> Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 1, m. 10.

<sup>29</sup> SI AS 1931, Lm, N. 100, str. 191131–191136.

<sup>30</sup> Režek: Spor z informbirojem, str. 930–932.

<sup>31</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 11, Zapisnik glavne skupščine SAZU (24. 7. 1948).

<sup>32</sup> Prav tam.

<sup>33</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 11, Zapisnik glavne skupščine SAZU (6. 11. 1948).

<sup>34</sup> Prav tam.

<sup>35</sup> Arhiv SAZU, Zadeve članov, š. 1, št. 1127/49.

<sup>36</sup> Arhiv SAZU, Skupščina SAZU, š. 1, m. 12, Zapisnik glavne skupščine SAZU (30. 9. 1949).

<sup>37</sup> *Letopis SAZU: tretja knjiga*, str. 7–14, 16.



Čeprav je Zakon o SAZU določal, da mora skupščina SAZU z dvotretjinsko večino sprejeti sklep o izključitvi člana, pa tovrstnega uradnega sklepa skupščina glede Pavlova ni sprejela. Vodstvo SAZU se je, najverjetneje v soglasju s slovensko oblastjo, odločilo za izbris s seznama članov ob posvetovanju glede razporeditve članov v razrede.<sup>38</sup> Ker je Pavlov na podoben način in v istem času izgubil članstvo tudi v Srbski akademiji znanosti, lahko sklepamo, da sta obe izključitvi povezani oziroma obstaja isti vzrok za izključitev.<sup>39</sup> Ni pa povsem jasno, zakaj je Pavlov prej izgubil članstvo v ljubljanski kot v beograjski akademiji, kjer je bil očitno manj priljubljen. Na to vprašanje ne nudi odgovora niti omenjeno poročilo zveze Udbe. Predvidevam, da je bil razlog za odstranitev s seznama članov SAZU preračunljivost slovenske politike, ki je izrabila priložnost potrjevanja razporeditve članov v slovenskem izvršnem svetu za pošiljanje političnega sporočila partijski centrali o svoji odločenosti za obračun z informbirojevci in z njimi povezanimi osebami.

Na tem mestu se zastavlja vprašanje, zakaj je bila sprejeta tako drastična odločitev? Todor Pavlov je namreč kot regent (1944–46) podpiral sodelovanje z Jugoslavijo in bil celo naklonjen ideji o Balkanski federaciji. Tudi po zaostritvi meddržavnih odnosov je septembra 1948 menil, da je potrebno ohraniti sodelovanje med državama vsaj na kulturnem in znanstvenem področju. Na pogovoru z jugoslovanskimi predstavniki je bil sicer kritičen do Jugoslavije, vendar ne posebej oster ali brezkompromisen. Še več, zasebno je podal oceno, da je vzrok za spor Stalinova nepomirljiva zamera do Tita zaradi njegove nediscipline, torej zaradi samostojnosti, ki je k podobnemu ravnanju spodbujala predstavnike drugih komunističnih partij v vzhodnem bloku. Jugoslovanska zvezna Udba je zato leta 1953 ocenila, da je Pavlov z javnimi obsodbami jugoslovanskega vodstva poskušal rešiti svoj položaj znotraj bolgarske partije in bil pri tem neuspešen, saj je decembra 1948 na kongresu Bolgarske komunistične partije kot eden najstarejših komunistov izpadel iz CK. Še več, na kongresu je bil deležen ostrih napadov, ker je v svojem govoru opozarjal na kršenje zakonodaje s strani bolgarske vlade na poti iz kapitalizma v socializem.<sup>40</sup>

Še največji premik v stališčih je Pavlov med letoma 1948 in 1950, v času informbirojevskega zaostrovanja, naredil v pogledu na makedonsko vprašanje. Pavlov, rojen v Štipu, kraju v Makedoniji, ki je po balkanskih vojnah pripadel Srbiji oziroma pozneje Kraljevini SHS oziroma Kraljevini Jugoslaviji, se je leta 1900 s starši preselil v Bolgarijo, kjer je opravil izobraževanje, pozneje pa je postal tudi profesor na univerzi v Sofiji. Pred drugo svetovno vojno je zastopal uradno stališče Bolgarije do makedonskega vprašanja, da ne obstaja poseben makedonski narod in da so prebivalci Makedonije etnografsko sorodni Bolgarom, *eo ipso*, so Bolgari. Bil je zelo aktiven med makedonskimi študenti v Bolgariji, ki so makedonski jezik dojemali kot temeljno značilnost posebnega makedonskega naroda, čemur pa je Pavlov ostro nasprotoval.<sup>41</sup>

Pavlov je svoje stališče bistveno spremenil po dogovoru s Titom, septembra 1944, ko sta se obe strani zavezali k mirni in sporazumni rešitvi makedonskega vprašanja. Kot možnost za rešitev spora je bila nakazana pripravljenost za

<sup>38</sup> *Letopis SAZU: tretja knjiga; Letopis SAZU: četrta knjiga; Godišnjak: 56*, str. 10; *Godišnjak: 57*, str. 10. Predvidevam, da se je vodstvo SAZU po posvetovanju s slovensko oblastjo odločilo za začasen izbris s seznama članov za namen objave v Letopisu SAZU, podobno kot je to nameravalo storiti leta 1960. Takrat se je vodstvo SAZU, potem ko se je Anton Peterlin, redni član SAZU, odločil nadaljevati znanstveno kariero v tujini, odločilo, da njegovega imena ne bo vključilo na seznam članov. Peterlin, ki je bil o nameri obveščen, se je vrnil v Ljubljano, kjer je opravil pogovor s predsednikom slovenskega izvršnega sveta in z Josipom Vidmarjem, predsednikom SAZU. Po opravljenih razgovorih je bil vnovič dodan na seznam članov, ki je bil nato objavljen v Letopisu SAZU. – Arhiv SAZU, Predsedstvo SAZU, š. 2, m. 8–9.

<sup>39</sup> *Godišnjak: 58*, str. 9.

<sup>40</sup> SI AS 1589/III, š. 8, Istorija bugarske komunistične partije.

<sup>41</sup> Prav tam.

združitve obeh držav v Balkansko federacijo ali konfederacijo.<sup>42</sup> Utopična zamisel srbskih in bolgarskih socialistov iz obdobja pred prvo svetovno vojno ni bila nikoli uresničena, saj je bila tako na bolgarski kot tudi na albanski strani dojeta kot del strategije jugoslovanske zunanje politike na Balkanu ter poskus prevlade Jugoslavije na Balkanu. Zaradi težavnega položaja in zunanjepolitičnih razmer sta se politični vodstvi Albanije in Bolgarije pogovarjali z jugoslovanskim vodstvom, kajti pobuda je imela bolj ali manj odločno podporo Sovjetske zveze, ki je oblikovanje (kon)federacije podpirala v skladu s svojimi trenutnimi zunanjepolitičnimi interesi, s čimer je vplivala na dinamiko pogovorov. Jugoslovansko vodstvo je od projekta dokončno formalno odstopilo marca 1948, po Stalinovi zahtevi za takojšno združitve Jugoslavije in Bolgarije na dualistični osnovi kot dveh enakopravnih državnopravnih entitet, saj so v tem videli poskus razbitja enotnosti jugoslovanskega političnega vodstva. Formalno se je bolgarsko vodstvo projektu odpovedalo julija 1948, po javni zaostritvi informbirojevskega spora, ko je radikalno spremenilo pogled na makedonsko vprašanje in možnost sodelovanja z Jugoslavijo.<sup>43</sup>

Odnosi med državama so se (po oceni zvezne Udbe iz leta 1953) ohlajali že pred tem. Po njeni oceni naj bi na to vplivala vrnitev bolgarskih komunistov jeseni 1946 iz Moskve, ko so se meddržavni odnosi vračali v predvojne tirnice trenj med državami, čeprav so po koncu vojne in revoluciji oblast v obeh državah sosedah prevzeli komunisti. Tako so se odnosi kljub podpisu Blejskega sporazuma o sodelovanju jeseni 1947, ki je med drugim predvideval tudi postopno povezovanje Jugoslavije in Bolgarije, ohlajali. Odnosi so ostali v okviru diplomatskega leporečja o prijateljstvu in pripravljenosti za sodelovanje. Da je meddržavne odnose bremenila (srbsko-bolgarska) zgodovina so lepo pokazale volitve članov v beograjsko akademijo znanosti aprila 1947, na katerih Todor Pavlov ni bil izvoljen za člana srbske narodno-reprezentativne institucije. Res, da je bil izvoljen leto pozneje, a takrat je srbska oblast že okrepila svoj vpliv na akademijo.<sup>44</sup>

Po izbruhu informbiroja se je Pavlov postopoma povrnil na stališča, ki jih je zastopal pred drugo svetovno vojno, delno tudi zaradi ohranitve svojega položaja znotraj bolgarskega političnega vodstva. Kljub temu da je bilo makedonsko vprašanje ključno odprto vprašanje med Bolgarijo in Jugoslavijo, to verjetno ni bil vzrok za izgubo članstva v beograjski in ljubljanski akademiji.<sup>45</sup>

V obdobju napetih odnosov med Jugoslavijo in blokom držav ljudskih demokracij, ko je bilo pričakovano vojaško posredovanje v Jugoslaviji, za kar so bili nenazadnje pripravljene tudi že vojaški načrti, se je vsakemu stališču vidnih predstavnikov oblasti dalo še večjo težo kot sicer.<sup>46</sup> Med takšne dogodke je mogoče umestiti tudi razstavo o srbsko-bolgarski vojni leta 1885, ki jo je v začetku leta 1950 slavnostno odprl predsednik Bolgarske akademije znanosti Todor Pavlov. Posebno pozornost jugoslovanske oblasti je pritegnila slika, prizor spopada na Slivnici, na kateri bolgarski vojaki ubijajo srbske, v ozadju pa stojijo ruski inštruktorji. Slika je bila za jugoslovansko vodstvo, posebej pa za Srbe, provokacija, spominjanje na travmatično zgodovino in hkrati sublimirano sporočilo o razmerjih med Srbijo, Bolgarijo in Sovjetsko zvezo v zgodovinskem kontekstu.<sup>47</sup>

Nesporno je, da je bila umetnost uporabljena, lahko bi rekli zlorabljena, za politično sporočilo. Zgoraj omenjeno sliko je mogoče primerjati s sliko pokola pri Bataku, ki ima izjemen pomen za oblikovanje bolgarskega spomina na bolgarsko vstajo spomladi 1876 proti osmanski državi. Poljski umetnik Anto-

<sup>42</sup> Prav tam.

<sup>43</sup> Hadalin: *Boj za Albanijo*, str. 176–191.

<sup>44</sup> Stefanov: *Wissenschaft*, str. 76–85.

<sup>45</sup> SI AS 1589/III, š. 8, Istorija bugarske komunističke partije.

<sup>46</sup> Judt: *Postwar*, str. 151.

<sup>47</sup> SI AS 1589/III, š. 8, Istorija bugarske komunističke partije.

ni Piotrowski je 16 let po tragičnem dogodku naslikal podobo masakra, ki je sprožil bolgarsko vstajo proti Turkom. Pri tem pa se je umetnik očitno opiral na sodobne reportaže angleškega novinarja, četudi je v spominih kot vir za svoje delo navedel obsežno delo Stojanova Zacharija, ki je delo izdal nekaj mesecev po tem, ko je bila slika že razstavljena na prvi bolgarski narodni razstavi v Plodivu. Travmatične dogodke, ki predstavljajo jedro zgodovinske identitete naroda, je mogoče uporabiti kot sredstvo (narodne) homogenizacije, lahko pa tudi za konfrontacijo s sosednjimi narodi.<sup>48</sup>

Kot že omenjeno je Todor Pavlov izgubil članstvo v obdobju od druge polovice leta 1949 do sredine leta 1951 v srbski in slovenski akademiji, vsi ostali člani iz držav ljudskih demokracij pa so uradno ohranili članstvo. Pavlov je bil najprej črtan s seznama članov SAZU, ki je bil objavljen v Letopisu SAZU za leti 1948–1949 do spomladi 1950. Bil pa je naveden na seznamu članov v Godišnjaku, letopisu Srbske akademije znanosti, ki je izšel na začetku leta 1951.<sup>49</sup> Že na naslednjem seznamu članov, objavljenem v naslednjem letniku letopisa, ki je izšel jeseni 1951, Pavlov ni več naveden med člani.<sup>50</sup>

Čeprav je med izbrisom v SAZU in SANU časovni razmik, je očitno, da sta oba dogodka med seboj povezana. Na to nakazuje referat zvezne Udbe, ki se sicer ne dotika Pavlove izgube članstva v slovenski in srbski akademiji. V njem so analizirani njegovi javni nastopi, predvsem govor ob odprtju razstave, ki sem ga omenjal zgoraj. Udba Pavlovu, ki je po letu 1946, še bolj pa od novembra 1948, izgubil precejšen del politične moči, ni namenjala posebne pozornosti. O njem ni izdelala posebne biografije, kot je to storila za najbolj pomembne bolgarske politike.<sup>51</sup>

## »Rehabilitacija«

SAZU se je prvič uradno dotaknila vprašanja statusa Todorja Pavlova v sklopu priprav na praznovanje 50. obletnice, leta 1988. Sprejeta je bila odločitev, da se na seznam preminulih članov uvrsti tudi tiste člane, ki jim je bilo članstvo odvzeto. Osrednja pozornost je bila namenjena slovenskim kandidatom, saj se je s tem vodstvo SAZU s predsednikom Janezom Milčinskim na čelu v dobi demokratizacije posredno opredelilo do pritiska povojne komunistične oblasti na SAZU oziroma širše do njenega podrejanja družbenih podsistemov.<sup>52</sup>

Do širše razprave o posegu oblasti pa je prišlo po demokratizaciji, osamosvojitvi Slovenije in zaprosilu Slovenije za članstvo v Evropski uniji in oblikovanju Pučnikove državnozbornske preiskovalne komisije, s čimer se je v slovenskem državnem zboru pričela razprava o naravi komunističnega režima.<sup>53</sup> SAZU se je odločila, da bo v razpravo o rehabilitaciji zajela samo Slovence, ki so izgubili članstvo, ne pa tudi Todorja Pavlova, edinega tujca, ki je izgubil članstvo. Decembra 1996 je skupščina SAZU soglasno sprejela sklep, da vrnejo članske pravice trem akademikom (Leonidu Pitamicu, Alešu Ušeničniku in Francetu Veburu). Poleg Pavlova v rehabilitacijo ni bil zajet še Rihard Zupančič, matematik, ki so ga akademiki sami izključili julija 1945, na prvi povojni seji.<sup>54</sup>

<sup>48</sup> Baleva: Die polnische Künstler, str. 373–393.

<sup>49</sup> Letopis SAZU: tretja knjiga, str. 15–16; Letopis SAZU: četrta knjiga, str. 73–80; Godišnjak: 56, str. 10; Godišnjak: 57, str. 10.

<sup>50</sup> Godišnjak: 58.

<sup>51</sup> SI AS 1589/III, š. 8, Istorija bugarske komunističke partije.

<sup>52</sup> Oset: Zgodovina Slovenske akademije, str. 24–25.

<sup>53</sup> Bernik: Slovenska akademija, str. 37–47; Ključne značilnosti.

<sup>54</sup> Arhiv SAZU, š. 12, Zapisnik skupščine SAZU (17. 12. 1996).

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

#### Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije
- SI AS 1589/III, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije/Resolucije

#### Arhiv Slovenske akademije znanosti umetnosti

- Predsedstvo SAZU
- Skupščina SAZU
- Zadeve članov

#### Biblioteka SAZU

- R 57/IV-24:33
- Zapuščina Frana Ramovša (R 57)

### LITERATURA

Baleva, Martina: Die polnische Künstler Antoni Piotrowski und das Massaker im bulgarischen Batak. V: *Im Dienst der Nation: Identitätsstiftungen und Identitätsbrüche in Werken der bildenden Kunst* (ur. Mathias Krüger in Isabella Woldt). Berlin: Akademie Verlag, 2011, str. 373–393.

Bernik, France: *Slovenska akademija znanosti in umetnosti: od 1992 do 2002*. Maribor: Litera, 2002.

Doknić, Branka: *Kulturna politika Jugoslavije: 1946–1963*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.

Gabrič, Aleš: Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem prepihu svojega prvega desetletja. V: *Zgodovinski časopis* 65 (2011), št. 3/4, str. 438–457.

Gochev, Nikolai: Living with the Ancients: Vasilka Tapkova-Zaimova: A Biography with a Commentary. V: *Classics and Communism: Greek and Latin behind the Iron Curtain* (ur. David Movrin et al.). Ljubljana-Budapest-Warsaw: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani-Collegium Budapest Institute for Advanced Study-Faculty of »Artes Liberales«, University of Warsaw, 2013, str. 349–365.

*Godišnjak: LIII: 1946*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1946.

*Godišnjak: LIV: 1947*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1947.

*Godišnjak: LVI: 1949*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1949.

*Godišnjak: LVII: 1950*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1951.

*Godišnjak: LVIII: 1951*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1951.

Hadalin, Jurij: *Boj za Albanijo: propad jugoslovanske širitve na Balkan*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.

Judt, Tony: *Postwar: a history of Europe since 1945*. New York: Penguin Books, 2006.

Kidrič, France: V novi Jugoslaviji. V: *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: druga knjiga (1943–1947)*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1947, str. 5–7.

*Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955: znanstveno poročilo* (ur. Zdenko Čepič et al.). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 1995.

*Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: druga knjiga (1943–1947)*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1947.

*Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti: tretja knjiga (1948–1949)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1950.

*Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti: četrta knjiga (1950–1951)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1952.

*Ljudi intelektualne vrline* (ur. Miloljub Albijannić et al.): Beograd: Zavod za udžbenike, 2011.

Loparnik, Borut: *Biti skladatelj: pogovori s Primožem Ramovšem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1984.

Milčinski, Janez: *Leta za pet drugih*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990.

Oset, Željko: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnosti: prizadevanja za ustanovitev Akademije, ustanovitev in njena prva leta*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2014.

Režek, Mateja: Spor z informbirojem. V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino-Mladinska knjiga, 2005, str. 930–932.

Sovilj, Milan: *U potrazi za nedostižnim: jugoslovensko-čehoslovačke kulturne veze: 1945–1949*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012.

Stefanov, Nenad: *Wissenschaft als nationaler Beruf: die Serbische Akademie der Wissenschaften 1944–1992: Tradierung und Modifizierung nationaler Ideologie*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2011.

## ZUSAMMENFASSUNG

### DIE UMSTÄNDE DER WAHL TODOR PAVLOVS ZUM MITGLIED DER SLOWENISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE UND DER STREICHUNG SEINER MITGLIEDSCHAFT

Die Wahl von Ausländern zu Mitgliedern der Akademien der Wissenschaften spiegelte in den Ländern mit Volksdemokratien vor allem das Niveau der zwischenstaatlichen Beziehungen wider. Die Jugoslawischen Akademien wählten unmittelbar nach dem Zweiten Weltkrieg bis zum Konflikt mit dem Kominform nach dem Vorbild der Sowjetischen Akademie der Wissenschaften in Moskau und der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften eine größere Anzahl osteuropäischer Wissenschaftler zu ihren Mitgliedern. Diese Praxis erfolgte auf Veranlassung des jugoslawischen Regimes, das damit Freundschaft und slawische Reziprozität demonstrieren wollte. Beim ersten derartigen Versuch im April 1947, bei der Wahl der Mitglieder der Serbischen Akademie der Wissenschaften, kam es zum Eklat. Die meisten Kandidaten wurden zu Mitgliedern gewählt, nicht aber Todor Pavlov, ein bulgarischer Wissenschaftler und Präsident der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften, und Vladimir Nazor. Obwohl nationalistischer Groll der serbischen Akademiemitglieder gegen den bulgarischen Wissenschaftler und den kroatischen Schriftsteller den Wahlmiserfolg beeinflusste, verstand das Regime das Ereignis als politische Aussage, als Kräftemessen zwischen der alten bourgeoisen und der neuen, im Entstehen begriffenen kommunistischen Elite. Das Regime nutzte das Wahlergebnis, um mit den am meisten exponierten politischen und ideologischen Gegnern in den jugoslawischen Akademien der Wissenschaften abzurechnen. Die Slowenische Akademie schloss sich im November 1947 der Serbischen Akademie der Wissenschaften an, als sie anlässlich der Feier der Oktoberrevolution die Präsidenten der slawischen Akademien, somit auch Todor Pavlov, der im März 1948 Mitglied der Serbischen Akademie der Wissenschaften wurde, zu ihren Mitgliedern wählte.

Der Konflikt mit dem Kominform verhinderte die weitere Wahl von Mitgliedern aus den osteuropäischen Ländern, hatte aber auf die Lage der bestehenden Mitglieder formal keinen Einfluss, obwohl die zwischenstaatlichen Beziehungen stark eingeschränkt waren. Nach zugänglichen Angaben verlor Pavlov seine Mitgliedschaft in der Slowenischen und in der Serbischen Wissen-

schaft der Künste im Zeitraum von Herbst 1949 bis Mitte 1951, zuerst in der Slowenischen und dann noch in der Serbischen Akademie, ohne offiziellen Beschluss; er wurde einfach aus dem Mitgliederverzeichnis gestrichen. Aus einem Bericht des Staatssicherheitsdienstes (Udba) lässt sich schließen, dass Pavlovs nationalistische Standpunkte und besonders seine Ansichten über die serbisch-bulgarische Rivalität auf dem Balkan dazu beitrugen.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.25:654.197(497.4)"1972"

Prejeto: 1. 10. 2015

## **Programsko-organizacijski-tehnično-izvedbeni delovni načrt »Planica 72« za realizacijo radijskih in televizijskih prenosov prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih**

**ALEKSANDER LAVRENČIČ**

arhivski svetovalec, dokumentalist raziskovalec

RTV SLO, Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija, Kolodvorska 2,  
SI-1550 Ljubljana

e-pošta: aleksander.lavrencic@rtvslo.si

### **Izvleček**

Osnova programsko-organizacijskega-tehnično-izvedbenega delovnega načrta prvega svetovnega prvenstva v poletih je bil delovni načrt skupine RTV-Ljubljana in organizacijskega komiteja za izvedbo prenosa. Delovnemu načrtu so bili priloženi zapisniki sestankov, odločbe, delovne naloge, zabeležke dogovorov, sezname in drugi dokumenti, ki so nastali v poslovnem procesu. Dokument je del zapuščine režiserja Benjamina – Bena Hvale. Prispevek smo popestrili s povezavami do portala Euscreen. Prireditev je pomenila pravi slovenski narodni praznik, športni dan za vse in vsakogar. RTV Slovenija je z odlično izpeljanimi prenosi, ki so vključevali številne tehnične novosti in nov pristop do snemanja, planiški praznik približali svetu. Smučarski poleti so se uveljavili kot nova športna disciplina, ki privlači številne gledalce. Planica je našla svoje mesto v zgodovini smučanja.

### **Abstract**

WORK PLAN »PLANICA 72« DEVELOPED FOR THE PURPOSE OF PROGRAMMING, ORGANISING, TECHNICAL REALISATION AND IMPLEMENTATION OF THE RADIO AND TV BROADCAST OF THE FIRST SKI JUMPING WORLD CUP

The basis of the work plan for the programming, organisation, technical realisation and implementation of the radio and TV broadcast of the first Ski Jumping World Cup was a plan developed by a group of Radio and Television Ljubljana employees and by the broadcast organising committee. Enclosed in the plan were a number of other documents, such as minutes of the meetings, various rules, work tasks, agreement notes, lists, and other records, created in the course of their work. The plan landed in the television archives as part of the legacy of the Slovenian director Benjamin Beno Hvala. Also included in this paper are some interesting links to the Euscreen portal. The Ski Jumping World Cup was hailed as a sort of Slovenian national holiday, a sporting event for each and every Slovenian. Thanks to their excellent broadcast, the team of

### **Ključne besede:**

televizija,  
Televizija Slovenije,  
zgodovina televizije,  
avdiovizualni arhivi, televizijski arhivi, Planica, smučarski poleti

### **Key-words:**

television,  
Television Slovenia, the history of television, audiovisual archives, television archives, Planica, ski jumps

RTV Slovenia experts, who for this opportunity tried out a number of technical innovations and a completely new approach to shooting sporting events, succeeded in bringing the holiday spirit in Planica closer to television audiences across the globe. Ski jumping competitions were suddenly established as a new sports discipline that attracted numerous viewers from around the world and the Planica valley found its permanent place in the history of skiing.

Osnova programsko-organizacijskega-tehnično-izvedbenega delovnega načrta prvega svetovnega prvenstva v poletih je delovni načrt skupine RTV-Ljubljana in organizacijskega komiteja za izvedbo prenosa. Delovnemu načrtu so priloženi zapisniki sestankov, odločbe, delovne naloge, zabeležke dogovorov ter sezname in drugi dokumenti, ki so nastali v poslovnem procesu. Sedemdeset listov papirja A4-formata je vezanih v platnice iz mehkega oranžnega kartona, kakršnega so nekdanje uporabljali za izdelavo šolskih zvezkov. Na platnicah je s flomastrom napisan naslov »Planica 72 I. WCH«, na prvi strani dokumenta pa je natisnjeno naslednje besedilo: »Planica 1972, Prvo svetovno prvenstvo v smučarskih poletih (velike tiskane črke, beseda prvo je podčrtana), 24. do 26. marec 1972.« Dokument je del zapuščine režiserja Benjamina – Bena Hvale, začasno ga hrani Arhiv Televizije Slovenija.<sup>1</sup> V navidezno skromnem predmetu se skriva izjemna vsebina. Pričujoči dokument predstavlja enkratni primer popolne dovršenosti pri pripravah na prenos smučarske prireditve, ki je bila Slovencem od nekdanje v ponos, zato je prav, da bo dostopen na ogled javnosti v muzejski zbirki Olimpijskega športnega centra Planica.<sup>2</sup> Prispevek smo popestrili s povezavami do portala Euscreen, s čimer smo bralcem Arhivov omogočili ogled arhivskih posnetkov in fotografij iz Planice v elektronski obliki.<sup>3</sup> Iskreno upamo, da bomo starejšim bralcem zbudili nostalgije spomine, mlajšim generacijam, vajenim »V sloga«, pa odstrili nova obzorja.

*»Na osnovi številnih dogovorov s prirediteljem, organizacijskim komitejem in njegovimi odbori, predstavniki PTT, odgovornimi tovariši na zavodu RTV Ljubljana ter na osnovi pogovorov s smučarskimi izvedenci, upošteva prakso pri radijskih in TV prenosih minulih svetovnih prvenstev v Ljubljani in posebej TV prenosov Planice 1969, pričujoči dopolnjeni delovni načrt o programskih ter organizacijsko-tehnič-*

<sup>1</sup> Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV-Slovenija, Programsko-organizacijski-tehnično-izvedbeni delovni načrt prvega svetovnega prvenstva v poletih Planica 72 (v nadaljevanju Planica 72), je dodan programskim dokumentom prenosa smučarskih poletov z dne 24. 3. 1972, v srjački T: 13103. Benjamin Beno Hvala, slovenski športni novinar, režiser in producent (1932–2012). Leta 1960 je režiral prvi slovenski športni prenos poletov na planiški velikanki in sodeloval pri prenosih s sedemnajstih olimpijskih iger. Iznasel je počasno predvajanje posnetkov oz. »slow motion«, čeprav si sam za to ni želel lastiti zasluge, ampak jih je pripisal skupinskemu delu tehničnih strokovnjakov s televizijske ekipe. Do tega so prišli ob razmisleku, kako bi za prihajajoče svetovno prvenstvo v hokeju na ledu v dvorani Tivoli leta 1966 gledalcem predstavili najbolj dramatične trenutke tekem. Leta 1977 je prejel Prešernovo nagrado »za izvedbo Hlapca Jerneja na osrednji proslavi ob 100-letnici rojstva Ivana Cankarja« s sodelavci, leta 1988 pa Bloudkovo nagrado za »delovanje v športu in velik prispevek k razvoju športnega programa na RTV-Ljubljana« in Tomšičevo nagrado za novinarsko delo. Je edini prejemnik vseh treh nagrad (vir Wikipedia). Njegovo vodilo pri delu je bilo: »Gledalec mora doma videti vse in bistveno bolje kot na najboljšem sedežu v dvorani. To je televizija! Če jo še znamo razumevati ...« (Lah: In memoriam). Na portalu [www.euscreen.eu](http://www.euscreen.eu) najdemo virtualno razstavo o Benu Hvali in Planici.

<sup>2</sup> Muzejska zbirka v OŠC Planica obiskovalcem nudi vpogled v zgodovino in največje dosežke slovenskih smučarskih skakalcev. Urejene so muzejske zbirke o utemeljiteljih in rekorderjih Planice, razvoju smučarskih skokov in poletov, Soba rekorderjev in razstava olimpijčnikov.

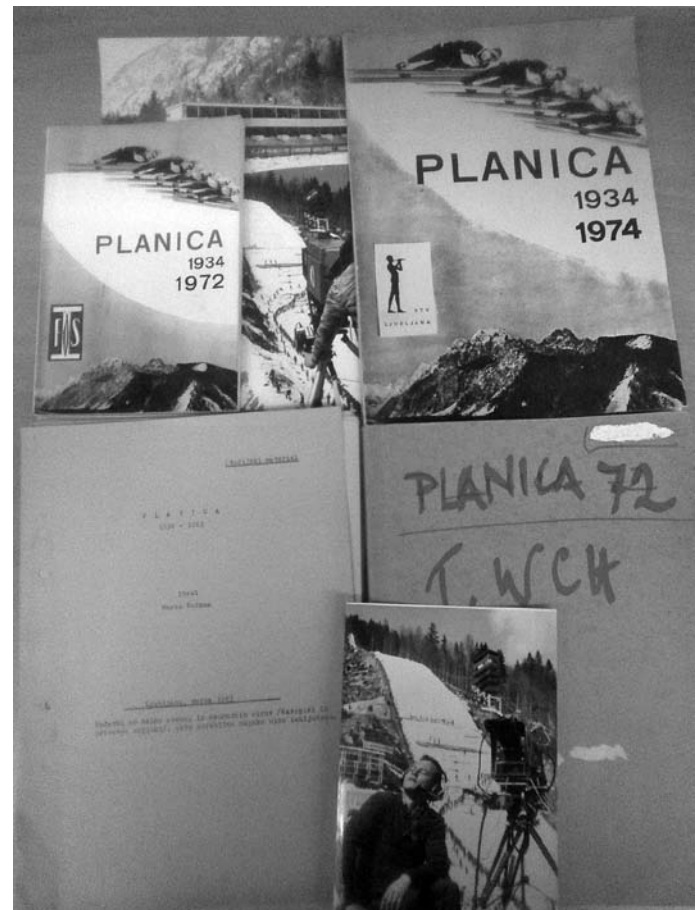
<sup>3</sup> Stran je bralcem Arhivov seveda dobro znana: <http://www.arhivsko-drustvo.si/arhivi>. Priporočamo uporabo Internet Explorerja.



*no-izvedbenih problemih in konkretnih rešitvah pomeni temeljni smerokaz o realizaciji TV in radijskih prenosov I. svetovnega prvenstva v smučarskih poletih, ki bo v Planici od 24. do 26. marca 1972.*<sup>4</sup>

Svetovno prvenstvo v smučarskih poletih v Planici je bilo leta 1972 največja športna prireditel v takratni Jugoslaviji. Organizacija tekmovanja je predstavljala težko nalogo ne samo za neutrudne planiške organizatorje, ampak tudi za vse službe zavoda RTV-Ljubljana. Poznavalci športa in medijev so se strinjali, da je bil prenos prvega svetovnega prvenstva v poletih še bolj zahtevna naloga od organizacije in tehnične izvedbe realizacije radijskih in televizijskih prenosov minulih svetovnih prvenstev v Ljubljani.<sup>5</sup> Tekmovanje je z dodatno težo obremenila odločitev mednarodne smučarske zveze o ustanovitvi svetovnih prvenstev in po tej odločitvi so planiški organizatorji skupaj z delavci RTV-Ljubljana stali pred pomembno pionirsko nalogo in odgovornostjo pred svetovno športno javnostjo. Od njih je bila nedvomno odvisna prihodnost nove športne discipline.<sup>6</sup> Prav s prenosi tekmovanja svetovnega prvenstva iz Planice je morala RTV-Ljubljana kot servis Evrovizije in Intervizije potrditi svoj mednarodni sloves, ki ga je dosegla v preteklih letih.<sup>7</sup> Pričakovanja mednarodne športne javnosti so bila nepričakovano velika, saj so vsi po pravkar končanih olimpijskih igrah doživljali imenitne pripovedi vseh udeležencev tekmovanj v smučarskih skokih, ki so Planico opisovali kot biser olimpijskega leta.

Čeprav so v Planici pripravljali velika mednarodna tekmovanja že od leta 1934, so bile vse



*Fotografija biltena Planica 1972, 1974, spodaj levo študijski material Planica 1934–1963, zbral Marko Rožman, desno Programsko-organizacijski-tehnično-izvedbeni delovni načrt Planica 72, na fotografiji v ospredju kamerman Silvo Knuplež v odmoru med dvema serijama, za njim semafor Intertrade – IBM z rezultati, na fotografiji v ozadju RTV-center v Planici.*

<sup>4</sup> Planica 72, str. 1. Delovni načrt je bil že preverjen pri ustreznih službah zavoda RTV-Ljubljana, zato so v načrt vnašali samo argumentirane nove predloge, ki so bistveno in brez večjih stroškov obogatili delovni načrt. Oblika tipkanja in razporeditev prostora v delovnem načrtu je bila takšna, da so lahko vodje delovnih skupin in delovnih enot ter ostali sodelavci beležili pripombe in dodajali imena oseb, ki so bile za konkretne rešitve vprašani in nalog polno odgovorne.

<sup>5</sup> Ljubljana je v štirih letih gostila svetovno prvenstvo elitne skupine »A« v hokeju na ledu leta 1966, evropsko prvenstvo v umetnostnem drsanju leta 1967 in svetovni prvenstvi v košarki in gimnastiki leta 1970. Podoben podvig težko pričakujemo v bližnji prihodnosti.

<sup>6</sup> Mednarodna smučarska zveza FIS je na kongresu v Opatiji priznala smučarske polete za samostojno disciplino. Na posnetku iz oddaje Na sedmi stezi (8.11.1971, portal EUScreen) ing. Lado Gorišek sprejema čestitke delegatov: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_3C24FB5F3D7A471A85C94C3B5A094994](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_3C24FB5F3D7A471A85C94C3B5A094994).

<sup>7</sup> Prvi evrovizijski neposredni prenos športnega tekmovanja je RTV-Ljubljana iz Planice prenašala 2. 4. 1960. [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_C44B1EEB64084E9BB92200A3B6686093](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_C44B1EEB64084E9BB92200A3B6686093).

60

Pregledal sem elaborat Planica 72, ki ga pripravlja tov. Beno Hvala. Rad bi dodal oziroma še enkrat poudaril nekatere stvari, ki se tičejo radijskega dela priprav za nemoteno delo ob Planici 72.

Eden važnih problemov, ki jih je treba rešiti za radijske reporterje je, kaj jim dati na slušalke in pri tem upoštevati tudi to, da bodo nekateri delali na TV komentatorske aparature, nekateri pa klasično.

A. Tisti, ki delajo na TV aparature naj bi imeli naslednje možnosti:

- 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi TV intervju ob koncu /in ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/ in med oddajo.
  - 2/ Vodič po izbiri
  - 3/ Program matične radijske postaje
- Pripomba: Čez te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

B. Tisti, ki delajo klasično, naj bi imeli naslednje možnosti:

- 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi intervju ob koncu oddaje in med oddajo. /Ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/.
  - 2/ program matične postaje
- Pripomba: Čez te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

Predlagamo dalje, naj bi bil briefing 23.III.1972 ob 11.00 v hotelu Golf tako za TV kot za radijske reporterje. Prisotnost radijskih reporterjev bi pomenila poenostavitev razlage vseh tehničnih detajlov v zvezi z opremo kabin, sistema delovanja monitorjev in sprejemnikov in tehničnih reporterskih apar. tur. Urek prevzame obveznost da prek službe za stike s tujino obvesti vse prijavljene tuje in seveda tudi domače reporterje o Briefingu.

Športno uredništvo Radia prevzame obveznost, da samostojno organizira pred podjetij nekakšno nabiralno akcijo za priložnostna darilca vsem TV in R reporterjem. V mislih imamo torbico za papirje, biltno itd., blok v obitku in svinčnik in morda še kaj, tipično slovenskega kot spominček. Vse to naj bi reporterjem predali na briefingu.

Posebej bi prav tako rad opozoril na posebne nalepke za avtomobile RTV na RTV parkirnem prostoru in pravico, da se nanj pripeljejo tudi avtomobili, ki vozijo RTV reporterje. Na osnovi radijskih prijav sodimo, da bo precej radijskih reporterjev delalo glavne reportaže iz Planice, in da bo zato potreben poseben prevoz iz Planice na Bled precej po končani prireditvi.

In končno. Zaradi poznavanja mednarodnih nepisanih pravil dobrega sodelavnja med RTV hišami opozarjam na naučnost, da pripravimo vsaj najskromnejšo brošurico o Planici in njenih udeležencih v primeru če tega Press služba ne bo storila in to z lastnimi silami in v hišni režiji.

Ljubljana 23.II.72

Stane Urek  
Stane Urek l.r.

*Zapisnik dogovora o dokončni ureditvi električnih priključkov, prva stran.*

oči uperjene v Planico zaradi nove velikanke, ki so jo leta 1969 zgradili pod Poncami, prireditve v osrčju julijskih vršacev pa ni pomenila samo nadvse mikavnega mednarodnega športnega tekmovanja vrhunske kakovosti, ampak tudi okno v svet našega turizma, domače gostoljubnosti, odprtosti naše ožje domovine in splošno afirmacijo Slovenije v širšem prostoru Evrope in vsega sveta.<sup>8</sup> Hkrati so organizatorji morali storiti vse, da bi prireditve pomenila tudi za domačo javnost pravi slovenski športni praznik.<sup>9</sup>

Prireditelji in športni navdušenci so predvidevali, da bo 165-metrška planiška letalnica v izjemnih primerih in pogojih dopuščala rekordne polete tudi do 170 metrov. Vsak izmed tekmovalcev je imel skupaj s petkovim treningom v treh dneh na voljo devet skokov za izboljšanje dosežkov. Na tekmovalna dneva v soboto in nedeljo sta za končno uvrstitev štela dva poleta izmed treh opravljenih.

Članice Evrovizije in Intervizije so imperativno zahtevale televizijske prenose v barvni tehniki, zato je RTV-Ljubljana zaprosila za sodelovanje televizijske kolege iz Beograda, ki so na pomoč priskočili z RCA-reportažnim avtomobilom, ki je omogočal prenose v barvni tehniki.<sup>10</sup> V prilogi delovnega načrta so opisani vsi podrobni delovni dogovori z beograjskimi kolegi za realizacijo skupne akcije Planica 72.

Beno Hvala je v začetku septembra 1971 pripravil prvi delovni načrt o rešitvah Planice 72 (tako po programski kot tudi po organizacijsko-tehnično-izvedbeni plati). Zavodove službe so glede načrta podale ustrezne pripombe in predlagale nove ideje za izvedbo. Predstavniki RTV-Ljubljana in Organizacijskega komiteja Planica so si 27. 9. 1971 ogledali izvršena dela v Planici in se seznanili s pripravami, možnostmi in potrebami za učinkovite prenose smučarskih poletov. Zemeljska dela so bila v Planici že dokončana, pripravljene so bile tudi poti do posameznih tehničnih postrojenj.<sup>11</sup> Že tedaj je bilo jasno, da

<sup>8</sup> Gradnja letalnice poleti 1969, odlomki iz oddaje Na sedmi stezi, 22. 3. 1972: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_CF38E3FB82144CDC-94FE7669600D299B](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_CF38E3FB82144CDC-94FE7669600D299B).

<sup>9</sup> EUScreen, TV Dnevnik 1. 4. 1965. Vožnja avtomobilov v Planico: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_5F06EA79ED444DBABD5E122B06BCECE0](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_5F06EA79ED444DBABD5E122B06BCECE0).

<sup>10</sup> Reportažni avtomobil z opremo RCA, nekdanje družbe za elektroniko in elektrotehniko, ustanovljene l. 1919 kot Radio Corporation of America, od 1986 RCA Trademark.

<sup>11</sup> Dela v Planici jeseni 1971, TV Obzornik, 28. 10. 1971: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_41F953DF4F1B46659E304446CB696C67](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_41F953DF4F1B46659E304446CB696C67).

pred prihodnjo prireditvijo v Planici ne bo potrebno do tal »prežagati« vznožja letalnice zaradi prevoza reportažnih avtomobilov. Prireditelj je že uredil ceste tako čvrsto, da lahko po njih vozijo tudi reportažni avtomobili s težo do dvajset ton. Po ogledu prizorišča in skupnem pogovoru so sestavili zapisnik o pregledu možnosti za RTV-prenos tekem svetovnega prvenstva v smučarskih poletih.<sup>12</sup> Prisotni predstavniki RTV-Ljubljana Marko Rožman, Beno Hvala in Stane Urek ter člani Organizacijskega komiteja Planica, ing. Janez Gorišek, ing. Lado Gorišek in Marjan Lavtižar, so skupaj sprejeli naslednje sklepe:

1. Lokacija za reporterske kabine je na desni strani letalnice (gledano po zaletu navzdol), deset metrov od peščene pretočne sekcije gornje pregrade (nasipa kot dela arene) do stare kolibe RTV-ja. Reporterska kabina naj bo od roba nasipa odmaknjena približno dva metra, dovoljen je bil tudi zamik od smeri osi skakalnice za deset do dvajset stopinj. Organizacijski komite je RTV-ju dovolil izgradnjo betonskih temeljev za dvoetažno konstrukcijo reportažnih kabin.
2. Celotni prostor od pretočne sekcije do RTV-kolibe je namenjen vozilom in drugemu postrojenju RTV-ja.
3. Celotna desna stran od kolibe do mize pripada RTV-ju. Komite si je pridržal pravico, da je na mizi postavil širokokotne snemalne kamere za snemanje odskoka. Na desni strani so določili tudi stojišča za merilce dolžin, drugače pa je bila ta stran namenjena službam RTV-ja, filmskim snemalcem in fotoreporterjem.
4. Prisotni so se zavzeli za uvedbo najsodobnejših načinov video-obveščanja gledalcev v Planici in pred televizijskimi sprejemniki. Predlagali so sodelovanje z republiškim računskim centrom ali z ustreznimi podjetji iz tujine (Longines, Omega, Saiko, Phillips), ki podpirajo obveščanje s pomočjo elektronskih računskih naprav.<sup>13</sup> Vsi udeleženci pogovora so se strinjali, da morajo biti vsi rezultati in razvrstitve predstavljeni vsaj na tako kakovostni ravni, kot so bili na svetovnem prvenstvu v gimnastiki v Ljubljani leta 1970.
5. Vse stolpe in ostala tehnična sredstva RTV-Ljubljana bo le-ta ustrezno in primerno estetsko opremila tudi za obdobje izven prireditve.
6. Do 1. 11. 1971 mora biti sestavljena pogodba s specifikacijo vseh medsebojnih obojestranskih obveznosti, zahtev in odgovornosti. Za pripravo predloga besedila pogodbe je bil zadolžen Beno Hvala. V pogodbo bodo vnešene vse podrobnosti o posebnem dogovoru, o elektriki, PTT-zvezi in ostale manjše podrobnosti.<sup>14</sup>
7. Ne glede na rok podpisa pogodbe (morala bi biti podpisana do 10. 11. 1971) predstavniki RTV-ja zagotavljajo, da bodo gradbena in ostala dela opravili v najkrajšem roku in po teh delih primerno uredili prostor – gradbišče.
8. Z vso zaskrbljenostjo predstavniki RTV-Ljubljana opozarjajo, da predstavljajo modulacijske, nadzorne in ostale telefonske linije med Planico in svetom največjo težavo. Zato se morajo v čim krajšem roku sestati odgovorne osebe RTV-ja, PTT-ja in člani organizacijskega komiteja, da dokončno rešijo vprašanje linij.<sup>15</sup>

<sup>12</sup> Planica 72, str. 4. Zapisnik o pregledu možnosti za RTV-prenos I. svetovnega prvenstva v smučarskih poletih v letu 1972.

<sup>13</sup> Izraz »računski«, ki se je uporabljal nekoč, bomo odslej v našem besedilu ustrezno zamenjali z izrazom »računalniški«. Ohranili pa bomo izraz računsko pisarna.

<sup>14</sup> PTT – Pošta, telegraf, telefon, RTV – Radiotelevizija, FIS – Mednarodna smučarska zveza, JRT – Jugoslovanska radiotelevizija, NDR – Nemška demokratična republika, IBM – International Business Machines Corporation. Omenjene (nekdanje) splošno znane kratice se bodo večkrat pojavile v besedilu, zato smo razložili njihov pomen na enem mestu.

<sup>15</sup> Planica 72, str. 5. V zapisniku so navedli, da ima manjša skakalnica v Innsbrucku na voljo 120

## PREDRAČUN ZA PLANICO 72

## TELEVIZIJA

Stolp - miza	3.500
stolp - zalet	5.000
stolp - srednji /utrđitev/	5.000
scena - ostalo	20.000
RTV center - objekt	450.000
notranja oprema	40.000
ogrevanje	15.000
zasteklenitev	10.000
začasne instalacije	25.000
dnevnice	68.000
prevozi	25.000
visoka frekvenca	46.000
čiščenje snega	3.000
PTT	25.000
energetika	36.000
čuvanje	3.000
nadure in podaljšano delo	60.000
honorarji /kurirji, hostese itd./	5.000
reportažni avto /CPFH/	38.000
načrti RTV centra	4.800
nepredvideni izdatki	20.000
	<hr/>
	906.500 MD

POZOR! To je le aproksimativni predlog predračuna, ki še ni odobren. Pri celotni akciji Planica 72 moramo vsi na vseh ravneh in pri vseh službah maksimalno štediti in racionalno trošiti odobrena sredstva.

*Dovoljenje za postavitev provizorične TP-postaje Planica, prva stran.*

9. Udeleženci sestanka menijo, da je nujno potrebno, da se čim prej sestanejo ustrezni dejavniki in predstavniki organizacijskega komiteja in RTV-ja, da razrešijo vsa ostala vprašanja glede delovanja novinarske službe v Planici sami in na Bledu (udeleženci so opozorili na to, da se pripravljajo na svetovno prvenstvo in ne na »kmečko dirko«).
10. Udeleženci sestanka so prosili prireditelja, da čim prej sprejme osnutke značk svetovnega prvenstva. Značke bo RTV posredovala za video napovednik oddaj o Planici, tiskane osnutke pa za izdelavo glave pri opremi prispevkov o Planici.

Udeleženci sestanka so se strinjali, da morajo vsi pristojni takoj ukrepati in rešiti omenjena vprašanja, saj je do prvenstva preostalo le še nekaj mesecev in kratka gradbena sezona z zimo pred vrati.<sup>16</sup> Generalni direktor Milan Merčon je hitro sklical delovni sestanek, na katerem je bil pripravljen program za gradnjo posebnega začasnega objekta, upravni odbor RTV-Ljubljana pa je odobril sredstva za gradnjo. Na sestanku v Biroju za gradnje so se dogovorili za nadaljnje ukrepe, kar izvemo iz sestavljene zabeležke oziroma iz informacij o gradnji objekta Centra za prenose.<sup>17</sup> Prisotni so sprejeli naslednji dogovor:

- sredstva za postavitev Centra za prenose gredo iz programskih stroškov,
- stroškovno mesto za gradnjo je 51-13-26,
- nadzor nad sredstvi do 45 milijonov starih dinarjev izvaja Biro za gradnje,
- naročilnice izdaja tov. Horvat – izvedba. Obračun plačuje izvedba, potem ko jih podpiše Biro za gradnje – ing. Kramer.

zvez. Opozorili so, da tiskovne agencije in RTV-službe potrebujejo vsaj 100 zvez.

<sup>16</sup> Planica 72, str. 6-7. Ker je bila kandidatura Jugoslavije za organizatorja svetovnega prvenstva sprejeta šele maja 1971 na kongresu FIS v Opatiji, so z organizacijskimi in tehničnimi pripravami na zavodu RTV-Ljubljana zelo zamujali. Po delovnem sestanku pri generalnem direktorju RTV Ljubljana Milanu Merčonu, kjer so sodelovali še Jelo Gašperšič, Dušan Fortič, ing. Peter Mori, ing. Stane Fele, ing. Marko Hočevar in Beno Hvala, je bil po smernicah in konkretnih napotkih sestanka pripravljen program za gradnjo posebnega začasnega objekta ob vznožju letalnice v Planici. Objekt je bil prvenstveno namenjen za potrebe radijskih in televizijskih reporterjev. Upravni odbor RTV-Ljubljana je sprejel informacije generalnega direktorja o gradnji provizorija v Planici in določena so bila posebna programska sredstva v višini 45 milijonov starih dinarjev.

<sup>17</sup> Planica 72, str. 7. Zabeležka sestanka, Biro za gradnje RTV-Ljubljana, 15. 11. 1971, prisotni: Beno Hvala, Milan Hrast, tov. Ratkov, dipl. ing. Franc Kramer, dipl. ing. Štefan Horvat in dipl. ing. Marko Hočevar.

Sprejeli so tudi sklepe za strokovno-tehnični del projekta gradnje:

- ⊙ program objekta je načelno odobren,
- ⊙ objekt se tehnično ne izolira – načelno rešene stene iverka, lepenka, zunaj viden opaž,
- ⊙ kabine so z vrati, vendar preproste izvedbe,
- ⊙ sanitarije: predvidi se prostor in preprosta rešitev; vodo, ki je po izjavi tov. Hrasta oddaljena 300 metrov, lahko speljejo do objekta,
- ⊙ podi: pritličje beton s položeno iverko ali plastični pod, ki ga da izvedba na fasado,
- ⊙ stropi: plohisti, po računu statika z iverko (odpadno),
- ⊙ streha: plohasta, po računu statika z odpadnim lesenitom in kritino strešne lepenke, zasteklitve: reporterske kabine naj se odpirajo,
- ⊙ ostale zasteklitve so fiksne,
- ⊙ pulti za kabine komentatorjem naj bodo široki 40 cm,
- ⊙ komentatorji naj bodo v spodnji etaži v sedečem položaju, dvignjeni z osiščem 2.70 nad obstoječim terenom.<sup>18</sup>

Na RTV Ljubljana so 15. 12. 1971 sprejeli terminski rokovnik, ki so ga podpisali direktorji Dušan Fortič, Jelo Gašperšič in ing. Peter Mori. Že predtem so bili dogovorjeni z ustreznimi službami zavoda RTV-Ljubljana in zunanji izvajalci naslednji roki:

- 15. 1. 1972 - konec montaže jeklene konstrukcije na objektu RTV-center Planica,
- 10. 2. 1972 - konec montaže zunanjih sten, stropov in strehe,
- 5. 3. 1972 - konec notranjih del in začetek instalacijskih del, začetek notranje opreme in montaža PTT-aparatur,
- 10. 3. 1972 - začetek ogrevanja studia,
- 13. 3. 1972 - začetek montaže avdio, video in mikrovalovnih vez ter IBM-aparatur,

<sup>18</sup> Planica 72, str. 8. V decembru 1971 je Biro za gradnje pri RTV Ljubljana pripravil ustrezne načrte za t. i. Center za obveščanje Planica. Pri pripravi so sodelovali naslednji projektanti: dipl. ing. Marko Hočevar, dipl. ing. Vesna Ferluga, gradbeni tehnik Mateja Omerzel (arhitektura), dipl. ing. Bojan Poljšak, gradbeni tehnik Jože Kastelec (statika), raziskave je izvedel ZRMK Ljubljana, za podloge je bilo pristojno Podjetje za urejanje hudournikov Ljubljana. Zaradi zajetnosti in številnih prilog to gradivo ni bilo dodano vsakemu delovnemu načrtu, so pa bili načrti ali posamezni deli načrtov na voljo v Biroju za gradnje.

P O G O D B A

sklenjena dne ..... med

- a/ J.T. - Zavodom Radio-Televizija Ljubljana, Tavčarjeva 17 /v nadaljevanju RTV/, ki ga zastopa direktor TV programa Dušan Fortič in
- b/ Organizacijskim komitejem prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih Ljubljana, Poljanska 6 /v nadaljevanju Komite/, ki ga zastopa predsednik Komiteja Niko Belopavlovič.

1.

RTV se obvezuje, da bo

- a/ v sodelovanju in z zaraženimi tehničnimi aparaturnami RT Beograda oskrbele televizijske prenose prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih v barvni tehniki od 24. do 26. marca 1972 v skladu z rasporeditvijo evropskega centra ULR v Lenevi, sinopsisi tehničnega centra ULR v Bruslju in določili Code of Practice ULR,
- b/ z lastnimi stroški zgradila RTV center ob vzhodni strani letalnice in s tem omogočila delo radijskim in televizijskim reporterjem ter jim nudila tehnične usluge po mednarodnih uzancih in v okviru tehničnih zmogljivosti RTV.
- c/ posredovala pred, v času svetovnega prvenstva in po njem filmske vesti o tem tekmovanju Evroviziji in Interviziji,
- d/ nudila druge radijske, televizijske in filmske usluge tujim RTV organizmom po medsebojnih pogodbah in dogovorih,
- e/ s pomočjo elektronskih TV kamer /črno-bela tehnika/ in v tako imenovanem "zaprtem TV krogu" zagotovila kar najhitrejšo posredovanje podatkov, rezultatov in informacij za potrebe priveditelja. V ta namen bo namestila posebne TV sprejemnike in TV monitorje v IV. nadstropju in na vrhu sodniškega stolpa, ob velikem semaforju, ob tribuni za častne goste, ob vzhodni strani letalnice - na prostoru, ki je namenjen za novinarje ter v Press centru v festivalni dvorani na Bledu.

2.

V namen, naveden v prvi točki, bo Komite dovolil, omogočil in zagotovil:

- a/ postavitev RTV centra, trietažnega objekta na desni strani letalnice /gledano po zalotu navzdol/ in sicer cca 10 m od peščne pretočne sekcije gornje pregrade /nasipne-dol arone/ do stare kolibe RTV. Objekt naj bo odmaknjen cca 2 m od nagipa, dovoljen je zamik od smeri osi letalnice cca 10 do 20°.

*Osnutek pogodbe med RTV-jem in organizacijskim komitejem, prva stran. Osnutek pogodbe sta podpisala direktor TV-programa Dušan Fortič in predsednik organizacijskega komiteja 1. svetovnega prvenstva v smučarskih poletih Niko Belopavlovič, prva stran.*

15. 3. 1972 - od 8.00 do 14.00 preizkus mikrovalovnih zvez z aparaturami PTT – združena akcija PTT – RTV,  
 18. 3. 1972 - odhod TV RCA-color avtomobila in magnetoskopa iz Beograda odhod TV CFTH-avtomobila iz Ljubljane.<sup>19</sup>

Čeprav je na levi strani ročno pripisano, da je od 18. marca dalje obratoval tudi bife, ni bilo časa za postopanje. Po nedeljskem odmoru 19. marca so vsi zavihali rokave in opravili še zadnje priprave na prenose:

- ponedeljek,  
 20. 3. 1972 - montaža RCA in CFTH,  
 torek, 21. 3. 1972 - vaje ob simulaciji poletov, tehnični prevzem PTT – RTV s podpisom,  
 sreda, 22. 3. 1972 - prva generalka s poskusnimi skoki pred delegatom FIS,  
 četrtek, 23. 3. 1972 - druga generalka,  
 petek, 24. 3. 1972 - 9.00 vroča vaja, snemanje za ABC, 10.00 prenos,  
 sobota, 25. 3. 1972 - 9.00 vroča vaja, snemanje za ABC, 10.00 prenos,  
 nedelja, 26. 3. 1972 - 9.00 vroča vaja, snemanje za ABC, 10.00 prenos.<sup>20</sup>

RTV-Ljubljana je 29. 10. 1971 prek JRT-ja poslala Evroviziji in Interviziji teleks z uradno ponudbo prenosa. Izvirnik, ki so ga poslali v Beograd, je bil napisan v srbskem jeziku, in da ne bi prišlo do napačnih interpretacij, sta bila tudi dopisa mednarodnima organizacijama napisana v istem jeziku kot v izvirniku. Obe mednarodni televizijski zvezi so obvestili, da bo pripravljenih osemnajst komentatorskih mest (brez kvote JRT) in da bodo v prenosu zagotovili vizualizacijo dosežkov in vrstnega reda ter vseh podatkov v zvezi s tekmovanjem. Poskrbeli bodo tako za mednarodni zvok kot tudi za reporterskega vodiča (reporter-guide) oziroma za vse komentatorje, ki bodo delali po sistemu »off tube«. RTV-Ljubljana je obljubila, da bo poskrbela za pošiljanje unilaterálnih prenosov v popoldanskih in večernih urah iz improviziranega studia v Planici v barvni

PREDRAČUN ZA PLANICO 72  
 TELEVIZIJA

Stolp - miza	3.500
stolp - zalet	5.000
stolp - srednji /utrditev/	5.000
scena - ostalo	20.000
RTV centar - objekt	450.000
notranja oprema	40.000
ogrevanje	15.000
zasteklenitev	10.000
začasne instalacije	25.000
čevrnice	68.000
prevozi	25.000
visoka frekvenca	46.000
čiščenje snega	3.000
PTT	25.000
energetika	36.000
čuvanje	3.000
nadure in podaljšano delo	60.000
honorarji /kurirji, hostese itd./	5.000
reportažni avto /CFTH/	38.000
načrti RTV centra	4.800
nepredvideni izdatki	20.000
	<hr/>
	906.500 MD

POZOR! To je le aproksimativni predlog predračuna, ki še ni odobren. Pri celotni akciji Planica 72 moramo vsi na vseh ravneh in pri vseh službah maksimalno štediti in racionalno trošiti odobrena sredstva.

*Seznam delavcev, ki bodo sodelovali pri prenosu iz Planice 1972, Tehnična služba RTV, DE VF, 14. 2. 1972.*

<sup>19</sup> Reportažni avtomobil z opremo CFTH. Podjetje CFTH (Compagnie Francaise Thomson - Houston) je bilo ustanovljeno leta 1893 in se imenuje po električnem inženirju Erihu Thomsonu, rojenem v Manchestru l. 1853.

<sup>20</sup> Planica 72, str. 9.

tehnik. Seznam reklam je RTV poslala do 15. 12. 1971, čeprav so organizatorji računali samo na domače reklame brez tujih.<sup>21</sup> Organizacijo kratkega sestanka z navodili za komentatorje, brifinga, so načrtovali v tiskovnem središču v Golf hotelu na Bledu, kjer bodo televizijski komentatorji tudi nastanjeni. Organizator je zahteval za televizijske pravice od Evrovizije in Intervizije plačilo 25.000 ameriških dolarjev. Prijave za neposredne prenose kot tudi prošnje za unilateralne prenose in posredovanje posebnih oddaj je bilo potrebno poslati do 20. 12. 1972.

Zaradi spleta težav okrog tujih reklam in ker so bile članice Evrovizije in Intervizije pripravljene plačati za televizijske pravice bistveno manj, kot je zahteval komite, so bili zgoraj omejeni roki večkrat podaljšani. Sredi februarja 1972 so rok za prijavo podaljšali celo do konca meseca. Do februarja se je prijavilo sedem članic Evrovizije (ORF, ZDF, NRK, SRG-SSR-TSI, RUV (magnetoskopsko snemanje) in naknadno še RTA, štiri članice Intervizije (BT, CST, DFF, MT) in pet jugoslovanskih televizijskih postaj (TV-Beograd, TV-Zagreb, TV-Skopje, TV-Koper in TV-Ljubljana). Prisotnost v Planici je potrdila tudi ekipa ameriške televizijske družbe ABC iz New Yorka, februarja pa so potekali še dogovori za snemanje s kanadskim televizijskim omrežjem CBS in z japonsko komercialno TV-mrežo TBS. Čeprav seznam radijskih reporterjev še ni bil zaključen, so sodelovanje že potrdili Radio Ljubljana, Radio Oslo, Radio Berlin (NDR), Radio Koper, Radio Praga, Radio Wien (Dunaj) in Radio Trst.

Decembra 1971 je delegacija RTV-Ljubljana, ki so jo sestavljali Anton Ješe, ing. Vlado Mašera, Hubert Leiler, Franjo Meglič, ing. Božo Osana in Beno Hvala, obiskala beograjske kolege. V začetku februarja so iz Ljubljane poslali faks direktorju tehnike TV-Beograd Zoranu Manojloviću, v katerem so določili še zadnje podrobnosti glede prenosa. Zaradi snemanja za potrebe ameriške mreže ABC so zaprosili za dodatni barvni magnetoskop, ki bi ga poleg snemanja za Američane uporabili tudi kot rezervo v primeru tehničnih težav. Beograjčani so imeli v Planici na voljo štiri kable dolžine 150 metrov, štiri dolžine 50 metrov in dva stometrski kablja.<sup>22</sup> Glede na razpoložljive

<sup>21</sup> Leta 1969 so bili v Planici zelo iznajdljivi pri iskanju pravih mest za reklame: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_68A6C6B67A1B4FCFA754E4CD77310882](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_68A6C6B67A1B4FCFA754E4CD77310882), [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_DA07B3ACA3A04402A29851BC7ACDCF40](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_DA07B3ACA3A04402A29851BC7ACDCF40).

<sup>22</sup> Električna razdelilnica v Planici leta 1969: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_19FB1C5F08FE4757BCCFB3CD98889970](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_19FB1C5F08FE4757BCCFB3CD98889970).

OGNUTEK

P O G O D B A

sklenjena dne ..... med

- a/ JRT - Zavodom Radio-Televizija Ljubljana, Tavčarjeva 17 /v nadaljevanju RTV/, ki ga zastopa direktor TV programa Dušan Portič in
- b/ Organizacijskim komitejem prvega svetovnega prvenstva v smučskih poletih Ljubljana, Poljanska 6 /v nadaljevanju Komite/, ki ga zastopa predsednik Komiteja Niko Belopavlovič.

RTV se obvezuje, da bo

1.
  - a/ v sodelovanju in z združenimi tehničnimi aparaturnami RT Beograda oskrbela televizijske prenose prvega svetovnega prvenstva v smučskih poletih v barvni tehniki od 24. do 26. marca 1972 v skladu z rasporeditvijo evropskega centra UMR v Lenevi, sinopsisi tehničnega centra UMR v Bruslju in določili Code of Practice UMR,
  - b/ z lastnimi stroški zgradila RTV center ob vznožju velike planiške letalnice in s tem omogočila delo radijskim in televizijskim reporterjem ter jim nudila tehnične usluge po mednarodnih uzencah in v okviru tehničnih zmogljivosti RTV.
  - c/ posredovala pred, v času svetovnega prvenstva in po njem filmske vesti o tem tekmovanju Evroviziji in Interviziji,
  - d/ nudila druge radijske, televizijske in filmske usluge tujim RTV organizmom po medsebojnih pogodbah in dogovorih,
  - e/ s pomočjo elektronskih TV kamer /črno-bela tehnika/ in v tako imenovanem "z-prtem TV krogu" zagotovila kar najhitrejšo posredovanje podatkov, rezultatov in informacij za potrebe prireditelja. V ta namen bo namestila posebne TV sprejemnike in TV monitorje v TV. nadstropju in na vrhu sodniškega stolpa, ob velikom senaforju, ob tribuni za častne goste, ob vznožju letalnice - na prostoru, ki je namenjen za novinarje ter v Press centru v festivalni dvorani na Bledu.

2. V namen, naveden v prvi točki, bo Komite dovolil, omogočil in zagotovil:

- a/ postavitve RTV centra, trietažnega objekta na desni strani letalnice /gledano po zaletu navzdol/ in sicer oca lo m od peščene pretočne sekcije gornje pregrade /nasipne-del arne/ do stare kolibe RTV. Objekt naj bo odmaknjen oca 2 m od nagipa, dovoljen je zamik od smeri osi letalnice oca lo do 20°.

*Zadolžitve za priprave in prenos Planica 72, Tehnična služba RTV, 21. 2. 1972, prva stran.*

kable so določili položaje kamer: kamera 1 – 450 m, kamera 2 – 320 m, kamera 3 – 210 m in kamera 4 – 50 metrov. Iz tega je sledilo, da bi morali poskrbeti vsaj še za sto metrov kabla. Beograjski reportažni avtomobil je imel vgrajen agregat moči 50 KW, ni pa bilo še jasno, ali bodo morali iz Beograda prepeljati tudi dodatni agregat moči 60 KW, ker so še potekali dogovori s podjetjem Slovenija – ceste za izposojajo agregata. Opozorili so tudi na preizkušnjo kamer s svetlobnimi filtri, ki so potrebni za snemanje na snegu, in sestavili seznam sodelavcev, ki bi v beograjskem studiu vadili delo z beograjsko ekipo (kamermani Meglič, Potokar, Tretnjak in Vajt, mešalca slike Švigelj in Križ, kontrolorji kamer Kavar, Prelesnik in Rožmanec).<sup>23</sup> Beograjski TV RCA-avtomobil je meril v dolžino enajst, v višino štiri in v širino štiri metre. Za izmere podvoza pri Hrušici in za trdnost mostu v Planici, ki je vzdržal le osem ton, je bil osebno zadolžen Beno Hvala. Beograjski TV RA je bil namreč težak kar osemnajst ton. Beograjske kolege so tudi opomnili, da pripeljejo v Planico napravo, ki bo omogočala počasne posnetke, kot je bilo to dogovorjeno že na sestanku v Beogradu.

Beograjske kamere s kamermani ljubljanske televizije so postavili na naslednje pozicije:

kamera	kameraman	zoom	dolžina kabla
K-1	Drago Tretnjak na kolesih, stolp ob startu	21-1200	450 m
K-2	Jože Potokar na kolesih, na stolpu ob odskočni mizi	21-1200	320 m
K-3	Franjo Meglič na osrednjem stolpu ob 90 m poletu	32-3000	210 m
K-4	Slavo Vajt na strehi RTV-centra, na kolesih. <sup>24</sup>	21-1200	50 m

Kamere CFTH so bile s celotnim reportažnim avtomobilom postavljene kot zlata rezerva v primeru okvare TV RA RCA:

kamera	kameraman	zoom	dolžina kabla
K-1	Peter Paternost četrto nadstropje sodniškega stolpa, na kolesih ob stojalu izvirmih sodniških ocen na posebnih kartončkih	50-200	? – ni podatka
K-2	Drago Repe na osrednjem stolpu ob K-3 RCA	električni zoom	210 m
K-3	Silvo Knuplež na strehi RTV-centra, na kolesih	100-400	50 m
K-4	Ivo Sicherl v studiu RTV-centra, na kolesih. <sup>25</sup>	50-200	30 m

Končno sliko so z rezervno frekvenco do vseh TV-sprejemnikov pošiljali prek repetitorja I. Sliko kamere K-4 CFTH so prek repetitorja II pošiljali na monitorje kot vir informacij in obvestil radijskim in TV-reporterjem ter ostalim službam prireditelja. Monitorji in TV-sprejemniki z različnimi programi so stali na določenih pozicijah po načrtu Huberta Leilerja. Beno Hvala je pri Gorenju zagotovil dvajset barvnih televizijskih sprejemnikov, za realizacijo celotne akcije pa so potrebovali še dvajset rezervnih črno-belih sprejemnikov in štirideset monitorjev. Načrtovana je bila tudi štirižična tehnična koordinacija v Planici in pošiljanje merilnih signalov, uro z barvnim testom in napisom JRT – RTB – RTVL pa so postavili v studiu pred kamero K-4 CFTH. TV-tehnika je preučevala tudi možnost, da bi med počasnimi posnetki postavili pod sliko razne napise v dvojni ekspozici-

<sup>23</sup> Planica 72, str. 13.

<sup>24</sup> Planica 72, str. 14.

<sup>25</sup> Planica 72, str. 15; [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_D4B06E03112A417D93DF-662B1D34F575](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_D4B06E03112A417D93DF-662B1D34F575).



ciji. Kameri K-1 in K-2 CFTH sta bili povezani prek razdelilnika, kameri K-3 in K-4 pa sta bili mimo razdelilnika povezani tako, da je K-3 skrbela za stalno sliko na monitorju pri velikem semaforju in na monitorju v RTV-studiju, ki je bil postavljen za potrebe računalnika IBM. Stalni video signal K-4 CFTH je deloval kot posebna kamera na vходу RCA. TV-tehnika je proučevala možnost, da bi stalni signal K-4 obarvali v eno barvo.

Že pred začetkom prvenstva so podrobno določili, kako bodo v napoved prenosa vključili arhivske posnetke in kako bodo spremljali letalce pred letom, med letom in v izteku. Izdelan je bil shematični prikaz TV-realizacije za začetek prenosa in plan dela kameramanov:

1. Evrovizijski avizo C iz magnetoskopa iz Planice – dia.
2. Črno-beli film Metoda Badjure /obarvan film/ o prvem skoku Sepa Bradla prek 100 metrov na svetu v dubu s Sepom Bradlom v Planici.
3. Trik film – 2-minutna predstavitev letalnice s tehničnimi podatki /C/.
4. Trije poleti iz leta 1969 /obarvani film/ rekordi Wirkole, Raške in Wölfa. Vse iz color magnetoskopa iz Planice.<sup>26</sup>
5. Totali letalnice /60 sekund/.

K-1 Letalec v prvem planu, prava psihološka študija, obnašanje letalcev, skriti občutki in trema, človek pred tvegano preizkušnjo, grimase, začetek zaleta, v dubu s K-4 CFTH začetnica ime-na, priimek in skrajšana oznaka države, za katero tekmuje.

K-2 Pot letalca po zaletišču do mize, v izjemnih primerih pokažemo zalet do mize tudi s K-1 v hrbet tekmovalcu.

K-3 Akt leta od mize do skoka. Akt leta od mize do doskoka spremlja tudi K-4.

K-4 Spremlja letalca po doskoku do konca izteka in v dubu s K-4 CFTH ves program podatkov/v nadaljevanju delovnega načrta zapis IBM/.

Vse kamere spremljajo gledalce, detajle angažiranih gledalcev in njihove reakcije ter panorame. K-3 spremlja letalca do konca izteka, K-4 pa pokaže sodnike in merilce dolžin poletov. V izjemnih primerih pokaže K-3 ocene na sodniškem stolpu.<sup>27</sup>

<sup>26</sup> Izvirniki filmov so črno-beli, pri načrtovanju prenosov pa so razmišljali o tem, da bi s posebnim postopkom koloriranja obarvali filme. Bil je čas prodora barvne televizije, zato so hoteli posodobiti zunanji videz arhivskega gradiva. Vsi podatki, ki so navedeni med poševnicami, so bili načrtovani kot alternativa prvotnemu predlogu.

<sup>27</sup> Planica 72, str. 16.

LABORATORIJ  
3.2.1972

SESTANEK ZA PLANICO

Prisotni: Ravnikar ing. Borut, Klinec Stane, Emeršič Anton dipl. ing., Vilar Božidar, dipl.ing., Učak Janez, Vito Praprotnik, Mavec ing. Vid, Ješe "nton.

Za "Svetovno prvenstvo v smučarskih polegih "PLANICA 72" so za posamezne panoge zadolženi naslednji tovariši:

za zvok - Mastnak Jože, dipl.ing.  
za sliko - Mašera Vlado, dipl.ing.  
za zveze - Pavlič ing. Miha,  
za laboratorij in energijo - Ješe Anton.

Ker posamezne enote ne morejo opraviti vsega dela z lastnimi ljudmi bo kot običajno za "Planico 72" potrebna pomoč laboratorija. V tem primeru so posameznim enotam dodeljeni naslednji tovariši:

ing. Mastnaku za ton: Vilar B., dipl.ing., Justin B., Strgar A.,  
Konko, Rizmal V., in Strmšek R.  
ing. Pavliču za zveze: Klinec S. s sodelavci, Emeršič A. dipl.ing.  
s sodelavci

Vse zgoraj navedene skupine so v okviru pripravljalnih in izvedbenih del za Planico 72 direktno podrejeni posameznim odgovornim šefom. Preko njih dajejo vodjem skupin laboratorija II, III. in IV. skupini vse potrebe v zvezi z opremo, nadomestitvijo in ostalo, direktno odgovornim šefom.

Posamezne službe laboratorija pomagajo pri naslednjih delih:

Skupina za audio /ing. Vilar/  
montaža, meritve in dežurstvo na tonskih napravah po direktivah ing. Mastnaka.

Skupina za TV in linke /Klinec S./  
ureditve in meritve tras ter dežurstvo po direktivah ing. Pavliča.

Skupina za FTV /ing. Emeršič/  
postavitve dveh oddajnikov na področju Planice in po potrebi povezava sprejemnikov z VF kablom po direktivah ing. Pavliča.

Vodje skupin ing. Vilar, Klinec S. in Emeršič, ing. naj takoj stopijo v stik z odgovornimi šefi zaradi pripravljalnih del.

Iz skupine za video so v okviru laboratorija določeni za pripravljalna dela, pomoč pri montažah, meritve in dežurstvo Zajc Branko, Kovačič Bogo in Leleznik Jaka. Vodja skupine, tov. Učak naj za pripravljalna dela po potrebi dodeli pomoč.

Za oddajanje merilnih signalov pred oddajo iz Planice je odgovoren tov. Zajc Branko.

*Zadolžitev za posamezne panoge, sestanek za Planico, 3. 2. 1972, prva stran.*

Po osnovni zamisli realizacije je bil za počasne posnetke povezan samo signal K-4 RCA kamere. Televizijski gledalci so lahko spremljali ponavljanje poleta v počasnem tempu, vendar iz drugega zornega kota kot predtem, ko so polet spremljali le s K-3. To je pomenilo novost pri prenosih smučarskih poletov, ki je niso uporabljali niti na zadnjih zimskih olimpijskih igrah na Japonskem. Pri ponovitvah leta od mirujočega letalca pred odskokom do mirujočega letalca pri doskoku niso bila potrebna opozorila, da gre za ponovljeni prikaz že opravljene poleta. Pri padcih ali poletih, kjer je gledalcem zastal dih ob strahu pred padcem, so uporabili mirujočo sliko ob najbolj kritičnih trenutkih poleta oziroma ob dotiku letalca z doskočiščem. Ob ponovitvah hujših padcev so pokazali tudi celotno dogajanje v naslednjem delčku živega prenosa – hitro posredovanje zdravniške službe, samostojno hojo tekmovalca ipd. Radijske in televizijske reporterje so tudi takoj obvestili o posledicah padca že med zdravniškim pregledom ali pa takoj po njem. Informacije o posledicah hudega padca niso smele biti neznane širokemu krogu televizijskih gledalcev in radijskih poslušalcev.

V planu realizacije so omenili tudi zamenjavo kamer tako, da bi kamera K-4 živo spremljala polet tekmovalca od mize do doskočišča, pri počasnem posnetku pa bi spremljali letalca prek kamere K-3. O tem so se dejansko odločili po zadnji skušnji.

RTV se je z organizatorji dogovorila, da bo tempo štartanja tekmovalcev prilagojen realizaciji TV-prenosa, vendar so se že vnaprej zavedali, da lahko vodja tekmovanja, ing. Dušan Gorišek, le delno zadosti televizijskim prošnjam. Vseh poletov tudi niso nameravali ponavljati s počasnimi posnetki, ker se je v tem ponavljanju skrivala nevarnost, da bi se uporaba počasnih posnetkov sprevrgla v »šablono«, gledalce pred zasloni pa je bilo treba držati v napetosti. To so poskušali tudi z večkratnimi posnetki zanimivih obrazov med navijači in njihovih reakcij. Dogovorili so se, da teh trenutkov ne bodo lovili samo med krajšimi ali daljšimi odmori, temveč skozi celo tekmovanje, zavestno pa so se odrekli pretirani natančnosti in matematično izračunanemu receptu. Odrekli so se torej sistemu realizacije iz leta 1969 in se s tem podali v mikaven svet improvizacije. Z različnimi nekonvencionalnimi kadri in zasuki so poudarili velike razsežnosti letalnice in vtis padanja letalca v globino, saj televizijski gledalci tega ne zaznajo, če jim nenehno servisiramo dogajanje v prvem planu kamer. Zato so se realizatorji prenosa odločili, da bodo ob pomoči ozadja – dreves in oblakov – poudarili vtis o višini leta nad letalnico.<sup>28</sup> Na skušnji so nameravali doštudirati še snemanje odskoka, saj je bil to dokaj zanemarjen detajl pri zadnjem prenosu leta 1969. Pripravili so se tudi na to, da bodo posebno inventivnost pokazali ob predvidenih odmorih med posameznimi serijami poletov in med nepredvidenimi daljšimi odmori, ki vedno nastanejo zaradi neustreznega vremena, močnega vetra, popravljanja letalnice in žal tudi zaradi hujših padcev in poškodb letalcev. Načrtovali so tudi, da bi ob morebitnih daljših odmorih kamero K-2 ob odskočni mizi izkoristili za pogovore s tekmovalci, izvedenci FIS in prireditelji. Izkušnje zadnjega tekmovanja na letalnici v Kulmu so jih namreč izučile, da so pogovori naravnost zaželeni pred negotovimi začetki tekem. Za izvedbo pogovorov so nameravali prositi nemškega reporterja Heinza Maergleina in Marka Rožmana ali Evgena Berganta. Razmišljali so tudi, kako bi med odmori vključili magnetoskopske posnetke o tekmovanjih preteklih dni, odlomke posnetkov iz helikopterja, posnetke, pripravljene s posebno kamero na »gugalnici«, kot rezervo pa bi imeli pripravljen še barvni film Jožeta Pogačnika »Planica 165«. In končno, so zapisali v načrt TV-realizacije, bo potrebna tudi programska odločitev, v katerih odmorih bo služba za ekonomsko-propagandna sporočila (EPS) RTV-Ljubljana vključila ekonomsko-propagandni program. Pripravili so se tudi na snemanje

<sup>28</sup> Uspelo jim je v presežkih EUScreen, Odlomki iz oddaje Srečno – Planica 72: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_240D72EDC29D4A93BAD21DC927723EFA](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_240D72EDC29D4A93BAD21DC927723EFA).

otvoritvenih in zaključnih slovesnosti. Strinjali so se, da se morajo tudi na slovesnosti izven tekmovalnega programa dobro pripraviti. Sklenili so, da bodo naprosili Marka Rožmana (ali Evgena Berganta) za nekaj vprašanj, ki bi jih postavil zmagovalcu dneva oziroma prvemu svetovnemu prvaku ob vznožju letalnice.<sup>29</sup>

Posebna ekipa v Ljubljani je v času prvenstva poskrbela za izvršitev naslednjih nalog:

1. Do devet ur skupnega magnetoskopskega posnetka vseh treh dni tekmovanja za islandsko televizijo TV RUV.
2. Sočasno snemanje na magnetoskop za potrebe ameriške mreže ABC. Za potrebe ABC so proučevali, kako bi pošiljali video modulacije RCA K-2 po linku do Ljubljane. Tako bi v času odmorov ali skokov slabših tekmovalcev imeli pri ABC-ju na voljo nekakšno »unilateralno« kamero za pogovore ob odskočni mizi. Ker bi bil zato neposredni prenos osiromašen za eno kamero, so sklenili, da bodo o tem še razpravljali.
3. Posebne montaže na editor v popoldanskih urah za potrebe evrovizijske izmenjave vesti in za potrebe Dnevnika TV-Ljubljana.
4. Montažo in emitiranje posebnih večernih oddaj TV-Ljubljana, ki bodo na sporedu vsak večer v času prvenstva na TV Ljubljana.<sup>30</sup>

Maksimalno profesionalno delo terja tudi dovršenost pri postavitvi mikrofонов. Zato je nujno, da v neposredni bližini objektov, ki jih snemajo posamezne kamere, postavimo najboljše usmerjene mikrofone. V načrtu realizacije so določili naslednje lokacije za mikrofone:

1. Na začetku zaletišča (zaletna mesta se lahko celo med posameznimi serijami spremenijo).
2. Spremljanje po zaletišču.
3. Odskočna miza (nekateri kamere ob odskoku, predvsem filmske, z brnenjem motijo zvočni učinek odskoka, zato je potreben dogovor s prirediteljem).
4. Sam let.
5. Doskok in ustavljanje tekmovalca vse do konca izteka.

Posebna mikrofona sta bila namenjena za pogovore ob mizi (v okviru mednarodnega zvoka) in za pogovore z zmagovalcem ali rekorderji

<sup>29</sup> Planica 72, str. 19. Slovesna otvoritev prvenstva na portalu EUscreen: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_FF80E093BB1A4919A14D32C02E17019B](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_FF80E093BB1A4919A14D32C02E17019B).

<sup>30</sup> Planica 72, str. 20.

RADIO TELEVIZIJA LJUBLJANA  
LJUBLJANA - TAVCARJEVA UL.17

Da bi priprave in radijski ter televizijski zvočni prenosi za svetovno prvenstvo v smučarskih poletih "PLANICA 1972" v redu potekali

d o l o č a m

v soglasju z generalnim direktorjem RTV, po sklepu seje kolegija radijskega programa z dne 5. 11.1971 o imenovanju Odbora za radio in v zvezi z odredbo tehničnega direktorja z dne 5.11.1971 naslednje delavce za vodje posameznih delovnih področij audio tehnike:

1. Babošek Milan, odgovoren za kompletni mednarodni zvok za radio in televizijo in za postavitev potrebnih zunanjih mikrofonskih instalacij v Planici, vodja TV tonske ekipe, odgovoren za tehnične stike s prirediteljem.
2. Dobrin Andrej, odgovoren za booking /za razporejanje tehničnih uslug ter za stike z reporterji radia in televizije/.
3. Nikodijević Ljubo, odgovoren za tehnično koordinacijo z Evrovizijo, Intervizijo in JRT.
4. Pugelj Nace, vodja radijske tehnične ekipe, odgovoren za pripravo prenosnih aparatov za snemanje in prenose radia.
5. Ronko Edvard, odgovoren za montažo audio aparatov in za kompletno audio instalacijo centra in pridruženih objektov v Planici ter za koordinacijo s PTT v Planici.
6. Škerlavaj Bruno, operativni vodja audio centra v Planici v času tehničnih vaj in prenosov.
7. Šnc Verena, dip.ing., odgovorna za ureditev in delovanje vseh audio zvez in preklapov v RTV domu med pripravami in prenosi, zadolžena za koordinacijo z audio tehniko TV, z VF /skupino linkov/ in s PTT v Ljubljani
8. Vilar Božidar, dipl.ing. pomočnik odgovornega za kompletni zvočni del prenosa, odgovoren za vzdrževanje vseh audio aparatov ter za koordinacijo z VF.

Imenovani lahko za svoje področje določijo še dodatne odgovorne delavce in jih zadolže za specialne naloge, če je to potrebno.

*Imenovanje vodij posameznih področij avdio tehnike, prva stran.*

ob levi zunanji strani vznožja letalnice pri prostoru, ki je bil namenjen za novinarje.<sup>31</sup> V času priprave delovnega načrta še niso bile znane dokončne pozicije in mesta, kjer so bosta odvijala slovesno odprtje tekmovanja in njegov zaključek. Znano je bilo samo to, da bo potreben mikrofoni na vrhu sodniškega stolpa in na častni tribuni. Predvidevali so tudi, da bo potrebno postaviti mikrofoni za slovesno prisego, godbo ljudske milice, predsednika FIS Marca Hodlerja, fanfaristov in morebitnega pevskega zbora.<sup>32</sup> Ker velika arena z nekaj deset tisoč gledalci različno zvočno reagira na različne polete, so predlagali postavitev mikrofonov tudi v areni. Z njimi bi ujeli zvočne reakcije gledalcev, ki bi bile kar najbolj adekvatno sinhronizirane s sliko.

Posamezni radijski in televizijski reporterji so imeli ob že tradicionalni aparaturi za reporterske bokse mikrofoni ob samih ustih in slušalke ter s tem proste roke. Ob pomoči standardne aparature za reporterje so imeli reporterji na slušalkah na voljo dva programa:

1. Srednja lega stikala: mednarodni zvok in pogovore v okviru mednarodnega zvoka ob odskočni mizi ali ob prostoru, ki je dodeljen za novinarsko službo.
2. Spodnja lega stikala: vodič po dogovoru na brifingu.

Ne glede na lego stikala so reporterji lahko v vsakem trenutku slišali obvestila režiserja in najnujnejša obvestila produkcije ali informatorja. Informator je sporočal v nemščini in angleščini naslednje podatke:

- a) vzroki prekinitev in približne dolžine odmorov,
- b) uradne informacije (sprotne) o poškodbah tekmovalcev,
- c) posebna obvestila vodstva tekmovanja in mednarodne žirije,
- d) posebna obvestila računske pisarne,
- e) ostala najnujnejša obvestila, ki so lahko v pomoč reporterjem za kar najbolj popolno poročanje.<sup>33</sup>

Februarja je bilo že zgrajenih osemindvajset komentatorskih enot, ki so ustrezale standardom komentatorskih kabin na sorodnih športnih manifestacijah v tujini. V komentatorskih enotah je bilo dovolj prostora za tri reporterje v prvi vrsti, police so bile dovolj dolge in široke, notranja oprema pa je bila izbrana po takšnih merilih, da je zanesljivo ustrezala vsem reporterjem. V posameznih kabinah so imeli reporterji posebne monitorje s stalnim prikazom sprotnih in občasnih rezultatov ter lestvic. Skupine štirih reporterjev so imele na voljo tudi barvne televizorje, na katerih so lahko spremljali »končno« TV-sliko. Kabine so bile postavljene v dveh nadstropjih. Zgornjo etažo so zaradi boljšega pogleda na prizorišče »in natura« zasedli radijski reporterji, televizijski komentatorji pa so bili nameščeni v spodnji etaži zaradi boljšega pogleda na sliko na TV-sprejemnikih. Neposredno po vsaki končani seriji poletov je lastna RTV-služba dostavila v posamezne kabine kopije rezultatov tekmovalcev in drugih podatkov, ki jih je v izvorniku posredovala služba Intertrade IBM.

Sistem zvez za medsebojno razumevanje so sestavljale modulacijske, nadzorne in druge zveze za mednarodno sporazumevanje in interne zveze. Predstavniki RTV-Ljubljana in PTT-skupnosti ter predstavniki PTT-podjetij Ljubljana in Kranj so vložili veliko truda v priprave za uspešno izvedbo svetovnega

<sup>31</sup> Planica 72, str. 21.

<sup>32</sup> Planica 72, str. 22.

<sup>33</sup> Planica 72, str. 22–23. V prvem nadstropju so po zaporednih številkah (od 1 do 14) zasedli kabine komentatorji naslednjih televizij: TV-Koper, TV SRG (Zürich), TV-Skopje, TV NRK (Oslo), TV ČST (Praga), TV SSR, TV DFF (Berlin), TV TSI (Lugano), TSS (Moskva), TV in radio ÖRF (Dunaj), TV-Beograd in TV-Zagreb, TV ORTF (Pariz), TV-1 Ljubljana, TV ZDF (ZRN). Radijske kabine (zaporedne številke od 15 do 28) so zasedli reporterji radijskih postaj: Radio Koper, Radio SRG (Zürich), Radio Skopje, Radio Zagreb, vodič v angleščini (kabina št. 19), ABC, TV MT Budimpešta, TV BT (Sofija), Radio Berlin, Radio Praga, Radio Oslo, Radio Ljubljana (kabini številki 23 in 24 sta bili še nezasedeni).

TEHNIČNA SLUŽBA RTV  
Delovna enota V2  
Štev. 72/44  
Datum 14.2.1972

Prvo svetovno prvenstvo v smučarskih poletih "FLANICA 1972" nalaga tudi skupini za zveze in prenose maksimalno vestnost in preciznost ter discipliniranost pri delu saj bo preko začasno postavljenih zvez tekkel celoten program tako slikovni kakor zvočni za RTV, JRT Evrovizijo, Intervizijo in druge. Eno zvezo s 24 kanali pa bomo postavili tudi za pošto, zato

d o l o č a m

V soglasju z odredbo tehničnega direktorja z dne 5.11.1971 naslednje delavce za vodje posameznih delovnih področij iz visoke frekvence:

1/ ŠOLINC Milan, je odgovoren za kompletni prenos slike in zvoka, ki bo tekkel po prenosnih linkih od skakalnice v Planici do Krvavca, kjer se priključi na stalne linkovske zveze med Krvavcem in Ljubljano. Posebno je odgovoren za rezervni vir energije /diesel in rezervni rezervni agregat/ v Planici in na Lomcih na tej vnesni točki ni elektrike. Transport, montaža, preizkus in meritve vse to mora biti končano 21.III.1972. Po dogovoru s PTT mora biti ena linkovska trasa za njihove potrebe postavljeno že 19.II.72. Za časa montaže in priprav ter prenosov mora stalno nadzirati ter kontrolirati delo in prenose ter v sodelovanju z ostalimi skupinami, če je potrebno, dogovorno ukrepati. V času priprav in prenosov sodeluje celotna skupina za zveze in prenose, poleg teh pa še dva tehnika s Krvavca in sicer Naglič Vinko in Lovrošek Janez. Zadolžen je za koordinacijo med dipl. ing. Osano in Vitom Praprotnikom, vodje energetike zaradi pravilnih priključkov energije na posamezne potrošnike. Organizirati mora čuvanje aparatov ponoči na Lomcih.

2/ KLINEC Stane, je odgovoren za brezhibno obratovanje stalnih linkovskih zvez med Krvavcem in Ljubljano, da opravi vse potrebne meritve skupno s tov. Solincem do Planice in nazaj, da organizira

Pregledal sem elaborat Planica 72, ki ga pripravlja tov. Beno Hvala. Rad bi dodal oziroma še enkrat povdaril nekatere stvari, ki se tičejo radijskega dela priprav za nemoteno delo ob Planici 72.

Den važnih problemov, ki jih je treba rešiti za radijske reporterje je, kaj jim dati na slušalke in pri tem upoštevati tudi to, da bodo nekateri delali na TV komentatorske aparature, nekateri pa klasično.

A. Tisti, ki delajo na TV aparature naj bi imeli naslednje možnosti:

- 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi TV intervju ob koncu /in ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/ in med oddajo.
- 2/ Vodič po izbiri
- 3/ Program matične radijske postaje

Pripomba: čež te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

B. Tisti, ki delajo klasično, naj bi imeli naslednje možnosti:

- 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi intervju ob koncu oddaje in med oddajo. /Ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/.
- 2/ program matične postaje

Pripomba: čež te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

Predlagamo dalje, naj bi bil briefing 23.III.1972 ob 11.00 v hotelu Golf tako za TV kot za radijske reporterje. Prisotnost radijskih reporterjev bi pomenila poenostavitev razlage vseh tehničnih detajlov v zvezi z opremo kabin, sistema delovanja monitorjev in sprejemnikov in tehničnih reporterjev aparatov. Urek prevzema obveznost da prek službe za stike s tujino obvesti vse prijavljene tuje in seveda tudi domače reporterje o Briefingu.

Športno uredništvo Radia prevzema obveznost, da samostojno organizira pred podjetij nekakšno nabirano akcijo za priložnostna darilca vsem TV in R reporterjem. V mislih imamo torbico za papirje, bitvene itd., blok v obliki in svitlik in morda še kaj, tipično slovenskega kot spominček. Vse to naj bi reporterjem predali na briefing.

Posebej bi prv tako rad opozoril na posebne nalepke za avtomobile RTV na RTV parkirnem prostoru in pravico, da se nanj pripeljejo tudi avtomobili, ki vozijo RTV reporterje. Na osnovi radijskih prijavi sodimo, da bo precej radijskih reporterjev delalo glavne repetaže iz Planice, in da bo zato potreben poseben prevoz iz Planice na Bled precej po končani prireditvi.

In končno. Zaradi poznavanja mednarodnih nepisanih pravil dobrega sodelavnja med RTV hišami opozarjam na naučnost, da pripravimo vsaj najskromnejšo brošurico o Planici in njenih udeležencih v primeru če tega Press služba ne bo storila in to z lastnimi silami in v hišni režiji.

Ljubljana 23.II.72

Stane Urek  
Stane Urek l.r.

Naloge skupine za zveze in prenose.

prvenstva. Sestali so se na številnih sestankih, tako da je brezhibna kooperacija RTV-ja in PTT-ja omogočila neposredne radijske in televizijske prenose.<sup>34</sup> Pred prvenstvom so zagotovili zadostno število nadzornih modulacijskih vodov, ki so bili vzpostavljeni s pomočjo tehničnih sredstev PTT in linkovskih zvez zavoda RTV. Tehnična služba zavoda RTV je pripravila podroben načrt za modulacijske, nadzorne in vse ostale zveze za sporazumevanje med Planico in Ljubljano ter tehničnim središčem v Bruslju. Interne zveze za medsebojno sporazumevanje so obsegale naslednje povezave:

1. TV RA – RCA (realizator) do vodstva tekmovanja v četrtem nadstropju sodniškega stolpa (vodja tekmovanja ing. Dušan Gorišek), sestavljena iz štirižične zveze in z možnostjo poslušanja prek zvočnika na relaciji vodja tekmovanja – realizator. Tako je vodja tekmovanja lahko slišal realizatorja in mu odgovoril brez pritiskanja na stikalo ali gumb. Realizator je pošiljal sporočila ali vprašanja s pritiski na stikalo ali gumb.
2. TV RA – RCA do TV na CFTH.
3. TV RA – RCA (realizator – zvočnik v studiu), namenjena za sporočila vsem službam v studiu; gre za enako modulacijo kot s kamermani.
4. Induktor TV RA – RCA do štirižičnih koordinacij.
5. Induktor informator v studiu – računska pisarna na sodniškem stolpu.
6. Induktor informator v studiu – zdravniška služba ob vznožju letalnice na levi strani (gledano po zaletu navzdol).
7. Informator v studiu ali na istem mikrofону; obvestila produkcije in obvestila režije (realizatorja) na slušalke reporterjem, tudi tistim, ki nimajo klasične aparature za reporterje.

<sup>34</sup> Planica 72, str. 25. Ing. Jože Mastnak je hranil številne zabeležke in zapisnike štirih delovnih pogovorov s predstavniki PTT.

8. Dva para posebnih brezžičnih zvez za posebne naloge, to je za vključevanje intervjujev v okviru pošiljanja mednarodnega zvočnega signala (pogovori ob odskočni mizi, pogovori na prostoru za novinarsko službo).<sup>35</sup>

Oddelek RTV-Ljubljana za mednarodno sodelovanje in stike s tujino je razposlal vsem radijskim hišam po svetu posebne anketne liste, s katerimi jih je seznanil z osnovnimi podatki o svetovnem prvenstvu in jih zaprosil za odgovore na vprašanja in prijave za udeležbo. Izkazalo se je, da je bilo zanimanje za delo radijskih reporterjev v Planici veliko večje kot pa za delo v tiskovnem središču v Festivalni dvorani na Bledu. Delovni prostori in tehnična sredstva v montirnici so bila pravočasno pripravljena tako v Planici kot tudi na Bledu. Pod kamero K-3 na osrednjem TV-stolpu je bil pripravljen večji prostor za reporterje športnega uredništva Radia Ljubljana. Notranja oprema prostora je bila enaka kot v posameznih reporterskih enotah ob vznožju letalnice. Prostor, ki je bil ob generalki prenosa tekmovalj na novi letalnici leta 1969 še nezaščiten pred vremenskimi vplivi, so s treh strani zaprli.

Največja pozornost je seveda veljala domačim in tujim RTV-reporterjem. Ob prihodu tujih reporterjev v Ljubljano so jim najprej zagotovili prevoz do Bleda. Organizatorji prireditve so se zavedali, da mora biti seznanilka (kratek sestanek z novinarji, brifing) dobro pripravljena, pojasnila kratka in zgoščena, informacije o postavitvi kamer, načinu in sistemu realizacije pa podane z ustrezno skico ter zelo konkretnim in konciznim komentarjem. Seznanilka je bila napovedana za četrtek, 23. marca, ob 11.00, v Golf hotelu na Bledu. Reporterjem, ki so v Planico prispeli pozneje, je moral realizator neposredno pred vsakim prenosom v grobih orisih razložiti vse, kar je bilo dogovorjeno na seznanilki. RTV je pred prvenstvom še razmišljala, kako bi reporterjem za pomoč pri komentiranju pripravila žepne priročnike z vsemi ustreznimi informacijami, rezultati in podatki.<sup>36</sup>

Športna redakcija Radia Ljubljana je organizirala snemanje nove fanfare za Planico z nosilnim motivom pesmi »Oj Triglav, moj dom«, ki je bila krajša od prejšnje in v višjem tempu. Pričakovali so, da bo imel glasbeni avizo v dolžini 15 do 18 sekund večje možnosti za plasiranje v radijske in televizijske programe doma in v tujini. Filmskemu uvodniku so se tokrat odpovedali. V skladu z dogovorom z organizatorjem so film nadomestili z motivom Bertonijske značke prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih. Odločili so se za obvezno barvno tehniko, niso pa bili še dokončno odločeni, ali bodo uporabili telop ali dia fotografijo.<sup>37</sup>

Celotna RTV-ekipa, brez tujih radijskih in televizijskih reporterjev ter brez tujih tehnikov in ostalih snemalcev z izjemo beograjske ekipe in ekipe ameriške TV mreže ABC, naj bi štela okrog 150 ljudi. Organizator je moral preveriti, ali bi bilo potrebno dodatno zavarovanje za nekatere tehnike, kamerane, filmske snemalce in drugo osebje ter tehnična sredstva, ki so bila posebej izpostavljena raznim nevarnostim.

Posebna pozornost pri akciji Planica 72 je bila namenjena zagotavljanju primerne opreme in delovnih pogojev za člane RTV-ekip. Zavod RTV je moral

<sup>35</sup> Planica 72, str. 27.

<sup>36</sup> Poleg programsko-organizacijsko-tehnično-izvedbenega delovnega načrta je bila med zapuščino tudi mapa s študijskim gradivom, ki ga je marca 1963 zbral Marko Rožman. Zbrano gradivo je naslovil »Planica 1934–1963« in je verjetno predstavljalo osnovo za izdelavo publikacije Planica 1934–1972, ki jo je RTV uporabila za izdelavo informativnega biltena leta 1974. Rožmanovo gradivo vsebuje bogato zbirko rezultatov in kratko zgodovino Planice tudi pred letom 1934. »V zimi 1920/1921 je bila zgrajena prva smučarska skakalnica v Sloveniji, samo 12 let pozneje pa je začel pokojni ing. Bloudek ob sodelovanju Ivana Rožmana graditi skakalnico v planiški dolini, ki je ponesla ime Planice in Jugoslavije po vsem svetu. Pozimi leta 1934 je bila skakalnica po mnogih finančnih in drugačnih težavah dokončno pripravljena. 4. februarja 1934 je bilo odprtje skakalnice.«

<sup>37</sup> Planica 72, str. 28.

poskrbeti za topla oblačila, rokavice in obutev, okrepčila in prigrizke na delovnem mestu (tehnik, kamermani, reporterji, oba TV reportažna avtomobila ...), skromno urejen bife, dovolilnice, značke in parkirne prostore. Razmišljali so tudi o delnih uniformah. Na prizorišču tekmovanja bi moralo biti vse profesionalno organizirano in za to so bili zadolženi organizatorji TV. To ni zahtevalo dodatnih ali večjih investicij, ampak samo dobro organiziranje in izposojlo stvari iz siceršnjega fundusa RTV. Cilj dobrega organiziranja in opremljanja je bil omogočanje ustreznih delovnih pogojev in prostorov, s čimer bi zagotovili dobro počutje tako RTV-reporterjev kot tudi vseh ostalih članov RTV-ekip v Planici in na visoko frekvenčnih točkah ter začasnih uzancah. Pri tem so se ravnali po praksi, ki je že bila ustaljena na sorodnih velikih mednarodnih športnih prireditvah v tujini. Tujim in domačim RTV-reporterjem je bil namenjen tudi skromen sprejem po brifingu, kjer so jim podelili tudi skromna darilca v znak pozornosti.

Planiški komite je za reporterje organiziral avtobusni prevoz na relaciji Bled-Planica-Bled, TV-organizatorji pa so poskrbeli tudi za dodatne prevoze v primerih, ko so bili RTV-reporterji zadržani v Planici ali Kranjski Gori. Prevozi RTV-ekip na delovna mesta so bili organizirani po posebnem načrtu in režimu, ki so ga pripravili TV-organizatorji.

V zadnjem delu delovnega načrta so bile ponatisnjene odločbe, zabeležke, določbe in zapisniki številnih delovnih dogovorov. Večina zavodovih služb je za posamezne oddelke pravočasno pripravila konkretne, podrobne plane dela, dispozicije prihodov in odhodov iz Planice s konkretnimi zadolžitvami in nalogami posameznih tovarišev, razmejitvami odgovornosti in ustreznimi rokavniki.

RTV-center, vsi stolpi in ostala tehnična in scenska sredstva RT-Beograda in RTV-Ljubljana so bila ustrezno zavarovana od 13. marca dalje tako v dnevnih kot tudi v nočnih urah (od 18.00 do 8.00). Za sodelovanje s prirediteljem in organizacijo varovanja z domačini, organi ljudske milice in pripadniki JLA je bil osebno zadolžen Igor Pobegajlo, ki je bil odgovoren tudi za organizacijo čiščenja poti in parkirnih prostorov izza RTV-centra za tehnična postrojenja, tovornjake in avtomobile RTV, PTT, IBM, Elektro Žirovnica in drugih uporabnikov. Po dogovoru s cestnim podjetjem je bilo organizirano stalno čiščenje snega na vseh omenjenih prostorih, poskrbeli pa so tudi za do tal izčiščeno zasilno cesto, ki je vodila v Kranjsko Goro prek železniškega mostu.<sup>38</sup> TV-organizator je ob pomoči prireditelja zagotovil tudi zadostno število pripadnikov JLA v pripravljenosti, ki bi jim priskočili na pomoč pri čiščenju snega tako v Planici kot na Lomičih, in tudi redno obratovanje žičnice za prevoz RTV-tehničnih sredstev. Biro za gradnje RTV-Ljubljana je pripravil hišni red, ki je veljal za RTV-center v Planici. Vstop v RTV-center in parkiranje na parkirnem prostoru pred RTV-centrom v Planici sta bila dovoljena le s posebnimi dovolilnicami RTV-Ljubljana. Za visoko kakovost in učinkovitost radijskih in televizijskih prenosov iz Planice so morali zagotoviti najbolj pristne in dobre delovne in tovariške odnose med vsemi RTV ekipami – med RTV-ekipo RT Beograda in RTV-Ljubljana, med ekipo RTV-Ljubljana in ekipo ABC ter med ekipami RTV-Ljubljana in organizacijskim komitejem Planica in njegovimi službami.

Storitve RTV-Ljubljana filmskim podjetjem in RTV-organizacijam nečlaničam Evrovizije in Intervizije so bile pravno in materialno urejene s pogodbenimi obveznostmi. Posebna pogodba je bila izdelana za izdelavo posameznih reklamnih panojev po naročilu D. F. P. iz Milana. Delo okrog grafične opreme panojev je prevzel Andrej Novak. Za delo v Planici v času tekmovanj je bil predviden le en grafik, njegova naloga pa je bila, da je pripravil vizualno podobo, tabelarne prikaze in druge video informacije ter podatke, ki jih ni posređoval Intertrade-IBM.

<sup>38</sup> Priprave na prvenstvo, pluzenje in čiščenje snega si lahko ogledamo v Dnevniku, 16. 3. 1972: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_E1974608CD3946CFA265D1ADF0856287](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_E1974608CD3946CFA265D1ADF0856287).

61

## PREDRAČUN ZA PLANICO 72

## TELEVIZIJA

Stolp - miza	3.500
stolp - zalet	5.000
stolp - srednji /utrđitev/	5.000
scena - ostalo	20.000
RTV center - objekt	450.000
notranja oprema	40.000
ogrevanje	15.000
zasteklenitev	10.000
začasne instalacije	25.000
čnevnice	68.000
prevozi	25.000
visoka frekvenca	46.000
čiščenje snega	3.000
PTT	25.000
energetika	36.000
čuvanje	3.000
nadure in podaljšano delo	60.000
honorarji /kurirji, hostese itd./	5.000
reportažni avto /CPH/	38.000
načrti RTV centra	4.800
nepredvideni izdatki	20.000

906.500 ND

POZOR! To je le aproksimativni predlog predračuna, ki še ni odobren. Pri celotni akciji Planica 72 moramo vsi na vseh ravneh in pri vseh službah maksimalno štediti in racionalno trošiti odobrena sredstva.

## Naloge IBM – RTV.

Delo je opravljal prek prikazovalnika (displeja) ali odtisnjene papirnatega dokumenta. Grafiki so pred prvenstvom izdelali poleg ostalih kartonov tudi dva napisa v angleščini za vklop v neposredni prenos: »Live from Planica, Yugoslavia« in tistega, na katerega so vsi najbolj nestrpnost čakali: »New world record«.<sup>39</sup>

Za vsa filmska snemanja, ki so jih naročale RTV-organizacije, je bil zadolžen Stine Vardjan, ki je o filmskih snemanjih pripravil poseben delovni plan. V njem so bile najbolj poudarjene zahteve športne redakcije TV Ljubljana in Rudija Klariča, ki je pripravil poseben film o »Planici 72«. Filmskim snemalcem, ki niso bili v službi RTV-organizacij, in ostalim fotoreporterjem je RTV Ljubljana dovolila vstop na snemalne stolpe in podeste samo proti plačilu in s posebno pogodbo. Za pravico pogodbe je bil zadolžen Beno Hvala.<sup>40</sup> TV organizator Igor Pobegajlo je v času neposredno pred tekmovanjem in v času tekmovanja vodil skupino posebnih redarjev, ki so omejevali vstop pri RTV-stolpih in podestih. Igor Pobegajlo je bil osebno zadolžen tudi za organizacijo prve pomoči in gasilske službe ter gasilskih aparatov v RTV centru v Planici.

Intertrade – sektor IBM (v nadaljnjem besedilu IBM) je v času svetovnega prvenstva skrbel za obdelavo rezultatov poletov. Rezultati so bili prek systemskega ekrana na razpolago realizatorju televizijskega prenosa. Izpisani rezultati pa so bili kot neuradni rezultati na voljo organizatorju, novinarjem in reporterjem. IBM je organizacijskemu komiteju in RTV-ju že pred prvenstvom podrobno razložil način obdelave podatkov.<sup>41</sup>

Vhodni podatki so obsegali matične podatke letalcev (priimek, ime, država) in tekoče podatke. Organizator je moral dostaviti matične podatke najpozneje do 20. 3. 1972. Matične podatke so dopolnjevali tekoči podatki, ki so obsegali podatke o štartni številki, dolžini in oceni letov ter hitrosti vetra in hitrosti na mizi za vsak let. Vsi tekoči podatki so ostali v spominu računalnika do uradnega zaključka tekmovanja.

Zajemanje tekočih podatkov je potekalo po korakih od štartne liste do sodniških ocen:

<sup>39</sup> Planica 72, str. 31. O telopu »New world record« in svetovnem rekordu bomo govorili nekoliko pozneje. Bralce prosimo za potrpljenje.

<sup>40</sup> Planica 72, str. 32. Pogodba med RTV in Viba filmom je bila že podpisana.

<sup>41</sup> Planica 72, str. 46. Leta 1969 je delo potekalo še v improviziranem studiu s pomočjo panoja in kamere: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_207ED9C73E8C4401BB7E361A71D35C7D](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_207ED9C73E8C4401BB7E361A71D35C7D).





Vtipkane podatke je sistem obdelal na naslednji način:

- od petih sodniških ocen je izvzel največjo in najmanjšo oceno, ostale tri seštel in vsoti dodal dolžino poleta (vsak meter poleta je štel eno točko),
- po drugi seriji dneva je sistem izdal kumulativo obeh serij,
- poskusna serija se je sicer evidentirala in memorirala, vendar podatki niso bili predvideni za tekmovalne vrednosti v primerih normalnega poteka tekmovanja,
- sistem je evidentiral in shranil v spomin vse opravljene polete od petkovega uradnega treninga do zadnjega poleta drugega tekmovalnega dne; tako je bila zagotovljena poljubna izbira poletov ali serij za končno oceno.

Sistem je izhodne podatke izdajal na dveh medijih, in sicer na tiskalniški listi ter na sistemskem ekranu. Po zaključku vsakega dne je sistem izdal vrstni red vseh nastopajočih tekmovalcev z naslednjimi podatki: vrstni red, štartna številka, priimek in ime, država, hitrost vetra, hitrost na mizi, dolžina, sodniške ocene, točke za posamezne skoke in seštevek vseh točk letalca. V glavi liste so bila poleg naslova in datuma izpisana tudi imena sodnikov in članov žirije. Na posebno zahtevo je sistem izdal tudi listo rezultatov posamezne serije. Za izdelavo liste je moral interval med serijama trajati vsaj deset minut.

Po odločitvi žirije, kateri podatki štejejo v končno oceno, je sistem po zadnji nedeljski tekmovalni seriji seštel podatke in izdal končno oceno. Odločitev žirije je IBM-u sporočil organizator prireditve, ki je bil zadolžen tudi za razmnoževanje izhodnih list. Vsi podatki na izhodnih listah so bili neuradni, dokler jih ni overil organizator prireditve. Uradni rezultati so bili izračunani neodvisno od sistema v računski pisarni. Prek monitorja so v računski pisarni imeli na voljo pregled nad tem, kar je izdajal sistemski ekran.

Sistemski ekran je vizualno izdajal podatke. Snemala ga je posebna naprava, podatki na njem pa so bili namenjeni za potrebe televizije. Izhodni podatki so bili na ekranu prikazani po dveh programih: I in II. Program I je bil namenjen za tekoče spremljanje vsakega posameznega poleta, podatki na ekranu so bili prikazani tako:

A Prva vrstica

Po vtipkanju štartne številke se na ekranu samodejno poleg štartne številke prikaže tudi priimek in ime tekmovalca ter njegova uvrstitev:

petek, 1. serija - se ne pojavi

petek, 2. serija - se ne pojavi

petek, 3. serija - uvrstitev v 2. seriji tekmovanja

sobota, enako kot v petek

nedelja, 1. serija - se ne pojavi

nedelja, 2. serija - uvrstitev na sobotnem tekmovanju

nedelja, 3. serija - uvrstitev, izračunana iz vsote sobotnega tekmovalnega dne in druge serije nedeljske tekme.

B Druga vrstica

Druga tekmovalna vrstica na ekranu izpiše hitrost vetra in hitrost tekmovalca na odskočni mizi.

C Tretja vrstica

Prikaže dolžino poleta s konstanto M.

D Četrta vrstica

Prikaže vseh pet sodniških ocen.

E Peta vrstica

Prikaže skupno oceno poleta in seštevek ocen poletov v konkurenci – kumulativno oceno poletov.

F Šesta vrstica

Prikaže konstanten zapis IBM

Program II je prikazoval vrstni red tekmovalcev. Prikaz programa II je zahteval režiser TV-oddaje na koncu serije ali dneva in ob daljših prekinitvah med serijo. Vrstni red je prikazoval:

- ⊙ uvrstitev,
- ⊙ ime in priimek,
- ⊙ državo,
- ⊙ točke ali skupne točke po naslednjem načelu:
- ⊙ petek, 1. serija                      uvrstitev v 1. seriji
- ⊙ petek, 2. serija                      uvrstitev v 2. seriji
- ⊙ petek, 3. serija                      uvrstitev v 2. + 3. seriji

Sobota enako kot v petek.

- ⊙ nedelja pred tekmovanjem      uvrstitev 2. + 3. serije sobotnega tekmovalstva
- ⊙ nedelja, 1. serija                      uvrstitev v 1. seriji
- ⊙ nedelja, 2. serija                      uvrstitev v soboto + 2. serija
- ⊙ nedelja, 3. serija                      uvrstitev v soboto + 2. in 3. serija nedeljske tekme

Vrstni red je vselej prikazal po šest tekmovalcev, v sedmi vrstici pa je bil znak IBM. Na zahtevo režiserja se je prikazal vrstni red naslednjih šestih tekmovalcev.<sup>42</sup>

Pri IBM-u so se zavedali, da pride pri tipkanju pod časovnim pritiskom tudi do napak pri vnosu podatkov, zato so predvideli korekture napak v naslednjih kritičnih trenutkih:

- ⊙ takoj po vnosu podatka, še preden je vnesen naslednji,
- ⊙ po vsakem skoku za pretekli skok,
- ⊙ po koncu vsake serije ali na koncu dneva.

Da bi se izognili prevelikemu številu napak, so pripravili tudi tri simulacije športne prireditve še pred začetkom tekmovanja: v torek, 21. 3. 1972, simulacijo z ekipo TV, v sredo, 22. 3. 1972, s smučarskimi letalci, in v četrtek generalko s celotnim osebjem.

Organizacijski komite, RTV in IBM so se dogovorili tudi o vseh podrobnostih glede lokacije sistema, transportu, klimatskih pogojih, telefonskih linijah, dovozu in parkiranju, namestitvi osebja IBM, dovolilnicah, propagandi in stroških. Računalniški sistem je bil nameščen v TV-studiu v Planici. RTV je oskrboval sistem z električnim tokom iz svojega generatorja (380 V, trifazni, 50 Hz). Moč električnega toka je znašala 3,5 KW. Organizator je zagotovil delovno silo za razkladanje in po končanem tekmovanju tudi za nakladanje sistema. Oboje so izvajali pod nadzorom tehnika IBM. Sistem je v prostor namestila strokovna ekipa IBM-a. Razen zaposlenih v ekipi IBM ni smel v sistem posegati nihče, niti ga vključevati ali pritiskati komandnih tipk. V času odsotnosti ekipe IBM je zlasti ponoči moral biti sistem skrbno zavarovan pred slučajnimi ali zlonamernimi posegi. Ekipi IBM so dovolili zadrževanje v studiu ob vsakem času. Tako so lahko podaljšali delovni čas v primeru izrednega dela ali popravila sistema. Člani ekipe IBM so prejeli natančna navodila, da se morajo v teh primerih izogibati dotikanja vseh drugih naprav, ki so bile nameščene v studiu.

Transport naprav do Planice, embalažo in zavarovanje sistema je zagotovil in plačal IBM. Po prvotnem načrtu bi moral sistem prispeti v Planico 11. 3. 1972, ta dan bi ga tudi raztovorili, postavljeni pa bi ga začeli 13. 3. 1972. Do tega dne naj bi bili prostori že ustrezno pripravljene in ogrevani. Pri IBM-u so zahtevali temperaturo prostora od 18 do 28 stopinj Celzija.<sup>43</sup> Ob sistemu je bila vpeljena neposredna poštna linija z lastno številko. Telefon so postavili za potrebe

<sup>42</sup> Planica 72, str. 49.

<sup>43</sup> Planica 72, str. 50. Omenjeni temperaturi sta predstavljali skrajne dogovorjene meje.

60

Pregledal sem elaborat Planica 72, ki ga pripravlja tov. Beno Hvala. Rad bi dodal oziroma še enkrat poudaril nekatere stvari, ki se tičejo radijskega dela priprav za nemoteno delo ob Planici 72.

Eden važnih problemov, ki jih je treba rešiti za radijske reporterje je, kaj jim dati na slušalke in pri tem upoštevati tudi to, da bodo nekateri delali na TV komentatorske aparature, nekateri pa klasično.

A. Tisti, ki delajo na TV aparature naj bi imeli naslednje možnosti:  
 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi TV intervju ob koncu /in ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/ in med oddajo.  
 2/ Vodič po izbiri  
 3/ Program matične radijske postaje  
 Pripomba: čez te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

B. Tisti, ki delajo klasično, naj bi imeli naslednje možnosti:  
 1/ mednarodni ton, v katerem naj bi bil tudi intervju ob koncu oddaje in med oddajo. /Ta intervju naj bi bilo mogoče poslati v oddajo/.  
 2/ program matične postaje  
 Pripomba: čez te modulacije naj bi šel Informator, ne pa obvestila TV produkcije in TV režije.

Predlagamo dalje, naj bi bil briefing 23.III.1972 ob 11.00 v hotelu Golf tako za TV kot za radijske reporterje. Prisotnost radijskih reporterjev bi pomenila ponovitev razlage vseh tehničnih detajlov v zvezi z opremo kabin, sistema delovanja monitorjev in sprejemnikov in tehničnih reporterskih aparatov. Urek prevzame obveznost da prek službe za stike s tujino obvesti vse prijavljene tuje in seveda tudi domače reporterje o Briefingu.

Športno uredništvo Radia prevzame obveznost, da samostojno organizira pred podjetij nekakšno nabiralno akcijo za priložnostna darilca vsem TV in R reporterjem. V mislih imamo torbico za papirje, biltene itd., blok v obitku in svinčnik in morda še kaj, tipično slovenskega kot spominček. Vse to naj bi reporterjem predali na briefing.

Posebej bi prav tako rad opozoril na posebne nalepke za avtomobile RTV na RTV parkirnem prostoru in pravico, da se nanj pripeljejo tudi avtomobili, ki vozijo RTV reporterje. Na osnovi radijskih prijav sodimo, da bo precej radijskih reporterjev delalo glavne reportaže iz Planice, in da bo zato potreben poseben prevoz iz Planice na Bled precej po končani prireditvi.

In končno. Zaradi poznavanja mednarodnih nepisanih pravil dobrega sodelavnja med RTV hišami opozarjam na naučnost, da pripravimo vsaj najskromnejšo brošurico o Planici in njenih udeležencih v primeru če tega Press služba ne bo storila in to z lastnimi silami in v hišni režiji.

Ljubljana 23.II.72

Stane Urek  
Stane Urek l.r.

*Pripombe Staneta Ureka na elaborat.*

tehnične službe in morebitne pozive v Ljubljano. Stroške napeljave in pogovorov je plačal organizator. Ekipi IBM je moral biti ob vsakem času omogočen dostop do studia, zato so bili v neposredni bližini na razpolago trije parkirni prostori za avtomobile članov ekipe IBM.<sup>44</sup>

Organizator je rezerviral namestitev ekipe IBM v Planici in Kranjski Gori. V Planici je stanoval dežurni tehnik, ostala ekipa (3-4 osebe) pa je prenočevala v Kranjski Gori. Zahtevali so mirne sobe, vsaj ena naj bi imela telefon. Soba za tehnika je morala biti rezervirana že od 10. 3. 1972, za ostalo ekipo pa od 13. 3. 1972. Rezervacijo sob je opravil organizator, stroške pa je plačal IBM. Z organizatorjem so se dogovorili tudi za pravočasno izdajo službenih dovolilnic za gibanje po Planici v prostem času.

Podrobno so se dogovorili tudi o predstavitvi IBM-a oziroma promociji storitev med prenosom. Poleg znaka IBM, ki je bil prikazan na sistemskem ekranu, je organizator pano velikosti 5 x 1,2 m brezplačno namestil na mesto, ki ga je pokrivala TV-kamera. Izdelavo panoja je naročil organizator, plačal pa jo je Intertrade. Organizatorju so poslali besedilo in predlagane barve v priloženem pismu. Televizija je v informativnih in športnih oddajah javnost tudi obvestila o načinu obdelave podatkov v Planici.

Odgovorni vodja projekta Planica 72 pri IBM-u je bil dipl. ing. Igor Pretnar, ki je bil tudi pooblaščen za pogovore z organizatorjem in RTV-jem. Razdelitev stroškov med organizatorjem, RTV-jem in IBM-om je bila v pismu že razložena, toda pri IBM-u so hoteli še enkrat povzeti obremenitve, ki so bremenile posameznega partnerja. Tabela objavljamo kot prilogo k našemu besedilu. S podrobno objavo o načinu zajema in obdelave podatkov smo se v televizijskem arhivu ponovno zahvalili IBM-u za pomoč v Planici, v imenu ljubiteljev smučarskih poletov pa bi se radi zahvalili tudi vsem delavcem RTV-ja, ki so omogočili prenos prvega svetovnega prvenstva.<sup>45</sup>

Seznam delavcev ekipe RTV-Ljubljana je obsegal 158 ljudi, v prenosih pa so sodelovali tudi številni delavci RTV-ja, ki niso bili posebej navedeni v seznamu. Radijski in televizijski prenos prvega svetovnega prvenstva v smučarskih poletih so omogočili: urednik zunanjih prenosov Beno Hvala, organizator producent Igor Pobegajlo, tehnik Hubert Leiler, organizatorja pro-

<sup>44</sup> Avtomobili so prejeli službene nalepke, ki so omogočale prost prevoz ob vsakem času.

<sup>45</sup> Planica 72, str. 62-68. Seznam ekipe RTV Ljubljana.

ducenta Ivek Krpač in Stine Vardjan, realizator Rudi Klarič, filmska snemalca Slavko Nemeč in Janez Cimperman, tonski snemalec Anton Žerovnik, asistenta snemalca Slobodan Lubarda in Vitan Mal, Peter Rigl – oseba, zadolžena za stik s tujimi reporterji, trije še neimenovani prevajalci, asistenti studia ing. Brane Gospodjinačarki, Igor Leiler in Lilijana Berčič, fotoreporter Milan Kumar, Dušan Hren – zadolžen za počasne posnetke, asistent režije Saš Hrovatin, kamermani Franjo Meglič, Drago Tretjak, Jože Potokar, Slavo Vajt, Peter Paternost, Silvo Knuplež, Ivo Sicherl in Drago Repe, grafik Marko Samec, realizator Stane Škodlar, koordinator Janez Skrilc, laborant Samo Štor, organizator producent Miodrag Arsić - Čombe, vodja RA, ing. Jovan Valčić, tehnični vodja, ing. Branko Matijašević, kontrolorja kamere Ljubomer Jelić in Milan Rajković, laboranta, ing. Borivoj Srečković in ing. Dragan Ivezić, ing. Momčilo Obradović – zadolžen za počasne posnetke pri beograjski ekipi, kabelmana Božidar Zdravković in Borivoj Cvetković, voznik reportažnega avtomobila Vladimir Mišević, voznik vozila z magnetoskopom Djordje Lazarević, ing. Slobodan Perišić – MGTSK, tonski tehnik Dragoljub Gojkovič, vodja CFTH Božo Osana, kontrolorja kamere Anton Prelesnik in Anton Rožmanec, mešalec slike Tomaž Švigelj, Milan Babošek, Anton Bogataj, Bogdan Mikše, Peter Habicht, Marjan Cimperman, Milan Može in Marko Tajič – audio, vodja razsvetljave Anton Možek, zadolžena za razsvetljavo Primož Pirkovič in Jože Weiner, kamermani Franjo Valič, Peter Jarc in Anton Pregrat, vodja magnetoskopa, ing. Fedor Rems, Božo Kožar – MGTSK, voznik CFTH Valentin Pavli, Igor Pfeifer – audio, tehnika Janez Kavar in Jakob Bartol, koordinator Ljubiša Nikodijević, vodja RA, ing. Brane Pankovič, šef studijske tehnike, ing. Vlado Mašera, šef RA tehnike, ing. Jože Mastnak, ing. Božidar Vilar – RA audio, Edvard Ronko, Anton Strgar, Vojko Rizmal, Rado Strmšek, Bojan Justin, Bruno Škerlavaj, Livio Vižintin in Renato Pavlič – centrala, Zoran Ažman, Jože Blagovič, Jure Culiberg, Andrej Dobrin, Anton Jarc, Janež Stanislav, Alojz Javh, Stanko Kunc, Alojz Kožar, Mirko Marinšek, Marjan Majdič, Ignac Pugelj, Bojan Stopar, Anton Sedlar, Branko Žnidaršič in Slavko Šetina – RA audio, šef laboratorija Anton Ješe, laboranti Jaka Železnik, Bogo Kovačič, Branko Zajc, Vito Praprotnik, Jože Dravec, Anton Kern in Peter Lukan, šef VF, ing. Miha Pavlič, Milan Solinc, Milan Ferjančič, Jernej Menart, Mitja Zatlter, Janez Okoren, Tone Simonič, Jože Briner, Marjan Pavlič, Vinko Erjavec in Marjan Dovjak – linki, Igor Pretnar, Odon Toplak, Marko Derganc, Rajko Sušnik, Jure Černe in Mitja Podgornik – IBM, re-

PREDRAČUN ZA PLANICO 72

TELEVIZIJA

Stolp - miza	3.500
stolp - zalet	5.000
stolp - srednji /utrđitev/	5.000
scena - ostalo	20.000
RTV center - objekt	450.000
notranja oprema	40.000
ogrevanje	15.000
zasteklenitev	10.000
začasne instalacije	25.000
đnevnice	68.000
prevozi	25.000
visoka frekvenca	46.000
čiščenje snega	3.000
PTT	25.000
energetika	36.000
čuvanje	3.000
nađure in podaljšano delo	60.000
honorarji /kurirji, hostese itd./	5.000
reportažni avto /CFTH/	38.000
načrti RTV centra	4.800
nepredvideni izdatki	20.000
	<hr/>
	906.500 LID

POZOR! To je le aproksimativni predlog predračuna, ki še ni odobren. Pri celotni akciji Planica 72 moramo vsi na vseh ravneh in pri vseh službah maksimalno štediti in racionalno trošiti odobrena sredstva.

*Predračun za Planico 72, Televizija Ljubljana.*

kviziter Jože Marentič, tajnica režije Sergija Stojkovič, vozniki Dragotin Auprih, Alojz Marolt, Anton Zlobec, Franc Smon, Slavko Brezovnik, Ivan Manfreda, Janez Rihter, Anton Škraba, Jože Granda in Franc Pavlič, Božo Horvat, Milan Hrast in en še neimenovani delavec iz scene, šef scenskega servisa, ing. Djordje Radkov, laborant Vinko Černelič, generalni direktor RTV-ja Milan Merčun, direktor TV-programov Dušan Fortič, direktor radijskega programa Jelo Gašperšič, tehnični direktor RTV-ja, ing. Peter Mori, direktor gospodarskega sektorja, ing. Stane Fele, ing. Franc Kramer, ing. Marko Hočever, ing. Slavko Pernuš in Vesna Ferluga – Biro RTV, šef TVI ing. arch. Sveta Jovanovič, odgovorna urednika Vid Stempihar (TV) in Vojko Novak (Radio) in novinarji Vlado Žlajpah, Marjan Gogala ter Marko Rožman.

Prvo svetovno prvenstvo je uspelo.<sup>46</sup> Svetovni prvak je postal Švicar Walter Steiner, srebrna kolajna je pripadla Heinzu Wosipiwu (NDR), bron pa je osvojil planiški zmagovalec zadnjih let Jiri Raška (ČSSR). Tudi naši tekmovalci so bili z uvrstitvami lahko zadovoljni: Peter Štefančič je bil kot desetouvrščeni najboljši izmed naših. Svetovnega rekorda gledalci niso videli. Walter Steiner je z dotikom pristal pri 163 metrih, Finec Ruotsalainen je obstal pri 162 metrih, najdaljši izmed naših letalcev pa je bil s 145 metri Danilo Pudgar.<sup>47</sup>

Prireditvev je pomenila pravi slovenski narodni praznik, športni dan za vse in vsakogar. Smučarski poleti so se uveljavili kot nova športna disciplina, ki privlači številne gledalce, najdaljši poleti pa se pomikajo proti vedno novim magičnim mejam. Med planiškiimi protagonistimi, ki so zares veliko prispevali k razvoju športne discipline in s tem tudi k poznavanju Planice in naše domovine v širnem svetu, smo izbrali dolgoletnega novinarja RTV-Slovenija in športnega delavca Marka Rožmana, ki je zbranim študijskem gradivu za pomoč pri prenosih že pred več kot pol stoletja zapisal: *»Če danes gledamo nazaj, tja do leta 1934, lahko za Planico rečemo, da je bila revolucionaren preobrat v smučarskih skokih, ki je v resnici nakazala pot v novo smučarsko panogo – polete. Po dolgotrajni borbi je prodrila in to je ob vseh svetovnih rekordih, ki so jih na njej dosegli, njena glavna zasluga.*

*Planica je našla svoje mesto v zgodovini smučanja!«<sup>48</sup>*

<sup>46</sup> Reportaže iz Planice 1972:

[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_D9103091F12C4164A11CAC5D5E350598](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_D9103091F12C4164A11CAC5D5E350598),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_F2261ADA0AE64B42A2B05DE3B8D184D6](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_F2261ADA0AE64B42A2B05DE3B8D184D6),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_D0038B6CF70B41BE9E6A1DA9306BD8](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_D0038B6CF70B41BE9E6A1DA9306BD8).

<sup>47</sup> Planica, 1934–1972, urednik Evgen Bergant, izdal organizacijski komite za I. svetovno prvenstvo v smučarskih poletih, pripravilo združenje novinarjev Slovenije, Ljubljana 1972, str. 88. Nov svetovni rekord v Planici je leta 1974 s 169 metri postavil Walter Steiner. Na posnetku rekordnega poleta naletimo tudi na dolgo pričakovani telop: [http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_4E25844DA8BE4D189028B5DED94B3F33](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_4E25844DA8BE4D189028B5DED94B3F33).

Na portalu lahko uživamo v množici planiških rekordov in drugih trenutkov, ki so razveselili množico:

[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_07C7D55F5F304704A94097ABB52EF224](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_07C7D55F5F304704A94097ABB52EF224),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_1CB907AF1C6A4AFB9564C7CC1C90BB](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_1CB907AF1C6A4AFB9564C7CC1C90BB),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_FC12721900A8417FAFBD7F5FE68B6076](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_FC12721900A8417FAFBD7F5FE68B6076),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_75E2B6757CFC46EF882BEBE49405F5BE](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_75E2B6757CFC46EF882BEBE49405F5BE),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_360E509DED5045A480ED22A03BEDBC79](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_360E509DED5045A480ED22A03BEDBC79),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_4CDCA97E76374FD38C24C39502118BFA](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_4CDCA97E76374FD38C24C39502118BFA),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_F4D6077EAFEA4777A43C06A1DC314828](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_F4D6077EAFEA4777A43C06A1DC314828),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_6603B91E67644BA8AF33354D8EE4CF5C](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_6603B91E67644BA8AF33354D8EE4CF5C),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_85724AA360FC4AC6A99B2F12DFE68244](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_85724AA360FC4AC6A99B2F12DFE68244),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_FA62545A600E4C1687DE1EE269FE53E2](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_FA62545A600E4C1687DE1EE269FE53E2),  
[http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS\\_5058E0469C2940099FE3FC8434C6F350](http://www.euscreen.eu/item.html?id=EUS_5058E0469C2940099FE3FC8434C6F350).

<sup>48</sup> Rožman: Planica 1934–1963, študijsko gradivo, str. 5.

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

#### RTV SLO, Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija

- ◉ T: 13103, Programsko-organizacijski-tehnični-izvedbeni delovni načrt prvega svetovnega prvenstva v poletih Planica 72.
- ◉ T: 13103, Rožman, Marko: Planica 1934–1963, Študijsko gradivo, Ljubljana, marca 1963.
- ◉ T: 13115, Planica 72, Montirana oddaja vseh treh televizijskih dni, 26. 3. 1972, Planica 1934–1972«, publikacija organizacijskega komiteja za I. svetovno prvenstvo v smučarskih poletih, pripravilo združenje športnih novinarjev Slovenije, urednik Evgen Bergant, Ljubljana 1972.
- ◉ T: 16172, Mednarodni smučarski poleti, 15. 3. 1975, RTV Ljubljana: Planica 1934–1974, bilten za tuje novinarje v nemščini in angleščini.

### ČASOPISI

Lah, Marjan: In memoriam Beno Hvala. V: *Kričac, Časopis javnega zavoda RTV Slovenija* 46 (2012), št. 7–8, str. 25.

### INTERNET

EUscreen, Europe od screen: Discover a century of history, memories and culture. Dostopno na: <http://www.euscreen.eu>.

Beno Hvala. Wikipedija. Dostopno na: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Beno\\_Hvala](https://sl.wikipedia.org/wiki/Beno_Hvala).

## ZUSAMMENFASSUNG

#### PROGRAMMATISCH-ORGANISATORISCHER UND TECHNISCHER DURCHFÜHRUNGSPLAN »PLANICA 72« ZUR REALISIERUNG DER RUNDFUNK- UND FERNSEHÜBERTRAGUNGEN DER ERSTEN SKIFLUG-WELTMEISTERSCHAFT

Die Grundlage des programmatisch-organisatorischen und technischen Durchführungsplans der ersten Weltmeisterschaft im Skifliegen bildete der Arbeitsplan eines Teams von RTV Ljubljana und des Organisationskomitees zur Durchführung der Übertragung. Dem Arbeitsplan lagen Sitzungsprotokolle, Beschlüsse, Arbeitsaufträge, Vereinbarungsvermerke, Listen und sonstige Unterlagen bei, die in dem Geschäftsprozess entstanden waren. Das Material stellt einen Teil des Nachlasses des Regisseurs Benjamin-Ben Hvala dar. Der Beitrag wurde durch Links zum Portal Euscreen ergänzt, um den Lesern die Ansicht von Archivaufnahmen und Fotos von Planica zu ermöglichen.

Die Skiflug-Weltmeisterschaft in Planica 1972 war die größte Sportveranstaltung im damaligen Jugoslawien. Dies bedeutete eine schwierige Aufgabe nicht nur für die unermüdeten Organisatoren, sondern auch für alle Dienste der Rundfunk- und Fernsehanstalt RTV Ljubljana. Die Mitglieder von Eurovision und Intervision forderten imperativ Fernsehübertragungen in Farbe, deshalb bat RTV Ljubljana die Fernsehkollegen aus Belgrad um Unterstützung, die einen Reportagewagen zur Verfügung stellten, der Übertragungen in Farbe ermöglichte. Vor Beginn der Weltmeisterschaft wurde im Detail bestimmt, wie in die Ansage der Übertragung Archivaufnahmen einbezogen und wie die

Skispringer vor und während des Flugs und im Auslauf verfolgt werden. Es wurden eine schematische Darstellung der TV-Realisierung für den Beginn der Übertragung und ein Arbeitsplan der Kameramänner ausgearbeitet. Für die Fernseher wurde mit psychologischen Studien der Skispringer und des Verhaltens der Zuschauer eine notwendige Spannung zwischen den Übertragungen geschaffen. Die Fernseher verfolgten die Wiederholung der Skiflüge in Zeitraffer aus anderen Blickwinkeln, was eine Neuheit bei Übertragungen bedeutete. Die Realisatoren der Übertragung verzichteten bewusst auf eine übertriebene Genauigkeit und ein mathematisch kalkuliertes Rezept und begaben sich lieber in die reizvolle Welt der Improvisation. Mit verschiedenen unkonventionellen Einstellungen und Schwenks wurden die großen Dimensionen der Flugschanze und der Eindruck des In-die-Tiefe-Fallens des Skispringers betont. Besonderes Augenmerk beim Projekt Planica 72 wurde auf die Sicherstellung einer entsprechenden Ausrüstung und guter Arbeitsbedingungen für die Mitglieder der RTV-Teams gerichtet. Damit wurde ein Wohlbefinden der RTV-Reporter wie auch aller anderen Mitglieder der RTV-Teams gesichert. Für die Bearbeitung der Resultate der Skiflüge sorgte während der Weltmeisterschaft Intertrade – Sektor IBM.

Die Veranstaltung bedeutete einen echten slowenischen Nationalfeiertag, ein Sportevent für alle und jedermann. Das Skifliegen setzte sich als neue Sportdisziplin durch, die zahlreiche Zuschauer anlockt, und die längsten Flüge näherten sich immer neuen magischen Grenzen. Planica fand seinen Platz in der Geschichte des Skisports.



1.04 Strokovni članek

IZ PRAKSE ZA PRAKSO

UDK 004.9:77.064:929Ravnik J.

Prejeto: 25. 9. 2014

## Katalogizacija in digitalizacija arhiva fotografskih negativov na steklenih ploščah avtorja Janka Ravnika

JURIJ DOBRAVEC

univ. dipl. biol.

Društvo Jarina Bohinj, Srednja vas 79, SI-4267 Srednja vas v Bohinju

e-pošta: jurij.dobravec@jarina.org

### Izvleček

Janko Ravnik (Bohinjska Bistrica, 1891–Maribor, 1982) velja na Slovenskem za priznanega glasbenika, skladatelja in ustanovitelja slovenske pianistične šole. Poznan je tudi po prvem slovenskem celovečernem filmu *V kraljestvu Zlatoroga*, ki ga je tudi posnel in režiral. V prostem času se je že od mladih let profesionalno ukvarjal s fotografijo in tako na različne nosilce ujel pomembne javne dogodke, osebe in objekte 20. stoletja. Društvo Jarina Bohinj skrbi za njegovo dediščino. V tem prispevku obravnavamo manjši, a umetniško verjetno najbolj dragoceni del njegove fotografske zapuščine, 567 fotografskih negativov na steklenih ploščah. Fotografije prikazujejo predvsem Bohinj, Ljubljano, slovenske gore in I. svetovno vojno. Opus fotografskih negativov na steklu je bil podrobno analiziran, začasno katalogiziran ter digitaliziran.

### Ključne besede:

Janko Ravnik,  
fotografija,  
negativ na  
stekleni plošči,  
digitalizacija

### Abstract

CATALOGUING AND DIGITISATION OF JANKO RAVNIK'S ARCHIVE OF GLASS PLATE NEGATIVES

Janko Ravnik (Bohinjska Bistrica, 1891 – Maribor, 1982) is known to the Slovenian public as an accomplished musician, composer, and the founder of the Slovenian piano school. He is also acclaimed for directing and shooting the first Slovenian feature film *In the Realm of Goldenhorn*. From an early age he was a keen photographer as well, capturing important public events, personalities, and objects of the 20th century on various media. His heritage is now taken care of by the Jarina Association Bohinj. Discussed in this paper is a small, but in terms of artistic value probably the most valuable part of his photographic heritage – 567 glass plate negatives. The photographs mostly depict the landscape of Lake Bohinj, the capital city Ljubljana, the beauty of the Slovenian mountains, and WWI related topics. His opus of glass plate negatives has been thoroughly analysed and temporarily catalogued and digitised.

### Key-words:

Janko Ravnik,  
photograph,  
glass plate  
negative,  
digitisation

## 1 Uvod

### 1.2 Motiv in okvir projekta

Društvo Jarina Bohinj<sup>1</sup> že od svojega nastanka leta 1993 zavzeto in celovito skuša skrbeti za ohranjanje in promocijo dediščine glasbenika, fotografa, filmarja in gornika Janka Ravnika.<sup>2</sup> Poleg nedavno odkrite in doslej neznane glasbene dediščine se v njegovi zapuščini nahaja tudi večje število fotografskih negativov na steklenih ploščah in diapozitivov. Društvo je skupaj z dediči pristopilo k začasni katalogizaciji, digitalizaciji in k predlogom za ustrezno trajno hranjenje.

V društvu smo ugotovili, da je na Slovenskem izmenjava znanj in izkušenj s tega področja precej šibka, zato javne ustanove dileme rešujejo vsaka na svoj način, zasebniki pa pogosto sploh ne pristopijo k reševanju propadajoče in v mnogih primerih izjemne kulturne dediščine. Ugotovili smo, da zasebniki po Sloveniji hranijo še veliko vrednih fotografij, na katerih so zabeleženi javni dogodki. Osnovni namen prispevka je predstaviti način našega dela in rezultate ob začasni katalogizaciji in digitalizaciji Ravnikove zbirke. Ker vemo, da se lastniki in upravljavci tovrstnega arhivskega gradiva srečujejo s podobnimi dilemami, upamo, da bo naše delo v pomoč tudi drugim posameznikom ali ustanovam, ki v svojih depojih hranijo fotografije na steklu.

### 1.2 Primeri obravnave fotografij na steklenih ploščah v Sloveniji

Vsaka javna ustanova in zasebniki se že pri rednem poslovanju, vsekakor pa pri urejanju arhivske dokumentacije, srečuje s slikovnimi zapisi. Do nedavnega so bile to klasične fotografije, danes pa so jih zamenjale digitalne fotografije in tiski. Suhadolnik<sup>3</sup> navaja, da je »fotografsko gradivo vizualen, dokumentaren zgodovinski vir, ki je pomemben za znanost, kulturo in posebno še za zgodovino. Je del kulturne dediščine, ima znanstveno, kulturno, zgodovinsko ali estetsko vrednost ter je namenjeno proučevanju.« Lahko bi ga dopolnili, da gre pravzaprav za dvojno dediščino, in sicer za vsebinsko, ki je prikazana na fotografiji, in za tehniško, ki obravnava, kako so fotografije nastale in kateri materiali jih sestavljajo, predvsem pa od skrbnikov samih plošč zahteva strokovni pristop k ohranjanju.

Ker v Sloveniji zaenkrat ne poznamo standarda za strokovno obdelavo tovrstnih fotografij, se metode obdelave in hranjenja nekoliko razlikujejo med posameznimi javnimi ustanovami.<sup>4</sup> Tudi predpisi ali uradne arhivske tehnične zahteve ne določajo posebne standardne obdelave.<sup>5</sup> Znanstvena in strokovna besedila s področja fotografske dediščine na Slovenskem jih običajno obravnavajo zelo splošno in pomanjkljivo.

Javno dostopna tovrstna obdelana gradiva v Sloveniji, kot so na primer Zbirka fotografij na steklenih ploščah v fototeki INDOK centra Ministrstva za kulturo,<sup>6</sup> Fototeka Pelikan v Celju,<sup>7</sup> Šubic v Narodni galeriji<sup>8</sup> in zapuščina Franca

<sup>1</sup> Več o delu društva je objavljeno na spletni strani [www.jarina.org](http://www.jarina.org).

<sup>2</sup> Janko Ravnik (1891–1982) se je rodil v Bohinjski Bistrici. Poklicno glasbeno življenje, kjer velja za utemeljitelja slovenske klavirske šole, je dopolnjeval z umetniško fotografijo in organizacijo gorništvu v okviru SPD in kluba Skala. Znan je tudi kot snemalec in režiser prvega slovenskega celovečernega filma *V kraljestvu Zlatoroga* iz leta 1931.

<sup>3</sup> Suhadolnik: Fotografija, arhivsko gradivo in arhivske fototeke, str. 59.

<sup>4</sup> Gerkman: Fototeka v Arhivu Republike Slovenije, str. 141–144.

<sup>5</sup> *Enotne tehnološke zahteve*, primerjalno na več mestih.

<sup>6</sup> <http://www.kd100let.si/zbirka-negativov-na-steklenih-ploscah/>.

<sup>7</sup> <http://www.muzej-nz-ce.si>; Zakušek: Hranjenje fotografskega gradiva, str. 91; Počivavšek: Fototeka Josipa Pelikana, str. 110.

<sup>8</sup> <http://www.ng-slo.si>.

Premrla v PA Nova Gorica,<sup>9</sup> so dostopna le v ustanovi, kjer jih hranijo. Iskalnik Siranet,<sup>10</sup> ki predstavlja relativno dobro orodje za iskanje po fondih regionalnih arhivskih ustanov za geslo »fotografska plošča« in njenih slovničnih izpeljank,<sup>11</sup> najde samo šest zadetkov. Iskalnik ARS<sup>12</sup> ne najde nobenega ustreznega gesla oziroma arhivskega fonda. Iskalnik Europeana<sup>13</sup> najde 5807 plošč, vse iz IN-DOK-centra MK, kjer je vsebina zgledno opremljena z metapodatkovnimi oznakami.<sup>14</sup> Čeprav je zadnje desetletje opaziti, da se slovenski arhivisti aktivneje ukvarjajo s fotografijami, bo za pripravo standardov in usmeritev na področju evidentiranja in hrambe klasičnih fotografij strokovnjake verjetno potrebno še dodatno usposabljanje.<sup>15</sup>

Fotografsko gradivo hranijo muzeji, arhivi, galerije, knjižnice ali še kdo drug, na primer ustanova izvora in zasebniki. Tu se morda najbolj kaže tako imenovana presečnost fotografije kot kulturne dediščine, saj jo najdemo skoraj povsod in zato vsebinsko smiselno sodi k arhivskim vsebinam v drugih oblikah, po materialih, ki jo sestavljajo, pa sodijo skupaj. Tudi strokovna priporočila za arhive in podobne ustanove navajajo, da je treba fotografsko gradivo shranjevati ločeno.<sup>16</sup> Zato se dejansko v večini arhivov v Sloveniji ločeno od originalov praviloma hranijo kopije in nekateri nosilci fotografij, kot so celulozno nitratni in celulozno acetatni filmi.

Osebna avtorjeva izkušnja pri delu po slovenskih arhivih kaže, da se strokovno osebje sicer zaveda nujnosti posebne strokovne obravnave negativov na steklenih ploščah, vendar so običajno omejeni z organizacijskimi in finančnimi zmožnostmi posamezne ustanove.

### 1.3 Zbirka pred obravnavo

V projektu smo obdelali 567 negativov na steklenih ploščah, ki jih je Ravnik večinoma ustvaril v obdobju med letoma 1912 in 1935, nekaj zasebnih pa tudi pozneje. Po pričevanju<sup>17</sup> je za fotografiranje uporabljal različne kamere, večino fotografij pa je razvijal sam v lastni priročni temnici. Ob prevzemu v obdelavo so bile steklene plošče shranjene na dva načina. Prvi del, 264 kosov pretežno enotne velikosti (10 x 15cm), se nahaja v posebnem namenskem zaboju iz vezane plošče domače izdelave s prekati, kjer je vsak posamezen negativ vložen v žepek iz delno prosojnega rumenkastega papirja (domnevno glosin) in označen s številko na rdečem zavihku. 21 prekatov je razvrščenih v tri vrste in jih od leve proti desni označujemo kot LS1, LS2 in LS3. Oštevilčeni negativi niso bili razporejeni v zaporedju, prav tako med njimi ni bilo mogoče ugotoviti kakšnih skupin ali vsebinskih povezav. Ta stekla stojijo na krajši stranici v rahlo nagnjenem položaju pod kotom od 12 do 28 stopinj. Drugi del, 306 plošč, se nahaja v kartonskih škatlah, v kakršnih so bili neposneti negativi verjetno kupljeni. Nekateri škatle imajo poleg nalepke tovarne še nalepke trgovine in različne avtorjeve zapise, ki se vsaj delno nanašajo na sedanjo vsebino. Plošče so bile shranjene v ležečem položaju, vodoravno.

<sup>9</sup> Nusdorfer Vuksanović: Franc Premrl, podraški župnik in fotograf, str. 420.

<sup>10</sup> <http://www.siranet.si>.

<sup>11</sup> Iskalniki sicer nimajo lematiziranega besedišča.

<sup>12</sup> <http://arsq.gov.si>.

<sup>13</sup> <http://europeana.eu>.

<sup>14</sup> Kovačec Naglič s sod.: *Digitalizacija zbirke negativov na steklenih ploščah*.

<sup>15</sup> Prim. članka več avtorjev v zborniku *Zborovanje slovenskega muzejskega društva 2003* v razdelku Fotografska in filmska dediščina in dokumentacija v muzejih. Posamezno glej tudi Kambič: Stare fotografije na papirju; Buh: Izobraževanje na področju konserviranja in fotografiranja fotografij; Planinc 2009, 2011 in 2013: Poročilo o nadaljevanju šolanja.

<sup>16</sup> Vodopivec: Hraniti in ohraniti fotografsko gradivo; tudi drugod, npr. IFLA-načela.

<sup>17</sup> Matej Ravnik, vnuk, zasebna korespondenca.

V okviru projekta smo si zastavili naslednje naloge: [1] ugotoviti ohranjenost slikovnega dela, [2] oceniti ohranjenost zbirke, [3] digitalizacijo, [4] ugotavljanje vsebine in [5] usmeritve za hrambo originalov v prihodnosti. V tem prispevku obravnavamo metode in rezultate nalog 1 in 3. Podrobni rezultati ostalih nalog so v pripravi za objave v drugi obliki, predvidoma na spletni strani <http://arhivi.jarina.org>.

Bežen pregled strokovne literature s tega področja nam je pokazal, da bi celovit profesionalni pristop, kakršnega izvajajo le redke ustanove po svetu, močno presežal finančne zmožnosti društva. Poizvedba o načinu dela s fotografskimi ploščami po slovenskih javnih ustanovah pa je pokazala, da imajo te nekoliko različne prakse glede samega pristopa, digitalizacije in hrambe fotografskih plošč. V večini primerov gre za preprost prenos tuje prakse v okvirju finančne, kadrovske in prostorske zmožnosti posamezne ustanove. Po temeljitim poizvedovanju smo ugotovili, da slovenski arhivi ne dosegajo ravni nekaterih zahodnoevropskih držav. To nas je opogumilo, da smo se odločili zbirko urediti sami, in sicer iz naslednjih razlogov:

- negativni na steklenih ploščah so dragocena slovenska kulturna dediščina,
- gradivo je solidno ohranjeno in celovito,
- možna je izvedba digitalizacije, ki zadosti večini sedanje uporabe gradiva, vključno s tiskovinami večjih formatov,
- društvo ima izkušnje z zbiranjem in obdelavo podatkov s področja kulturne dediščine,<sup>18</sup>
- društvo sodeluje z različnimi arhivskimi ustanovami v državnem in mednarodnem prostoru, predvsem z Arhivom Republike Slovenije,<sup>19</sup>
- člani društva so strokovno usposobljeni za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom.<sup>20</sup>

Ob poizvedovanju pri drugih slovenskih ustanovah, ki hranijo fotografije, smo ugotovili, da pri obravnavanju tovrstnih fotografij enotne prakse skorajda ni oziroma je na splošno prakse dokaj malo. Ugotovili smo, da je večina ustanov digitalizacijo steklenih negativov v obdelavo doslej prepustila<sup>21</sup> poklicnim fotografom in fotografskim studiem (z minimalnimi zahtevami glede podrobnega metodološkega pristopa ali upoštevanja kakršnihkoli standardov, predvsem pa brez zahteve po poročilu o načinu dela in razlogih za posamezne odločitve oziroma določeno obliko ponudbe storitev). Vsebina je bila v nekaterih primerih obdelana tako, da je s ključnimi besedami ali opisom vnesena v sistemske podatkovne sezname.<sup>22</sup> Javno dostopni katalogi so najbolj pogosto omejeni na sezname slik, ki so bile javno razstavljene ali objavljene, fototeke pa pogosto niso stvarno, krajevno ali osebno indeksirane.

<sup>18</sup> Informacijski sistem in podatkovna zbirka *Ars organi Sloveniae – Orgelska umetnost na Slovenskem* na <http://arsors.org>.

<sup>19</sup> Društvo z ARS sodeluje predvsem v zvezi s promocijo Ravnikovega celovečerca iz leta 1931, ki je bil prvič prenešen na digitalni medij prav v društvu Jarina Bohinj za potrebe Triglavskega narodnega parka.

<sup>20</sup> ZVDAGA; Pravilnik o strokovnih izpitih na področju varstva kulturne dediščine in varstva arhivskega gradiva.

<sup>21</sup> V času projekta, od decembra 2013 naprej, so sicer že na voljo Smernice za zajem dolgotrajno ohranjene in za dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki (Gazdič s sod.: *Smernice za zajem*), ki obravnavajo tudi fotografsko gradivo.

<sup>22</sup> Arhivi, galerije, muzeji, ZVKD in INDOK-center Ministrstva za kulturo uporabljajo za katalogiziranje različno programske opremo. Razlike so tudi med posameznimi muzeji. Zaradi nestandardiziranih pristopov k hranjenju fotografske dediščine je oteženo tudi raziskovanje tovrstnega gradiva.

## 1.4 Fotografski negativni na steklu in Ravnik

Prvi začetki fotografije negativa na stekleni plošči<sup>23</sup> z mokrim kolodijevim premazom segajo v sredino 19. stoletja. Britanski kipar Frederick Archer je na steklo nanese kolodij, v katerega je zamešal na svetlobo občutljive srebrove soli. Leta 1871 je Richard Maddox izumil želatinsko vezivo, v katerega je zamešal na svetlobo občutljive srebrove soli, in jih nanese na stekleno ploščo. Ker je bila emulzija na svetlobo občutljivejša kot kolodij, je tako skrajšal osvetlitveni čas. Sodeč po ohranjenih ovojnih škatlah je Ravnik večinoma uporabljal proizvode Münchenskega podjetja Otto Perutz,<sup>24</sup> ki jih je kupoval v drogeriji Anton Kanc & sinova v Ljubljani.<sup>25</sup> Pozneje se je Ravnik ukvarjal večinoma s fotografijo na fotografski film, nadalje pa je izdeloval diapozitive, ki so prav tako ohranjeni v njegovi zapuščini in še čakajo na obdelavo.

## 2 Pregled stanja zbirke ter preliminarna digitalna preslikava

Obdelovano fotografsko gradivo je do svoje smrti skrbno hranil avtor sam, pozneje pa prav tako skrbno njegovi potomci. Ker večina fotografij ni bila razvita v pozitivne, so za občasne družinske ogledne uporabljali kar te plošče. Način hrambe in občasno rokovanje je pustilo nekatere posledice, ki poleg starostnega propadanja, ki je značilno za tovrstno gradivo, nakazuje tudi na potrebo po dodatnih usmeritvah za hrambo in ravnanje v prihodnosti.

### 2.1 Izdelava osnovnega seznama

Fotografsko zbirko smo ob prevzemu dokumentirali s podrobnim preliminarnim popisom,<sup>26</sup> pri čemer smo predvsem ugotovili stanje, obseg in naravo gradiva ter vrsto in stopnjo ureditve pred začetkom dela. Skupaj z dediči smo pretresli odločitve o pomembnejših vprašanjih v zvezi z zbirko, zasnovali koncept inventarja, kategorij in strukturo poročila o opravljenem delu z načini reševanja problemov, stopnjo urejenosti in napotki za nadaljnje delo, predvsem pa trajno hrambo. S tem smo pripravili osnovno projektno infrastrukturo, po kateri smo natančno beležili vse delovne faze obdelave gradiva.

Podrobnosti o posameznih fotografijah so razvidne iz kataloga/seznama, zato tu navajamo le splošno stanje. Kot že omenjeno je gradivo v obdelavo prišlo v dveh delih, in sicer v lesenem zaboju s prekati (predalčki) in v kartonskih škatlicah. Prva ocena je bila, da so bile plošče hranjene v razmeroma dobrih klimatskih pogojih, ker na nobeni od njih ni vidnih zelo obsežnih poškodb.

Več kot polovica plošč, kar pomeni vse plošče iz lesenega zaboja in 48 kosov iz škatlic, so posamezno shranjene v žepkih iz delno prozornega papirja. Plošče v zaboju so numerirane na polkrožnih zavihkih rdeče barve. Zavihki so

<sup>23</sup> V zvezi s fotografijo na steklo velja omeniti Kranjčana Janeza Puharja, ki je v *Carnioli* leta 1843 objavil poročilo o postopku nanosa svetlobno občutljivih par na steklo, ki je bil preprostejši in cenejši postopek kot daguerotipija, izumljena nekaj let prej. Puharja svetovna zgodovina fotografije sicer ne omenja, njegovih uspešnih poskusov pa doslej nikomur ni uspelo ponoviti (<http://puhar.si>).

<sup>24</sup> Otto Perutz (1847–1922) je bil češki Jud, ki je kot kemik leta 1880 ustanovil tovarno steklenih fotografskih plošč, ki jo je pozneje prevzela Agfa.

<sup>25</sup> Drogerija Anton Kanc je delovala pred I. vojno in pozneje do leta 1945 na Židovski 1. Prodajali so fotografske kamere, največ Zeiss, in različne kemikalije za fotografe, pozneje pa so se usmerili tudi v druge kemijske pripravke za kmetijstvo in podobno (povzeto po različnih časopisih, dostopno na [www.dlib.si](http://www.dlib.si), najstarejši zapis iz leta 1911, najmlajši iz leta 1944).

<sup>26</sup> Osnova za delovne postopke, povzeta po Suhadolc: Fotografija, arhivsko gradivo in arhivske fototeke, str. 60.

dveh tipov, in sicer so od številke 1 do številke 274 manjši, naprej pa nekoliko večji. Iz doslej obravnavane ostale Ravnikove zapuščine nismo mogli ugotoviti, ali je avtorjeva numeracija povezana s kakšnim obstoječim katalogom.

Negativi v kartonskih škatlicah niso bili numerirani, zato smo izvedli začasno številčenje, in sicer tako, da smo škatle po vrsti fizično označili na pokrovu z oznakami od S01 do S22, v njih pa posamezne plošče šteli od vrha navzdol, kakor so bile razporejene ob prevzemu. Fotografije so torej numerirane po načelu prvotne ureditve, kot priporoča Suhadolc,<sup>27</sup> številka pa je sestavljena iz zaporedne številke škatle, pomišljaja in zaporedne lokacije posameznega stekla (na primer S17-04 predstavlja četrto steklo v škatli številka 17).

Ugotovljeno je bilo, da zbirko sestavlja skupaj 567 negativov v različnih standardnih velikostih. Ob pripravi osnovnega kataloga je bilo opravljeno še naslednje delo:

- meritev dolžine, širine in debeline vseh stekel (standardna in nestandardna oz. obrezana),
- hitri pregled stanja in poškodb vsakega posameznega negativa (izrazite nečistoče, hujši kemijski vplivi na robovih, morebitne večje raze ali odrgnine na strani emulzije, lepljeni okviri in njihovo stanje),
- dodeljevanje začasnega naslova (če imena fotografiji ni dal avtor, ima ime zdaj predpono (d)),
- okvirno določevanje teme vsebine v 3 kategorije in 18 podkategorij,
- morebitne opombe avtorja fotografije na ovoju ali na škatli.

Preglednica 1: Prikaz razporeda fotografskih plošč v zbirki

skladišče	osnovna mera v cm	oznaka skupine	število stekel	delne vsote		opombe na ovajih
zaboj iz vezane plošče	10 x 15	LS1	82	263		
		LS2	84			
		LS3	97			
kartonske škatlice	10 x 15	S01	15	139	402	hišica
		S02	10			osebno pomembne
		S03	11			
		S04	10			PDS
		S05	13			Film Zlatorog
		S06	17			osebno pomembne
		S07	18			družinske
		S08	18			
		S09	10			hišica
		S10	17			PDS
kartonske škatlice	9 x 12	S11	14	89		
		S12	18			
		S13	15			
		S14	16			
		S15	13			Spominske
		S16	13			
kartonske škatlice	6 x 9	S17	17	52		
		S18	15			
		S19	10			
		S20	10			
kartonske škatlice	13 x 18 (12,5 x 17,5)	S21	14	24		
		S22	10			

<sup>27</sup> Suhadolc: Fotografija, arhivsko gradivo in arhivske fototeke, str. 61.

Debelina steklenega nosilca je v povprečju od 1,25 do 1,4 mm in je v nekaterih primerih različna tudi na različnih mestih posameznega stekla. Različno debelino stekla smo beležili le pri manj kot 20 ploščah in je merila od 0,97 do 2,64 mm. Debelina stekla bi bila lahko pokazatelj, za katero vrsto negativa gre. Vendar so drugi parametri, ki smo jih ugotavljali, pokazali, da gre ne glede na odstopanja debeline stekel povsod za isto tehnologijo, torej srebrovo želatinske negative na steklu (angl. Dry plate).

Kot rezultat te naloge je nastal seznam (Priloga A), ki predstavlja ogrodje za nadaljevanje dela in smo ga tekom projekta nadgrajevali s podrobnostmi za posamezne slike glede na potek dela. Seznam je tudi izhodišče za podrobnejše analize, ki so bile ali so še v načrtu.

Zaporedje navedb fotografij sekcij LS v seznamu je enako, kot je bilo dejansko v fizični zbirki ob prevzemu v obdelavo. Ovojnice se začnejo s številko 1, najvišja pa je številka 521. 6 ovojev ni označenih in smo jim zato dodelili delovne oznake: x01, x02, x03, x04, x05 in x97. Pri tem je bilo opaženo, da kar 269 zaporednih številka manjka, in sicer:

5, 7, 9, 13, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 31, 43, 44, 46, 47, 50, 58, 69, 70, 72, 73, 75, 78, 79, 81, 85, 93, 94, 98, 99, 101, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 117, 118, 121, 124, 125, 128, 130, 133, 134, 135, 138, 140, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 155, 157, 159, 162, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 179, 182, 183, 184, 188, 191, 193, 194, 195, 197, 207, 210, 212, 213, 215, 216, 218, 219, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 250, 252, 254, 255, 256, 259, 260, 261, 262, 264, 267, 273, 277, 278, 280, 281, 283, 285, 286, 289, 290, 296, 300, 302, 304, 306, 311, 313, 314, 320, 321, 322, 325, 326, 332, 333, 334, 338, 339, 340, 342, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 360, 361, 362, 365, 366, 367, 370, 372, 375, 378, 381, 383, 384, 387, 388, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 399, 401, 402, 403, 405, 407, 411, 412, 413, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 432, 433, 434, 435, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 458, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 481, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 506, 507, 508, 509, 510, 512, 513, 514, 516, 518, 519, 520.

Ob poizvedovanju ni bilo mogoče ugotoviti, ali stekla z manjkajočimi fotografijami obstajajo oziroma so obstajala, niti tega, ali so steklom v škatlicah morda kdaj pripadale katere od manjkajočih številka. V zbirki se tri številke pojavljajo dvakrat, in sicer: 95, 169 in 276. Pod številko 410 sta v istem ovoju dve povsem enaki fotografiji, kar morda kaže na to, da se je Ravnik preizkušal tudi s fotografiranjem skozi različne filtre. Ker gre za osamljen primer, plošči pa sta samo dve, smo v tej fazi izključili možnost, da bi šlo za trikromatski sistem priprave barvne fotografije. Pri posameznih fotografijah je bilo opaziti tudi druge individualne posebnosti, ki so navedene v katalogu kot opomba.

## 2.2 Čiščenje in pregled posameznih stekel

Vzporedno z izdelavo osnovnega kataloga so bila stekla delno očiščena. Čiščenje ne sodi med analitska opravila, vendar smo ga opravili že vzporedno s preliminarjem fotografiranjem. Potrebno je bilo predvsem zaradi večjih nečistoč, ki bi bile sicer vidne na preslikavah. Delo čiščenja nezahtevnih nečistoč smo v skladu s priporočili<sup>28</sup> izvedli v treh stopnjah: [1] pihanje s puhalko z obeh

<sup>28</sup> Rempel: *The Care of Black and White Photographic Collections*; Bahnemann: *The Preservation of Glass Plate Negatives*; Hess Norris: *The Proper Storage and Display of a Photographic Collection*; Fischer & Vo (Getty); Clark: *Introduction to Collection-Level Surveys and Condition*, str. 6.

strani plošč, [2] odstranitev maščobnih madežev s hrbtne strani plošče z mehko bombažno krpo ali mehkim papirjem, izjemoma rahlo navlaženo z destilirano vodo, in [3] odstranitev posameznih večjih delcev (lasje, ostanki tkanin, delci neznanega izvora) z emulzije s pomočjo mehke vatrane palčke iz čistega bombaža. Tretjo stopnjo smo izvajali pod stereomikroskopom, izvedli pa smo jo v manj kot 20 primerih. Pri suhem in vlažnem čiščenju stekla ter puhanju emulzijske strani smo uporabljali rokavice iz lateksa<sup>29</sup> brez magnezijevega silikata oz. tako imenovanega smukca, za splošno rokovanje pa bele bombažne rokavice. Čiščenje je v vseh primerih potekalo od sredine plošče navzven. Zunanjih prilepjenih robov iz različnih tipov papirja z gramaturo od 160 do 300g/m<sup>2</sup>, ki jih je namestil avtor, nismo čistili in smo jih pustili take, kot smo jih prevzeli.

### 2.3 Preliminarna digitalna preslikava

Preliminarna preslikava ima več namenov. Tako dobljene slike se uporabljajo predvsem za podrobno katalogizacijo in razporejanje, delno tudi za analizo poškodb in trajnejših nečistoč. V izogib mehanskim poškodbam smo v času izvajanja projekta uporabljali le te slike in originale pustili nedotaknjene.

Na podlagi predhodnega testiranja digitalizacije s skenerjem, za katerega smo vedeli, da bo zahtevno, natančno in zato dalj časa trajajoče delo, smo tako vzporedno ob čiščenju izvedli nekalibrirano brezkontaktno preslikavo vseh stekel. Uporabljena je bila digitalna fotografska kamera Sony A77 na fotografskem stojalu. Vsaka fotografija je bila postavljena pravokotno pred središnico objektivna na polprosojno (enotno mlečno) podlago iz pleksi stekla, skozi katerega je neposredno presevala dnevna svetloba povprečno svetlega oblačnega dneva. Svetlobno ravnotežje (WB, white balance) je bilo nastavljeno na »auto« in ga je mogoče razbrati iz metadatoteke vsake slike. Plošče so bile s fotografsko emulzijo obrnjene proti kameri in vedno postavljene tako, da je kamera zajela celotno stekleno ploščo, rob z morebitnimi napisi ali oznakami ter še manjše obrobje. Nastavitve kamere so razvidne posamezno iz arw in exif zapisov. Zapis slike je bil hkrati v arw (sony raw) in jpg formatu v ločljivosti 4000 x 6000 slikovnih pik. Rezultati so bili pozneje digitalno pretvorjeni v pozitive in služijo za potrebe pregledovanja, določevanja vsebin in katalogiziranja, predvsem zato, da se pri delu ne rokuje s samimi originali.

Preliminarni digitalni izdelek je bil poleg dveh varnostnih kopij na dveh ločenih diskih na društveni delovni postaji dodatno shranjen na DVD-plošče in arhiviran na dve drugi lokaciji, ki sta 25 in 160 km oddaljeni od prostora, kjer se je obdelava izvajala. S tem smo v najkrajšem možnem času po prevzemu gradiva zagotovili varnost vsebine Ravnikovih fotografij na steklene plošče ob morebitnem primeru elementarne ali druge nesreče.

### 2.4 Ugotavljanje in popis dodatkov

Kot dodatke smo identificirali tiste objekte ali pojave, ki jih je avtor namerno dodal že izdelani fotografski plošči. Sem štejemo okvirje iz debelejšega in običajno črnega papirja, prosojni (paus) papir za ozadje ali kot podlago za dodatno retušo, grafitno retušo neposredno na površino emulzije, retušo s praskanjem, nalepljene dodatke z napisi o avtorstvu ali vsebini, najbolj pogosto izdelane iz celuloida, napise neposredno na stekleno ploščo in tudi dodatne ovojnice, v katere so bile posamezne plošče shranjene. Obstoj dodatkov je opisan v podrobnem katalogu.

<sup>29</sup> Rösner-Mautby Meditrade GmbH, tip Gentle Skin.



## 2.5 Identifikacija nečistoč in poškodb

Pojave na vseh straneh plošč, ki jih nismo mogli povezati z običajnim originalnim stanjem nosilca, emulzije ali z vsebino fotografije, smo identificirali kot nečistoče in poškodbe. Večinoma smo jih pregledovali s prostim očesom, izjemoma s stereomikroskopom, nekatere slike z odrgninami pa preliminarno tudi s posebno obdelavo digitalne slike.<sup>30</sup> Razvrstili smo jih v tri vrste: mehanske, kemijske in biološke. Predhodno smo na osnovi pregleda rezultatov podobnih raziskav na spletu določili kategorije in jih označili s črko N ter zaporedno številko. V nadaljevanju na kratko povzemamo splošno razlago nečistoče in okvirne ugotovitve o posameznih pojavih pri vsakem od tipov nečistoč in poškodb v Ravnikovi zbirki.<sup>31</sup>

### Mehanske poškodbe:

N1. *maščobe in maščobam podobna umazanija*; izrazita na gladki stekleni strani; običajno manj opazna na strani emulzije, vendar problem pri stiku plošča na ploščo ob vodoravnem skladiščenju brez vmesnih ovojnic; z gladke strani delno odstranjena pred skeniranjem.

N2. *poškodbe stekla in odlomi*; zelo malo primerov; nekateri verjetno namerni zaradi zmanjšanja motiva; nekaj primerov zlomljenega stekla je pod papirnim okvirjem, ki pa ga papir še naprej drži skupaj.

N3. *odrgnine emulzije*; pogoste in relativno šibko vidne; večje odrgnine so bile redke, zato jih bomo v prihodnje podrobneje obdelali.

N4. *odstopanje emulzije* prisotno v redkih primerih; verjetno zaradi previsoke vlage in posledično poslabšane povezave veziva in stekla.

N5. *prstni odtisi*; pogosti na zamaščeni gladki strani stekla; na strani emulzije redkejši, vendar tu neodstranljivi oziroma vtišnjeni v emulzijo.

### Kemijske poškodbe:

N6. *srebrovo zrcaljenje* v različnih stopnjah je vidno na več kot 90 % obravnavanih negativov; gre za značilno propadanje tovrstnih fotografij; razvito v različnih merah, do 55 % površine.



*Servisno preslikavanje*

<sup>30</sup> O metodah te obdelave bomo pripravili poseben članek. Nekaj rezultatov je že objavljenih v poljudni obliki (Dobavec: O razpadanju starih fotografij).

<sup>31</sup> Podrobnosti smo obravnavali v okviru istega projekta, vendar bodo objavljene v drugem članku. Fotografije so na ogled na spletni strani <http://arhivi.jarina.org>.

N7. *pegavica* – pojav manjših ali večjih peg na površini fotografije v temno rdečih do oranžnih odtenkih (angl. Redox spots); v nekaterih primerih s koncentrično strukturo; drugi primeri kot amorfne pege z delno odstopljeno emulzijo

N8. *medla zabarvanost* – pojav rahle zabarvanosti posameznih delov fotografije; običajno rdeče ali rahlo rjave barve; rdeča niansa v nekaterih primerih vezana na določen motiv (posamezno drevo, človeška glava, travnik, drevesno deblo ...), kar daje občutek povezanosti z vsebino; zelo neobičajno.

N9. *verižna kristalizacija*; običajno povezana s srebrovim zrcaljenjem; gre za razvejane strukture kristalov, kjer je fotografska emulzija popolnoma uničena; nekateri avtorji na spletnih razpravah menijo, da gre za bakterijsko okužbo, vendar primerov nismo zasledili v strokovni literaturi, niti jih nismo podrobneje obdelali.

#### Biološke poškodbe:

N10. *delci na emulziji*, zelo verjetno organskega izvora, ki so povzročili različne reakcije, ki so kot poškodbe vidne s prostim očesom ali pod mikroskopom.

N11. *lise bakrene barve*, ki po mnenju nekaterih predstavljajo *bakterijsko okužbo*, ki poteka vzporedno z odstopanjem emulzije zaradi srebrovega zrcaljenja; domnevno gre za bakterije iz rodov *Staphylococcus*, *Bacillus* in drugih.<sup>32</sup> Bakterijski sevi so sorodni tistim, ki jih običajno najdemo v ustni votlini; ugotavljanje konkretnih podrobnosti in določevanje vrst bi preseglo društvene tehnične zmožnosti, zato ni bilo izvedeno. Smo pa kot poskus primerjali oblike plakov s fotografij različnih virov s spleta in ugotovili nekatere podobnosti.

N12. *plesnivost*; pojavlja se na območjih, ki je že spremenjeno zaradi srebrovega zrcaljenja; doslej so v strokovni javnosti znane vrste iz rodov *Aspergillus*, *Cryptococcus*, *Alternaria*, *Phoma*, *Mucor*, *Cladosporium*, *Trichoderma*,<sup>33</sup> od katerih je večina poznana iz vsakodnevnega življenja, predvsem v povezavi s hrano. Samih vrst pri konkretni zbirki še nismo ugotavljali.

Podrobnosti o identificiranih poškodbah in nečistočah za vsako posamezno steklo smo opisali v katalogu in jih statistično obdelali. Podrobni rezultati so pripravljeni za objavo na drugem mestu.<sup>34</sup>

### **3 Pregled digitalizacijskih tehnik kot utemeljitev za način skeniranja**

#### **3.1 Predhodne ugotovitve**

Digitalizacija analognega gradiva danes velja za eno najbolj pomembnih metod ohranjanja kulturne dediščine slikovnega gradiva. Ob ustreznem pristopu k delu, predvsem pa ob ustrezni hrampi in skrbi, digitalni zapis predstavlja podaljšanje ohranitve vsebine brez omejitve. Digitalizacija steklenih plošč sicer ni nov postopek, vendar se zdi, da se podrobni standardi šele pripravljajo, vsak

<sup>32</sup> Abrusci C. s sod.: Isolation and identification of bacteria and fungi from cinematographic films, str. 58, 61.; Abrusci C. s sod.: *Biodegradation of cinematographic gelatin emulsion*, str. 141.

<sup>33</sup> *Biodeterioration*, na več mestih.

<sup>34</sup> Glej spletno stran <http://arhivi.jarina.org>.

izvajalec pa skuša izvedbo prilagoditi vsebini analognega gradiva in zmožnostim.

Najprej velja poudariti dejstvo, da je posledica hitrega razvoja opazno in relativno hitro zastarevanje tehnologije opreme in postopkov, s tem pa tudi strokovnih člankov. Na drugi strani je opazno nesorazmerje med navdušenjem nad tehnologijo in fizično kakovostjo fotografij ali njihovo dejansko uporabo oziroma potencialno uporabnostjo. Pred obravnavo in utemeljitvijo odločitev bomo zato v luči teh dveh pojavov na kratko pogledali tri področja pri skeniranju: kontaktno tehnologijo, ločljivost in predprogramsko obdelavo.

## 3.2 Tehnologija

### 3.2.1 Kontaktna tehnologija

V obdobju zadnjih 20 let beležimo nesluten razvoj skeniranja. Nekatere tehnologije, ki so bile prej znane le v profesionalni sferi fotopomnoževalk<sup>35</sup> oziroma bobenskih ali ploskovnih visokoresolucijskih skenerjev, kjer je iz optičnih razlogov bilo potrebno uporabljati vmesni fluid,<sup>36</sup> so se postopno selile na polprofesionalno in tudi amatersko raven. Vse več profesionalnih naprav je omogočalo dokaj kakovostno suho skeniranje. Ta razvoj je izredno pomemben predvsem za možnost skeniranja steklenih plošč. V prid strogemu izogibanju vsakršnemu kontaktu emulzijske strani plošče z drugimi reagenti obstajajo tudi drugi razlogi. V raziskavah zadnjih 15 let je bilo ugotovljeno, da so za izdelavo fotoobčutljivih emulzij in razvijanje fotografij doslej uporabljali vsaj 150 postopkov.<sup>37</sup> Pri tem so kot nosilci za negative nastopale kovine, prav tako steklo, pozneje pa so prevladale spojine na osnovi celuloze, tako imenovani celuloid in papir v različnih izvedbah. Čeprav so postopki, ki jih je uporabljalo podjetje Perutz, načeloma znani in standardni, iz Ravnikove zbirke ni mogoče zanesljivo razbrati natančnega časovnega nastanka plošč in uporabe morebitnih kemijskih podstandardov. Poleg tega je časovna oddaljenost nastanka fotografij, ki je približno 100 let, bistveno različna od časa ugotavljanja učinkov različnih sodobnih snovi, npr. razpršil pri fluidnem skeniranju na takratno fotografsko emulzijo.

### 3.2.2 Ločljivost

Pri skeniranju fotografij gre za linearno skeniranje, kjer se med odčitavanjem svetlobno občutljive diode fizično ali optično gibljejo po zaporednih pasovih ali črtah. Gostota odčitavanja se meri v pikah na palec po obeh pravokotnih oseh. Ker tako nastanejo slikovne pike, ki so najmanjši del informacije o sliki, se v praksi uporablja tudi izraz pik na palec (angl. dpi, dots per inch).

Napredek tehnologije danes omogoča zelo visoke ločljivosti, tudi več deset tisoč dpi. V 90. letih so bili za polprofesionalno raven na voljo suhi skenerji

<sup>35</sup> PMT ali Photomultiplier tube, popularno bobenski skener, je naprava z izredno barvno natančnostjo in visoko ločljivostjo skeniranja. Senzor niso CCD-diode, ampak fotoobčutljive elektrone, "žarnice".

<sup>36</sup> Na primer Kami SMF (scanner mounting fluid) v obliki razpršila je izdelan na osnovi nafte, ki zmanjša difrakcijo svetlobe, izboljša ostrino in odpravlja učinek Newtonovih obročev. Fluid tudi zapolni raze in nepravilnosti filma ali stekla. Načelno ne poškoduje emulzije na filmu, vendar so učinki ugotovljeni le za 20 let. Nekdaj so ga zelo priporočali za arhivsko skeniranje negativov.

<sup>37</sup> Stulik & Kaplan: *Alternative Process Photography and Science meet at the Getty*; Gržina & Kela: *Ljetna škola Fundamentals of the Conservation of Photographs*, str. 207.

z optično ločljivostjo do 300 dpi. Danes je z različnimi namestitvami diod ter nadzorom mehanskih in optičnih delov mogoče za zmerno ceno ploskovnih skenerjev skenirati večje prosojne materiale do 6400 dpi.<sup>38</sup> Za potrebe laika formatov 24 x 36 mm so v uporabi tudi večje resolucije, vendar ti skenerji med sevalnikom svetlobe in fotoobčutljivimi elementi nimajo nujno dodatne podporne steklene plošče, kakršno imajo bobenski ali ploskovni skenerji.

Dostopnost visoke ločljivosti je zelo vabljiva za arhiviranje, kjer za razliko od konkretne uporabe, kakor to poznamo na področju grafičnega oblikovanja, govorimo o potencialni uporabnosti v prihodnosti. Tu se postavlja več vprašanj. Dejstvo je, da se fizični analogni mediji nepovratno starajo in s tem nepopravljivo izgubljajo kakovost. Digitalna tehnologija omogoča, da stanje zamrznemo na določeni časovni točki, vendar pri pretvorbi pride do spremembe informacije. A ta pretvorba ni prva. Osnova je namreč objekt, ki je fotografiran, fotografija sama pa je že približek. Ker prav pri fotografiji dobro poznamo, da gre pri tehnologijah medija za različne stopnje granulacije, bi lahko trdili, da je fotografija dejansko že nekakšen poldigitalni medij. To pomeni, da se pri skeniranju na določeni točki natančnosti srečata ločljivost izvirne fotografije in ločljivost skenerja in da skeniranje pri zviševanju ločljivosti skeniranja ne zvišuje, prav tako tudi količine ali kakovosti informacije. Raziskave kažejo, da je ta ločljivost pri fotografskih ploščah z emulzijo na osnovi srebrovih soli med 25 in 30  $\mu\text{m}$ ,<sup>39</sup> kar preračunano v slikovne točke pomeni ločljivost 800 do 1000 dpi.

Sodelujoči so do tega projekta imeli neposredne izkušnje s skeniranjem za amaterske in polprofesionalne<sup>40</sup> namene (dokumentiranje, publikacije, razstave, plakati ...) z diaskenerjem Canon FS4000<sup>41</sup> in ploskim skenerjem Epson Perfection 1200,<sup>42</sup> ki sta v času nakupa sodila v polprofesionalno kategorijo. Skenerja nista akreditirana pri Arhivu RS, kar pa ne pomeni, da ne bi zadostila vsem pogojem, ki jih predvidevajo ETZ in Splošni pogoji za izvajanje akreditacije.<sup>43</sup> Ker v priporočilih slovenskih organizacij in Registra akreditirane programske in strojne opreme nismo uspeli najti ustrezne opreme, smo se ravnali po načelu »po svetu razširjena oprema,« ki jo Arhiv RS sicer delno upošteva pri postopkih akreditacije predvsem programske opreme.

Osnova za iskanje so bila priporočila in standardne zahteve, kakršne uporabljajo različne organizacije, ki po svetu hranijo ali obdelujejo fotografsko gradivo. Tako je v priporočilih Ameriškega združenja zgodovinarjev ustrezna ločljivost za prosojna fotografska gradiva 800 dpi.<sup>44</sup> Astronomi imajo s skeniranjem veliko različnih izkušenj, predvsem pa ogromno število posnetkov.<sup>45</sup> Sodelavci

<sup>38</sup> Primer Epson v700.

<sup>39</sup> Simcoe: High-Precision Scanner for the Harvard, str. 24.

<sup>40</sup> Profesionalni ploski suhi skenerji so redki in trenutno razmeroma težko dobavljivi. Nekatere ustanove po svetu in tudi pri nas še imajo nekaj takšnih primerov, ki jih je skoraj nemogoče vzdrževati. To so npr.: UMAX PowerLook 3000 (4000 €) Tekgraf TDS serija ali Kodak IQsmart oziroma Fuji pod znamko FineScan. Cena aparata presega 12.000 €, obvezna pa je letna vzdrževalnina, ki znese okrog 2000 €.

<sup>41</sup> Trivrstni CCD-senzor: Živosrebrni fluorescenčni vir svetlobe. Optična in strojna ločljivost 4000 dpi. 14-bitna barvna globina na posamezni kanal, 8 bitov na izhodu (16-bitna ekstrapolacija z nekaterimi programi); IR-senzor (po navedbi proizvajalca; www.canon.com). S posebnim krmilnim postopkom v gonilniku je mogoče po nekaterih podatkih doseči 6000 dpi. (Opis programske opreme VueScan; www.hamrick.com).

<sup>42</sup> Barvni linijski CCD-senzor. Optična ločljivost 1200 dpi; strojna ločljivost 1200 x 2400 dpi. Barvna globina 36 (3 x 12) bit interno, 24 (3 x 8) bit na točko na izhodu (po navedbi proizvajalca; www.epson.com).

<sup>43</sup> Pri delu smo sicer ugotovili, da na ARS ni akreditiran noben skener za zajem prosojnih gradiv. Razlog za to je verjetno povezan z relativno majhnim obsegom obravnave tovrstnega gradiva.

<sup>44</sup> Tanya March v *Scanning Historical Images*, 2012, navaja: »Some archives scan the original to the highest limit of the original: glass plate negative or lantern slide are 800 DPI, photographic negatives or slides (positives) are 2400 DPI.«

<sup>45</sup> Sonnenberg ima npr. 270.000 plošč, Harvard pa okrog 600.000 (Simcoe: High-Precision Sca-

Maria Mitchell observatorija so skenirali del plošč na ločljivost 840 ppi, del na 2500 ppi,<sup>46</sup> observatorij Nikolaev je začel 2007 na ločljivosti 600 dpi, od 2011 pa nadaljujejo na 1200 dpi,<sup>47</sup> v Heidelbergu 2550 dpi.<sup>48</sup> Sodelavci Vatikanskega observatorija in drugih italijanskih observatorijev trdijo, da 1600 dpi zadostuje le za nekatere meglice.<sup>49</sup> Nekatere knjižnice za skeniranje enovitih zbirk fotografskih plošč ne navajajo podrobnih podatkov, ampak se za ločljivost odločajo sprti, glede na kakovost gradiv, ki jo določajo iz pred tem natančno analiziranega vzorca.<sup>50</sup> Priporočila Arhiva Slovenije so za diapozitive in steklene plošče minimalno 3200 dpi, za skeniranje Leica formata pa 4800 dpi ločljivosti. Transparentne materiale (diapozitivi, steklene plošče ...) je priporočljivo skenirati v 16-bitni barvni globini (48-bitna barvna lestvica), da se ohrani vse podatke iz kontrastnega obsega prosojnega originala.<sup>51</sup> V navedenih objavah ni zaslediti, da bi pisci uporabljeno ločljivost izbrali na podlagi fizikalnih/optičnih lastnosti fotografije, ampak verjetno na osnovi metode približevanja in ocenjevanja.

V svetu obstaja kar nekaj raziskav, ki skušajo priporočenim ločljivostim dati znanstveno utemeljitev. Image Science Associates iz Rochesterstra v ZDA so izvedli analizo s pomočjo kalibriranih profesionalnih skenerjev in ob upoštevanju dejstev, da je fotografski negativ vmesni in ne končni medij in da so bile leče pri fotografskih kamerah v potrošniškem cenovnem razredu slabše, kot so danes. Zavedali so se tudi dejstva šuma oziroma ozadja, ki je za vsako fotografsko tehniko unikatno<sup>52</sup> in po njihovem mnenju odločilno vpliva na današnjo percepcijo kakovosti. Rezultat analize je pokazal, da je pri sivinskih negativih na osnovi srebrovih soli iz prve polovice 20. stoletja 800 dpi pri idealnem skenerju zadostna natančnost in se nad njo informacija o kakovosti ne povečuje. Ker skenerji optično in tehnično niso idealni, predlagajo 50 % toleranco, torej 1200 dpi. Za izpopolnjene steklene plošče, ki so bile posnete verjetno z optično in tehnično boljšimi kamerami v drugi polovici stoletja, predlagajo 2800 dpi ločljivosti.<sup>53</sup> Vse, kar je več od omenjene vrednosti, ne povečuje kakovosti, ampak le porabljen čas in količino prostora za shranjevanje.

### 3.2.3 Predprogramaska obdelava fotografske informacije

Na amaterski ravni večina analogno-digitalnih pretvornikov uporablja algoritme, ki izdelek naredijo všečen in so uporabniku skriti. Na področju slikovnega materiala gre najbolj pogosto za ojačenje barv in digitalne ostrine oziroma lokalnega kontrasta. Mnogi aparati končnemu uporabniku niti ne omogočajo pridobiti osnovne informacije. V svetu fotografskih kamer se na polprofesionalni ravni vedno več uporabljajo surovi formati, tako imenovani RAW,<sup>54</sup> pri skenerjih pa je to redkeje. Tudi standardi<sup>55</sup> dajejo prednost izmenjevalnim for-

---

nner for the Harvard).

<sup>46</sup> Strelinsky: Update on Plate Digitization Project at the Maria Mitchell Observatory, str. 7.

<sup>47</sup> Protsyuk s sod.: *Plate archive of Nikolaev Astronomical Observatory*, str. 7.

<sup>48</sup> Rothmeier: Publishing Scanned Plates Using DaCHS, str. 8.

<sup>49</sup> Status of the Digitization of the Archives of Plates of the Italian Astronomical Observatories and the Specola Vaticana, str. 10.

<sup>50</sup> Bahnemann: *The Preservation of Glass Plate Negatives*.

<sup>51</sup> Gazdić s sod.: *Smernice za zajem*, str. 22, 23. Ali za temi podatki obstaja kakšna analiza obstoječih plošč, ni znano. Verjetno pa je tako visoka ločljivost navedena na podlagi izkušenj s sodobnimi diapozitivi in ne steklenimi ploščami.

<sup>52</sup> Williams: Establishing Spatial Resolution Requirements, str. 2.

<sup>53</sup> Williams: Establishing Spatial Resolution Requirements, str. 6.

<sup>54</sup> Surovi ali RAW-formati so najpogosteje standardizirani le v okviru določene blagovne znamke in med seboj niso berljivi. Pogosto je zapis patentiran in zaščiten ter ga lahko bere le specialna programska oprema, vezana na izdelovalce strojne opreme.

<sup>55</sup> ETZ (ETZ I. Priloga 1, 2013: 12) navaja zahtevo za dolgoročno hrambo brez izgub TIFF (ISO

matom datotek pred surovimi. Ključni problem predprogramske obdelave je, da uporabniki pravzaprav ne vemo, kaj se z informacijo dogaja, in da tudi surovi format ni nujno osnovna informacija. Dejstvo je le, da iz njega proizvajalec (verjetno) lahko dobi osnovno informacijo in da je surovi format najboljša možna rešitev.

## 4 Digitalizacija slikovnega gradiva

Osrednja naloga te faze projekta je bila digitalizacija, h kateri smo pristopili na podlagi pričakovanj, pregleda izkušenj drugih izvajalcev in tehničnih možnosti, opisanih v prejšnjem poglavju.

### 4.1 Odločitev za opremo

Na podlagi navedenih ugotovitev smo za digitalno pretvorbo Ravnikovih fotografij s steklenih plošč skušali najti najboljše rešitve, ki so v največji možni meri izrabile dostopno strojno in programsko opremo ter časovno in stroškovno optimizirale delovne postopke. Na podlagi primerjave vseh zgoraj navedenih raziskav in ugotovitev je bilo zaključeno, da je za arhivske potrebe Ravnikovih negativov nujno skeniranje z ločljivostjo vsaj 1200 dpi. Ob upoštevanju dejstva, da stari Epson Perfection 1200 zmore strojno in optično prav toliko, bi obstoječa oprema zadostovala. Vendar je bilo treba pri tem upoštevati še tri dodatna dejstva, in sicer, da so navedbe proizvajalcev o zmogljivosti opreme v tem kakovostnem razredu običajno idealizirane, da fizične meritve kažejo odstopanje dejanske ločljivosti od deklarirane<sup>56</sup> in da se stekleni oporni površini med objektivom in senzorjem ne moremo izogniti.<sup>57</sup> Torej je smiselno končno izhodišče, da mora skener omogočati snemanje z vsaj 2 x višjo resolucijo od zahtevane. Glede ostalih zahtev, kot so na primer barvna globina, tip osvetlitve (LED ali fluorescenca), globinska ostrina, sivinska gostota, kalibriranje, zapis formata ipd., ki so pri drugih izvajalcih večinoma enotne, smo se ravnali po njihovih priporočilih. Po podrobnem poizvedovanju in primerjavah sta se za primerna pokazala predvsem dva tipa, in sicer HP-serija 8000 in Epson serija V700. Iz finančnih in splošno uporabnih razlogov smo se odločili za HP-scanjet 8300, ki skupaj s priloženo programsko opremo SilverFast Ai ter možnostjo kalibracije omogoča delo na zahtevnejši polprofesionalni ravni. Skener ima t. i. Triple senzor,<sup>58</sup> 4800 dpi strojne in optične ločljivosti, barve pa zajema do 16-bitne globine na posamezni kanal. Nabava povsem novega skenerja ima tudi to prednost, da posamezni deli opreme (zaradi npr. dalj časa trajajoče uporabe) niso izrabljeni: predvsem da optični deli in svetlobni vir niso utrujeni ali poškodovani, mehanski deli pa destabilizirani zaradi morebitnega prenašanja ali premikov.

Kljub natančni pripravi in proučitvi tehnologije, arhivskih standardov in priporočil ter vseh parametrov, ki bi lahko vplivali na kakovost izdelka ali bi morda celo vplivali na spremembe izvirnega gradiva, je bilo treba sprejeti ne-

---

12639 ver. 6), PNG (ISO/IEC 15948:2004), JPEG2000 (ISO/IEC 15444), z izgubami pa JPEG (ISO/IEC IS 10918-1).

<sup>56</sup> Steinhoff: *Scanning Negatives and Slides*, str. 27.

<sup>57</sup> Na trgu nismo našli skenerjev za prosojna gradiva večjih formatov, ki bi delovala po principu profesionalnih skenerjev za diapozitive, kjer je med medijem in tipalom samo zrak in zato praktično nobenih motenj.

<sup>58</sup> Triple sensor technology pomeni, da ena linija senzorjev deluje kot sivinski čitalec za hitro odčitavanje, dve liniji barvnih senzorjev pa delujeta tako, da prvi skrbi za hitrost in kakovost zajema podatkov, drugi pa za visoko ločljivost (navedba proizvajalca, HP).

kaj kompromisov. Poleg podrobno opisanih dejstev, ki se tičejo ločljivosti končnega digitalnega izdelka, velja omeniti, da je bilo v času skeniranja predvsem treba paziti na jasno opredelitev glede dolžine izpostavljenosti posamezne fotografije močni svetlobi skenerja, na nujnost preprečitve kontakta emulzije s stekleno ploščo skenerja in na smotrno časovno razporeditev dela.

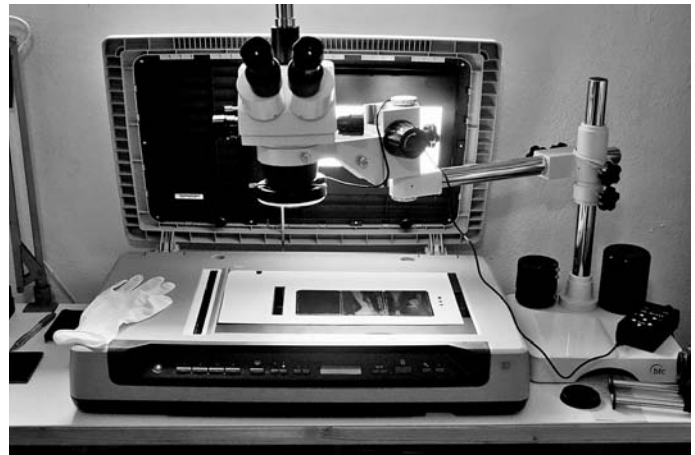
#### 4.2 Neposredna priprava gradiva

Digitalizacija prosojnega fotografskega gradiva lahko poteka na različne načine, v vsakem primeru je potrebno predvsem upoštevati lastnosti in ohranjenosti gradiva samega. Plošče, ki smo jih obdelovali, so v celoti solidno ohranjene, v zbirki nismo našli nobene razbite, prav tako v času obdelave ni prišlo do nobenih mehanskih poškodb.

Plošče so bile pred skeniranjem in po njem shranjene v originalni embalaži, celotna zbirka pa je bila shranjena v posebnem zaboju in v temnem prostoru pri temperaturi med 16 in 19° C ter izpostavljena relativni vlagi med 40 in 60 %. Razmere v prostoru smo nadzorovali in beležili s priročnim kombiniranim termometrom in vlažmerom s spominom. Meritve razmer so del rezultatov projekta.

Kot smo navedli, so bile fotografske plošče že očiščene v predhodnih stopnjah, zato je bilo pred skeniranjem opravljen le hiter pregled in v nekaterih primerih odpihanje prašnih delcev z ročno fotografsko puhalko.

Delovne razmere v laboratoriju so bile običajne delovne sobne razmere pri temperaturi med 21 in 24° C in relativni vlažnosti okrog 70 %. Za takšno ravnanje smo se odločili zato, ker s tem v času projekta nismo bistveno spreminjali razmer, v kakršnih so bile fotografije doslej shranjene pri lastnikih (kar naj bi ustrezalo naši shrambi), niti od razmer občasnega pregledovanja (kar naj bi ustrezalo našim pregledovanjem in obdelavi). Vsaka posamezna plošča je bila zunaj prvotne embalaže največ 14 minut, od tega v skenerju od 7 do 13 minut, odvisno od velikosti in s tem povezanega časa skeniranja. Nastavitve smo s predogledom preverjali pri vsaki 15. plošči v seriji LS oziroma vsakič pri eni od plošč, običajno pri prvi v vsaki posamezni škatlici. To pomeni, da je bilo nekaj plošč v skenerju izpostavljeno nekaj sekund trajajoči dodatni svetlobi. Delovna plošča mize, na kateri smo izvajali celoten postopek, je bila prekrita s plastiko Forex bele barve, kot začasno odlagališče za fotografije pa smo uporabili očiščeno večje stekleno. Plošče



*Podroben pregled površine steklenih plošč tik pred skeniranjem*

so se takoj po postopku v enakem zaporedju vračale v originalno embalažo in v priročno skladišče.

Nekatere plošče, predvsem tiste, za katere smo načrtovali dodatno obdelavo znakov staranja, nečistoč ali okvar, smo tik pred skeniranjem dodatno pregledali s stereomikroskopom, pri čemer smo uporabili odsevno svetlobo skenerjeve luči. Nekateri pojavi so bili ob tem tudi fotografirani.

### 4.3 Priprava skenerja

Skener je bil pripravljen na vodoravni površini, kar smo sproti preverjali s pravokotno postavljenima vodnima tehtnicama. Ocenili smo, da teža naprave omogoča dovolj stabilno delovanje.

Pred vsakim sklopom skeniranja smo preverili oziroma izvedli pozicijsko in barvno oziroma sivinsko kalibracijo v skladu z navodili proizvajalca skenerja in s priloženo opremo. Uporabljena je bila kalibracijska kartica proizvajalca LaserSoft Imaging z oznako IT8.7/2-1993 2010:04 (R100409). Ker je oprema nova, domnevamo, da takšno kalibriranje zadosti potrebam arhivskega skeniranja.

Na stekleni plošči skenerja smo izdelali nosilce v štirih dimenzijah, glede na velikost plošč. Nosilec v obliki šablone je posnemal originalne nosilce, priložene skenerju, ki sicer dimenzijsko niso povsem ustrezali nekoliko različnim dimenzijam obdelovanih plošč. Posnemanje je potrebno zaradi delovanja skenerja, saj nekatere parametre odčita iz odseva v času skeniranja in nekatere luknje v šablono tudi vplivajo na krmiljenje snemalne glave. Naši nosilci so bili dvoplastni, in sicer je bila spodnja plast iz kartona debeline 0,26 mm, zgornja pa iz plastike debeline 0,7 mm. Na ta način smo dosegli odmik plošče z emulzijo od steklene plošče skenerja, hkrati pa poskrbeli za lažje in varnejše rokovanje s fotografijami. Šablone so onemogočale stik operaterja s stekleno ploščo skenerja in s tem onemogočale morebitne madeže, ki bi se lahko prenašali z zunanjo površino rokavic. Kompromis, ki smo ga pri tem naredili, je, da sta pri končnem rezultatu v celoti odrezana dva roba fotografije (približno 1 mm na vsaki strani), in je tako pri teh izdelkih izgubljen del informacije. Kot opravičilo za kompromis velja navesti dejstvo, da smo na tem mestu izgubljeno informacijo že digitalizirali pri servisnem fotografiranju, ki je opisano zgoraj.

Neposredno pred skeniranjem posamezne fotografske plošče smo vedno pregledali stekleno površino skenerja in jo po potrebi očistili s puhanjem ali brisanjem.

### 4.4 Nastavitve programske opreme

Skeniranje je bilo izvedeno s pomočjo programskega vmesnika SilverFast Ai (vers. 6.6.2r5) za HP-skenerje. Preizkusili smo različne nastavitve in na koncu izbrali najbolj optimalno nastavitvev, pri čemer smo upoštevali prednastavljene možnosti za negative na suhe steklene plošče, načrtovano natančnost in kakovost. Podrobnosti nastavitve so navedene v prilogi E.

### 4.5 Rezultat

Digitalizacija fotografskih plošč je potekala v spomladanskem času leta 2014. Nastalo je 581 datotek v negativu, v 16-bitni sivinski barvni skali in v formatu .tiff, ki predstavlja surov format programa SilverFast. Tovrstni tiff je nekoliko prilagojen standard običajnega tiff formata, a ga je mogoče pregledovati z vsako programsko opremo, ki lahko bere format tiff. Datoteke so označene



zaporedoma s številkami, za povezavo z oznakami v izvorni zbirki pa smo poskrbeli v katalogu (PRILOGA B), kjer navajamo obe oznaki.

Datoteke so se sproti shranjevale na trdi disk osebnega računalnika. Po vsaki seji se je rezervna kopija napravila na zunanji trdi diske, ki je bil v času projekta shranjen v drugem prostoru. Ob koncu projektne faze skeniranja so bile vse nastale datoteke dodatno posnete na DVD-diske, ki se zdaj hranijo na zasebni lokaciji, ki je 160 km oddaljena od ostalih dveh kopij. Društveni interni akti predpisujejo obveznost pregledovanja vseh digitalnih arhivov enkrat letno.

## 5 Okvirno ugotavljanje vsebine

Vsebina fotografije je bistvena informacija, ki jo je avtor zapustil o določeni stvari, dogodku, ljudeh ali pokrajini, ki jih je fotografiral. Vsebino je mogoče na primarni ravni ugotavljati iz fotografije same, napisov na ali ob fotografijah ali morebitnega avtorjevega kataloga. Na sekundarni ravni se vsebine določajo na osnovi pričevanj poznavalcev ljudi, pokrajine ali dogodkov oziroma na osnovi vsebine, ki je povezana s povezanimi vsebinami. Na podobne načine je mogoče fotografije tudi ustrezno datirati ali vsaj umestiti v določeno časovno obdobje.

V okviru te faze projekta se z vsebino nismo poglobljeno ukvarjali. Podrobnosti načrtujemo objaviti na spletni strani <http://arhivi.jarina.org>. Delni rezultat je viden iz kataloga, kjer so navedeni naslovi fotografij, kakršne jim je dal avtor, oziroma delovni naslovi, kakršne smo jim iz praktičnih razlogov določili v okviru tega projekta. Poleg naslova fotografije o vsebini priča tudi vsebinska podkategorija. V tej fazi smo jih določili 18, glede na vsebino pa je bila posamezna fotografija lahko uvrščena na več področij. Večino podkategorij smo določili na osnovi oznak, ki jih je na škatlice navedel avtor sam, deloma pa po pogovoru z dediči oziroma skrbniki zbirke. Za boljšo usklajenost s prakso slovenskih arhivov<sup>59</sup> smo pozneje podkategorije združili v tri kategorije: doku-

Razpredelnica 2: Kategorije vsebine fotografij (mnoge smo uvrstili v dve kategoriji).

	oznaka	podkategorija	število	opomba
portreti (378)	o	osebne in družinske	155	pri še živečih je treba upoštevati zakonodajo o varstvu osebnih podatkov
	k	skupina	113	več oseb; izhodišče za raziskavo, katere osebe so upodobljene; paziti na osebne podatke
	a	učenci, akademija	3	
	r	portret	48	gre za eno osebo, obraz ali je cel človek
žanrske (128)	h	humor	11	
	d	dogodki	48	
	v	I. sv. vojna	30	
	g	glasba	19	deloma povezano s kategorijo a
	f	film (vkz)	14	V kraljestvu Zlatoroga
	e	etno dogodki	6	
dokumentarne (638)	v	voščilnica	30	
	m	makro	5	
	i	interier	51	paziti pri zasebnih prostorih
	t	tehnika	42	
	p	pokrajina	376	
	s	preslikava	10	preslikave že obstoječih fotografij, slik ipd.
	z	planinske koč, hoteli, profane zgradbe	68	
	c	sakralni objekti	56	

<sup>59</sup> Osebne konsultacije v Arhivu RS.

mentarno, žanrsko in potretno fotografijo. Razpredelnica v nadaljevanju prikazuje kategorije in seštevek fotografij, ki smo jih v posamezno od njih uvrstili.

## 6 Zaključek

Fotografska dejavnost Janka Ravnika predstavlja pomemben del njegove vsestranske ustvarjalnosti. Njegove fotografije so bile objavljene kot slikovno gradivo v različni planinski literaturi, od knjižnih del Juliusa Kugyja, drugih poljudnih in leposlovnih del, do rednih objav v Planinskem vestniku. Posamezni motivi so romali do razstav v Londonu in New Yorku. V okviru tega projekta obdelujemo njegovo zapuščino negativov na steklenih ploščah. To še zdaleč ni vse. Njegov fotografski opus namreč obsega še druge vrste fotografij, črno-bele fotografije na različnih nosilcih in barvne diapozitive, ki jih je ustvarjal predvsem v zadnji tretjini svojega obdobja in jih javnosti prikazoval ob različnih priložnostih. Čeprav gre za enotno in neprekinjeno ustvarjalnost, se zavedamo, da gre pri steklenih ploščah z želatinsko emulzijo za zaključen opus, ki je za slovensko javnost pomemben z dokumentarnega in umetniškega stališča, pri arhivski obdelavi, predvsem skeniranju in pri njihovi trajni hrambi, pa je smiselno ločevati posamezne tipe fotografskih tehnik.

Obdelano in tukaj predstavljeno slikovno gradivo na steklenih ploščah je trenutno v procesu dodatnega pregleda glede poškodb in vzpostavljanja sledenja napredovanju različnih oblik propadanja, ki je značilna za tovrstne materiale. Podrobna analiza poškodb in stanja bo opravljena večinoma na digitalnem gradivu, saj smo poleg servisne fotografije in skenograma vsake posamezne fotografije posneli tudi sliko pod kotom 45°, iz katere je mogoče jasno razpoznavati in tudi meriti večino znakov starostnih sprememb.

Glede vsebine se bo projekt nadaljeval s prepoznavanjem doslej neznanih oseb in objektov na posameznih fotografijah. Pri tem računamo na sodelovanje drugih ustanov, predvsem Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani, Planinske zveze Slovenije ter avtorjevih dedičev, sodelavcev in prijateljev v Sloveniji in v tujini. Predvideno je geokodiranje z navedbo lokacije fotografa in smeri ter kota fotografije.

Zaradi bogate vsebinske in kakovostne ter raznovrstne tehnične vrednosti fotografij bi bilo vsekakor priporočljivo, da se celotna zbirka prenese v depo kakšnega od uradnih arhivov z dobro prakso za trajno hranjenje. Hkrati je treba razumeti, da prav te plošče predstavljajo dedičem veliko družinsko dragocenost. Ob ustreznem načinu hrambe se bo Ravnikova dediščina lahko ohranila v prihodnje tudi ob zasebni hrambi, za javnost pa bo celotna vsebina lahko dostopna v digitalni obliki. Tudi informacije nekaterih izobraževalnih delavnic kažejo, da raziskovalci v svetovno znanih inštitucijah na področju poznavanja in skrbi za fotografije posvečajo vse več pozornosti hranjenju. Pri tem iščejo tudi najustreznejše možnosti za trajno hrambo zasebnih fotografij družinskih zbirk v zasebnih prostorih.<sup>60</sup>

Podobe, ki jih je Janko Ravnik ujel v svojem bogatem ustvarjalnem življenju skozi objektiv fotografskih kamer, predstavljajo neprecenljiv dokument preteklosti v njenih dogodkih, stvareh in ljudeh. Materiali, na katere je fotografije posnel, so bili kakovostni, zato so še danes ohranjeni v celoti. Vseeno so fotografije zaradi materialov, ki jih sestavljajo, podvržene spremembam, ki sčasoma zbrisajo tudi vsebino. V okviru projekta smo z digitalizacijo vsebino ohranili, hkrati pa skušali v kar največji možni meri usmeriti sedanje in bodoče skrbnike tako, da se bo lahko dlje časa ohranjalo tako analogne kot digitalne fotografije – ne le za danes, ampak tudi za prihodnje rodove in tehnologije.

<sup>60</sup> Planinc: Delavnica, namenjena spoznavanju reševanja poplavljenih fotografij, str. 389.

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

---

#### **INDOK-center Ministrstva za kulturo RS**

- Košir, Metka: osebna korespondenca.

### PREDPISI

---

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) (Uradni list RS, št. 30/2006).

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG) (Uradni list RS, št. 86/2006).

Pravilnik o določanju rokov hranjenja dokumentarnega gradiva v javni upravi (Uradni list RS, št. 52/2009).

Pravilnik o strokovnih izpitih na področju varstva kulturne dediščine in varstva arhivskega gradiva (Uradni list RS, št. 101/08 s spremembami Uradni list RS, št. 23/13).

### INTERNET

---

- <http://arsq.gov.si>.
- <http://europeana.eu>.
- <http://www.canon.com>.
- <http://www.kd100let.si>.
- <http://www.muzej-nz-ce.si>.
- <http://www.muzej-nz-ce.si/fototeka/fototeka-pelikan.html>.
- <http://www.ng-slo.si>.
- <http://www.ng-slo.si/si/o-narodni-galeriji/kustodiati>.
- <http://www.siranet.si> SIRAnet.
- <https://www.epson.com>.
- <https://www.hamrick.com>.
- <https://www.imagepermanenceinstitute.org>.
- <http://puhar.si>.
- <http://arhivi.jarina.org>.

### STANDARDI

---

ISO 18902:2007 Imaging materials — Processed photographic films, plates and papers — Albums, framing and storage materials.

ISO 18916:2007 Imaging materials — Processed imaging materials — Photographic activity test for enclosure materials.

ISO 18918:2000, Imaging materials — Processed photographic plates — Storage practice.

ISO 14523:1999 Photography — Processed photographic materials.

General international standard archival description v prevodu Olge Pivk V: *Arhivi* 23 (2000), št. 2, str. 117–128.

IFLA Principles for the Care and Handling of Library Material. FLA-PAC, Pariz. Slovenski prevod 2005, Filozofska Fakulteta in Arhiv RS, str. 80–88. <http://www.ifla.org/publications/node/8712>.

## LITERATURA

- Abrusci, C., A. Martin-Gonzalez, A. Del Amo, F. Catalina, J. Collado, G. Platas: Isolation and identification of bacteria and fungi from cinematographic films. V: *International Biodeterioration & Biodegradation* 56 (2005), str. 58–68.
- Abrusci, C., A. Martin-Gonzalez, A. Del Amo, F. Catalina: Biodegradation of cinematographic gelatin emulsion by bacteria and filamentous fungi using indirect impedance technique. V: *International Biodeterioration & Biodegradation* 60 (2007), str. 137–143.
- Arhivski depoji v Sloveniji* (ur. Simona Anžič in Jedert Vodopivec). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2009.
- Bachnemann, Greta: *The Preservation of Glass Plate Negatives. OCLC WebJunction. The learning place for libraries*. Dostopno na: [www.webjunction.org](http://www.webjunction.org).
- Biodeterioration* 7 (1988), str. 428–435.
- Buh, Tina: Izobraževanje na področju konserviranja in fotografiranja fotografij. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2011, str. 16.
- Buxton, C.: Preservation Of Dry Collodion Plates. V: *The Photographic News II* (1859), str. 216.
- Chaumont de, F. et al.: *Icy: An open bioimage informatics platform for extended reproducible research*. V: *Nature Methods* 9 (2012), str. 690–696. Dostopno na: <http://icy.bioimageanalysis.org>.
- Clark, S.: *Preservation of photographic material*. London: The Preservation Advisory Centre, 2009.
- Di Pietro, Giovanna: *Silver mirroring on silver gelatin glass negatives – inaugural dissertation zur Erlangung des Würde eines Doktor der Philosophie vorgelegt der Philosophisch-Naturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Basel*. Basel, 2002, str. 1–94.
- Dobravec, J.: O razpadanju starih fotografij na steklenih ploščah. V: *Življenje in tehnika* (2014), št. 10, str. 40–47.
- Domajnko, B.: *Strokovno usposabljanje za uslužbenke javnopravnih oseb – Sklop Elektronska hramba in elektronsko arhiviranje*. Gradiva ARS za usposabljanje. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014. Dostopno na: <http://www.arhiv.gov.si>.
- Eder, J. M.: *Ausführliches Handbuch der Photographie Die grundlage der photographie mit gelatine-emulsionen. Hft. 10. Die praxis der photographie mit gelatine-emulsionen*. W. Knapp, 1902.
- Enotne tehnološke zahteve (ETZ)*. I. del Uvodna poglavja in priloge, Različica 2.1, 2013. Ministrstvo za kulturo RS, 2013.
- Fischer, Monique & Tram Vo.: *Introduction to Collection-Level Surveys and Condition. Reporting Fundamentals of the Conservation of Photographs*. Dostopno na: [www.getty.edu/conservation](http://www.getty.edu/conservation).
- Gazdić, Sašo, s sod.: *Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki. Številka: 6202-1/2013-MIZKS/17 Različica 1.0 (dr. Sašo Gazdić), končna verzija*. Ministrstvo za kulturo, december 2013.
- Gelatin Dry Plate. V: *Graphics Atlas* (2014). Image Permanence Institute, Rochester Institute of Technology. Dostopno na: [http://www.graphicsatlas.org/identification/?process\\_id=303](http://www.graphicsatlas.org/identification/?process_id=303).
- Gerkman, Eva: Fototeka v Arhivu Republike Slovenije. V: *Sodobni arhivi XV* (1993), str. 141–144.
- Gillet, M., Garnier, Ch., Flieder, F.: Glass plate negatives. Preservation and restoration. V: *Restaurator* 7 (2), str. 49–80.
- Gržina, Hrvoje & Kelava, M.: Ljetna škola Fundamentals of the Conservation of Photographs, Bratislava, Slovačka, 21. srpnja–8. kolovoza 2008. V: *Arhivski vjesnik* 52 (2009), str. 205–252.
- Harward, G.: Preservation and Digitization of Photographic Plates. V: *PDPP Newsletter* (January 2004), No. 2, str. 9–13.
- Hendriks, Klaus B.: *The preservation and restoration of photographic materials in archives. Unesco*, 1984. Dostopno na: <http://www.unesco.org>.

Hess Norris, Debbie: *The Proper Storage and Display of a Photographic Collection*. Washington Conservation Guild, 1983.

HP: *HP document management solutions*. The tool for greater productivity and efficiency. Dostopno na: <http://hp.com>.

IFLA Principles for the Care and Handling of Library Material (ur. P. F. Adcock et al.). Pariz: FLA-PAC, 1998. Dostopno na: <http://www.ifla.org/publications/node/8712>. Slovenski prevod, 2000 in 2005, Filozofska Fakulteta in Arhiv RS.

Jahr, R.: *Handbuch der wissenschaftlichen und angewandten Photographie*. Wien: Verlag von Julius Springer, 1930.

Kambič, Mirko: Janez Puhar, izumitelj fotografije na steklo. *V: 150 let fotografije na Slovenskem*. Ljubljana: Mestna galerija, 1989.

Kambič, Mirko: Stare fotografije na papirju – teoretični problemi in praktični nasveti. *V: Zbornik razprav Konserviranje knjig in papirja* (ur. Jedert Vodopivec, Nataša Golob). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997, str. 313–328.

Kolar, Jana, et al.: Near-UV, Visible and IR Pulsed Laser Light Interaction with Cellulose. *V: Applied Physics A—Materials Science and Processing* 71 (1) (2003), str. 87–90.

Kovačec Naglič, Ksenija, Košir, M., Miklavčič, D., Pesek, B.: *Digitalizacija zbirke negativov na steklenih ploščah*. Interno gradivo Ministrstva za kulturo, Ljubljana: INDOK center, 2006.

March, Tanya: Scanning Historical Images: Some Practical Advice. *V: Perspectives on History, the Newsmagazine of American Historical Association* (oktober 2012).

McCormick-Goodhart, M. H.: Conservation Forum. The Allowable Temperature and Relative Humidity Range for the Safe Use and Storage of Photographic Materials. *V: Journal of the Society of Archivists* 17 (1) (1996), str. 7–21.

Misch, A.: Digitizing Astronomi's glass plates. *V: Astronomy* 29 (July 2001), št. 7, str. 46.

Nielsen, Ulla. B. and B. Lavedrine: Etude du miroir d'argent sur les photographies. In *Les documents graphiques et photographiques*. *V: Archives nationales* (1993), str. 131–143.

Nielsen, Ulla B.: *Silver mirror on photographs*. Master thesis. Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, 1993.

Nusdorfer Vuksanović, Metka: Franc Premrl, podraški župnik in fotograf. *V: Arhivi* 31 (2008), št. 2, str. 421–422.

Planck, M.: Preserving B&W Negatives From Physical Damage: Handling Methods and Enclosure Design. *V: Third Cycle Advanced Residency Program in Photograph Conservation*. George Eastman House International Museum of Photography and Film & Image Permanence Institute, Rochester Institute of Technology, 2003.

Planinc, Lucija: Delavnica, namenjena spoznavanju reševanja poplavljenih fotografij, Zagreb, julij 2013. *V: Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 388–391.

Planinc, Lucija: Izobraževanje na področju konserviranja in fotografiranja fotografij. *V: Konservator-restavrator: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2011, str. 53.

Planinc, Lucija: Poročilo o nadaljevanju šolanja, namenjeno spoznavanju konserviranja fotografij in fotografskih zbirk v srednji, vzhodni in južni Evropi. *V: Arhivi* 32 (2009), št. 2, str. 401–404.

Planinc, Lucija: Poročilo o nadaljevanju šolanja, namenjeno spoznavanju konserviranja fotografij in fotografskih zbirk v Srednji, Vzhodni in Južni Evropi, Bratislava 2010. *V: Arhivi* 33 (2010), št. 2, str. 435–436.

Počivavšek, Marija: Fototeka Josipa Pelikana, kronista s fotografskim objektivom. *V: Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Ptuj, 9.–11. 10. 2003* (ur. Darko Knez). Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2003, str. 109–111.

Procjuk, Jurij (Yuri Protsyuk) s sod.: *Plate archive of Nikolaev Astronomical Observatory: digitization, preview database, image processing and using results in the current research. International workshop on scientific use, digitization and preserving astronomical photographic records*. Praga, 2014.

Rempel, Siegfried: The Care of Black and White Photographic Collections; Identification of Processes. V: *Technical Bulletin* (1979), No. 6.

Rempel, Siegfried: The Care of Black and White Photographic Collections – Cleaning and Stabilization. V: *Technical Bulletin* (1980), No. 9.

Robinson and Abney: *The Art and Practice of Silver Printing*. New York: E. & H. T. Anthony & Co., No. 591. Broadway, 1881.

Rothmeier, F.: Publishing Scanned Plates Using DaCHS. Zentrum für Astronomie Heidelberg. V: *Astroplate* (2014).

Simcoe, R. J.: A High-Speed, High-Precision Scanner for the Harvard Archive. V: *Preservation and Digitization of Photographic Plates* (January 2004), No. 2, str. 9–13, 24–29.

Status of the Digitization of the Archives of Plates of the Italian Astronomical Observatories and the Specola Vaticana (ur. C. Barbieri et al.). V: *Preservation and Digitization of Photographic Plates* (PDPP Newsletter) (January 2004), No. 2., str. 9–13.

Steinhoff, Sascha: *Scanning Negatives and Slides: Digitizing Your Photographic Archive, 2nd Edition*. Heidelberg: Rocky Nook Inc., 2010.

Strelnitstky, V.: Update on Plate Digitization Project at the Maria Mitchell Observatory. V: *Preservation and Digitization of Photographic Plates* (January 2004), No. 2.

Stulik Dušan & Kaplan A.: *Alternative Process Photography and Science meet at the Getty*. Getty conservation institute, J. Paul Getty Trust, 2010.

Suhadolnik, Jože: Fotografija: arhivsko gradivo in arhivske fototeke: osnove in načini urejanja, popisovanja in strokovne obdelave. V: *Arhivi* 24 (2001), št. 1, str. 59–68.

Škofljanec, J.: *Zajem, pretvorba in hramba gradiva v digitalni obliki ter notranja pravila*. Gradiva ARS za usposabljanje. Arhiv Republike Slovenije, 2014. Dostopno na: <http://www.arhiv.gov.si>.

Vodopivec, Jedert: Hraniti in ohraniti fotografsko gradivo. V: *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Ptuj, 9.–11. 10. 2003* (ur. Darko Knez). Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2003, str. 68–78.

Vodopivec, Jedert: Klimatski pogoji v arhivskih depojih. V: *Arhivski depoji v Sloveniji* (ur. Jedert Vodopivec). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2009, str. 33–39.

Vodopivec, Jedert s sod.: *Priporočila za varno osvetlitev premične kulturne dediščine*. Zbornik *Svetloba in kulturna dediščina*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2006.

Williams, Don: Establishing Spatial Resolution Requirements for Digitizing Transmissive Content: A Use Case Approach. V: *Image Science Associates*. Dostopno na: <http://www.imagescienceassociates.com/>.

Zakušek, Irma: Hranjenje fotografskega gradiva v Muzeju novejšje zgodovine Celje. V: *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Ptuj, 9.–11. 10. 2003* (ur. Darko Knez). Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2003, str. 90–93.

*Zborovanje slovenskega muzejskega društva 2003. Razdelek Fotografska in filmska dediščina in dokumentacija v muzejih* (ur. Darko Knez). Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2003, str. 68–112.

## ZUSAMMENFASSUNG

### KATALOGISIERUNG UND DIGITALISIERUNG DES ARCHIVS VON GLASNEGATIVEN VON JANKO RAVNIK

Der Beitrag behandelt Theorie und Verfahren der Katalogisierung und Digitalisierung von Glasnegativen des Autors Janko Ravnik. In Slowenien ist das Know-how der archivarisches Behandlung von Fotos sehr wohl vorhanden, jedoch sind für diesen Raum eine mannigfache Behandlung derartiger Fotos und unterschiedliche Praxen charakteristisch, die von den slowenischen Archiven, Museen und Bibliotheken angewendet werden, die ein solches Material als öf-

fentliches Gut und kulturelles Erbe bewahren. Viel wertvolles Bildmaterial befindet sich noch in privater Verwahrung und droht bei nicht entsprechender Lagerung rasch zu verfallen. Bei den Fotos handelt es sich um ein zweifaches Erbe: um ein inhaltliches und ein technisches. Der Inhalt kann durch entsprechende Digitalisierung ohne zeitliche Begrenzung erhalten werden. Bei den physischen Trägern der Bildinformation kann die Alterung nicht gestoppt werden, sie kann durch ein entsprechendes Verfahren nur bis zu einem bestimmten Grad verlangsamt werden.

Es wurde der physische Zustand der Sammlung analysiert und ein Katalog der Fotosammlung für 567 Glasnegative in vier verschiedenen Standardgrößen vorbereitet, die von den Ravnik-Erben verwahrt werden. Zum Zwecke der Durchsicht wurden vorerst positive Bilder hergestellt. Der Katalog enthält Grunddaten zur Anordnung innerhalb der Sammlung, Zustand der einzelnen Fotoplatten und Arbeitsbezeichnungen der Thematik. Die Motive sind in 18 Kategorien gegliedert, die sich überschneiden: Persönliches und Familiäres, Landschaft, Ereignisse, Erster Weltkrieg, Musik, Film (V kraljestvu Zlatoroga/Im Reich des Goldhorns), Interieur, Porträt, Humor, Übermalung, Schüler, Akademie, Technik, Glückwunsch, Gruppe, Makro, Ethno-Ereignisse, Schutzhütten, Hotels, Profan- und Sakralbauten. Fotos ohne Titel des Autors wurden Arbeitsnamen zugewiesen.

Vor dem Scannen wurden weltweit die diesbezüglichen Erfahrungen verschiedener Institutionen geprüft und auch die technischen Merkmale der Scanner und deren Eignung zum Scannen empfindlicher Glasplatten mit organischer Fotoemulsion analysiert. Es wurde festgestellt, dass die Qualität mit der einiger Projekte vergleichbar ist, die von professionellen Studien durchgeführt worden waren, und dass auf jeden Fall viele Privatsammlungen mit einem soliden Preis-Leistungs-Verhältnis in hoher Qualität digitalisiert werden können. Die Digitalisierung erfolgte mit dem Flachbettscanner HP-Scanjet 8300 mit einer Auflösung von 2400 dpi und der Software SilverSoft. Das Ergebnis sind Raw-Daten, die aus Sicherheitsgründen an drei, voneinander 20 und 160 km entfernten Örtlichkeiten verwahrt werden.

Trotz der Tatsache, dass die theoretisch bestmöglichen Voraussetzungen öffentliche Institutionen bieten, blieb auch die Möglichkeit offen, dass die Originale privat verwahrt werden. Gründe dafür gibt es mehrere, vor allem ist wichtig, dass der Inhalt schon der Öffentlichkeit zugänglich ist, dass die klimatischen Verhältnisse in den Privaträumen besser als in vielen slowenischen öffentlichen Archiven oder Museen aufrechterhalten werden können, dass öffentliche Gelder für den Ankauf eines solchen Kulturerbes immer weniger zur Verfügung stehen und dass es notwendig ist, in Slowenien das Bewusstsein des fotografischen Erbes privater Provenienz, das unzweifelhaft sehr groß ist, zu heben und auf diese Weise dessen Digitalisierung und Erhaltung anzuregen.

**PRILOGE<sup>61</sup>****PRILOGA A: METAPODATKI O FOTOGRAFSKI ZBIRKI**

Po predlogi General international standard archival description v prevodu Olge Pivk. V: *Arhivi* 23 (2000), št. 2, str. 117–128.

3.1 PODROČJE IDENTIFIKACIJE POPISNE ENOTE	
3.1.1 Signatura	n/a (odvisno od morebitne predaje v izbrani arhiv)
3.1.2 Naslov	Zbirka fotografskih negativov na steklenih ploščah
3.1.3 Datum(i)	ocenjeno od leta 1912 do leta 1935, posamezno tudi pozneje
3.1.4 Nivo popisovanja	
3.1.5 Obseg in medij popisne enote (količina, obseg, velikost)	Črno-beli negativni, suha emulzija srebrovih soli v želatini na steklenih ploščah. 567 fotografij: 402 kosa 10 x 15, 89 kosov 9 x 12, 52 kosov 6 x 9, 14 kosov 13 x 18.
3.2 PODROČJE KONTEKSTA	
3.2.1 Ime ustvarjalca	Janko Ravnik
3.2.2 Historiat ustvarjalca	Janko Ravnik (Bohinjska Bistrica, 1891–Maribor, 1982), glasbenik, skladatelj in ustanovitelj slovenske pianistične šole. Fotograf, snemalec in režiser prvega slovenskega celovečernega filma V kraljestvu Zlatoroga.
3.2.3 Historiat fonda	Hramba in urejanje pri avtorju (1912–1982) Hramba pri dedičih (od leta 1982 naprej) Jarina Bohinj 2014: katalogizacija, skeniranje in analiza stanja Skeniranje 2400 dpi optične ločljivosti. SilverFast Ai (vers. 6.6.2r5), HP ScanJet 8300 Pro
3.2.4 Izročanje gradiva	
3.3 PODROČJE VSEBINE IN UREDITVE	
3.3.1 Okvir in vsebina	Bohinj, Ljubljana, slovenske gore, I. svetovna vojna, V kraljestvu Zlatoroga, družinski fotografski arhiv
3.3.2 Valorizacija, uničevanje in odbiranje gradiva	Valorizacija ohranjenosti in znakov staranja (Društvo Jarina Bohinj, 2014). Zbirka je celovita in se ne odbira zaradi svoje umetniške vrednosti. Pred morebitno predajo v javno hrambo bodo dediči morda želeli izločiti posamezne družinske fotografije.
3.3.3 Dopolnjevanje gradiva	Zbirka je zaključena celota že pokojnega avtorja.
3.3.4 Sistem ureditve	Plošče začasno ostajajo v enaki obliki in razporeditvi, kot jih je avtor zapustil svojim dedičem. Digitalne servisne kopije (Sony raw .arw in .jpg 4000x6000dpi). Skenogrami (SilverLight raw.tiff, optično 2400 dpi). Seznam, usklajen s katalogom plošč.
3.4 PODROČJE DOSTOPNOSTI IN UPORABE	
3.4.1 Pogoji dostopnosti	Pomanjšane različice so objavljene javno na spletu.
3.4.2 Pogoji za reproduciranje	V dogovoru z nosilci avtorskih pravic.
3.4.3 Jezik in pisava	n/a
3.4.4 Zunanje značilnosti in tehnične zahteve	n/a

<sup>61</sup> Na spletni strani <http://arhivi.jarina.org>:

PRILOGA B: KATALOG

PRILOGA C: TEORIJA IN POSTOPKI SKENIRANJA

PRILOGA Č: DOKUMENTACIJA DELOVNEGA PROCESA

PRILOGA E: SLOVARČEK



3.4.5 Pripomočki za uporabo	Katalog z uvrstitvijo v 18 vsebinskih kategorij in dodatnimi informacijami o vsaki fotografiji. Kategorije: osebne in družinske; pokrajina; dogodki; I. sv. vojna; glasba; film (vkz); interier; portret; humor; preslikava; učenci, akademija; tehnika; voščilnica; skupina; makro; etno dogodki; planinske kočje, hoteli, profane zgradbe; sakralni objekti.
3.5 PODROČJE POVEZAV GRADIVA	
3.5.1 Obstoje in lokacija originalov	Originale plošč hranijo avtorjevi dediči. Načrtovana je shranitev v kakovostnejšo embalažo, ki ustreza današnjim merilom PAT. Digitalne različice (tif) so shranjene na treh, med seboj 20 in 160 km oddaljenih lokacijah Društva. Pri dveh kopijah je po notranjih pravilih društva zagotovljen letni pregled stanja.
3.5.2 Obstoje in lokacija kopij	Jpg različica se nahaja pri avtorjevih dedičih. Steklene plošče nimajo kopij.
3.5.3 Sorodne popisne enote	V pripravi obdelava ostalega fotografskega gradiva Janka Ravnika.
3.5.4 Objave	V pripravi.
3.6 PODROČJE OPOMB	
3.6.1 Opombe	Merjeni so bili obsegi srebrovega zrcaljenja in pregledane poškodbe za vsako posamezno steklo: rdeča niansa, rdeča pegavica, drevesna kristalizacija, prstni odtisi, nalepljen okvir; dodaten papir oz. paus; retuša z grafitnim svinčnikom; prisotno lepilo; srebrovo zrcalo; nitasto zrcaljenje; zrcalo zaradi ovoja; rjavi fleki; smeti; druge mehanske poškodbe; črne točkaste packe; grbančenje emulzije; rjave nianse; razlike v debelini stekla; raze; odrgnine; odstopljena emulzija; lomsteklenega nosilca; bakterije/glive.
3.7 PODROČJE KONTROLE POPISOVANJA	
3.7.1 Opombe arhivista	
3.7.2 Pravila in dogovori	
3.7.3 Datum(i) popisov	december 2013–september 2014

**PRILOGA D: SEZNAM UPORABLJENE OPREME**

Skener HP-Scanjet 8300

Delovna postaja HP X4400 z OS Windows XP

Industrijski stereomikroskop BTC IND 2T

Mikroskop Konus 20010131

Fotografska kamera Sony alpha a77v

Fotografska kamera Minolta A1

Kalibracijska kartica proizvajalca LaserSoft Imaging z oznako IT8.7/2-1993  
2010:04 (R100409)

SilverFast Ai s serijsko število RWB22-24JLB-L6A22-2B27U-A462V-ZY228

GIMP Image Manipulation Program ([www.gimp.org](http://www.gimp.org))

## PRILOGA D: NASTAVITVE SKENERJA

Skeniranje je bilo izvedeno s pomočjo programskega vmesnika SilverFast Ai (vers. 6.6.2r5) za HP-skenerje. Uporabljene so bile naslednje nastavitve, ki jih zaradi uporabe programskega orodja v angleškem jeziku navajamo v originalu, pri nekaterih navedbah pa dodajamo delovni prevod v slovenščino: Navedba nastavitve sledi nastavitvam v programski opremi v zaporedju, kot se uporabniku pokaže ob zagonu programa. Naslovi predstavljajo zavihke oziroma podzavihke, seznam pa predstavlja posamezne parametre, ki jih je mogoče nastaviti. Za Gamma vrednost smo upoštevali priporočilo Williamsa v delu: Establishing Spatial Resolution Requirements for Digitizing Transmissive Content.

### GENERAL (splošne nastavitve)

Scan Mode: Normal (File)

Original: Transparency

Pos/Neg: Negative

Frame-Set: Save

### FRAME (velikost površine skeniranja)

Scan Type: 16 Bit HDR Grayscale

Original/Scale: prilagojeno standardni velikosti vsake plošče

lpi: 2400

### OPTIONS – GENERAL (splošne možnosti)

Colour Model: RGB

Units of Measure: cm

Densitometer Radius: 2 Pixel

Default Settings: SilverFast Defaults

Option Parameter <save...>

interpolation: SilverFast Standard

High resolution prescan: 1x

preview lightness: Off

Gamma Gradation: 2.20

Q-Factor: 1,5

Reopen SF after scan: no

Show image after scan: no

Realtime Correction: no

Edge size of soft mask: 0,00

### OPTIONS – AUTO

Auto Threshold Highlight: 2; levels: no

Auto Threshold Shadow: 0; levels: no

Highlight offset: 2

Shadow offset: 98

Colour Cast Removal: 100; active: yes

Auto Frame inset: 10

Find Frame inset: 0

Autopip Middlefactor: -30, 30

Autocontrast: no

Automatic for batch: no

ACR: no

MidPip Fixet Target: 50; active: no

Auto IT8 Calibration: yes

Custom ICC: no

### OPTIONS – CMS

Input internal: <none>  
Internal monitor: image Colour marching (ICM)  
Internal Output: <RGB>  
Profiles for ICM - Scanner: SFprofT (scanjet 8300).icc  
Profiles for ICM – internal: Adobe RGB (1998)  
Profiles for ICM – Grey: <none>  
Profiles for ICM – Rendering intent: Abs. colorimetric  
Embed ICC profile: yes

#### OPTIONS – SPECIAL

Colour filter: white  
Prescan mode: no  
Prescan Draft: yes  
HiRePP: yes  
Limit Gamma Slope: no

#### NEGATIVE (nastavitve za standardne negative)

Film type and Exposure  
Film Vendor: Perutz  
Film brand: Primera  
ISO film type: 100  
Exposure: 0  
CCR: ON  
Expert mode – Expansion: B 0 – 255; G 0 – 255; R 0 – 255  
Expert mode – Curves: auto  
Expert mode – Autotolerance: 0

1.01. Izvirni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

UDK 347.236.2:27-789.25(497.4Stična)

Prejeto: 1. 10. 2015

## Poskus rekonstrukcije »fonda« urbarjev in urbarialnih registrov samostana Stična in vprašanje njegove hrambe skozi čas

**TADEJ TRNOVŠEK**

višji kustos, univ. dipl. soc. kult. in prof. zgod.

Muzej krščanstva na Slovenskem, Stična 17, SI-1295 Ivančna Gorica

e-pošta: tadej.trnovsek@gmail.com

### Izvleček

Pomen cistercijanskega samostana Stična, ustanovljenega 24. septembra 1136, je za slovensko zgodovino večplasten. Do ustanovitve ljubljanske škofije leta 1461/62 lahko Stično nesporno štejemo za središče verskega življenja na Kranjskem in verjetno še precej čez meje te dežele. V obdobju srednjega veka je Stična veljala za enega najpomembnejših kulturnih centrov na ozemlju današnje Slovenije. Tako verski kot tudi kulturni pomen pa sta imela osnovo na finančni zmogljivosti samega samostana. Tudi tu je stiška cisterca preseglala okvir skromnega samostana, saj je veljala za precej premožno celo v evropskem merilu. Poleg različnih pogodb so urbarji eni od najpomembnejših virov za razumevanje gospodarske slike tega dolnjskega samostana. Prispevek poskuša na podlagi arhivskih virov in natančne študije ohranjenih urbarjev rekonstruirati manjkajoči del »fonda« stiških urbarjev in urbarialnih registrov.

### Ključne besede:

samostan Stična, urbarji, gospodarska zgodovina, Pavel Pucelj, turški napadi, hramba arhiva, usoda arhiva po ukinitvi samostana leta 1784

### Abstract

AN ATTEMPT TO RECONSTRUCT "THE COLLECTION" OF *URBARIA* AND *URBARIA-REGISTERS* OF THE STIČNA CISTERCIAN ABBEY AND THE ISSUE OF ITS PRESERVATION THROUGH TIME

The Stična Cistercian Abbey, founded on September 24, 1136, had a far-reaching and multilayered impact on the history of Slovenia. Up until the establishment of the Ljubljana Diocese in 1461/62, Stična Abbey had undisputedly been the centre of religious life in Carniola, its influence probably extending also beyond the border of the province. It was one of the most important medieval cultural centres in the territory of the present-day Slovenia, owing most of its religious and cultural significance to financial capacity of the monastery. In terms of finances, the Stična Abbey apparently managed to outgrow the framework of a modest monastery and was regarded as quite well-off compared to other European monasteries of the time. Apart from contracts, *urbaria* are one of the most important sources used to research and understand the economic situation in this Lower Carniolan monastery. Drawing from archival sources and from a detailed study of the *urbaria* preserved, the author attempts to reconstruct the missing part of the »collection« of the Stična Abbey's *urbaria* and *urbaria-registers*.

### Key-words:

Stična Abbey, *urbaria*, economic history, Pavel Pucelj, Ottoman expansion, preservation of archives, archives after the dissolution of the monastery in 1784

## Uvod

Gospodarska moč samostana Stična je v največji meri slonela na dohodkih od zemlje, ki so jo obdelovali podložniki samostanske posesti. Slednja se je skozi stoletja vztrajno večala, predvsem zaradi številnih darovnic oglejskih patriarhov, gospodov Višnjegorskih, Andeških, Spanheimov, Svibenskih, Ortenburških, Turjaških in drugih. S koncem 13. stoletja, ko število darovnic nekoliko poneha, samostan počasi začne z zaokroževanjem svoje posesti.<sup>1</sup> Oddaljene in zaradi tega težje upravljive posesti se menjajo za posesti bližje samostanu. Tako gospodarjenje se nadaljuje tudi v naslednjih stoletjih, tako da število vasi, v katerih je imel samostan svoje posesti, v celi samostanski zgodovini naraste na preko petsto.

S posestno sliko samostana Stična se je prvi ukvarjal stiški kronist Pavel Pucelj v delu *Idiographia*, ki je izšlo leta 1719.<sup>2</sup> Kronološki pregled zgodovine samostana nam poda številne podatke o stiški posesti do začetka 18. stoletja. Puclju sledita Franz Schumi z delom *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain I–II* (1882–1887)<sup>3</sup> in Milko Kos z delom *Topografija starejše stiške posesti*. Metod Mikuž se je v svoji disertaciji *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije* oprl tudi na stiške urbarje. Za ta članek je zlasti dragocen njegov popis ohranjenih stiških urbarjev iz leta 1946, med katerimi jih kar nekaj danes na žalost pogrešamo.<sup>4</sup> Precej podrobno se je tematiki posvetil stiški pater Jože Maver Grebenc v delu *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*. Popisal je posestne listine v prvih stoletjih po ustanovitvi samostana in podrobneje še nekaj stiških urbarjev (1505, 1543, 1619 in 1643/49).<sup>5</sup> Doslej najbolj obsežno delo o samostanski zgodovini je izšlo izpod peresa Jožeta Mlinariča *Stiška opatija 1136–1784*. Za urbar iz leta 1505 nam poda popis vasi in število podložniških enot.<sup>6</sup> Podoben popis najdemo tudi za stiške posesti na Bajnofu (1643–1649) in s srede 18. stoletja za gosposčini Klevevž, Čretež in Trebnje.<sup>7</sup>

Muzej krščanstva na Slovenskem v svoji zbirki hrani dva stiška urbarja (1572, 1575), ki sta bila povod za podrobnejšo analizo stanja stiških urbarjev, shranjenih v drugih ustanovah. Stiškemu opatu Janezu Novaku ter arhivarju mag. Francetu Baragu gre zahvala za možnost vpogleda v stiški arhiv. Tam smo našli 34 urbarjev v 28 zvezkih. Sklenjeno je bilo, da se zbirka stiških urbarjev, ki jih danes hrani Samostanski arhiv Stična (SAS), v celoti digitalizira, saj bodo s tem urbarji dobili možnost nadaljnega raziskovanja, predvsem pa bodo zavarovani na sekundarnem mediju. Z digitalizacijo obeh – v muzeju shranjenih urbarjev – sem kot kustos muzeja začel leta 2009. V naslednjem letu je sledila transkripcija omenjenih urbarjev. Poleg najstarejšega ohranjenega stiškega urbarja iz leta 1505, ki ga je delno v štiridesetih letih prejšnjega stoletja transkribiral p. Jože Maver Grebenc, sta to edina v celoti prepisana stiška urbarja. Delne transkripcije so bili do danes deležni še urbarji iz let 1558, 1574 in 1505.<sup>8</sup> V začetku leta 2012 je bila digitalizacija urbarjev, shranjenih v samostanskem arhivu, končana. Vsi urbarji so bili popisani po načelih in elementih, opisanih v *Vodniku po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*.<sup>9</sup> Poleg navedenih urbarjev hrani Arhiv

<sup>1</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 141.

<sup>2</sup> Pucelj: *Idiographia Sive Rerum memorabilium Monasterij Sitticensis*, str. 2–541.

<sup>3</sup> Schumi: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain I–II*.

<sup>4</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>5</sup> Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 101–120.

<sup>6</sup> Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 288–297.

<sup>7</sup> *Ibidem*, str. 298–301, 665–671, 675–675.

<sup>8</sup> Kot rečeno je urbar iz leta 1505 le delno transkribiral p. Jože Grebenc. Celotna transkripcija bo predvidoma končana v letu 2016.

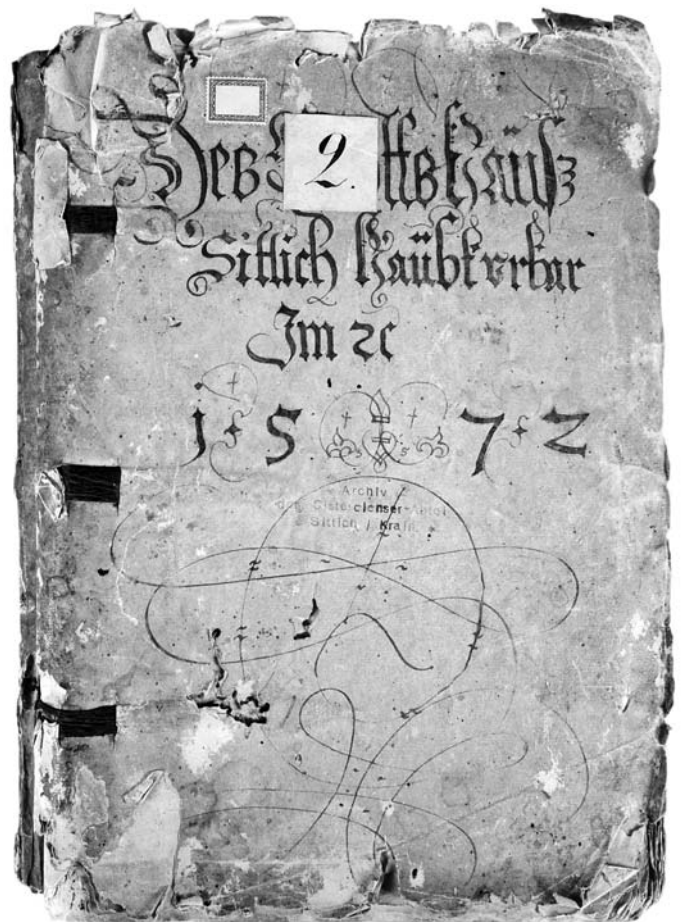
<sup>9</sup> Juričič Čargo in Žnidaršič Golec: *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*, str. 12–14.

Republike Slovenije še devetnajst stiških urbarjev, tako da celotna zbirka urbarjev iz samostana Stična danes šteje 56 urbarjev.<sup>10</sup> V omenjeni fond urbarjev so všeti vsi popisi samostanske posesti, katerih namen je pregled samostanskih prihodkov in dajatev podložnikov. Poleg glavnih urbarjev so to tudi urbarialni registri za tlako, žito, desetino, odvetščino, malo pravdo, vinograde ter nekateri drugi registri (npr. za gorsko pravdo). Izvzeti so nekateri zvezki, ki se posredno nanašajo na urbarje, vendar njihova vsebina ne podaja tipičnih urbarialnih podatkov. V to skupino sodijo *Der Zaichnis der Undterschidliehen Dörfen unnd hüeben* iz let 1628/38, *Urbar Extract*<sup>11</sup> iz leta 1687 in *Urbar Bratovščine sv. Janeza Krstnika v Brezi pri Trebnjem*<sup>12</sup> med letoma 1665 in 1777. Iz raziskave izpuščam tudi *Steuerregister*, ki se v samostanskem arhivu omenja za leti 1584/85.<sup>13</sup> Po naslovu sodeč gre za register davkov, ki ga Metod Mikuž leta 1946 v svoji disertaciji omenja pri navajanju ohranjenih urbarjev samostana Stična.<sup>14</sup> Register je izginil v drugi polovici 20. stoletja.

Večinoma so stiški urbarji dobro ohranjeni, le pet jih je v precej slabem stanju, tako da je rokovanje z njimi prepuščeno le arhivarjem. Najpogostejše poškodbe so nastale zaradi vlage ali insektov. Kar trinajst urbarjev, shranjenih v samostanskem arhivu, je brez platnic. Vzrok temu gre v veliki meri pripisati p. Mavru Grebencu, ki je leta 1942 preučeval arhivsko gradivo samostana. Za urbarje med letoma 1544 in 1634 so bile značilne pergamentne platnice iz starih samostanskih listin, ki jih je pater ločil od knjižnega bloka urbarjev in jih shranil v zbirko samostanskih listin. Osem stiških urbarjev ima take platnice, večinoma iz pergamentnih listin iz 14. stoletja. Vsi stiški urbarji so pisani v nemščini.

## Po sledih izgubljenih urbarjev

»Fond« urbarjev in urbarialnih registrov samostana Stična je nekoč vseboval precej več kot 56 danes ohranjenih enot. Natančno preučevanje le-teh nam odkrije še številne druge, danes



Naslovna stran Glavnega urbarja samostana Stična za leto 1572 (MKS, evid. št.: S 68/SAS G2). Urbar hrani Muzej krščanstva na Slovenskem. Foto: Tadej Trnovšek.

<sup>10</sup> Mednje štejem tudi Urbar gospostva Klevevž iz 1693–1702, ki ga hrani ARS. Gospostvo je z vso pripadajočo posestjo leta 1693 kupil stiški opat Anton Gallenfels. Ob tej priliki je samostan prejel na novo zapisan urbar.

<sup>11</sup> SAS, AS HLR 330/2.

<sup>12</sup> SAS, brez inventarne številke.

<sup>13</sup> SAS F31, *Steuerregister*.

<sup>14</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

izgubljene urbarje. Številni urbarji za posamezne vasi ali podložnika vsebujejo namreč opombe, s katerimi se pisec sklicuje na zapise v starejših urbarjih, kjer je določena dajatev ali obveznost natančneje opisana. Dvanajst posredno omenjenih urbarjev ni bilo mogoče natančno datirati, ker opombe vsebujejo zgolj fizični opis posameznega urbarja, medtem ko lahko trinajst urbarjev natančno časovno opredelimo.

Kdaj natančno je stiški samostan dobil svoj prvi urbar, je za zdaj nemogoče ugotoviti. Gotovo so popisi samostanske posesti obstajali že v 12. stoletju, ko je samostan imel v lasti že precej obsežno ozemlje. Prve otipljive dokaze o obstoju stiških urbarjih najdemo šele dve stoletji zatem. Fizični opisi nekaterih urbarjev namreč nakazujejo, da bi jih lahko datirali tudi v 14. stoletje. Najstarejši, sicer izgubljeni urbar, ki ga lahko natančno datiramo, sega v leto 1434. Kot »Stari register naturalne rente« se omenja v treh mlajših urbarjih (1572: *altten Cassten Registter von 1534*,<sup>15</sup> 1574: *Casten Register Anno 1434*,<sup>16</sup> 1575: *altten Cassten Register von 1434*<sup>17</sup>). Pri vseh je omemba urbarja vezana na vas Zagradec (*Graz, Sagradiz*), kjer piše, da Martin Šega »hasnuje« dve hubi, kakor je to zapisano že v »Starem urbarju naturalne rente«. Naslednji urbar, ki ga je mogoče natančno datirati, je »Stari urbar za leto 1445«. Omenja se samo v urbarju iz leta 1505: *vno Antiquo Registro 1445*.<sup>18</sup> Omemba je vezana na sedem opustelih hub v vasi Ilova Gora (*Lamperg*). V zvezi z isto vasjo sledi omemba »Urbarja za leto 1496« (1544: *Vrbar Register 1496*;<sup>19</sup> 1572, 1574 in 1575: *Vrbar des 1496 Jares*<sup>20</sup>). To je zadnji izgubljeni urbar, ki ga lahko natančno datiramo v 15. stoletje.

Sledi devet urbarjev, katerih datacija je neznana, vendar jih lahko zaradi omemb v urbarju iz leta 1505 umestimo vsaj v 15. stoletje. V tem najstarejšem ohranjenem stiškem urbarju dvakrat zasledimo omembo »Starega pitamičnega<sup>21</sup> urbarja«. Za vas Čatež (*Tschates*) je za opustelo hubo zapisano, da se zanjo plača, kakor je to navedeno v *alten pitanz register*.<sup>22</sup> Za vas Gornji Križ pri Vrhovem (*Zwm Kreuz*) piše: »Nota: die Pitanz öd besezt dient [...] das zeygt ain alten pitanz register«. <sup>23</sup> Glede na opombo pri vasi Gornji Križ lahko izgubljen urbar datiramo po letu 1452, ker je samostan tega leta za 20 gulden wolgebe-*gen Ungarn und Ducaten* kupil omenjeno kmetijo.<sup>24</sup> *Censum istum antiquum* in *altes langen Register* se prav tako omenjata le v urbarju iz leta 1505.<sup>25</sup> Drugega lahko povežemo s starimi urbarji, ki se omenjajo v nekaterih mlajših urbarjih

<sup>15</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 47v. Urbar sicer navaja letnico 1534, vendar je očitno, da gre za napako. V urbarju iz leta 1574, ki je nastal po predlogi urbarja iz 1572, je avtor pri prepisovanju prav tako najprej prepisal letnico 1534, vendar jo je pozneje popravil na 1434. Avtor urbarja iz leta 1575 napake ne ponovi več.

<sup>16</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 40v.

<sup>17</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 37v.

<sup>18</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 14r.

<sup>19</sup> SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544, fol. 24r.

<sup>20</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 13r; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 13r; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 17r.

<sup>21</sup> Izraz pitamični (*pietaneie, pietamiz, piettanz*) se pri ohranjenih urbarjih in urbarialnih registrih samostana Stična uporablja kot naslov enega od uradov, kjer so samostanski upravniki pobirali dajatve. Gre za urad, ki za razliko od vseh ostalih, ni teritorialno zaokroženo. Vanj so med drugim spadale nekatere vasi okoli Domžal, Mengša, Ljubljane, Moravč, Litije, Ivančne Gorice, Temenice, Dobrnica, Trebnjega in Stične.

Pitamični urad tako našteva vasi in posesti v njih, ki jih je samostan po mnenju Jožeta M. Grebenca dobil kot čiste darove iz pietete in zato brez protiobveze oz. protiusluge s strani samostana. V redovnih statutih nastopa *pitancia* kot nekaj zgodovinsko prevzetega in v samostanski ustroj vraččenega (Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 111–112).

<sup>22</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 7v.

<sup>23</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 19v.

<sup>24</sup> Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 91.

<sup>25</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 14r.



(1544: *alltten Register*;<sup>26</sup> 1572: *altten Register*;<sup>27</sup> 1574: *alten Register*;<sup>28</sup> 1575: *allte Register*;<sup>29</sup> 1608–1615: *Alten Register*;<sup>30</sup> 1619: *alten Register*<sup>31</sup>). Pri vseh se omemba urbarja veže na dajatve v vasi Ilova Gora. *Registro censum* je omenjen pod vasjo Gradenc pri Žužemberku (*Gradeniz*).<sup>32</sup> Register jurjevice se omenja v vasi Čatež (1505: *S. Georj censum*<sup>33</sup>).

Zanimiva je označba izgubljenega urbarja, ki je najbolj podrobno fizično opisan in se v številnih mlajših urbarjih omenja kot »Stari črni pergamentni okovani glavni urbar« (1505: *Shwarz pergamen peschlagen register*;<sup>34</sup> 1544: *shwarzen pergamenen Register*;<sup>35</sup> 1558: *alten Pergamenen Vrbar*;<sup>36</sup> 1572: *altten Pergamennen Haupt Vrbarj*;<sup>37</sup> 1575: *alten Pergamennen Haupt Vrbaren*;<sup>38</sup> 1608–1615: *alten Pergameen Vrbario*<sup>39</sup>). Glede na pisno podlago, ki se tukaj izrecno omenja kot pergamentna, bi lahko sklepali, da gre za enega starejših stiških urbarjev. Na to nakazuje tudi označba »okovan«, kar v tem primeru pomeni, da je bil verjetno zaščiten s kovinskimi ščitniki na platnicah. Taki urbarji so značilni za 14. in tudi še za 15. stoletje. Najdemo jih lahko tudi v Arhivu Republike Slovenije (ARS). Žal natančnejše datacije ne poznamo, vemo samo, da je glede na omembo v urbarju iz leta 1505 starejši od te letnice. Označba »črn« po mnenju Sektorja za konserviranje gradiva v ARS pomeni barvo domnevno usnjenih platnic in/ali hrbita urbarja. Vse omembe urbarja so vezane na vas Čatež (*Tschattes*), kjer je pripisana opomba, da je huba opustela in da se za koriščenje hube plačuje, kakor je to razvidno iz zgoraj opisanega urbarja. Podobno natančno opisan je tudi »Dolgi stari debeli papirnati urbar« (1505: *Langen alten diken papirum register*<sup>40</sup>). Omemba je vezana na vas Razbore pri Čatežu (*Rasbor*), kjer pisec pravi, da se *Sweingelt* plačuje vsaki dve leti, kakor je to zapisano v tem starem papirnatem urbarju.

Naslednja omemba izgubljenega urbarja je vezana na dajatev opustele hube v vasi Kamni Potok ob Temenici (*Stainpach*), kjer se za zasedeno hubo plača tako kot v vasi Velika Loka ob Temenici (*Groß Laagkh*) in kot je to navedeno v »Velikem starem pergamentnem urbarju« (1505: *groß pergamen register*;<sup>41</sup> 1558: *allt Pergamennen Vrbar*;<sup>42</sup> 1572: *altte Pergamen Vrbarj*;<sup>43</sup> 1575: *altter Pergamen Vrbarien*<sup>44</sup>). Isti urbar se omenja tudi pod vasjo Dolenja vas pri Cerknici (*Niederdorff*), kjer je starejši urbar sedmim hubam poleg denarja dodatno nalagal obvezo, da poravnajo tudi odvetščino v višini dva stara ovsa ter tri kokoši in petnajst jajc (1558: *alten Pergamenen Vrbar*;<sup>45</sup> 1572: *alttein Pergamenn Vrbarien*;<sup>46</sup> 1574: *alten Vrbarien*;<sup>47</sup> 1575: *alten Pergamen Vrbarien*<sup>48</sup>). Glede na

<sup>26</sup> SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544, fol. 24v.

<sup>27</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 13v.

<sup>28</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 13v.

<sup>29</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 17r.

<sup>30</sup> SAS G10, [Urbar samostana Stična za leta 1608–1615], fol. 23r.

<sup>31</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 16v.

<sup>32</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 63r.

<sup>33</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 7v.

<sup>34</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 20v.

<sup>35</sup> SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544, fol. 32r.

<sup>36</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 22r.

<sup>37</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 28r.

<sup>38</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 22v.

<sup>39</sup> SAS G10, [Urbar samostana Stična za leta 1608–1615], fol. 30r.

<sup>40</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 48v.

<sup>41</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijanskega samostana Stična 1505], fol. 19r.

<sup>42</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 20r.

<sup>43</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 23r.

<sup>44</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 24v.

<sup>45</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 13r.

<sup>46</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 12v.

<sup>47</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 12v.

<sup>48</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 16v.

to, da se urbar omenja tudi v ohranjenemu urbarju iz leta 1505, ga gre umestiti vsaj v 15. stoletje, če ne celo v stoletje prej. Ali gre pri tem urbarju in pri »črnem« urbarju dejansko za isti urbar, je na tem mestu težko ugotoviti. Zaradi podrobnejšega fizičnega opisa t. i. »črnega urbarja« oba urbarja obravnavam ločeno. Glede datacije obeh urbarjev nam je lahko nekoliko v pomoč podatek, da je leta 1397 Virida Visconti od samostana v dosmrtni najem dobila tako kmetijo v vasi Čatež – kot v vasi Kamni Potok.<sup>49</sup> Virida je umrla med letoma 1406 in 1409, nato je posest zopet prešla pod upravo samostana. Domnevamo lahko, da je bil v času Viridinega koriščenja stiških hub napisan kak danes izgubljen urbar, ki pa njenih hub takrat ni zajel. Po njeni smrti pa so se urbarji za omenjene hube sklicevali na starejši urbar, kjer so bile dajatve za te hube že napisane. Če bi ta hipoteza držala, bi zgoraj naveden urbar lahko umestili v začetek 15. stoletja.

Sledijo urbarji, ki jih najstarejši ohranjeni stiški urbar ne omenja in lahko zato njihova datacija sega tudi v 16. stoletje. Ker pa so izgubljeni urbarji opisani s pridevnikoma pergamentni in stari, lahko sklepamo, da jih gre prav tako umestiti vsaj v 15. stoletje. Tak primer je »Stari pergamentni urbar«, torej brez pridevnika veliki. Pridevnik *allte* za ta urbar uporablja samo pisec urbarju iz 1575.<sup>50</sup> Tudi v tem primeru ohranjam omenjeni urbar in »Veliki stari pergamentni urbar« ločeno, saj se pri vseh poznejših omembah pojavlja samo v določenih vaseh. Omemba urbarja se nahaja v vasi Polica (*Polliz*) in Goričane pri Polici (*Goriz*), kjer so v starejšem urbarju za tedaj opustele hube navedene dodatne bremenitve, ki jih drugače plačujejo podložniki. Glede opustelih hub se isti urbar omenja tudi v vaseh Bojanji vrh (*Woyannsperg*) in Podlipa pri Ajdovcu (*Ljynnden*) (1558: *Pergamenen Vrbars, Pergamenen Vrbares, Pergamen Vrbar, Pergamenen Vrbar*;<sup>51</sup> 1572: *Pergammen Vrbares, Pergamenenn vrbars, Pergamenn Vrbar*;<sup>52</sup> 1574: *Pergamen vrbar*;<sup>53</sup> 1575: *allte Pergamen Vrbar, Pergamen Vrbarj, Pergammen Vrbars, Pergamenen vrbar*;<sup>54</sup> 1619: *Pergamenen Vrbari, Pergamenen Vrbario*<sup>55</sup>). Za vas Podlipa pri Ajdovcu se omenjena tudi »Urbar naturalne rente« (1558: *Casten Vrbar*;<sup>56</sup> 1572 in 1575: *Cassten Vrbar*<sup>57</sup>). Navedeno je, da tam pet hub služi v naradni renti po žužemberških merah, kar kaže »(Stari) pergamentni urbar«, medtem ko »Urbar naturalne rente« dajatve meri po njihovih, stiških merah.<sup>58</sup>

Zadnja urbarja, ki ju ne moremo natančno datirati, sta »Stari register naturalne rente«, ki se omenja pod vasjo Železno (*Eysendorff*) (1558, 1572 in 1575: *alten Casten Register*<sup>59</sup>) in »Stari urbar«, ki se omenja v vasi Pusti Javor (*Aichornn*) (1572: *altten vrbar*;<sup>60</sup> 1574 in 1575: *Allten Vrbarien*<sup>61</sup>).

»Urbar 1504« (1505: *Register 1504*<sup>62</sup>) je prvi od urbarjev, ki ga lahko na-

<sup>49</sup> Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 81.

<sup>50</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 24.

<sup>51</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 22r, fol. 43r, fol. 44r, fol. 152v.

<sup>52</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 26v, 66v, 241v).

<sup>53</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 39v, 136v.

<sup>54</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 24, fol. 49v, fol. 165r.

<sup>55</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 39r, fol. 144r.

<sup>56</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 21r.

<sup>57</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 26v in SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 25v.

<sup>58</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 25v: »*Ljynnden funff huebn dienen auf denn Cassten Seÿffenbergen maß Lauth des Pergammen Vrbars aber In Cassten vrbar werden Ir maß gemellden.*«

<sup>59</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 9r; SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 9r; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 12r.

<sup>60</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 184r.

<sup>61</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 104v, SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 125v.

<sup>62</sup> SI AS 781, [Urbar cistercijskega samostana Stična 1505], fol. 7v.

tančno datiramo v 16. stoletje. Omenjen je v vasi Pristava pri Trebnjem (*Merhoff*), kjer je samostan imel dvorec. Pod opombo je zapisano: »*Nota: In der register 1504 findest wie der gld ist auf den hoff kometen*«. Sledi »Urbar za leto 1511« (1523: *Registra de anno 1511*<sup>63</sup>), ki se omenja v vasi Male Dole (*Dwelhribar*). »Urbar za leta 1516, 1517 in 1518« se omenja pod vasjo Male Dole (*Dull Hribar*) (1523: *Uexus de anno 1518 et de anno 1516*;<sup>64</sup> 1544: *Register 1517 vnd 18*;<sup>65</sup> 1558, 1572, 1574 in 1575: *Vrbar (des) 1516 vnd 1518 Jaren*;<sup>66</sup> 1608–1615: *Vrbar 1516: 1518 Jaren*;<sup>67</sup> 1619: *Vrbaren 1516 vnd 1518 Jahre*<sup>68</sup>).

Nekoliko konfuzna je omemba urbarja za leto 1534. Kot *Vrbar des 1534 Jars* se omenja pod vasjo Ilova Gora (*Lamberg*) (1558, 1572, 1574, 1575).<sup>69</sup> Iz treh ostalih omemb (1544, 1608–1615 in 1619), pa lahko sklepamo, da je bila pri prepisovanju storjena napaka, ki so jo prepisali tudi pisci poznejših urbarjev iz let 1558, 1572, 1574 in 1575. Urbar samostana Stična za leto 1544 glede iste opombe govori o *Alltten Vrbar des 1535 Jars*.<sup>70</sup> Tu se torej pojavi letnica 1535 in ne 1534 kot v mlajših urbarjih. Prav tako je urbar opisan kot *alltten*, kar je v poznejših opisih izpuščeno. Oznaka nedvomno dokazuje, da gre za precej starejši urbar, ker bi bilo nenavadno, da bi pisec leta 1544 devet let starejši urbar označil kot »stari«. Iz prejšnjih primerov je namreč očitno, da se pridevnik navadno uporablja za opise urbarjev vsaj iz 15. stoletja (glej »Stari urbar naturalne rente za leto 1434«, »Stari pergamentni urbar«, »Črni stari okovani pergamentni urbar«, »Stari dolgi urbar«, »Stari pitamični urbar« in »Dolgi stari debeli papirnati urbar«). Da letnica urbarja ni pravilna, sta očitno ugotovila šele pisca dveh mlajših urbarjev (1608–1615 in 1619), ki sta v zvezi z isto opombo zapisala zgolj *Vrbario Anno*. Omembi ne sledi letnica (1534 oz. 1535), ampak je na tistem mestu zgolj podčrta, s katero si je pisec domnevno označil mesto, ki ga je želel pozneje preveriti in dopolniti, vendar je na to očitno pozabil.<sup>71</sup> Domnevam, da urbar izvira vsaj iz 15. stoletja, zato ga pri kronološkem popisu stiških urbarjev umeščam v leto 1435.

»Urbar za leto 1553« se omenja v nekaj let mlajšemu urbarju iz leta 1558. Opomba pod vasjo Pristava pravi, da ko bo huba zasedena, se bo žito dajalo v isti količini kakor pri vaščanu Tomažu Naglu, kar lahko najdemo v *Urbar des 1553 Jars*.<sup>72</sup> »Urbar za leto 1562« za podložnika Luko in njegovega sina Pavla Rusa v vasi Artiža vas (*Erwischendorff*) pravi, da sta hubo dobila v najem, kar je razvidno iz starejšega urbarja (1572, 1574 in 1575: *Vrbar des 1562 Jares*;<sup>73</sup> 1619: *Vrbario Anno 1562*<sup>74</sup>). Sledita »Urbar za leto 1563« in »Urbar za leto 1564«, ki se omenjata v vasi Razbore (Raßwor). Tam velja za Jurija, strica Matevža Razborška, da je dajatev oproščen, kot je to razvidno iz *Vrbar von den 1563 vnd*

<sup>63</sup> SI AS 781, [Urbar Hribovskega urada in urada Temenica 1523], fol. 7r.

<sup>64</sup> SI AS 781, [Urbar Hribovskega urada in urada Temenica 1523], fol. 20v.

<sup>65</sup> SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544, fol. 71r.

<sup>66</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 108v; SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 173r; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 97v; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 117v.

<sup>67</sup> SAS G10, [Urbar samostana Stična za leta 1608–1615], fol. 123v.

<sup>68</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 102r.

<sup>69</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 14v; SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 13v; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 13v; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 17r.

<sup>70</sup> SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544, fol. 24v.

<sup>71</sup> SAS G10, [Urbar samostana Stična za leta 1608–1615], fol. 23r; SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 16v.

<sup>72</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 23r.

<sup>73</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 144r; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 81r; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 98r.

<sup>74</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 85v.

1564 Jaren (1572, 1574, 1575).<sup>75</sup> Da gre za dva ločena urbarja, nam razkrije opomba o isti zadevi v urbarju za leta 1608–1615 in urbarju za leto 1619: »... in den Zwayen Vrbarien Anno in 1563 Jahr vnd in nechst fernach Volgenden 64 Jahr aufgerichtet ...«. <sup>76</sup>

»Urbar za leto 1565« se omenja za dve hubi podložnika Simona *Proßing* v vasi Pusti Javor (*Aichorn, Achorn oder Jauor*), kjer piše, da služi po starem, kakor je to zapisano v *Vrbar (des) 1565 Jares* (1572, 1574, 1575, 1619).<sup>77</sup> V vasi Artmanja vas (*Hartmannsdorff*) se omenja zadnji urbar, ki ga lahko natančno datiramo s pomočjo mlajših ohranjenih urbarjev. Omemba pravi, da mora podložnik Jurij Starič za drugo hubo plačati tako, kot to omenja že »Urbar za leto 1567« (1572: *Vrbar ins 67 Jares*,<sup>78</sup> 1574: *Syben vnnd sechzigsten Jars Vrbarien*,<sup>79</sup> 1575: *Syben vnd schzzisten Jars Vrbarian*<sup>80</sup>).

V samostanski zbirki listin najdemo pod oznako P/12 sledi za še enim izgubljenim urbarjem. Urbar je nekoč imel pergamentne platnice, ki so bile ločene od danes izgubljenega knjižnega bloka. Gre za pergamentno listino iz 13./14. stoletja, na katerih je moč razbrati poznejši pripis naslova urbarja *Vrbarium Vndren[.] Walde vnd [..]niz*. Pater Maver Grebenc, ki je leta 1942 ločil platnice od ostalega urbarja, navaja, da je list služil kot ovitek »Urbarja Veliko laškega področja iz leta 1637–42«. <sup>81</sup> Naslov urbarja, ki je zelo slabo berljiv, je pater napačno prevedel. Urbar se najverjetneje nanaša na enega od uradov samostana Stična, ki ga lahko imenujemo »Urad onstran gozda« (p. Grebenc ga imenuje urad »Pod hosto« oz. »Onstran gore«). <sup>82</sup> Čeprav urbarji urad različno poimenujejo (1558: *Vnterm forst*,<sup>83</sup> 1584: *Nadlesi*<sup>84</sup> in 1619: *Vnter dem Waldt*<sup>85</sup>) pa gre vedno za isto področje – vasi okoli Velikih Lašč oz. Turjaka. Ker gre torej za Velikolaščansko pokrajino (in ne velikolaško področje), pri popisu izgubljenih urbarjev Grebenčevo poimenovanje »Urbar velikolaškega področja 1637–1642« popravljam v »Urbar Urada onstran gozda 1637–1642«. Ohranjam pa njegovo datacijo urbarja, ki jo je pripisal na pergamentno listino. <sup>86</sup> Metod Mikuž v svoji disertaciji prav tako omenja (le z letnico) verjetno ta isti urbar iz leta 1637. <sup>87</sup>

<sup>75</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 180r; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 101r; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 122v.

<sup>76</sup> SAS G10, [Urbar samostana Stična za leta 1608–1615], fol. 128v; SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 107v.

<sup>77</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 184v; SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 104v; SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 124r; SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 110v.

<sup>78</sup> SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572, fol. 9v.

<sup>79</sup> SAS G3, Glavni urbar samostana Stična za leto 1574, fol. 9v.

<sup>80</sup> SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575, fol. 11r.

<sup>81</sup> SAS, Zbirka listin, šk. 1, P/12. K listini je p. Maver Grebenc dodal popis pergamentne listine P/12 z dne 31. julija 1942. Imenovanje, povzeto po p. Grebencu, navaja tudi nekdanji stiški arhivar mag. France Baraga, ki pri popisu samostanskih listin pravi: »List je bil uporabljen za ovoj urbarja velikolaškega področja 1637–1642.« Popis arhivarja Barage hrani SAS v Zbirki listin.

<sup>82</sup> Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 112.

<sup>83</sup> SAS F30, [Glavni urbar za leto 1558], fol. 14v.

<sup>84</sup> Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*, str. 112. Maver Grebenc na tem mestu omenja urbar: »... kakor piše urbar 1584 »Nadlesi«, kar je vsekakor mišljen Turjak s svojim zaledjem.« Ni znano iz katerega urbarja je pater pridobil omenjeni podatek. Tako za Stično kakor tudi za gospostvo Turjak urbar iz tega obdobja ne obstaja. Če je imel v mislih »Priročni urbar gospostva Turjak« za leto 1484, bi to pomenilo, da je Grebenc storil napako in namesto 1484 zapisal 1584. (Juričič Čargo in Žnidaršič Golec: *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*, str. 269.)

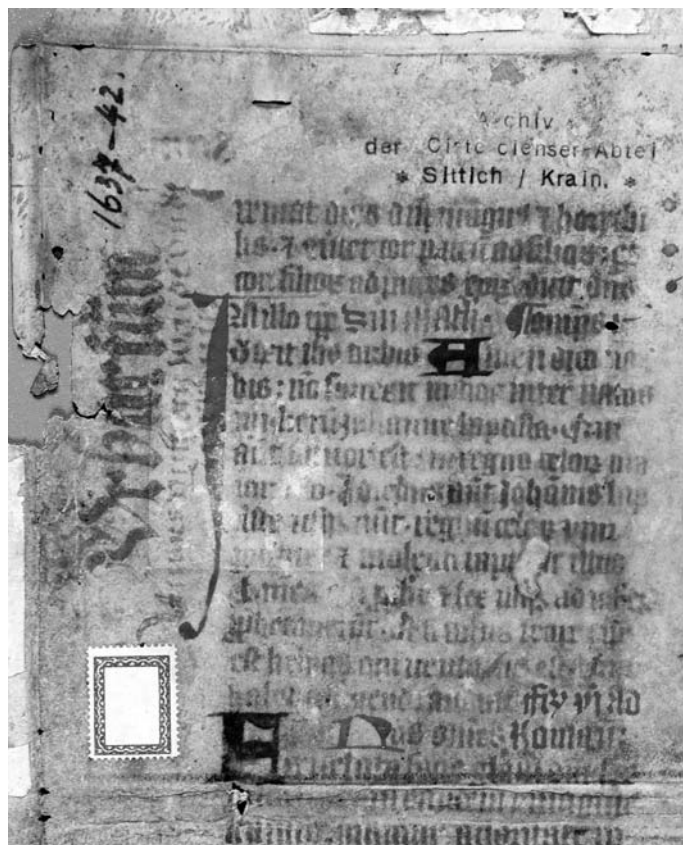
<sup>85</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 168v.

<sup>86</sup> SAS, Zbirka listin, šk. 1, P/12.

<sup>87</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

Podoben primer najdemo na strganem listu iz brevirja iz 13. stoletja, ki je danes shranjen v zbirki samostanskih listin pod oznako SAS P/9. Na listu je moč razbrati napis *St Peter zu Arch*.<sup>88</sup> Gre za izvleček urbarja za podružnično cerkev sv. Petra v Koritnici pri Raki, katere lastnik je bil nekoč samostan Stična. V samostanskem arhivu so ohranjene tudi platnice brez knjižnega bloka z napisom *Erbpacht Urbarium*. Glede na platnice lahko urbar datiramo v 17. oziroma 18. stoletje, ni pa mogoče ugotoviti ali gre za urbar ali urbarialni register zakupne dedne pravice.

Posebej v oči bodejo urbarji, ki so izginili v drugi polovici 20. stoletja. Nekaj od njih jih v svoji disertaciji navaja Metod Mikuž, ki omenja, da so v času njegovega raziskovanja (pred letom 1946) urbarji »ohranjeni in kronološko urejeni«. <sup>89</sup> Na podlagi njegovega seznama lahko poleg že prej omenjenih izgubljenih urbarjev (1584/85 in 1637–42) na seznam pogrešanih urbarjev dodamo še: urbarje iz let 1630, 1635, 1643, 1650, 1673, 1690, 1720, 1736, 1747, 1749, 1751, 1755, 1762, 1766, 1770, dva iz 1780, 1781 in Register<sup>90</sup> iz druge polovice 18. stoletja. Urbar za leto 1673 naj bi po Mikuževi navedbi hranil ARS, medtem ko naj bi bili vsi ostali v samostanskem arhivu v Stični. Na 77. strani Mikuževe disertacije se omenjata še dva urbarja, ki ju v seznamu avtor ni navedel. Gre za urbar iz leta 1702 in urbar iz leta 1789. Prvi se omenja pri popisu urada, ki je v urbarju za leto 1702 naveden kot *Eusserst Ambt*.<sup>91</sup> Domnevamo lahko, da je prišlo do napake in da gre pri urbarju iz leta 1702 dejansko za urbar iz leta 1720. Ta se namreč skozi disertacijo pojavi večkrat, medtem ko se tisti iz 1702 pojavi samo v zgoraj navedenem primeru. Pri drugem urbarju (1789) lahko domnevamo, da ga je avtor pozabil umestiti na seznam ohranjenih urbarjev. Urbar se navaja pri navedbi zapisa vasi Zalisec pri Dobrničju, ki je v omenjenem urbarju zapisan kot *Salissetz*. Za enajst od zgoraj navedenih enaindvajsetih urbarjev smo lahko prepričani, da jih je Mikuž pred letom 1946 dejansko imel v rokah, saj iz njih v disertaciji navaja različne podatke.



Detajl s platnic urbarja med letoma 1637–42, narejene iz pergamentne listine iz 13./14. stoletja (SAS P/12). Listino hrani Samostanski arhiv Stična. Foto: Tadej Trnovšek.

<sup>88</sup> SAS, Zbirka listin, šk. 1, P/9. K opisu pergamentnega lista je p. Maver Grebenc dne 31. julija 1942 zabeležil, da gre za »urbar excerptum St Peter zu Arch ARE 95/26«. Iz tega je razvidno, da gre za izvleček urbarja. Opomba: *urbar excerptum* na pergamentnem listu danes ni mogoče prebrati.

<sup>89</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>90</sup> Ibidem, str. 74. Mikuž navaja, da ima register, ki vsebuje popis posesti tik pred razpustom samostana, spredaj strganih nekaj strani, tako da manjka popis treh žup.

<sup>91</sup> Ibidem, str. 77.

## Usoda stiškega arhiva

Na podlagi bolj ali manj raziskane zgodovine samostana dobimo širši vpogled, kaj se je skozi stoletja dogajalo s stiškim arhivom. Osrednjega pomena pri raziskovanju njegove usode je poznavanje natančne lokacije hrambe dokumentov v samem samostanu. Urbarje in drugo upravno gradivo so hranili v poslopju med cerkvijo in samostanskim vhom.<sup>92</sup> Stavbo, ki jo danes poznamo pod imenom stara prelatura,<sup>93</sup> ima danes v upravi Muzej krščanstva na Slovenskem. Stara renesančna prelatura, ki zapira severno stran velikega vzhodnega dvorišča, je današnjo podobo dobivala med koncem 16. in začetkom 17. stoletja. Stiški kronist Pavel Pucelj (1669–1721) v svojem znamenitem delu *Idiographia* za leto 1606 navaja: »*Iacobus Abbas, nouiter erecta Abbatia tractuig oblongo, ubi Cancellaria et Cammerario sodie cernitur [...] cum erectione nova insursum Capella pariter et Archivij in cadem ...*«<sup>94</sup> Zapis govori o gradbenih podvigih opata Jakoba Reinprechta (1603–1626), ki je med drugim v novem podolgovatem traktu postavil pisarno advokata, urad komornika, kapelo in tudi arhiv. Domnevno lokacijo arhiva znotraj stare prelature lahko rekonstruiramo na podlagi inventarnih popisov, ki so jih v 17. in 18. stoletju pisali inventurni komisarji po smrti stiških predstojnikov.<sup>95</sup> Inventarni popis po smrti opata Janeza Anžlovarja (1628–1638) z 20. aprila 1638 nam še ne podaja natančne lokacije arhiva. V precej večjo pomoč so nam inventarni popisi iz let 1680, 1688 in 1734. Po smrti opata Maksimilijana Motoha (1661–1680) je nastal *Inuentarium deß Gottshauß Sittich* z dne 20. avgusta 1680.<sup>96</sup> Komisija našteva inventar posameznih sob v stari prelaturi po naslednjem zaporedju: prelatova soba, kamra pri prelatovi sobi, obokan prostor, opatova kapela in kamra nad velikimi samostanskimi vrati. Tudi naslednja dva inventarna popisa (1688 in 1734), ki sta nastala po smrti opata Ludvika Raumschüssla (1680–1687) in opata Aleksandra Engelshausa (1719–1734), nam navajata enako zaporedje prostorov. Pri vseh je obokan prostor (*gewölb, gewelb*) dodatno pojasnjen kot arhiv: »*In dem gewölb auß dißer Cammer so ainso das Archivium genandt wierdt*«. Tu se med hrambo pomembnih dokumentov omenjajo tudi *Vrbaria*.<sup>97</sup> Danes lahko z gotovostjo v drugem nadstropju stare prelature prepoznamo opatovo kapelo, ki s tremi visokimi, v gotski maniri oblikovanimi okni, precej izstopa od ostalih soban. Pred njo je manjša obokana soba, ki jo inventarni popisi imenujejo arhiv. Da je naša domneva pravilna, nam dokazuje inventarni popis iz leta 1734, ki v obokanem prostoru, imenovanem arhiv, poleg samostanskih listin in urbarjev omenja tudi zidno omaro/predalnik *eingemauerten Castl*, v kateri je bilo shranjeno dragoceeno srebrno posodje.<sup>98</sup> Zidne omare že dolgo ni več, ostala pa je lepo vidna kotna zidna niša, v kateri je ta omara verjetno stala.

<sup>92</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 142.

<sup>93</sup> Glede označbe »stara prelatura« je danes še veliko odprtih vprašanj. Nejasna je namreč natančna razdelitev z danes povezanimi stavbami stare prelature, vzhodnega trakta ob potoku in nove prelature. V članku označujem za staro prelaturu stavbo, ki je do začetka 17. stoletja povezala nekdanjo »turško utrdbo« (Lovrencijeva utrdba oz. hospicij) na zahodnem delu velikega vzhodnega dvorišča in stavbe na severnem del današnjega vzhodnega trakta ob potoku (nekdanja kapela sv. Pavla in porta). Domnevam, da je na severnem delu, v času nastanka stare prelature, segal vzhodni trakt ob potoku nekaj metrov od kapele sv. Pavla. Vrzel med omenjenima stavbama je bila ob morebitnem napadu zaščiten z dvema streljnima linama na vzhodni strani turške utrdbе. Z označbo »nova prelatura« danes razumemo baročni trakt iz srede 18. stoletja na jugovzhodnem delu velikega vzhodnega dvorišča.

<sup>94</sup> Pucelj: *Idiographia*, str. 124.

<sup>95</sup> Mlinarič: Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu, str. 279.

<sup>96</sup> SI AS 781, knjiga 6 in Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 619.

<sup>97</sup> SI AS 781, knjigi 6 in 8; SI AS 1, šk. 63; Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 620, 635 in 724.

<sup>98</sup> SI AS 1, šk. 63; Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 734.

Vsi zgoraj navedeni inventarni popisi (razen tistega iz leta 1638) omenjajo tudi sobo komornika.<sup>99</sup> Tu so bili shranjeni urbarji za vsakdanje potrebe, registri in obračuni dajatev podložnikov.<sup>100</sup> Popis iz leta 1680 to sobo imenuje *die Cammrerey*.<sup>101</sup> Gre torej za isto sobo, ki jo Pavel Pucelj omenja med gradbenimi podvigi opata Jakoba Reinprechta leta 1606, ko je med drugim dal pozidati tudi Cammerario.<sup>102</sup> Iz inventarnega popisa za leto 1734 je razvidno, da je pater komornik v svoji sobi imel *Ein Stöll mit verschideren Stiifftes Urbarien*, v sosednji manjši sobi pa *Büecher Kasten mit verschidenen Buecheren Stiifftes Registeren vnd Rächtungen*.<sup>103</sup> Podobno pravi tudi inventar iz leta 1688, ki v tej sobi omenja štiftne knjige (*Stiiffst bücher*), registre in obračune podložnikov.<sup>104</sup> Glede lociranja komornikovega urada lahko sklepamo na podoben način kot pri arhivu. Komisija v inventarnih popisih navaja naslednje zaporedje prostorov: tri sobe na hodniku, urad advokata, urad komornika, manjša kamra, kamra, v katero se pride skozi jedilnico, itn.<sup>105</sup> Obe sobi komornika z urbarji sta se torej nahajali v vzhodnem traktu ob potoku, torej v stavbi, ki se je od začetka 17. stoletja držala skupaj s staro prelaturou. Danes tem prostorom rečemo »dom duhovnih vaj«. Tu so zdaj urejene preproste sobane s posteljami, ki omogočajo prenočišče samostanskim obiskovalcem.

Če lahko po letu 1606 arhiv dokaj natančno lociramo, pa je njegova lokacija v srednjem veku za enkrat še nepojasnjena. Kakor je bilo ugotovljeno, je samostanski vzhodni trakt ob potoku, v katerem sta se nahajala tudi arhiv in urad komornika, svoje dokončno podobo dobival v obdobju od opata Lovrenca Zupana (1580–1600) pa do sredine 18. stoletja, ko je italijanski baročni arhitekt Candido Zulliani kot zadnji temeljito prezidal ta del samostanskih zgradb in mu vtisnil podobo, ki jo poznamo še danes.<sup>106</sup>

Že v prvi gradbeni fazi, ki jo je v začetku 17. stoletja končal opat Jakob Reinprecht, so bile



*Nekdanji samostanski arhiv z lepo vidno kotno nišo, kjer je domnevno stala omara z urbarji. Danes je prostor del stalne postavitve Zgodovina krščanstva na Slovenskem v Muzeju krščanstva na Slovenskem. Fotografija: Foto atelje Pavšič Zavavdlav.*

<sup>99</sup> Sobo *Cämmererey* v inventarju iz leta 1688 Maver Grebenc v delu *Dokumentirana Stična* prevaja kot sobo finančne uprave, kjer stanuje pater upravnik.

<sup>100</sup> Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 622, 635, 735.

<sup>101</sup> SI AS 781, knjiga 6 in Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 622.

<sup>102</sup> Pucelj: *Idiographia*, str. 124.

<sup>103</sup> SI AS 1, šk. 63 in Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 735.

<sup>104</sup> SI AS 781, knjiga 8 in Grebenc: *Dokumentirana Stična*, str. 321.

<sup>105</sup> Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 621, 622.

<sup>106</sup> Prelovšek: *Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas*, str. 86.

pred tem ločene in samostojne zgradbe (vhodni stolp oz. porta, kapela sv. Pavla in Lovrencijeva utrdba) povezane v celoto. Kot navedeno je ob tem samostan dobil arhiv in nekaj drugih prostorov, ki jih lahko povežemo s hrambo urbarjev. Arhitekturno podobo samostana Stična pred omenjeno pozidavo nam daje do sedaj spregledani inventar iz leta 1576.<sup>107</sup> Dokument je brez platnic, vendar ga lahko datiramo s pomočjo stiškega urbarja iz leta 1575, ki ga je pisala ista roka kakor omenjeni inventar. Proti koncu popisa je omenjen *Johann Abbe zu Sittich*, zato lahko sklepamo, da je inventar nastal po smrti stiškega opata Janeza Zeisla leta 1576. Inventar ne omenja urbarjev, lahko pa domnevamo, da so bili shranjeni med 164 ročno pisanimi knjigami v samostanski knjižnici (*Conuents Liberej*) ali pa med precej obsežnim knjižnim gradivom, ki ga je v svojih sobanah hranil opat. Nekaj knjižnih naslovov je v popisu mogoče zaslediti še v *Canzlej* in v kamri pri šolskih prostorih.<sup>108</sup> Vsi prostori so bili v vzhodnem traktu ob potoku. Kot kaže, samostan pred letom 1606 ni imel arhiva v smislu namenske sobe, kjer bi na enem mestu hranili pomembne dokumente. Tako je bilo na primer v cistercijanskem samostanu Rein na avstrijskem Štajerskem, ki je bil s stiškim samostanom vedno v tesni povezavi. Tam je že v času opata Wolfganga (1481–1515) samostan razpolagal z večjim arhivskim prostorom.<sup>109</sup> Reinski opat Jurij Freyseisen (1577–1605) je okoli leta 1600 v tamkajšnji prelaturi dal preurediti arhivski prostor, v katerem je bilo shranjeno gradivo že prek štiristo let.<sup>110</sup>

## Turki v Stični

Med letoma 1471 in 1529 je bil premožni stiški samostan tarča nekaj turških napadov, med katerimi je za nas zanimiv zlasti junijski iz leta 1471. Po tedanjih poročilih sodeč je šlo za prvi in najbolj dokumentirani turški napad na samostan Stična. Istega meseca je v poročilu državnemu zboru, ki je tedaj zasedal v Regensburgu, navedeno, da je Stična utrpela ogromno škodo *ain gefurts kloster haist Sitich ganz verwuest*.<sup>111</sup> O razsežnostih turškega razdejanja nam v Slavi vojvodine Kranjske poroča tudi Janez Vajkard Valvasor, ki navaja: »*Ta (opat Ulrik) je leta 1471 ob divjanju Turkov skupaj z nekaterimi ubežal. Ko so tedaj barbari izropali vse, kar se je nahajalo v samostanu, so povsod zanetili ogenj in do tal požgali celotno stavbo do temeljev.*«<sup>112</sup> Iz nekaterih ostalih sočasnih poročil prav tako izvemo, da so Turki takrat požgali ali poškodovali nekaj samostanskih stavb. Hude poškodbe sta utrpela cerkev sv. Katarine, kapela sv. Pavla pri vhodni porti, dvižni most, gospodarska poslopja idr.<sup>113</sup> Epicenter turškega napada na stiški samostan poleti leta 1471 je bil torej neposredno v bližini severnega dela vzhodnega trakta ob potoku, ki je bil verjetno prav tako poškodovan v požaru. Zdi se, da je ob popolni odsotnosti poročil o usodi najstarejših stiških urbarjev najverjetnejša razlaga njihovega izginotja ta, da so bili uničeni ob tej turški katastrofi.

Različni viri v letih 1475, 1492, 1525, 1528 in 1529 navajajo nove turške napade na samostan.<sup>114</sup> Poročilo stiškega konventa dunajski vladi iz leta 1725 sicer poroča o dveh turških opustošenjih, v katerih je bilo uničeno veliko

<sup>107</sup> SI AS 14, fasc. 82, inventarji.

<sup>108</sup> Ibidem.

<sup>109</sup> Mlinarič: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*, str. 103.

<sup>110</sup> Mlinarič: Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu, str. 277.

<sup>111</sup> Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 218 in 219.

<sup>112</sup> Valvasor: *Čast in slava Vojvodine Kranjske*, str. 700.

<sup>113</sup> Grebenc: *Dokumentirana Stična*, str. 265.

<sup>114</sup> Glede posameznih turških napadov na samostan Stična so podatki skopi in včasih tudi protislovni.



listin.<sup>115</sup> Valvasor za leto 1529 omenja: »*Ko je leta 1529 Sulejman, divji turški togotnež, zaman oblegal Dunaj in zatem del svojega vojaštva peljal nazaj čez Štajersko in Kranjsko, je nekaj teh barbarov na svojem povratku napadlo samostan. Ker pa so se jim v omenjeni utrdbi ali trdnjavi hrabro upirali, so se umaknili, potem ko so poprej izropali in upepelili samostan. In tako je bilo treba ponovno na novo sezidati zgradbo, spremenjeno v pepel, iz katerega se je še kadilo.*«<sup>116</sup>

Kot ugotavlja že Jože Mlinarič, so samostani nasploh strogo ločevali dokumente, ki zadevajo duhovno plat ustanove (spiritualije), in dokumente, ki zadevajo samostansko gospodarstvo (temporalije).<sup>117</sup> Da urbarji niso bili shranjeni skupaj z ostalim knjižničnim gradivom, pove tudi podatek, da znameniti stiški rokopisi iz časa romanike ob turških pustošenjih niso utrpeli večje škode in da so se mnogi od njih ohranili do danes. Rokopisi so bili skrbno varovani v varnih prostorih križnega hodnika, ki mu v napadu leta 1471 sicer prav tako ni bilo prizanešeno. Samostanska obednica je bila namreč kar dvajset let po napadu še vedno tako poškodovana, da je bila za menihe neuporabna.<sup>118</sup> Prav gotovo so skrbno hranili tudi urbarje in ostalo upravno gradivo, ker so z njimi pogosto morali dokazovati svojo posest in pravice. Po (ne)ohranjenosti arhivskega gradiva lahko sklepamo, da je bila tudi v srednjem veku razpršenost različnih vrst dokumentov po samostanskih prostorih podobna, kakor je to mogoče zaslediti v inventarnih popisih iz 17. in 18. stoletja. Urbarji in drugi podobni dokumenti, ki jih je komornik vsakodnevno uporabljal za tekoče posle, so izginili skupaj s turškim pustošenjem, medtem ko so se starejše pergamentne listine, ki jih je navadno v svojem prostoru hranil opat, ohranile.

Popise gradiva upravne narave v samostanu dobimo ponovno tik preden je samostan leta 1784 doživel nov udarec. V obsežnem delu *Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderley Geschlechtes* iz leta 1786 je objavljen tudi seznam dvainpetdesetih listin, ki jih hrani samostanski arhiv v Stični. Seznam je nastal leta 1751, za njegovo verodostojnost pa je jamčil sam stiški opat Viljem Kovačič (*suque fide Abbatis Wilhelmi 1751*).<sup>119</sup> Kdo je bil v tem času samostanski arhivar, izvemo v V. zvezku istega dela. Pod naslovom *Erzpriesteren und Zisterzienserabten des Stiftes Sittih*<sup>120</sup> sta natančno opisani lokacija in zgodovina samostana z vsemi dotedanjimi opati. Pod opombo k naslovu je zabeleženo, da je odlično in temeljito poročilo (na žalost brez omembe urbarjev) poslal samostanski arhivar, tajnik in stiški profes Ignacij Fabijani.<sup>121</sup>

## Arhiv po razpustitvi samostana

Novo poglavje v zgodovini stiškega arhiva je odprl dvorni dekret z dne 6. oktober 1784, ki je določil razpust samostana Stična. Vsa samostanska posest je takrat postala del verskega sklada v državni upravi, ta pa je nekdanje samostansko imetje preoblikovala v Državno gospostvo Stična.<sup>122</sup> Mlajše omembe arhivskega gradiva so povezane ravno s tem dogodkom, ki je bistveno posegel tudi v nadaljnjo usodo arhiva. Knjižnica in arhiv sta bila takrat natančno katalogizirana. Komisija je v poročilu, ki ga je poslala vladi na Dunaj, hvalila bogat stiški

<sup>115</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 144.

<sup>116</sup> Valvasor: *Čast in slava Vojvodine Kranjske*, str. 700 in 701.

<sup>117</sup> Mlinarič: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*, str. 103.

<sup>118</sup> Grebenc: *Dokumentirana Stična*, str. 265.

<sup>119</sup> Fidler: *Wendt von Wendtenthal, Adam: Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderley Geschlechtes*, str. 312.

<sup>120</sup> *Ibidem*, str. 117–133.

<sup>121</sup> *Ibidem*, str. 117.

<sup>122</sup> Pazelt: *Ponovna naselitev stiške opatije*, str. 65.

arhiv, ki da vsebuje številne redke in za zgodovino ter diplomatiko pomembne dokumente.<sup>123</sup> Oktobra 1784 je ob razpustitvi stiškega samostana nastal tudi popis arhivalij za tekočo rabo. V tem inventarju so poleg različnih desetinskih registrov in računskega gradiva vpisani tudi urbarji od leta 1628 dalje.<sup>124</sup> To gradivo je torej zaradi vodenja novonastalega državnega gospostva Stična ostalo v samostanskih prostorih.<sup>125</sup> Preostali del arhiva z urbarji, nastalimi pred letom 1628, pa je po razpustitvi samostana prevzela Kmetijska družba v Ljubljani in ga poleti 1785 prepeljala v prostore stanovskega arhiva v deželno hišo v Ljubljani. Ko je bilo državno posestvo Stična leta 1788 prepuščeno ljubljanskemu škofu, so mu izročili tudi arhiv, ki je bil tedaj v pisarni stiškega gospostva.<sup>126</sup> Iz popisa z dne 26. april 1788<sup>127</sup> je razvidno, da se je takrat v Stični poleg številnih pogodb in registrov nahajalo precej urbarialnega gradiva, ki ga danes ni več mogoče izslediti (npr. urbarji različnih okrožij iz let 1721, 1756, 1757, 1770–84, 1771–92, 1774–84, 1779, 1785 idr.). Stiški arhiv je bil, kot kaže, ponovno v Stični že leto prej (1787), ko je bila ukinjena Kmetijska družba.<sup>128</sup> Naslednji pregled arhivskih dokumentov najdemo v seznamu Jakoba Brezovca, bivšega zakupnika gospostva verskega sklada Stična z dne 31. maj 1808.<sup>129</sup>

Sledilo je daljše obdobje, v katerem se za usodo arhiva skoraj sedemdeset let ni nihče posebej zanimal. Naslednji, ki so pregledali del gradiva, so bili August Dimitz, Franz Schumi in Wladimir Milkowicz, vendar so ga vsi označili kot gradivo manjše vrednosti.<sup>130</sup> Vprašanje je, ali so prej omenjeni imeli vpogled v celoten arhiv, ki je bil že v tem času razdeljen in shranjen vsaj v dveh samostanskih prostorih. V kakšnih pogojih se je v tem času hranilo dragoceno gradivo, izvemo šele iz nekaterih drugih sočasnih poročil s konca 19. stoletja, ki nam kažejo žalostno podobo stiških arhivalij. Prvi, ki je po dolgem času sestavil seznam arhivalij in urbarjev v Stični, je bil Alfonz Müllner septembra 1889. Takrat je stiški samostan še vedno hranil devet urbarjev, od katerih so trije danes pogrešani: »Urbar za Globodol iz 18. stoletja«, »Glavni urbar inkorporiranih župnij za leto 1622« in »Urbar urada Dolenja vas za leto 1737«.<sup>131</sup> Leta 1881 je Ministrstvo za poljedelstvo zadolžilo Direkcijo domen in gozdov v Gorici, da izroči stare listine samostana Stična v Deželni muzej.<sup>132</sup> Ostalemu delu arhivskega gradiva so se z dovoljenjem Direkcije v Deželnem muzeju posvetili osem let pozneje, ko sta v Stično prispela Jurij Wallner in Anton Kaspret.<sup>133</sup> Poročilo o stanju stiškega arhiva je leta 1890 objavil Wallner pod naslovom *Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich*. Avtor nam stanje celotnega arhiva lepo opiše že na začetku: »... das Sitticher Archiv ist nach der Klosteraufhebung verloren gegangen, d. h. durch unglückliche Verhältnisse zersplittert, bruchstückweise verkauft oder an verschiedene Archive abgegeben; einiges besitzt das Rudolfinum, anderes ist verschollen und verloren.«<sup>134</sup> Konec 19. stoletja imamo torej opravka z razdrobljenim, delno razprodanim, delno propadlim in delno izgubljenim arhivom. Za

<sup>123</sup> Wolf: *Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich*, str. 146.

<sup>124</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 145 in Mlinarič: Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu, str. 290.

<sup>125</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 145.

<sup>126</sup> Ibidem, str. 146.

<sup>127</sup> SI AS 14, fasc. 82, spis 20777.

<sup>128</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 147.

<sup>129</sup> Ibidem, str. 149.

<sup>130</sup> Wallner: *Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich*, str. 214, Mlinarič: Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu, str. 291 in Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 149.

<sup>131</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 150.

<sup>132</sup> Ibidem, str. 148.

<sup>133</sup> Mlinarič: Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu, str. 289.

<sup>134</sup> Wallner: *Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich*, str. 214.

urbarje navaja, da so bili med najdenimi dokumenti najbolj številčno zastopani. Doda, da gre le za mlajše urbarje iz 17. in 18. stoletja za različna posestna okrožja nekdanjega samostana Stična (*von Feld, Tiefenthal, Temenitz, Niederdorf* itd.). Natančno je datiran zgolj eden od njih: *Haupturbar von 1662*, za katerega je navedeno, da nam daje najbolj celostno podobo nekdanje samostanske posesti skupaj s posestjo vseh inkorporiranih župnij.<sup>135</sup> Gre za *Haupt Vrbarium deren dem Styffts Sittich incorporirten pfarren und dero Gülten*, ki ga danes hrani ARS v fondu SI AS 781. Na žalost je poročilo o količini stiških urbarjev precej bolj skop od sočasnega poročila iz cistercijanskega samostana Kostanjevica na Dolenjskem (*Landstrass*), ki ga Wallner opisuje nekaj strani pred tem in kjer z letnico loči ter našteje preko šestdeset kostanjeviških urbarjev.<sup>136</sup> Poročilo pa je precej bolj natančno pri opisu prostora, kjer se je tedaj nahajal ostanek nekdanjega obsežnega arhivskega gradiva samostana Stična. Avtor navaja, da sta s Kaspretom našla arhivske dokumente v prelaturi<sup>137</sup> (*Prälatur*) in v tako imenovani stari pisarni (*sogenannten alten Kanzlei*).<sup>138</sup> Mišljena je verjetno pisarna (kancelija) advokata, ki se s tem nazivom omenja že v inventarnih popisih 17. in 18. stoletja. Urad, ki se je nahajal v prvem nadstropju vzhodnega trakta ob potoku, je bil v neposredni bližini pisarne komornika, kjer so pred razpustom hranili večino urbarjev. Ti prostori so bili zadnjih večjih sprememb deležni pred letom 1750, v stiškem obdobju italijanskega arhitekta Candida Zullianija, ki je v neposredni bližini sezidal večje stopnišče ob novem vhodu na samostansko dvorišče.<sup>139</sup> Ali sta prej omenjena urada pri tem posegu utrpela spremembe, ni znano. Kljub temu lahko sklepamo, da sta bili nekdanji pisarni stiškega advokata in komornika tam, kjer sta bila pred ponovno naselitvijo menihov v Stično (1898) hranilnica in poštni urad.<sup>140</sup> Kje natančno je bil takrat arhiv v novi prelaturi, lahko ugotovimo iz članka *Von Sittich nach Landstrass* p. Gregorja Müllerja, ki je leta 1895 zapisal, da so bile okenske odprtine nekdanje slavnostne dvorane obite z deskami in da je v njej propadal skupaj zmetan star samostanski arhiv.<sup>141</sup> Tudi Wallner poroča, da ta prostor arhivalijam, ki so bile zložene v kupih (*zu einem grossen Haufen aufgeschichteten Papiere*), ni nudil potrebne zaščite.<sup>142</sup> Okna so bila v okvari in pomanjkljivo zabita z deskami, tako da so vlaga, vročina in mraz desetletja uničevali občutljivo gradivo. Iz Müllerjevega poročila je razvidno, da so bile arhivalije shranjene v nekdanji slavnostni dvorani, ki jo danes imenujemo Opatova kapela. Wallner ta prostor najprej imenuje *Prälatur* in pozneje še *alten Prälatensaale*. Da gre nedvomno pri obeh za isto dvorano, je razvidno tudi iz Wallnerjevga opisa oken v tem veličastnem poslopju: »... *die hohen Glasfenster des einstigen Prachtbaues*.<sup>143</sup> Navaja, da je prostor okrašen s štukaturami in da so vhodna vrata lepo umetniško izrezljana. Vse od naštetega je še danes ohranjeno v rokokojski Opatovi kapeli.

Za Wallnerja je posebno nevarnost arhivu predstavljala tudi nova namembnost te stavbe, ki je ob njegovem obisku prebivalcem služila kot *Rumpelkammer und Trocknen der Wäsche* oziroma *Wäschetrocken kammer*.<sup>144</sup> Po raz-

<sup>135</sup> Ibidem, str. 215.

<sup>136</sup> Ibidem, str. 209.

<sup>137</sup> Iz poznejšega opisa prostorov, kjer so hranili arhivsko gradivo, je razvidno, da pisec govori o novi prelaturi. Za razliko od stare prelature, ki je bila dokončana leta 1606, je bila nova baročna prelatura na jugovzhodnem delu velikega vzhodnega dvorišča zgrajena sredi 18. stoletja. Stavba zaključuje južni del vzhodnega trakta ob potoku in poveže današnjo Opatovo kapelo, ki je prav tako nastala v tistem času.

<sup>138</sup> Ibidem, str. 214.

<sup>139</sup> Prelovšek: *Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas*, str. 86.

<sup>140</sup> Pazelt: *Ponovna naselitev stiške opatije*, str. 74.

<sup>141</sup> Ibidem, str. 67.

<sup>142</sup> Wallner: *Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich*, str. 214.

<sup>143</sup> Ibidem, str. 214.

<sup>144</sup> Ibidem, str. 214.



Črnobela razglednica samostana Stična iz leta 1919 (inv. št.: 5061). Spodaj desno je prikazana Opatova kapela, kjer so le nekaj desetletij pred izdajo razglednice hranili velik del arhivskega gradiva. Razglednico hrani Muzej krščanstva na Slovenskem.

pustu samostana leta 1784 so se namreč v prostore samostana z leti naselili številni uradi: okrajno sodišče Stična, davčni urad, gozdarski urad, poštni urad, stiški župnijski urad, hranilnica itd. Z njimi pa so prišle tudi družine uradnikov in uslužbencev, ki so zasedle preostale dele obeh prelatur in križnega hodnika.<sup>145</sup> Hišni prebivalci, ki so torej med drugim v opatovi kapeli sušili perilo, so imeli popolnoma neomejen dostop do tam hranjenega arhivskega gradiva in so ga lahko po avtorjevem mnenju po mili volji odnašali.<sup>146</sup> Za mlajše dokumente, ki so jih potrebovali za tekoče poslovanje Državnega gospostva Stična, je bilo precej bolj poskrbljeno v »stari pisarni«.<sup>147</sup>

Devet let po tem, ko so bile iz Stične v Deželni muzej v Ljubljano pripeljane starejše samostanske listine, so avgusta leta 1890 tja prenesli še ostale arhivalije. Wallner in Kaspret sta arhivalije, od katerih so poleg urbarjev ostali le papirji iz 19. stoletja, kopije listin, dekreti, korespondence opatov, druga pisma iz 17. stoletja, sodni in procesni akti, povezala v 36 fasciklov in jih spravila v muzej.<sup>148</sup>

Stiški arhiv je v muzeju ostal neurejen. Na žalost nam podatek o 36 fasciklih ne poda niti okvirne slike o številu stiških urbarjev, ki so bili konec 19. stoletja shranjeni v Deželnem muzeju v Ljubljani. Prav tako ni bilo mogoče ugotoviti, kdaj natančno je bilo omenjeno gradivo predstavljeno iz muzeja v Arhiv Republike Slovenije, kjer ga je leta 1956 začela urejati arhivistka Ema Umek.

Ko so se cistercijani leta 1898 znova naselili v Stični, so od arhivskega gradiva prevzeli tisti del, ki ni bil že pred tem prenesen v Deželni muzej in arhiv

<sup>145</sup> Pazelt: *Ponovna naselitev stiške opatije*, str. 67.

<sup>146</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 149.

<sup>147</sup> Wallner: *Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich*, str. 214.

<sup>148</sup> Mikuž: *Vrsta stiških opatov. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

uprave verskega sklada za gospodstvo Stična.<sup>149</sup> Med tem gradivom so tudi urbarji in spisi, ki se nanašajo na samostansko posest od srede 16. stoletja naprej. Po mnenju Eme Umek je stiški samostanski arhiv leta 1974 hranil ok. 1,5 tm arhivskega gradiva.<sup>150</sup> Ocenjuje se, da je danes ohranjena le slaba četrtnina tega gradiva.<sup>151</sup>

## Zaključek

Zaradi nepoznavanja celotnega fonda stiških urbarjev lahko o deležu njegove ohranjenosti zgolj ugibamo. Od urbarjev, ki jih poznamo po naslovu ali po letu nastanka, je danes ohranjenih 35,5% urbarjev. Če lahko izginotje vseh stiških srednjeveških urbarjev še nekako razložimo, pa v oči bode predvsem izginotje cele vrste urbarjev iz 16. in 17. stoletja, ki so izginili v ne tako daljni preteklosti. Velika težava stiških urbarjev in urbarialnih registrov je ta, da so bili več kot stoletje po razpustu samostana večinoma prepuščeni samemu sebi. V neprimernih prostorih in na dosegu rok takratnih prebivalcev samostana je marsikateri urbar verjetno končal na ognju ali pa je bil uporabljen za druge neprimerne namene. Tudi, ko so menihi leta 1898 ponovno naselili samostan, se zdi, da jih niso uspeli takoj ustrezno zaščiti in shraniti, tako da ne bi bilo presenetljivo, če bi našli strgane liste urbarjev nalepljene na hrbtno stran kake samostanske omare. Nove raziskave stiških urbarjev bodo v prihodnje nedvomno postregle še s kakšnim pozabljenim urbarjem, do takrat pa nam ostaja dejstvo, da danes Samostanski arhiv Stična hrani 34, Arhiv Republike Slovenije 20 in Muzej krščanstva na Slovenskem 2 stiška urbarja.

## Kronološki seznam stiških urbarjev in urbarialnih registrov

datacija	naslov v prevodu / stanje ali signatura
?	Stari črni pergamentni okovani glavni urbar / izgubljen
?	Veliki stari pergamentni urbar / izgubljen
?	Stari pergamentni urbar / izgubljen
?	Stari pitamični urbar / izgubljen
?	Stari dolgi urbar / izgubljen
?	Stari urbar / izgubljen
?	Stari urbar / izgubljen
?	Dolgi stari debeli papirnati urbar / izgubljen
?	Urbar naturalne rente <sup>152</sup> / izgubljen
?	Stari urbar naturalne rente / izgubljen
?	<i>Registro censum</i> / izgubljen
?	Register jurjevice / izgubljen
?	Izveček urbarja za podružnično cerkev sv. Petra v Koritnici pri Raki / izgubljen
1434	Stari register naturalne rente / izgubljen
1435 (?)	Stari urbar za leto 1435 / izgubljen
1445	Stari urbar / izgubljen
1496	Urbar za leto 1496 / izgubljen
1504	Register za leto 1504 / izgubljen
1505	[Urbar cistercijanskega samostana Stična] / SI AS 781

<sup>149</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 153.

<sup>150</sup> Ibidem, str. 153.

<sup>151</sup> <http://memoriascripta.nuk.uni-lj.si/zbirke/zbiratelj.php?id=85> (9.9.2015).

<sup>152</sup> *Cassten Vrbar* prevajam kot Urbar naturalne rente. Gre za urbar, kjer podložniki niso plačevali v denarju, ampak v pridelkih.

- 1516, 1518 Urbar za leto 1516 in 1518 / *izgubljen*  
 1523 [Urbar Hribovskega urada in urada Temenica cistercijanskega samostana Stična] / SI AS 781  
 1544 Urbar samostana Stična za leto 1544 / SAS G1 in SAS P/4<sup>153</sup>  
 1544 Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SI AS 781  
 1544–1572 [Urbar stiškega samostana 1544–1572] / *izgubljen*  
 1553 Urbar za leto 1553 / *izgubljen*  
 1558 [Glavni urbar za leto 1558] / SAS F30  
 1562 Urbar za leto 1562 / *izgubljen*  
 1563 Urbar za leto 1563 / *izgubljen*  
 1564 Urbar za leto 1564 / *izgubljen*  
 1565 Urbar za leto 1565 / *izgubljen*  
 1567 Urbar za leto 1567 / *izgubljen*  
 1572 Glavni urbar samostana Stična za leto 1572 / MKS, evid. št.: S68 (SAS G2)<sup>154</sup>  
 1574 Glavni urbar samostana Stična za leto 1574 / SAS G3 in SAS P/3<sup>155</sup>  
 1575 Glavni urbar samostana Stična za leto 1575 / MKS, evid. št.: S67 (SAS G9)<sup>156</sup> in SAS P/14<sup>157</sup>  
 1594 Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SI AS 781  
 1596 Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SI AS 1074  
 1598 [Urbar urada Temenica] / *izgubljen*  
 1603<sup>158</sup> [Urbar urada Temenica] / SAS D68  
 1607 [Urbar stiškega samostana] / *izgubljen*  
 1608–1615 Urbar samostana Stična za leta 1608–1615 / SAS G10  
 1610 Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SI AS 781  
 1619 Glavni urbar samostana Stična za leto 1619 / SAS G5 in SAS P/15<sup>159</sup>  
 1619 Urbar urada Onstran hoste za leto 1619 / SAS G5<sup>160</sup>  
 1619 Urbar za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SAS G5<sup>161</sup>  
 1624–1630 Urbar samostana za leta 1624–1630 / SAS G8  
 1624–1630 Tlačni register med letoma 1624 in 1629 / SAS G8 in SAS P/11<sup>162</sup>  
 1628–1638 Glavni urbar gospodstva Stična / SAS G8

<sup>153</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/4. Na hrbtni strani listine je napis: »*Urbar Register des / Gotthaus Sittich / 1544*«.

<sup>154</sup> Prvotna signatura v SAS.

<sup>155</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/4. Na hrbtni strani listine je napis: »*Gotthauß Sittich / Haupt Vrbari aufs / 1574 / No 1*«.

<sup>156</sup> I. q.

<sup>157</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/14.

<sup>158</sup> Datacija ni jasna. Znotraj urbarja se omenjata še letnici 1602 in 1607.

<sup>159</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/15. P. Maver Grebenc pri popisu pergamentnega ovoja pravi: »Lista sta služila Haupt Urbarju 1619 za ovoj.« Popis listine je z dne 31. 7. 1942.

<sup>160</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 168v. Urbar je vezan skupaj z Glavnim urbarjem samostana Stična za leto 1619. Naslov se v izvorniku glasi: *Urbarium des Ampts Vnter dem Waldt so von denen heren Patribus Societatis Jesv im 1619 Jahr abgelediget worden.*

<sup>161</sup> SAS G5, Glavni urbar samostana Stična za leto 1619, fol. 223v. Urbar je vezan skupaj z Glavnim urbarjem samostana Stična za leto 1619. Naslov se v izvorniku glasi: *Urbarium des Ampts Podendorff in ober Steüer gelegen.*

<sup>162</sup> P. Maver Grebenc na popisu originalnega pergamentnega lista P/11 iz 14. stoletja navaja: »List je bil vezan med ovoj prednje strani Urbarja Robath register l. 1624–1630...« Popis listine je z dne 31. 7. 1942.

- 1630 [Urbar]<sup>163</sup> / izgubljen  
 1630–1641 [Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Temenica] / SI AS 781  
 1634–1642 Žitni register za leta 1634–1642 / SAS G7b  
 1634–1641 Urbar male pravde za leta 1634–1637 in 1638–1641 / SAS G7a in SAS P/13<sup>164</sup>  
 1635 [Urbar]<sup>165</sup> / izgubljen  
 1637–1642 [Urbar Urada onstran gozda 1637–1642] / izgubljen; SAS P/12<sup>166</sup>  
 1639 Urbar za okrožje sv. Peter v Dobu pri Šentvidu pri Stični za leto 1639 / SAS AS AIA 98/26  
 1643 [Urbar]<sup>167</sup> / izgubljen  
 1650 [Urbar]<sup>168</sup> / izgubljen  
 1653 Urbar urada Temenica<sup>169</sup> / izgubljen  
 1653–1660 Register desetine od prirastka živali župnije Šentvid pri Stični 1653–1660 / SAS F32  
 1653–1676 Urbar Hribovskega urada cistercijanskega samostana Stična / SI AS 781  
 1653–1676 Urbar Hišnega urada cistercijanskega samostana Stična / SI AS 781  
 1662 [Glavni urbar gospostva Stična]<sup>170</sup> / izgubljen  
 1662 Glavni urbar župnij in njihovih imenj, inkorporiranih cistercijanskemu samostanu Stična / SI AS 781  
 1673 [Urbar]<sup>171</sup> / izgubljen  
 1677 [Urbar urada Globodol]<sup>172</sup> / izgubljen  
 1677–1720 Urbar Malega urada *Naiger*<sup>173</sup> za leta 1677–1720 / izgubljen  
 1677–1720 Urbar urada *Eiserst*<sup>174</sup> za leta 1677–1720 / izgubljen  
 1677–1720 Urbar Temeniškega urada (*Reiner*)<sup>175</sup> za leta 1677–1720 / izgubljen  
 1677–1721 Urbar Hišnega urada cistercijanskega samostana Stična / SI AS 781  
 1677–1722 Urbar Zunanjega urada cistercijanskega samostana Stična / SI AS 781  
 1677–1722 Urbar Velikega poljskega urada cistercijanskega samostana Stična / SI AS 781  
 1677–1722 Urbar cistercijanskega samostana Stična za urad Temenica / SI AS 781  
 1687 Izvleček iz urbarja / SAS AS HLR 330/2  
 1690 [Register desetine od prirastka živali 1690]<sup>176</sup> / izgubljen  
 1693–1702 Urbar gospostva Klevevž / SI AS 1074

<sup>163</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>164</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/13.

<sup>165</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>166</sup> Pergamentne platnice urbarja so shranjene v zbirki samostanskih listin s signaturo SAS P/12.

<sup>167</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>168</sup> Ibidem, str. 11.

<sup>169</sup> SI AS 14, fasc. 82, spis 20777. Omenja se *Handbuch von den Temenitzamt de Anno 1653*.

<sup>170</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 146.

<sup>171</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>172</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 150.

<sup>173</sup> Mali urad se je v 16. stoletju poimenoval po uradniku Gregorju *Naygerju*. Ime urada se je ohranilo še v sredino 17. stoletja.

<sup>174</sup> Eisert je verjetno ime uradnika, ki je bil odgovoren za urad okoli Dobrniča in Trebnjega. Urad se vseskozi imenuje po različnih uradnikih.

<sup>175</sup> Temeniški urad se v nekaterih urbarjih imenuje po uradniku. Konec 16. stoletja je bil to *Renckho*, s čimer bi lahko pojasnili imenovanje urada *Reiner*.

<sup>176</sup> Ibidem, str. 11 in Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 150.

- 1696–1700 Urbar cistercijanskega samostana Stična za vas Vrhovo / SI AS 781
- po letu 1697 Rektificirani urbar prihodkov za inkorporirano gospostvo Čretež / *izgubljen*
17. stoletje Izvleček urbarja za urad Bodendorf na Zgornjem Štajerskem / SI AS 781
17. stoletje [Urbar hribovskega urada] / SI AS 781
- 1701–1724 Register desetine od prirastka živali in čebeljih panjev za leto 1701 / SAS F25
- 1708–1737 [Registri kraškega urada]<sup>177</sup> / *izgubljeni*
- 1710 Register dajatev v Bajnofu za leto 1710 / SAS AS AAG 379/12
- 1720 [Urbar]<sup>178</sup> / *izgubljen*
- 1721 Urbar velikega Hribovskega urada za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar velikega urada za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar malega urada *Naiger* za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar urada *Temenica* za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar urada *Eiserst* za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar Hišnega urada za leto 1721 / *izgubljen*
- 1721 Urbar urada *Reiner* (*Temenica*) za leto 1721 / *izgubljen*
- 1723 [Registri tlake za leto 1723]<sup>179</sup> / *izgubljeni*
- 1722–1729 [Urbar hribovskega urada] / SI AS 781
- 1733 Novi urbar za dohodke gospostva Čretež in graščine Bajnof za leto 1733 / *izgubljen*
- 1736 [Urbar]<sup>180</sup> / *izgubljen*
- 1737 [Urbar urada Dolenja vas 1737]<sup>181</sup> / *izgubljen*
- 1747 [Urbar]<sup>182</sup> / *izgubljen*
- 1749 [Urbar]<sup>183</sup> / *izgubljen*
- 1751–1785 [Registri tlake za leta 1751–1785]<sup>184</sup> / *izgubljeni*
- 1752–1787 [Registri desetine od snopov, vreč in prirastka živali 1752–1787]<sup>185</sup> / *izgubljeni*
- 1755 [Urbar]<sup>186</sup> / *izgubljen*
- 1756 [Urbar samostana Stična, pridruženih imenj in župnij za leto 1756]<sup>187</sup> / *izgubljen*
- 1756 [Rektificirani register Stični pridruženih župnij 1756]<sup>188</sup> / *izgubljen*
- 1756 Register gornine za goro sv. Jurij in dohodkov od vinogradov na Dolenjskem / *izgubljen*
- 1756–1774 [Register male pravde 1756–1774]<sup>189</sup> / *izgubljen*
- 1757 Urbar Kraškega urada za leto 1757 št. 1 / *izgubljen*
- 1757 Urbar Kraškega urada za leto 1757 št. 2 / *izgubljen*
- 1757 Urbar Hribovskega urada za leto 1757 / *izgubljen*

<sup>177</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 147.

<sup>178</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>179</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 147. Omenja se 14 registrov tlake za leto 1723 in 1751–1788!

<sup>180</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>181</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 150.

<sup>182</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>183</sup> Ibidem, str. 11.

<sup>184</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 147.

<sup>185</sup> Ibidem, str. 147. V popisu iz leta 1788 se omenja en predal registrov! Prav tako je omenjen en predal registrov gornine in vinske desetine.

<sup>186</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>187</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 146.

<sup>188</sup> Ibidem, str. 146.

<sup>189</sup> Ibidem, str. 147.



- 1757 Urbar Malega urada *Naiger* za leto 1757 / izgubljen  
 1757 Urbar (Velikega) polskega urada za leto 1757 / izgubljen  
 1757 Urbar urada Temenica za leto 1757 / izgubljen  
 1757 Urbar urada *Eiserst* za leto 1757 / izgubljen  
 1757 Urbar Hišnega urada za leto 1757 / izgubljen  
 1757 Urbar urada *Reiner* za leto 1757 / izgubljen  
 1758–1773 [Register odvetščine] / SAS F26  
 1762 [Urbar]<sup>190</sup> / izgubljen  
 1766 [Urbar]<sup>191</sup> / izgubljen  
 1769–1780 Register gornine za goro sv. Jurija za leta od 1769 do 1780 / SAS F27  
 1770–1784 [Register vrečne desetine za leta 1770–1784]<sup>192</sup> / izgubljen  
 1771–1792 [Register male pravde za leta 1771–1792]<sup>193</sup> / izgubljen  
 1773–1783 [Urbar stiškega samostana] / izgubljen  
 1773–1796 Register kaščnega žita in polagaja za urade *Gebürg*, *Eiserst* in *Neuger* za 1773–1796 / SAS G6  
 1773–1796(?) Register kaščnega žita in polagaja za urade *Feld*, *Jeuienitz*, *Reiner* in Hišni urad / izgubljen  
 1774–1784 [Register jurjevice za leta 1774–1784]<sup>194</sup> / izgubljen  
 1774–1788 Register odvetščine za posest Svibno v letih 1774–1784 / SAS F26  
 1778 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež / SAS G4  
 1778–1783 [Urbar za gospostvo Čretež]<sup>195</sup> / izgubljen  
 1779 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež za leto 1779 / izgubljen  
 1779 Urbar za »*Isenhausische*« za leto 1779 / izgubljen  
 1780 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež za leto 1780 / izgubljen  
 1781 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež za leto 1781 / izgubljen  
 1782 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež za leto 1782 / izgubljen  
 1783 Izvleček iz urbarja za gospostvo Čretež za leto 1783 / izgubljen  
 1783 [Register desetine za leto 1783]<sup>196</sup> / izgubljen  
 1784–1792 [Register dajatev od vinogradov] / SAS F27  
 1786–1788 Register tlake za leta 1786–1788 / izgubljen  
 1787 Novi register zakupne dedne pravice za leto 1787 / izgubljen  
 1787 Register vinske desetine in gornine za Trško goro 1787 / SAS F28  
 1789–1808 Knjiga urbarskih zaostankov 1789–1808 / SAS G11  
 1792 Register desetine od prediva za vas Stična / SAS F29  
 1792 Register gornine za goro sv. Jurija<sup>197</sup> za leto 1792 / izgubljen  
 1794 Register gornine za goro sv. Jurija za leto 1794 / izgubljen  
 1794 [Urbar prihodka od vinogradnikov] / SAS F27  
 18. stoletje [Register dajatev od vinogradov] / SI AS  
 18. stoletje (?) Urbar za *Standberg* v graščini Bajnof št. 1 / izgubljen  
 18. stoletje (?) Urbar za *Standberg* v graščini Bajnof št. 2 / izgubljen  
 18. stoletje (?) Urbar za vas Šentjurij graščine Bajnof št. 1 / izgubljen  
 18. stoletje (?) Urbar za vas Šentjurij graščine Bajnof št. 2 / izgubljen

<sup>190</sup> Mikuž: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*, str. 11.

<sup>191</sup> Ibidem, str. 11.

<sup>192</sup> Umek: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 146.

<sup>193</sup> Ibidem, str. 147.

<sup>194</sup> Ibidem, str. 146.

<sup>195</sup> Ibidem, str. 147.

<sup>196</sup> Ibidem, str. 147. Omenja se »desetinski register 1783«.

<sup>197</sup> Neznana lokacija.

18. stoletje (?) Register gornine za Primskovo, Razbore in *Wahsinna*<sup>198</sup> / *izgubljen*
18. stoletje (?) Rektificirani urbar dohodkov graščine Bajnof in gospodstva Čretež s pripadajočimi župnijami / *izgubljen*
18. stoletje (?) Rektificirani kalkulacijski urbar dohodkov za samostan Stično, graščino Bajnof, gospodstvo Čretež in pripadajoče župnije / *izgubljen*
18. stoletje (?) [Rektificirani urbar samostana Stična] / *izgubljen*
18. stoletje (?) Register zakupne dedne pravice / SAS G14 – *izgubljen*
- 1800–1804 [Urbar državnega gospodstva Stična] / SAS G14
- 1802 [Urbar državnega gospodstva Stična] / SAS G11
- 1808–(1901) [Urbar državnega gospodstva Stična] / SAS G11
- 1814–1817 Urbar urada *Neuger* / SAS G12
- 1818–1833 Register zakupa gozdov / SAS G15
- 1818–1833 Register zakupne dedne pravice / SAS
- 1823–1833 [Urbar državnega gospodstva Stična] / *izgubljen*

## VIRI IN LITERATURA

### ARHIVSKI VIRI

#### ARS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 63, Inventar z dne 25. julija 1734.
- SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, fasc. 82, inventarji, Inventar iz leta 1576; spis 20777, Zapisnik o predaji arhiva z dne 26. april 1788.
- SI AS 781, Cistercijanski samostan in državno gospodstvo Stična, Urbar cistercijanskega samostana Stična iz leta 1505; Urbar Hribovskega urada in urada Temenica 1523; knjiga 5, Inventar z dne 20. april 1638; knjiga 6, *Inventarium des gotthaus Sittich*, 20. avgust 1680; knjiga 8, Inventar z dne 16. februar 1688; fasc. 3, Prepis inventarja z dne 16. februar 1688.

#### SAS – Samostanski arhiv Stična

- SAS G1, Urbar samostana Stična za leto 1544.
- SAS F30, Glavni urbar za leto 1558.
- SAS G3, Glavni urbar samostana Stična iz leta 1574.
- SAS G5, Glavni urbar za leto 1619.
- SAS, šk. 1, P/3 (Pergamentna listina iz 1403); P/4 (Pergamentna listina iz 1459); P/9 (Pergamentni list brevirja iz 13. stoletja); P/11 (Pergamentni list misala iz 14. stoletja); P/12 (Pergamentni list lekcionarja iz 13./14. stoletja); P/13 (Pergamentni list psalterja iz 13./14. stoletja); P/14 (Pergamentni listi misala iz 14./15. stoletja); P/15 (Pergamentni list misala iz 14./15. stoletja).

#### NMS – Narodni muzej Slovenije

- Spis št. 94 (Dopis Karla Dežmana z dne 11. januarja 1882).
- Spis št. 24 (Dopis Deželnega muzeja z dne 19. maja 1888).
- Spis št. 76 (Spis iz leta 1890).
- Spis št. 90 (Spis iz leta 1890).

#### MKS – Muzej krščanstva na Slovenskem

- evid. št. S68 / SAS G2, Glavni urbar samostana Stična za leto 1572.
- evid. št. S67 / SAS G9, Glavni urbar samostana Stična za leto 1575.

<sup>198</sup> Neznana lokacija.

## INTERNET

---

Memoria Scripta Sloveniae: Knjižnica Cistercijanske opatije Stična. Narodna in univerzitetna knjižnica. Dostopno na: <http://memoriascripta.nuk.uni-lj.si/zbirke/zbiratelj.php?id=85> (9.9.2015).

## LITERATURA

---

Benkovic, Joseph: *Analecta aus der Geschichte der Klöster Sittich und Landstrass*. V: *Cistercienser Chronik* (1897), št. 9, str. 74–79.

Benkovic, Joseph: *Beiträge zur Geschichte Sittichs*. V: *Cistercienser Chronik* (1894), št. 6, str. 353–355.

Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospostva v območju freisinške dolenske posesti*. V: *Razprave IV/6* (1958). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Fidler, Andreas, Wendt von Wendenthal, Joseph in Adam, Jakob: *Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderley Geschlechtes*. Wien, 1786.

Grebenc, Jože Maver: *Dokumentirana Stična. Zgodovinska osvetlitev samostanskih stavb*. V: *Meddobje* (1984), št. XIX, str. 225–321.

Grebenc, Jože Maver: *Gospodarska ustanovitev Stične in njena dotacija leta 1135*. Stična: Cistercijanski samostan, 1973.

Juričič Čargo, Danijela in Žnidaršič Golec, Lilijana: *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.

Kos, Milko: *Topografija starejše stiške posesti*. Ljubljana: Jugoslovanski Tisk, 1937.

Mikuž, Metod: *Topografija stiške zemlje: doneski k zgodovini stiške opatije*. Ljubljana: [s.n.], 1946.

Mikuž, Metod: *Vrsta stiških opatov. Doneski k zgodovini stiške opatije*. Ljubljana: [M. Mikuž], 1941.

Milkowicz, Wladimir: *Die Klöster in Krain: Studien zur österreichischen Monasteriologie*. Wien, [in Commission bei] F. Tempsky, 1889.

Mlinarič, Jože: *Arhivi cistercijanskih samostanov in njihova usoda s poudarkom na stiškem in kostanjeviškem samostanu*. V: *Arhivi* 34 (2011), št. 2, str. 275–294.

Mlinarič, Jože: *Arhiv samostana Rein, zakladnica gradiva za slovensko zgodovino*. V: *Arhivi* 30 (2007), št. 2, str. 105–120.

Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.

Müller, Gregor: *Von Sittich nach Landstrass*. V: *Cistercienser Chronik* (1895), št. 7, str. 15–20, 44–50.

Pazelt, Hubert: *Ponovna naselitev stiške opatije*. V: *Stična ob jubilejih 1098–1898–1998*. Stična: Cistercijanska opatija, 1998.

Prelovšek, Damjan: *Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas*. V: *Razprave. [Razred 1], Razred za filološke in literarne vede*, 15 (ur. Emilijan Cevc), Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986.

Pucelj, Pavel: *Idiographia*. Stična, 1719.

Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain I–II*. Laibach: der Herausgeber, 1882–1887.

*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.

Umek, Ema: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*. Ljubljana: Arhiv Slovenije, 1974.

Valvasor, Janez Vajkard: *Čast in slava Vojvodine Kranjske: II.del*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2010.

*Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije III*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.

Wallner, Julius: Eine archivalische Nachlese in Landstrass und Sittich. V: *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* (1890), Dritter Jahrgang, str. 207–215.

Wolf, Adam: *Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich: 1782–1790: ein Beitrag zur Geschichte Kaiser Joseph's II.* Wien: W. Braumüller, 1871.

Zadnikar, Marijan: *Samostan Stična in njegove znamenitosti.* Ljubljana: Družina, 2001.

## ZUSAMMENFASSUNG

### VERSUCH EINER REKONSTRUKTION DES BESTANDES AN URBARIEN UND URBARIALEN REGISTERN DES KLOSTERS STIČNA UND DIE FRAGE SEINER VERWAHRUNG DURCH DIE ZEIT

Der Beitrag versucht die Frage zu beantworten, was im Lauf der Jahrhunderte mit dem urbarialen Material des Klosters Stična (Sittich) geschehen ist. Heute sind 56 Urbarien und urbariale Register erhalten, die sich auf den Besitz des Klosters beziehen. Schon das älteste Urbarium aus dem Jahr 1505 deutet darauf hin, dass es viel mehr Urbarien gegeben haben muss. Im Hinblick auf die einzelnen Abgaben der Hörigen bezieht sich dieses Urbarium, das im Archiv der Republik Slowenien verwahrt wird, auf ältere, heute verloren gegangene Urbarien: *alten pitanz register, graß pergamen register, schwarz pergamen peslagen register, Langen diken papirum register, registro censum, S. Georj censum, vno antiquo Registro, censum istum antiquum, altes langes Register und Register 1504.* Alle außer dem letzten können nicht datiert werden, jedoch ist im Hinblick auf die Erwähnungen aus dem Jahr 1505 zu vermuten, dass sie zumindest im 15. Jahrhundert entstanden sind. Die Adjektive wie beschlagen, pergamenten und alt weisen darauf hin, dass die genannten Urbarien auch aus dem 14. Jahrhundert stammen könnten. Die jüngeren erhaltenen Urbarien (1544, 1558, 1572, 1574, 1575, 1619) sind hinsichtlich der Datierungen der verloren gegangenen Urbarien in der Regel genauer. Mit ihrer Hilfe können zur Liste der verloren gegangenen Urbarien noch jene aus den Jahren 1434, 1435, 1445, 1496, 1516, 1518, 1553, 1563, 1564, 1565 und 1567 hinzugezählt werden. Während zahlreiche mittelalterliche Urbarien vermutlich in der Zeit der Türkeneinfälle vernichtet wurden, ist das Verschwinden zahlreicher Urbarien des Klosters Sittich aus dem 16. und 17. Jahrhundert schwerer zu erklären. Ein großer Teil dieser Urbarien ging nach der Auflösung des Klosters im Jahr 1784 verloren. Die Urbarien und das Archivmaterial waren mehr als ein Jahrhundert meist sich selbst überlassen. Unter ungeeigneten Aufbewahrungsbedingungen und den damaligen Bewohnern der Klosterräume zugänglich, ist dieses Material allmählich, aber beständig verfallen. Noch weniger verständlich ist das Verschwinden einiger Urbarien, die noch in den Inventarverzeichnissen aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts auftreten. Es ist mehr als offenkundig, dass die neuen Verwalter das diesbezügliche Material nach der Auflösung des Klosters nicht benötigten und es sie eher belastete als nicht. Erst mit der Wiederherstellung des Klosterlebens in Stična und mit der Verwahrung einiger Urbarien im Archiv der Republik Slowenien und im Museum des Christentums in Slowenien erhielten die Urbarien Aufbewahrungsbedingungen, welche sich ein derartiges Material auch verdient. In Zukunft sind so neue Untersuchungen zu erwarten, die zur Liste der verloren gegangenen (und möglicherweise auch der wiederentdeckten) Urbarien von Stična neue Urbarien und urbariale Register hinzufügen werden.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 94(497.4Ljubljana):351.755(497.4Ljubljana)"1869"

Prejeto: 21. 9. 2015

## Karlovško predmestje po popisu prebivalstva iz leta 1869

DUNJA DOBAJA

dr. zgodovinskih znanosti, asistent z doktoratom  
Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana  
e-pošta: dunja.dobaja@inz.si

### Izvleček

Avtorica v okviru programa raziskovalna infrastruktura,<sup>1</sup> ki od leta 2006 poteka na Inštitutu za novejšo zgodovino, opravlja transkripcijo popisa prebivalstva iz leta 1869 za Ljubljano in druge slovenske kraje. Transkribirani osebni podatki v popisih so vir raznovrstnih raziskav. Avtorica predstavi socialno strukturo prebivalcev ljubljanskega Karlovškega predmestja po popisu iz leta 1869, pri čemer se osredotoča na številčni prikaz spolne, starostne in verske strukture prebivalcev, prav tako prikaže tudi njihov zakonski stan, domovinsko pristojnost, prisotnost in strukturo gospodinjstev v obravnavanem predmestju. Slednje primerja s strukturo gospodinjstev v Kurji vasi, ki je bila v njegovi neposredni bližini (območje današnjega Hradeckega) in v preteklosti dodeljena Karlovškemu predmestju, in sicer le za davčne zadeve.

### Abstract

KARLOVŠKO PREDMESTJE (KARLOVŠKO SUBURB) IN THE 1869 CENSUS

The author of the present article has been involved in the transcription of data from the 1869 census for Ljubljana and other Slovenian towns through her participation in the Research Infrastructure programme, which the Institute of Contemporary History has been running since 2006. Transcriptions of personal data entered in such censuses are a valuable source of information for a number of different researchers. Drawing from the 1869 census, the author depicts the social structure of the population of the Ljubljana suburb Karlovško predmestje, focusing primarily on the numeric representation of gender, age, and religion. Also presented is the marital status of the residents, their domicile in the municipality of Karlovško predmestje, their permanent/temporary presence or absence from home, as well as the general household structure in the discussed area. The latter is compared to the household structure in the nearby area of Kurja vas (present-day Hradecky Road), which in the past was allocated to the cadastral municipality of Karlovško predmestje, but only for tax related matters.

### Ključne besede:

Ljubljana,  
Karlovško  
predmestje,  
popis  
prebivalstva,  
leto 1869,  
socialna struktura

### Key-words:

Ljubljana,  
Karlovško  
predmestje  
(suburb),  
census,  
1869,  
social structure

<sup>1</sup> Avtorica je vključena v program od leta 2015.

## Uvod

Program raziskovalna infrastruktura (RI), ki od leta 2006 poteka na Inštitutu za novejšo zgodovino (INZ), je digitaliziran in na spletu objavljen popis prebivalstva Ljubljane iz leta 1830 nadgradila tudi z drugimi popisi prebivalstva Ljubljane in nekaterih drugih slovenskih krajev, med njimi tudi iz leta 1869.<sup>2</sup> Za uspešno uporabo podatkov v popisnicah s strani raziskovalcev e-humanistike je potrebno te podatke najprej spremeniti v elektronsko obliko. Programska oprema za prepoznavanje besedil zaenkrat ne more prepoznati znakov na standardiziranih obrazcih popisnih pol, v katere so popisovalci in tudi sami popisani vpisovali osebne podatke v kurzivni gotici v primeru popisa iz leta 1869 in tudi drugih popisov iz 19. stoletja.<sup>3</sup> Zaradi tega je potrebno podatke v elektronsko obliko prepisati ročno. Te podatke bodo transkribirali registrirani raziskovalci in drugi zainteresirani uporabniki. Transkripcija se ne sme razlikovati od originalnega zapisa.<sup>4</sup>

Ker so transkribirani osebni podatki vir za raziskovalno delo, se je avtorica odločila za analizo transkribiranih osebnih podatkov prebivalcev Karlovškega predmestja po popisu iz leta 1869. Iz analize je izvzeta analiza poklicne strukture prebivalcev, saj je tovrstna analiza zaradi svoje kompleksnosti predmet zahtevnejših raziskav. Namreč, pri standardizaciji določenega dela podatkov raziskovalci del informacij, ki jih vsebuje prvotni zapis, izgubijo, kar je najbolj razvidno pri standardizaciji poklicev. Pred statistično obdelavo je potrebno raznolike poklice najprej primerno klasificirati.<sup>5</sup> Analiza tako ostaja v okviru, v izvlečku navedenih parametrov: to so številčni prikaz spolne, starostne, verske strukture prebivalcev Karlovškega predmestja, njihov stan, domovinska pristojnost ter prisotnost in analiza strukture družin.

## Popis prebivalstva z dne 31. december 1869

V habsburški monarhiji so bili stalni popisi prebivalstva s terezijanskimi reformami vpeljani v 18. stoletju, ko so hkrati z vojaškimi konskripcijami ocenjevali tudi število prebivalcev. Takšni popisi so se izvajali vse do leta 1850. Popisne pole so popisovalci po potrebi še naknadno dopolnjevali, zato rezultati niso bili točni in niso ustrezali dejanskemu stanju.<sup>6</sup>

V avstrijskih deželah<sup>7</sup> se je prvo uradno štetje prebivalstva izvedlo leta 1754. Pravi pogoji za poskus splošne izvedbe štetja prebivalstva so bili namreč ustvarjeni šele s Haugwitzovo upravno reformo po letu 1747.<sup>8</sup> Državna uprava

<sup>2</sup> Šorn, Pančur, Sunčič: *Sistory: Arhivsko gradivo in e-humanistika*, str. 146.

<sup>3</sup> Prav tam.

<sup>4</sup> Prav tam.

<sup>5</sup> Prav tam.

<sup>6</sup> Vrišer: *Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane*, str. 22.

<sup>7</sup> Meje nekdanje vojvodine Kranjske (in tudi drugih dežel; v ospredju je dežela Kranjska glede na tematiko prispevka; op. avtorice) so bile nestalne. Njen obseg so tudi še po prvem uradnem popisu prebivalstva v času Marije Terezije iz leta 1754 večkrat spremenili. Šele po dunajskem kongresu leta 1815 je Kranjska dobila meje, ki so obstajale vse do leta 1918. V drugi polovici 19. stoletja je bilo zdajšnje ozemlje Slovenije razdeljeno med avstrijske dežele Kranjsko, Štajersko, Koroško, Goriško in Istro ter ogrska komitata (župniji) Vas (Železna županija) in Zala. Od vseh omenjenih dežel in županij je bila v zdajšnjo Slovenijo skoraj v celoti vključena le Kranjska. V: Šircelj: *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*, str. 25.

Objavljeni številčni podatki o številu prebivalstva Ljubljane in nekdanje Kranjske kot bivšega upravnega zaledja temeljijo deloma na cenitvah, deloma na štetjih, in se med seboj zelo razlikujejo tako zaradi političnih sprememb in upravnih ukrepov kot tudi zaradi različnih kriterijev, po katerih so se cenitve, štetja oziroma popisi prebivalstva izvrševali. V: Pipp: *Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske*, str. 66.

<sup>8</sup> Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 34. Prvo avstrijsko štetje pre-

je želela dobiti splošen pregled o številu prebivalstva in številu »hiš«<sup>9</sup> za izvedbo načrtovane upravne reforme. Ta popis prebivalstva je bil zaradi naslednjih pomanjkljivosti<sup>10</sup> bolj ocena števila prebivalstva:

- ④ Kritični datum, za katerega veljajo vsi podatki, ni bil določen.
- ④ Ker so štetja trajala dolgo časa, so bile nekatere ugotovitve že zastarele.
- ④ Ni bilo določeno, ali se šteje domače (pristojno) ali navzoče prebivalstvo. V praksi je prevladal prvi vidik.
- ④ Razlikovali so samske in poročene, medtem ko so vdovce in vdove verjetno prištevali k samskim.
- ④ Popis je bil izveden po posvetnih in cerkvenih oblasteh. Posvetno štetje so izvedla gospostva in magistrati, katerih dominiji večinoma niso bili sklenjeni. Pri cerkvenih štetjih podatki veljajo za predjožefinske škofije in župnije.<sup>11</sup>

Po zaključku štetja leta 1754 so na Dunaju sestavili tabelo, ki navaja rezultate za dežele. Henryk Grossmann, ki je napisal razpravo za prva avstrijska štetja na podlagi podatkov iz centralnih dunajskih arhivov, je ugotovil, da je v tabeli več napak.<sup>12</sup> Za vse avstrijsko-češke dežele navaja tabela 6.134558 prebivalcev (po Grossmannu pa okrog 6.654541 prebivalcev).<sup>13</sup> Podatki v tabeli za Kranjsko, z delom avstrijske Istre, Gorico in Gradiško, navajajo 446.901 prebivalcev.<sup>14</sup>

Izvajanje popisov je bilo predvideno vsake tri leta, a je zaradi sedemletne vojne prišlo do naslednjega štetja šele leta 1761. Za to leto ni znano cerkveno štetje, ampak posvetno, ki naj bi dalo podatke o številu naselij, rodbin in duš.<sup>15</sup> Z letom 1762 so spremenili sistem štetja. Izvajali naj bi ga vsako leto, bilo bi dvojno, cerkveno po župnikih in posvetno po gospostvih in magistratih, vendar po različnih formularjih.<sup>16</sup> Zaradi pomanjkljivosti pri izvajanju popisov so na Dunaju spremenili celoten sistem. V zvezi z uvedbo prisilne rekrutacije za avstrijsko armado za široke plasti prebivalstva je bilo leta 1770 tudi štetje prebivalstva podrejeno vojaškim koristim. Ugotavljanje števila in strukture prebi-

---

bivalstva sledi neposredno terezijanski reformi centralnih uradov in ustanovitvi deželnih vlad in okrožnih uradov v posameznih deželah med letoma 1747 in 1748. Zelo verjetno je, da je bil glavni pobudnik grof Friderik Viljem Haugwitz, ki je osrednja osebnost prvih terezijanskih reform. Glavni motiv je bil davčnega značaja, to je ob izvedbi davčne reforme in terezijanskega katastra ugotoviti število »hiš« in število prebivalcev. Henryk Grossmann, ki je napisal razpravo za prva avstrijska štetja in temelji na podatkih iz centralnih dunajskih arhivov, domneva, da je bilo štetje tudi v zvezi s pripravami na reformo kmetskih odnosov. V: Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 18–19.

<sup>9</sup> Vzporedno s štetjem prebivalstva se je izvajala tudi tako imenovana »statistika hiš«. Štelo se je hiše v mestih in trgih, grunte posameznih gospostev, kajže in končno hiše, ki so bile neposredno podrejene deželi. V: Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 24.

<sup>10</sup> Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 36.

<sup>11</sup> Prav tam. Leta 1754 sta se vršili dve štetji, cerkveno in posvetno. Henryk Grossmann ugotavlja, da predstavljajo podatki v centralni tabeli rezultat posvetnega štetja. Podatkov o rezultatih cerkvenega štetja in sploh bolj podrobnih podatkov o prvem štetju raziskovanja v dunajskih arhivih niso odkrila. O tem nas lahko poučijo le pokrajinski arhivi. V: Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 20.

<sup>12</sup> Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 20.

<sup>13</sup> Prav tam.

<sup>14</sup> Prav tam. Podatke o številu prebivalcev za Štajersko in Koroško glej v istem viru, str. 20. Marjan Dobovšek v svoji študiji o gibanju prebivalstva Kranjske navaja podatke štetja 1754 o številu »duš« za nekatere župnije tedanje ljubljanske škofije, tako tudi za faro Ljubljana-sv. Nikolaj 4128 »duš«. V: Dobovšek: *O gibanju prebivalstva Kranjske*, str. 108.

<sup>15</sup> Več o tem štetju in vseh poznejših, glej Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 37–50 in Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 18–67.

<sup>16</sup> Prav tam. Jožef II je poskušal že kot regent izoblikovati sistem ljudskega štetja tako, da bi služilo predvsem v vojaške namene. Posledica tega je bila, da so se moški začeli izogibati popisu. Zato štetje iz leta 1761 številčno mnogo zaostaja za štetjem iz leta 1754 in tudi poznejša štetja niso povsem zanesljiva, kljub temu da so poskušali z raznimi ukrepi izboljšati upravni aparat. Kranjska z Gorico in Gradiško je imela po štetju iz leta 1754 446.901 prebivalcev, iz leta 1762 pa samo 300.420 prebivalcev. V: Dobovšek: *O gibanju prebivalstva Kranjske*, str. 108.

valstva je prešlo v kompetenco vojaških konskripcij. Ta sistem je ostal v bistvu nespremenjen 80 let. Leta 1850 je bilo izpeljano zadnje štetje, ki ga uvrščamo v to serijo popisov. Vojaške konskripcije niso poznale kritičnega datuma. Izvajale so se v razdobju nekaj mesecev, a so bili medtem nekateri ugotovljeni podatki že zastareli. To velja za vsa štetja do leta 1857. Napredek pa je bil v tem, da so morali biti podatki ugotovljeni na samem mestu.<sup>17</sup>

Do leta 1857, ko je bil izveden popis prebivalstva, ki pomeni prvi korak k modernejšim popisom, lahko število prebivalcev zgolj ocenjujemo. Na ozemlju današnje Slovenije<sup>18</sup> naj bi bilo sredi 18. stoletja okoli 700.000 prebivalcev, sredi 19. stoletja pa 1.100.000 prebivalcev.<sup>19</sup>

Prvi zakon o ljudskih štetjih je bil izdan šele 23. marca 1857, na podlagi katerega se je 31. oktobra 1857 izvedel popis stalnega prebivalstva, to je domačega prebivalstva.<sup>20</sup> Omenjeni popis je bil sicer prvi korak k modernemu popisu prebivalstva, a njegovi rezultati še niso bili primerljivi s podatki naslednjih popisov, saj so popisovali le stalno prebivalstvo, ne pa prisotnega prebivalstva.<sup>21</sup> Zato za prvi sodobno izvedeni popis prebivalstva velja popis z dne 31. decembra 1869, izveden na podlagi zakona z dne 29. marec 1869. Popisovalo se je prisotno prebivalstvo po spolu, starosti, veroizpovedi, stanju, poklicu, rojstnem kraju in domovinstvu. Popis je zanesljiv in sodoben.<sup>22</sup> Dunajska c. kr. Osrednja statistična komisija (k. k. Statistische Zentral-Kommission),<sup>23</sup> ki je popis organizirala in vodila in katere statut je bil odobren in potrjen 31. januarja 1863, se je odločila, da so vprašanja o narodnosti in občevalnem jeziku izvzeta iz popisa

<sup>17</sup> Prav tam 38–39.

<sup>18</sup> Perko: *Prebivalstvo in naselja*, str. 14. Poslužujem se izraza, ki ga uporablja avtor, in sicer »na sedanjem ozemlju Slovenije« (op. avtorice).

<sup>19</sup> Prav tam. Zwitter v delu *Prebivalstvo na Slovenskem* navaja rezultate prvih konskripcij, izvirajočih iz sodobnih uradnih virov za posamezne avstrijske/slovenske dežele. Glej Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 32–33.

<sup>20</sup> Vrišer: *Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane*, str. 22. Po popisu naj bi bilo na ozemlju današnje Slovenije 1.101.854 prebivalcev, in sicer 535.945 moških in 565.909 žensk. V: *Statistični urad Republike Slovenije*, podatki povzeti po študiji Živka Šifrerja: Stanovništvo, 1963, št. 3. V viru so navedeni podatki o prebivalstvu in gospodinjstvih v »Sloveniji« po popisih prebivalstva v letih 1857–1991. Za leto 1857 so torej navedeni podatki za slovenske dežele/območje današnje Slovenije (op. avtorice).

<sup>21</sup> Fischer: *Oris razvoja prebivalstva v Ljubljani*, str. 137. Pogosto navedene trditve, da se je leta 1857 štelo pristojno ali domače prebivalstvo, pozneje pa prisotno prebivalstvo, ne ustrezajo dejanskemu stanju. Štetje leta 1857 upošteva tako domače kot tudi prisotno prebivalstvo, kar je v določeni meri veljalo že za vojaške konskripcije, drži pa, da pojem prisotnega prebivalstva ni bil dosledno izveden, saj je bilo določeno, da se pri štetju ne upoštevajo nedomačini, ki naj bi se smatrali samo za potnike. Res je tudi, da so bile grupacije, v katere je bilo razdeljeno prebivalstvo, izvedene v bistvu na osnovi pristojnega in ne prisotnega prebivalstva. Pri štetju leta 1869 in vseh poznejših štetjih iz tega obdobja pa je bil pojem prisotnega prebivalstva dosledno izveden in je zajel vse, ki so bili v trenutku štetja na tistem ozemlju. Poleg tega je bilo prisotno prebivalstvo osnova za vse nadaljnje grupiranje prebivalstva, in sicer zaradi prepričanja, da je mogoče priti do točnih podatkov le pri tistih, ki so v trenutku štetja prisotni. V: Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 45.

<sup>22</sup> Vrišer: *Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane*, str. 22. Zaradi vedno večjih nesorazmerij med novimi potrebami modernih popisov prebivalstva in določbami starega zakona o popisu prebivalstva iz leta 1857 je notranje ministrstvo po predhodnem posvetu z Osrednjo statistično komisijo predložilo osnutek novega zakona o ljudskem štetju, ki je bil potrjen 29. marca 1869. Zakonu je 15. avgusta istega leta sledila naredba za 11 obrazcev, katerih osnutki so bili sestavljeni po Osrednji statistični komisiji. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 127.

<sup>23</sup> Izvrševanje popisa prebivalstva je nadzorovalo notranje ministrstvo, Osrednji statistični komisiji je pripadal le posvetovalen glas glede predpriprav in naloga sestaviti deželne in državne sumarje ter pravica nadaljnje uporabe zbranega gradiva za potrebe uprave in znanosti. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 127.

Za Ogrsko je bil leta 1871 ustanovljen poseben statističen urad, za Italijo je bila vsa statistika centralizirana v Rimu. Glede pokrajinskih in občinskih avtonomij je bil leta 1873 ustanovljen poseben mestni statistični urad v Trstu, leta 1893 pa deželni statistični urad za Štajersko v Gradcu. V: Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 44.



(zaradi kompleksnosti omenjenega vprašanja). Popisovalci so morali v opombi narediti oznako, če je šlo za gluhonemo, oslepelo ali kakorkoli invalidno osebo.<sup>24</sup> Zakon z dne 29. marec 1869 podrobno določa način numeriranja hiš, način popisa prebivalstva in domače živine po celotni avstroogrski monarhiji s stanjem 31. decembra 1869 ob 24. uri.<sup>25</sup> Po zakonu naj bi aktivne vojaške uslužbenke popisale vojaške oblasti, upokojenci vojaškega stanu pa so sodili pod obveznost civilnega popisa prebivalstva. Popis se je moral izvršiti po občinah in političnih oblasteh po hišah in stanovanjih. V deželnih glavnih mestih in občinah z lastnimi statuti so vodili popis prebivalstva mestni oziroma občinski uradi, sicer pa okrajna glavarstva.<sup>26</sup>

V Ljubljani je bil popis leta 1869, tako kot že popis leta 1857, izveden na mestnem teritoriju, ki je bil razdeljen na katastrske občine, in sicer Ljubljana mesto, Gradišče, Kapucinsko, Krakovsko, Karlovško, Poljansko, Šempetrsko in Trnovsko predmestje ter naselja Karolinska zemlja, Kurja vas in Črna vas.<sup>27</sup> Po podatkih dunajske Osrednje statistične komisije je bilo v Ljubljani 22.593 navzočega civilnega prebivalstva, in sicer 10.578 moških in 12.015 žensk,<sup>28</sup> kar navajajo tudi posnetki uradnih podatkov.<sup>29</sup> Ponovno urejanje gradiva o popisu prebivalstva z dne 31. december 1869 s strani statističnega urada ljubljanskega mestnega poglavarstva v začetku 30. let 20. stoletja je ugotovilo 22.605 navzočega civilnega prebivalstva, in sicer 10.517 moških in 12.088 žensk,<sup>30</sup> torej za 12 oseb višje število. Vpadljiva pa je predvsem razlika v razdelitvi prebivalstva po spolu, ki naj bi bila posledica tega, da je več oseb moškega oziroma ženskega krstnega imena vpisano v razpredelnici za spol za ženske oziroma za moške. To pomeni, da stolpec za označevanje spola ni vedno v skladu s krstnim imenom popisancev. Statistični urad ljubljanskega mestnega poglavarstva je urejal prebivalstvo po spolu, zlasti po krstnih imenih popisancev, dunajska Osrednja statistična komisija pa je razporejala prebivalstvo Ljubljane po podatkih rubrike za označenje spola, kar je verjetno posledica nepoznavanja domačih krstnih imen.<sup>31</sup> V primeru Karlovškega predmestja ni zaznati tovrstnih nepravilnosti.

<sup>24</sup> Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 126, 127.

<sup>25</sup> Prav tam, str. 127.

<sup>26</sup> Prav tam.

<sup>27</sup> Fischer: *Oris razvoja prebivalstva v Ljubljani*, str. 138.

<sup>28</sup> Po popisu prebivalstva leta 1869 je bilo na območju današnje Slovenije 1.128768 prebivalcev, in sicer 545.614 moških in 583.154 žensk. V: *Statistični urad Republike Slovenije*, podatki povzeti po študiji Živka Šiferja: *Stanovništvo*, 1963, št. 3. V viru so navedeni podatki o prebivalstvu in gospodinjstvih v »Sloveniji« po popisih prebivalstva v letih 1857–1991. Za leto 1869 so torej navedeni podatki za slovenske dežele/območje današnje Slovenije (op. avtorice).

<sup>29</sup> Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 127. Uradni podatki popisa objavljeni v *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869*, Wien 1871; *Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach der Zählung vom 31. Dezember 1869*, V. Heft, Wien 1872; *Oesterreichisches Städtebuch*, Wien 1887. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 127. Na Ogrskem so izšli v posebni publikaciji rezultati štetja iz leta 1869, pozneje pa je ogrski statistični urad kot svojo glavno publikacijo izdajal tudi tujejezično statistično publikacijo *Ungarische Statistische Mitteilungen*. Prav tako je izdajal tudi publikacije, ki so podobne avstrijskim krajevnim repertorijem. Podatki o prebivalstvu občin, kjer žive beneški Slovenci, se nahajajo v publikacijah italijanskih štetij. V: Blaznik, Grafenauer, Kos, Zwitter: *Kolonizacija in populacija*, str. 45.

<sup>30</sup> Prav tam. Gledano po spolu je bilo od skupno navzočega števila civilnega prebivalstva 46,53 % moških in 52,47 % žensk, kar pomeni, da je na sto moških prišlo 115 žensk (114,93 %), na sto žensk pa 87 moških (87,004 %). Omenjena razlika je verjetno posledica tega, da po določilih zakona o popisu prebivalstva iz leta 1869 niso popisani aktivni vojaški moški uslužbenci, njihove žene pa so kljub temu popisane med civilnim prebivalstvom Ljubljane. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 128.

<sup>31</sup> Prav tam.

## Karlovško predmestje

Naselbine, ki so se nahajale zunaj ljubljanskega mestnega obzidja, so se imenovala predmestja oziroma vasi. Eno izmed njih je bilo Karlovško predmestje, imenovano tudi predmestje pred Pisanimi vrati, ki se je razprostiralo od današnjega Gornjega trga (nekoč Sv. Florijana ulica) na začetku Karlovške ceste do Rakovnika. K temu predmestju so določeno obdobje prištevali tudi Kurjo vas na območju današnje Hradeckega ceste. V času sestavljanja jožefinskega katastra je bila namreč Kurja vas le za davčne zadeve pripojena katastrski občini Karlovško predmestje. Prebivalci tega predmestja so bili kmetje, vozniki, obrtniki in rokodelci. V letu 1788 je predmestje štelo 27 hiš s 163 stanovalci.<sup>32</sup> Prva ohranjena ljubljanska statistika iz leta 1754, ki obsega le šenklavško faro (samo obzidano mesto) ter Karlovško predmestje, navaja podatek, da je bilo na omejenem območju 377 hiš in 4128 prebivalcev.<sup>33</sup>

### Struktura gospodinjstev

Po popisu prebivalstva iz leta 1869 je bilo na območju **Karlovškega predmestja** 31<sup>34</sup> hiš s 122 stanovanji oziroma gospodinjstvi, v katerih je prebivalo 650 oseb (288 moških in 362 žensk).<sup>35</sup> Pri predstavitvi številčnih podatkov sem izhajala iz stališča, da je eno stanovanje predstavljalo eno gospodinjstvo. Torej, osebe, ki so živele v istem stanovanju, predstavljajo eno gospodinjstvo. 47 gospodinjstev je ožjih, jedrnih družin, to je mož, žena, otrok/ci<sup>36</sup> ali vdova/vdovec, otrok/ci ali nezakonska mati in otrok/ci ali mož in žena ali vdova/vdovec.<sup>37</sup> Jedrne družine Karlovškega predmestja niso imele večjega števila otrok. Večina jedrnih gospodinjstev je imela od 1 do 5 otrok in samo dve družini več otrok, to je 6 in 9. Zanimivo je, da je največ jedrnih gospodinjstev z 2 družinski-ma članoma (mož in žena ali vdova/ec in otrok), in sicer 11, od tega le ena vdova z otrokom, ostalo so zakonski pari.<sup>38</sup>

Sestava ostalih gospodinjstev Karlovškega predmestja je pisana. Razdelimo jo lahko v naslednje skupine:

- Osebe, ki služijo pri jedrni družini kot hlapci in dekle.

<sup>32</sup> Potočnik: *Ljubljana*, str. 106, 108 in Zwitter: *Razvoj ljubljanskega teritorija*, str. 150.

<sup>33</sup> Zwitter: *Razvoj ljubljanskega teritorija*, str. 149. Avtor navaja, da sta obe vsoti prešteti, saj statistika ne navaja vsote. Številčnega podatka posebej za Karlovško predmestje ne navaja.

<sup>34</sup> Med ljubljanskimi predmestji je to najnižje število hiš. Več o tem: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 129.

<sup>35</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-Sistory, <http://sistory.si/publikacije/>. V 11 stanovanjih, v dveh hišah v lasti mestne ubožnice, so živeli starostniki/ubožniki. Omenjena gospodinjstva so vsote v skupno število stanovanj-gospodinjstev, a z zadržkom, da to niso gospodinjstva v pravem pomenu besede (op. avtorice).

<sup>36</sup> Upoštevala sem tiste jedrne družine z otroki, pri katerih je pripis, da so otroci resnično njihovi sinovi oziroma hčere. Pri vseh popisnih polah namreč to ni zabeleženo in lahko, glede na letnico rojstva, samo sklepamo, da gre za sinove in hčere.

<sup>37</sup> Vdove in vdovce sem uvrstila med jedrno družino, čeprav je po sociološki teoriji jedrna družina skupnost staršev in otrok oziroma zakonskih partnerjev, če ni otrok. Glede na to, da so ostala gospodinjstva Karlovškega predmestja vključevala tudi osebe, ki med seboj niso v sorodstveni zvezi, sem vdove in vdovce, ki so živeli sami, priključila jedrni družini, upoštevajoč dejstvo, da so pred smrtjo partnerja živeli v zakonski skupnosti z ali brez otrok. Čeprav je iz popisa razvidno, da so kot vdove/ci živeli sami v svojem stanovanju, lahko sklepamo, da so nekateri od njih imeli tudi že odrasle otroke, ki so se odselili v drug del mesta ali izven Kranjske in niso bili navzoči v Karlovškem predmestju.

<sup>38</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-Sistory, <http://sistory.si/publikacije/>.

- ⊙ Osebe, ki imajo isti priimek kot jedrna družina in živijo z njo, torej sorodniki.
- ⊙ Osebe različnih poklicev, očitno podnajemniki, ki živijo z jedrno družino v istem gospodinjstvu in z njo niso sorodstveno povezani.
- ⊙ Dve jedrni družini, ki nista sorodstveno povezani, živita pa v istem gospodinjstvu.
- ⊙ Samske osebe, ki so ali niso sorodstveno povezane, živijo pa v istem gospodinjstvu. Takšnih gospodinjstev je bilo 3. Štela so od 2 do 3 člane.
- ⊙ Dve hiši z 11 stanovanji sta bili v lasti mestne ubožnice. V njih je prebivalo 94 oseb.

V 61 gospodinjstvih<sup>39</sup> so poleg jedrne družine živele tudi druge osebe, npr. sorodniki, podnajemniki (posamično ali kot družina), hlapci in deklet. Število članov v takšnih »sestavljanih« gospodinjstvih se je gibalo od 2 do 11. Največ »sestavljanih« gospodinjstev je imelo od 4 do 5 članov.<sup>40</sup>

Od 61 gospodinjstev, v katerih so poleg jedrne družine živele tudi druge osebe, je bilo 39 jedrnih družin z otroki. Število otrok se je gibalo od 1 do 6. Največ družin je imelo 1-2 otroka.<sup>41</sup>

V bližnji **Kurji vasi** je v 42 hišah s 127 stanovanji/gospodinjstvi prebivalo 615 oseb.<sup>42</sup> V 69 gospodinjstvih so živele (samo) jedrne družine, torej mož, žena, otrok/ci ali mož, žena, otrok/ci, pastorek ali mož, žena, hčere, nezakonski otrok/a ene od hčera ali mož in žena ali vdova/ec in otrok/ci ali vdova/ec ali poročen moški.<sup>43</sup> V jedrnih družinah se je število otrok gibalo med 1 in 7. Največ jedrnih družin je imelo 4 otroke. Sledijo tiste z enim in dvema otrokoma. Sedem otrok sta imeli le dve družini. Zanimivo je, da je bilo kar 10 družin (parov) brez otrok,<sup>44</sup> kar seveda ne pomeni, da tudi dejansko niso imeli otrok. Morda so se otroci že izselili v drug del mesta ali izven Kranjske, ali pa so bili dejansko pari brez otrok.

Število družinskih članov v jedrnih družinah se je gibalo od 1 do 9. Največ družin je imelo tri družinske člane. Sledijo družine s šestimi in petimi družinskimi člani. Samo dve družini sta imeli devet članov.<sup>45</sup>

Sestava ostalih gospodinjstev je bila, tako kot pri Karlovškem predmestju, raznolika. Ločimo lahko naslednje skupine:

- ⊙ Osebe, ki služijo pri jedrni družini, kot na primer hlapci in deklet.
- ⊙ Z jedrno družino živijo tudi sorodniki.
- ⊙ Z jedrno družino živi tudi rejenec/ka.

<sup>39</sup> Osebe, ki živijo skupaj v stanovanju, predstavljajo eno gospodinjstvo (op. avtorice).

<sup>40</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>41</sup> Prav tam. Med otroke jedrne družine sem štela le tiste, pri katerih je jasno, da gre za sina ali hči. Pri nekaterih namreč ni razvidno, ali gre za otroke jedrne družine ali otroke-sorodnike, ki živijo z jedrno družino (op. avtorice).

<sup>42</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>. Pipp navaja podatek, da je bilo v Kurji vasi leta 1869 po ponovnem štetju 43 hiš. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 129.

<sup>43</sup> Navajam kombinacije jedrnih družin, ki so razvidne iz popisa iz leta 1869, Kurja vas. Med jedrno družino uvrščam vdove/ce iz enakih razlogov kot pri Karlovškem predmestju. V skupino jedrna družina sem uvrstila tudi poročenega moškega, ki je, sodeč iz popisa Kurja vas, živel sam. Morda je tu živel le začasno zaradi dela in se je pozneje nameraval vrniti k družini, ali pa so se mu žena (in otroci) pridružili pozneje (op. avtorice).

<sup>44</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>. Pri številu otrok sem, enako kot pri Karlovškem predmestju, upoštevala tiste, pri katerih je evidentno, da gre za sina/ove ali hčerko/e.

<sup>45</sup> Prav tam.

- Osebe različnih poklicev, očitno podnajemniki, ki živijo z jedrno družino v istem gospodinjstvu in z njo niso sorodstveno povezani.
- Dve jedrni družini, ki sta ali nista sorodstveno povezani, živita v istem gospodinjstvu.
- Samske osebe, ki živijo same ali z drugimi (samskimi, ovdovelimi) osebami v skupnem gospodinjstvu in z njimi niso sorodstveno povezane. Takšnih gospodinjstev je bilo 5. Štela so od 1 do 5 članov.

V 52 gospodinjstvih so poleg jedrne družine živele tudi druge osebe, to je sorodniki, podnajemniki (posamično ali kot družina), rejenci ali osebe, ki so služile pri jedrni družini. Število članov v takšnih »sestavljenih« gospodinjstvih se je gibalo od 2 do 10. Največ tovrstnih gospodinjstev je imelo 4 člane.<sup>46</sup> Od 52 gospodinjstev je bilo 36 jedrnih družin z otroki. Število otrok se je gibalo od 1 do 6. Največ družin je imelo enega otroka.<sup>47</sup>

Tabela števila družinskih članov v jedrnih družinah Karlovškega predmestja in Kurje vasi

ŠTEVILO DRUŽINSKIH ČLANOV	ŠTEVILO JEDRNIH DRUŽIN	
	KARLOVŠKO PREDMESTJE	KURJA VAS
1	3	3
2	11	8
3	7	15
4	4	8
5	10	11
6	5	12
7	5	7
8	1	3
9	0	2
10	0	0
11	1	0
SKUPAJ	47	69

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje in Kurja vas 1869, SIstory.

Število družinskih članov v jedrnih družinah



<sup>46</sup> Prav tam.

<sup>47</sup> Prav tam.

Tabela števila otrok v jedrnih družinah Karlovškega predmestja in Kurje vasi

ŠTEVILO OTROK	ŠTEVILO JEDRNIH DRUŽIN	
	KARLOVŠKO PREDMESTJE	KURJA VAS
1	6	3
2	5	8
3	8	15
4	7	8
5	6	11
6	1	12
7	0	7
8	0	3
9	1	2
0	13	0
SKUPAJ	47	0

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje in Kurja vas 1869, Slstory.

Število otrok v jedrnih družinah

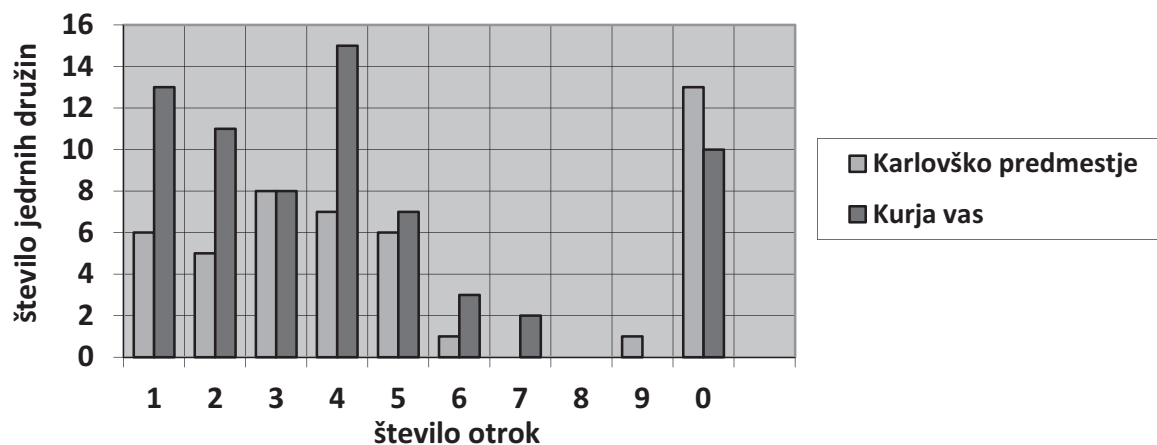


Tabela števila oseb v »sestavljenih« gospodinjstvih (jedrna družina + druge osebe) Karlovškega predmestja in Kurje vasi

ŠTEVILO ČLANOV GOSPODINJSTVA	ŠTEVILO »SESTAVLJENIH« GOSPODINJSTEV	
	KARLOVŠKO PREDMESTJE	KURJA VAS
2	4	2
3	6	7
4	12	12
5	11	9
6	6	9
7	8	1
8	5	7
9	6	4
10	2	1
11	1	0
SKUPAJ	61	52

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje in Kurja vas 1869, Slstory.

Število oseb v »sestavljenih« gospodinjstvih

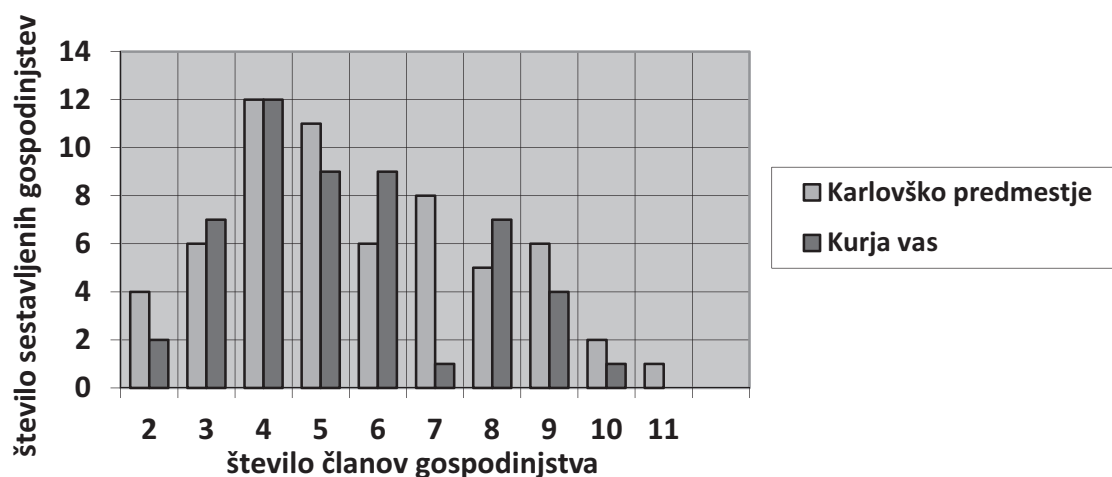
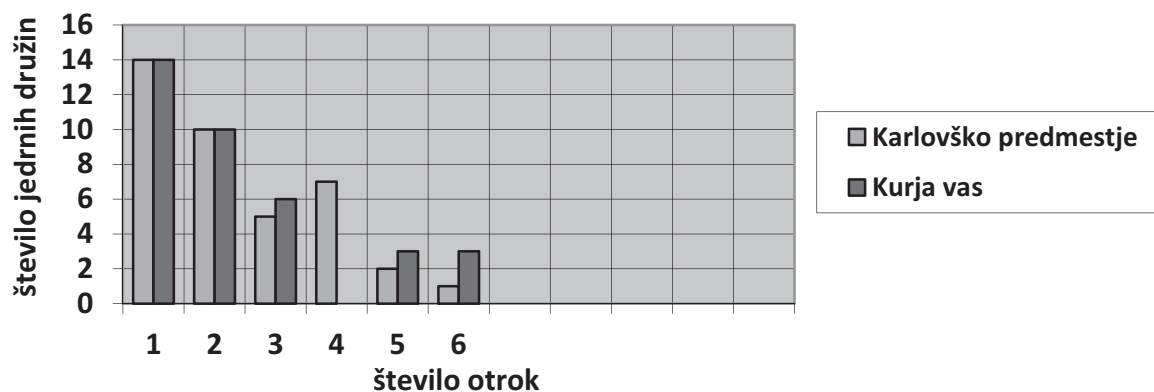


Tabela števila otrok v jedrnih družinah Karloškega predmestja in Kurje vasi, ki so prebivale v skupnem gospodinjstvu z drugimi osebami.

ŠTEVILO OTROK	ŠTEVILO JEDRNIH DRUŽIN	
	KARLOVŠKO PREDMESTJE	KURJA VAS
1	14	14
2	10	10
3	5	6
4	7	0
5	2	3
6	1	3
SKUPAJ	39	36

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karloško predmestje in Kurja vas 1869, SIstory.

Tabela števila oseb v »sestavljenih« gospodinjstvih (jedrna družina + druge osebe) Karloškega predmestja in Kurje vasi



Primerjava obeh delov katastrske občine Karlovško predmestje nam pokaže, da je bila Kurja vas glede na število hiš, gospodinjstev in tam živečih oseb nekoliko večja od Karlovškega predmestja, a ne gre za neke večje številčne razlike. V Kurji vasi je prebivalo 69 jedrnih družin (živijo same), kar je bilo za 22 več kot v Karlovškem predmestju. Največ družin je štelo 3 družinske člane, to je zakonski par in otrok ali vdova/ec in dva otroka. Prevladovali so zakonski pari z enim otrokom. V Karlovškem predmestju je največ jedrnih družin štelo 2 družinska člana, torej mož in žena ali vdova/ec in otrok. Večinoma so bili zakonski pari, le v enem primeru je bila vdova z otrokom. To pomeni, da največ jedrnih družin Karlovškega predmestja ni imelo otrok, oziroma lahko iz podatkov sklepamo, da ob izvedbi popisa prebivalstva leta 1869 otroci niso bili prisotni v teh gospodinjstvih, ker so se že odselili od staršev in so prebivali sami ali z družinami drugje. Sicer pa so jedrne družine Karlovškega predmestja štete od 1 do 5 otrok, medtem ko so v Kurji vasi omenjene družine štete od 1 do 7 otrok. Jedrne družine v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje niso imele velikega števila otrok. V Karlovškem predmestju sta samo dve družini imeli več kot pet otrok – ena šest in druga devet. V Kurji vasi je večina jedrnih družin imela štiri otroke, sledijo tiste z enim in z dvema otrokoma. Samo dve jedrni družini sta imeli sedem otrok. Zanimivo je, da kar deset jedrnih družin ni imelo otrok oziroma lahko na podlagi tega sklepamo, da so se otroci že odselili in ob izvedbi popisa niso bili prisotni.

Sicer pa so ugotovitve raziskovalcev pokazale, da so jedrne družine, upoštevajoč podatke popisov prebivalstva iz let 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910, večinoma štete do štiri družinske člane.<sup>48</sup> Na Starem trgu, ki je v neposredni bližini Karlovškega predmestja, je bilo največ gospodinjstev z dvema ali tremi člani jedrne družine. Podobne ugotovitve veljajo tudi za druge ljubljanske ulice (Najmanjše število članov jedrne družine je bilo na mondeni Cesti Franca Jožefa). Sklepamo lahko, da so v Ljubljani pred prvo svetovno vojno prevladovale družine, ki niso imele veliko otrok. Družine z večjim številom otrok so bile redkost ne glede na socialni tip družine.<sup>49</sup>

Upoštevajoč celotno število gospodinjstev nam primerjava velikosti gospodinjstev Starega trga, Karlovškega predmestja in Kurje vasi po popisu prebivalstva leta 1869 pokaže, da je bilo na Starem trgu tega takrat največ gospodinjstev s tremi in petimi člani, sledijo gospodinjstva z dvema in štirimi člani.<sup>50</sup> Medtem ko je bilo v Karlovškem predmestju največ gospodinjstev s petimi člani, sledijo tista s štirimi in dvema članoma, je bilo v Kurji vasi največ gospodinjstev s tremi člani, sledijo gospodinjstva (enako število) s štirimi, petimi in šestimi člani.<sup>51</sup>

Primerjava samskih gospodinjstev<sup>52</sup> v omenjenih treh delih Ljubljane nam pokaže, da je bil v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje v večini na čelu samskih gospodinjstev moški, ki je živel bodisi sam ali še z drugimi osebami,<sup>53</sup> medtem ko je bila na Starem trgu (kot tudi na drugih ulicah, ki jih je avtor dela Stanovati v Ljubljani vzel v analizo)<sup>54</sup> na čelu samskih gospodinjstev v večini ženska.<sup>55</sup>

<sup>48</sup> Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 99.

<sup>49</sup> Prav tam.

<sup>50</sup> Prav tam, str. 171.

<sup>51</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>52</sup> Pod tem pojmom razumem samske osebe, ki so živele v stanovanju same ali še z drugimi osebami, s katerimi, razen v enem primeru v Karlovškem predmestju, niso sorodstveno povezane. Primerjava obeh delov katastrske občine Karlovško predmestje pokaže, da je bilo več samskih gospodinjstev v Kurji vasi, in sicer 5, medtem ko so bila v Karlovškem predmestju 3 tovrstna gospodinjstva (op. avtorice).

<sup>53</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>54</sup> Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 99.

<sup>55</sup> Prav tam.

Tabela velikosti gospodinjstev – Stari trg,<sup>56</sup> Karlovško predmestje, Kurja vas (leto 1869)

STARI TRG			KARLOVŠKO PREDMESTJE			KURJA VAS		
Št. članov gospodinjstva	Št. gospodinjstev	%	Št. čl. gosp.	Št. gosp. <sup>57</sup>	%	Št. čl. gosp.	Št. gosp.	%
1	13	7,22	1	3	2,46	1	4	3,15
2	29	16,11	2	16	13,11	2	11	8,66
3	32	17,78	3	14	11,48	3	24	18,90
4	23	12,78	4	17	13,93	4	21	16,54
5	30	16,67	5	21	17,21	5	21	16,54
6	13	7,22	6	11	9,02	6	21	16,54
7	11	6,11	7	13	10,66	7	8	6,30
8	11	6,11	8	6	4,92	8	10	7,87
9	8	4,44	9	6	4,92	9	6	4,72
10	3	1,67	10	2	1,64	10	1	0,79
11	1	0,56	11	2	1,64	11	0	0
12	0	0	12	0	0	12	0	0
13	1	0,56	13	0	0	13	0	0
14	1	0,56	14	0	0	14	0	0
15	1	0,56	15	0	0	15	0	0
16	1	0,56	16	0	0	16	0	0
17	1	0,56	17	0	0	17	0	0
18	1	0,56	18	0	0	18	0	0
SKUPAJ	180	100	SKUPAJ	111 (+11)	90,99	SKUPAJ	127	100

Vir številčnih podatkov za Karlovško predmestje in Kurjo vas: Popis prebivalstva Karlovško predmestje in Kurja vas 1869, SIstory.

V obravnavanem obdobju je redko skupaj živelo več generacij, to je stari starši s poročenimi otroki in njihovi potomci v istem gospodinjstvu. Odrasli otroci so se ponavadi odselili od staršev.<sup>58</sup> Omenjeno je razvidno v Karlovškem predmestju, saj ni gospodinjstev, v katerih bi živelo več generacij. V Kurji vasi sem zasledila le en primer tovrstnega gospodinjstva, ko je skupaj s starši živela tudi hči z možem in sinom, in pa tri pogojna omenjena gospodinjstva, in sicer:<sup>59</sup>

- mož, žena, ženin očim, njegova žena<sup>60</sup> in njuna hči,
- vdova, njeni dve hčeri in dva nezakonska otroka ene od hčera,
- mož, žena, njune štiri hčere in nezakonski otrok ene od hčera.

Nadaljnja primerjava obeh delov katastrske občine Karlovško predmestje nam pokaže, da je bila sestava ostalih gospodinjstev raznolika in podobna, le v Kurji vasi so bila izstopajoča gospodinjstva, v katerih je z jedrno družino živel tudi rejnec ali rejenka, v enem primeru oba, v drugem primeru pa je skupaj z rejncem živela pri jedrni družini tudi njegova biološka mati. Takšnih gospodinjstev je bilo 9 od 52 »sestavljениh« gospodinjstev. Otroka so vzele v rejo vdova brez otrok, vdova z otrokom, zakonski pari z otroki in zakonski par brez otrok. Ker s problematiko rejništva v obravnavanem obdobju na območju Ljubljane nisem seznanjena, ne morem podati nekih zaključkov, lahko le sklepam,

<sup>56</sup> Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 171.

<sup>57</sup> Dve hiši sta bili v lasti mestne ubožnice. V njih je bilo 11 stanovanj, v katerih je prebivalo 94 oseb. Ta stanovanja so izvzeta iz štetja, ker ne gre za tip gospodinjstev, ki so predmet moje obravnave. Pri odstotnem izračunu upoštevam skupno število stanovanj – gospodinjstev, to je 122 (op. avtorice).

<sup>58</sup> Prav tam.

<sup>59</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>60</sup> Predvidevam, da je ženina biološka mati umrla in se je očim ponovno poročil (op. avtorice).



da je bil morda ta del Ljubljane bolj odprt za sprejem rejencev, sploh glede na to, da je šlo za vaško območje, kjer je bila dodatna delovna sila dobrodošla.

»Sestavljenih« gospodinjestev je bilo nekoliko več v Karlovškem predmestju. Število oseb, ki so sestavljale takšna gospodinjstva, je bilo v obeh delih katastrske občine približno enako. Največ »sestavljanih« gospodinjestev je imelo okoli 4 člane.

Primerjava števila otrok v jedrnih družinah, ki so prebivale v skupnem gospodinjstvu še z drugimi osebami, pokaže, da je v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje največ družin imelo enega otroka, sledijo tiste z dvema otrokoma. Število jedrnih družin, ki so imele otroke in so prebivale v skupnem gospodinjstvu še z drugimi osebami, je bilo v obeh delih približno enako, in sicer 63,93 % v Karlovškem predmestju in 69,23 % v Kurji vasi glede na skupno število »sestavljanih« gospodinjestev v posameznih delih katastrske občine Karlovško predmestje oziroma 31,97 % in 28,35 % glede na celotno število gospodinjestev v posameznih delih katastrske občine Karlovško predmestje.

### Starostna razdelitev prebivalcev Karlovškega predmestja in njihov zakonski stan

V Karlovškem predmestju je skupno prebivalo 650 oseb, in sicer 288 moških in 362 žensk.<sup>61</sup> Po zakonskem stanu so prevladovale samske osebe (350), sledijo jim poročeni (180) in ovdovele osebe (79). Več je bilo ovdovelih med ženskami, in sicer za 39 več kot med moškimi.<sup>62</sup>

Tabela številčnega prikaza oseb Karlovškega predmestja

	moški in ženske	MOŠKI	ŽENSKE
ŠTEVILO PREBIVALCEV	650	288	362

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory.

Tabela številčnega prikaza oseb Karlovškega predmestja glede na zakonski stan

ZAKONSKI STAN	SPOL		ŠTEVILO
	M	Ž	
poročen	92	88	180
samski	159	191	350
vdovski	20	59	79
ločen	1	2	3
prazen <sup>63</sup>	16	22	38
SKUPAJ	288	362	650

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory.

<sup>61</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

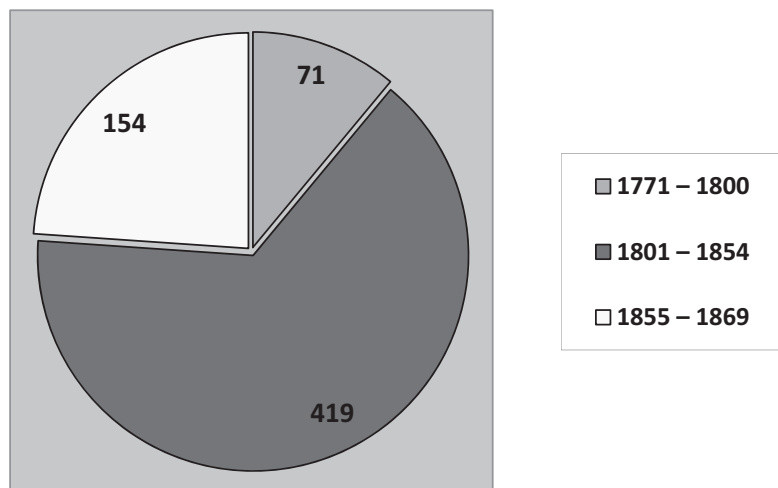
<sup>62</sup> Prav tam.

<sup>63</sup> Pri nekaterih osebah ni naveden zakonski stan (op. avtorice).

Prebivalstvo Karlovškega predmestja sem razdelila v tri starostne skupine, in sicer:

- ⦿ 1771–1800,
- ⦿ 1801–1854,<sup>64</sup>
- ⦿ 1855–1869.

#### Starostna razdelitev prebivalcev Karlovškega predmestja



**Prva starostna skupina** je obsegala 71 oseb, od tega 20 moških in 51 žensk, in je predstavljala 10,92 % glede na celotno število prebivalcev Karlovškega predmestja. Od celotnega števila oseb so prevladovale vdovele osebe, gledano po spolu pa je bila večina moških poročenih, večina žensk pa samskih, a jim takoj sledijo vdove.<sup>65</sup>

Tabela številčnega prikaza oseb rojenih v letih 1771–1800 in njihov zakonski stan

STAN	MOŠKI	ŽENSKE	%
poročen	10	4	2,15
samski	3	24	4,15
vdovec/a	6	23	4,46
prazno	1	0	0,15
SKUPAJ	20	51	10,92

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory.

Upoštevajoč skupno število prisotnega prebivalstva Ljubljane po popisu 1869 v starostni skupini 70–100 let<sup>66</sup> je bilo v Ljubljani 608 oseb, in sicer 237

<sup>64</sup> Odločitev, da druga starostna skupina obsega širok starostni razpon, izhaja iz lažje predstavitve zelenih številčnih podatkov in preglednosti. Spodnja meja je 15 let, in sicer zato, ker je v obravnavanem času pri ženskah ta starost tudi že lahko prišla v poštev za ženitev (op. avtorice).

<sup>65</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>66</sup> Navajam podatke Lojzeta Pippa, ki se poslužuje rezultatov, ugotovljenih po statističnem uradu mestnega poglavarstva, to je 22.605 oseb in njegove starostne razdelitve prebivalstva. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 128.

moških in 371 žensk, torej je bilo žensk kar 134 več kot moških. Ta starostna skupina je predstavljala 2,69 % glede na skupno število prebivalcev. Številčno je bilo največ oseb starih od 70 do 74 let. Med moškimi so prevladovali poročeni, med ženskami pa vdove, torej podobno kot pri prvi starostni skupini Karlovškega predmestja. Zanimivo je, da je bila ena ženska tudi ločena, kar je v obravnavanem času redkost, zlasti za omenjeno starostno skupino.<sup>67</sup> Upoštevajoč skupno število oseb (608) so glede zakonskega stanu prevladovali vdove/ci.

Tabela številčnega prikaza oseb v starostni skupini od 70 do 100 let in njihov zakonski stan<sup>68</sup>

STAN	MOŠKI	ŽENSKES
poročen	124	46
samski	38	114
vdovec/a	75	210
ločen	0	1
SKUPAJ	237	371

**Druga starostna skupina** je obsegala 419 oseb, od tega 187 moških in 232 žensk, in je predstavljala 64,46 % glede na skupno število oseb Karlovškega predmestja. Med moškimi in ženskami so prevladovali samski, sledijo poročeni in ovdoveli. Tudi v tej starostni skupini so prisotni ločenci, in sicer trije (moški in 2 ženski).<sup>69</sup> Zanimivo je, da so vsi trije živeli v isti hiši in bili rimskokatoliške vere. Moški F. P. in ženska J. P. sta živela v istem stanovanju in bila, sodeč iz popisne pole, očitno uradno še vedno poročena, a dejansko ločeno živela, zato je primernejši izraz razdružena. V rubriki stan je namreč pri obeh najprej oznaka »poročen« in nato ločen/razdružen. Pri ženski J. P. je na popisni poli v opombi navedeno, da se nahaja na Dunaju.<sup>70</sup> Pri ženski U. J. je v rubriki stan zapisano, da je ločena.<sup>71</sup> Glede na to, da je bila pri katoličanih ločitev skoraj nemogoča, je morda tudi omenjena U. J. zgolj ločeno živela od moža, torej sta bila s partnerjem razdružena.

V obravnavanem času je pri ženskah sicer obstajala možnost poroke že pri 15. letih,<sup>72</sup> a pri prebivalcih Karlovškega predmestja ni bilo takšnega pri-

<sup>67</sup> Pipp ne navaja, v katerem delu Ljubljane je prebivala omenjena oseba, zato jo je težko izslediti in ugotoviti njeno veroizpoved. Ker je bila pri katoličanih ločitev praktično nemogoča, lahko v primeru, da je oseba rimskokatoliške vere, sklepamo, da je omenjena ženska samo ločeno živela od moža, čeprav je bila z njim uradno še vedno poročena. Pipp uporablja izraz ločen (op. avtorice).

<sup>68</sup> Vir številčnih podatkov za tabelo je Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 128.

<sup>69</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>70</sup> Prav tam. Pri obeh je v rubriki stan najprej zapisano, da sta poročena, in nato »geschieden«, torej ločen (op. avtorice).

<sup>71</sup> V rubriki stan je zapisano »getrennt«, torej ločen (op. avtorice).

<sup>72</sup> Pipp navaja, da je bilo 31. decembra 1869 v starosti, ki lahko pride v poštev za možitev (pri moških od 20. do 50. leta in pri ženskah od 15. do 50. leta), v Ljubljani 4573 moških in 6736 žensk, kar pomeni 43,48 % moškega in 55,72 % ženskega prebivalstva Ljubljane. Če pa bi upoštevali enako razdobje tudi pri ženskah, bi dobili le 5703 žensk, kar predstavlja 47,18 % ženskega prebivalstva Ljubljane. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 129.

V 19. stoletju so bile neveste iz severnega dela današnje Slovenije (Koroška, deli Štajerske in Gorenjske) starejše od vrstnic iz današnje južne in vzhodne Slovenije (Primorska, Prekmurje). Povprečna starost nevest v osrednjem delu današnje Slovenije je bila verjetno blizu slovenskega povprečja. Po letu 1900 so se razlike začele zmanjševati. V: Šircelj: *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*, str. 154. V viru nisem zasledila povprečne starosti nevest v severnem in južnem ter vzhodnem delu današnje Slovenije, prav tako ne povprečne starosti nevest v osre-

mera. Najnižja starost poročene ženske je 24 let (letnik rojstva 1845).<sup>73</sup> Moški Karlovškega predmestja so se poročali še pozneje, s 26 leti in več.<sup>74</sup> Med zakoncema je bila lahko tudi večja starostna razlika. Niso bili starejši samo moški, pač pa tudi ženske. Navajam primer zakonskega para, kjer je bil moški letnik rojstva 1807 in žena letnik rojstva 1797, torej je bila žena deset let starejša od moža.<sup>75</sup>

Tabela številčnega prikaza oseb, rojenih v letih 1801–1854, in njihov zakonski stan

STAN	MOŠKI	ŽENSKÉ	%
poročen	82	82	25,23
samski	88	110	30,46
vdovec/a	14	36	7,69
ločen/razdružen	1	2	0,46
prazno	2	2	0,62
SKUPAJ	187	232	64,46

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory.

Tabela zakonskega stanu oseb Karlovškega predmestja, rojenih v letih 1845–1854

LETO ROJSTVA	POROČEN	SAMSKI	PRAZNO
1845	1	11	1
1846	0	9	0
1847	0	7	0
1848	0	5	0
1849	0	5	0
1850	0	14	0
1851	0	8	1
1852	0	9	1
1853	0	12	0
1854	0	9	0

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory.

Upoštevajoč celotno prebivalstvo Ljubljane je starostna skupina od 15 do 69 let<sup>76</sup> štela 16040 oseb, in sicer 7130 moških in 8910 žensk, kar je predstavljalo 70,96 % glede na skupno število prebivalcev. Pri obeh spolih so prevladovali samski osebe, sledijo jim poročeni in ovdoveli, torej podobno kot pri Karlovškem predmestju. V tej starostni skupini je bilo tudi več ločenih oseb, in sicer 24.<sup>77</sup> V tej starostni skupini je bilo pri moških največ oseb starih od 15 do 19 let, najmanj pa od 65 do 69 let. Pri ženskah je bilo največ oseb starih med 25 in 29 let, najmanj pa tako kot pri moških, to je od 65 do 69 let.<sup>78</sup>

dnjem delu današnje Slovenije za čas 19. stoletja. Upoštevajoč podatke za Ljubljano po popisu prebivalstva leta 1869 sklepam, da je bila povprečna starost nevest 20–24 let (op. avtorice).

<sup>73</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>74</sup> Prav tam.

<sup>75</sup> Prav tam.

<sup>76</sup> Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 128.

<sup>77</sup> Prav tam. Avtor ne navaja, v katerem delu Ljubljane so živele omenjene osebe, zato je oteženo iskanje in preverjanje njihove veroizpovedi, glede na to, da je bila pri katoličanih ločitev v bistvu nemogoča. Ob predvidevanju, da gre za osebe rimskokatoliške vere, lahko sklepamo, da so živele le razdruženo od svojih partnerjev (op. avtorice).

<sup>78</sup> Prav tam.

Zakonski stan oseb Karlovškega predmestja, rojenih v letih 1845–1854

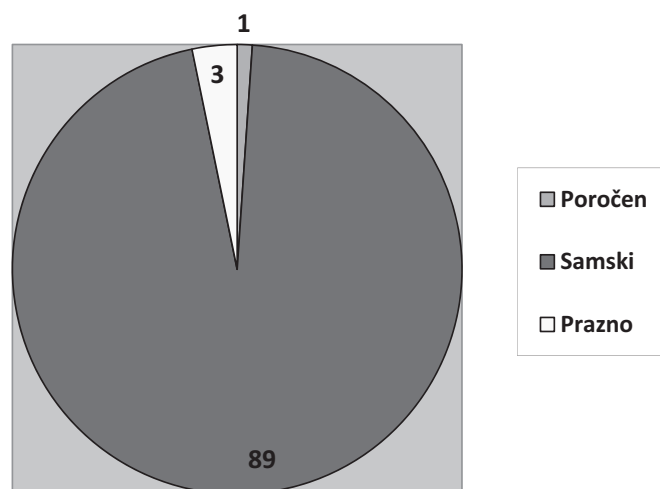


Tabela številčnega prikaza oseb v starostni skupini od 15 do 69 let in njihov zakonski stan<sup>79</sup>

STAN	MOŠKI	ŽENSKÉ
poročen	2875	2979
samski	4024	5011
vdovec/a	220	907
ločen	11	13
SKUPAJ	7130	8910

**Tretja starostna skupina** Karlovškega predmestja, v katero sodijo osebe, rojene v obdobju med letoma 1855 in 1869, je štela 154 oseb, in sicer 77 oseb moškega spola in prav toliko oseb ženskega spola. To so bile samske osebe, ki so glede na celotno število prebivalcev Karlovškega predmestja predstavljale 23,69 %.<sup>80</sup> Številčno so prevladovali otroci, stari od 5 do 9 let. V letu 1869 se je v Karlovškem predmestju rodilo 8 otrok – 3 dečki in 5 deklic.<sup>81</sup> Istega leta je bilo v Ljubljani rojenih 1613 otrok ali 41,8 %.<sup>82</sup>

V Ljubljani je, upoštevajoč rezultate statističnega urada mestnega poglavarstva,<sup>83</sup> starostna skupina od 1. do 14. leta obsegala 5956 oseb (3149 dečkov in 2807 deklic). Pri obojih so bili najštevilčnejše zastopani otroci, stari od 10 do 14 let. Popisanih otrok pod enim letom starosti je bilo v Ljubljani 31. decembra 1869 439 (227 dečkov in 212 deklic).<sup>84</sup>

<sup>79</sup> Tabela sem oblikovala po izračunih Josipa Pippa, katerih podlaga so rezultati, ugotovljeni po statističnem uradu mestnega poglavarstva. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalstva*, str. 128.

<sup>80</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

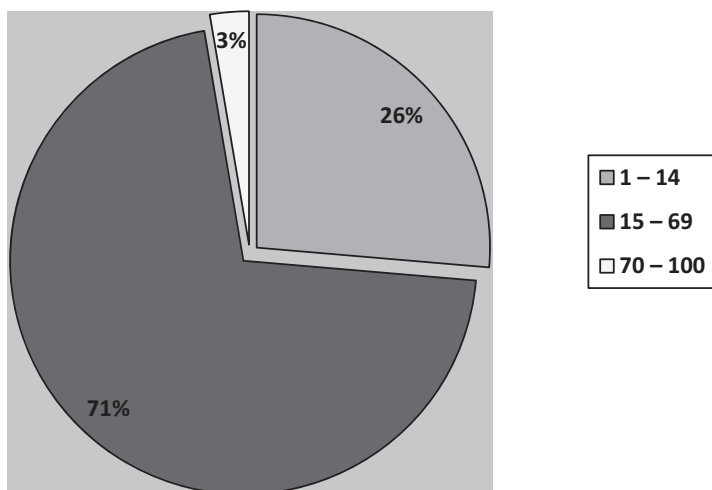
<sup>81</sup> Prav tam.

<sup>82</sup> Fischer: *Oris razvoja prebivalstva v Ljubljani*, str. 139. Avtorica upošteva število prebivalcev Ljubljane po popisu leta 1869, to je 22.593 oseb, ter iz tega izhajajoče število rojenih istega leta. Avtor Pipp namreč upošteva rezultate, ugotovljene na statističnem uradu ljubljanskega mestnega poglavarstva.

<sup>83</sup> Pipp: *Starostna razdelitev prebivalcev*, str. 128.

<sup>84</sup> Prav tam.

### Starostna razdelitev prebivalcev Ljubljane po popisu 1869



Glede na popis prebivalstva leta 1869 je bila večina oseb rojena v Ljubljani, sodnem okraju Ljubljana ter v sodnih okrajih Kamnik, Kranj, Vrhnika, Brdo, Litija in Škofja Loka. Nekoliko večji je bil še dotok oseb, rojenih v sodnih okrajih Radovljica, Novo mesto, Logatec, Kočevje in Krško. Večina oseb je bila torej rojena na Kranjskem, in sicer leta 1869 80,7 %.<sup>85</sup>

Večina oseb Karlovškega predmestja je bila rojena v Ljubljani oziroma na Kranjskem. V mestu Ljubljana je bilo rojenih 272 oseb Karlovškega predmestja, v okraju Ljubljana, okolici Ljubljane in v drugih krajih na Kranjskem 295 oseb, v krajih izven Kranjske 73 oseb, pri 4 osebah ni zapisa o kraju rojstva, pri 6 osebah pa mi zaradi nečitljivosti zapisa v gotici ni bilo moč določiti kraja rojstva.<sup>86</sup>

Tabela številčnega prikaza kraja rojstev oseb Karlovškega predmestja

KRAJ ROJSTVA	ŠTEVILO
mesto Ljubljana	272
okraj Ljubljana, okolica Ljubljane in drugi kraji na Kranjskem	295
kraji izven Kranjske in habsburške monarhije	73
ni zapisa o kraju rojstva	4
nečitljivo	6
SKUPAJ	650

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, SIstory

### Domovinstvo, prisotnost, veroizpoved

Popisne pole vsebujejo tudi druge podatke, tako pri vsaki osebi rubriko »domač«/«tuj», torej osebe z domovinsko pravico in osebe brez domovinstva. Izmed 650 oseb Karlovškega predmestja je bilo 369 domačinov in 281 tujcev.<sup>87</sup> Nadalje je rubrika za prisotnost, in sicer »pričuječ« (začasno, stalno) in »nepričuječ« (začasno, stalno).<sup>88</sup> Od 650 oseb Karlovškega predmestja jih je bilo 48

<sup>85</sup> Fischer: *Oris razvoja prebivalstva v Ljubljani*, str. 139.

<sup>86</sup> ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na Zgodovina Slovenije-SIstory, <http://sistory.si/publikacije/>.

<sup>87</sup> Prav tam.

<sup>88</sup> Prav tam. Navajam izraze iz popisnih pol (op. avtorice).

stalno odsotnih, 582 stalno prisotnih, 5 začasno odsotnih, 11 začasno prisotnih, pri štirih osebah pa to ni označeno.<sup>89</sup>

Ena od rubrik na popisnih polah je tudi veroizpoved. Večina prebivalcev Karlovškega predmestja so bili rimokatoliki, in sicer 637, 6 je bilo evangeličanov, 5 protestantov, pri dveh osebah pa veroizpoved ni označena.<sup>90</sup>

Tabela števila oseb Karlovškega predmestja glede na domovinsko pravico

DOMOVINSTVO	ŠTEVILO	MOŠKI	ŽENSKO
domač	369	159	210
tuj	281	129	152
SKUPAJ	650	288	362

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, Sistory.

Tabela števila oseb Karlovškega predmestja glede prisotnosti

PRISOTNOST	ZAČASNO	STALNO
pričujoč/prisoten	11	582
nepričujoč/odsoten	5	48

Vir številčnih podatkov: Popis prebivalstva Karlovško predmestje 1869, Sistory.

## Zaključek

Karlovško predmestje je bilo, upoštevajoč število naseljenih hiš leta 1869, najmanjše med ljubljanskimi predmestji. Po popisu prebivalstva iz leta 1869 je v predmestju prebivalo 650 oseb. 47 gospodinjev je bilo sestavljenih iz jedrnih družin. Večina jedrnih gospodinjev je imela od 1 do 5 otrok, medtem kot sta samo dve gospodinjstvi imeli večje število otrok, to je 6 in 9. Zanimivo je, da je bilo največ jedrnih gospodinjev z dvema družinskima članoma (mož in žena ali vdova/ec in otrok), in sicer 11, od tega le ena vdova z otrokom, ostalo so bili zakonski pari. Ugotovitve raziskovalcev so namreč pokazale, da so jedrne družine, upoštevajoč podatke popisov prebivalstva iz let 1869–1910, večinoma štejele do 4 družinske člane. V Ljubljani so pred prvo svetovno vojno prevladovala družine, ki niso imele veliko otrok. Družine z večjim številom otrok so bile redkost ne glede na socialni tip družine.

V Karlovškem predmestju so prevladovala gospodinjstva, v katerih so z jedrno družino živele tudi druge osebe, in sicer sorodniki ali osebe, ki so služile pri jedrni družini, ali podnajemniki. Iz popisnih pol večinoma ni moč ločiti, ali gre za podnajemnike ali služnostno osebo. Zato tudi nisem posegala v številčno analizo enih in drugih, pač pa sem tovrstna »sestavljena« gospodinjstva v grobem razdelila v skupine, ki jih navajam v prispevku, in izhajala iz stališča,

<sup>89</sup> Prav tam.

<sup>90</sup> Prav tam. Iz popisnih pol Karlovškega predmestja je razvidno, da se je 6 oseb opredelilo za evangeličane in 5 za protestante. Uporabljam torej izraze iz popisnih pol (op. avtorice). Protestantizem je poleg katolicizma in pravoslavja ena od treh glavnih usmeritev v krščanstvu. Izoblikovana je v skladu z načeli verske reformacije v 16. stoletju. Na območju današnje Slovenije je protestantizem doživel razcvet v 16. stoletju, vendar je bil v času protireformacije skoraj povsod zatrt. Najbolj živ je ostal v Prekmurju, kjer se je utrdil predvsem v 17. stoletju in ohranil do danes. Evangeličani so del protestantov. Evangeličanska cerkev, nekoč imenovana tudi luteranska cerkev, je krščanska verska skupnost, ki se je izoblikovala na podlagi Lutrovega nauka. Na današnjem slovenskem ozemlju je bila najbolj zastopana v Prekmurju. V 2. pol. 19. stoletja so zunaj Prekmurja nemški priseljenci ustanovili svoji verski skupnosti v Ljubljani (s podružnico v Celju) leta 1850 in v Mariboru leta 1864. V: *Enciklopedija Slovenije*, 3.

da osebe, živeče v stanovanju, predstavljajo eno gospodinjstvo. »Sestavljena« gospodinjstva so štela od 2 do 11 članov, največ jih je imelo od 4 do 5 članov.

Primerjava med Karlovškim predmestjem in Kurjo vasjo nam pokaže, da je bila Kurja vas glede na število hiš, gospodinjstev in tam živečih oseb nekoliko večja od Karlovškega predmestja, a ne gre za večje številčne razlike. V pričujočem prispevku se osredotočam zgolj na primerjavo strukture gospodinjstev med obema deloma katastrske občine Karlovško predmestje. V Kurji vasi je prebivalo 69 jedrnih družin, ki so živele same v stanovanju, kar je bilo za 22 več kot v Karlovškem predmestju. Največ teh jedrnih družin je imelo 3 družinske člane. Prevladovali so zakonski pari z enim otrokom. V Karlovškem predmestju je največ jedrnih družin, ki so živele same v stanovanju, štelo 2 družinska člana. Prevladovali so zakonski pari. To pomeni, da večina jedrnih družin Karlovškega predmestja ni imela otrok, oziroma lahko na podlagi tega sklepamo, da ob izvedbi popisa prebivalstva leta 1869 otroci niso bili prisotni v teh gospodinjstvih, ker so se odselili od staršev. Sicer pa so jedrne družine Karlovškega predmestja štejele od 1 do 5 otrok, medtem ko so v Kurji vasi omenjene družine štejele od 1 do 7 otrok. Jedrne družine v obeh delih katastrske občine niso imele velikega števila otrok.

Nadaljnja primerjava obeh delov katastrske občine Karlovško predmestje nam pokaže, da je bila sestava ostalih gospodinjstev (z jedrno družino živijo tudi druge osebe, samska gospodinjstva, dve jedrni družini živita skupaj) podobna, le v Kurji vasi so bila izstopajoča gospodinjstva, v katerih je z jedrno družino živel tudi rejenec/ka. Gospodinjstev, v katerih so z jedrno družino živele tudi druge osebe, je bilo nekoliko več v Karlovškem predmestju. Število oseb, ki so sestavljale takšna gospodinjstva, je bilo v obeh delih katastrske občine približno enako, to je od 2 do 11. Največ omenjenih gospodinjstev je imelo okoli 4 člane.

Primerjava števila otrok v jedrnih družinah, ki so prebivale v skupnem gospodinjstvu še z drugimi osebami, pokaže, da je v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje največ družin imelo 1 otroka, sledijo tiste z 2 otrokoma. Število jedrnih družin, ki so imele otroke in so prebivale v skupnem gospodinjstvu še z drugimi osebami, je bilo v obeh delih katastrske občine približno enako, in sicer 63,93 % v Karlovškem predmestju in 69,23 % v Kurji vasi (glede na skupno število »sestavljenih« gospodinjstev v posameznih delih katastrske občine Karlovško predmestje).

Samska gospodinjstva so bila v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje maloštevilna. Več jih je bilo v Kurji vasi, in sicer 5, medtem ko so bila v Karlovškem predmestju 3 takšna gospodinjstva. Štela so 1–5 članov, kot nosilci gospodinjstva so v obeh delih katastrske občine prevladovali moški.

V manjšem številu sta v obeh delih katastrske občine Karlovško predmestje v skupnem gospodinjstvu prebivali tudi 2 jedrni družini, ki v večini primerov nista bili sorodstveno povezani. Odrasli otroci so se namreč ponavadi odselili od staršev.

Primerjava Karlovškega predmestja<sup>91</sup> z Ljubljano kot celoto pokaže, da je prebivalstvo Karlovškega predmestja predstavljalo 2,88 % glede na skupno število navzočega civilnega prebivalstva Ljubljane. Tako kot v Ljubljani kot celoti so številčno prevladovale ženske. Po zakonskem stanu so v Karlovškem predmestju prevladovale samske osebe, sledijo jim poročeni in ovdoveli. Podobna je bila situacija v Ljubljani kot celoti, le da so pred ovdovelimi osebami po številu ločenci. Več ločenih je bilo med ženskami, in sicer v starostni skupini od 25 do

<sup>91</sup> Članek se osredotoča le na primerjavo strukture gospodinjstev Karlovškega predmestja in Kurje vasi, zato sem samo Karlovško predmestje primerjala z Ljubljano kot celoto. Upoštevala sem številčne podatke, ki jih navaja Pipp. Upošteval je rezultate statističnega urada ljubljanskega mestnega poglavarstva (22.605 skupnega navzočega števila civilnega prebivalstva).



69 let.<sup>92</sup> Glede na to, da avtor Pipp ne navaja, v katerem delu Ljubljane so prebivale omenjene osebe, ni moč ugotoviti njihove veroizpovedi. Pri katoličanih je bila ločitev praktično nemogoča, zato lahko ob predpostavki, da gre za osebe rimskokatoliške vere, predvidevamo, da so omenjene osebe ločeno živele od svojih partnerjev, a so bile uradno še vedno poročene. Torej so bile te osebe razdružene. V Karlovškem predmestju so bile tri osebe, za katere predvidevam, da so bile razdružene. Stare so bile od 51 do 59 let.

V Karlovškem predmestju so med ovdovelimi osebami številčno prevladovali ženske, in sicer jih je bilo za 39 več kot moških. V Ljubljani kot celoti je bila številčna razlika med vdovci in vdovami precejšnja. Vdov je bilo kar za 822 več kot vdovcev.<sup>93</sup>

V obravnavanem času je sicer pri ženskah obstajala možnost poroke že pri 15. letih, a v Karlovškem predmestju ni takšnega primera. Najnižja starost poročene ženske je bila 24 let. V Ljubljani kot celoti so bile ženske poročene že tudi v starostni skupini 15–19 let (17 oseb).<sup>94</sup> V isti starostni skupini sta bila tudi 2 poročena moška.<sup>95</sup> V splošnem so se oboji poročali pozneje, moški okoli 25. leta in ženske med 20. in 24. letom.<sup>96</sup>

Osebe, rojene v letih 1855–1869, so bili otroci. V Karlovškem predmestju so številčno prevladovali otroci, stari 5–9 let, medtem ko so v Ljubljani kot celoti prevladovali otroci, stari 10–14 let.<sup>97</sup>

Glede na popis prebivalstva leta 1869 je bila večina prisotnega prebivalstva Ljubljane rojena na Kranjskem in podobna ugotovitev velja tudi za Karlovško predmestje.

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

#### Zgodovinski arhiv Ljubljana

- ◊ ZAL LJU/0504, Mesto Ljubljana, statistični popisi: Popis prebivalstva Ljubljane, 1869. Dostopno na: Zgodovina Slovenije-Sistory, <http://sistory.si/publikacije/>

### LITERATURA

Blaznik, Pavle, Grafenauer, Bogo, Milko, Kos, Zwitter, Fran: Kolonizacija in populacija. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I.* Ljubljana: SAZU, 1970.

Dobovšek, Marijan: O gibanju prebivalstva Kranjske in posebej radovljiške dekanije od Valvasorja do danes. V: *Geografski vestnik X* (1934), št. 1–4, str. 104–116.

*Enciklopedija Slovenije 3.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989.

Fischer, Jasna: Oris razvoja prebivalstva v Ljubljani. V: *Kronika* 29 (1981), št. 2 str. 137–142.

Pipp, Lojze: Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske. V: *Kronika slovenskih mest 2* (1935), št. 1, str. 66–72.

Pipp, Lojze: Starostna razdelitev prebivalstva po popisu prebivalstva z dne 31. decembra 1869. *Kronika slovenskih mest 2* (1935), št. 2, str. 126–129.

<sup>92</sup> Uporabljam izraz, ki ga navaja Pipp. V: Pipp: *Starostna razdelitev prebivalcev*, str. 128.

<sup>93</sup> Prav tam.

<sup>94</sup> Prav tam.

<sup>95</sup> Prav tam.

<sup>96</sup> Prav tam.

<sup>97</sup> Prav tam.

Perko, Drago: Prebivalstvo in naselja. V: *Popisni atlas Slovenije 2002*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007.

Potočnik, A.: Ljubljana. *Zvonček* 29 (januar 1928), št. 5, str. 106–110.

Statistični urad Republike Slovenije: Prebivalstvo in gospodinjstva, Slovenija, popisi 1857–1991. V: *Internetni vir: Prebivalstvo in gospodinjstva po popisih, Slovenija*.

Studen, Andrej: *Stanovati v Ljubljani. Socialnozgodovinski oris kulture Ljubljančanon pred prvo svetovno vojno*. Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis, 1995.

Šircelj, Milivoja: *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2006.

Šorn, Mojca, Pančur, Andrej, Sunčič, Mitja Slstory: arhivsko gradivo in e-humanistika. V: *Arhivi* 34 (2011), št. 1, str. 145–148.

Vrišer, Igor: *Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane*. Ljubljana: Kronika, 1956.

Zwitter, Fran: Razvoj ljubljanskega teritorija. V: *Geografski vestnik* V-VI (1929–1930), št. 1–4, str. 138–153.

Zwitter, Fran: *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni*. Ljubljana: Znanstveno društvo v Ljubljani, 1936.

## ZUSAMMENFASSUNG

### DIE KARLSTÄDTER VORSTADT NACH DER VOLKSZÄHLUNG VON 1869

In dem Beitrag wird im Rahmen eines Forschungsinfrastrukturprogramms die Volkszählung aus dem Jahr 1869 auf Ljubljana (Laibach) und andere slowenische Orte übertragen. Dabei wurden die übertragenen Daten für die Laibacher Vorstadt Karlovško predmestje (Karlstädter Vorstadt) als Quelle der Untersuchung herangezogen. Die Verfasserin stellt die Sozialstruktur der Einwohner der Karlstädter Vorstadt nach der Volkszählung von 1869 vor, wobei sie sich auf die zahlenmäßige Darstellung der Geschlechts, der Alters- und der Glaubensstruktur der Einwohner konzentriert und auch deren Ehestand und Heimatzuständigkeit sowie die Haushaltsstruktur in der Karlstädter Vorstadt beleuchtet. Die Haushaltsstruktur wird mit der des in der Nähe gelegenen Dorfs Kurja vas verglichen, das für Steuerangelegenheiten zur Karlstädter Vorstadt gehörte und zusammen mit dieser die Katastralgemeinde Karlstädter Vorstadt bildete.

Die Karlstädter Vorstadt war in Berücksichtigung der Anzahl der bewohnten Häuser des Jahres 1869 die kleinste von Laibachs Vorstädten. Nach der Volkszählung von 1869 wohnten in der Vorstadt 650 Personen. 47 Haushalte bestanden aus Kernfamilien, die meist ein bis fünf Kinder hatten, nur zwei Kernfamilien zählten mehr Kinder. Die meisten Kernfamilien bestanden aus zwei Familienmitgliedern, das heißt dem Ehepaar oder der Witwe bzw. dem Witwer und einem Kind. Die Forschungsergebnisse haben nämlich gezeigt, dass die Kernfamilien in Berücksichtigung der Angaben der Volkszählungen aus den Jahren 1869–1910 meist aus bis zu vier Familienmitglieder bestanden. In Laibach überwogen vor dem Ersten Weltkrieg Familien, die nicht viel Kinder hatten. Familien mit einer größeren Anzahl von Kindern waren unbeschadet des sozialen Familientyps selten.

In der Karlstädter Vorstadt überwogen Haushalte, in denen mit der Kernfamilie auch andere Personen lebten, das heißt Verwandte oder Personen, die bei der Kernfamilie dienten oder Untermieter waren.

Der Vergleich mit Kurja vas zeigt, dass dieses Nachbardorf in Bezug auf die Anzahl der Häuser, Haushalte und dort lebenden Personen etwas größer war als die Karlstädter Vorstadt, es handelt sich aber um keine zahlenmäßig größeren Unterschiede. Die Verfasserin konzentriert sich in dem Beitrag nur

auf einen Vergleich der Haushaltsstrukturen zwischen den beiden Teilen der Katastralgemeinde Karlstädter Vorstadt. In Kurja vas wohnten 69 Kernfamilien, die allein in einer Wohnung lebten. Die meisten der genannten Kernfamilien bestanden aus drei Familienmitgliedern. Ein weiterer Vergleich der beiden Teile der Katastralgemeinde Karlstädter Vorstadt zeigt, dass die Struktur der übrigen Haushalte ähnlich war, nur in Kurja vas gab es Haushalte, in denen mit der Kernfamilie auch ein Pflegekind lebte.



1.02 Pregledni znanstveni članek

929Molè V.

Prejeto: 28. 5. 2015

**Neznana *Knjiga spominov* Vojeslava Moleta:  
Izpadli deli iz tipkopisa za Moletovo avtobiografijo  
Iz knjige spominov v Narodni in univerzitetni knjižnici  
v Ljubljani**

**GAŠPER CERKOVNIK**

dr. umetnostne zgodovine, asistent–raziskovalec

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: gasper.cerkovnik@ff.uni-lj.si

**Izvleček**

V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani hranijo del dokumentacije o izdaji spominov Vojeslava Moleta (1886–1972), pomembnega umetnostnega zgodovinarja in kulturnega delavca na Slovenskem in Poljskem. Tipkopis, nastal v obdobju med letoma 1968 in 1970, dokazuje, da so bili spomini, izdani leta 1971, precej spremenjeni in okrajšani. Cilj članka je predstavitev samo nekaterih bolj značilnih sprememb: številne so bile posledica želje uredništva po krajšem in slovenskim bralcem lažje razumljivem besedilu, kar nekaj delov pa je bilo žrtvovanega tudi zaradi njihove politične neprimernosti.

**Abstract**

THE UNKNOWN BOOK OF MEMORIES BY VOJESLAV MOLE: PARTS OMITTED FROM THE TYPESCRIPT FOR MOLE'S AUTOBIOGRAPHY ENTITLED FROM THE BOOK OF MEMORIES AT THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN LJUBLJANA

The National and University Library in Ljubljana keeps part of the documents related to the publication of the personal memoirs of Vojeslav Molé (1886-1972), an important art historian and cultural worker in Slovenia and Poland. The typescript written between 1968 and 1970 proves that his memoirs, published in 1971, were somewhat changed and shortened. The article aims to present some of the typical omissions and changes; a number of them were due to the editor's request for a shorter text that would be more comprehensible to Slovenian readers, but certain sections of the book were left out because they were deemed politically inappropriate.

**Ključne besede:**

Vojeslav Molè,  
Iz knjige  
spominov,  
Slovenska matica,  
spomini

**Key-words:**

Vojeslav Molé,  
From the Book  
of Memories,  
Slovenska matica,  
memoirs

## Uvod

Vojeslav Molè je posebno med umetnostnimi zgodovinarji skupaj s Francetom Steletom in Izidorjem Cankarjem znan kot utemeljitelj umetnostne zgodovine na Slovenskem, deloval pa je tudi kot pesnik, prevajalec, likovni in literarni kritik ter pomemben posrednik med slovensko in poljsko kulturo. Ne glede na to pa je v omenjeni trojici Molè zagotovo najmanj poznan. O svojem bogatem življenju, ki je bilo razpeto med Slovenijo in Poljsko, končalo pa se je v Združenih državah Amerike, je Molè sicer napisal in leta 1971 pri Slovenski matici izdal kar zajetne spomine, v literaturi pa so se že zgodaj in večkrat pojavili bolj ali manj posredni namigi, da smo bralci s knjigo *Iz knjige spominov* dobili le okrnjeno različico izvirnega besedila.<sup>1</sup> Del arhivskega fonda založbe, ki je bil leta 2013 predan Rokopisni zbirki in zbirki redkih tiskov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, to potrjuje.<sup>2</sup> Ker gre za fragmentirano gradivo – vsebuje del izvirnega tipkopisa in del dokumentov, vezanih na izdajo (ki se ga bo, upajmo, sčasoma dalo dopolniti) – bi na tem mestu predstavil samo nekaj najpomembnejših in najzanimivejših izbrisanih delov ter nekaj razmišljanj o okoliščinah in razlogih za njihovo izločitev.

Molè sam v uvodu k svojim spominom sicer zapiše, da v sebi ne vidi človeka, ki bi v življenju igral pomembno vlogo ali bi njegovo delovanje daleč presegalo povprečnost,<sup>3</sup> čemur pa bi težko pritrdili. Rojen je bil leta 1886 v Kanalu ob Soči, po končani klasični gimnaziji v Novem mestu pa je svoj študij nadaljeval na Dunaju, kjer je leta 1912 tudi doktoriral iz umetnostne zgodovine. Že v času študija se je dodatno izpopolnjeval v Krakovu in v Rimu. Večji del prve svetovne vojne je preživel v ruskem ujetništvu po različnih krajih v Sibiriji in se v domovino vrnil šele leta 1920. Takrat je nastopil mesto profesorja za antično in bizantinsko umetnost na novoustanovljeni Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in predaval je do leta 1924. V naslednjem študijskem letu je bil gostujoči profesor za umetnostno zgodovino na novoustanovljenem Slovanskem institutu Jagelonske univerze v Krakovu (Studium słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego), leta 1926 pa je tam postal redni profesor zgodovine umetnosti slovanskih narodov s posebnim ozirom na vzhod, kar je, z izjemo medvojnih let, ko je bil zopet v Ljubljani, ostal do leta 1960. Leta 1966 sta se skupaj z ženo Elo preselila k hčerki Wisii v Eugene v Oregonu v Združene države Amerike, kjer je leta 1973 umrl.<sup>4</sup>

Najpomembnejšo in najbolj celovito predstavitev njegovega življenja in dela še vedno predstavlja njegova avtobiografija. *Iz knjige spominov* je dragocen dokument o bogatem in kompleksnem življenju izrazito kozmopolitsko naravnane intelektualca v vrvežu enega od ključnih obdobij svetovne zgodovine. Udeležen je bil v prvi svetovni vojni in z njo povezanim propadom Habsburške monarhije. Osebnostno je prisostvoval tudi začetku druge svetovne vojne, ko je bil priča prvimi strahotami nacističnega nasilja nad Poljsko ter njeni nič manj tragični povojni usodi. S tem so spomini tudi pomemben evropski kulturnozgodovinski vir. Spominov, ki jih je Molè pisal v zadnjih letih svojega življenja v Oregonu v Združenih državah Amerike, pa vseeno ne moremo obravnavati kot povsem

<sup>1</sup> Mikuž: Vojeslav Molè, str. 167; Šerbelj: Molè, str. 458.

<sup>2</sup> NUK, Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani, leto 1971, Mole: Spomini; Mole (izpadlo): mape I.–III. A (v nadaljevanju: Mole: Spomini in Mole (izpadlo)). Poleg Narodne in univerzitetne knjižnice hrani starejši arhiv založbe tudi Arhiv Republike Slovenije: SI AS 621, Slovenska matica v Ljubljani, ki pa ne vsebuje gradiva o tej izdaji.

<sup>3</sup> Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7.

<sup>4</sup> Poleg Moletove avtobiografije glej predvsem: Cevc: Mole; Stelè: Molè (predvsem za zgodnje obdobje do leta 1932); Stelè: Osemdesetletnica Vojeslava Moleta; Šerbelj: Molè; Žitnik: Vojeslav Molè. Za njegovo delovanje na področju navezovanja kulturnih stikov med Poljsko in Slovenijo glej: Paździerski: Vojeslav Molè i Poljska; Jež: Vojeslav Molè.

objektiven prikaz njegovega življenja, kar priznava tudi sam v uvodu,<sup>5</sup> na to pa je opozorilo tudi nekaj recenzentov knjige.<sup>6</sup> Molè je nekatere dogodke v svojem življenju predstavil ali interpretiral izrazito subjektivno, dodatni problem pa predstavljajo tudi naknadni posegi v besedilo. Za objektivno predstavitev življenja in dela Vojeslava Moleta bi bila tako nujno potrebna pregled in kritična analiza dostopnih arhivskih virov – tako javnih kot zasebnih –, ki pa so danes razpršeni po svetu.<sup>7</sup>

## Moletova avtobiografija *Iz knjige spominov* in del tipkopisa v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Moletova avtobiografija z naslovom *Iz knjige spominov* je izšla kot peti zvezek redne zbirke *Spomini in srečanja* v založniški hiši Slovenske matice v Ljubljani leta 1970,<sup>8</sup> kot je razvidno iz dokumentacije pa je bila natisnjena in bralcem dostopna šele v začetku naslednjega leta. Knjiga je razdeljena na štiri dele: prvi del je namenjen njegovim otroškim in mladostnim letom do začetka prve svetovne vojne, drugi del prvi svetovni vojni in sibirskemu ujetništvu, tretji obdobju med obema vojnama ter četrti drugi svetovni vojni in povojnemu času do smrti njegovega ljubljenskega sina Marijana, ki je v skrivnostnih okoliščinah umrl v Parizu leta 1963, zaključuje pa ga kratek epilog z nekaj dogodki do leta 1969. V sami knjigi najdemo samo nekaj drobcev o okoliščinah nastanka spominov: glede na napisano v uvodu (»Namesto uvoda«) in epilogu je besedilo začelo nastajati po njegovem osemdesetem rojstnem dnevu – torej po 14. decembru leta 1966 –, glede na datum na zadnji strani pa je bilo zaključeno 18. junija leta 1969 v Eugenu v Oregonu, ZDA.<sup>9</sup>

Nekaj več o okoliščinah izdaje zvemo iz spominov takratnega tajnika in urednika Slovenske matice Franceta Bernika, ki ga velja povzeti v celoti: »*Tretjo knjigo redne zbirke je Molè naslovil Iz knjige spominov zato, ker je moral obsežen tipkopis skrajšati. Na željo upravnega odbora, zlasti predsednika Koblarja, je opustil ali okrnil nekaj poglavij. Pri popisu medvojnega dogajanja je črtal ali moral črtati odstavke o Vidi Tomšičevi in Lidiji Šentjurc. Kljub temu je knjiga ohranila in celo stopnjevala napetost avtobiografskega pripovedovanja do konca, do skrivnostne smrti Moletovega komaj osemintridesetletnega sina v Parizu in do avtorjeve preselitve k hčerki v Ameriko. Moletovo pismo meni, datirano 5. julija 1970, nekaj manj kot tri leta in pol pred njegovo smrtjo, razkriva z vsakim stavkom, z vsako besedo, popolno spravljenost z življenjem. Ob misli na skorajšnji odhod se mu je zdelo vse drugo nepomembno. Eno od treh fotografij, ki jih je poslal za naslovno notranjo stran spominov, naj bi izbral kar jaz, » ... napravite, kakor mislite, da bo prav.«<sup>10</sup>*

Ohranjena dokumentacija in deli tipkopisa, hranjeni v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, pritrjujejo Berniku. Že iz tipkopisa je razvidno, da je bil naslov avtobiografije v resnici spremenjen in se je prvotno glasil *Knjiga spominov*.<sup>11</sup> Nekaj več o tem izvemo tudi iz ohranjenih dokumentov, ki so zbra-

<sup>5</sup> Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7–8.

<sup>6</sup> Predvsem: Brejc: Poezija v spominih, str. 742; Ložar: Vojeslav Mole; Mikuž: Vojeslav Molè.

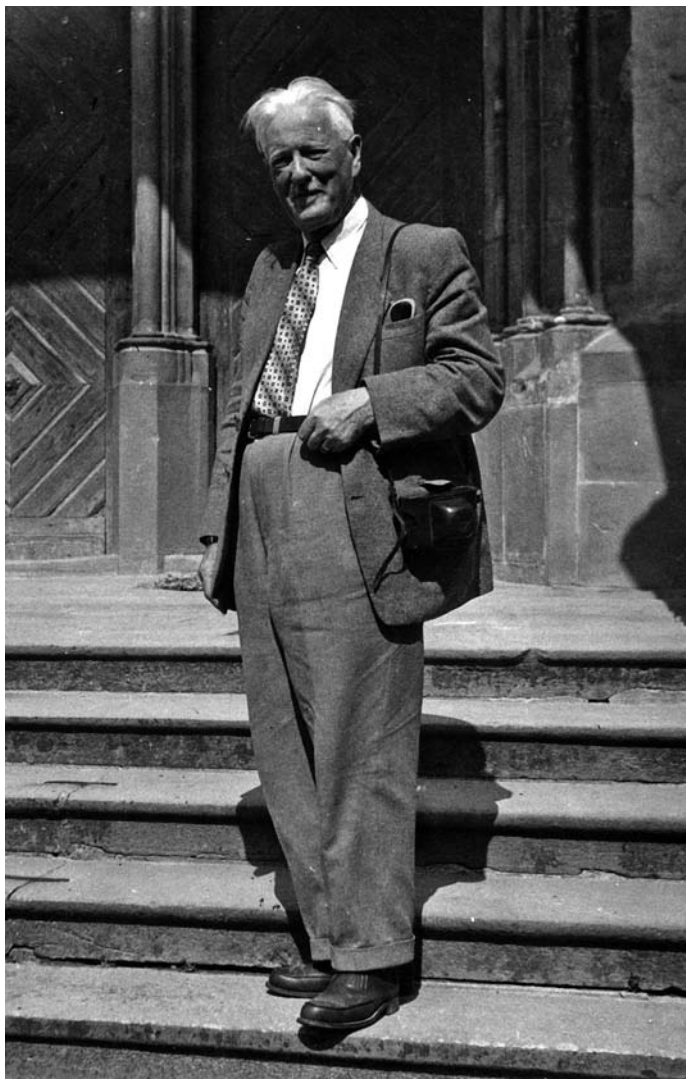
<sup>7</sup> Kodelja: Vojeslav Mole, str. 192.

<sup>8</sup> Molè: *Iz knjige spominov*. V celoti je knjiga dosegljiva na spletni strani univerzitetne knjižnice v Heidelbergu: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/mole1970/0561?sid=c9a9274c251cbb29b8aef20ffd03b621> (24. 4. 2015). Načrtovan je tudi prevod v poljščino: <http://ca.org.pl/projekty/mole/> (28. 4. 2015). Za ta podatek se najlepše zahvaljujem docentu dr. Stanku Kokoletu.

<sup>9</sup> Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7, 555.

<sup>10</sup> Bernik: *Kronika*, str. 108–109. Za podatek se najlepše zahvaljujem akademiku dr. Milčku Komelju. Koblar v svojih spominih, ki so sicer omejeni predvsem na dogodke do konca druge svetovne vojne, Moleta ne omenja: Koblar: *Moj obračun*.

<sup>11</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 1; mapa III. A; [157]. Zapuščina v času nastajanja članka še ni bila urejena, tako da povzemam oznake z map in posameznih papirnih pol. Pri slednjem je na-



Vojeslav Molè pred portalom romarske cerkve na Ptujski gori (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Posebne zbirke Boga Komelja).

ni v posebni mapi, večina se nanaša na finančne okoliščine izdaje, vključuje pa tudi korespondenco z avtorjem. Žal je ta precej enostranska in nepopolna, saj manjka kar nekaj Moletovih pisem, redki pa so tudi prepisi pisem, ki so jih pošiljali iz Ljubljane.<sup>12</sup> Večina Moletovih pisem se sicer nanaša na težave s pogodbo in nakazilom honorarja, vseeno pa omogočajo precej natančno rekonstrukcijo okoliščin nastanka besedila in knjižne izdaje. Na mapo je pripet listič, ki pojasnjuje, kdo vse je prevzel tipkopis, kar sta vsaj za drugi del Spominov naredila slovenski publicist Božidar Borko (15. julija 1969) in predsednik Slovenske matice France Koblar (20. avgusta 1969). Iz Moletove zahvale Berniku je razvidno,<sup>13</sup> da je Borko verjetno ob koncu septembra podal pozitivno oceno prvega dela tipkopisa,<sup>14</sup> Molè pa se ob tem tudi opravičuje, da še ni pripravil drugega dela, saj mu je med delom spomladi leta 1968 nekaj mesecev vzela operacija in posledično okrevanje,<sup>15</sup> kar omenja tudi v spominih.<sup>16</sup> Molè je verjetno na začetku imel v mislih izdajo v dveh delih. V tem pismu razlaga tudi, zakaj je tipkopis predložil tej založbi: *»Je pač tako, da ostajam s svojimi knjigami pri Slov. Matici in da zaključujem svoje publikacijsko delo tam, kjer sem ga v mladih letih začel, in se predvidoma s tem poslovim od slovenske javnosti.«* Molè je z založbo pogosto komuniciral tudi prek prijatelja Franceta Steleta. Slednjemu naj bi 23. junija leta 1969 poslal *»[...] nadaljevanje in konec besedila, ki je bilo že lani oddano.«*<sup>17</sup> V pismu pojasnjuje tudi zasnovo celotne knjige: *»Med pisanjem se je moj delovni načrt nekajkrat spremenil, konec pa je ostal isti: smrt mojega sina, po kateri nisem videl nobenega pravega smisla, da bi spomine še nadaljeval. Mogoče napišem, če ostanem živ in zdrav, še kdaj kakšen Postscriptum, toda za zdaj sem končal*

jprij napisano izvirno Moletovo številčenje s tipkalnim strojem, v kvadratnem oklepaju pa so dodani poznejši popravki in dopolnitve številčenja. V okroglem oklepaju je vsakemu sklicu dodan še podatek, kje v tiskani verziji bi se manjkajoči del nahajal. Na tem mestu se za vso pomoč najlepše zahvaljujem gospodu mag. Marijanu Rupertu.

<sup>12</sup> Mole: Spomini.

<sup>13</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 9. oktober 1968.

<sup>14</sup> Borko je nekoliko pozneje za oceno prejel tudi honorar: Mole: Spomini, Honorar za oceno rokopisa. Mole-Spomini Božidarju Borku, 12. november 1968.

<sup>15</sup> Težko operacijo kot razlog za zamudo omenja tudi v pismu iz naslednjega leta: Mole: Spomini, Moletovo pismo tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.

<sup>16</sup> Molè: *Iz knjige spominov*, str. 555.

<sup>17</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.



to, kar sem hotel v knjigi povedati.« Knjiga je takrat obsegala 705 strani, tako da je Molè založbi prepustil odločitev, ali bo knjigo izdala v enem ali dveh zvezkih. Kot dokazuje že omenjeni, na mapo pripeti listič, je Stelè založbi približno v tem času predal drugi del tipkopisa, Barle pa je oktobra za svoje delo na drugem delu prejel honorar.<sup>18</sup> Med redkimi prepisi pisma Moletu je Bernikov odgovor iz 17. novembra 1969 na neohranjeno Moletovo pismo iz 6. oktobra istega leta.<sup>19</sup> Borko naj bi v tem časa Moletu poslal svoje popravke in predloge, Bernik pa mu je posredoval še nekaj novih:

»Vaša »Knjiga spominov« je uvrščena v program za prihodnje leto in bo prihodnje leto tudi izšla. Izšla pa naj bi, in to je poglobitna želja Slovenske matice, v eni knjigi. Zato Vas tudi prosimo, da za slovensko izdajo skrajšate tista poglavja, ki bodo našemu bralcu manj zanimiva ali morda celo manj razumljiva.

Slovenska matica želi, da »Knjigi spominov« dopišete epilog (približno 30 tipkanih strani) in nam ga čimprej pošljete. Prepričani smo, da bo epilog dal Vašim zanimivim spominom potreben zaključek.«

Pomembno je Moletovo pismo iz konca novembra.<sup>20</sup> Molè naj bi se takoj lotil krajšanja besedila drugega in tretjega dela, izražena želja po dopisanem epilogu pa se mu je zdela neutemeljena. V naslednjem odstavku prosi in utemeljuje spremembo naslova, razvidno pa je tudi, da so ga iz Ljubljane posebno prosili, naj izbriše preveč politične dele:

»Samo naslov je neprimeren in prosim, da ga spremenite v »Iz knjige spominov«, saj knjiga ne obsega vseh mojih življenjskih spominov, kar sem v tekstu nekajkrat močno poudaril. Opuščeni so vsi kolikor toliko politični odstavki in še marsikaj drugega. V predzadnjem pismu pravite, gospod doktor, da so moji spomini zelo osebni. Seveda! Saj če bi segel preko njih, bi bila kmalu prekoračena meja raznih »tabú«, – zato naj bo pač naslov knjige točnejši.«

Molè je zaradi molka in neprejete pogodbe ter honorarja iz Ljubljane Berniku ponovno pisal v začetku naslednjega leta.<sup>21</sup> Iz vsebine pisma izvemo, da se je priprava besedila zaradi predlaganih sprememb zavlekla ter da Molè tem spremembam in krajšavam ni nasprotoval, temveč je puščal založbi vsaj delno celo proste roke:

»Ob koncu še majhna pripomba, ki se tiče »malenkosti«,<sup>22</sup> ki so nezaželjene, a utegnejo zadrževati zadnjo »Inpromatur«. Prav nič mi ni na njih ležeče in jih lahko črtate in ne bom zaradi tega prav nič hud.«

Iz Bernikovega odgovora na to Moletovo pismo je razvidno, da naj bi bil tipkopis februarja tega leta v glavnem že pripravljen za tisk,<sup>23</sup> že nekaj prej pa je bila pripravljena tudi avtorska pogodba, ki sporoča končni obseg knjige (42 avtorskih pol), najpoznejši datum izida v letu 1971 ter višino naklade tisoč izvodov.<sup>24</sup> Ne glede na to pa Molè še marca ni dobil korektur,<sup>25</sup> šele proti koncu leta pa je Bernik Moleta prosil, da pred končnimi korekturami pregleda in prevede tuje citate.<sup>26</sup> To je Molè hitro tudi naredil in še pred koncem leta Koblarju poslal

<sup>18</sup> Mole: Spomini, Honorar za oceno rokopisa Mole-Spomini II Božidarju Borku, 20. oktober 1969.

<sup>19</sup> Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 17. november 1969, prepis (štev. 127/69).

<sup>20</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 28. november 1969 (štev. 11/69).

<sup>21</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 24. januar 1970 (štev. 11/70).

<sup>22</sup> Molè ima tu v mislih citat iz Steletovega pisma, ki ga nekoliko prej navaja v tem pismu, prijatelj mu namreč sporoča, da je »vprašanje teksta v glavnem urejeno, mogoče bo šlo le za kakšno malenkost«.

<sup>23</sup> Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 13. februar 1970, prepis?, (štev. 18/70).

<sup>24</sup> Mole: Spomini, Založniška pogodba med predstavnikom založbe Koblarjem in avtorjem Moletom, 2. februar 1970, (štev. 36/70). Dodana tudi kot kopija Moletovemu pismu predsedništvu Slovenske matice, 16. marec 1970.

<sup>25</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Koblarju in Berniku, 10. marec 1970 (štev. 36/70).

<sup>26</sup> Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 12. oktober 1970, prepis.

popravljenе korekturе.<sup>27</sup> V tem pismu predlaga tudi, da bi knjiga imela indeks imen, ki bi ga pripravil sam, kar pa se žal ni zgodilo. V tem času so se za njegove spomine očitno začeli zanimati tudi na Poljskem, prevedli pa naj bi samo poglavja, ki se nanašajo na njih. V tem pismu tudi prosi, da pred besedilo vstavijo posvetilo njegovi hčerki Wisii, kar se je tudi zgodilo. Knjiga je nato končno izšla v začetku leta 1971.<sup>28</sup>

Knjigo je s preprostim belo-modrim ščitnim ovitkom opremil Zdravko Vavtovec, slikovna oprema pa je omejena na fotografijo Moleta, pod katero je njegov podpis. Poprsni izrez ostarelega Moleta je vzeti s fotografije, posnete na enem od njegovih zadnjih obiskov domovine pred portalom romarske cerkve na Ptujski gori.<sup>29</sup> Molè je leta 1969 sam ponudil več fotografij,<sup>30</sup> ki jih je poslal vsaj pred koncem naslednjega leta, saj Koblarja v *post scriptum* sprašuje, katero je izbral.<sup>31</sup>

Moletov tipkopis je hranjen v treh zelenih mapah, na katerih je napis »Mole (izpadlo)«, dodatno pa so po vrsti označene še z: I. A, II. A in III. A.<sup>32</sup> Glavnina je natipkana na papir ameriškega proizvajalca Neenah, kot je razvidno iz vodnega znaka, in na pisalni stroj brez šumnikov (strešice so ročno dopisane s črnim flomastrom), tako da gre očitno za izvode, ki so nastali v Oregonu, ne pa za dodatne kopije Slovenske matice v Ljubljani. Na nekaterih mestih je Molè tipkopis dopolnil s krajšimi rokopisnimi dodatki, daljša izjema je pripis ob zgodbi o Moletovih prizadevanjih, da sina Marijana obrani vojaškega nabora. Rokopis je Molè prilepil na spodnji rob strani, ni pa bil vključen v tiskano izdajo.<sup>33</sup> Poleg izvirnega tipkopisa iz Amerike je nekaj listov kot kaže tudi iz duplikata – vsaj tako piše na listu iz prvega poglavja, ki je natipkan tudi na drugačen papir.<sup>34</sup> Glede na številčenje ohranjenih strani je Moletov tipkopis obsegal dobrih sedemsto strani (705),<sup>35</sup> prvotno pa je bilo celotno delo razdeljeno na tri dele in epilog, drugačna je bila tudi razporeditev poglavij znotraj posameznih delov. Tipkopis je torej sestavljen iz fragmentov več kopij tipkopisa, obsega pa slabo polovico natisnjene verzije, kar otežuje tudi rekonstrukcijo izvirne Moletove razdelitve na dele, poglavja in podpoglavja. Mapa s prvim delom je za razliko od naslednjih dveh skoraj prazna, kar verjetno potrjuje Moletovo omembo v pismu iz leta 1969, da je krajšal drugi in tretji del.<sup>36</sup>

## Nekaj primerov izpuščenih delov in razlogov za njihov izbris

V nadaljevanju bodo predstavljeni nekateri izbrisani deli, ki jih glede na védenje o splošnih okoliščinah izdaje Moletove avtobiografije lahko trenutno le približno razvrstimo v skupine, glede na vzroke za njihov izbris. Daljši prepisi po tipkopisu, ki predstavljajo bolj tipične primere, omejene predvsem na slovensko zgodovino, so zbrani v prilogi.

Že iz bežne primerjave tipkopisa in končno natisnjene besedila je razvidno, da ni ostala nedotaknjena niti ena stran. Praviloma so ti popravki omejeni na pravopisne in slogovne popravke, saj je Molè pogosto uporabljal besede in

<sup>27</sup> Mole. Spomini, Moletovo pismo Koblarju, 8. november 1970.

<sup>28</sup> Mole: Spomini, Pismo Slovenske matice Jugoslovanski avtorski agenciji v Beogradu za izplačilo honorarja Moletu, 22. marec 1971, prepis?.

<sup>29</sup> Izvod fotografije hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in je preko sistema COBISS dostopna tudi na spletu: [http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0014769463\\_001.JPG](http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0014769463_001.JPG) (28. 4. 2015).

<sup>30</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.

<sup>31</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Koblarju, 8. november 1970.

<sup>32</sup> Mole (izpadlo).

<sup>33</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 121 [269]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 508).

<sup>34</sup> Mole (izpadlo), mapa I. A, 120.

<sup>35</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 705 [188, 44].

<sup>36</sup> Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 28. november 1969 (štev. 11/69).

izraze, ki so v tem času veljali že za zastarele.<sup>37</sup> Samo kot lektorske lahko interpretiramo tudi posamezne izbrise krajših in daljših delov besedila (od odstavka do nekaj strani), katerih prvotni cilj je bil verjetno predvsem bolj tekoče branje. Med večjimi posegi bi tu izpostavil samo daljšo krajšavo v poglavju o Moletovi odločitvi, da ostane v Krakovu. Leta 1926 se je Molè namreč moral odločiti, ali bi nadaljeval akademsko kariero v Krakovu ali v Ljubljani. Tehtanju obeh možnosti je v tipkopisu namenil kar tri strani, od katerih je izbrisana približno ena stran besedila.<sup>38</sup> Izbrisan je del pogovora med njim in profesorjem Nitschem ter ženo, s čimer vsebina ni zares bistveno spremenjena, izvirno besedilo mogoče samo nekoliko bolj podrobno ilustrira okoliščine Moletove odločitve. Na podoben način so bili žrtvovani tudi drobci o Moletovem zasebnem življenju, kot je del opisa poti iz Krakova v Ljubljano leta 1926, v katerem z vso očetovsko skrbjo in občudovanjem opisuje, kaj vse je na poti počel njegov dvoletni sin Marijan.<sup>39</sup> Na nekaterih mestih so popravljene tudi Moletove netočnosti in napake, kot na primer pri omembi dr. Balduina Sarie, ki ga je nadomestil na ljubljanski Filozofski fakulteti. Molè ga v tipkopisu predstavi kot: »južnoštajerskega Nemca, ki je od samega začetka deloval najprej v Skopju, pozneje v Ljubljani«, kar je v tiskani izdaji popravljeno v »Nemca iz Ptuja, ki je od samega začetka deloval najprej v Beogradu, pozneje pa v Ljubljani«. <sup>40</sup> Omenjene krajšave in spremembe bi težko označili za posebno problematične, vendar bi med njimi našli tudi take, ki verjetno vsaj delno krnijo prvotni Moletov namen. Takšen je izpuščen večji del odstavka, kjer Molè razloži, zakaj želi navezati stike s Poljaki in s Poljsko povezanimi osebami v Ljubljani. V natisnjeni različici bi Moletovo motivacijo lahko interpretirali predvsem kot nostalgijo po Poljski, v tipkopisu pa razlaga, da želi z njihovo pomočjo tudi organizirati pomoč morebitnim beguncem ob začetku druge svetovne vojne.<sup>41</sup>

S tem pa se hitro približamo delom tipkopisa, pri katerih razlog izbrisa ni tako jasen. Takšna je več kot stran dolga zgodba o neprijetnem pripetljaju ob vrnitvi v Jugoslavijo med drugo svetovno vojno z ljubljanskim advokatom, ki ga Molè sicer imenuje samo z začetnicami imena E. S.<sup>42</sup> Molè je od njega nameraval najeti stanovanje, ko si je naslednji dan vseeno premislil, pa je advokat od njega zahteval polletno najemnino, po pol leta pa bi nato imel še pol leta odpovednega roka. Zgodba, ki se za Moleta sicer dobro konča, bi bila lahko tudi izbrisana zaradi relativne nepomembnosti, po drugi strani pa bi kakšen ljubljanski bralec tri desetletja po tem dogodku najbrž še vedno lahko prepoznal odvetniškega oderuha. Podobno bi lahko trdili tudi o »epizodi« z njegovo kandidaturo za profesorja umetnostne zgodovine v Zagrebu, ki je med redkimi izbrisanimi deli, ki dopolnjujejo Moletovo biografijo (Priloga 1).<sup>43</sup> Molè na slabih dveh straneh tipkopisa ne opisuje samo tega bežnega pripetljaja, ki ga je po lastnih besedah že skoraj pozabil, temveč tudi svoj odnos do Ljubljane in Zagreba, ki (kot kaže) ni bil pretirano pozitiven.

Kar nekaj primerov izbrisanih delov besedila pa ni tako dvoumnih, saj v njih Molè praviloma precej neposredno opisuje svoje negativne izkušnje in mnenja o vidnejših osebnostnih in političnih dogodkih. Poleg že omenjenega oderuškega ljubljanskega advokata je izbrisan še kar nekaj dogodkov, zaradi katerih Moletove besede v uvodu, da je »šel molče mimo ljudi in dogodkov, ki bi

<sup>37</sup> Kot kaže pa tudi ti lektorski posegi niso bili povsem zadovoljivi: Jakopin: Moletovi spomini, str. 83–84.

<sup>38</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 101 [71], 102 [72], 103 [434]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 357–358).

<sup>39</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 112 [82]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 362).

<sup>40</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 128 [98]; Molè: *Iz knjige spominov*, str. 373.

<sup>41</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 68; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 469).

<sup>42</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 73, 74, 75 [226]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 473).

<sup>43</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 39 [23], 40 [372], 41 [24]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 311).

*njihov spomin utegnil žaliti koga med živimi*»,<sup>44</sup> ne zvenijo preveč prepričljivo. Praviloma je šlo za osebe iz slovenskega, delno tudi jugoslovanskega kulturnega in političnega življenja. Pogosto v navezavi na slednje splošno negativno piše o trenutnih političnih razmerah, posebno o evropskih totalitarističnih sistemih. Molè ni videl bistvene razlike med njimi, tako da so bili vsaj dvoumni skoraj vsi njegovi izbrisani komentarji o Stalinu in stalinizmu ter drugih komunističnih režimih.<sup>45</sup>

Kot kaže, Molè že med vojnama ni bil posebno navdušen nad jugoslovansko idejo, o čemer priča duhovita zgodba o usodi Srbske radikalne stranke v Sloveniji in dr. Niku Županiču (Priloga 2)<sup>46</sup> ter bolj temačna afera z »demontažo slovenske kulture«, torej medvojnih načrtov o asimilaciji Slovencev v skupni jugoslovanski narod z enim jezikom in kulturo (Priloga 3).<sup>47</sup> Že iz Bernikove *Kronike* pa je očitno, da so bile najbolj problematične Moletove obsodbe dogodkov in pomembnejših predstavnikov slovenskega kulturnega in prav posebno političnega življenja po drugi svetovni vojni.<sup>48</sup> V tipkopisu je tako ohranjena zgodba o Vidi Tomšič: Moletova hčerka Wisija je bila namreč po osvoboditvi skupaj s sošolkami iz šole ljubljanskih uršulink poklicana k čiščenju nove vile takratne ministrice za socialno politiko, dekleta pa naj bi ob tem stražarji opijanili s kognjakom (Priloga 4).<sup>49</sup> Dogodek je Moleta močno pretresel in je verjetno v povezavi s tem dogodkom pozneje postal posebno pozoren na zlorabo otrok Titove vlade v propagandne namene, ki je očitno privedla do splošnega razočaranja nad splošnimi razmerami v povojni Jugoslaviji (Priloga 5).<sup>50</sup>

## Sklep

Izbrisani deli torej v večini primerov sicer bistveno ne dopolnjujejo Moletove biografije na ravni življenjepisnih podatkov, zagotovo pa bolj osvetljujejo njegovo osebnost in osebnost ljudi, s katerimi je bil v stiku. Moletovi izdani spomini, ki so že sami po sebi pomembno kulturnozgodovinsko pričevanje, bi ob nadaljnjih raziskavah in ob morebitni novi dopolnjeni in komentirani izdaji lahko občutno poglobili naše védenje o izjemnem življenju vélikega rojaka in časa, v katerem je živel.

## Priloge

### Priloga 1: »Kandidatura za profesorja umetnostne zgodovine v Zagrebu«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 39 [23], 40 [372], 41 [24]

*»Medtem je potekalo moje življenje dalje po že ustaljeni poti. Oba, Ela in jaz, sva se začela bolje počutiti. Začel sem se vživljati v tesne razmere na univerzi in*

<sup>44</sup> V knjigi je uvod sicer naslovljen kot »Namesto uvoda«, v tipkopisu pa žal ni ohranjen; Molè: *Iz knjige spominov*, str. 8.

<sup>45</sup> V tem kontekstu je bil na primer izbrisan daljši del Moletovega monologa o njegovih pogledih na nemški nacizem, evropsko apatijo ob njegovem vzponu ter moralno in etično praznino, ki jo najboljše ilustrira sodelovanje med Hitlerjem in Stalinom; Mole (izpadlo), mapa III. A, 62, 63; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 466).

<sup>46</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 45 [28], 46 [378]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 314).

<sup>47</sup> Mole (izpadlo), mapa II. A, 17 [349]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 305).

<sup>48</sup> Bernik: *Kronika*, str. 108–109.

<sup>49</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 122, 123; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 509).

<sup>50</sup> Mole (izpadlo), mapa III. A, 124 [270], 123 [271]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 510).

*izven nje in sem prihajal čedalje bolj do prepričanja, da je treba jemati ljudi takšne, kakršni so v resnici in ne preveč zahtevati od njih, da bi bili istega mišljenja kot jaz. Le tako bo mogoče izdržati in prenesti življenje, ki me obdaja in v katerem živim.*

*Ne vem več natančno, kako je bilo prav za prav z zadevo, o kateri moram nekaj povedati, – vsekakor je bilo tako, da je bila na zagrebškem vseučilišču stolica za umetnostno zgodovino prazna ali izpraznjena in da je tamkajšnja fakulteta iskala kandidata, s katerim bi jo zasedla. Zvedel sem o tem čisto slučajno na železniški postaji v Mariboru, kjer je naš vlak dalje časa stal obenem z drugim vlakom, namenjenim v Zagreb. Zazdelo se mi je, da me nekdo kliče iz zagrebškega vlaka, in ko sem se ozrl, sem zagledal svojega nekdanjega dunajskega prijatelja, Petra Knolla, svétnika »der Banalregirung«, kakor se je sam v šali imenoval; po študijah in poklicu je bil namreč jurist, veliko starejši od mene, hotel pa je presedlati na umetnostno zgodovino, ker je imel sedenja pri vladi že več kot dovolj. Bil je velika dobričina, – nekaj časa sva na Dunaju celo skupaj stanovala. Skozi okno vlaka me je začel spraševati, kaj je z menoj in kako se mi godi. Ko sem mu povedal, da sem v Ljubljani, kjer se ne počutim preveč dobro, mi je dejal, zakaj ne pridem v Zagreb, kjer je stolica prazna, česar nisem vedel. Pomislil sem, da to morda ne bi bilo slabo. In ko sem kmalu po tem srečanju slučajno zagledal Petra Skoka na ulici v Ljubljani ter ga vprašal, kaj je z zagrebško umetnostnozgodovinsko stolico, se je zelo razveselil, ko je slišal, da bi jaz eventuelno prišel v Zagreb, če bi me seveda poklicali. Obljubil mi je, da se bo za stvar zanimal ter spravił moje ime kot kandidata med fakultetnimi kolegi v tek; predvsem pa mi je svetoval, naj napišem fakulteti in se prigrasim kot kandidat. Jaz sem to storil, dva tedna pozneje pa sem se odpravil v Zagreb in se poskusil informirati, kako je prav za prav s to zadevo. Bil sem pri dekanu /Körblerju?/, ki je bil zelo prijazen ter mi je obljubil pomoč in svoj volilni glas, obiskal sem pa tudi znanca, kanonika Janka Barleta, sina naših sosedov v Kandiji, hrvatskega in slovenskega pisatelja, velikega melomana, ki je izdajal in urejeval glasbeni list »Sv. Cecilija«. Povedal sem mu, kaj me je danes privedlo v Zagreb, na kar sem na njegovem obrazu opazil veliko iznenadenje in začudenje.*

*»Ne vem, gospod profesor«, je rekel, »kako bo z vašo kandidaturo. Saj je v Zagrebu dr. Artur Schneider, kustos univerzitetne knjižnice, umetnostni zgodovinar /četudi po študijah germanist/, ki aspirira na to mesto, in ki ima na svoji strani glasove malodane vseh, ki prihajajo pritem v poštev.«*

*Zahvalil sem se mu za odkrite besede, ki so mi pokazale položaj, kakršen je v resnici. Seveda nimam najmanjše želje, da bi silil tja, kjer me nočejo in kjer ima Zagreb že lastnega kandidata. Zagotovil sem ga, da absolutno ne bom kandidiral.«*

*Ko sem se kmalu nato spet podal v Zagreb in se oglasil pri dekanu ter ga prosil, naj mi vrne pismo, s katerim sem se bil ponudil za stolico, mi je prigovarjal, naj se premislim, ker bi fakulteta bržkone izbrala mene, toda moj sklep je bil storjen in vrnil sem se v Ljubljano s svojimi papirji. Ostal sem dalje v Ljubljani in kmalu na to storijo takorekoč pozabil.«*

## **Priloga 2: »Usoda Srbske radikalne stranke v Sloveniji«**

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 45 [28], 46 [378]

*»Zadeva Srbske radikalne stranke je bila na slovenskem precej komična. Da je bilo Pašiću na tem, da razširi moč in vpliv svoje stranke, ni težko razumeti, – lahko pa si je predstavljati, da takšna stranka med Slovenci sploh nima nobenega smisla in da niti ne more nastati. Županić pa, ki je hotel na vsak način igrati večjo politično vlogo, je začel Pašića prepričevati in mu je obljubil, da bo takšno stranko zorganiziral. Pašić sam bržkone tega bržkone ni bogvekako verjel, končno pa je dejal Županiću, da ga napravi za ministra do prihodnjih volitev v Narodno Skupščino, ki se bodo vršile čez tri mesece. Če v teku tega časa ustanovi stranko, ki se obdrži, bo vse v redu, v nasprotnem slučaju pa bo konec ministროvanja. Tako*

*se je stvar začela in Niko Županič je začel »delovati«: dobil je žandarmerijo na razpolago, sklical je nekaj svojih privržencev- koritnikov in agitatorjev in je začel prirejati razne sestanke in shode. Ljudje ga niso več klicali »gospod profesor«, ampak »gospod minister«. Iz kavarne v zgradbi Ljubljanske Kreditne banke, kamor je prihajal v našo družbo, je za nekaj časa izginil, ni ga bilo na izpregled.*

*Ko sem ga nekega dne srečal na ulici in sem ga vprašal:*

*»Gospod minister, kako pa je z novo stranko? Ima veliko pristašev?«,*

*Je skremžil obraz in je odgovoril :*

*»Kaj jaz vem. ' Moje vino pijejo, moje klobase jedo, za koga pa bodo glasovali, pa sam Bog vedi.' «*

*Pri volitvah je strašno pogorel. Upal je, da bodo vsaj Belokranjci glasovali za svojega rojaka, - pa je celo v Gribljah, svoji rojstni vasi, dobil samo en glas, ki je bil glas njegovega brata. V Semiču pa – mislim, da je to bilo v Semiču, – se je po volitvah jezil župan na svojega soseda rekoč :*

*»Obljubil sem Županiču, da mu bom dal svoj glas, meni pa je isto obljubil moj sosed, ki pa ni držal svoje besede. In ker v naši vasi Županič ni dobil nobenega glasu, zdaj ve, da ga tudi jaz nisem volil.«*

*Tako je bilo z Županičevo Srbsko radikalno stranko na Slovenskem, ki je umrla še pred svojim rojstvom.[...]*

### **Priloga 3: »Afera z demontažo slovenske kulture«**

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 17 [349]

*»Pravo senzacijo pa je zbudila med nami afera z »demontažo slovenske kulture«, ki je bila sicer majhen vihar, je pa vsekakor očistila zrak in ljudi. Šlo je za jugoslovanstvo in slovenstvo na političnem in kulturnem /tudi jezikovnem/ polju. Ako bi se to bilo izvršilo, bi pomenilo faktično likvidacijo slovenskega elementa ali z drugimi besedami njegovo srbohrvatizacijo. Razumljivo je, da je to prišlo na misel Srbom in Hrvatom, nerazumljivo pa je, da so bili istega mnenja tudi slovenski vladajoči ljudje, h katerim so spadali Žerjavovci in njihovi pristaši. Slovenski kulturni delavci so proti tem nameram ostro protestirali – in na nasprotni strani je beseda »kulturni delavec«, v kratiki »kude« postala psovka. Kot kulturni delavci so se posebno prono[n]siral profesorji Ivan Prijatelj, Kidrič, Ramovš in razni manj pomembni možje.«*

### **Priloga 4: »Vila Vide Tomšič«**

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa III. A, 122, 123.

*»Tudi Wisia je imela takrat svojevrstna doživetja, naj omenim samo eno izmed njih, ki je bilo zelo značilno. Ko so Titovi partizani ustvarili novo vlado, organizacijo in sploh uradna mesta in razne institucije, so seveda morali dobiti nova stanovanja. In tako se je zgodilo, da so si za stanovanje izbrali najlepše in najbolj opremljene vile in hiše, ki so jih morali zapustiti dotedanji stanovalci. Med drugimi si je minister Vida Tomšičeva izbrala lepo vilo za Bežigradom. In ker je bila najbrž že od zgodnje mladosti navajena na velik luksusu, so morali tudi njeno novo stanovanje primerno opremiti in pripraviti. In parkete so morale priti čistiti in frotirat dijakinje uršulinske gimnazije, med njimi tudi Wisia. Ko se je takoj prvi dan vrnila h kosilu, pojoč in sploh nenavadno dobre volje, sem jo vprašal, kaj je delala v novi stanovanjski vili tovarišice Vide Tomšičeve. Povedala je, da so morale čistiti, ciklinirati in frotirati parkete, pri čemer so jih nadzorovali mladi partizani, ki so jim dajali piti konjak ter so prepevali vesele pesmi. Dejal sem ji:*

*»Maleństwo moje, ti ne pojdeš več v to vilo. Če jo hoče imeti ministerica oči-*

*ščeno in vso svetlo in jasno, naj si najame kogarkoli za to delo, - toda moja hči, ki je za ta leta že več kot dovolj prestala in trpela, ne potrebuje še enega ponižanja in vsega tega, kar je s tem v zvezi.« In Wisia me je tedaj polubila in rekla : »Razumem te popolnoma, - ne bodo me tam več videli...«.*

**Priloga 5: »Titova vlada in sodelovanje otrok pri propagandi«**

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani:

Mole (izpadlo), mapa III. A, 124 [270], 123 [271]

*»Takšni in njim podobni dogodki so seveda dajali dovolj prilike, da sem se začel bolj orientirati v tem, kaj je tedaj pomenil za nas »novi svet«, četudi je bilo to še daleč od poznejšega spoznanja. Nekaj so prinašale tudi novine, ki so imele poleg propagande tudi poročila o zunanjem svetu. Marsikaj je bilo zame novo, doslej neznano, kar me je zelo presenečalo. Predvsem pa je spadal semkaj odnos Titove vlade, ki je bila seveda odločilna, saj je imela vso moč v rokah, do tzv. londonske vlade jugoslovanskih emigrantov s kraljem na čelu, vprašanje, okoli katerega se je pozneje sukala vsa jugoslovanska politika, in ki me je živo spominjal na to, kar smo preživljali pred več kot dvajsetimi leti – četudi le bolj teoretsko – v Sibiriji v okviru I. Jugoslovanskega polka dobrovoljcev. Vendar pa je bila razlika ogromna. zdaj je šlo zares. In začela se je velika propaganda, pri kateri so morali sodelovati celo otroci. Spominjam se pohoda otrok, v prav zgodnji mladosti, ki so korakali, držeč se za roke, po Ljubljani in recitirali sledeči verz:*

*»Kralj se je ženil,  
Tito se je boril.  
Mi nočemo kralja,  
Mi hočemo Tita...«  
Propaganda pa je vsekakor rodila obilne sadove.«*

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

#### Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- Ⓞ SI AS 621, Slovenska matica v Ljubljani

#### Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK), Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov

- Ⓞ Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani

### LITERATURA

- Bernik, France: *Kronika mojega življenja I*. Ljubljana: Slovenska matica, 2012.
- Brejč, Tomaž: Poezija v spominih. V: *Sodobnost* 7 (1972), str. 741–743.
- Cevc, Emilijan: Mole, Vojeslav. V: *Enciklopedija Slovenije* 7. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 209–210.
- Koblar, France: *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica, 1976.
- Jakopin, Franc: Moletovi spomini. V: *Jezik in slovstvo* 17 (november 1971/72), št. 3, str. 82–84.
- Jež, Niko: Vojeslav Molè – dvosmerno delovanje med Krakovom in Ljubljano. V: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu/38. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 24. 6.–13. 7. 2002. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2002, str. 133–146.

Ložar, Rajko: Vojeslav Mole, Iz knjige spominov. V: *Meddobja XIV* (1974), 1–2, str. 132–144.

Mikuž, Jure: Vojeslav Molè, Iz knjige spominov. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. IX (1972), str. 167–168.

Molè, Vojeslav: *Iz knjige spominov*. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.

Paždzierski, Lech: Vojeslav Molè i Poljska. Iz poljsko-slovenačkih kulturnih veza XX veka. V: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Knjiga XVII/2, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 1974, str. 459–494.

Stelè, France: Molè Vojeslav (Herman). V: *Slovenski biografski leksikon II*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933, str. 148–149.

Stelè, France: Osemdesetletnica Vojeslava Moleta. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. VIII (1970), str. 9–26.

Šerbelj, Ferdinand: Molè Vojeslav (Herman). V: *Primorski slovenski biografski leksikon*. 10. snopič. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1984, str. 457–459.

Žitnik, Janja: Vojeslav Molè. Ob stodeseti obletnici rojstva. V: *Dve domovini. Razprave o izseljenstvu* 7 (1996), str. 169–193.

## ZUSAMMENFASSUNG

### UNBEKANNTES ERINNERUNGSBUCH VON VOJESLAV MOLÈ: IM TYPOSKRIPT VON MOLÈS AUTOBIOGRAFIE AUS DEM ERINNERUNGSBUCH GESTRICHENE TEILE IN DER NATIONAL- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK LJUBLJANA

In der National- und Universitätsbibliothek Ljubljana wird ein Teil der Dokumentation über die Herausgabe der Erinnerungen von Vojeslav Molè (1886–1972), dem slowenischen Kunsthistoriker, Literaten und Übersetzer, der die meiste Zeit seines Lebens zwischen Slowenien und Polen verbrachte, aufbewahrt. Molè erlebte in seinem reichen Leben einige bedeutende historische Ereignisse mit: den Ersten Weltkrieg und den Zerfall der Habsburgermonarchie, die Gefangenschaft in Sibirien, die Errichtung des Königreichs Jugoslawien, den Aufstieg des Nationalsozialismus und dessen erste Verbrechen in Polen, den Zweiten Weltkrieg mit dem Zusammenbruch von Faschismus und Nationalsozialismus sowie den Aufstieg des Kommunismus in Jugoslawien und Polen; sein Leben beschloss er in Oregon in den USA. Seine Erinnerungen, die 1971 beim Verlag Slovenska matica Ljubljana herauskamen, stellen schon an sich ein wichtiges europäisches kulturgeschichtliches Dokument dar, das aber erheblich verstümmelt war. Auf Wunsch des Verlags hatte Molè sein Typoskript gekürzt und musste auf die politisch sensiblen Abschnitte besonders achten. Ein Teil des originalen Typoskripts und der Dokumentation, die vor Kurzem der Handschriftensammlung und Sammlung seltener Drucke der National- und Universitätsbibliothek Ljubljana übergeben worden war, zeigt sehr genau, wie der Prozess der Herausgabe ablief, wobei die erhaltenen gestrichenen Abschnitte der ursprünglichen Erinnerungen besonders interessant sind. Diese beschränken sich vor allem auf Personen und Ereignisse aus der jugoslawischen Geschichte, wobei Molè in der ungekürzten Version auch seine Abneigung gegen alle Formen der europäischen totalitären politischen Systeme einschließlich des Kommunismus, der die Macht in »seinen« zwei Heimatländern, in Slowenien und Polen, ergriffenen hatte, nicht verbirgt.



1.04 Strokovni članek

UDK 373.3:376(497.472)"1945/..."

Prejeto: 4. 5. 2015

## Oris nastanka specialnega šolstva na Primorskem po drugi svetovni vojni

MIRJANA KONTESTABILE ROVIS

prof. zgodovine in pedagoginja, arhivska svetovalka  
Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, SI-6000 Koper  
e-pošta: mirjana.kontestabile@arhiv-koper.si

### Izvleček

Začetek razvoja specialnih šol na Primorskem sega v prvo polovico 19. stoletja, ko so v Gorici ustanovili gluhonemnico. Po uveljavitvi Gentilijeve reforme je pouk potekal le v italijanskem jeziku. Po končani drugi svetovni vojni se je ljudska oblast zelo zavzela za obnovo slovenskega šolstva in tudi za ustanavljanje šol, namenjenih otrokom s posebnimi potrebami. Primorsko povojno obdobje je zaznamovano z vprašanjem meje. Na ozemlju, kjer je bila zavezniška vojaška uprava, se je obnova slovenskega šolstva odvijala drugače kot na ozemlju, kjer je bila jugoslovanska vojaška oblast. V Portorožu so nastali trije zavodi: za gluhe, slepe in pozneje za otroke s posebnimi potrebami, v Valdoltri je delovala bolnišnična šola. V posebnih šolah so takoj po vojni poskrbeli za otroke celovito, nastanjeni so bili v internatu, poskrbeli so za njihovo ustrezno prehrano in obleke, zdravje in vzgojo. Cilj vseh teh šol je bilo uspešno vključevanje otrok s posebnimi potrebami v družbo. Vse tri zavode v Portorožu je skozi vse povojno delovanje vznemirjala težnja oblasti, da jih bodo preselili iz Portoroža.

### Abstract

#### SPECIAL NEEDS SCHOOLS IN PRIMORSKA AFTER WORLD WAR II

The beginnings of special needs schools in Primorska can be traced back to the first half of the 19th century, when an institute for the deaf and dumb was founded in Gorizia. With the implementation of the Gentile reform, the courses were only held in Italian. After World War II, the new Yugoslav authorities very much supported the establishment of schools for children with special needs. Since the issue of the delineation of the state border was constantly present in the post-war Primorska region, the restoration of Slovenian schooling was carried out differently in the territories that were under the administration of the Allied forces and in those occupied by the Yugoslav military authorities. In Portorož, three new institutes were founded; an institute for the deaf, another for the blind and the third for children with special needs – all three with the goal of the successful integration of children with special needs into society. However, throughout the entire post-war period, the three institutes were always alarmed by the threat from the authorities of being moved out of Portorož.

### Ključne besede:

Gluhonemnica za Slovensko primorje, Mladinski dom, Pokrajinski zavod za slepo mladino Portorož, Pomožna šola za duševno zaostalo in nerazvito deco Portorož, Vzgojni zavod Elvire Vatovec Portorož

### Key-words:

the founding of special needs schools in Primorska, Institut for the Deaf and Dumb for Slovenian Littoral, Regional Institute for the Blind Youth in Portorož, Educational Centre Elvira Vatovec in Portorož

## Kratek uvod

Preučevanje odnosa družbe do otrok je značilnost sodobnosti. Odnos družbe do otrok s posebnimi potrebami izkazuje družbeno občutljivost bolj kot odnos družbe do otrok. V preteklosti sta beda in revščina prizadeli otroke s posebnimi potrebami, saj so jim namenili nehumana dela, izpostavljeni so bili poniževanju. V 18. stoletju se je na pobudo nekaterih izobraženih posameznikov, ki so prihajali iz cerkvenih krogov, družba začela senzibilizirati. V Parizu je Carlo Michele De L'Épée leta 1760 ustanovil prvo gluhonemnico v Evropi, in sicer *Institut National de Jeunes Sourds de Paris*. Leta 1817 je papež Leon XII. na pobudo duhovnika Tommasa Silvestra ustanovil prvi inštitut za gluhe v Italiji. Začetki organiziranega posebnega šolstva za gluhe na Primorskem segajo v prvo polovico 19. stoletja. Goriška škofija je ustanovila v Gorici gluhonemnico (*Istituto Provinciale Sordomuti di Gorizia*). Že leta 1835 sta učitelja Pagon in Toman začela v Gorici poučevati gluhoneme po kretalni metodi.<sup>1</sup> Takratni šolski inšpektor Valentin Stanič je, izhajajoč iz njune uspešne izkušnje, dal pobudo za ustanovitev gluhonemnice in k temu pritegnil še druge podpornike, kot so bili občini Trst in Gorica, avstrijska vlada ter privatne osebe. Gluhtonemnico je vodil Janez Budal, profesor katehetike in pedagogike.<sup>2</sup> Ker je zaradi primanjkovanja sredstev gluhtonemnica delovala s težavo, so se leta 1864 zavzeli, da za finančno poslovanje gluhtonemnice poskrbi deželni zbor. Leta 1869 je bila gluhtonemnica razglašena za deželno.<sup>3</sup> Vodstvo gluhtonemnice je prevzel župnik Pavletič, ki je leta 1875 izdal *Knjižico za poduk gluhonemov*.<sup>4</sup> Leta 1880 so kretalno metodo zamenjali z govorno (*oralno*) metodo,<sup>5</sup> poučevali so po mimično-gestikularni metodi. V Ljubljani so gluhtonemnico odprli 28. 10. 1900 ob današnji Zaloški cesti. Uradni jezik je bil nemški, pouk je potekal v slovenščini.<sup>6</sup> Zaradi povečanega števila gluhtonemih otrok so leta 1937 goriško gluhtonemnico razširili in dozidali novo poslopje. Zavod so obiskovali otroci iz goriškega, videmskega, istrskega, tržaškega in reškega okrožja. Slovenska učitelja sta bila župnik Ivan Reščič in učiteljica Mali Vatovec. Ivan Reščič se je v gluhtonemnici zaposlil leta 1913 in pozneje postal njen ravnatelj. Gluhtonemnico je obiskovalo od 100 do 120 slovenskih in italijanskih otrok. V sklopu zavoda je deloval tudi vrtec za gluhoneme otroke, stare od 4 do 6 let. Med prvo svetovno vojno je bila gluhtonemnica zaprta in poškodovana, leta 1920 so jo ponovno odprli.<sup>7</sup>

Po končani prvi svetovni vojni je bila Primorska priključena k Italiji, z vzponom fašizma so postopoma prenehale delovati vse slovenske šole, pouk v goriški gluhtonemnici je potekal le v italijanskem jeziku. Po končani drugi svetovni vojni, ki je prinesla nove razmejitve in novo obliko oblasti v Jugoslaviji, se je začela obnova slovenskega šolstva na Primorskem. Mejno vprašanje se je vse bolj zapletalo, nasprotje med jugoslovanskimi in italijanskimi razmejitvenimi težnjami ter dvema nasprotnima ideologijama se je krepilo. Poleg nerešenega in spreminjajočega se mejnega vprašanja med Italijo in Jugoslavijo, širšega mednarodnega političnega konteksta z začetki hladne vojne in dvema nasprotujočima ideologijama na vsaki strani meje je pomemben še nastanek miniaturnega Svobodnega tržaškega ozemlja leta 1947.

<sup>1</sup> Kretalna metoda, katere avtor je Carlo Michelle De L'Épée, je prevladovala v obdobju med letoma 1700–1880 in je kombinacija naravnih in umetno prirejenih kretenj.

<sup>2</sup> Kolenc: *Zgodovina centra za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani 1900–1980*.

<sup>3</sup> Sklep istrskega deželnega zbora in Trsta z dne 19. 9. 1868.

<sup>4</sup> Kolenc: *Zgodovina centra za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani 1900–1980*, str. 20.

<sup>5</sup> Heinnicke Samuel je razvil oralno metodo, slušno prizadete so poučevali kot ostale otroke, pouk je bil na učenju govora in ne na kretalni metodi. Oralni metodi je dal prednost kongres surdopedagogov v Milanu leta 1880.

<sup>6</sup> Dobaja: *Gluhtonemnica v Ljubljani 1919–1949*, str. 386.

<sup>7</sup> [http://www.storiadeisordi.it/articolo.asp?ENTRY\\_ID=669](http://www.storiadeisordi.it/articolo.asp?ENTRY_ID=669).

Od leta 1945 do leta 1954 se na Primorskem zvrstita dve obdobji; prvo traja od leta 1945 do leta 1947, drugo pa nastopi po pariški mirovni konferenci z ustanovitvijo Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) leta 1947 in traja do ukinitve STO-ja in priključitve cone B STO k Jugoslaviji leta 1954. V prvem obdobju (od leta 1945 do oktobra 1947) je bila bivša Julijska krajina razdeljena na cono A in B, ki ju ne smemo istovetiti z manjšima conama A in B Svobodnega tržaškega ozemlja. Cono A, zahodni del bivše Julijske krajine s Trstom in Gorico, je dobila v upravo anglo-ameriška Zavezniška vojaška uprava (ZVU). Cono B, vzhodni del bivše Julijske krajine s Kopro, Postojno, Tolminom, Pazinom in Reko, pa je upravljala Vojaška uprava Jugoslovanske armade (VUJA).<sup>8</sup> V cono B, kjer so skrb za šolstvo prevzeli Okrajni narodnoosvobodilni odbori, so bili osnovni pogoji za delovanje šolstva okrnjeni, primanjkovalo je šolskih stavb, učiteljskega kadra ter učbenikov. Slovensko šolstvo se je razširilo nad bivšo cono B Julijske krajine in tako je bilo pomanjkanje učiteljev še večje.<sup>9</sup>

Ljudska socialistična oblast je po končani drugi svetovni vojni veliko pozornosti namenila socialni in zdravstveni politiki, saj je spodbujala in razvijala vzgojne in zdravstvene institucije. Posebno pozornost so namenili tudi otrokom s posebnimi potrebami. V cono B sta prosvetni odsek Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO<sup>10</sup>-ja) in prosvetna komisija PNOO-ja začela odpirati šole za otroke s posebnimi potrebami. Take šole so nameravali ustanoviti v bolnicah ali krajih, kjer bi bile potrebne. V bolnici za kostno tuberkulozo Valdoltra je delovala posebna bolnišnična šola od leta 1946 do februarja 1947, ko so bolnico zaradi ustanovitve Svobodnega tržaškega ozemlja leta 1947 preselili v Rovinj.<sup>11</sup>

Najprej so nameravali ponovno odpreti gluhonemnico v Gorici, saj je imela tudi internat, vendar je ostala Gorica v cono A. Zavezniki so nameravali ustanoviti gluhonemnico v Gradiški, a so vanjo sprejemali le otroke iz cone A, zato je prosvetna komisija pri PNOO sklenila ustanoviti začasen Zavod za gluho in slepo mladino v Portorožu.<sup>12</sup> Za izvedbo vseh del in postopkov za ustanovitev gluhonemnice so imenovali Vinka Rupnika, ki je bil zaposlen kot referent za zdravstveno šolstvo<sup>13</sup> v Pokrajinskem narodnoosvobodilnem odboru za Slovensko primorje.<sup>14</sup> V Primorskem dnevniku je 19. julija 1945 objavil Popis gluhone-mih v Slovenskem Primorju in Trstu. Pozneje sta ta članek objavila še časopisa Soški glas in Primorska borba. Vsi starši gluhone-mih otrok so bili naprošeni, da do 1. avgusta 1945 pri prosvetnih referentih okrajnih narodnoosvobodilnih odborov (NOO) prijavijo vse gluhe otroke, ki so stari najmanj 6 let. Obvestilo so posredovali tudi vsem okrajnim NOO. S popisom so ugotovili, da je v Slovenskem primorju 30 gluhone-mih otrok sposobnih za pouk. V Trstu je deloval zavod za slepe.<sup>15</sup> Poverjeništvu pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO) za Slovensko primorje<sup>16</sup> je Gluhtonemnico za Slovensko primorje v Portorožu ustanovilo z odlokom št. 37 z dne 28. novembra 1945.<sup>17</sup> Gluhtonemnica je pričela z delom 7. januarja 1946 v vili Virginia.<sup>18</sup> PNOO za Slovensko primorje je odobrilo

<sup>8</sup> Bajc: Obnova tržaških slovenskih šol po drugi svetovni vojni in politična emigracija iz Slovenije, str. 332

<sup>9</sup> Gabrič: Šolstvo na slovenskem, str. 68.

<sup>10</sup> Primorski narodnoosvobodilni odbor (PNOO) za Slovensko primorje in Trst je deloval v cono A.

<sup>11</sup> Kontestabile Rovis: Posebna šola pri Ortopedski bolnišnici Valdoltra 1956–1994, str. 505.

<sup>12</sup> SI AS 231, šk. 50, Poročilo Gluhtonemnice v Portorožu in pomožnega oddelka v Škednju, 12. 4. 1946.

<sup>13</sup> Poverjeništvu so takoj po vojni skrbela za socialno, zdravstveno in prosvetno politiko.

<sup>14</sup> SI PAK KP 335, šk. 1, mapa 2, Zapisnik seje prosvetne komisije, 22. 10. 1945.

<sup>15</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 1.

<sup>16</sup> Poverjeništvu Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PPNOO) za Slovensko primorje je bilo ustanovljeno 25. julija 1945 kot najvišji upravni organ v cono B.

<sup>17</sup> Uradni list Poverjeništvu PNOO za Slovensko primorje, Ajdovščina, 15. februar 1946.

<sup>18</sup> Vila je maja 1948 prešla iz privatnega lastništva pod upravo Komisije za začasno upravo imovine odsotnih oseb.

200.000 lir kredita za ureditev stavbe.<sup>19</sup> V njej so poleg gluhonemnice odprli Mladinski dom,<sup>20</sup> saj v vili San Lorenzo niso zmogli pripraviti vsega potrebne- ga za nastanitev vojnih sirot.<sup>21</sup> Vinko Rupnik je postal ravnatelj gluhonemnice in upravnik Mladinskega doma. V gluhonemnici je bilo na začetku 27 otrok, v Mladinskem domu pa 31, 24 sirot je bilo iz cone A.<sup>22</sup> Mladinski dom se je 31. 12. 1947 preselil v vilo San Lorenzo. V gluhonemnici so nato sprejeli 105 dijakov, ki so se vpisali na učiteljski tečaj na Učiteljišču Portorož, dokler niso zanje pravočasno uredili nastanitve.<sup>23</sup> Stavba je imela 30 opremljenih sob, kuhinjo, prostorno jedilnico, postaviti so morali le peči za ogrevanje. V njej so uredili internat, pisarno za zdravnika, bolniško sobo, en razred za prvošolčke ter en razred, kjer so bili gojenci iz 3., 4. in 5. razreda. Pogoji za sprejem otrok v gluhonemnico so bili gluhost, ki onemogoča redno šolanje, dopolnjeno šesto leto starosti, primer- na telesna in duševna sposobnost ter zmožnost izobraževanja. Niso sprejemali otrok s posebnimi potrebami, invalidov ter božjastnih otrok.<sup>24</sup> Vinko Rupnik si je prizadeval ustanoviti tudi zavod za slepo mladino.<sup>25</sup> Pred ustanovitvijo so pripravili popis slepih otrok ter proračun finančnih sredstev, potrebnih za tak zavod. Iz nepopolnega popisa razberemo, da je bilo 12 slepih otrok, 18 oslepe- lih in 56 slabovidnih.<sup>26</sup> Pokrajinski zavod za slepo mladino Portorož je začel delovati 10. januarja 1947.<sup>27</sup> Oba zavoda sta si prizadevala pridobiti vse sloven- ske gluhe in slepe otroke iz cone A. Šolanja pa niso obiskovali vsi otroci, saj so statistični podatki pozneje pokazali, da je slepih in gluhih otrok vsaj še enkrat več. Vpis otrok je namreč potekal na podlagi popisa, ki ni bil popoln. Tako so statistični podatki iz leta 1947 pokazali, da obiskuje gluhonemnico le 17 od 45 gluhih otrok v coni B ter da je v coni A 20 slovenskih gluhih otrok (od teh jih je gluhonemnico v Portorožu obiskovalo le 9).<sup>28</sup>

## Delovanje gluhonemnice in zavoda za slepe

Po vojni sta se gluhonemnica in zavod za slepe borila s pomanjkanjem prostorov, sredstev, hrane, učnega osebja ter pomanjkanjem opreme in zdravil. Stavba je bila v zasebnem lastništvu in potrebna večjih popravil, lastnik je vsako leto višal najemnino. Po pariški mirovni konferenci je nastopilo drugo obdobje, ki je trajalo od oktobra leta 1947 do leta 1954. Kraje cone A bivše Julijske kra- jine so priključili k Italiji, kraje bivše cone B Julijske krajine pa k Jugoslaviji.<sup>29</sup> Novonastalo Svobodno tržaško ozemlje je obsegalo Trst z okolico ter koprski in bujski okraj. Delilo se je na coni A in B. Medtem ko je cona A obsegala Trst z bli- žnjo okolico in jo je upravljala anglo-ameriška zavezniška vojaška uprava (ZVU), je cono B s koprskim in bujskim okrajem upravljala Vojaška uprava jugoslovan- ske armije (VUJA). S postavitvijo meje STO je postal položaj gluhonemnice v Portorožu negotov. Večina otrok je prihajala s celotne Primorske. Za učitelje in gojence, ki so prihajali iz krajev izven cone B, je bilo gibanje omejeno in so za vsak prehod meje morali imeti posebno dovoljenje. Učitelji, ki so poleti 1947 odšli na poletne počitnice, se niso mogli pravočasno vrniti v Portorož, saj so

<sup>19</sup> SI PAK KP 335, šk. 1, mapa 2, Zapisnik seje prosvetne komisije, 17. 12. 1945.

<sup>20</sup> Mladinski dom Portorož je bil namenjen oskrbi sirot borcev in aktivistov NOB.

<sup>21</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluhtonemnice 1947.

<sup>22</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1946.

<sup>23</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluhtonemnice 1947.

<sup>24</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 1.

<sup>25</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1946.

<sup>26</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Otvoritev zavoda za slepe.

<sup>27</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluhtonemnice 1947.

<sup>28</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1949.

<sup>29</sup> Bajc: Obnova tržaških slovenskih šol po drugi svetovni vojni in politična emigracija iz Slovenije, str. 333.

morali čakati na dovolilnice, zato se je pouk začel šele 4. oktobra. Nova razmejitev je zelo prizadela gluho nemnico, saj je izgubila več kot polovico učencev.<sup>30</sup> Za vsake počitnice ali obisk strokovnega tečaja izven cone B so morali zaprositi za potna dovoljenja na uradu v Sežani.<sup>31</sup> Tudi starši so morali imeti dovoljenja za prestop meje, ko so prihajali po otroke. Po ustanovitvi STO se je ravnatelj srečeval s pomanjkanjem in z velikimi težavami nakupoval zadostno količino hrane. Kljub pomanjkanju so otrokom zagotavljali boljše pogoje, kot so jih imeli doma, saj so v zavod prihajali podhranjeni. Zavodu so pri delovanju pripomogle donacije Rdečega križa, Sklada za vdove in sirote Koper, Rdeči križ je poskrbel tudi za obleko in čevlje.

V šolskem letu 1947/48 je delovanje zavoda za slepe zaradi premajhnega števila otrok zamrlo. Že ob popisu slepe mladine, 28. 4. 1947, je bil odziv zelo slab, zato so slepe otroke napotili na šolanje v Ljubljano.<sup>32</sup> Gluho nemnica je imela v šolskem letu 1947/48 5 razredov. Te razrede so preselili v vilo Fortuna.<sup>33</sup> Na koncu šolskega leta se je od 14. do 21. junija šest dečkov in šest deklic udeležilo 1. telovadnega srečanja gluho neme mladine Jugoslavije v Subotici. Za ta dogodek so jim posebej sešili enake obleke in telovadne drese. V Subotici so bili nameščeni v taboru na Sokolovcu ob Paličkem jezeru. Po koncu prireditve so si učenci ogledali Beograd, pionirsko železnico, filmsko mesto in Kalamegdan.<sup>34</sup>

V šolskem letu 1948/49 so izgubili učiteljico Zoro Pianecky in Antona Ermenca, ki sta odšla v Ljubljano. Ostala sta le Vinko Rupnik in hospitatant Avgust Gabrovec, pozneje se jima je pridružila Marija Škofič. Oba zavoda sta poleg zdravnika imela še administratorico, bolniško sestro, tri vzgojiteljice,<sup>35</sup> kuharico, gospodinjsko pomočnico, šiviljo, perico, snažilko in dva delavca za moška dela.

Zaradi nove razmejitve ni bilo mogoče testirati otrok, ki niso prebivali na Svobodnem tržaškem ozemlju, za sprejem v gluho nemnico. Na pobudo Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije so 19. 1. 1949 testiranja otrok izvedli v ljubljanski gluho nemnici. Izmed 45 otrok so jih sprejeli 13, 24. januarja jih je ravnatelj Rupnik iz ljubljane odpeljal v Portorož. Pet učencev 5. razreda so iz Portoroža prešolali v ljubljansko gluho nemnico. Februarja 1950 so v ljubljani ponovili testiranje in v portoroško gluho nemnico sprejeli še 12 otrok.<sup>36</sup> Najmanj polovica teh otrok je bila s Primorske, ki je bila po končani drugi svetovni vojni priključena k Jugoslaviji. Potovanja teh otrok v gluho nemnico in na počitnice so bila naporna, za prestop meje so potrebovali dovolilnico. Z vlakom so se pripeljali do Divače, od Divače do Portoroža jih je peljal kamion.<sup>37</sup>

Gluho nemnico je v novih politično-družbenih razmerah pestilo pomanjkanje učiteljev in učencev. Komandant vojne uprave Julijske krajine je 25. aprila 1949 predlagal preselitev gluho nemnice. Ravnatelj Vinko Rupnik se je boril proti selitvi iz Portoroža in svoje nasprotovanje utemeljil s primeri. V jugoslovanskih republikah so bile gluho nemnice v večjih središčih, tako so otroci lahko spoznavali okolje, promet, izložbe, mestni vrvež, filmske predstave. Preselitev zavoda v izoliran kraj je bil v nasprotju s pedagoško-didaktičnim principom vzgoje gluho nemnih. Otroci so se družili z vrstniki iz osnovnih šol in tako izgubljali čut manjvrednosti. Večina gojencev je prihajala iz zelo revnega okolja, bilo so podhranjeni. Portoroška gluho nemnica in samo okolje sta kot otroško zdravilišče zelo blagodejno vplivali na zdravje otrok. Za zdravstveno oskrbo je

<sup>30</sup> SI PAK KP 23, šk. 41, Letno poročilo 1948.

<sup>31</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 3, dopisi 1947.

<sup>32</sup> SI PAK KP 931, šk. 3, mapa 2, dopisi 1953.

<sup>33</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluho nemnice, 1948.

<sup>34</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo o udeležbi in sodelovanju na I. fizikturnem izletu gluho neme mladine Jugoslavije.

<sup>35</sup> Za vzgojiteljice pogosto navajajo ime *perfekte*.

<sup>36</sup> SI PAK KP 931, šk. 2, mapa 1, dopisi 1947.

<sup>37</sup> SI PAK KP 931, šk. 2, mapa 2, dopisi 1950.

poskrbela vojaška bolnica. V gluhošolski bolnici so vsako leto potekale hospitacije Učiteljišča Portorož. Vsako poletje so v prostorih gluhošolske bolnice imeli kolonije za otroke iz Slovenije. Ravnatelj je zato zahteval drugo stavbo v Portorožu.<sup>38</sup> Vodstvo gluhošolske bolnice je 21. 12. 1949 dobilo ukaz o preselitvi gluhošolske bolnice v samostan Strunjan. Ravnatelj je odločitvi nasprotoval.<sup>39</sup> Gluhošolsko bolnico so 17. 4. 1950 preselili v prostore bivšega hotela Antico Portorože v zaselku Rdeče hiše, v vilo Virginija se je vselila vojaška uprava.<sup>40</sup>

Gluhošolska bolnica se je 19. 6. 1952 preimenovala v Zavod za gluho mladino v Portorožu.<sup>41</sup> Med nadzorom šole jim je inšpektor povedal, da je predvidena selitev iz Portoroža vseh treh šol: pomožne, za gluhošolske in slepe, saj naj bi se tu razvijal turizem.<sup>42</sup> V Ljubljani so načrtovali gradnjo nove stavbe gluhošolske bolnice za 300 učencev.

Otroci, ki so obiskovali gluhošolsko bolnico in zavod za slepe, so izhajali iz revnih družin, veliko jih je v vojni izgubilo starše, zato niso zmogli plačevati predpisane oskrbnine. Oskrbnino so jim plačevali krajevni ljudski odbori in občine, od koder so prihajali gojenci.

Leta 1946 je bilo v gluhošolski bolnici 27, novembra 1947 pa 28 otrok. Trije otroci se niso vrnili zaradi nove meje. V zavod so prihajali tudi otroci iz hrvaške Istre iz okraja Buje. V šolskem letu 1948/49 je bilo v gluhošolski bolnici 54 otrok. V šolskem letu 1950/51 je število otrok padlo na 30, od tega je bilo 19 dečkov in 11 deklic. V šolskem letu 1949/50 je bilo 46 učencev, 26 dečkov in 21 deklic. Kar 50-odstotni delež otrok so predstavljali otroci iz kmečkih družin. Medtem ko je bilo iz delavskih družin 37 odstotkov otrok, je bilo iz obrtniških družin 9 odstotkov otrok, iz združenih družin 2 odstotka ter 2 odstotka ostalih. Brez enega starša je bilo 11 otrok, brez obeh staršev je bilo 5 otrok.<sup>43</sup> V šolskem letu 1951/52 je bilo na šoli 44 otrok (29 dečkov in 15 deklic),<sup>44</sup> v šolskem letu 1953/54 pa 43 otrok.<sup>45</sup> V šolskem letu 1954/55 je število otrok naraslo na 51 učencev (31 dečkov in 20 deklic).<sup>46</sup>

V portoroški gluhošolski bolnici so otroci v večini izhajali iz socialno šibkih družin, kjer so bile razmere bivanja slabe, prav tako slaba higiena, razvijale so se različne bolezni. Marsikdaj bi se gluhošolskosti lahko izognili z obiskom zdravnika in s primernim zdravljenjem, vendar zdravstvena mreža ni bila razvita, zdravnik je bil oddaljen, starši niso imeli denarja. Na gluhošolskost ni vplivala le revščina, temveč tudi malomarnost in brezbržnost. Zdravstveno stanje otrok po vojni je bilo slabo. Zaradi vojne, pomanjkljive prehrane in higiene so otroci pogosto obolevali za nalezljivimi boleznimi. Večina otrok je ostala brez sluha pred 4. letom starosti zaradi meningitisa, ošpic, davice, ušesnih vnetij, škrlatinke, padca, otroške paralize in strahu v vojni.<sup>47</sup> Veliko otrok je bilo podhranjenih,<sup>48</sup> med otroci so bile razširjene garje in uši.<sup>49</sup> Hišni zdravnik je zdravil gnojne ture, vročino, vnetja ušes, mumps, ošpice, oslovski kašelj.<sup>50</sup> Ravnatelj Rupnik je zaprosil glavni odbor Slovenskega rdečega križa za vitamine, zdravila in prehranska dopolnila z vitamini, kot je *ovomaltine*. Ker so bili nekateri gojenci šibki,

<sup>38</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 3, dopisi 1949, Razlogi, ki govore proti selitvi.

<sup>39</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Zapisnik konference, 28. 12. 1949.

<sup>40</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Zapisnik redne konference, 23. 5. 1950.

<sup>41</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno delovno poročilo 1950/51. Odločba IOLO Koper št. 573/3 z dne 19. 6. 1952.

<sup>42</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 2, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>43</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Mesečno poročilo 1950.

<sup>44</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno poročilo 1950/51 in 1951/52.

<sup>45</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 3, Zapisniki konferenc 1953/54.

<sup>46</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 4, Zapisniki konferenc 1954/55.

<sup>47</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno poročilo 1950/51.

<sup>48</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1946.

<sup>49</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1946.

<sup>50</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno poročilo 1950/51.

so jim pri malici dodajali še eno četrtno mleka dnevno.<sup>51</sup> Skrbno so spremljali njihovo težo: le en otrok je ohranil svojo težo, ostali so se zredili več kilogramov, en otrok se je zredil za 10 kilogramov.<sup>52</sup> Otroci so redno prejeli ribje olje.<sup>53</sup> Ravnatelj Rupnik si je prizadeval dobiti sredstva za hišnega zdravnika dr. Cusma iz Pirana. Zdravnik je bil del sprejemne komisije, poleg rednega pregleda otrok dvakrat na teden je velikokrat zdravil viroze in vnetja obušesne slinavke. S 1. 1. 1949 je skrb za zdravstveno oskrbo otrok prevzela vojaška bolnica Portorož.<sup>54</sup> Leta 1950 so izvedli besažiranje in rentgensko slikanje otrok.<sup>55</sup> Veliko pozornosti so namenili odpravi kariesa in rahitisa.<sup>56</sup> Maja leta 1955 so zboleli vsi otroci zavoda, zdravili so se v bolnici Piran. Vodstvo je takoj skušalo ugotoviti vzroke epidemije, dezinficirali so celo stavbo. Analize niso pokazale nobene nalezljive bolezni. Ravnatelj in učitelji so pozneje le izvedeli, da je nekaj učencev ponoči rabutalo zeleno sadje, ki so ga morali pod prisilo pojesti vsi gojenci.<sup>57</sup>

Učni program za leto 1946 je posredovalo Ministrstvo za prosveto.<sup>58</sup> Leta 1947 je učiteljski zbor sestavil okvirni učni načrt po učnem načrtu jugoslovanske gluhonemnice in ga prilagodil krajevnim razmeram ter učencem.<sup>59</sup> Glavna naloga vzgojnega dela v gluhonemnici je bila usposobiti otroke za razumljiv in pravičen govor ter branje z ustnic, osvojiti navade, potrebne za samostojno vsakdanje življenje, in razviti otroke, da se ob koncu šolanja aktivno vključijo v družbo. Na nižji stopnji, v 1. in 2. razredu, so otroke usposabljali in navajali na govor in ogledovanje ust tujega govora. Učili so se brati, pisati in računati do 10 ali 20. Spoznavali so svojo okolico, osebe, živali in predmete po imenu. Na srednji stopnji, v 3. in 4. razredu, so izpopolnjevali govor in glas. Učenci so se pogovarjali med seboj in z učiteljem, računali so do 100, spoznavali so zavod in kraj. Na višji stopnji, od 5. do 8. razreda, so učence pripravili na prehod v samostojno življenje, na sposobnost branja tujega govora z ustnic ter na ustno in pisno razumljivo izražanje. Na posestvu zavoda in v delavnicah so učence pripravili na samostojno življenje. Učili so jih kmetijskih in gospodarskih opravil ter gospodinjstva.

V zavodu so po predmetniku v prvem razredu poučevali artikulacijo, risanje, ročna dela in telovadbo, v drugem razredu pa računstvo, govor, pisanje, artikulacijo, risanje in telovadbo.<sup>60</sup> Učenje govora je potekalo po govorni (*oralni*) metodi. V prvem razredu so otroke razdelili v dve skupini po ostanku sluha. Otroke z ostankom sluha so poučevali po akustično-kinesteični metodi s pomočjo sluha, opazovanja in tipanja. Ostale otroke so poučevali po optično-kinesteični metodi s pomočjo tipanja in opazovanja. Pouk je moral biti čim bolj nazoren in tesno povezan z otrokovimi izkušnjami.<sup>61</sup> Poudarek je bil na pouku dveh specialnih predmetov, govoru in slušni vzgoji.<sup>62</sup> Učni načrt 1949/50 je v prvem razredu obsegal dihanje, tipanje, ogledovanje in artikulacijo, v 3. in 4. razredu pa manjkajočo artikulacijo glasov in konzonantov.<sup>63</sup> Veliko pozornosti so namenili artikulaciji, pravilnemu dihanju, intonaciji in ritmu. Leta 1950/51 so na šoli poučevali: govor, obliko, artikulacijo, branje, stvarni pouk, pisanje, računstvo, risanje, telovadbo in ročna dela.

<sup>51</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno poročilo 1950/51.

<sup>52</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluhtonemnice, 1947.

<sup>53</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Poročilo za mesec januar, 1950.

<sup>54</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, 4. mapa, dopisi 1950.

<sup>55</sup> Besežiranje je cepljenje proti tuberkulozi.

<sup>56</sup> SI PAK KP 931, šk. 157, mapa 4, ravnateljeva dokumentacija 1956/57.

<sup>57</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 4, Zapisniki konferenc 1954/55.

<sup>58</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 1, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva 1945–1950.

<sup>59</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Poročilo Gluhtonemnice, 1947.

<sup>60</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno delovno poročilo 1950/51.

<sup>61</sup> SI PAK KP 23, šk. 38, Učni načrt Gluhtonemnice v Portorožu.

<sup>62</sup> SI PAK KP 931, šk. 151, mapa 1, Učni načrt leto 1957.

<sup>63</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 1, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

Po pouku so učenci obiskovali šivalni krožek, vrtnarski krožek, šah in postajo mladih tehnikov.<sup>64</sup> Posebej pomembno je bilo vzgojno-ideološko delo, za katerega je skrbela pionirska organizacija.<sup>65</sup>

Izpostavljena je bila vzgoja otrok in njihove samostojnosti. Večina otrok je živela v internatu. Zjutraj so vstajali ob 6.30, sledilo je umivanje in pospravljanje postelj. Ob 7.30 so zajtrkovali, od 8. do 12. ure pa so imeli pouk. Od 12.00 do 14.00 je bilo kosilo in odmor. Starejši gojenci so pomagali pri pomivanju posode in pospravljanju. Od 14.00 do 16.00 je bil pouk, od 16.00 do 17.00 pa so potekali krožki ali dejavnosti znotraj pionirske organizacije, kot so šah, ročna dela in vrtnarjenje. Od 17.00 do 18.30 je bila učna ura, ob 18.30 so večerjali, ob 20.00 pa je nastopil počitek. Učenci so v zavodu preživeli ves dan, zato so skrbeli tudi za njihovo vzgojo. Včasih so postali neobvladljivi, zato so skušali red in disciplino vzdrževati s tekmovanji v vedenju v jedilnici, spalnici, na vrtu.<sup>66</sup> Pri vzgoji otrok so poudarjali vrednote tovarištva in poštenosti ter smisel za lepo in snažnost.<sup>67</sup>

Velik napredek v razvoju govorne (*oralne*) metode je prinesla uporaba elektro-akustičnih aparatov za ugotavljanje, večanje in urjenje sluha. Leta 1952 so 33 učencev prvič odpeljali v Ljubljano, kjer so jim z amplivoxxom izdelali avudiogram.<sup>68</sup> Leta 1953 je šola dobila slušni aparata ATLAS iz Bremna, ki so ga uporabljali za spodbujanje govora in krepitev besednega zaklada.<sup>69</sup> Odprli so avdiološki oddelek, ki ga je vodila dr. Hribarjeva. Učence so razvrstili po stopnji slušnosti. Govor so poučevali na osnovi ostankov sluha s pomočjo optično-akustične tehnike. Aparat so za preizkuse sluha posojali tudi bolnici v Izoli.<sup>70</sup>

Prvi učitelji, nameščeni v Gluhonemnici za Slovensko primorje in v Mladinskem domu, so bili ravnatelj Vinko Rupnik, Zora Pianecky, Slava Pahor in Mercedes Štok.<sup>71</sup> Prva učiteljica v Pokrajinskem zavodu za slepo mladino Portorož je bila Vilma Kralj.<sup>72</sup>

Vinko Rupnik se je rodil 24. 6. 1904 v Črnem vrhu nad Idrijo očetu Jerneju in materi Ani Cigale. Po osnovni šoli se je vpisal na meščansko šolo ter nadaljeval študij na Učiteljskišči v Ljubljani. Leta 1925 je šolanje končal z odliko ter leta 1927 opravil učiteljski izpit. Dve leti je hospitiral v gluhonemnici v Ljubljani. Leta 1931 je v Beogradu opravil izpit za poučevanje v gluhonemnici. Med letoma 1913–1941 je z učenci urejal in opalografiral otroški časopis za gluho mladino Soča.<sup>73</sup> Po drugi svetovni vojni je od 9. septembra 1945 do 1. januarja 1946 vodil prosvetni odsek in bil referent za specialno šolstvo.

Zora Pianecky, rojena 23. septembra 1899 v Radovljici, je leta 1918 doštudirala na Učiteljskišči v Ljubljani. Leta 1929 je v Ljubljani opravila strokovni izpit za učiteljico gluhonemih. V ljubljanski gluhonemnici je vodila pripravljalni razred, v katerem je bilo 17 otrok.<sup>74</sup>

Anton Ermenc se je rodil 21. decembra 1904 v Ljubnem ob Savinji. V Ljubljani je končal učiteljske ter opravil praktični učiteljski izpit. Leta 1930 je bil na enoletnem strokovnem tečaju za poučevanje defektnih otrok v Beogradu. V gluhonemnici Portorož se je zaposlil 5. junija 1945. Avgust Gabrovec je bil rojen v Praprotnem pri Nabrežini, končal je učiteljske in praktični učiteljski izpit, na-

<sup>64</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 2, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>65</sup> SI PAK KP 23, šk. 56, Mesečno poročilo, januar 1950.

<sup>66</sup> SI PAK KP 931, šk. 91, Letno poročilo 1950/51.

<sup>67</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 3, Zapisniki rednih učiteljskih konferenc 1953–55.

<sup>68</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 2, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>69</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 2, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>70</sup> SI PAK KP 931, šk. 157, mapa 2, Letno poročilo 1952/53.

<sup>71</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 2, dopisi 1946, dopis z dne 16. 1. 1946.

<sup>72</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 3, dopisi 1947.

<sup>73</sup> Kolenc: *Zgodovina centra za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani 1900–1980*, str. 22.

<sup>74</sup> Dobaja: *Gluhonemnica v Ljubljani 1919–1940*, str. 391.



meščen je bil leta 1947. V šolskem letu 1951/52 so na šoli zaposlili tri nove učne moči, Kristino Rifelj, Jožeta Kristana in Marijo Molan.

Začetno delovanje obeh šol za slepe in gluhoneme je zaznamovalo pomanjkanje učiteljev in njihova izobrazba. Vodstvo in učitelji so veliko pozornosti namenjali svoji izobrazbi, obiskovali so strokovne tečaje v Ljubljani, na Češkem je potekal 6-mesečni tečaj. Poskušali so pridobiti čim več strokovnih člankov, hkrati so jih pisali tudi sami.<sup>75</sup>

Smernice za razvoj defektologije v Jugoslaviji je gotovo zarisalo posvetovanje učiteljev specialnih šol, ki je potekalo 21. in 22. decembra 1946 v Beogradu. Na posvetovanju so sprejeli resolucijo, v kateri so se zavzeli za ustanavljanje posebnih šol v večjih centrih. Da bi rešili pomanjkanje potrebnega učiteljskega kadra, so predlagali ustanovitev eno- ali dveletnih tečajev. Učitelji, ki so bili po dve leti kot hospitanti nameščeni na šolah, bi opravljali le strokovni izpit, s katerim bi pridobili kvalifikacijo strokovnih učiteljev. Izpit je obsegal znanja iz specialne psihologije, specialne pedagogike in specialne metodike. V Beogradu je bil ustanovljen dveletni študij na oddelku za defektologijo na Višji pedagoški šoli. Za strokovno izpopolnjevanje so nameravali pripraviti dopolnilne tečaje in vzajemno hospitiranje. Zavzeli so se za prevode tujih znanstvenih člankov ter sledili razvoju defektologije v Sovjetski zvezi, Združenih državah Amerike in v ostalih slovanskih državah, spodbudili so tiskanje učbenikov.

Ker je šolanje otrok s posebnimi potrebami zahtevalo šole z internatom ter z ustrezno zdravstveno oskrbo, so predlagali, naj vsak zavod sodeluje z zdravnikom specialistom ter s primernimi vzgojitelji. Šolanje slepih otrok naj bi trajalo devet let, gluhih otrok osem let, ostali prizadeti in ogroženi otroci pa naj bi se šolali sedem let. Pozornost so namenili tudi praktičnemu delu šole naj bi imele večja zemljišča, kjer bi se gojenci učili kmetovanja, ter delavnice, kjer bi gojenci pridobivali delovne izkušnje.<sup>76</sup>

Poleg poučevanja v razredu so učitelji izdelovali učila, saj niso imeli učbenikov in učil. Ob nedeljah so učence spremljali v kino, obiskali so od 3 do 4 predstave mesečno. Učitelji so redno spremljali strokovne članke ter za vsako konferenco pripravili strokovne referate. Kristina Rifelj je med drugim predstavila surdopedagoško didaktiko in se zavzela za podaljšanje šolanja iz osmih na devet let, izpostavila je motivacijo otroka in izkustveno učenje.

## Ustanovitev in delovanje šole za otroke s posebnimi potrebami

Ravnatelj Vinko Rupnik se je poleg zavzete skrbi za gluhe in slabovidne otroke posvetil tudi izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Izpostavljal je skrb za otroke, ki niso sledili osnovnošolskemu programu, saj so pri vsakoletnem sprejemanju novincev v gluhonemnico ugotavljali, da je veliko otrok s posebnimi potrebami, za katere bi bilo potrebno poskrbeti. Za te otroke je bilo potrebno pripraviti izobraževanje ter jih pripraviti na čimbolj samostojno življenje in vključevanje v družbo.<sup>77</sup> Oddelku za prosveto in kulturo je predlagal popis otrok s posebnimi potrebami, sam je bil pripravljen sestaviti obrazce in popisne pole. Svet OLO Koper je 23. 7. 1952 izdal odločbo o ustanovitvi šole za otroke s posebnimi potrebami v koprskem okraju. Odločbo o ustanovitvi šole s sedežem v Portorožu je Okrajni ljudski odbor Koper sprejel 25. avgusta 1952<sup>78</sup>

<sup>75</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 21, Zapisniki konferenc strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>76</sup> SI PAK KP 931, šk. 1, mapa 3, dopisi 1947, Resolucija.

<sup>77</sup> Center Elvire Vatovec Strunjan, Predlog Vinka Rupnika za ustanovitev pomožne šole v koprskem okraju.

<sup>78</sup> SI PAK KP 931, šk. 157, mapa 2, Letno poročilo 1952/53. Glej tudi: Uradni vestnik OLO Koper, I., št. 3, 25. 9. 1952.

in je bila objavljena v Uradnem vestniku OLO Koper 25. septembra 1952. Šola je bila namenjena slovenskim in italijanskim otrokom. Ravnatelj Rupnik je obiskal vse šole v okraju Koper in jih obvestil o nastanku šole za otroke s posebnimi potrebami. Oktobra 1952 so iskali primerno stavbo, predlagani sta bili vila Mili in vila Ana, šele 5. 8. 1953 so jim namenili prostore OŠ Portorož (bivša vila Marija), ki se je preselila na Učiteljske Portorož. Ravnatelj Rupnik je 22. 10. 1952 končal pripravo proračunskega in investicijskega plana. Razen učilnic je zavod imel 4 spalnice, 1 jedilnico, 1 umivalnico, dvorišče in vrt.<sup>79</sup> V tovarni Stil Koper je naročil pohištvo, v Tapetništvu Piran pa vzmetnice. Od 20. do 25. aprila 1953 je strokovna komisija opravila sprejem otrok v šolo za otroke s posebnimi potrebami. V komisiji so bili psihiatrinja dr. Borštnerjeva, inšpektor za posebno šolstvo Marjan Pavčič in Vinko Rupnik.<sup>80</sup> Komisija je določila, da je za specialno šolo 46 otrok, 31 jih je bilo slovenske, 15 pa italijanske narodnosti. Leta 1955/56 so ukinili italijanske oddelke zaradi nezadostnega števila učencev.<sup>81</sup>

Vodenje novoustanovljene šole je 4. 9. 1953 prevzela Marija Molan. Šola je začela delovati 5. oktobra 1953,<sup>82</sup> uradno odprtje šole pa je bilo 5. novembra 1953. Vzgojni zavod Elvire Vatovec je postal z odlokom Okrajnega ljudskega odbora Koper 6. januarja 1955<sup>83</sup> samostojni socialni zavod.<sup>84</sup> Poleg učiteljev so v zavodu delovali še dve kuharici, ekonom, vrtnar, perica in šivilja.<sup>85</sup> Prvo zimo delovanja se je zavod srečeval z veliko nevšečnostmi, odneslo jim je del strehe, razbilo okna, vodovodne cevi so zamrzile in popokale.<sup>86</sup>

Večina učencev je izhajala iz revnih družin, bili so nastanjeni v internatu. Stroške šolanja in bivanja so v večini primerov krili krajevni ljudski odbori ter občine.<sup>87</sup> Otroke je v šolo sprejela komisija, sestavljena iz predstavnikov pedagoškega zbora in zdravnika. V šolskem letu 1954/55 je bilo v zavodu 40 učencev, leto pozneje pa 44 učencev, 24 dečkov in 20 deklic. Dopoldne je potekal pouk, po kosilu pa so učenci obiskovali ročna dela, telovadbo, delo na vrtu in pevski zbor. Enkrat na teden so starejše deklice skuhale večerjo in pomile posodo. V krožku mladih tehnikov so izdelovali predmete iz lesa, gline, žice in mavca.<sup>88</sup> Vse šolsko leto so potekale prireditve, slavnosti in izleti. V začetku oktobra so se učenci udeležili Tedna otroka, konec decembra jih je obiskal dedek Mraz. Obiskovali so gledališke predstave in kino. Maja so se udeležili Titove štafete, bilo so sprejeti v pionirsko organizacijo. Ob koncu leta so pripravili zaključno prireditev in razstavo, kjer so razstavljali tudi ročna dela, po končanem pouku so se učenci udeležili kolonij.<sup>89</sup>

Takoj po drugi svetovni vojni je primanjkovalo učiteljev defektologov. Učitelji so svoje znanje dopolnjevali na študijskih sestankih, študirali so strokovno literaturo, izmenjevali so si izkušnje, udeleževali so se strokovnih posvetovanj. Po ukinitvi STO-ja so se pridružili Združenju defektologov Slovenije in Jugosla-

<sup>79</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>80</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 2, Zapisniki konference strokovnega učiteljstva, 1945–1950.

<sup>81</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>82</sup> SI PAK KP 931, šk. 81, mapa 3, Zapisniki redne učiteljske konference, 1953/54. Glej tudi Šolska kronika Posebne šole v Strunjanu, 1964.

<sup>83</sup> Po padcu Italije leta 1943 so v slovenski Istri začeli ustanavljati partizanske šole. Poučevali so zavedni duhovniki in domača dekleta. Elvira Vatovec je bila rojena 8. junija 1922 v Čežarjih. Po kapitulaciji Italije je postala partizanska učiteljica v domačem kraju. V začetku septembra 1944 so jo zajeli Nemci in jo 5. septembra 1944 ustrelili.

<sup>84</sup> Uradni vestnik Okraja Koper, leto I, št. 9, 6. januarja 1955.

<sup>85</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>86</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>87</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>88</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>89</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

vije.<sup>90</sup> Sodelovali so z Učiteljiščem Portorož, dijaki so prihajali na šolo k hospitacijam.<sup>91</sup>

Marija Molan, rojena Jerončič, 26. 1. 1901 v Podgori pri Gorici, je obiskovala učiteljišče v Mariboru in maturirala 9. 7. 1920. Izpit usposobljenosti je opravila 12. 11. 1923 v Mariboru. Izpit za defektologa je opravila v Beogradu (23. 11. 1936), od leta 1920 do 1931 je poučevala na več osnovnih šolah v okolici Maribora. Od leta 1931 do 1951 je najprej poučevala na šoli za otroke s posebnimi potrebami v Mariboru, nato pa 5 let na zavodu za slepe v Zemunu pri Beogradu in 1 leto na gluhonemnici v Zagrebu. Pred upokojitvijo je poučevala na posebni šoli v Lovranu.<sup>92</sup> Po upokojitvi je od 4. 5. 1953 do 31. 12. 1956 poučevala in bila ravnateljica šole za otroke s posebnimi potrebami v Portorožu. Na šoli sta poleg ravnateljice poučevali še učiteljici Ivana Birsa in Olga Skulj. Med šolskim letom so se jim pridružile še učiteljica Ivanka Kovačič in tri vzgojiteljice: Vida Grgič, Ivanka Saksida in Natalija Stepan.<sup>93</sup> Poleg povojnega pomanjkanja sta se oba zavoda, tako Zavod za gluhe kot Vzgojni zavod Elvire Vatovec (zavod za slepe je deloval le krajši čas), od svojega začetnega delovanja upirala neprestanim težnjam po preselitvi obeh šol ali v drugo stavbo ali v drug kraj. Vojaška uprava jugoslovanske armade (VUJA) je že leta 1949 zahtevala preselitev Mladinskega doma in gluhonemnice Portorož. Najprej so jim namenili prostore piranskega frančiškanskega samostana, vendar je bila njegova adaptacija prezahtevna. Na selitev obeh domov je vplival gospodarski razvoj, v turističnem planu IOLO Koper za leto 1950 je bilo območje Portoroža namenjeno sindikalnemu turizmu.<sup>94</sup> V začetku leta 1954, ko so se nad obema zavodoma zgrnili črni oblaki, je oblast ponovno predlagala selitev, tokrat v Strunjan. Ravnatelj Rupnik je ostro protestiral pri oblasteh, napisal je spomenico. Oba zavoda bi morala zapustiti Portorož zaradi razvoja turizma. Oktobra leta 1954 je Jugoslavija podpisala Londonski sporazum, s katerim je bilo STO ukinjeno, cono B so priključili Jugoslaviji. Na seji upravnega odbora je ravnatelj zapisal: »Defektologi in šolniki ne rešujemo direktno gospodarskih problemov. O tem, da pomeni šolan neslišječ otrok več kot nešolan, ne bomo razpravljali.«<sup>95</sup> Leta 1956 je Zavod Elvire Vatovec obiskal inšpektor in sporočil, da bodo zavod preselili v bivši dijaški dom v Kopru.<sup>96</sup> Zavod se je znašel v prostorski stiski, zato so prosili Občinski ljudski odbor Piran za vilo Pupini. Leta 1960 so ob obisku inšpektorja Rupnika sklenili, da za zavod ni smiselno dograditi manjkajočih prostorov. Zavodu so namenili prostore bivšega samostana v Strunjanu. Selitev je potekala od 19. do 21. 1. 1961. V kroniki so takrat zapisali: »Otroci se bodo lahko mile volje natekali in naužili svežega zraka. A nazadnje, nikomur ne bodo več v spotiko in napoto.«<sup>97</sup>

## Zaključek

Po končani drugi svetovni vojni se je ljudska oblast, izhajajoč iz socialističnih načel, posvetila reševanju socialnih vprašanj. Posebno pozornost so namenili ustanavljanju šol za otroke s posebnimi potrebami. Te šole so imele internate, učenci so se domov vračali le za počitnice. Tako kot na obnovo ostalega šolstva so tudi na specialne šole vplivale takratne razmere na Primorskem, predvsem

<sup>90</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>91</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>92</sup> SI PAK KP 931, šk. 3, mapa1, dopisi leto 1952. Glej tudi Center Elvire Vatovec Strunjan, pismo Pahor Slave.

<sup>93</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu 1953/54–1962/63.

<sup>94</sup> Rogoznica: Otroštvo v razmerah vojaške uprave, str. 671.

<sup>95</sup> SI PAK KP 931, šk. 157, mapa 2, Seja upravnega odbora 11. 4. 1955.

<sup>96</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu, 1953/54–1962/63.

<sup>97</sup> Kronika Posebne šole v Strunjanu 1953/54–1962/63.

nastanek nove meje in nastanek Svobodnega tržaškega ozemlja. Konec vojne je prinesel pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin, podhranjenost in izpostavljenost pogostim nalezljivim boleznim. V vseh treh zavodih v Portorožu za gluho, slepo in prizadeto mladino ter v bolnišnični šoli so za svoje gojence poskrbeli po svojih najboljših močeh. Stroške nastanitve sta krili najprej krajevna in občinska, nato pa državna oblast. Rdeči križ in ostala humanitarna združenja so poskrbela za obleko, obutev, hrano in zdravstveno oskrbo gojencev.

Takoj po drugi svetovni vojni je primanjkovalo učiteljev defektologov, surdopedagogov. Učitelji so svoje znanje dopolnjevali na študijskih sestankih, študirali so strokovno literaturo, izmenjevali so si izkušnje, sami pripravljali predstavitve ter se udeleževali strokovnih posvetovanj. Pouk so prilagajali učencem, uporabljali so metodo nazornosti ter sami izdelovali učila.

Vsi zavodi so imeli internat. Posebno pozornost so namenili vzgoji otrok. Poudarjali so pripravo učencev za vsakdanje življenje, zato so jih pogosto učili v šolski okolici, na krajših izletih. Navkljub stalno prisotni težnji po selitvi zavodov iz Portoroža so v njih dokončali šolanje mnogi otroci, letoviški kraj jim je omogočal boljše pogoje za zdravje, dejansko so imeli zavodi tudi vlogo zdravilišč. Poleti so bile v gluhonemnici kolonije za otroke iz Slovenije. S krepitvijo turističnega razvoja Portoroža se je okrepila težnja po selitvi obeh institucij Zavoda za gluhe in Vzgojnega zavoda Elvire Vatovec v drug kraj.

## VIRI IN LITERATURA

### VIRI

---

- ◊ Uradni list Poverjeništvu PNOO za Slovensko primorje, Ajdovščina, 15. februar 1946.
- ◊ Uradni vestnik Okraja Koper, letnik I, št.9, 6. januarja 1955.

#### Arhiv Republike Slovenije

- ◊ SI AS 231, Ministrstvo za prosveto Ljudske Republike Slovenije, šk. 50.

#### Pokrajinski arhiv Koper

- ◊ SI PAK KP 23, Istrski okrožni ljudski odbor Koper, šk. 38, 41, 56.
- ◊ SI PAK KP 335, Zbirka dokumentov s področja šolstva, šk. 1.
- ◊ SI PAK KP 931, Center za korekcijo govora in sluha Portorož, šk. 1, 2, 3, 81, 91, 151, 157.

#### Center Elvire Vatovec Strunjan

- ◊ Kronika Posebne šole v Strunjanu 1953/54–1962/63.

### INTERNET

---

[http://www.storiadeisordi.it/articolo.asp?ENTRY\\_ID=669](http://www.storiadeisordi.it/articolo.asp?ENTRY_ID=669) (16.09.2014).

### LITERATURA

---

Bajc, Gorazd: Obnova tržaških slovenskih šol po drugi svetovni vojni in politična emigracija iz Slovenije. V: *Šolska kronika* 13 (2004), št. 2, str. 330–334.

Bonin, Zdenka: Življenje v con B Svobodnega tržaškega ozemlja. V: *Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954)*. Koper: Pokrajinski arhiv, 2004, str. 9–59.

Dobaja, Dunja: Gluhonemnica v Ljubljani 1919–1940. V: *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 385–397.

Gabrič, Aleš: Šolstvo na slovenskem v letih 1945–1951. V: *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete 24*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1991, str. 67–92.

Grahonja Peterle, Verica: Slovensko šolstvo Julijske krajine in STO 1945–1954. V: *Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954)*. Koper: Pokrajinski arhiv, 2004, str. 85–107.

Kolenc, Franci: *Zgodovina centra za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani 1900–1980*. Zagreb: 1981.

Kontestabile Rovis, Mirjana: Posebna šola pri Ortopedski bolnišnici Valdoltra 1956–1994. V: *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 502–515.

Rogoznica, Deborah: Otroštvo v razmerah vojaške uprave. Skrb za otroke v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja s posebnim poudarkom na koprski okraj. V: *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 662–679.

## ZUSAMMENFASSUNG

### DIE ENTSTEHUNG DES SONDERSCHULWESENS IN PRIMORSKA NACH DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Die Anfänge des Sonderschulwesens in Primorska (Slowenisches Küstenland) reichen in die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts zurück, erste Erwähnungen sind aus dem Jahr 1835 zu finden, als die Lehrer Pagon und Toman in Görz mit dem Unterricht taubstummer Kinder begannen, woraufhin in Görz eine Taubstummenanstalt gegründet wurde. Nach dem Ersten Weltkrieg wirkte sich die neue Abgrenzung auf die Tätigkeit der Görzer Taubstummenanstalt aus, der Unterricht in Slowenisch wurde abgeschafft. Nach dem Zweiten Weltkrieg richtete die sozialistische Volksherrschaft große Aufmerksamkeit auf die Sozial- und Gesundheitspolitik, wegen des Krieges kam den Sonderschulen eine noch größere Bedeutung zu. Vinko Rupnik, der an der Abteilung für Gesundheits- und Schulwesen beim Regionalen Volksbefreiungsausschuss (PNOO) beschäftigt war, leitete die Gründung von Sonderschulen in die Wege. Die Taubstummenanstalt für das Slowenische Küstenland Portorož wurde am 28. November 1945 und die Regionalanstalt für blinde Jugendliche Portorož am 10. Januar 1947 gegründet, der Erlass über die Gründung einer Hilfsschule für den Bezirk Koper wurde am 23. Juli 1952 herausgegeben.

Die Sonderschulen hatten einen sozialfürsorglichen Charakter, da sie nicht nur für die Ausbildung des Kindes sorgten, sondern es für das ganze Leben und für eine Erwerbstätigkeit befähigten. Außer den Schulen gab es ein Internat, wo die Schüler untergebracht waren. Die größte Bedeutung der Sonderschulen lag in der Vorbereitung der Schüler auf das praktische Leben und zwar so, dass sie fähig waren, sich selbstständig zu versorgen und sich in die Arbeitswelt einzugliedern, deshalb stand beim Unterricht die Erziehung im Vordergrund.

Außer der Not nach dem Zweiten Weltkrieg waren alle drei Anstalten mit einer neuen Abgrenzung und einer eingeschränkten Bewegungsfreiheit konfrontiert, da Portorož in den Jahren 1947–1954 zum Freien Territorium Triest gehörte, genauso mussten sie sich auch mit einem Mangel an entsprechend qualifiziertem Lehrpersonal auseinandersetzen. Ein Studium der Sonderdidaktik war nur in Belgrad möglich, die Lehrer versuchten, allen Neuheiten zu folgen, nahmen an Seminaren und Kursen teil und eigneten sich Wissen mithilfe der ausländischen Fachliteratur an.

Mit der Stärkung der planmäßigen Entwicklung des Fremdenverkehrs in

Portorož nach 1950 wurden die Bestrebungen, die Anstalten an einen anderen Ort zu verlegen, immer intensiver, häufig wurde Strunjan erwähnt. Vinko Rupnik, der Gründer der Anstalten, kämpfte gegen diese Entscheidung. Die Tätigkeit der Anstalt für Sehbehinderte kam wegen der geringen Einschreibung zum Erliegen, die Taubstummenanstalt wurde in das Gebäude des früheren Hotels Antico Portorose verlegt, und die Schule für Kinder mit Sonderbedürfnissen übersiedelte 1961 in die Räumlichkeiten eines ehemaligen Klosters in Strunjan.

## O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

### 27. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, 15. in 16. oktober 2015, Ptuj

Arhivsko društvo Slovenije je med 15. in 16. oktobrom 2015 v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Ptuj na Ptujju pripravilo že 27. zborovanje Arhivskega društva Slovenije z naslovom *Arhivi na razpotju*.

Zborovanje je potekalo v Hotelu Primus, namenjeno pa je bilo izobraževanju arhivskih delavcev, reševanju posameznih strokovnih vprašanj in poglobljanju strokovnih znanj. Prvi dan smo si po pozdravnih nagovorih predsednice društva Sonje Jazbec, direktorice Zgodovinskega arhiva Ptuj Katje Zupanič, župana MO Ptuj Mirana Senčarja ter direktorja Arhiva RS Bojana Cvelfarja, ki nas je pozdravil v imenu Ministrstva za kulturo, ogledali kratek film o Rodbini Leslie, katerega avtor je Miran Harb.

Temo letošnjega zborovanja smo razdelili na dve podtemi. V prvi smo se dotaknili **nove arhivske zakonodaje**, ki je v veljavi od lanskega leta, o njej pa so spregovorili tako pisci zakona kot tudi izvajalci in uporabniki v čitalnici.

Uvodno predavanje je imel *Bojan Cvelfar*, ki je podrobno predstavil bistveno razliko med ZVDAGA in ZVDAGA-A ter opisal namen spremembe 65. člena ZVDAGA. Sledilo je predavanje *Gregorja Jenuša in Vanje Pfajfar*, na katerem sta predstavila izkušnje z dostopom do arhivskega gradiva v čitalnicah Arhiva RS po spremembi arhivske zakonodaje, dolžnosti arhivistov glede varovanja osebnih podatkov in vzporednice med načini varovanja osebnih podatkov in dostopom do arhivskega gradiva doma in v tujini.

Po krajšem odmoru je svoje stališče z vidika uporabnika arhivskega gradiva opisal *Igor Omerza*. Predstavil je svoje ugotovitve o uničenju gradiva slovenske tajne politične policije in opozoril na težave, ki jih je imel pri naročanju gradiva zaradi zakonsko zapovedane anonimizacije. *Peter Pavel Klasinc* je predstavil aktivnosti pri akreditaciji študija arhivistike in dokumentologije v Sloveniji, študijske programe z obveznimi in izbirnimi predmeti ter načrtovan dodiplomski študij arhivistike in dokumentologije.

Sledilo je predavanje *Žarka Bizjaka*, ki je govoril o neskladju med arhivskim zakonom, predstavil poročilo o delu regionalnih arhivov in aplikacijo scopeArchiv ter predlagal smiselno prevrednotenje sestave obrazca program/poročilo o delu za leto 2016 in prilagoditev aplikacije scopeArchiv določilom ZVDAGA.

Sledila je razprava, v kateri je nekaj udeležencev izrazilo svoje poglede in mnenja na predstavljene prispevke.

V popoldanskem sklopu predavanj smo se omejili na **poklic arhivista v sodobnem** času, predvsem z vidika njegovih delovnih nalog in s tem povezanih strokovnih kompetenc, pa tudi s stališča arhivista kot osebnosti, kakšen status in položaj ima v današnji družbi v primerjavi s sorodnimi poklici, katere so delovne naloga arhivista in katera znanja potrebuje pri svojem delu. Kot prve so izkušnje na področju usposabljanja uslužbencev, ki delajo z dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih in imetnikih arhivskega gradiva, predstavile *Bojana Aristovnik, Vesna Gotovina in Jasmina Kogovšek*. Sprememba arhivske zakonodaje je po njihovem mnenju bistveno prispevala k izboljšanju sodelovanja z javnopravnimi osebami, saj potekajo prevzemi arhivskega gradiva veliko lažje, popisi izročene arhivskega gradiva arhivom pa so veliko boljši.

S Hrvaške se nam je na zborovanju pridružila kolegica *Branka Molnar*, ki je v svojem prispevku predstavila Europriročnik I&D, ki ga je za potrebe in-



Odprtje zborovanja



Ogled Dominikanskega samostana

formacijskih in dokumentacijskih strokovnjakov objavil Evropski svet informacijskih združenj (ECIA) leta 2005.

Sledil je prispevek *Hedvike Zdovc*, s katerim je predstavila delo arhivista skozi čas in predlagala, da se v Pravilnik o pridobivanju nazivov na področju varstva kulturne dediščine in varstva arhivskega gradiva zajamejo in ovrednotijo vsa dela in naloge, ki jih opravljamo arhivisti v arhivih. *Mojca Kosi* se je v svojem prispevku dotaknila problematike invalidov v arhivskih čitalnicah in nam predstavila kar nekaj izzivov na področju zagotavljanja dostopnosti invalidov v slovenske javne arhive.

Kot zadnji referent prvega dne se je s prispevkom o odkupu arhivskega gradiva predstavil *Dejan Zadravec*. Na osnovi lastnih izkušenj in znanj je predstavil enega od treh načinov pridobivanja arhivske dejavnosti, prikazal pa je tudi novo stran na spletnem družbenem omrežju.

Sledila je razprava, nato pa so se udeleženci odpravili na ogled Dominikanskega samostana, ki ima na Ptujju več kot 800 let dolgo zgodovino in po katerem nas je z razlago popeljal Branko Vnuk, kustos Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož.

Za naslednji dan je bila predvidena razdelitev udeležencev v dve sekciji, a so se organizatorji zaradi neudeležbe referentke, ki bi morala predstaviti svoj prispevek, odločili združiti obe sekciji v eno, kar se je izkazalo za dobro potezo.

Jutranje predavanje je začela *Maja Gombač*, ki je predstavila izkušnje Inšpektorata RS za kulturo in medije pri sodelovanju z izvajalci javne arhivske službe kot tudi omejitve, s katerimi se pri odpravi nepravilnosti na področju materialnega varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva srečuje inšpekcijska služba. *Marija Čipič Rehar* je predstavila delo arhivista v Nadškofijem arhivu v Ljubljani, z gradivom, ki obsega devet stoletij, ter obiskovalci, ki dnevno prihajajo v čitalnico s svojimi pričakovanji in zahtevami. O izkušnjah pri pripravi pisnih strokovnih navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega je spregovorila *Vesna Gotovina* in poudarila, da je bil po letu 2005 na področju vrednotenja dokumentarnega gradiva narejen velik korak naprej, saj je določeno dokumentarno gradivo z lastnostmi arhivskega gradiva že pred njegovim nastankom. Sledil je prispevek *Hane Habjan*, ki je obravnavala izzive, s katerimi se soočajo arhivisti, pristojni za področje vzgoje in izobraževanja, v luči zakonodajnih sprememb in pomanjkljivosti, opaženih na podlagi sodelovanja z ustvarjalci arhivskega gradiva v vzgoji in izobraževanju.





*Večerno druženje*

Možne odgovore na vprašanje, na kakšnem razpotju smo arhivi, je predstavil *Gorazd Stariha*. Poudaril je, da je potrebno najprej poskrbeti za materialno hrambo spisovnega gradiva kot tudi za hrambo e-gradiva, saj bodo le v tem primeru arhivi lahko opravljali zadane jim naloge. *Aida Škoro Babič* je s svojim prispevkom, ki ga je pripravila v sodelovanju z *Zdenko Semlič Rajh*, opozorila na bistveno spremenjeno vlogo in položaj arhivista v sodobnem času in na osnovi primerov iz prakse poskušala odgovoriti na nekaj vprašanj, predvsem v zvezi z izobraževanjem, strokovnimi kompetencami in delovnimi nalogami arhivista današnjega časa.

Sledil je še prispevek *Mojce Horvat*, ki je predstavila koncept kulturno-umetnostne vzgoje kot dolgoročnega cilja nacionalne kulturne politike, v katerega so vključeni tudi arhivi. Z vzpostavitvijo mreže nacionalnih koordinatorjev pa so postavljeni temelji za boljše sodelovanje kulturnih institucij s šolami in javnostjo.

Sledila je razprava, po njej pa je pot do slovenskega elektronskega arhiva, vse od študije izvedljivosti, strategije in njenega izvedbenega načrta razvoja, do njegove dosedanje delne realizacije, predstavila *Tatjana Hajtnik*.

Komisija v sestavi *Zdenka Semlič Rajh*, *Nada Čibej*, *Maja Gombač* in *Hedvika Zdovc* je za konec pripravila sklepe 27. zborovanja, ki so objavljeni na spletni strani društva.

27. zborovanje Arhivskega društva Slovenije je uspelo tako, kot smo želeli. Udeležilo se ga je približno 120 udeležencev, pridružili so se nam tudi predstavniki društev iz Avstrije, Madžarske, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Prispevke je pripravilo več kot dvajset avtorjev, vsi so objavljeni v zborniku, ki je izšel ob tej priložnosti. Zelo veseli smo, da se je na koncu vsakega sklopa predavanj razvila živahna diskusija, kar je dalo piko na i celotnemu zborovanju.

## Sklepi 27. zborovanja ADS na Ptuj

Udeleženci 27. zborovanja Arhivskega društva Slovenije, ki je potekalo od 15.–16. oktobra 2015 na Ptuj, sprejemamo naslednje ugotovitve in sklepe:

1. Nova arhivska zakonodaja je tudi pri uporabnikih arhivskega gradiva uvedla red in spoštovanje novih predpisov, prav tako pa odpravila neupravičen strah pred nedostopnostjo arhivskega gradiva.
2. Diskusija, ki izhaja iz strokovne in inšpekcijske prakse, je pokazala, da je v nekaterih točkah zakon še vedno premalo konkreten. Ta praksa bo izhodišče za nove predloge pri spremembi zakona in podzakonskih aktov.
3. Udeleženci zborovanja predlagajo vzpostavitev enotne evidence opravljenih izpitov uslužbencev javnopravnih oseb, ki so opravili preizkus znanja pri pristojnem arhivu.
4. Ker je praksa pokazala, da je odzivnost ustvarjalcev večja zaradi zahteve po dokazovanju dopolnilnega izobraževanja in smo udeleženci zborovanja mnenja, da je dokazovanje v neki določeni obliki potrebno, naj se to ustrezno uredi v pravilniku o usposobljenosti uslužbencev JPO, ki upravljajo z dokumentarnim gradivom.
5. Vrednotenje strokovnega dela arhivistov, ki je podlaga za pridobivanje strokovnih nazivov na področju arhivistike, se je izkazalo kot neustrezno. Glede na to, da se pripravljajo spremembe pravilnika o strokovnih nazivih, je potrebno ovrednotiti tudi tiste strokovne naloge, ki doslej niso zajete v pravilniku, so pa v naboru nalog, ki jih predpisuje zakon.
6. V prihodnje bo več pozornosti potrebno posvetiti problematiki invalidov glede dostopnosti do arhivskega gradiva in obstoječe infrastrukture v skladu z zakonodajo in priporočili EU.
7. Ugotavljamo, da so problemi, ki jih imajo arhivisti pri delu z ustvarjalci dokumentarnega in arhivskega gradiva in so vezani na neskladja področne in arhivske zakonodaje, materialnega varstva in priprave pisnih strokovnih navodil, pereči, in je zato potrebno pristopiti k reševanju te problematike.
8. Ker je vloga arhivista v današnji družbi zahtevna, odgovorna in interdisciplinarna, kar terja tudi ustrezen pomen znotraj družbe, moramo poskrbeti za svojo razpoznavnost s svojim znanjem, delom ter formalnim in dopolnilnim izobraževanjem.

## 28. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2015«, Hotel Tuzla, Tuzla, 1.–2. oktober 2015

Letos sem se kot predstavnica Arhivskega društva Slovenije udeležila 28. mednarodnega posvetovanja »Arhivska praksa 2015«, ki je v organizaciji Arhiva Tuzelskega kantona in Društva arhivskih delavcev Tuzelskega kantona potekalo v Hotelu Tuzla v Tuzli.

Slovenski predstavniki na zborovanju so bili iz Arhiva Republike Slovenije, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva Celje in Pokrajinskega arhiva Koper. V imenu društva sem se posvetovanja udeležila Sonja Jazbec.

Pred uradnim začetkom posvetovanja je bilo v sredo zvečer v galeriji Hotela Tuzla odprte razstave Zgodovinskega arhiva Sarajevo v sodelovanju z državnim arhivom v Dubrovniku z naslovom »Pečati sa bujuruldija bosanskih i hercegovačkih najmestnika«, katere avtorji so bili dr. Vesna Miović, mag. Sejdali-ja Gušić in Atif Mušinović.

Uradni del posvetovanja se je začel v četrtek z uvodnim pozdravom Omer-

ja Zulića, direktorja Arhiva Tuzelskega kantona. Po pozdravih udeležencev je sledila predstavitev 18. publikacije Arhivska praksa, nato pa smo se udeleženci posvetovanja razdelili v dve sekciji.

Prva sekcija, sekcija z naslovom *Varstvo arhivskega gradiva v izrednih okoliščinah*, je potekala v Kristalni dvorani. Na njej se je predstavilo 14 referentov in kot prvi je svoj prispevek predstavil Siniša Domazet [Arhiv Bosne in Hercegovine], ki je govoril o arhivskemu gradivu v izrednih okoliščinah in kako preprečiti najhujši scenarij. Mag. Jasmina Latinović [Zgodovinski arhiv Kikinda] je predstavila svoj prispevek z naslovom »Zaščita arhivskega in dokumentarnega gradiva v izrednih okoliščinah (poplavah)«. Dr. Izet Šabotić [Filozofska fakulteta Univerze v Tuzli] je spregovoril o bosansko-hercegovski izkušnji glede odnosa države do arhivov in dokumentarnega gradiva v izrednih situacijah. Dr. Azem Kožar [Društvo arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine] je predstavil potrebe in možnosti vzpostavitve sistema varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva na območju Bosne in Hercegovine. Jovan Popović je predstavil izkušnje pri zaščiti arhivskega gradiva Arhiva Jugoslavije v primeru napada NATA na Srbijo, o primerih varstva arhivskega gradiva v Unsko-sanskem kantonu pa je spregovorila Sadika Maslak [Arhiv Unsko-sanskega kantona]. Svetlana Perović Ivović [Arhiv Jugoslavije] je spregovorila o pomenu načrtovanja varstva gradiva v državah v tranziciji. O tem, kako so poskrbeli za varstvo arhivskega gradiva v porušenem kölnskem arhivu, nam je spregovoril Dario Mlinarević [Državni arhiv Osijek]. Admir Kulić [CloudIT d.o.o., Sarajevo] nam je predstavil sistem upravljanja dokumentov v fizični obliki, medtem ko Branko Antlejš [Arhiv Republike Srbije, Trebinje] svojega prispevka o varstvu arhivskega gradiva v Republiki Srbiji ni predstavil, je pa objavljen v zborniku. O posledicah zaradi pomanjkljive zakonodaje pri varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva v izrednih situacijah je spregovorila Svetlana Perović Ivović [Arhiv Jugoslavije], o tem, kakšne izkušnje je imel Arhiv Republike Srbije ob poplavah leta 2014, pa je spregovorila mag. Marijana Todorović Bilić [Arhiv Republike Srbije]. Na temo poplav je svoj prispevek pripravil Željko Marković [Istorijski arhiv Užice], Ešefa Begović [Arhiv Tuzelskega kantona] pa je predstavila nekaj predlogov varstva arhivskega gradiva v primeru vojne med letoma 1992 in 1995. Kot zadnja v tej sekciji se je predstavila Stanojka Jegdić [Arhiv Jugoslavije] z referatom *Mikrobiološke poškodbe arhivskega gradiva kot posledice poplav in ukrepi*.

Druga sekcija je potekala v Kongresni dvo-



Odprtje posvetovanja

rani Hotela Tuzla. Tema te sekcije je bila *Evidenca na področju pisarniškega in arhivskega poslovanja*. Prispevek na omenjeno temo je pripravilo devet referentov. Kot prvi je svoj prispevek o evidencah pri pisarniškem poslovanju v Republiki Makedoniji predstavil dr. Aco Angelovski [Državni arhiv Republike Makedonije]. Sledil je prispevek Ivane Posedi [Državni arhiv v Varaždinu], ki je govorila o problemu evidenc pri ustvarjalcih. Njeni predstavitvi je sledil prispevek mag. Omerja Zulića [Arhiv Tuzelskega kantona]. Predstavil je pomen evidenc v sistemu upravljanja z dokumenti, Hatidža Fetahagić in Selma Isić [Arhiv Tuzelskega kantona] pa sta spregovorili o evidencah v njihovem arhivu. Njuni predstavitvi je s prispevkom, v katerem je predstavil nov pristop in odnos do evidenc v pisarniškem poslovanju, sledil Husein Hadžić [Arhiv Unsko-sanskog kantona]. O pomenu uvajanja elektronskega informacijskega sistema »Docunova 2« za upravljanje z dokumenti je na primeru Občine Gradačac spregovorila Emina Turbić [Občina Gradačac], Marija Todorović [Zgodovinski arhiv Šumadije] pa je poudarila pomen evidenc v pisarniškem poslovanju. Kot zadnji v tej sekciji se je predstavil Radoslav Zaradić [Državni arhiv v Zagrebu], ki je napravil zgodovinski pregled nastajanja arhivskega gradiva notarjev. Milena Gašić [Zgodovinski arhiv Sarajevo] svojega prispevka o varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva v Bosni in Hercegovini ni predstavila.

V popoldanskih urah so se udeleženci posvetovanja udeležili ekskurzije v občino Lukavac, kjer so si ogledali kulturno-zgodovinske znamenitosti, tovarno Sode Lukavac, nato pa še kulturno umetniški program v knjižnici. Sledil je še kratek postanek na Modračkem jezeru in vrnitev nazaj v hotel.

Tema drugega dne so bila *Aktualna vprašanja arhivske teorije in prakse*. V dopoldnevu se je zvrstilo sedemnajst prispevkov, prvega izmed njih, *Vpliv migracij podatkov na popisovanje arhivskega gradiva*, je predstavil dr. Miroslav Novak [Pokrajinski arhiv Maribor]. Njegovemu prispevku je sledil prispevek Ljerke Vuk [Hrvaški državni arhiv], ki je spregovorila o ohranjanju pristnosti arhivskega gradiva v elektronski obliki. O uporabi odprtokodne programske opreme na podlagi primera Arhiva Tuzelskega kantona leta 2015 je spregovoril Adnan Tinjić [Arhiv Tuzelskega kantona]. Sledil je prispevek Branke Molnar [Center za prestrukturiranje in prodajo, Zagreb], v katerem je predstavila arhivske vodnike, objavljene na spletu. Mag. Aida Škoro Babić [Arhiv Republike Slovenije] je predstavila prispevek z naslovom *Dostop do arhivskega gradiva – največji problem modernih arhivov*, ki ga je pripravila v sodelovanju z dr. Jelko Melik, programsko rešitev za »E-upravo« pa je predstavila Amra Brkić [»Imel« d.o.o., Lukavac]. Dr. Polona Vilar [Filozofska fakulteta Ljubljana, Slovenija] je predstavila prispevek z naslovom »Vprašanja uporabnikov v arhivu: primer Arhiva Tuzelskega kantona«, ki ga je pripravila v sodelovanju z dr. Alenko Šauperl, Hatidžo Fetahagić, Selmo Isić, mag. Zdenko Semlič Rajh, dr. Vladimirjem Žumrom, dr. Izetom Šabotićem, dr. Seadom Delimovićem, mag. Omerjem Zulićem in Adnanom Tinjićem. Prispevek Manuele Kozić [Državni arhiv v Osijeku] se je dotaknil nezakonito zgrajenih objektov v Republiki Hrvaški in vpliva le-teh na delo Državnega arhiva v Osijeku, Ljiljana Dožić [Arhiv Vojvodine] pa je predstavila kanadskega arhivista Terryja Cooka in njegovo postmoderno razumevanje arhivov s poudarkom položaja v Srbiji. Dr. Peter Pavel Klasinc [Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Trst/Maribor] je udeležence pozval, da njegov prispevek preberejo in mu posredujejo morebitna vprašanja. Kot zadnji v tem prvem delu se je predstavil Vlado Vlašić [»Kartonaža Vlašič«, Zagreb] in predstavil arhivske škatle.

Po kratkem odmoru so sledili še zadnji referenti. Dr. Živana Hedbeli [Državni arhiv v Zagrebu, Documenta – Center za soočanje s preteklostjo] je predstavila ožje upravne organe na Hrvaškem v obdobju med letoma 1945 in 1990. Sledil je prispevek dr. Jasne Požgan [Državni arhiv za Međimurje], ki je predstavila šolske fonde, Saneta Adrović [Arhiv Tuzelskega kantona] pa je spregovorila o izkušnjah pri kategorizaciji ustvarjalcev s področja izobraževanja. Nenad Predojević [Arhiv Vojvodine] svojega prispevka o varovanju arhivskega gradiva

Srbskega narodnega gledališča v Novem sadu ni predstavil. Dr. Bojan Himmereich [Zgodovinski arhiv Celje] je predstavil prispevek o gradivu prve svetovne vojne, ki se nahaja v fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva Celje, kot zadnja pa sta svoj prispevek o gradnji železnic v dolini reke Bosne predstavila mag. Gašper Šmid in Žarko Štrumbl [Arhiv Republike Slovenije].

Po koncu predstavitve je sledila razprava in sklepi posvetovanja, vsi prispevki pa so objavljeni v obsežni publikaciji Arhivska praksa, št. 18.

Na koncu naj dodam še zahvalo organizatorjem, saj so posvetovanje organizirali na visokem nivoju in se izkazali s svojo gostoljubnostjo in prijaznostjo.

Sonja Jazbec

## **Arhivi v prihodnosti: Standardi in strategije. 38. avstrijski arhivski dan**

V štajerskem deželnem arhivu v Gradcu je 20. in 21. oktobra 2015 potekal 38. avstrijski arhivski dan. En dan strokovnega srečanja, ki vedno tako kot pri nas poteka v soorganizaciji krovne organizacije – Zveze avstrijskih arhivark in arhivarjev in rotirajočega deželnega arhiva, očitno tudi v sosednji državi ni dovolj, da se posveti izzivom sodobnih arhivov. Tako »arhivski dan« ostaja le še v naslovu. Še več, tudi dva odmerjena dneva sta postala že zapolnjena do skrajne meje s predavanji in delavnicami, tako da ob posvetovanju ne ostaja veliko časa za prosti program, niti za krajšo ekskurzijo.

Okrog 170 prijavljenih udeležencev na posvetu so organizatorji šteli kot dober uspeh in udeležba vse do konca srečanja je komaj kaj zaznavno padla, tako da je zavedanje potrebe po učenju in izmenjavi mnenj tudi v sosednji državi precej zaznavno. Ob tem pa sosedje v protokolarnih gestah niso pozabili na povabljene predstavnike iz širše regije (Nemčije, Češke, Slovaške, Madžarske, Hrvaške in Slovenije), kar pomeni, da so nam v uvodnih, zaključnih govorih in ob sprejemu pri štajerskem deželnem glavarju vselej namenili prijazne besede.

Naslovna tema posvetovanja je bila letos »Arhivi v prihodnosti: Standardi in strategije«. Naslov posvetovanja, ki je kot vedno zelo splošen in široko zastavljen, pa tekom posvetovanja odpira vrsto podpoglavij.

Uvoden razmislek, posvečen implementaciji arhivskih standardov ISDIAH, ISAD(G) in ISAR(CPF) ter njihovi rabi v Avstriji, je predstavila Karin Sperl. Ugotovila je, da standardov ne bi smeli obravnavati (in uporabljati) posamezno, saj morajo med seboj korespondirati. Toda v nasprotju s tem kritično ugotavlja, da je odmev rabe v Avstriji zelo raznolik. Če je ISDIAH glede opisa arhivskih institucij zelo preprost in se je ISAD(G) z vpeljavo standardiziranih oznak ob vpeljavi arhivskih informacijskih sistemov pravzaprav moral udejanjiti, je ISAAR(CPF) velikokrat precej kontroverzen v rabi, ga pa avtorica izrazilo izpostavlja v pomenu, saj je ključen pri vzpostavljanju normativnih podatkov pri ustvarjalcih in prav tu je zaradi neenotne rabe normativnih zapisov problematično povezovanje metapodatkov v širše vzajemne baze.

Rene Mayer je predstavil delovne procese in metode pri obdelavi multimedijskih vsebin na primeru štajerskega deželnega studia državne televizije ORF. Vpeljali so zelo dodelan, zahteven in podroben sistem popisovanja digitalnih vsebin, ki je glede na predstavljeno prvenstveno podrejen predvsem aktualnemu servisu sprotnega vzpostavljanja programov in migracij podatkov.

Kolegi iz Avstrije dajo referentom pri predstavitvah več časa, kot je to običajno drugje in pri nas, poleg tega pa je bilo po vsakem predavanju nekaj časa namenjenega tudi debati. Samo dve predavanji sta tako zapolnili čas do premora, namenjenega kosilu.

Popoldanski program je nadaljeval Christian Keitel, gost iz nemškega arhiva dežele Baden Württemberg, ki je obravnaval podlage za arhiviranje digitalnih podatkov. V predavanju je povzel 20-letno prakso dodelanih nastavkov za digitalno arhiviranje. Prek standardov (OAIS, METS, DIN 31644) se uvajata obe ustrezni temeljni strategiji (migracija in emulacija podatkov), ki vzpostavljata digitalno arhiviranje in dajeta konkretne nastavke k razmislekom vrednotenja in dolgoročne hrambe.

Christine M. Gigler je obravnavala digitalno arhiviranje v okviru manjših arhivov, ki so vsekakor težko kos prihajajočim nalogam elektronskega arhiviranja – predvsem zato, ker nekakšnih »patentnih« rešitev tega problema (še) ni. Torej, kako naj se lotijo teh nalog, če hočejo še naprej odgovarjati zahtevam časa, avtorica kot smer rešitev predlaga primere manjših cerkvenih arhivov.

Hannes Kulovits je v zadnjem popoldanskem predavanju predstavil načrtovanje vzdrževanja sistemov v avstrijskem državnem arhivu, in sicer v elektronskem okolju. Avstrijski državni arhiv namreč že prevzema dokumente s strani državne uprave in se sooča z elektronskimi dokumenti, ki so stari najmanj deset let, v zvezi z njihovim ohranjanjem verodostojnosti pa v iskanju dokončnih rešitev posega po metodah, ki temeljijo na konkretnih modelih (nestor in TRAC Kriterienkatalog).

V popoldanskem programu sta sledila še ožje strokovno srečanje delovnih skupin, ki se ukvarjajo s področjem občinskih arhivov, ter zbor članov avstrijskega združenja arhivark in arhivarjev.

Večerno predavanje je bilo usmerjeno v obravnavo perspektive uporabnikov arhivov. Profesor z graške univerze in zgodovinar Johannes Giessauf je obravnaval predvsem vidik povezovanja študijskih programov z arhivskimi institucijami. Med vrsticami se je čutilo tudi sporočilo, da je iskanje informacij o arhivskem gradivu v Avstriji precej oteženo in mora raziskovalec za posamezne informacije uporabljati veliko vstopnih točk in imeti dobro predznanje, so pa avstrijski arhivski kolegi skozi debato imeli veliko pripomb na zelo slabo znanje študentov, s katerimi prihajajo v stik ob vsakdanjem delu.

Naslednji dan je bil usmerjen v bolj interaktivno delo v okviru delavnic. Že pred začetkom posveta je bil prostor za prijavo zaprt, saj je za vse tri delavnice vladalo ogromno zanimanja. Prvo delavnico, ki se je ukvarjala z arhivsko tektoniko kot temeljem za vpeljavo standardiziranih rešitev, je vodil Peter Csendes. Na omenjeni delavnici se mi je zdela zanimiva opazka v smislu reševanja problema, ko se šele med delom ugotovi, da smo pri svojem delu zgrešili v začetku zastavljeno tektoniko. V tem primeru je ob obdelavah v okviru informacijskih sistemov pomembno, da kot orodje uporabljamo aplikacijo, ki je bolj napredna in že v procesu dela omogoča sprotno odpravljanje napak v tektoniki, pri čemer je tudi aplikacija, ki jo uporabljamo slovenski javni arhivi, scopeArchiv, menda med boljšimi. Drugo delavnico, ki se je ukvarjala s praktičnimi nastavki rešitev za digitalno arhiviranje, je vodil Christian Keitel. Zaključna debata, ki se je razvijala v okviru slednje, je bila v pogledu od strani predvsem usmerjena v reševanje konflikta med preveč pozitivistično naravnano klasično arhivistiko, ki si rada jemlje čas za tehtanje rešitev, in med vedno bolj dinamično stvarnostjo, ko je treba najti hitre rešitve na platformah digitalnih sistemov. Tretja delavnica, ki so jo vodili: Werner Berthold, Gertrude Langer-Ostrawsky in Elisabeth Loinig, je obravnavala implementacijo ISAD(G) standarda v okviru malih arhivov.

Krovno arhivsko avstrijsko združenje in predvsem graški kolegi so posvetovanje dobro organizirali in so se v veliki meri zanašali na svoje sile. Med posvetom ni bilo vzpostavljenih delovnih predsedstev, saj je celotno konferenco in debato od začetka do konca vodil direktor graškega arhiva Josef Riegler, zelo zaznavno pa je s sodelavci vse organizacijske niti konference od priprave do zaključka vodila Elisabeth Schögl-Ernst.

Kot je razvidno iz poročila, se kolegi v Avstriji ukvarjajo s podobnimi izzivi kot mi na »sončni strani Alp«. Na obeh straneh pa se kažejo tudi povsem

podobne in primerljive sence razvoja, kar pomeni, da si tudi v prihodnosti lahko obetamo rešitev, ki bodo najbrž podobne in primerljive. Zato je zagotovo dobro, da sodelujemo ali pa vsaj sledimo vsem najbolj osvetljenim temam, ki zadevajo naše delo.

Borut Batagelj





## O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

### »Resnice preteklosti hranimo za dejstva prihodnosti« – Ob šestdesetletnici Zgodovinskega arhiva na Ptuj

V Zgodovinskem arhivu na Ptuj smo 12. junija 2015 ob prisotnosti ministrice za kulturo, mag. Julijane Bizjak Mlakar, slavnostno obeležili šestdesetletnico delovanja arhiva. Ob tej priložnosti smo v galerijskem hodniku arhiva pripravili razstavo o delovanju arhiva ter izdali jubilejno publikacijo z bogatim slikovnim gradivom.



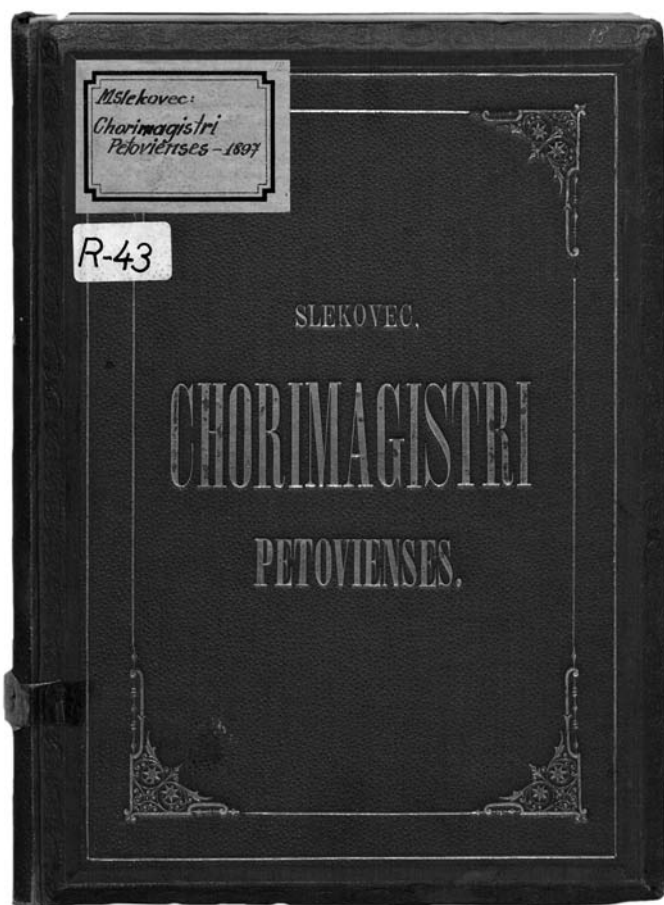
*Zaposleni v letu 2015*

### Zgodovinski arhiv od svojih začetkov

Mesto Ptuj se je pomena arhivov zavedalo že skozi vso svojo zgodovinsko preteklost, kar dokazujejo določila obeh ptujskih statutov iz let 1376 in 1513. Na starem rotovžu so hranili mestni arhiv, pomembne dokumente, mestni pečatnik in statut ter zapisnike mestnega sveta, kakor je dokumentacijo leta 1785 popisal mestni pisar Gašper Strauss. Žal smo večino teh arhivov izgubili v požarih (1684, 1705, 1805), ki so večkrat upepelili mesto. Organizirana skrb za pisno dediščino, zlasti pa zbiranje arhivskega gradiva, segata v začetek 19. stoletja. Na območju današnjega Zgodovinskega arhiva Ptuj so arhivsko gradivo zbirale tri večje institucije. Od leta 1868 deluje v Gradcu centralni arhiv za deželo Štajersko – Steiermärkisches Landesarchiv Graz. S ptujsko-ormoškega območja je bilo v Gradec že v začetku 19. stoletja odpeljano vse gradivo graščin, mest



Mestni Ferkov muzej je arhivsko gradivo razstavljal v vitrinah, postavljenih v križnem hodniku dominikanskega samostana. Pozornost so pritegnile cehovske listine.



Chorimagistri Petovienses, 1897. Dr. Matej Slekovec je bil član Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko v Mariboru in velik zbiralec arhivskega gradiva in rokopisov, ki jih je podaril društvu (SI\_ZAP/0070, R-43).

in trgov, stari arhivi sodišč in državne uprave. Leta 1893 je bilo na Ptujju ustanovljeno Muzejsko društvo Ptuj. Med njegove naloge je spadalo tudi zbiranje arhivskega gradiva, rokopisov, zapuščin posameznikov in društev. Muzejsko društvo je arhivsko gradivo pridobivalo na podlagi daril ali z nakupi, s čimer so se začeli tvoriti prvi zametki javne arhivske ustanove na Ptujju. Leta 1903 je bilo v Mariboru ustanovljeno Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko. Člani društva so si prizadevali, da se arhivsko gradivo ne bi odtujevalo iz slovenskega prostora in so zbirali gradivo, predvsem zapuščine štajerskih izobražencev in kulturnih delavcev. Zbrano gradivo je prešlo v varstvo leta 1933 ustanovljenega Banovinskega arhiva v Mariboru.

### Arhivski oddelek Muzejskega društva Ptuj

Od leta 1893, ko je bilo ustanovljeno Muzejsko društvo Ptuj, je z leti delo društva in pozneje muzeja postajalo vedno bolj strokovno raznoliko in razvejano. Zato je prišlo do razdelitve po strokah in do specializiranega pristopa obdelave zbranega gradiva v okviru zbirk. Leta 1895 je skrbnik knjig, rokopisov in listin postal Josef Felsner, tajnik društva, ki je kot avtor knjige Ptuj in njegova okolica – Pettau und seine Umgebung, Pettau 1895 v njej uporabil zbrane vire.

Po koncu prve svetovne vojne so leta 1923 muzej razdelili na oddelke in dr. Franc Kotnik je prevzel narodopisni oddelek in arhiv. Istega leta sta Josip Žontar in France Kotnik v Varaždinu opozorila na zapleteno stanje vračanja arhivskega gradiva, ki so ga hranile s področja nekdanjega ozemlja Spodnje Štajerske razne kulturne ustanove v tujini, posebej tiste v Gradcu.

Leta 1935 je Mestna občina Ptuj prepustila nekdanji zimski refektorij v dominikanskem samostanu. V četrtem prostoru je bil arhiv, v katerem je bila omara s ptujskim županskim mečem, žezlom in cehovskimi listinami. Društvo je dalo za arhiv napraviti nove police in električno napeljavo. Arhivski oddelek se je počasi večal in med drugim leta 1937 od mestne občine postopoma pridobil del starega arhiva, shranjenega na podstrešju. Tik pred začetkom druge svetovne vojne so se za primer agresije določile lokacije za umik kulturnih dragocenosti, vendar arhiva niso nikoli selili.

Ostal je v dominikanskem samostanu, dokler se ni leta 1951 preselil v prostore etnografskega depoja v drugem nadstropju samostana. Šele po drugi svetovni vojni je muzej postal po-

klicna ustanova, ki je počasi pridobivala kustose različnih strok. Arhivski oddelek je v sklopu muzeja ostal vse do osamosvojitve arhiva.

## Mestni arhiv Ptuj – Zgodovinski arhiv na Ptuj

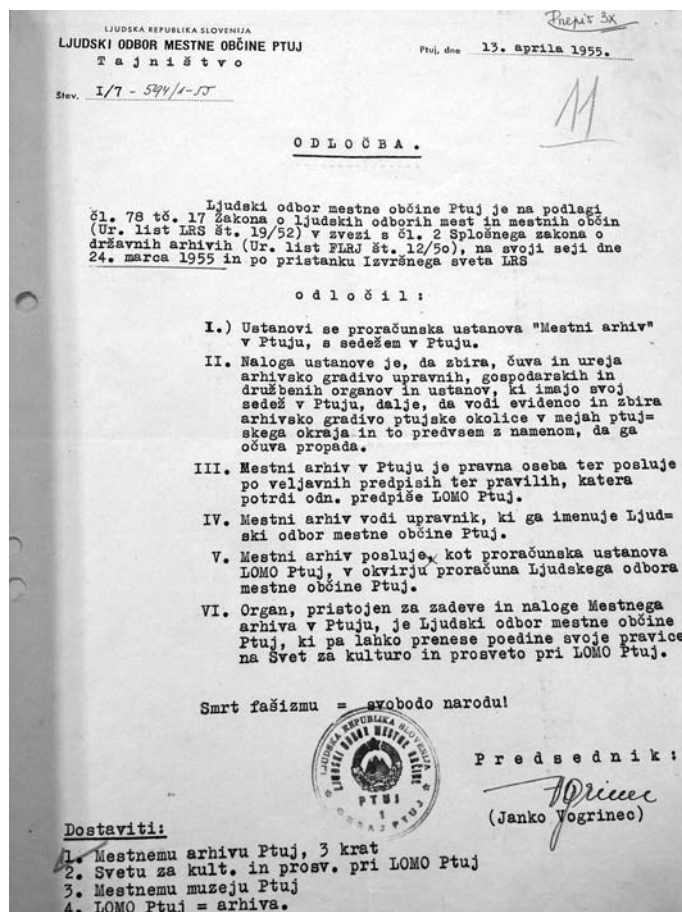
Ker je arhivska stroka kot znanost začela hitro napredovati, se je vedno bolj kazala potreba po samostojnosti in ločitvi arhivov od muzejev. Leta 1945 se je iz Narodnega muzeja v Ljubljani ločil in postal samostojna institucija Osrednji državni arhiv Slovenije, ki se je leta 1953 preimenoval v Državni arhiv Ljudske republike Slovenije.

V okviru evidentiranja gradiva na terenu Slovenije sta arhivista Majda Smole in Marija Verbič (Peter Ribnikar) za Osrednji državni arhiv Slovenije v Ljubljani leta 1952 prvič popisala arhivsko gradivo pri arhivskem oddelku ptujskega muzeja.

Leta 1954 je na Ptuj prišlo do večje reorganizacije kulturnih zavodov. Svet za prosveto in kulturo okrajnega ljudskega odbora Ptuj je pripravil predlog, po katerem so ugotovili, da bo »arhiv kmalu postal samostojna ustanova«. Imenovana je bila komisija v sestavi Franjo Gumilar, Anton Klasinc ter Jože Maučec, ki je pregledala arhiv gosposčine Hrastovec, za katerega se je po-tegoval mariborski arhiv.

Okrajni ljudski odbor je 1. julija 1954 na ločenih sejah obeh zborov sprejel sklep, da se ustanovi proračunska ustanova Okrajni arhiv. Predmet poslovanja arhiva je zbiranje in urejanje ter vodenje in čuvanje državnega arhiva. Na isti seji je bil sprejet tudi sklep, da se ukine Študijska knjižnica Ptuj, čemur so bibliotekarji, muzealci in celotna kulturna sfera ostro nasprotovali. Svet za prosveto in kulturo LRS v Ljubljani je oba sklepa z odločbo z dne 26. 7. 1954 zadržal z obrazložitvijo, da si okrajni ljudski odbor ni pridobil privolitve Sveta za prosveto in kulturo LRS o ukinitvi Študijske knjižnice, ustanovitve okrajnega arhiva pa ni v pristojnosti okrajnega ljudskega odbora. Arhiv je sicer deloval, saj je bil s 1. januarjem 1954 kot arhivar že zaposlen prof. Anton Klasinc. Zatem je okrajni ljudski odbor Ptuj na seji dne 19. 3. 1955 sklep o ustanovitvi arhiva in ukinitvi knjižnice moral preklicati. Po takrat veljavnem zakonu o arhivih so smeli ljudski odbori v velikih in zgodovinsko pomembnih mestih ustanavljati z dovoljenjem republiške vlade mestne arhive. Po posvetovanju z Državnim arhivom Slovenije je bila taka rešitev predlagana tudi za Ptuj.

Arhivski oddelek pri Mestnem muzeju Ptuj je 18. 3. 1955 predlagal Ljudskemu odboru me-



*Ptujski arhiv je sicer samostojno deloval že leta 1954, vendar ni bil pravno ustanovljen. Po posvetu z Državnim arhivom Slovenije, ki je že leta 1952 opravil evidentiranje gradiva, so našli najprimernejšo rešitev iz zagate okrog ustanovitve arhiva. Mestni ljudski odbor Ptuj je s privolitvijo Sveta za prosveto in kulturo LRS in Državnega arhiva Slovenije ustanovil proračunsko ustanovo – Mestni arhiv (SI\_ZAP/0080, Zgodovinski arhiv Ptuj, šk. 118).*



*Prof. Anton Klasinc, prvi ptujski arhivar*

stne občine Ptuj, da ustanovi Mestni arhiv v Ptujju kot samostojno upravno proračunsko ustanovo. Izvršni svet LR Slovenije je ta predlog odobril in Ljudski odbor mestne občine Ptuj je na svoji seji (24. 3. 1955) ustanovil Mestni arhiv v Ptujju.

Državni arhiv LRS v Ljubljani je 7. 7. 1955 na ptujski arhiv prenesel pooblastila za izvrševanje nadzora nad arhivskim gradivom na vsem ozemlju takratnega okrajnega ljudskega odbora Ptuj, s čimer je ptujski Mestni arhiv dobil vsa pooblastila za opravljanje varstva ter zbiranje in urejanje arhivskega gradiva na območju ptujskega okraja. Taki odločitvi o ozemeljski kompetenci ptujskega arhiva je sicer ugovarjal mariborski arhiv, vendar je odločitev ostala. Pred mlado kulturno ustanovo so bile štiri pomembne naloge: pridobitev lastnih, dovolj velikih arhivskih prostorov, zagotovitev strokovnih delavcev, arhivsko organizacijski razvoj ter začetek strokovno urejevalnega dela na fondih in zbirkah. V letu 1955 je imel Mestni arhiv prostore v treh sobah srednjega južnega trakta nekdanjega dominikanskega samostana, ki so bili za arhiv neprimerni in premajhni. Herbersteinov arhiv s sekretariatom z gosposčinami Ptujski grad, Ristovec, Vurberk, Hrastovec in Gornja Lendava se je nahajal v dveh sobah na ptujskem gradu. Mestni arhiv je začel s prevzemanjem arhivskega gradiva, ki je bilo na terenu, njegova prizadevanja za nove skladiščne prostore pa so bila neuspešna. Vse bolj pereče je postajalo vprašanje prevzemanja arhivskih fondov okrajnega sodišča, šolskih ustanov ter raznih gospodarskih in družbenih organizacij. Leta 1956 je bil imenovan prvi upravni odbor arhiva kot organ družbenega upravljanja zavoda. Občinski ljudski odbor Ptuj je odbor imenoval na temelju uredbe o vodstvu kulturno prosvetnih, znanstvenih in umetniških ustanov. Zaradi upravnopolitičnih sprememb je leta 1962 Občina Ormož prevzela soustanoviteljske pravice do zavoda. Ptujski arhiv je spremenil svoj uradni naziv in se preimenoval v Zgodovinski arhiv v Ptujju ter postal regionalni samostojni zavod z družbenim organom upravljanja. Občinska odbora Ormoža in Ptujja sta imenovala nov upravni odbor zavoda, ki je pripravil nove samoupravne akte, statut in pravilnik o analitični oceni delovnih mest. Arhiv je imel velike prostorske težave, količina arhivskega gradiva je v letu 1960 obsegala 2.650 uradnih knjig in 2.000

fasciklov s 600.000 dokumenti. Celotna površina arhivskih skladišč je znašala le 100 m<sup>2</sup>, na katerih je bilo 248 metrov arhivskih lesenih polic ter 140 metrov polic v starih omarah, tako da je bilo na arhivske police možno namestiti skupno 288 metrov gradiva. V letu 1964 je Zgodovinski arhiv dobil nov statut, kar je pomenilo prehod zavoda od samostojnega zavoda z družbenim organom upravljanja v samostojno delovno organizacijo na področju kulture. Arhiv se je s svojim delom, razstavami in popularizacijo vključeval v svoje okolje, spremljanje strokovnega razvoja na področju arhivistike pa je dopolnil leta 1966 in postal član novoustanovljene strokovne organizacije Skupnost arhivov Slovenije. Prvega avgusta 1969 je Zgodovinski arhiv pridobil prostore Študijske knjižnice Ptuj, ki se je preselila v minornitski samostan. Nove prostore je bilo potrebno adaptirati za potrebe arhiva. Do leta 1972 so bili pripravljeni načrti in zastavljena finančna konstrukcija. Po obnovi v letih 1973–1974 je arhiv pridobil 168 m<sup>2</sup> sodobnih arhivskih skladišč z 2.054 tekočimi metri kovinskih arhivskih polic, kar naj bi glede na rast arhivskega gradiva pri ustvarjalcih zadostovalo za dvajset let.

Do leta 1979 se je arhiv kadrovsko okrepil, saj je imel 10 delavcev (ravnatelj, trije arhivisti, arhivski sodelavec, dva referenta, manipulant in čistilka ter tajnik-računovodja). Tega leta je bila v zavodu izvedena reorganizacija strokovnih služb, ki so se razdelile poleg uprave na referate za starejše arhivsko gradivo, družbene službe, pravosodne in gospodarske arhive, upravne arhive in zunanjo službo. S prevzemanjem arhivskega gradiva v nove prostore je tega leta imel arhiv 2.000 tekočih metrov. Stalno izobraževanje delavcev, sodelovanje z drugimi arhivi in delo v Arhivskem društvu Slovenije so ptujski arhiv dvignili na zavirljiv strokovni nivo, njegova nova ureditev pa mu je omogočala bolj specializiran in poglobljen pristop k problematiki arhivskega urejevalnega dela, kakor tudi pospešeno urejanje arhivskih fondov in zbirk ter vodenje evidenc o gradivu. Statusno je arhiv doživel spremembo po osamosvojitvi Slovenije – leta 1998 je s sklepom o ustanovitvi javnega zavoda Zgodovinski arhiv v Ptuj (Uradni list RS, št. 17/98) njegova ustanoviteljica postala Republika Slovenija. V letu 2003 je s sklepom o ustanovitvi javnega zavoda Zgodovinski arhiv na Ptuj (Uradni list RS, št. 67/03 z dne 11. 7. 2003) Republika Slovenija uskladila delovanje javnega zavoda Zgodovinski arhiv na Ptuj z določbami Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02 – ZUJIK) in uredila njegov status ter razmerja med ustanoviteljem in arhivom. S tem sklepom so bila



*Adaptacija prostorov Zgodovinskega arhiva v dominikanskem samostanu leta 1972  
(SI\_ZAP/0 386, Fototeka)*

urejena temeljna vprašanja glede organizacije, dejavnosti in načina financiranja arhiva.

### Preselitev Zgodovinskega arhiva na Ptuju v nove prostore na Vičavi 5

Več kot dvajsetletna prostorska stiska, neustreznost arhivskih skladišč, hramba gradiva v več dislociranih začasnih skladiščih, le najnujnejši prevzemi arhivskega gradiva ter posedanje stavbe dominikanskega samostana so ob večletnih opozarjanjih zaposlenih končno spodbudili tudi Ministrstvo za kulturo, da k reševanju problemov pristopi čim prej. Možnost za nove prostore se je pokazala leta 2004, ko je Ministrstvo za kulturo postalo lastnik dela stavb v kompleksu nekdanje vojašnice.

Tedanje vodstvo arhiva je avgusta 2005 izdelalo projektno nalogo o možnostih za preselitev v stavbo št. 2 bivše vojašnice v obstoječem stanju, le z nujnimi gradbenimi posegi, specifičnimi za arhive. Pozneje se je izkazalo, da preselitev v stavbo v obstoječem stanju ne bo možna, saj so se v roku enega leta zadeve v stavbi zaradi slabega vzdrževanja tako poslabšale, da je bilo potrebno sprejeti nova razmišljanja v smeri popolne rekonstrukcije zgradbe. Stavba je bila navlažena, ni imela ustrezne nosilnosti, ni bila požarno varna. To bi lahko bili takrat tudi argumenti v prid pomislekom, da se projekt opusti in se pričnejo razmišljanja v smeri novogradnje. Ko je leta 2006 del gradiva, hranjenega v skladiščih dominikanskega samostana, zaradi neustreznih klimatskih pogojev pričela ogroziti plesen, je bil to glasen alarm, da odgovorni z vso resnostjo pristopijo k reševanju prostorske problematike ptujskega arhiva. Ob dobrem sodelovanju med arhitektom, upravljavcem stavbe in izvajalcem del, praktičnih izkušnjah kolegov iz sosednje Avstrije ter našem strokovnem znanju se je kljub prilagoditvi obstoječi arhitekturi preureditev notranjosti podredila zahtevam dejavnosti, ki jo arhiv izvaja. Zgodovinski arhiv na Ptuju tako upravlja skupno s 1.908,40 m<sup>2</sup>. Ustreznost arhivskih depojev, ki zavzemajo kar 1.029,17 m<sup>2</sup> površine, je na visoki kakovostni ravni. Opremljeni so z najnovejšimi premičnimi regali, ki omogočajo kar največji izkoristek prostora, skozi depoje ni speljana nobena instalacija, opremljeni so z javljalniki požara, senzori za izlitje vode, svetloba je primerna. Ker je z zazidavo oken onemogočeno naravno prezračevanje depojev, je uravnavanje in vzdrževanje optimalnih klimatskih pogojev popolnoma odvisno od energijsko odvisne klimatske naprave. Ob selitvi smo posebno pozornost namenili tudi



*Območje, na katerem stoji obnovljen in rekonstruiran objekt nekdanje vojašnice, ki je bila zgrajena med letoma 1903 in 1905, se nahaja v neposredni bližini foruma rimske Petovione. V rimskih časih se je namreč na področju Vičave in Panorame nahajalo mestno središče. Forum (trg) je bil najpomembnejši del rimskega mesta, obdajale so ga javne stavbe, spomeniki, slavaloki. To so dodatno potrdila tudi arheološka izkopavanja v okviru izvedbe rekonstrukcije stavbe na Vičavi, ki so potekala od oktobra leta 2010 do avgusta leta 2011. Po odstranitvi tlakov v jugozahodnem delu stavbe je bila odkrita 6 metrov široka ulica oziroma cesta, na obeh straneh omejena s stavbami s stebrišči, ter ostanki več stavb s sledovi poselitve v 1. in 2. stoletju po Kr.*



*17. septembra 2013 je prostore svojemu namenu uradno predal dr. Uroš Grilc, minister za kulturo RS.*

vzpostavitvi računalniške mreže in pripravi varnostne politike v arhivu, saj je izgradnja varnega omrežja za arhiv ključnega pomena. Strokovno in premišljeno načrtovanje faz selitve, odlična delovna klima, pridne roke zaposlenih, medsebojna usklajenost, ugodne vremenske razmere in dobra tehnična opremljenost so nam omogočili, da smo selitev izpeljali nadvse uspešno. Za uporabnike smo vrata ponovno odprli 16. aprila 2012. Slavnostna otvoritev arhiva je bila ob prisotnosti kulturnega ministra in ostalih visokih gostov septembra 2013. Ob tej priložnosti je prišlo tudi do predaje izpraznjenih prostorov v dominikanskem samostanu v last Mestne občine Ptuj. S preselitvijo v adaptirane prostore bivše vojašnice na Vičavi 5 je Zgodovinski arhiv na Ptuj postal v smislu zagotavljanja materialnega varstva arhivskega gradiva in njegovega varovanja vzorčni primer v slovenskem prostoru. S tem smo rešili dolgoletno prostorsko problematiko, dosegli, da prostorske kapacitete zadostujejo za najmanj 70 let prevzemanja novega arhivskega gradiva, izpolnili mednarodno priznane materialno-tehnične standarde za varovanje arhivskega gradiva in celotno gradivo koncentrirali na eni lokaciji.



*Ustreznost arhivskih depojev, ki zavzemajo kar 1.029,17 m<sup>2</sup> površine, je na visoki kakovostni ravni. Opremljeni so z najnovejšimi premičnimi regali, ki omogočajo kar največji izkoristek prostora, skozi depoje ni speljana nobena instalacija, opremljeni so z javljalniki požara, senzorji za izlitje vode, svetloba je primerna.*

## 25. mednarodni arhivski raziskovalni tabor – Nemzetközi levéltári kutatótábor

Fikšinci in Kramarovci v Sloveniji ter Kercaszomor na Madžarskem,  
24. do 29. junij 2015

Ne vem, ali ima kateri od mladinskih taborov v Sloveniji tako dolgo tradicijo kot prav mariborski mednarodni arhivski raziskovalni tabor. »Srebrn« tabor se je tudi letos začel konec meseca junija. Udeleženci tabora, dijaki, niso imeli niti dneva, da bi se za trenutek spočili od šole, saj se je tabor začel, še preden so v roke dobili svoja spričevala. Med udeleženci so bili tudi maturanti, ki so bili že ob koncu lanskega tabora, v 3. letniku, prepričani, da bo matura že za njimi in da zagotovo pridejo tudi na letošnji tabor. Ali si lahko vodje tabora ob takem entuziazmu udeležencev sploh zaželimo še kaj več?!

Poleg že ustaljenih govorov ob začetku tabora so nas presenetili učenci Osnovne šole Sveti Jurij, ki so pripravili razgiban kulturni program v prekmurskem jeziku. Spoznali smo namreč goričke plese in pesmi. Letošnji tabor je bil še posebno zanimiv, saj smo raziskovali v dveh posebnih prekmurskih vaseh, v Fikšincih in Kramarovcih. Splošno znano je, da so Prekmurje v času druge svetovne vojne priključili k Madžarski, malokdo pa ve, da so tri vasi pripadle k Nemškemu rajhu. Poleg Fikšincev in Kramarovcev še Ocinje. Večinsko prebivalstvo je bilo tukaj namreč nemško. Po končani vojni so vasi spet pripadle nazaj Jugoslaviji. Ker vemo, kako so takratni zmagovalci obračunavali s svojimi nasprotniki, si lahko predstavljamo, da je bilo podobno tudi tukaj. Nemci so bili razredni sovražnik številka ena. Celotne vasi so izselili v taborišče Hrastovec, na njihove domove pa so naselili Slovence od drugod, tudi iz avstrijske Koroške. S solzami v očeh smo poslušali pripoved gospoda Šadla, ki je Hrastovec doživel kot 11-letni deček. Njegovi družini se je sicer uspelo vrniti domov v Kramarovce, vendar je zaradi neznanja slovenskega jezika imel velike težave v šoli. Več stokrat je npr. moral napisati: »V šoli se govori samo slovensko.« Ganila nas



Razstavljene fotografije na gradu Grad.



je tudi zgodba gospe Fride, katere očeta so prav tako odpeljali v Hrastovec. Mami so Nemci prizanesli, saj je bila Slovenka, oče pa se nikoli ni vrnil domov in družina še danes ne ve, v kakšnih okoliščinah je umrl in kje je pokopan.

Pot nas je zanesla od hiše do hiše, od vrat do vrat. Dnevni izkupiček so bili dokumenti družine Perša iz Fikšincev ter fotografije, ki jih je od vaščanov zbral gospod Gaber. V dneh, ki smo jih preživeli na slovenski strani, smo si ogledali tudi spomenik padlim ruskim vojakom v Rogašovcih, slatinski vrelec v Nuskovi, razgledni stolp v Serdici na prekmurskem »Triglavu« ter največji grad na Slovenskem, Grad na Goričkem.

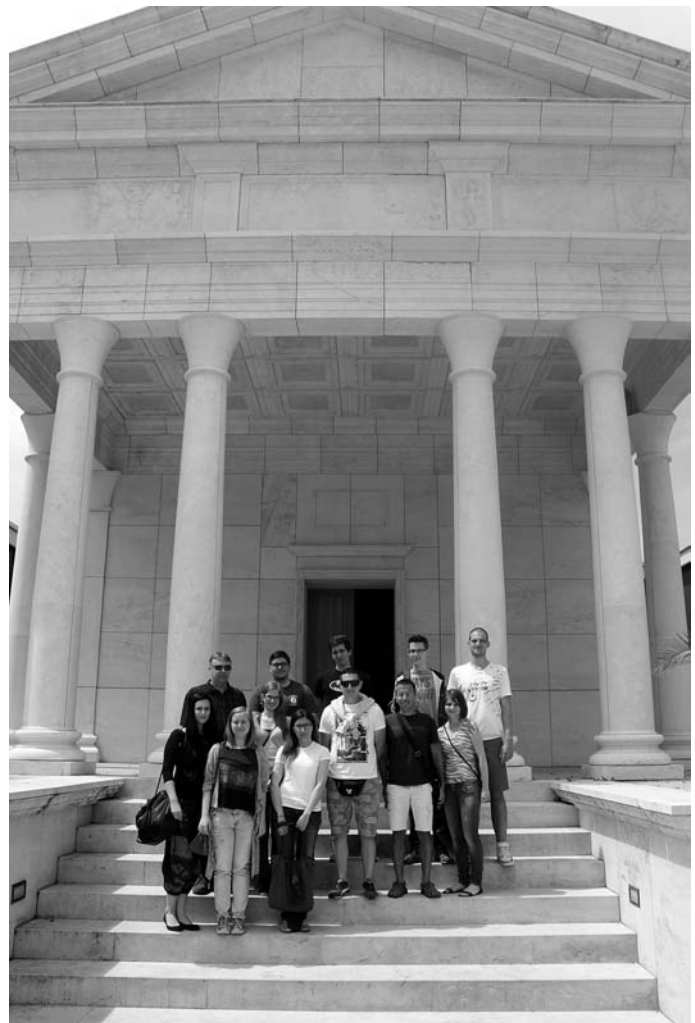
Drugo polovico tabora smo preživeli na Madžarskem v naselju Kercaszomor, ki danes velja za najbolj pogumno vas na Madžarskem. 12. avgusta 1919 so vas zasedle antantne sile in jo priključile h Kraljevini SHS, čeprav so bili vsi prebivalci Madžari. Natanko čez eno leto, 1. avgusta 1920, je poročnik József Rankay skupaj z vaščani in tam nameščenimi stražarji organiziral upor. »Okupatorja« so uspeli potisniti nazaj do Domanjševcev. Nova demarkacijska črta je bila upoštevana. Veliko o tem nam je pripovedoval tudi gospod Pongrácz, katerega dedek je prav tako sodeloval med osvoboditelji. Gospod je že naš stari znanec, saj smo ga v okviru tabora obiskali že davnega leta 2002. Ogledali smo si njegovo bogato zbirko dokumentov in fotografij. Za konec nas je popeljal tudi po svojem velikem posestvu in nam razkazal zbirko starih kmetijskih strojev.

Na Madžarskem in tudi v Sloveniji smo spoznali značilnosti pokrajine Órség oz. Stražne krajin: velemérsko cerkev, rotundo v Selu, dvorec grofovske družine Matzenauer v Prosenjakovcih in domanjševsko cerkvico iz 13. stoletja. Očarani smo bili tudi na največjem sejmu v Stražni krajin, v naselju Óriszentpéter, kjer smo lahko občudovali značilne madžarske rokodelske izdelke.

S samo razstavo zbranih dokumentov, fotografij in knjig pa našega tabora še ni bilo konec, saj smo se zadnji dan z dijaki odpravili v Arhiv Železne županije v Sombotel. Sprehoda po arhivskih skladiščih, ogleda starih dokumentov in iskanja samega sebe v rojstnih matičnih knjigah dijaki še dolgo ne bodo pozabili.

Stalnica tabora, razstava, je bila v kulturnem domu v naselju Kercaszomor, v septembru pa tudi na Osnovni šoli Sveti Jurij v Rogašovcih. Na šoli smo dijake tudi pozvali, naj povprašajo doma stare starše in prastarše o tukajšnjih dogodkih ter naj pobrskaajo po starih omarah, predalih ...

Kaj drugega reči za konec kot to, da je tabor tudi letos izpolnil vsa pričakovanja dijakov. O tem govori tudi dejstvo, da so že začeli razmišlja-



*Udeleženci tabora pred templjem boginji Isis v Sombotelu.*

ti o 26. taboru prihodnje leto in o tem, kako čim hitreje opraviti junijske izpite na fakulteti.

Gordana Šovegeš Lipovšek

## Konferenca društva madžarskih arhivistov

Gödöllő, 6. do 8. julij 2015

Letošnjo konferenco Društva madžarskih arhivistov je gostil arhiv Univerze svetega Štefana iz kraja Gödöllő. Konferenca je nosila naslov Arhivski dokumenti, ki se nanašajo na preteklost Madžarske, v arhivih Ruske federacije – možnosti raziskovanja in dostopnost dokumentov. Madžarsko društvo se je ponovno izkazalo za izvrstnega gostitelja, saj je na plenarnem srečanju sodelovala skupina desetih ruskih zgodovinarjev in arhivistov iz najrazličnejših ruskih arhivov. Še posebno zanimivo je bilo predavanje Jelene Namjatove iz karelijskega državnega arhiva, ki je predstavila arhivsko gradivo o madžarskih ujetnikih iz 1. svetovne vojne. Med madžarskimi ujetniki so bili vsekakor tudi Prekmurci. Ruski arhivisti so nam predstavili tudi dostopnost dokumentov v tamkajšnjih arhivih. Zaradi večkratnih sprememb arhivske zakonodaje se danes velikokrat zgodi, da niso dostopni dokumenti, ki so imeli v preteklosti prost dostop. Vzporednice bi lahko potegnili tudi s spremembo slovenske zakonodaje in dostopnostjo oz. nedostopnostjo nekaterih dokumentov, ki so bili pred časom že objavljeni, danes pa so dostopni v anonimizirani obliki. Po predavanjih je sledila okrogla miza, ki jo je vodil Attila Seres, madžarski delegat v ruskih arhivih. Madžarska ima namreč v Rusiji posebnega arhivskega delegata, ki skrbi predvsem za poizvedovanje po fondih v tamkajšnjih arhivih ter vodi različne mednarodne projekte. Čeprav se je v zadnjih petih letih njegovega mandata ta služba zelo okrepila in na novo vzpostavila, se v prihodnje pojavlja vprašanje financiranja te službe. Delegat se po petih letih tudi vedno zamenja, kar je izredno velika škoda, saj je gospodu Seresu uspelo vzpostaviti zelo dobre odnose med ruskimi in madžarskimi arhivi in arhivisti.

Drugi dan dopoldne so potekala predavanja v treh sekcijah: konec 2. svetovne vojne in njene posledice, mednarodna sekcija in gospodarska sekcija. Na prvi sekciji so bili predstavljeni predvsem zgodovinski referati o koncu 2. svetovne vojne, ki so nastali na podlagi različnih madžarskih arhivskih virov. Večkrat je bilo poudarjeno, da je Madžarska enako kot iz prve tudi iz te vojne izšla kot poraženka ter da se mednarodna skupnost niti leta 1918 niti leta 1945 ni zanimala za Madžarsko in je bila le-ta prepuščena sama sebi. Na drugi sekciji so predstavniki iz tujih arhivov predstavili povezovanje tamkajšnjih nacionalnih arhivov z ruskimi arhivi, na tretji sekciji pa so razpravljali o spremembah v računovodstvu ter izkušnjah o tem v letošnjem letu.

Popoldne je bilo namenjeno že tradicionalnemu izletu. Tujce, ki smo letos prihajali iz Slovenije, Srbije, Vojvodine, Rusije, Slovaške, Češke in Poljske, so popeljali v mesto Szentendre, ki je bilo v preteklosti znano po veliki srbski skupnosti. Srbi so se v omenjeno mesto začeli naseljevati že v 14. stoletju, ko so bežali pred Turki. Bogato srbsko izročilo v preteklosti izpričujejo tudi tri srbske ortodoksne cerkve, od koder smo s trajektom nadaljevali pot na drugo stran Donave, v mesto Vác. Ob raznoraznih zgodovinskih stavbah turiste najbolj pritegne 265 mumij, ki so jih našli ob restavriranju cerkve leta 1994. V grobnici cerkve so pokopavali mrtve med letoma 1731 in 1838, nato pa so grobnico zazidali in nanjo popolnoma pozabili. Čudovito okrašene krste z imeni, poklici in datumi so bile naložene druga na drugo. Trupla so se pod posebnimi mikroklimatskimi pogoji odlično ohranila, prav tako obleke, obutev in okrasje.

Zadnji dan posvetovanja so bila na dnevnem redu predavanja v okviru petih sekcij:

- sekcija za izobraževanje in zgodovinsko znanost (teme: visokošolsko izobraževanje po 2. svetovni vojni v okviru partijskih programov, 70-letnica obstoja samostojne Univerze za kmetijske vede na Madžarskem, študijski programi na univerzi);
- sekcija za materialno varstvo (teme: možnosti razkuževanja arhivskega gradiva na Madžarskem, kompletno materialno varstvo arhivskega gradiva v arhivu mesta Berehove v Ukrajini);
- sekcija za osnovno izobraževanje in pedagoško dejavnost (teme: izkušnje v pedagoški dejavnosti v Nacionalnem arhivu Madžarske, nove tendence pri pedagoškem delu v Mestnem arhivu Budimpešte, možnosti pedagoškega dela na podlagi izkušenj Evangeličanskega arhiva v Sopronu);
- sekcija za posredovanje virov (viri za 2. svetovno vojno v Vojnem arhivu ter v arhivu Madžarskega radia, viri za proučevanje žrtev 2. svetovne vojne v vojvodinskih in srbskih arhivih, upravna dejavnost jugoslovanskih vojakov na podlagi spisov poveljstva mesta Senta);
- sekcija za informatiko (teme: portal Hungaricana, ozadje in vsebina portala, spletne razstave Nacionalnega arhiva Madžarske, uporaba različnih medijev v arhivih, portal Mestnega arhiva Budimpešte o holokavstvu).

Ob zaključku posvetovanja je predsednik društva Árpád Tyekvicska poudaril, da je bilo tudi letošnje zborovanje zelo uspešno. Kje bo posvetovanje prihodnje leto, še ni znano, niti ni znana tema posvetovanja. Predsednik društva je pozval arhive k sodelovanju, saj iz leta v leto težje najdejo soorganizatorja posvetovanja. Na koncu smo slišali še podatek, da je število članov Društva madžarskih arhivistov doseglo rekord – društvo namreč šteje že tisoč članov.

Gordana Šövegeš Lipovšek

## **Smartdoc by Mediadoc 2015: pametno, mobilno, oblačno in varno upravljanje dokumentov**

Hotel Plaza, Ljubljana, 22. september 2015

Društvo Media.doc je v prostorih Hotela Plaza na Bratislavski cesti v Ljubljani organiziralo 24. posvetovanje z mednarodno udeležbo Smartdoc by Mediadoc 2015. Poudarke, ki so opredeljevali vsebino posvetovanja, lahko povzamemo v vodilu: pametno, mobilno, oblačno in varno upravljanje dokumentov.

Poleg tradicionalne osredotočenosti na upravljanje z dokumentarnim gradivom v digitalni obliki in na druge vidike elektronskega poslovanja so osrednjo pozornost namenili elektronskim identitetam in digitalnim strategijam ter agendam na ravni Evropske unije in Republike Slovenije. Predstavitve strokovnih prispevkov so se zvrstile v plenarnem uvodnem zasedanju in dveh vzporednih nizih šestih tematsko zaokroženih panelov. Vzporedno so v predkonferenčnem prostoru potekale promocijske predstavitve storitev, izdelkov, projektov in posameznih rešitev.

Uvodoma so udeležence posvetovanja nagovorili informacijska pooblaščenka Mojca Prelesnik, direktor Arhiva Republike Slovenije mag. Bojan Cvelfar, direktorica področja informacijske tehnologije na Pošti Slovenije Darja Murkovič Žigart in znanstveni ter arhivski svetnik, predstojnik katedre za arhivistiko in dokumentologijo na univerzi Alma mater Europeana – Evropsko središče Maribor, dr. Peter Pavel Klasinc. V uvodnem predavanju z naslovom »Nekatere strokovne projekcije med arhivističnimi in informacijskimi problemi danes« je dr.

Peter Pavel Klasinc opozoril na nekatere težave v sodobnem času, ki nastajajo, ker v digitalni mrzlici nihče več ne upošteva temeljnih načel arhivistike. Hitrih premikov v arhivski teoriji in praksi, ki smo jim priča v zadnjih dveh desetletjih, ne smemo ločiti od klasičnih tradicionalnih arhivskih situacij v arhivih in v arhivski znanosti nasploh. V arhivski teoriji in praksi neprenehoma prihaja do večjih ali manjših sprememb, novih načinov zapisov dokumentov ter nastajanja in poslovanja z arhivskim gradivom, vendar morajo arhivisti pri spremembah vedno upoštevati osnovne zahteve arhivske znanosti, arhivske teorije in prakse ter temelje obstoja arhivskih ustanov. Arhivi so že v preteklosti doživljali najtežje trenutke ob hitrih spremembah okolice, kot so bila nastajanja ali ukinjanja držav, korenite družbene spremembe, negotovost pri delovanju in obstoju ustvarjalcev, v obdobjih gospodarskih in drugih kriz in v drugih negotovih razmerah. Arhivi na spremembe ne morejo vplivati, lahko pa se strokovno odzovejo in analizirajo posledice, ki jih takšne ali drugačne spremembe prinašajo. Pri ustvarjalcih nastaja iz dneva v dan več dokumentarnega in arhivskega gradiva. To zahteva od poklicnih arhivistov in tistih, ki so zadolženi za delo z dokumentacijo v arhivskih službah, veliko stopnjo usposobljenosti. Veliko odgovornost imajo arhivisti tudi pri pripravi predpisanih strokovnih navodilih, zakonov o arhivih, arhivskem in dokumentarnem gradivu, elektronskem arhiviranju ter pri pripravi priporočil. Novosti v slovenski arhivski zakonodaji je na predavanju z naslovom »Prenovljene pravne podlage na področju e-hrambe« predstavil direktor Arhiva Republike Slovenije, mag. Bojan Cvelfar. Simbioza zahtev v teoriji in praksi je bila uspešna pri tranziciji Pošte Slovenije iz ustanove s častitljivo tradicijo v ponudnika IT-storitev. Na predavanju informacijske pooblaščenke RS Mojce Prelesnik z naslovom »Negotovo obdobje med sprejemom nove Uredbe o varstvu osebnih podatkov, PNR in TTIP« pa smo izvedeli, kakšne grožnje grozijo zasebnosti in digitalni dobi in kaj je to razumno pričakovana zasebnost.

Uvodnim nagovorom, ki so že z v naslovih zapisanih besedah in besednih zvezah (negotovo obdobje, pravne podlage, tranzicija, strokovne projekcije med arhivističnimi in informacijskimi problemi) nakazali glavne točke razprav, je v šestih sekcijah sledila predstavitev več kot tridesetih strokovnih prispevkov, ki so obravnavali aktualne teme s področja elektronske identifikacije, upravljanja dokumentarnega gradiva, e-hrambe in e-arhiviranja, javnega elektronskega arhiva ter informacijske varnosti. Tako je v uvodniku zbornika *Pametno upravljanje z dokumenti* (Ljubljana, september 2015) zapisal predsednik društva Media.doc in predsednik organizacijskega odbora posvetovanja Marjan Antončič. Referati so dostopni tudi spletni strani društva <http://smartdoc.si/>.

Sekcijo »Strategije in projekti e-poslovanja« je odprl Bine Žerko (Imaging Systems d. o. o.) s predstavitvijo razvoja programskega produkta IMiS za Applov prenosni operacijski sistem iOS in drugih novosti leta 2015. Gozdarski inštitut Slovenije je vzpostavil večinstucionalni repozitorij »SciVie«, ki je namenjen shranjevanju člankov, monografij, zbirk podatkov ter drugih del s področja gozdarstva in ostalih biotehniških ved (Irena Rebrov in Hojka Kraigher, Gozdarski inštitut Slovenije, mag. Maja Peteh, Gozdarska knjižnica – Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta in Gregor Vidmar, Mikrocop d. o. o.). Repozitorij omogoča zbiranje, hranjenje in posredovanje elektronskih oblik intelektualne produkcije ustanove in tako povečuje njeno globalno vidnost kot tudi vidnost objavljenih del in tako potencialno poveča njihovo uporabnost in odmevnost. Mag. Damjana Pirnar in Andrej Huč sta predstavila podjetje Mikrografija, ki je ponudnik certificiranega zajema in e-hrambe ter spremljevalnih storitev. Na trgu obvladovanja dokumentacije, fizične in e-hrambe delujejo že tri desetletja. Mikrografija ponuja tudi mScan, zmogljivo orodje za prepoznavo znakov različnih dokumentov, katerega uporaba je preprosta ter uporabniku omogoča hitro iskanje po skeniranih dokumentih.

Po krajšem odmoru so bila predavanja razdeljena v dve vzporedni sekciji. Prvo z naslovom »Strategije in projekti elektronske identifikacije – upravljanje

dokumentov in uprava« je v dvorani A vodil mag. Erih Skočir. Aktivnosti in začetek uporabe uredbe eIDAS v Sloveniji in na ravni EU je predstavila mag. Maruška Damjan. Dobro leto po uvedbi Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o elektronski identifikaciji in storitvah zaupanja za elektronske transakcije na notranjem trgu se v Sloveniji in na ravni EU intenzivno izvajajo aktivnosti za začetek njene uporabe junija 2016. Uredba je eden ključnih elementov Evropske digitalne agende za povečanje zaupanja v spletno okolje in pospešitev čezmejnega elektronskega poslovanja. Uredba eIDAS predstavlja nabor pravil, ki bodo omogočala čezmejne in varne elektronske transakcije v Evropi. Zagotavljanje zaupnosti pa je ključni element vseh e- storitev (dr. Alenka Žužek Nemeč in mag. Aleš Pelan, Ministrstvo za javno upravo, Direktorat za informatiko). Mag. Tatjana Mizori Zupan z Ministrstva za javno upravo RS je predstavila prenovljeni portal e-uprava. Portal e-uprava je osrednji državni portal za elektronske storitve, ki jih država zagotavlja svojim državljanom. Prenovljeni portal upošteva sodobne smernice na različnih področjih. S povečanjem uporabe portala se bodo zmanjšali osebni obiski različnih organov, kjer državljani poslujejo z državo. S tem bodo zmanjšani stroški za poslovanje za državljane kot tudi za državne organe. Portal je prilagojen uporabnikom s posebnimi potrebami, posebni vodiči na portalu pa vse uporabnike vodijo tudi skozi življenjske dogodke (rojstvo, selitev, poroka, smrt, menjava službe) in uporabnikom predstavijo aktivnosti, ki jih morajo opraviti elektronsko ali osebno (uporabniki so obveščeni o obveznih in tudi o priporočljivih opravilih). Med novosti na portalu sodi tudi nova grafična podoba, ki sledi sodobnim smernicam oblikovanja spletnih mest, nova e-uprava pa je prilagojena tudi za delovanje na mobilnih napravah. Pohvalno, a se lahko tudi vprašamo, ali včasih ne rinemo preveč v nove marketinške trende, ob tem pa spravljamo uporabnike, predvsem starejše in manj vešče brskanja po medmrežju, v slabo voljo. Matjaž Centrih, BASS, d. o. o., nas je opozoril na to, da dokumentni sistem v javnih podjetjih pomeni več kot dokumenti sami. Celovita obravnava vseh dokumentov zahteva mnogo več, zaradi velikih količin podatkov pa javna podjetja še toliko bolj izstopajo pri implementaciji in uporabi dokumentnih sistemov. Dušan Kričej z Ministrstva za notranje zadeve RS se je osredotočil na strateške usmeritve, povezane s tehnološkimi razvojnimi smernicami, ki bodo odigrale ključno vlogo pri informatizaciji javne uprave v bližnji prihodnosti. Opozoril je na to, da napačno ukrepanje ali ne-ukrepanje nujno vodi v nazadovanje celotne uprave pri zagotavljanju učinkovitosti izvajanja poslovnih procesov.

Vzporedno je v dvorani B dr. Peter Pavel Klasinc vodil sekcijo »Praktično poslovanje z arhivskim in dokumentarnim gradivom«, kjer so referate predstavili študentje Oddelka za arhivistiko in dokumentologijo Univerze Alma Mater Europeana – Evropsko središče Maribor. Andreja Časar se je dotaknila vprašanja večnega ali ničnega spomina virtualnih intelektualnih del. Vsakodnevno se skozi spletne portale in družabna omrežja pretoči nepregledna količina informacij. Virtualna omrežja vzpostavljajo navidezni občutek za ohranjanje spominov, saj dokumentirajo sleherni trenutek. Tako ustvarjajo lažni občutek večnosti. Stvari, ki so v nekem trenutku obstale le za hip v času in niso bile arhivirane, so za večno izgubljene. Zaradi večpredstavnosti novih oblik digitalnega medija moramo postaviti nov koncept arhiva v digitalnem svetu, drugače bo veliko člankov, predvsem prispevkov ljubiteljev ali manj znanih avtorjev, zapisanih pozabi. Andreja Časar nas je prepričala, da je virtualni svet, ki se navzven kaže kot vsemogočna struktura, v resnici krhek in ranljiv. Imajo pa digitalni arhivi moč nad našo preteklostjo. Nadzor nad posameznikom, ki je bil značilen za totalitarne režime, je zamenjal nadzor nad digitalnimi shrambami podatkov. Ana Černota nas je opozorila na to, da ustvarjalci dokumentarnega in arhivskega gradiva ne poznajo pomembnosti hrambe gradiva, zato je zelo pomembno, kako bomo posredovali osnovna znanja o procesih arhiviranja tistim, ki dokumente ustvarjajo. Veliko zaposlenih namreč ne ve, kaj se z dokumenti dogaja skozi

celotni delovni proces, urejeno poslovanje z gradivom pa mora biti cilj vodstva podjetja. Blaž Habjanič nam je predstavil vlogo verodostojnosti listin v sodnih in drugih pravnih postopkih. Listine imajo v pravnih postopkih odločilno dokazno moč. Pomen uporabe listin se skriva predvsem v načelu dobrovernosti in bolj, kot imamo opravka z birokratizacijo in zapletenimi postopki, toliko večji je ta pomen za pravno varnost. Opozoril je tudi na pojave ponarejanja listin, ki niso pogosti samo pri nas, ampak jih zasledimo tudi v evropskih vladnih ekipah. Aleksandra Koritnik Paternost je analizirala popisne elemente v podatkovni zbirki SIRAnet. Vsebinska analiza vzorca zapisov je pokazala, da se v evidenci pojavljajo posamezni elementi: signatura, naslov, nivo popisa, datum in vsebina. V elementu »naslov« se najpogosteje pojavljajo imena krajev, oseb ali korporativnih teles ter pojavne oblike gradiva, redkeje je podrobneje navedeno, na kaj se popisna enota nanaša. V elementu »vsebina« se najpogosteje pojavljajo pojavne oblike gradiva, osebe in korporativna telesa, kraj, datum, obseg popisne enote in podroben opis vsebine. Špela Sečnik je spremljala storitve zdravstvene dokumentacije od fizičnega arhiva do elektronske kartoteke, obrazložila vsebinske razlike ter pojasnila, kakšne so prednosti in slabosti obeh oblik zdravstvene kartoteke. Dopoldanski del predavanj je zaključil Aleksander Lavrenčič iz Arhiva Televizije Slovenija, ki je predstavil delo na portalu EUscreen XL.

V popoldanskem delu je sekcijo »Obdržimo digitalne dokumente pri življenju: razvoj slovenskega e-arhiva do danes in v prihodnje« v dvorani B vodila mag. Tatjana Hajtnik, v dvorani A pa so poslušalci lahko poslušali referate sekcije »Upravljanje dokumentov in digitalna skupnost«, ki jo je vodil mag. Erih Skočir, in sekcijo »Informacijska varnost«, ki je potekala pod vodstvom Marjana Antončiča. Mag. Tatjana Hajtnik je najprej orisala razvoj slovenskega elektronskega arhiva e-ARH.si. Elektronski arhiv e-ARH.si je okolje, ki ga za hrambo arhivskega elektronskega gradiva zagotavlja Arhiv Republike Slovenije. Predstavlja kompleksno okolje, ki zajema postopke prevzemanja arhivskega elektronskega gradiva od ustvarjalcev v pristojne arhive, njegovo strokovno obdelavo, izvedbo dolgoročne hrambe v skladu z veljavno zakonodajo ter omogočanje učinkovitega upravljanja in uporabo gradiva. Aleksandra Mrdavšič iz Arhiva Republike Slovenije je v predavanju z naslovom »Dogovor o izročitvi e-arhivskega gradiva med ustvarjalcem in arhivom« predstavila dolžnosti pristojnih arhivov pri določanju arhivskega gradiva za vsakega ustvarjalca posebej. Posvetila se je tudi izdelavi pisnega strokovnega navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega in pripravi dodatnega strokovno-tehničnega navodila za vsak tip digitalnega gradiva. Navzočim je razložila, kakšno vsebino in strukturo določi dogovor o obsegu in načinu izročitve, kaj je sprejemni informacijski in kaj dostopni informacijski paket ter kateri podatki morajo biti zapisani v spremni dokumentaciji. Dodatno je postopek izdajanja pisnih navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva razložila Vesna Gotovina iz Arhiva Republike Slovenije. Dr. Miroslav Novak iz Pokrajinskega arhiva Maribor je predstavil nekatere osnovne značilnosti referenčnega modela odprtega arhivskega informacijskega sistema OAIS. Standard SIST SIO 14721, znan kot Referenčni model odprtega arhivskega informacijskega sistema (OAIS), je v slovenski javnosti poznan in ga teoretično spremlja od vsega začetka. Glavne težave pri uveljavljanju referenčnega modela so nastale, ker se najširše strokovne javnosti, ki ga pri svojem delu potrebujejo, velikokrat omejujejo samo na tehnična, organizacijska, postopkovna, varnostna in podobna stališča, manj pa na vsebinska. Za uveljavitev zahtev referenčnega modela standarda v praksi bo potrebno vložiti še veliko strokovnega napora. Tehnologija je skupni problem, ne vsebina. Dr. Novak je tudi pripomnil, da smo arhivisti neprebojni – vztrajamo pri popisu po tehničnih enotah in ne po vsebinah. Suzana Muljavec z Ministrstva za javno upravo RS je predstavila prevzemanje arhivskega gradiva iz informacijskega sistema za upravljanje z dokumenti. Pojasnila je, da upravljanje niti ne povzroča večjih težav, večje težave povzroča zajem arhivskega gradiva. Mag. Boris Domajnko in dr. Jože Škofljanec

iz Arhiva Republike Slovenije sta predstavila postopek izročitve, hrambe in dostopa do arhivskega gradiva, delovanje e-arhiva ter notranja pravila.

Vzporedno smo v dvorani A poslušali predavanja o upravljanju dokumentov in digitalni skupnosti. Silvij Vodopija (Pošta Slovenije) je poročal, kakšni so izzivi e-hrambe računov proračunskih uporabnikov. Izkušnje kažejo, da namen e-hrambe računov ali katerih drugih elektronskih dokumentov ni samo zadostiti področni zakonodaji, ampak mora biti le-ta uporabna in čim bolj preprosta za uporabnike: tako pri zajemanju in e-hrambi kot tudi pri iskanju e-računov. Boris Ravnič (CREA) je potrdil, da samo e-dokument ni dovolj za učinkovito poslovanje v digitalni skupnosti. Digitalno skupnost oziroma vstopanje digitalizacije v nabavne procese je predstavil Jaka Žorž (Genis d. o. o.). Bistveno pri digitalizaciji je, da ne gre za tehnološki, ampak predvsem za poslovno-organizacijski izziv. Zato se je potrebno vrniti nazaj, na začetek, od koder se prihodnost najbolj vidi. Predvsem pa ne smemo razmišljati samo skozi oči tehnologije. Ponovno moramo razmisliti o tem, kako poslujemo oziroma si želimo poslovati, ter premisliti, kakšne vzorce oblikujejo družbene interakcije, nato pa načrtovali delo ob podpori novih modelov s tehnologijami in pristopi, ki nam bodo dostopni. Pri iskanju odgovorov, kako digitalizirati poslovanje, se organizacija nikakor ne sme najprej zateči k tehnološkim rešitvam. Najprej se moramo v organizaciji vprašati, kaj želimo narediti oziroma doseči. V podjetju Genis so z digitalizacijo poslovnega okolja rešili odnos med dobaviteljem in kupcem. Izdelali so niz informacijskih rešitev in storitev v oblaku, s katerimi podjetja zelo poceni poslujejo s svojimi partnerji. Informacijske rešitve so učinkovito podprle digitalne strategije podjetij ter izboljšale obstoječe procese in postopke. Tako je Genisovo digitalizirano poslovno okolje organizacijam zelo olajšalo prehod na e-poslovanje, ki se začne z digitalnim vložiščem. Kot priložnost za znižanje stroškov in pospešitev je digitalno vložišče predstavil mag. Simon Golob iz celjskega Cetisa. Digitalno vložišče predstavlja vstopno točko za vhodne podatke in dokumente. Njegova naloga je avtomatska identifikacija obrazcev in korespondence, ne glede na njihovo fizično ali elektronsko pojavno obliko ter posredovanje informacij ustreznim oddelkom, osebam, zalednim sistemom ali ključnim poslovnim procesom, ki potrebujejo informacije za nadaljnjo obdelavo. Z digitalizacijo procesa vhodne pošte in z zajemom dokumentov takoj po prejemu podjetja združijo papirne in elektronske dokumente v enoten delovni tok in izboljšajo nadzor nad interno pošto. Osrednje digitalno vložišče znižuje stroške obdelave pošte, omogoča povečanje produktivnosti zaposlenih in izboljšanje storitev. Poslovni analitiki pa imajo lahko tudi veliko pomembnejšo vlogo, kot je znižanje proizvodnih stroškov. Mag. Andrej Guštin, mag. Stojan Košti in Mitja Trampuž (CREA) so s prikazom uspešnega interdisciplinarnega sodelovanja med poslovnimi analitiki in vodilnimi infektologi, mikrobiologi, »data« menedžerji in vodji projektov opozorili na vlogo poslovnih analitikov pri reševanju življenj. Ustrezno načrtovani model pridobivanja podatkov o stanju pacientov in nadaljnja procesna obdelava velikih količin podatkov in informacij o procesu zdravljenja, medicinskih, mikrobioloških, farmakoloških, radioloških in drugih preiskav sta dva izmed ključnih procesnih aktivnosti, kjer tudi ob pomoči metod in tehnik poslovne analitike zagotavljajo visoko stopnjo korelacije zdravljenja pacientov.

Predzadnje dejanje posvetovanja je bilo namenjeno informacijski varnosti. Ustreznost postopkov in ukrepov za varnost osebnih podatkov je eno temeljnih načel varstva osebnih podatkov. Namestnik informacijske pooblaščenke, mag. Andrej Tomšič, je v poročilu predstavil pomen proaktivnega upoštevanja informacijske varnosti v smislu prejšnjih presoj vplivov na zasebnost s poudarkom na uvajanju in posodabljanju informacijskih sistemov države. Predstavil je tudi projekt CRISP, v katerem kot partner sodeluje informacijski pooblaščenec. Projekt razvija novo metodologijo za certificiranje varnostnih produktov in storitev, kot so droni, »pametni« video nadzorni sistemi, varnostne informacijske rešitve, biometrijske rešitve, telesni skenerji in druge, v dno nekaterih

telesnih organov in živčnega sistema drezajočih naprav. Državna nadzornica informacijskega pooblaščenca, mag. Jelena Burnik, je razjasnila smernice informacijskega pooblaščenca o pogodbeni obdelavi osebnih podatkov. Upravljavci zbirk osebnih podatkov številne obdelave osebnih podatkov zaupajo pogodbenim obdelovalcem, kar velja tudi za največje državne registre in druge velike zbirke osebnih podatkov. V smernicah je z mnogimi praktičnimi primeri pojasnjeno, kaj vse sodi med pogodbeno obdelavo, kakšne so obveznosti in odgovornosti upravljavca osebnih podatkov in njegovega pogodbenega partnerja ter katere so pasti in priporočila za zakonsko skladno ureditev zunanjega izvajanja storitev, ki vključuje osebne podatke. Marko Pust (OSI d. o. o.) je navzočim posredoval odgovor na vprašanje, kaj je informacijska varnost. Nekateri pri tem vprašanju poudarjajo zaščito dostopa do informacij, drugim je pomembnejša zanesljivost delovanja IT-sistema, ki omogoča dostop, tretjim veliko pomeni verodostojnost informacij. Vsi si želimo dostop do informacij, ki jih potrebujemo in ko jih potrebujemo, hkrati pa nočemo, da bi do informacij dostopali ljudje, ki tega ne bi smeli. Seveda se informacije, do katerih bi lahko dostopali le pooblaščeni ljudje, ne bi smele spreminjati ali celo izgubiti. Teorija zdrži vodo, v praksi pa govorimo o ognju oziroma požarnih zidovih, ki naj bi potegnili mejo med ljudmi, ki smejo do nečesa dostopati, in tistimi, ki jim je to prepovedano. Glede izgubljanja podatkov sicer obstaja več razlogov, toda v večini primerov je skupni imenovalac »človek«. O tem, kakšni so izzivi in strategija informacijske varnosti v državni upravi, je poročal Damjan Križman. V novi organizacijski strukturi Ministrstva za javno upravo RS ima informacijska varnost pomembno vlogo kot eden od štirih stebrov. Samo tehnološko pogled na varovanje informacij ne zadošča. To so nam glede ščitenja podatkov pred močnimi interesnimi skupinami pojasnili mag. Franci Mulec in mag. Franc Močilar z Ministrstva za zunanje zadeve RS in mag. Samo Maček z Generalnega sekretariata Vlade RS Slovenije. Seveda se vsi dobro spomnimo, da je bilo omenjeno ministrstvo glavna tarča kritik glede varnosti podatkov v zadnjih mesecih, kjer pa je bil vsaj uradno glavni krivec odtekanja informacij človeški faktor in pomanjkanje zavesti o varnem komuniciranju pri opravkih s strogo zaupnimi podatki. V prispevku so predstavili varnostna tveganja prestrezanja vplivov, ki jih pri uporabi informacijsko-komunikacijske opreme nehote oddajamo v okolico (napadi prek stranskih kanalov). Navedeno področje informacijske varnosti se običajno obravnava pri delu s tajnimi podatki višjih stopenj. Na podlagi izkušenj, ki so jih pridobili v državni upravi z vzpostavljanjem in uporabo informacijskih sistemov za obdelavo tajnih podatkov višjih stopenj, so ugotovili, da so tovrstni sistemi sicer nekajkrat dražji od navadnih, toda neizvajanje ukrepov in nespoštovanje predpisov pri izvajanju postopkov lahko privede do razkritja ali zlorab pomembnih podatkov. To pa pomeni vsaj izgubo dobrega imena države ali organizacije, da ne omenjamo finančnih ali še hujših trajnih posledic. Človek je temeljni dejavnik informacijske varnosti. Tako je sekcija o informacijski varnosti zaključil Marjan Antončič. Ob aferi »Pirangate« smo ponovno spoznali, da je človek najkritičnejši element informacijske varnosti, ki lahko s svojimi ravnanji izniči večino ali celo vse organizacijske, tehnološko-tehnične in fizične ukrepe ščitenja varovanih podatkov. Organizacije premalo pozornosti posvečajo varnostnemu ozaveščanju in informacijski varnostni kulturi zaposlenih. V prispevku Marjana Antončiča, predsednika društva Media.doc in predsednika organizacijskega odbora posvetovanja, so bili zato predstavljeni elementi normativne ureditve ščitenja osebja, ki ima dostop do varovanih podatkov, ter zahteve mednarodnih standardov s področja informacijske varnosti, vezane na varnostno ozaveščanje uporabnikov informacijskih sistemov.

Zaključek 24. posvetovanja Smartdoc je potekal na zabavi na terasi šestnajstega nadstropja hotela Plaza z žrebanjem bogatih nagrad. Edini podatek, ki ga bomo razkrili s sklepnege dejanja, je ta, da se je tudi v dobi informatike potrdil dobri stari pregovor, da je rana ura slovenskih fantov in deklet grob. Veliko



je bilo namreč takšnih, ki so posvetovanje zapustili pred sklepnim dejanjem, bilo celo izžrebani, vendar so ostali brez nagrad (šifrirni USB-ključki, brezžični tiskalnik, prenosnik).

Aleksander Lavrenčič

## Strukturen – Standards – Strategien

Ein Blick auf steirische Archive im Jahr 2015

Mit (neue) »Strukturen« und (neue) »Strategien« könnte man zwei Veranstaltungen überschreiben, die im Jahr 2015 im Steiermärkischen Landesarchiv stattgefunden haben. Bei beiden – dem Steirischen Archivtag 2015 und dem 38. Österreichischen Archivtag – ging es um die Herausforderungen, die an Archive im zweiten Jahrzehnt des 21. Jahrhunderts gestellt werden.

### Steirischer Archivtag 2015

Bereits 2013 waren Gemeindearchive Thema des Steirischen Archivtages gewesen, wenngleich der Fokus der Betrachtung auf dem kommunalen Schriftgut als lokal- und regionalhistorisch bedeutsame Quelle gelegt worden war. 2015 näherte sich der Archivtag dem Thema Gemeindearchive aus einer anderen Perspektive, denn der Blick galt »Gemeindearchiven im Kontext der Gemeindestrukturereform«. Dazu muss erwähnt werden, dass der von der Steiermärkischen Landesregierung in Gang gesetzte Reformprozess (sog. »Reformpartnerschaft« von Sozialdemokraten und Österreichischer Volkspartei), der in einem ersten Schritt einschneidende Veränderungen in der Struktur der Landesverwaltung mit sich gebracht hatte, ab 1. Jänner 2015 auch eine grundlegende Veränderung der Gemeindestruktur vorsah. Die Zahl der bis 31. Dezember 2014 bestehenden steirischen Gemeinden wurde von 542 auf 287 reduziert. Die politische Diskussion über diese Reform, die nach Meinung der politischen Verantwortlichen die »Leistungsfähigkeit der Gemeinden zur Erfüllung ihrer Aufgaben« stärken sollte, sodass »die Gemeinden ... dauerhaft in die Lage versetzt werden, ihre Aufgaben sachgerecht, effizient und in entsprechender Qualität zu erfüllen« (zit. Leitbild Gemeindestrukturereform) war zum Teil heftig geführt worden. 297 der 383 der betroffenen Gemeinden hatten einer Fusion mit einer anderen Gemeinde aus Eigenem zugestimmt, 86 Kommunen hatten keine diesbezüglichen Beschluss gefasst, sondern sich dezidiert gegen eine Vereinigung ausgesprochen.

Das Steiermärkische Landesarchiv nahm diese tiefgreifende Veränderung der kommunalen Struktur des Bundeslandes zum Anlass, um rechtliche, archivwissenschaftliche und archivtechnische Fragen, die dadurch aufgeworfen wurden, durch Expertinnen und Experten beleuchten zu lassen und insbesondere bei den Verantwortlichen in den steirischen Gemeinden ein Problembewusstsein zu schaffen. Rund 100 Personen waren der Einladung **zum Steirischen Archivtag 2015**, der am 23. Juni 2015 im Wartingersaal des Landesarchivs stattfand, gefolgt. Als erster Referent der Tagung stellte Wolfgang WLATTNIG, Leiter der Gemeindeabteilung des Amtes der Steiermärkischen Landesregierung, der zuvor als Leiter des politischen Büros des nunmehrigen steirischen Landeshauptmanns Hermann Schützenhöfer den Reformprozess aus nächster Nähe begleitet hatte, die Grundzüge der »Gemeindestrukturereform 2015« vor. Elke HAMMER-LUZA, die Leiterin der Archivabteilung Körperschafts- und Privatarchive im Steiermärkischen Landesarchiv, präsentierte die von ihr erarbeite-



*Sulztal an der Weinstraße (Bezirk: Leibnitz):  
Wappen der bis 31. Dezember 2014 bestehenden  
und seit 1. Jänner 2015 mit der bekannten  
Weinbaugemeinde Gamlitz fusionierten Gemeinde.*

ten »Richtlinien im Umgang mit Gemeindearchiven in der Steiermark«. Die Erfahrung früherer Strukturreformen auf kommunaler Ebene hatte gezeigt, dass gerade dem Schriftgut mit anderen Gemeinden fusionierter Kommunen in dieser Phase, in der Verwaltungseinheiten aufgelöst und/oder in andere überführt werden, besondere Aufmerksamkeit gelten muss, um eine geordnete Übernahme von Archiv- und Registraturgut zu gewährleisten und Überlieferungsbrüche zu verhindern. Der Leitfaden bietet eine Handhabung für eine geordnete und gesicherte Bestandsbildung und -erhaltung. Archivtechnischen Fragen zu letzterer widmete sich auch die Leiterin der Restaurierwerkstätte des Steiermärkischen Landesarchivs Ingrid HÖDL, die in ihrem Vortrag »Grundlagen und Möglichkeiten« erörterte bzw. vorstellte, die »Schäden am Schriftgut in Gemeindearchiven« verhindern. Einen speziellen Aspekt stellte der Landesheraldiker Gernot Peter OBERSTEINER in seinem Vortrag »Was führen wir im Schilde? Gemeindewappen und Strukturreform« vor. Jedes Gemeindewappen verliert seine Gültigkeit mit dem Ende jener Gemeinde, der es verliehen wurde. Dies betrifft jedoch nicht nur Gemeinden, die mit anderen fusioniert werden, sondern auch solche, deren Geltungs- und Wirkungsbereich sich durch die Eingliederung von bisher eigenständigen Gemeinden vergrößerte. Ebenso wie im Gemeindenamen (etwa durch Neuschöpfungen oder auch durch Doppelnamen) neue Identitäten ausgedrückt werden können, könne dies auch durch die Einbeziehung von Elementen der bisherigen Gemeindewappen in das neue Gemeindewappen erfolgen. Obersteiner illustrierte dies an Beispielen aus der Praxis.

### **38. Österreichischer Archivtag 2015 in Graz**

Am 20. und 21. Oktober 2015 fungierte das Steiermärkische Landesarchiv als Gastgeber für den **38. Österreichischen Archivtag**, dessen Generalthema »Archive der Zukunft – Standards und Strategien« lautete und der rund 190 Teilnehmerinnen und Teilnehmer zählte. Für die Organisation zeichnete Elisabeth SCHÖGGL-ERNST und ein Team aus Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern des Landesarchivs verantwortlich. Der offiziellen Eröffnung der Tagung, an der mehrere ausländische Archivdelegationen aus Slowenien, Ungarn, der Slowakei, Tschechien und Deutschland teilnahmen, und den fünf Vorträgen dieses Tages schlossen sich die Sitzungen der Fachgruppen und Arbeitskreise des Verbandes Öster-

reichischer Archivarinnen und Archivare (VÖA), die Generalversammlung des VÖA, ein öffentlich zugänglicher Abendvortrag und ein Empfang des Landeshauptmanns im sog. Weißen Saal der Grazer Burg an. Der zweite Tag bot drei gleichzeitig stattfindende Workshops und einen abschließenden Round Table, bei dem die Ergebnisse der Workshops präsentiert und diskutiert wurden. Slowenien war auf der Tagung durch die Archivdirektoren Bojan Cvelfar (Arhiv Republike Slovenije Ljubljana/Staatsarchiv Laibach), Ivan Fras (PA Maribor/Marburg) und Boris Batagelj (Arhiv Celje/Cilli sowie Slowenischer Archivverband) vertreten.

Die Vizepräsidentin des österreichischen Archivverbandes und Archivarin des Burgenländischen Landesarchivs Karin SPERL, die sich in ihrem Vortrag mit den »archivischen Standards ISDIAH, ISAD (G) und ISAAR(CPF) in der Praxis« und den Möglichkeiten der Umsetzung beschäftigte, konstatierte, dass die vom Internationalen Archivrat (ICA) erarbeiteten Standards zur archivischen Erschließung zwar seit längerem zum »Arbeitsalltag der österreichischen Archive« gehören, jedoch die »Resonanz sehr unterschiedlich« ist. ISDIAH zur Beschreibung der Institution »Archiv« sei laut Sperl »der am einfachsten umzusetzende« und werde daher »von einigen Archiven in unterschiedlicher Form angewendet«. ISAD(G) zur standardisierten Verzeichnung von Archivgut sei »mit dem Einsatz eines Archivinformationssystems aus dem Archivalltag nicht mehr wegzudenken«, hingegen werde ISAAR(CPF) »eher kontrovers diskutiert«, wohl auch da die »Verwendung von Normdateien in der archivischen Erschließung – anders als dies in den Bibliotheken der Fall ist – keine Tradition« habe. Die Referentin betonte, dass der große Nutzen dieses Standards »in der Vernetzung der Metadaten über die Bestände des eigenen Archivs hinaus mit denen anderer Archive« liege.

René Mayer (ORF Steiermark) bot in seinem Vortrag »Grundlegende Workflows in einem multimedialen Archiv am Beispiel des Fernseh- und Schallarchivs des ORF Landesstudios Steiermark« einen Überblick über die Arbeit »in einem multimedialen, filebasierten Produktionsarchiv« sowie über die »relevanten Digitalisierungs-, Migrations- und Erschließungsprozesse«.

Christian KEITEL (Staatsarchiv Baden-Württemberg), dem das Verdienst zukommt, deutschlandweit einer der Vordenker und Schrittmacher auf dem Gebiet der digitalen Archivierung zu sein, beschäftigte sich mit den »Grundlagen für die Archivierung digitaler Unterlagen«. In seinem Vortrag referierte er über



*Verleihung des Gemeindewappens an die Marktgemeinde Gamlitz durch Landeshauptmann Hermann Schützenhöfer am 4. Oktober 2015. Die Neuverleihung des bisherigen Gamlitzer Gemeindewappens war notwendig, da die bisherige Gemeinde Sulztal an der Weinstraße mit Gamlitz fusioniert wurde (Foto: Anton Barbic).*

die in den beiden letzten Jahrzehnten »erarbeiteten Ansätze im Feld der digitalen Archivierung«, gab einen kurzen Überblick über die »einschlägige Standards« (OAIS, PREMIS, METS, DIN 31644), ging dann auf die »die beiden grundlegenden Archivierungsstrategien (Migration, Emulation)« ein und verband seine Ausführungen mit »Überlegungen zur Bewertung«.

Basierend auf den Erfahrungen im eigenen Haus wie in vergleichbaren und kleineren Institutionen beschäftigte sich die Archivarin des Erzbischöflichen Archivs in Salzburg Christine M. GIGLER mit Fragen zur digitalen Archivierung in sog. kleinen Archiven. Im Mittelpunkt ihrer Ausführungen standen Überlegungen, »wie kleinere Archive an die Sicherung der Überlieferung elektronischer Unterlagen herangehen könnten«, da die Archivierung digitaler Unterlagen »bereits für größere, nationale Archive eine enorme Herausforderung« bedeute. Dadurch entstehe der Eindruck, »kleine Archiveinrichtungen scheinen mit einer nahezu unlösbaren Aufgabe konfrontiert zu sein«. Die Referentin schilderte die Herausforderung kleiner Organisationen angesichts der Archivierung digitaler Unterlagen und präsentierte in Folge »Modelle und Initiativen, an welchen sich kleine Archive orientieren und auf deren Basis sie eigene Lösungsansätze entwickeln könnten«.

Gänzlich andere Rahmenbedingungen gelten für jene Institution, in der der fünfte Referent, Hannes KULOVITS, arbeitet. Er referierte über »Erhaltungsplanungen im Österreichischen Staatsarchiv« und die dabei angewandten Methoden und Standards und führte dazu aus: »Das Österreichische Staatsarchiv übernimmt elektronische Akten aus der Bundesverwaltung und ist damit mit digitalen Objekten konfrontiert, die zumindest älter als zehn Jahre sind. Erste Maßnahmen zur Erhaltung der Authentizität, Integrität und Interpretierbarkeit müssen damit umgehend geplant und umgesetzt werden. Das Österreichische Staatsarchiv greift für die Erhaltungsplanung auf eine Methode zurück, die eine objektive Entscheidungsfindung ermöglicht und den Anforderungen des nestor und TRAC Kriterienkataloges für vertrauenswürdige Archive entspricht.«

Der Abendvortrag des Grazer Mediävisten Johannes GIESSAUF mit dem Titel »Archive und die Welt außerhalb der Speicher – Gedanken zum Wissen, Wollen und Wehklagen von BenutzerInnen« befasste sich mit der Außensicht auf Archive, insbesondere auch der Universitäten. Der Vortragende führte gleichermaßen differenziert wie pointiert eine Reihe von Erwartungshaltungen an Archive vor Augen, die nicht nur in der breiten, sondern sehr oft auch in der wissen-



Eröffnung des 38. Österreichischen Archivtags am 20. Oktober 2015.

schaftlichen Öffentlichkeit formuliert werden, die jedoch Archive nicht zu leisten vermögen. An den Vortrag schloss sich eine äußerst rege Diskussion an, in der auch Erwartungshaltungen von Archiven an Universitäten und Forschungseinrichtungen zur Sprache kamen.

Der zweite Tag des Österreichischen Archivtages war drei parallel veranstalteten Workshops und einem abschließenden Round Table reserviert, bei dem die Ergebnisse der Workshops präsentiert und diskutiert wurden.

Peter CSENDES (vormals Wiener Stadt- und Landesarchiv) beschäftigte sich in seinem Workshop mit dem »Erstellen einer Archivtektonik als Grundlage für die standardisierte Erschließung«. »Praktische Lösungsansätze für eine digitale Archivierung« war das Thema der von Christian KEITEL (Staatsarchiv Baden-Württemberg) geleiteten Veranstaltung, während Werner BERTHOLD, Gertrude LANGER-OSTRAWASKY und Elisabeth LOINIG (Niederösterreichisches Landesarchiv) »Kleine Archive erschließen und verzeichnen - professionell und einfach mit ISAD(G)« als dritten Workshop angeboten hatten. An den drei Veranstaltungen nahmen rund 100 Personen teil.

## Archivwissenschaften und universitäre Lehre

Auch 2015 waren mit Elisabeth SCHÖGGL-ERNST, Elke HAMMER-LUZA, Gernot Peter OBERSTEINER und Peter WIESFLECKER wiederum vier Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter des Steiermärkischen Landesarchivs als Lehrbeauftragte im Rahmen des Masterstudiums »Geschichtsforschung, Historische Hilfswissenschaften und Archivwissenschaften« am Institut für Österreichische Geschichtsforschung (IfÖG) der Universität Wien tätig. Schögggl-Ernst hielt im Wintersemester 2014/2015 die Lehrveranstaltung »Archivwissenschaften« ab, Hammer-Luza, Obersteiner und Wiesflecker die zweisemestrige Lehrveranstaltung aus Aktenkunde (Wintersemester 2014/2015 und Sommersemester 2015). Obersteiner beteiligte sich zudem an der Ringvorlesung zur österreichischen Behördengeschichte, die jeweils im Wintersemester am IfÖG angeboten wird. Hammer-Luza, Obersteiner und Wiesflecker fungierten auch als Mitglieder der Staatsprüfungskommission am IfÖG für das Fach Aktenkunde, Hammer-Luza und Wiesflecker zudem für das Fach Archivwissenschaften.

Um Studierenden der Grazer Universität den Kontakt mit originalen Archivquellen zu ermöglichen, bot Wiesflecker im Rahmen seiner



*Slowenien war am 38. Österreichischen Archivtag durch die Archivdirektoren Ivan Fras (Maribor/Marburg), Bojan Cvelfar (Ljubljana/Laibach) und Borut Batagelj (Celje/Cilli) prominent vertreten.*

Venia für das Fach »Österreichische Geschichte« gemeinsam mit dem Mediävisten Johannes Gießauf im Sommersemester 2015 eine quellenkundliche Lehrveranstaltung zum Thema »Steirische Eliten vom Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert« an, die wöchentliche im Landesarchiv stattfand. Im WS 2015/2016 findet ebenfalls im Landesarchiv eine von Wiesflecker geleitete, wöchentliche quellenkundliche Lehrveranstaltung zum sog. »Jahr der Orden« statt, bei der Quellen zur Geschichte geistlicher Gemeinschaften in Innerösterreichs vorgestellt und gemeinsam mit Studierenden bearbeitet werden.

### **Diözesanarchivar Alois Ruhri im Ruhestand**

Im Frühjahr 2015 trat der Leiter des Archivs der Diözese Graz-Seckau Dr. Alois Ruhri in den dauernden Ruhestand. Unter seiner Leitung wurden zwischen 2010 und 2013 im Rahmen eines von der Europäischen Union geförderten Projektes 9.000 Matrikenbände steirischer Pfarren mit rund drei Millionen Seiten digitalisiert, die seit 2014 im Internet abrufbar sind. Projektpartner des Diözesanarchivs war das Erzbistum Marburg/Maribor, wo ebenfalls die Matriken digitalisiert wurden. Zum Nachfolger Ruhris wurde der Grazer Historiker Dr. Matthias Perstling bestellt.

Peter Wiesflecker

## In memoriam. Jože (Josef) Jerko (1935–2015)

Bil je petek, 6. novembra 2015. Običajen delovni dan, ki ga je zmotilo kratko sporočilo. Nič posebnega, sploh v dobi, ko smo zasuti s takšnimi ali drugačnimi sporočili, elektronskimi pismi in obvestili. Toda – bilo je obvestilo prijatelja, ki je v kratkem zapisu sporočal, da se je bolezen poslabšala in bo moral oditi v bolnišnico. Tudi to bi ne bilo nič posebnega, če se ne bi zapis končal z besedami »od koder se najbrž ne bom vrnil več domov« in da me bodo o vsem, kar ima slediti, obvestili njegovi domači. Bilo je jasno, da gre za sporočilo slovesa, besede prijatelja, ki se počasi poslavlja. Nihče pa si ni predstavljal, da bo slovo tako hitro. Že v torek dopoldne je zazvonil telefon in sledilo je sporočilo, da je v ponedeljek, 9. novembra 2015, v dunajski bolnišnici prenehalo biti srce dobrega prijatelja, raziskovalca dr. Jožeta (Josefa) Jerka.

Jože Jerko je bil rojen 24. februarja 1935 v ljubljanski bolnišnici očetu Jožetu in materi Angeli, roj. Knez. Družina je takrat živela na Ježici, mladi Jože pa je tudi obiskoval ljubljanske šole. Po končani gimnaziji se je (kot mnogi drugi njegovi vrstniki) odločil svojo srečo poiskati v tujini. Oktobra 1955 je prišel na Dunaj in si tam ustvaril družino in kariero. V avstrijski prestolnici se je vpisal na dunajsko univerzo, kjer je študiral zgodovino vzhodne Evrope. Ob delu se je pozneje vpisal še na podiplomski študij in 19. decembra 1967 tudi promoviral z doktorsko disertacijo, ki nosi naslov *Pressepolitik in Kroatien von 1832–1851*. Na mladega Jožeta je, kot je sam velikokrat navajal, imel velik vpliv znani dunajski profesor dr. Richard Plaschka. Jerko je pogosto s hvaležnostjo omenjal, da brez omenjenega profesorja sam nikoli ne bi imel tako uspešne življenjske poti. In ta je bila pravzaprav res zelo uspešna! Po končanem študiju je namreč ostal v svetu raziskovanja in urejanja – postal je najprej novinar, nato pa nazadnje glavni urednik pri dunajski Wirtschaftsverlag, kjer je služboval vse do upokojitve leta 1997. Ob družini, ki jo je iskreno ljubil, pa ga je vedno znova privlačilo tudi vse neodkrito in neznano.

Željan raziskovanja ni pozabil lotiti se česa novega, se naučiti novega jezika, vzpostavljati novih stikov, spoznati kaj novega. Morda je bila prav ta njegova vedoželjnost tista, ki ga je tudi po letu 1997 vodila, da ni ostal doma, pač pa je postal zvesti obiskovalec dunajskih arhivov in knjižnic; posebej Vojnega arhiva. Najbrž danes ni raziskovalca slovenskih korenin, ki bi raziskoval na Dunaju in bi tako ali drugače ne slišal zanj. Ni jih bilo malo, ki so se nanj obračali po pomoč; nekateri sprva morda nekoliko boječe in skeptično, pozneje pa vse bolj pogosto, z različnimi vprašanji in prošnjami, ali lahko poišče ta ali oni iskani podatek, dokument, pečat itd.

Osebno sem se prvič srečal z njim, ko sem kot pripravnik delal v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. V mesto je prišel, ker se je občasno ukvarjal tudi z rodoslovnimi raziskovanji; zelo rad pa je s kotičkom očesa pogledal tudi za svojimi predniki. Njegova energija in želja po raziskovanju sta bili neverjetni, hkrati pa mu ni manjkalo niti hudomušnosti. V arhivu še danes med arhivisti in nekaterimi raziskovalci slišiš njegov komentar, ko je raziskoval mengeško faro in je ob iskanju svojih prednikov večkrat naletel na priimek Osel: »*Osel tukaj, Osel tam – sami osli!*«. Takšnih šal in pripomb ni manjkalo niti na Dunaju, kjer sem ga srečeval v času zbiranja gradiva o vojaških kuratih, pri čemer je pomemben doprinos imel tudi on. Navadno je dr. Jerko prišel zgodaj popoldne in ostal, dokler je bil arhiv odprt oziroma dokler je lahko še komu kako pomagal – bodisi z nasvetom bodisi s konkretnimi podatki. Pomagal pa je tudi mnogim od nas, ki smo sicer prihajali z različnih koncev sveta (z ZDA, Evrope in Azije), vse pa je vodila ista želja: raziskovati zgodovino o habsburškem imperiju. Ni bila redkost,



da s(m)o se po nasvete obračali prav nanj, saj je bil izjemen poznavalec včasih precej zapletenega sistema ureditve Vojnega arhiva. Pri svojem delu je bil za mnoge morda res kar pogovorno preveč natančen in podroben, a je bil hkrati tudi izjemno potrpežljiv in vztrajen raziskovalec. Včasih so za kakšen dokument zgodovinarji, raziskovalci in celo arhivisti menili, da je „izgubljen.“ Toda dr. Jerko je kot raziskovalec s svojo neumorno vztrajnostjo dokazoval, da se veliko takšnih dokumentov da najti. Naj navedem samo droben primer. Pred leti se je slovenska družina obrnila nanj po pomoč. Radi bi namreč izvedeli, kje je bil pokopan njihov prednik, ki je umrl v času prve svetovne vojne. Dr. Jerko se je sicer zavzel za to raziskovanje, vendar je bilo sprva neuspešno. Preveril je vse podatke, ki jih je družina posredovala, uspeha pa ni bilo. Družina se je že sprijaznila, da podatkov ne bodo nikoli izvedeli, in so na raziskovanje že skoraj pozabili, ko je čez več kot leto dni prispelo Jerkovo pismo. V njem so bili vsi iskani podatki in tudi pojasnilo, zakaj se prej tega ni odkrilo. Takšnih zgodb bi lahko navedel še več in nič čudnega ni, da je Jerko s svojo predanostjo in vztrajnostjo mnogim od nas postajal zgled pravega raziskovalca.

Njegov prispevek za slovensko zgodovino se sicer res ne more meriti v številu objavljenih člankov, prispevkov ali razprav – nedvomno pa je pri mnogih zgodovinarjih ali rodoslovcih, ki s(m)o tako ali drugače povezani z raziskovalnim delom v dunajskih arhivih, pustil vidne sledi s svojimi spodbudami, vodili in odkritimi dokumenti. Bil je mnogo več kot le raziskovalec. Bil je Človek, ki se je zanimal za vse in se je ob svojih uspehih vedno iskreno veselil tudi uspehov drugih. Človek z veliko začetnico, ki je z drobnimi pozornostmi – naj bo to odkrit dokument, za katerega je menil, da bi nekemu lahko koristil, ali pa sladko pecivo, ki ga je velikokrat prinesel komu izmed nas – vselej izkazoval svoje odkrito zanimanje za mnoge, posebej rad pa za svoje sorojake. Vsem nam, ki se nam je tako ali drugače zapisal v srce, ostaja le še spomin. Spomin na moža, ki se je še tik pred slovesom od tega sveta iskreno želel posloviti od rodne grude, svojih rojakov in prijateljev. Ene od poslednjih misli so namreč veljale tudi nam ... In ob tem prijatelj lahko ostane le brez besed. Naj mu bo lahka zemlja na rodaunskem pokopališču, kamor so ga 16. novembra 2015 položili k večnemu počitku.

Miha Šimac



## PRIDOBITVE ARHIVOV V LETU 2014

### ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 142, Republiška volilna komisija, 1989–2000, 220 škatel, 24,4 tm
- SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko: pridobitev dela indikacijske skice (2 zlepljenih kartonastih listov) za k. o. Glince
- SI AS 249, Svet za kulturo in prosveto LRS, 1956–1964, 14 škatel, 1,6 tm
- SI AS 250, Svet za šolstvo LRS, 1961–1970, 17 škatel, 1,9 tm
- SI AS 400, Republiški zavod za socialno zavarovanje v Ljubljani, 1953–1971, 23 škatel, 2,7 tm
- SI AS 705, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 1659 škatel, 195,0 tm
- SI AS 1115, Skupščina republike Slovenije, 1951–1990, 27 škatel, 3,0 tm
- SI AS 1116, Ministrstvo za finance RS, 1958–1992, 48 škatel, 5,4 tm
- SI AS 1143, Disciplinsko sodišče Socialistične republike Slovenije, 1963–1968, 3 škatle, 0,4 tm
- SI AS 1165, Gospodarska zbornica Slovenije, 1952–2008, 285 škatel, 32 tm
- SI AS 1205, Sklad Prešernovih nagrad, 2012–2012, 2 škatli, 0,3 tm
- SI AS 1235, Republiška skupnost za ceste Slovenije, 1884–1991, 318 škatel, 33,0 tm
- SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1960–1991, 13 škatel, 2,1 tm; 1946–1993, 18 škatel, 2,0 tm; 2067 datotek, 332.783.616 bajtov; 1969–1990, 41 mikrofilmskih žepkov, 0,1 tm
- SI AS 2026, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, serija Izobraževanje begunskih otrok, 1992–2003, 13 škatel, 1,4 tm
- SI AS 2028, Republiški sekretariat za pravosodje in občo upravo SRS, podfond II Obča uprava, 1965–1974, 183 škatel, 11 kartotek, 22,0 tm
- SI AS 2029, Republiški sekretariat za pravosodje, upravo in proračun SRS, 1974–1989, 3 škatle, 0,3 tm
- SI AS 2068, Sekretariat Izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS za občo upravo, 1956–1965, 67 škatel, 7,5 tm
- SI AS 2086, Uprava zgradb SRS, 1980–1990, 2 škatli, 0,2 tm
- SI AS 2088, Društvo slovenskih skladateljev, 1946–2002, 26 škatel, 2,9 tm
- SI AS 2104, Republiški sekretariat za finance SRS, 1969–1991, 233 škatel, 25,9 tm
- SI AS 2119, Ministrstvo za notranje zadeve RS, gradivo Direktorata za upravne notranje zadeve, migracije in naturalizacijo, 1946–2006, 60 škatel, 2 ovoja, 6,9 tm
- SI AS 2120, Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 1987–1995, 84 škatel, 9,3 tm
- SI AS 2121, Inštitut za sociologijo in filozofijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, 1950–2006, 64 škatel, 6,8 tm
- SI AS 2122, Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1950–2000, 175 škatel, 19,4 tm
- SI AS 2123, Državna tehnična pisarna Bovec-Kobarid, 1998–2010, 1626 škatel, 511 mikrofilmov, 3236 kosov mikrofišev, 181,1 tm
- SI AS 2126, Zavod za šport, 1994–2006, 7 škatel, 0,8 tm
- SI AS 2127, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, serija Subvencije – vzorčni primeri, 2001–2003, 3 škatle, 0,3 tm
- SI AS 2127, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, Serija subvencije 2000, 8 škatel, 0,9 tm
- SI AS 2128, Zveza vodnih skupnosti, podfond Vodna knjiga, serija Mura, 1949–1987, 147 škatel, 2 kartoteki, 16,3 tm
- SI AS 2129, Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja – Edvard Kardelj, 1976–1990, 50 škatel, 5,5 tm
- SI AS 2130, Republiški sekretariat za kulturo in prosveto SRS, 1921–1966, 20 škatel, 2,2 tm

- SI AS 2133, Republiški komite za delo Socialistične republike Slovenije, 1980–1988, 43 škatel, 4,8 tm
- SI AS 2135, Univerzitetni center za evro-sredozemske študije – Center EMUNI Portorož, 2007–2011, 27 škatel, 2,4 tm
- SI AS 2136, Zbirka Kranjskega deželnega muzeja, 1511–1935, 19 škatel, 1,9 tm
- SI AS 2137, Državni zbor RS, serija: Komisija DZ za spremljanje in nadzor lastninskega preoblikovanja, 1992–1996, 90 škatel, 10,0 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

---

- SI\_ZAC/0135 Skupščina občine Krško, 1964–1987, 1,7 tm
- SI\_ZAC/1036 Skupščina občine Celje, 1969–1994, 0,8 tm
- SI\_ZAC/1037 Skupščina občine Hrastnik, 1986–1994, 21,5 tm
- SI\_ZAC/1042 Skupščina občine Slovenske Konjice, registri orožja, 1961–1994, 0,3 tm
- SI\_ZAC/1044 Skupščina občine Šmarje pri Jelšah, 1955–2011, 18,9 tm
- SI\_ZAC/1097 Občinski svet Zveze sindikatov Slovenije Laško, 1974–1990, 0,4 tm
- SI\_ZAC/1123 Medobčinski inšpektorat občin Brežice, Krško, Sevnica, 1986–1990, 2,8 tm
- SI\_ZAC/1171 Zbirka gradiva o športu, 1969–1984, 0,1 tm
- SI\_ZAC/1274 Zbirka razglednic in dopisnic, 1914–1925, 0,1 tm
- SI\_ZAC/1285 Zbirka osebnih dokumentov, 1904–1965, 0,1 tm
- SI\_ZAC/1286 Zbirka plakatov, 1914–2014, 0,1 tm
- SI\_ZAC/1375 TOLO Šentjur, 1958–2001, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1502 Dom starejših občanov Polde Eberl – Jamski, Izlake, 1980–2000, 1,7 tm
- SI\_ZAC/1504 Medobčinski inšpektorat občin Hrastnik, Trbovlje, Zagorje ob Savi, 1972–1995, 1,5 tm
- SI\_ZAC/1505 Samoupravne interesne skupnosti občine Celje, Telesno kulturna skupnost občine Celje, 1982–1990, 0,8 tm
- SI\_ZAC/1506 III. OŠ Celje, 1949–2000, 6,1 tm
- SI\_ZAC/1507 Vrtec Zarja Celje, 1968–2003, 0,8 tm
- SI\_ZAC/1510 Knjižnica Šentjur, 1963–1982, 0,6 tm
- SI\_ZAC/1513 Glasbena šola Celje, 1947–1992, 3,5 tm
- SI\_ZAC/1515 Občinska konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Šmarje pri Jelšah, 1963–1970, 2,2 tm
- SI\_ZAC/1516 Občinska konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Trbovlje, 1966–1980, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1517 Občinska konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Žalec, 1968–1989, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1518 Občinski odbor Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo Slovenske Konjice, 1967–1979, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1519 Občinski odbor Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo Brežice, 1967–1983, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1522 Medobčinski sindikalni svet Posavje Krško, 1974–1985, 0,7 tm
- SI\_ZAC/1523 Mestna občina Celje, 1994–2003, 0,7 tm
- SI\_ZAC/1525 Občinski svet Zveze sindikatov Slovenije Šmarje pri Jelšah, 1975–1990, 0,2 tm
- SI\_ZAC/1529 Osnovna šola Vitka Pavliča Hrastnik, 1946–2000, 1,1 tm
- SI\_ZAC/1530 Vodovod – Kanalizacija Celje, 1900–1997, 2,7 tm
- SI\_ZAC/1531 Osnovna šola Braslovče, 1906–1980, 2,5 tm
- SI\_ZAC/1532 Lekarna Brežice, 1949–1991, 0,5 tm
- SI\_ZAC/1534 Jelen gostinsko podjetje Slovenske Konjice, 1978–2000, 0,2 tm

## POKRAJINSKI ARHIV KOPER

---

- SI\_PAK/0004 Občina Ilirska Bistrica, 1876–1944, 37 te, 3,7 tm  
SI\_PAK/0010 Občina Podgrad, 1895–1944, 4 te, 0,4 tm  
SI\_PAK/0024.1 Tajništvo za notranje zadeve pri OLO Koper, 1942–1967, 4 te, 0,4 tm  
SI\_PAK/0070 Občinski sodnik za prekrške Koper, 1962, 26 te, 2,6 tm  
SI\_PAK/0075 Okrajno sodišče Ilirska Bistrica (*Bezirksgericht Illyrisch Feistritz*), 1910–1923 (1926), 5 te, 0,5 tm  
SI\_PAK/0078 Okrajno sodišče Podgrad (*Bezirksgericht Castelnuovo*), 1878–1923, 10 te, 1,0 tm  
SI\_PAK/0438 Komunalni zavod za socialno zavarovanje Koper, 1960–1979, 18 te, 1,8 tm  
SI\_PAK/0438.1 Pokrajinski zavod za socialno zavarovanje Koper, 1945–1947, 11 te, 1,1 tm  
SI\_PAK/0438.2 Okrajni zavod za socialno zavarovanje Koper, 1950–1968, 6 te, 0,6 tm  
SI\_PAK/0712.1.3 Prostorski načrti SO Koper, 1964–1998, 92 map katastrskih in topografskih načrtov ter aerofotogrametričnih posnetkov, 12 predalov, 2,0 tm  
SI\_PAK/0712.29 Občinski ljudski odbor Koper, 1961–1963, 347 te, 34,7 tm  
SI\_PAK/0724 Sodišče Ilirska Bistrica (*Pretura di Villa del Nevoso*), 1923–1943, 6 te, 0,6 tm  
SI\_PAK/0793.3 RUJP Koper – izpostava Piran, 1994, 1 spis  
SI\_PAK/0793.4 RUJP Koper – izpostava Sežana, 1991–1992, 2 spisa  
SI\_PAK/0804 Okrajno sodišče v Ilirski Bistrici, 1945–1954 (1960), 123 te, 12,3 tm  
SI\_PAK/0815 Transavto Postojna, 1947–2002, 37 te, 3,7 tm  
SI\_PAK/0870 Matični urad Ilirska Bistrica, 1947–1959, 6 te, 0,6 tm  
SI\_PAK/0871 Kulturna skupnost občine Ilirska Bistrica, 1958–1989, 2 te, 0,2 tm  
SI\_PAK/0878 Skupna samoupravna služba samoupravnih interesnih družbenih dejavnosti občine Ilirska Bistrica, 1968–1990, 10 te, 1,0 tm  
SI\_PAK/0879 Raziskovalna skupnost občine Ilirska Bistrica, 1967–1990, 11 te, 1,1 tm  
SI\_PAK/0880 Občinska skupnost za zaposlovanje Ilirska Bistrica, 1936–1989, 38 te, 3,8 tm  
SI\_PAK/0884 Gradbeno mizarsko podjetje Sloga, 1953–1957, 30 te, 3,00 tm.  
SI\_PAK/0886 Obrtno zidarska zadruga Edinost, 1952–1954, 1 te, 0,10 tm.  
SI\_PAK/0909.1 DURS Koper: Oddelek za fizične osebe – Koper, 1997, 2 spisa  
SI\_PAK/0950 Notar Žnidarič Luigi, Ilirska Bistrica, 1924, 1 spis  
SI\_PAK/0951 Notar Cattunar Giovanni, Ilirska Bistrica, 1927–1930, 2 te, 0,2 tm  
SI\_PAK/0972 Zveza kulturnih organizacij Izola, 1953–1999, 52 te, 5,2 tm  
SI\_PAK/0974 Zveza telesno kulturnih organizacij Izola, 1968–1996, 18 te, 1,8 tm  
SI\_PAK/0975 Notar Josip Zajec, Ilirska Bistrica, 1923–1923, 1 te, 0,1 tm  
SI\_PAK/0979 Občina Prem, 1924–1943, 10 te, 1,0 tm  
SI\_PAK/0980 Občina Jablanica, 1924–1945, 17 te, 1,7 tm  
SI\_PAK/0981 Občina Knežak, 1924–1945, 18 te, 1,8 tm  
SI\_PAK/0982 Občina Jelšane, 1924–1942, 11 te, 1,1 tm  
SI\_PAK/0986 Občinska zdravstvena skupnost Ilirska Bistrica, 1967–1992, 35 te, 3,5 tm  
SI\_PAK/0987 Regionalna zdravstvena skupnost Koper, 1973–1990, 60 te, 6,0 tm  
SI\_PAK/0988 Telesnokulturna skupnost občine Ilirska Bistrica, 1981–1988, 1 te, 0,1 tm  
SI\_PAK/0989 Glasbena šola Ilirska Bistrica, 1946–2000, 56 te, 5,6 tm  
SI\_PAK/0990 Osnovna šola Ivana Babiča Jagra Marezige, 1946–2000, 56 te, 5,6 tm  
SI\_PAK/0994 Obalno planinsko društvo Koper, 1956–2002, 11 te, 1,1 tm  
SI\_PAK/0997 Zbirka novejšje zgodovine Pokrajinskega muzeja Koper, 1918–1963, 85 te, 8,5 tm

## POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

---

- SI\_PAM/0640 Okrajno sodišče Murska Sobota 1871–1978  
SI\_PAM/0702 Zbirka albumov fotografij in razglednic, 19. st.–21. st.

SI\_PAM/0713 Temeljno sodišče Murska Sobota, gradivo za obdobje 1978–1994, 25,9 tm  
 SI\_PAM/1115 Skupščina občine Radlje ob Dravi, 1958–1990, 6,4 tm  
 SI\_PAM/1803 Zbirka starejšega gradiva, cca. 13. st.–20 st., 0,3 tm  
 SI\_PAM/1804 Zbirka kart in zemljevidov, 18. st.–20. st., 38 katastrskih map, 0,1 tm  
 SI\_PAM/1891 Splošna bolnišnica Slovenj Gradec, 1898–1980, 95 knjig, 7,0 tm  
 SI\_PAM/1948 Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture, 2010–2013, 5,7 tm  
 SI\_PAM/1954 Dravske elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Dravograd, 1941–1945, 0,1 tm  
 SI\_PAM/1955 Osnovna šola Martjanci, 1911–1965, 40,4 tm  
 SI\_PAM/1956 Osnovna šola Kupšinci, 1898–1968, 0,9 tm  
 SI\_PAM/1957 Osnovna šola I Murska Sobota 1923–1984, 2,9 tm  
 SI\_PAM/1959 MURA, Proizvodnja oblačil Murska Sobota, 1958, 6,9 tm

## POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

SI\_PANG/0006 Zveza za tehnično kulturo Nova Gorica, 1975–2012, 36 škatel, 3,6 tm  
 SI\_PANG/0085 Skupščina občine Ajdovščina, 1990–2002, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/0104 Skupščina občine Nova Gorica, 1968–1994, 115 škatel, 70 magnetofonskih trakov, 285 avdio kaset, 11,5 tm  
 SI\_PANG/0245 Okrajno sodišče Tolmin, 1967–1978, 5 knjig, 0,1 tm  
 SI\_PANG/0271 Osnovna šola Šempeter pri Gorici, 1948–1996, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI\_PANG/0320 Zveza prijateljev mladine Ajdovščina, 2002–2010, 3 škatle, 0,3 tm  
 SI\_PANG/0415 Meblo Nova Gorica, 1970–1992, 294 teh.enot različnih dimenzij, 31,0 tm  
 SI\_PANG/0503 Osnovna šola Milojke Štrukelj Nova Gorica, 1964–2012, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/0504 Osnovna šola Branik, 1952–1994, 4 škatle, 0,4 tm  
 SI\_PANG/0509 Salonit Anhovo, 1979–1989, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI\_PANG/0550 Gostol Nova Gorica, 1977–1990, 1 škatla, 13 velikih map, 1,0 tm  
 SI\_PANG/0559 Osnovna šola Solkan, 1945–2013, 53 škatel, 5,3 tm  
 SI\_PANG/0571 Foto klub Nova Gorica, 2013–2014, 1 mapa  
 SI\_PANG/0594 Splošno gradbeno podjetje Gorica, Nova Gorica, 1960–1990, 83 škatel, 394 registratorjev, 8 filmskih kolotov, 44 knjig, 49,0 tm  
 SI\_PANG/0675 Samoupravne interesne skupnosti gospodarskih dejavnosti občine Nova Gorica, 1971–1990, 6 škatel, 0,6 tm  
 SI\_PANG/0807 Osnovna šola Dobrovo, 1952–1964, 1 knjiga  
 SI\_PANG/0810 Osnovna šola Čepovan, 1971–1997, 4 škatle, 0,4 tm  
 SI\_PANG/0961 Mizar Volčja Draga, 1953–2001, 7 škatel, 0,7 tm  
 SI\_PANG/0974 Okrožno sodišče Nova Gorica, 1954–1975, 49 škatel, 4,9 tm  
 SI\_PANG/1011 Center za socialno delo Ajdovščina, 1962–1991, 6 škatel, 0,6 tm  
 SI\_PANG/1111 Klub upokojencev Nove KBM, Področje Nova Gorica, 1910–2014, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/1121 Gasilska zveza zgornje Vipavske doline, 1960–1978, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/1122 Skupnost za varstvo pred požarom občine Ajdovščina, 1976–1988, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/1123 Občinski gasilski sklad Ajdovščina, 1963–1971, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/1141/1 Medobčinski inšpektorat občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin – enota Nova Gorica, 1963–1988, 48 škatel, 12 kartotek, 6,1 tm  
 SI\_PANG/1141/2 Medobčinski inšpektorat občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin – enota Tolmin, 1972–1995, 34 škatel, 4 kartoteke, 3,8 tm  
 SI\_PANG/1149 Zavod za šport Ajdovščina, 2002–2006, 2 škatli, 0,2 tm  
 SI\_PANG/1152 Numizmatično društvo Nova Gorica, 1975–1988, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_PANG/1153 Krajevni odbor Zveze mladine Julijske krajine Podraga, 1947–1949, 1 mapa  
 SI\_PANG/1154 Komorni zbor Nova Gorica, 1977–1985, 1 mapa  
 SI\_PANG/1155 Gospodarska zbornica Slovenije – Območna zbornica za severno Primorsko, 1979–2004, 12 škatel, 1,2 tm

- SI\_PANG/1157 Notar in sodni komisar Artur Lokar, Kanal in Ajdovščina, 1898–1926, 25 škatel, 2,5 tm
- SI\_PANG/1158 Krajevni odbor Antifašistične fronte žena Ajdovščina, 1946–1948, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1161 Moški pevski zbor Šempeter pri Gorici, 1994–2008, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1162 Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, območna izpostava Nova Gorica, 1999–2011, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1163 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Rihemberk (Branik), 1945–1953, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1164 Krajevna celica Komunistične partije Slovenije Rihemberk (Branik), 1946–1951, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1165 Krajevna celica Komunistične partije Slovenije Gaberje, 1946–1953, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_PANG/1166 Krajevna celica Zveze antifašistične mladine Julijske krajine Rihemberk, 1945–1947, 1 škatla, 0,1 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

---

- SI\_ZAP/0069/012 Skupščina občine Ptuj – register samostojnih podjetnikov, 1946–2011, 46 škatel, 4,6 tm
- SI\_ZAP/0119 Osnovna šola Podlehnik, 1932–2007, 40 škatel, 4,0 tm
- SI\_ZAP/0121 Osnovna šola Mladika, 1879–1996, 35 škatel, 3,5 tm
- SI\_ZAP/0139 Glasbena šola Karol Pahor Ptuj, 1991–2008, 16 škatel, 1,6 tm
- SI\_ZAP/0204 Osnovna šola Velika Nedelja, 1964–1990, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_ZAP/0405 Davčni urad Ptuj, 1991–2011, 56 škatel, 5,6 tm
- SI\_ZAP/0537 Krajevna skupnost Stoperce, 1959–2002, 33 škatel, 3,3 tm.
- SI\_ZAP/0538 Krajevna skupnost Ptujška Gora, 1959–1995, 19 škatel, 1,9 tm
- SI\_ZAP/0539 Osnovna šola Olge Meglič Ptuj, 1992–2013, 47 škatel, 4,7 tm
- SI\_ZAP/0540 Osnovna šola Podgorci, 1914–2006, 22 škatel, 2,2 tm
- SI\_ZAP/0544 Osnovna šola Stanka Vraza Ormož, 1970–1999, 27 škatel, 2,7 tm
- SI\_ZAP/0545 Športna zveza Ormož, 1993–2000, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_ZAP/0546 Center interesnih dejavnosti Ptuj, 1994–2013, 30 škatel, 3 tm
- SI\_ZAP/0548 Gozdno gospodarstvo Maribor enota Ptuj, 1963–1984, , 9 škatel, 0,9 tm
- SI\_ZAP/0549 Krajevna skupnost Majšperk, 1951–1995, 31 škatel, 3,1 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

---

### *Enota v Ljubljani*

- SI\_ZAL\_DOM/0024/012 Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Domžale, 1956–1993, 2 škatli, 26 knjig, 5 kartotek, 1,8 tm
- SI\_ZAL\_DOM/0106 Podjetje za varovanje G7, Trzin, 1994–2013, 3 škatle, 0,3 tm
- SI\_ZAL\_KAM/0038/004 Občinski ljudski odbor Kamnik, 1952–1964, 76 škatel, 8 knjig, 7,8 tm
- SI\_ZAL\_KOČ/0034/004 Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Kočevje, 1968–1988, 153 škatel, 15,3 tm
- SI\_ZAL\_KOČ/0044 Rudnik rjavega premoga Kočevje, 1969, 1 škatla, 0,1 tm
- SI\_ZAL\_KOČ/0048 Elektro Kočevje, 1950–1989, 41 škatel, 4,1 tm
- SI\_ZAL\_KOČ/0089 Itas Kočevje, 1979–1990, 3 predalniki z načrti, 3 omare z visečimi načrti, 1 kartonasta škatla z načrti v rolah, 273 regulatorjev, 34,4 tm
- SI\_ZAL\_KOČ/0092/002 Davčni urad Kočevje, 1999–2002, 71 škatel, 7,1 tm
- SI\_ZAL\_LJU/0074 Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Ljubljana Šiška, 1963–1994, 166 škatel, 16,6 tm
- SI\_ZAL\_LJU/0420 APZ Tone Tomšič, Ljubljana, 1930–2013, 22 škatel, 2,2 tm

- SI\_ZAL\_LJU/0677 Sodišče združenega dela Ljubljana, 1991–1994, 106 škatel, 10,6 tm  
 SI\_ZAL\_LJU/0781 Slovenija ceste Tehnika Ljubljana, 1923–2010, 1444 škatel, 127 fasci-  
 klov, 3 kartonaste škatle, 43 filmskih kolutov, 160,6 tm  
 SI\_ZAL\_LJU/0793 Podjetje za urejanje hudournikov, Ljubljana, 1950–2012, 9 škatel, 0,9  
 tm  
 SI\_ZAL\_LJU/0801 Delovno in socialno sodišče v Ljubljani, 1992–1994, 636 škatel, 63,6  
 tm  
 SI\_ZAL\_LJU/0802 Viator & Vektor, Ljubljana, 1957–2011, 110 škatel, 1 rola, 11,0 tm  
 SI\_ZAL\_LJU/0804 Krekova zavarovalnica, Ljubljana, 1991–2012, 36 škatel, 3,6 tm  
 SI\_ZAL\_RIB/0024/005 Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Ribnica, 1962–1994,  
 250 škatel, 25,0 tm

### *Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto*

- SI\_ZAL\_MET/0042 Zdravstveni dom Metlika, 1966–2004, 25 škatel, 2,5 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0014 Osnovna šola Dolenjske Toplice, 1875–1973, 35 škatel, 1 knjiga, 3,6  
 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0016 Okrožno sodišče Novo mesto, 1863–1953, 5 knjig, 0,3 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0017 Okrajno sodišče Novo mesto, 1901–1904, 1knjiga, 0,1 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0096 Sodnik za prekrške Novo mesto, 1997–2004, 14 škatel, 1,4 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0104 Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne  
 Novo mesto, 1953–1987, 9 škatel, 0,9 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0202 Ekonomska srednja šola Novo mesto, 1930–1982, 36 škatel, 3,6 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0264 Osnovna šola Šentjernej, 1915–2005, 203 škatle, 20,3 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0268 Gozdno gospodarstvo Novo mesto, 1957–1998, 77 škatel, 7,7 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0269 Novoles, lesna industrija Straža, 1946–2011, 60 škatel, 6,0 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0284 Osnovna šola Kočevske Poljane, 1942–1973, 2 škatli, 0,2 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0287 Opekarna Zalog, 1960–2010, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0288 Osnovna šola Soteska, 1903–1972, 6 škatel, 0,6 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0289 Osnovna šola Gorenje Sušice, 1879–1973, 10 škatel, 1 knjiga, 1,1 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0290 Gasilsko-reševalni center Novo mesto, 1964–1990, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0292 Osnovna šola Vavta vas, 1878–1985, 26 škatel, 2,6 tm  
 SI\_ZAL\_NME/0293 Osnovna šola Frana Metelka Škocjan, 1852–1997, 36 škatel, 3,6 m  
 SI\_ZAL\_TRE/0081 Komunala Trebnje, 1953–1993, 27 škatel, 2,7 tm

### *Enota za Gorenjsko Kranj*

- SI\_ZAL\_JES/0087 Srednja šola Jesenice, 1950–1995, 105 škatel, 1 fascikel, 10,6 tm  
 SI\_ZAL\_JES/0088 Občinska knjižnica Jesenice, 1945–1959, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0060 Občinski sodnik za prekrške Kranj, 1976–2004, 63 škatel, 18 fasci-  
 klov, 12,0 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0074 Občinski sindikalni svet Kranj, 1963–1990, 8 škatel, 0,8 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0106 Iskra Kranj, 1900–2005, 337 škatel, 55 fasciklov, 191 regulatorjev,  
 1 mapa, 52,1 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0132 Tekstilna in obutvena šola Kranj, 1930–2004, 74 škatel, 7,4 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0184 Srednja gradbena šola, 1945–2004, 29 škatel, 2,9 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0215 Trgovska šola Kranj, 1945–2004, 37 škatel, 3,7 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0246 Gorenjski tisk Kranj, 1963–2011, 54 škatel, 5,4 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0247 Ekonomska šola Kranj, 1945–2004, 31 škatel, 3,1 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0248 Administrativna šola Kranj, 1958–1986, 20 škatel, 2,0 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0249 Kranjski vrtci, 1967–2003, 9 škatel, 0,9 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0250 Osnovna šola Duplje, 1932–1962, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_ZAL\_KRA/0251 Osnovna šola Podbrezje, 1860–2003, 2 škatli, 0,2 tm

- SI\_ZAL\_KRA/0252 Skupščina občine Kranj, zazidalni načrti, 1957–1997, 239 škatel, 21,4 tm  
 SI\_ZAL\_RAD/0105 Center za socialno delo Radovljica, 1961–2003, 84 škatel, 8,4 tm  
 SI\_ZAL\_RAD/0115 Delavsko prosvetno društvo Svoboda Lesce, 1933–1973, 4 škatle, 0,4 tm  
 SI\_ZAL\_TRŽ/0060 Vrtec Tržič, 1973–2006, 13 škatel, 1,3 tm

### *Enota v Škofji Loki*

- SI\_ZAL\_ŠKL/0141 Skupščina občine Škofja Loka, projektna dokumentacija osnovnih šol, 1969–1984, 22 škatel, 1 ovoj, 2,3 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0141 Skupščina občine Škofja Loka, redna registratura, 1994, 75 škatel, 7,5 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0144 Društvo prijateljev mladine Škofja Loka, 1980–2012, 3 škatle, 0,3 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0189 Jelovica Škofja Loka, 1955–1993, 11 škatel, 1,1tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0234 Osnovna šola Martinj Vrh, 1921–1959, 1 knjiga  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0259 Muzejsko društvo Škofja Loka, 2014, 3 kosi  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0292 Gimnazija Škofja Loka, 1951–2001, 20 škatel, 2,0 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0351 Rudnik urana Žirovski vrh, 1973–1991, 6 škatel, 0,6 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0385 Športna zveza Škofja Loka, 1989–1999, 1 mapa  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0421 Tone Mlakar, Škofja Loka, 2013, 1 mapa, 1 CD, 1 DVD  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0422 Vrtec Škofja Loka, 1948–2004, 33 škatel, 3,3 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0423 Zavod za šport Škofja Loka, 1996–2004, 1 škatel, 0,1 tm

### *Enota v Idriji*

- SI\_ZAL\_IDR/0067 Občinski odbor ZZB NOV Idrija, 1965–1995, 32 škatel, 3,2 tm  
 SI\_ZAL\_IDR/0167 Gimnazija Jurija Vege Idrija, 1945–1994, 41 škatel, 4,1 tm  
 SI\_ZAL\_IDR/0168 Čipkarska šola Idrija, 1948–2005, 15 škatel, 1,5 tm  
 SI\_ZAL\_IDR/0266 Godbeno društvo rudarjev Idrija, 1959–2000, 3 škatle, 0,3 tm  
 SI\_ZAL\_IDR/0267 Mestna knjižnica in čitalnica Idrija, 1946–2009, 47 škatel, 1 mapa, 4,7 tm

## ***Pridobivanje zasebnega arhivskega gradiva***

### **ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE**

- SI AS 1220, Ravnihar, rodbina, 1937–2003, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI AS 1968, Zbirka Vojeta Ignacija, 1963–2012, 3 škatle, 0,3 tm  
 SI AS 2004, Slovensko kulturno-prosvetno in športno društvo Slovenija Berlin, 1982–2009, 16 škatel, 2,0 tm  
 SI AS 2016, Zbirka Slovenski filmski arhiv pri ARS, 1 škatla (1 kos: plakat filma V kraljestvu Zlatoroga)  
 SI AS 2040, Rudi Šeligo, 1958–2005, 19 škatel, 1,9 tm  
 SI AS 2080, Košarkarska zveza Slovenije, 1968–2011, 238 škatel, 25,8 tm  
 SI AS 2117, Zeleni Slovenije, 1990–1993, 2 škatli, 0,2 tm  
 SI AS 2118, Derganc, družina, 1807–1992, 5 škatel, 0,5 tm  
 SI AS 2124, France Tomšič, 1980–2009, 21 škatel, 2,1 tm  
 SI AS 2125, Boštjan Anko, 1992–2010, 4 škatle, 0,4 tm  
 SI AS 2134, Zbirka Emilije Milice Kacin Wohinz, 1953–2009, 120 škatel, 13,3 tm  
 SI AS 2138, Breznik, družina, 1887–2013, 3 škatle, 0,3 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

---

- SI\_ZAC/0441 Kulturno umetniško društvo Zarja Trnovlje, 1956–2010, 0,8 tm  
 SI\_ZAC/0488 Občinski odbor ZZB Brežice, 1959–2008, 0,5 tm  
 SI\_ZAC/0511 Zbirka raznih dokumentov industrijskih, obrtnih in trgovskih podjetij, 1912–1925, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/0524 Zbirka fotografij, 1903–1967, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/0977 Zveza šoferjev in avtomehaničarjev Celje, 1965–2010, 3,5 tm  
 SI\_ZAC/1015 Rodbina Orožen-Kmecl, 1890–1942, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1030 Varia, 1941–2002, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1048 Telovadno društvo Partizan Braslovče, 1949, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1049 Smučarsko društvo Braslovče, 1985, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1060 Zbirka časopisov in revij, 1962–1991, 0,9 tm  
 SI\_ZAC/1143 Turistično društvo Celje, 1962–2013, 0,6 tm  
 SI\_ZAC/1315 Medobčinska zveza prijateljev mladine Velenje, 1956–2005, 3,9 tm  
 SI\_ZAC/1395 Zbirka fotografij Sherpa, 2014, 142 fotografij  
 SI\_ZAC/1419 Atletsko društvo Kladivar, 1946–2005, 3,3 tm  
 SI\_ZAC/1503 KNSS; Neodvisnost, Celje, 1991–2011, 1,1 tm  
 SI\_ZAC/1511 Družina Bezenšek, 1907–1951, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1512 Zbirka gradiva o železnicah, 1928–1965, 0,1 tm  
 SI\_ZAC/1514 Območno združenje Rdečega križa Krško, 1946–2010, 2,4 tm  
 SI\_ZAC/1526 Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Območna organizacija Savinjska, 1974–1999, 0,9 tm  
 SI\_ZAC/1527 Fototeka Berk, 1960–1987, 0,6 tm  
 SI\_ZAC/1528 Kajtna, Nada, 1956–1990, 0,5 tm

## POKRAJINSKI ARHIV KOPER

---

- SI\_PAK/0355 Zbirka dokumentov s področja šolstva, 1883–1945, 6 spričeval, 3 fotografije  
 SI\_PAK/0704 Kulturni klub Istra, 1997–2008, 4 te, 0,4 tm  
 SI\_PAK/0984 Srečko Kumar, 1909–1960, 1 te, 0,1 tm  
 SI\_PAK/0985 Vuka Hiti Kumar, 1935–1970, 4 te, 0,4 tm  
 SI\_PAK/0992 Andrej Šavli, 1960–1985, 5 te, 0,5 tm  
 SI\_PAK/0993 Bruno Korelič, 1977–2005, 5 te, 0,5 tm

## POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

---

- SI\_PAM/0924 Zbirka gradiva rodbinskih in osebnih fondov, 18. st.–20. st., 1 mapa, 0,1 tm  
 SI\_PAM/1661 Rodbina Sulkowski, 1900–1919, 1 mapa, 0,1 tm  
 SI\_PAM/1694 Zbirka gradiva Ivana Waldhüttra, 1778–2009, 0,3 tm  
 SI\_PAM/1768 Filipič France, 1946, cca. 25 tm  
 SI\_PAM/1798/005 Digitalne fotografije groba Otta Gariboldija in genealoška študija družine Gariboldi, avtor dr. Elmar Schneider, 10 datotek JPG in 1 datoteka PDF  
 SI\_PAM/1910 Društvo strojnih inženirjev Maribor, 1955–2012, 0,2 tm  
 SI\_PAM/1912 Freljih Emil, 1933–2006, ca. 2,0 tm  
 SI\_PAM/1952 Pucelj Ivan, 1928–1968, 2,0 tm  
 SI\_PAM/1953 Zadavec Ivan, 1915, 1 škatla, 0,1 tm



## POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

---

- PANG 0281 Varia – zbirka dokumentov iz osebnih zapuščin, 1915–2012, 1 škatla, 1 mapa, 4 zabeležke  
PANG 0395 Varia – šolstvo, 1947, 1 list  
PANG 0583 Zbirka fotografij, 1931–2002, 136 fotografij  
PANG 0667 Zbirka razglednic krajev, 1902–1984, 15 kosov  
PANG 0704 Garlatti Miljutin, 1903–1945, 2 mapi  
PANG 0779 Preprost Anica, 1972–1989, 1 mapa  
PANG 0835 Varia – gospodarstvo, 1921–1963, 1 mapa  
PANG 1025 Zbirka gradiva za druge razstave in publikacije, 1930–2013, 1 mapa  
PANG 1133 Besednjak Engelbert, 1907–2007, 2 škatli, 0,2 tm  
PANG 1140 Andlovic Jože, 1994–2014, 1 škatla, 0,1 tm  
PANG 1150 Šavli Jožko, 1951–2011, 22 škatel, 2,2 tm  
PANG 1151 Družina Božič iz Št. Vida pri Vipavi, 1819–1955, 1 škatla, 0,1 tm  
PANG 1156 Makarovič Emil, 1906–1960, 2 škatli, 0,2 tm  
PANG 1159 Kutin France, 1947–1986, 9 škatel, 0,9 tm  
PANG 1160 Poniž Jernej, 1897–1934, 1997, 1 škatla, 1 mapa, 0,1 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

---

- SI\_ZAP/0535 Franc Potočnik – odvetnik, 1983–2005, 48 škatel, 4,8 tm  
SI\_ZAP/0541 Kulturno prosvetno društvo Stane Petrovič Hajdina, 1913–2013, 8 škatel, 0,8 tm  
SI\_ZAP/0550 Društvo nekadilcev Slovenije, 1983–2008, 11 škatel, 1,1 tm

## ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

---

### *Enota v Ljubljani*

- SI\_ZAL\_VRH/0070 Občinski odbor SDS Borovnica, 1989–2011, 6 škatel, 0,6 tm  
SI\_ZAL\_LJU/0799 TRIM Hokej klub, Ljubljana, 1989–2012, 7 škatel, 0,7 tm  
SI\_ZAL\_LJU/0800 Slovensko Cecilijino društvo, Ljubljana, 1996–2012, 11 škatel, 1,1 tm  
SI\_ZAL\_LJU/0798 Družina Jarc, Ljubljana, ok. 1910–2001, 3 škatle, 0,3 tm  
SI\_ZAL\_LJU/0803 Prostovoljno gasilsko društvo Šmartno ob Savi, 1912–2014, 9 škatel, 0,9 tm  
SI\_ZAL\_LJU/0342 Fototeka, 19. stoletja–2013, 109 kosov

### *Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto*

- SI\_ZAL\_NME/0132 Rodbina Šuklje-Golia, 2. pol. 19. st.–1. pol. 20. st., 0,1 tm  
SI\_ZAL\_NME/0195 Kronist Novega mesta, 2014, 1500 fotografij  
SI\_ZAL\_NME/0230 Kolesarsko društvo Krka Novo mesto, ok. 1972–2014, 10 škatel, 1,0 tm  
SI\_ZAL\_NME/0291 Zbirka reprodukcij, ok. 1905–ok. 1944 (čas nastanka digitalnih kopij: 2014), 36 kosov, 55 MB

### *Enota za Gorenjsko Kranj*

- SI\_ZAL\_KRA/0245 Ivan Jan, Kranj, 1921–2007, 14 škatel, 1,4 tm  
SI\_ZAL\_RAD/0072 Zbirni fond Radovljica: Urbar, 1902–1927, 1 mapa, 0,1 tm

*Enota v Škofji Loki*

- SI\_ZAL\_ŠKL/0165 Uršulinske dekliške šole v Škofji Loki, 1905–1917, 12 kosov  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0262 Dr. Pavle Blaznik, Ljubljana, 1931–1983, 1 škatla, 0,1 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0279 Zbirka fotografij in razglednic, 1910–2000, 147 kosov  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0284 Zbirka plakatov, 2010, 1 kos  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0286 Zbirka mikrofilmov in fotokopij arhivalij iz Münchna, 3 kosi  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0291 Varia, 20. stol., 2 mapi, 1 knjiga  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0293 Družina Heinrihar, Škofja Loka, 1995, 1 kos  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0327 Ivana Primožič in nasledniki, 1929–1973, 1 mapa  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0335 Luka in Janko Krek, Škofja Loka, 1910–1930, 61 kosov  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0367 Stane Pečar Škofja Loka, 2011–2013, 1 mapa  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0382 Zbirka podob, 1914, 1938, 3 kosi  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0424 Oktet Jelovica, Škofja Loka, 1969–1992, 9 škatel, 1 mapa, 34 kosov,  
 1,2 tm  
 SI\_ZAL\_ŠKL/0425 Zbirka CD in DVD, 1990–2014, 152 kosov

*Enota v Idriji*

- SI\_ZAL\_IDR/0218 Zbirka razglednic in fotografij, 68 skenov (28 fotografij, 4 dokumenti)

**NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA**

- NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig 2013–2014, 5,0 tm  
 NŠAL 107, Fotografiska zbirka, 0,1 tm  
 NŠAL 108, Zbirka videokaset in DVD, 3 kosi  
 NŠAL 542, Zapuščina Ivan Pečnik, 1924–1984, 0,3 tm  
 NŠAL 631, Zapuščina Jože Štupnikar, 1953–2013, 0,1 tm  
 ŽA Blagovica, 1843–1913, 0,1 tm  
 ŽA Brezovica, 1703–1896, 0,6 tm  
 ŽA Dol pri Ljubljani, 1873–1913, 0,1 tm  
 ŽA Draga, 1875–1913, 0,1 tm  
 ŽA Ig, 18.–20. stoletje, 2,0 tm  
 ŽA Kočevska Reka, 1878–1913, 0,1 tm  
 ŽA Koroška Bela, 1890–1913, 0,1 tm  
 ŽA Kranjska Gora, 1876–1913, 0,1 tm  
 ŽA Krka, 1853–1913, 0,1 tm  
 ŽA Mirna Peč, 1875–1913, 0,1 tm  
 ŽA Mokronog, 1873–1913, 0,1 tm  
 ŽA Novo mesto – Kapitelj, 1890–1913, 0,1 tm  
 ŽA Peče, 1837–1913, 0,1 tm  
 ŽA Podlipa, 1882–1913, 0,1 tm  
 ŽA Preserje, 1734–1978, 1,3 tm  
 ŽA Reteče, 1849–1913, 0,1 tm  
 ŽA Ribnica, 1893–1913, 0,1 tm  
 ŽA Stara Loka, 1874–1913, 0,1 tm  
 ŽA Stopiče, 18.–20. stoletje, 0,4 tm  
 ŽA Sv. Planina, 1787–1913, 0,1 tm  
 ŽA Št. Peter–Otočec, 18.–20. stoletje, 0,9 tm  
 ŽA Trata–Gorenja vas, 1874–1913, 0,1 tm  
 ŽA Tunjice, 1789–1913, 0,1 tm  
 ŽA Velike Lašče, 1881–1913, 0,1 tm

## NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

---

NŠAM 4105, Slomškovo dijaško semenišče, 5,0 tm  
 NŠAM 4026, Imago, 0,1 tm  
 NŠAM 0205, Župnija Sv. Jurij v Slov. Goricah, 2,0 tm  
 NŠAM 0299, Zbirka prepisov matičnih knjig, 0,5 tm

## ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

---

Prepisi matičnih knjig za leto 2014, 0,2 tm  
 Osebni arhiv Martin Pavlin 0,8 tm  
 Osebni arhiv Franc Pivk 0,4 tm  
 Osebni arhiv Stanislav Medvešček 0,1 tm

## *Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva*

### SI AS 1086, ZBIRKA FILMOV

---

*Podarjeno filmsko arhivsko gradivo na dcp, dvd, blu ray in data:*

- ⊗ Luka Bajt 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Zgodovinski arhiv Ljubljana 2 filma, 1 dvd
- ⊗ Univerza v Novi Gorici 4 filmi, 4 dvd
- ⊗ ZVVIKS 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Studio Meg 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Občina Bloke 1 film, 1 dvd
- ⊗ Sabina Volk 1 film, 1 dvd
- ⊗ Arsmedia 1 film, 1 dvd
- ⊗ Gorenjski muzej 1 film, 1 dvd
- ⊗ Zveza tabornikov Slovenije 15 filmov, 3 dvd
- ⊗ Zgodovinski arhiv Celje 1 film, 1 dvd
- ⊗ Marko Mitja Feguš 4 filmi, 3 dvd
- ⊗ Medobčinski muzej Kamnik, 1 film, 1 dvd
- ⊗ Ministrstvo za kulturo 4 filmi, 4 dvd
- ⊗ Slovensko kulturno, prosvetno in športno društvo Berlin 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Ljubo Struna 1 film, 1 dvd
- ⊗ Borko Radešček 9 filmov, 9 dvd
- ⊗ Gustav film 1 film, 1 dvd
- ⊗ Nika Autor 1 film, 1 dvd
- ⊗ Rudi Uran 1 film, 1 dvd
- ⊗ Restart 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Primož Frajle 1 film, 1 dvd
- ⊗ Narodni filmov arhiv Praga 1 filma, 1 dvd
- ⊗ Televizija Slovenija 1 film, 1 dvd
- ⊗ Aljaž Bastič 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Pelicula 2 filma, 2 dvd
- ⊗ ZAP studio 1 film, 1 dvd
- ⊗ Fivia 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Vertigo 1 film, 1 dvd
- ⊗ VA Video avdio film/TV Primorka 1 film, 1 dvd
- ⊗ Vizije Zagreb, 1 film, 1 dvd
- ⊗ Pomurski muzej 1 film, 1 dvd
- ⊗ Bela film 1 film, 1 dvd
- ⊗ Makedonska kinoteka 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Kino Otok 3 filmi, 1 dvd

- ⊗ Kinoateljje 1 film, 1 dvd
- ⊗ Pavel Mihelčič, 1 film, 1 dvd
- ⊗ Javni sklad za kulturne dejavnosti Ljubljana okolica 19 filmov, 1 dvd
- ⊗ Slovenski filmski center 17 filmov, 17 dvd
- ⊗ Aatalanta 1 film, 1 dvd
- ⊗ Anakijev Production 1 film, 1 dvd
- ⊗ Francesca Žumer 1 film, 1 dvd
- ⊗ Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj 44 filmi, 7 dvd
- ⊗ Ema Kugler 10 filmov, 10 dvd
- ⊗ Akademija za gledališče, film, radio in televizijo 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Romar 1 film, 1 dvd
- ⊗ Ignacij Voje 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Zavod Drugo oko 1 film, 1 dvd
- ⊗ Televizija Medvode, 1 film, 1 dvd
- ⊗ Marko Kramar, 1 film, 1 dvd
- ⊗ Kramberger Uran 1 film, 1 dvd
- ⊗ Kulturni dom Nova Gorica 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Produkcija studio 1 film, 1 dvd
- ⊗ Galerija Lojzeta Spacala 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Nova obzorja 1 film, 1 dvd
- ⊗ Darja Okorn 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Muzej Velenje 1 film, 1 dvd

*Podarjeno filmsko arhivsko gradivo v elektronski obliki, presneto in hranjeno samo v elektronski obliki v računalniku (25 filmskih naslovov, 6 računalniških zapisov):*

- ⊗ Casablanca 20 filmov, 1 računalniški zapis
- ⊗ Luka Bajt 3 filmi, 3 računalniški zapisi
- ⊗ Aljaž Bastič 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Zap studio 1 film, 1 računalniški zapis

*Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku izročeno na podlagi določil 43. člena ZVDAGA (1 film, 6 kolutov):*

- ⊗ Arsmidia 1 film, 6 kolutov

*Presneto filmsko arhivsko gradivo na trde diske pri zunanjih izvajalcih (4 filmski naslovi, 3 lto, 2 hard diska, 2 dvd, 2 blu ray):*

- ⊗ Restart 3 filmi, 2 lto, 1 hard disk, 2 dvd, 2 blu ray
- ⊗ Magyar filmlab, 1 film, 1 hard disk

*Filmsko arhivsko izročeno na podlagi določil 43. člena ZVDAGA (35 filmskih naslovov, 3 zunanji trdi diski, 3 LTO, 1 blu ray, 7 računalniških zapisov, 11 dvd):*

- ⊗ Bela film 1 film, 1 trdi disk
- ⊗ Arsmidia 1 film, 1 dvd
- ⊗ Fil Rouge 1 film 1 dvd, 1 računalniški zapis, 1 trdi disk
- ⊗ Petra Pan Production 1 film, 1 LTO
- ⊗ EMC 1 film, 1 dvd
- ⊗ Strup produkcija 1 film, 1 dvd, 1 računalniški zapis
- ⊗ Red 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Sever Sever 1 film, 1 dvd, 1 računalniški zapis
- ⊗ En knap 1 film, 1 dvd, 1 računalniški zapis
- ⊗ Ema Kugler 10 filmov, 1 LTO
- ⊗ Bela film 1 film, 1 dvd
- ⊗ Slovenski filmski center 9 filmov, 1 LTO
- ⊗ Perfo Production 2 filma 1 trdi disk, 1 računalniški zapis, 1 dvd
- ⊗ Mangart 1 film, 1 računalniški zapis, 1 dvd. 1 blu ray
- ⊗ Ozor 3 filmi, 2 računalniška zapisa, 2 dvd

- ◊ Arhiv Republike Slovenije 11 filmov, 11dvd

*Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku izročeno v hrambo (depozit) (112 filmskih naslovov, 275 + 614 kolutov):*

- ◊ Taborniška zveza Slovenije 12 filmov, 18 kolutov
- ◊ Restart, 1 film, 1 kolut
- ◊ Bela film 1 film, 11 kolut, 2 magnetno optična diska, 2 trda diska
- ◊ Vertigo 1 film, 12 kolutov
- ◊ Orangel 1 film, 24 kolutov
- ◊ Aatalanta 5 filmov, 20 kolutov
- ◊ Vihra 62 filmov, 102 koluta
- ◊ Arsmedia 2 filma, 27 kolutov
- ◊ Arkadena 1 film, 25 kolutov
- ◊ Slovenski filmski center 10 filmov, 19 kolutov
- ◊ Mišo M. Čoh 16 filmov, 16 kolutov
- ◊ Zgodovinski arhiv Ljubljana neznano število naslovov / 614 kolutov

### **SI AS 1287, ZBIRKA VIDEOKASET**

---

- ◊ 425 kosov VHS, S VHS, mini dv
- ◊ Beta videokasete 18 kosov

### **SI AS 358, ZBIRKA ZVOČNIH ZAPISOV**

---

- ◊ 50 kosov



## BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2014

### ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

---

#### **Blanka AVGUŠTIN FLORJANOVIČ**

Frančiškanske knjižnice in njihovo knjižno gradivo z aspekta vezav in njihovega ohranjanja. V: *Sobratom svojim v dediščino milo*: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Frančiškanski samostan Ljubljana–center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceca Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014, str. 4 (soavtorica Darja Harauer).

Knjiga–kulturni spomenik največje vrednosti: oddaja *Nedeljska reportaža*, Radio Slovenija, 1. program, 6. 4. 2014, 26 min 37 s (gostja v studiu).

Restaurisanje rukopisnog kodeksa: Statut Pirana, 1384. V: *Izložba slovenačkih konzervatora i restauratora*: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do 2014. godine, Kuća legata, Beograd, 25.–31. mart 2014. Beograd: Društvo restavratorjev Slovenije, 2014, str. 9–10 (soavtorica Mateja Kotar).

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani. V: *Konservator-restavrator*: povzetki strokovnega srečanja. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (soavtorica Darja Harauer; sodelavke Stanka Grkman, Marjana Cjuha, Nataša Petelin, Mateja Kotar, Lucija Planinc).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana*: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

#### **Tadej CANKAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Jugoslovanski berlinski zid: slovenska državna meja po drugi svetovni vojni v primežu represivnih organov. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 1 (2014), str. 48–53 (soavtor Gregor Jenuš).

*Vroč sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava ob dogodku »Noč knjige v Galeriji Družina«. Ljubljana, 23. april 2014 (soavtor).

*Vroč sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava, Kulturni center Lojze Bratuž. Gorica, Italija, 28. februar 2014 (soavtor).

#### **Marjana CJUHA**

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani / Blanka Avguštin Florjanovič, Darja Harauer. V: *Konservator-restavrator*: povzetki strokovnega srečanja. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (sodelavka).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana*: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

#### **Bojan CVELFAR**

*Arhivska zakonodaja*: mednarodna okrogla miza, dvorana Državnega sveta. Ljubljana, 30. maj 2014.

Korak naprej ali Glavne novosti Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva: [predavanje na *15. kolokviju za uslužbenice v javni upravi*, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 16. 12. 2014].

O arhivih: oddaja *Odkrito*, Televizija Slovenija, I. program, 12. marec 2014, ca 50 min.

#### **Boris DOMAJNKO**

Praktični postopek oblikovanja SIP, AIP in DIP na primeru podatkovne zbirke Plebiscit 1990: predavanje na mednarodni konferenci *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. *Arhivi v globalni informacijski družbi*, 2.–4. april 2014 (soavtorji Alenka Starman, Jasmina Kogovšek, Tatjana Hajtnik).

#### **Natalija GLAŽAR**

Kongres hrvaških arhivistov v Opatiji. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 209–220.

#### **Metka GOMBAČ**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Arhivsko gradivo iz obdobja druge svetovne vojne v Arhivu Republike Slovenije. V: *Borec* LXVI (2014), št. 703–705, str. 38–44.

*Dietro il cortile di casa: la deportazione dei civili sloveni nei campi di concentramento italiani al confine orientale = Za domačim dvoriščem: deportacija slovenskih civilistov v italijanska koncentracijska taborišča na vzhodni meji*. Gradisca d'Isonzo: Centro Isontino di Ricerca e Documentazione Storica e Sociale »Leopoldo Gasparini«; Gorizia: Fondazione Dorče Sardoč, [2014] (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

*Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943)*: razstava, Osnovna šola Elvire Vatovec Prade pri Kopru, 7. 3. 2014 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

*Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943)*: razstava, Casa della memoria, Rim, 8. 4. 2014 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

*Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943)*: razstava, Portorož, srečanje internirank iz Ravensbrucka, 13. 9. 2014 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Otroci v italijanskih koncentracijskih taboriščih 1942–1943. V: *Learning peace—an integrative peace of peace building: experiences from the Alps-Adriatic region*: Yearbook peace culture 2014. Celovec: Založba Drava, 2014, str. 243–248.

#### **Vesna GOTOVINA**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Preserving digital records in the light of Slovenian regulations: predavanje na ECPRD seminar *Stenographic records: Hansard in the 21st century*, Ljubljana, 5. 6. 2014 (soavtorica Tatjana Hajtnik).

Spremembe ZVDAGA-a s konkretnimi primeri izvajanja novih določb: [predavanje na *15. kolokviju za uslužbenice v javni upravi*, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 16. 12. 2014].

#### **Marija GRABNAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Vojak in študent hkrati: indeks študenta Julija Felaherja. V: *Arhivalija meseca*, december 2014.

#### **Stanka GRKMAN**

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani / Blanka Avguštin Florjanovič, Darja Harauer. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (sodelavka).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavra-



torski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana*: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

### Tatjana HAJTNIK

Acquisition and preservation of authentic information in a digital age. V: *Public relations review*. – Online ed. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0363811114001945> (soavtorja Karmen Uglešič, Aleš Živkovič).

Acquisition and preservation of authentic information in a digital age: predavanje na konferenci *BledCom 2014*, Bled, 5. 7. 2014 (soavtorja Karmen Uglešič, Aleš Živkovič).

*Arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov* [Elektronski vir]: navodila in praktični primeri pravilne hrambe vseh vrst dokumentarnega gradiva za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2014 (spletna izd., soavtorica).

Arhivsko gradivo na mrežnim društvenim medijima (internet). V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 207–222 (soavtor Miroslav Novak).

Guidelines for ingest, digital preservation and access to the cultural heritage e-content: predavanje na *XIV International Conference on Archives of the State of Eastern and Central Europe*, Warsaw, 23. 5. 2014.

Kaj novega prinaša letos sprejeta novela ZVDAGA: predavanje na konferenci *Mikrografija*, Ljubljana, 16. 10. 2014.

Kaj novega prinaša letos sprejeta novela ZVDAGA na področju e-hrambe: predavanje na konferenci *INFOSEC 2014*, 21. november 2014.

*Na kratko o vsem, kar morate vedeti o elektronski hrambi in arhiviranju*. Maribor: Forum Media, 2014.

Praktični postopek oblikovanja SIP, AIP in DIP na primeru podatkovne zbirke Plebiscit 1990: predavanje na mednarodni konferenci *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. *Arhivi v globalni informacijski družbi*, 2.–4. april 2014 (soavtorji Alenka Starman, Jasmina Kogovšek, Boris Domajnko).

Predstavitve Smernic za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki: predavanje na kongresu *Digitalne vsebine: nastanek, hranjenje, dostop*, Ljubljana, NUK, 5. 6. 2014.

Preserving digital records in the light of Slovenian regulations: predavanje na ECPRD seminar *Stenographic records: Hansard in the 21st century*, Ljubljana, 5. 6. 2014 (soavtorica Vesna Gotovina).

*Priročnik za ravnatelje*: praktična navodila in pripomočki za učinkovito izpolnjevanje obveznosti in uspešno vodenje zavoda. Maribor: Forum Media, 2014 (spletna izd., soavtorica).

Proaktivnost slovenske javne službe pri sodelovanju z ustvarjalci arhivskega gradiva v digitalni obliki: predavanje na konferenci *Informatika v javni upravi »Izza oblaka sonce«*, 9. 12. 2014.

Some problems of professional processing of online social networks archives. V: *Making the information governance landscape in Europe*: proceedings of the DLM Forum – 7th triennial conference, 10–14 November 2014, Lisbon, Portugal. Lisboa: Biblioteca Nacional de Portugal, cop. 2014, str. 119–125 (soavtor Miroslav Novak).

Zakonske podlage e-hrambe za gospodarski družbe in javni sektor: predavanje na *2. nacionalni konferenci za eRačun 2014*, Ljubljana, 1. 4. 2014.

### Darja HARAUER

Franciščanske knjižnice in njihovo knjižno gradivo z aspekta vezav in njihovega ohranjanja. V: *Sobratom svojim v dediščino milo*: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Frančiškanski samostan Ljubljana – center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014, str. 4 (soavtorica Blanka Avguštin Florjanovič).

Restauracija osnutka plakata za premijeru filma U kraljevstvu Zlatoroga. *Izložba slovenačkih konzervatorja i restauratorja*: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do

2014. godine, Kuča legata, Beograd, 25.–31. mart 2014, str. 13 (soavtorica Tatjana Rahovsky Šuligoj).

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (soavtorica Blanka Avguštin Florjanovič; sodelavke Stanka Grkman, Marjana Cjuha, Nataša Petelin, Mateja Kotar, Lucija Planinc).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

### **Gregor JENUŠ**

*Davorin Jenko: (1835–1914)*: razstava v Arhivu Republike Slovenije, Ljubljana, od 24. 11. 2014 do 16. 1. 2015 (soavtorja Jelica Reljić, Franc Križnar).

*Davorin Jenko = Davorin Jenko: (1835–1914)*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije; Beograd: Arhiv Srbije, 2014 (soavtorja Jelica Reljić, Franc Križnar).

Jugoslovanski berlinski zid: slovenska državna meja po drugi svetovni vojni v primežu represivnih organov. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 1 (2014), str. 48–53 (soavtor Tadej Cankar).

Maribor ali »Marburg an der Drau«?: spreminjanje nacionalne identitete mesta v prvi polovici 20. stoletja. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 85 [n. v. 50] (2014) št. 4, str. 35–69.

Prva svetovna vojna, vojno gospodarstvo in sprememba prehrane na Spodnjem Štajerskem (1914–1918). V: *Zgodovina je slastna: kulturna zgodovina hrane; 100 let začetka prve svetovne vojne: programska knjižica*. Ljubljana: ZZDS, 2014, str. 20.

Prva svetovna vojna, vojno gospodarstvo in sprememba prehrane na Spodnjem Štajerskem (1914–1918): predavanje na 37. zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije ZZDS »Zgodovina je slastna. Kulturna zgodovina hrane« in »100 let začetka prve svetovne vojne«, SAZU, Ljubljana, 22. oktober 2014.

Varovanje občutljivih osebnih podatkov v arhivskem gradivu jugoslovanske tajne politične policije. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Arhivi v globalni informacijski družbi* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, [Radenci, 2.–4. april 2014], str. 31–45.

*Vroče sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava ob dogodku »Noč knjige v Galeriji Družina«, Ljubljana, 23. april 2014 (soavtor).

*Vroče sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava, Kulturni center Lojze Bratuž, Gorica, Italija, 28. februar 2014 (soavtor).

### **Mateja JERAJ**

Arhivi: ujetniki oblasti. V: *Atlanti* 24, n. 2 (2014), str. 51–58 (soavtorica Jelka Melik).

Bolnica Franja–zmaga humanosti nad ideologijo: obtožnica javnega tožilca pri Višjem vojaškem sodišču 9. korpusa NOV in POJ proti Viktorju Volčjaku in Franji Bojc. V: *Arhivalija meseca*, februar 2014 (soavtorica Jelka Melik).

*Ljubljana: zgodovina, kultura, umetnost, naravne lepote, turizem*: [turistična monografija]. [Zagreb]: Turistička naklada, [2014] (soavtorica Jelka Melik – vodič preveden v ruski, angleški, italijanski, španski, nemški in japonski jezik).

Neka goruća pitanja arhivske teorije i prakse u Sloveniji. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 372–381 (soavtorici Jelka Melik in Aida Škoro Babić).

### **Daniela JURJIČIČ ČARGO**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Tiralice in izgonški listi iz fonda gospostva Brežice. V: *Arhivalija meseca*, september 2014.

Urbarji–vir za zgodovino prehrane: predavanje na 37. zborovanju Zveze zgodovin-

*skih društev Slovenije ZZDS »Zgodovina je slastna. Kulturna zgodovina hrane« in »100 let začetka prve svetovne vojne«, SAZU, Ljubljana, 22. oktober 2014.*

Urbarji–vir za zgodovino prehrane. V: *Zgodovina je slastna: kulturna zgodovina hrane; 100 let začetka prve svetovne vojne*: programska knjižica. Ljubljana: ZZDS, 2014, str. 17.

### **Alenka KAČIČNIK GABRIČ**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov. Zbornik znanstvenih razprav (ur. Jože Škofljanec). Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013 (Zbirka Brežiške študije; 4), 488 strani. V: *Kronika* 62 (2014) št. 1, str. 158–161.

*To smemo že tako dolgo: kmečke služnosti in njihova odprava*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014.

### **Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014) št. 1, str. 7–17.

*Vročje sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava ob dogodku »Noč knjige v Galeriji Družina«, Ljubljana, 23. april 2014 (soavtorica).

*Vročje sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in Koroško 1945–1991*: dvojezična razstava, Kulturni center Lojze Bratuž, Gorica, Italija, 28. februar 2014 (soavtorica).

Začetek prve svetovne vojne in ukrepi deželnega predsednika Kranjske v prvih dneh vojne. V: *Arhivalija meseca*, julij 2014.

### **Jasmina KOGOVŠEK**

Praktični postopek oblikovanja SIP, AIP in DIP na primeru podatkovne zbirke Plebiscit 1990: predavanje na mednarodni konferenci *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. *Arhivi v globalni informacijski družbi*, 2.–4. april 2014 (soavtorji Alenka Starman, Tatjana Hajtnik, Boris Domajnko).

Prva jugoslovanska alpska vožnja. V: *Arhivalija meseca*, april 2014.

### **Adrijan KOPITAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

### **Matevž KOŠIR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Ferdinand Avguštin Hallerstein–Liu Songling: astronom, misijonar, matematik in diplomat. V: *Gea* 24 (maj 2014), str. 20–25.

Historical development of archivistics and archival paradigm = Povijesni razvoj arhivistike i arhivske paradigme: [predavanje na zborovanju *XXI. međunarodni znanstveni skup Društvo i tehnologija* 2014 – Dr. Juraj Plenković, Opatija, 28. 6. 2014].

Historical development of archivistics and archival paradigm. V: *Društvo i tehnologija* 2014. Dr. Juraj Plenković: book of manuscripts. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo, 2014, str. 329.

*Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja*. Nova Gorica: Zgodovinsko društvo za severno Primorsko; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2014 (urednik).

Spomini Josipa Breznika: od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne. V: *Viri*, št. 37 (2014) (avtor spremne študije).

Veliki potres leta 1511: najhujši potres, ki je prizadel slovenske dežele. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 1 (2014), str. 18–21.

Zveza zgodovinskih društev–njena vloga skozi čas. V: *Bilten ob 80-letnici Slavističnega društva Slovenije*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2014, str. 60–62.

### **Mateja KOTAR**

Ptujski Gratae posteritati 1560. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 11 (soavtorica Jedert Vodopivec).

Restaurisanje rukopisnog kodeksa: Statut Pirana, 1384. V: *Izložba slovenačkih konzervatora i restauratora: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do 2014. godine*, Kuća legata, Beograd, 25.–31. mart 2014. Beograd: Društvo restavratorjev Slovenije, 2014, str. 9–10 (soavtorica Blanka Avguštin Florjanovič).

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (sodelavka).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

### **Roman MARINKO**

*Božidar Jakac in fotografija*: [Moderna galerija, 12. junij–19. oktober 2014]. Ljubljana, Moderna galerija, 2014 (fotografije).

FIAF Restoration Summer School 2014 – Bologna. V: *Arhivi 37* (2014), št. 2, str. 220–226.

### **Jelka MELIK**

Archives–temples of the most important and the most significant information. V: *Društvo i tehnologija 2014*. Dr. Juraj Plenković: book of manuscripts. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo, 2014, str. 323.

Archives–temples of the most important and the most significant information = Arhivi–hramovi najvažnijih informacija: [predavanje na zborovanju *XXI. međunarodni znanstveni skup Društvo i tehnologija 2014* – Dr. Juraj Plenković, Opatija, 28. 6. 2014].

Arhivi: ujetniki oblasti. V: *Atlanti 24*, n. 2 (2014), str. 51–58 (soavtorica Mateja Jeraj).

Arhivisti in njihovo poslanstvo v sodobnem svetu. V: *Smartdoc by Media.doc 2014*: zbornik. Ljubljana: Media.doc, 2014, str. 66–72.

Arhivsko gradivo i sudski procesi: [predavanje na mednarodni znanstveno-strokovni konferenci *5. Zagrebački arhivski dan*, Zagreb, 29. 11. 2014] (soavtorica Aida Škoro Babić).

*Besede življenja*. 1, Prva spoznanja. Ljubljana: Brat Frančišek, 2014 (soavtorja Silvin Krajnc, Živa Melik).

Bolnica Franja–zmaga humanosti nad ideologijo: obtožnica javnega tožilca pri Višjem vojaškem sodišču 9. korpusa NOV in POJ proti Viktorju Volčjaku in Franji Bojc. V: *Arhivalija meseca*, februar 2014 (soavtorica Mateja Jeraj).

*Ljubljana: zgodovina, kultura, umetnost, naravne lepote, turizem*: [turistična monografija]. [Zagreb]: Turistička naklada, [2014] (soavtorica Mateja Jeraj – vodič preveden v ruski, angleški, italijanski, španski, nemški in japonski jezik).

Neka goruča pitanja arhivske teorije i prakse u Sloveniji. V: *Arhivska praksa 17* (2014), str. 372–381 (soavtorici Mateja Jeraj in Aida Škoro Babić).

*Slovenija: za otroke*. Zagreb: Turistička naklada, 2014 (Vodič preveden v angleški, nemški in italijanski jezik).

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference, [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (recenzentka).*

### **Aleksandra MRDAVŠIČ**

Activities to facilitate the authentic interpretation of archived databases. V: *Making the information governance landscape in Europe: proceedings of the DLM Forum – 7th triennial conference, 10–14 November 2014, Lisbon, Portugal*, str. 28–30 (soavtor Jože Škofljanec).

*Arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov [Elektronski vir]: navodila in praktični primeri pravilne hrambe vseh vrst dokumentarnega gradiva za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2014 (soavtorica spletne izd.).*

### **Andrej NARED**

*Arhivi–zakladnice spomina. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor, urednik).*

Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod: Kranjska v prvem letu vélike vojne. Razstava in razstavni zbornik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2014, 78 strani. V: *Arhivi 37 (2014) št. 2*, str. 278–280.

Pod knezom in stanovi: uprava dežele Kranjske od poznega srednjega veka do srede 17. stoletja. V: *Studia Valvasoriana: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014*, str. 501–535.

Roparski, lakomni ali vročekrvni vitezi: o viteški fajdi, Erazmu (Pred)Jamskem in Andreju Baumkircherju: 3. predavanje *iz cikla Vitezi in vojskovanje*, Ljubljanski grad, Hribarjeva dvorana, 24. 4. 2014.

*Zakladi slovenskih arhivov. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014 (zasnova, izbor gradiva in redakcija besedil).*

### **Anja PAULIČ**

*Arhivi–zakladnice spomina. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).*

### **Vojko PAVLIN**

*Arhivi–zakladnice spomina. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).*

*Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja. Nova Gorica: Zgodovinsko društvo za severno Primorsko; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2014 (recenzent).*

Solkanska župnija v 18. stoletju. V: *Stran: glasilo Kromberka in Lok 8*, št. 15 (18. junij 2014), str. 10.

Župnija sv. Štefana in njen katapan iz leta 1757: (drugi del). V: *Arhivi 37 (2014) št. 2*, str. 121–153.

### **Nataša PETELIN**

Konserviranje–restavriranje spisovnega gradiva na napravi za dolivanje s celulozno pulpo. V: *Arhivi 37 (2014) št. 1*, str. 179–192.

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014*, str. 7 (sodelavka).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko–restavratski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014*, str. 131–171 (soavtorica).

**Vanja PFAJFAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Arhivski Portal Evrope–okno v arhivski digitalni svet. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Arhivi v globalni informacijski družbi* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, [Radenci, 2.–4. april 2014], str. 461–470.

Delo v čitalnici in z uporabniki v Arhivu RS. V: *Smartdoc by Media.doc 2014*: zbornik. Ljubljana: Media.doc, 2014, str. 73–79 (soavtorica Darija Plevel).

Testament Petra Kozlerja. V: *Arhivalija meseca*, marec 2014.

**Olga PIVK**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Mlini in žage na Vrhniskem. V: *Vrhniški razgledi* 14 (2013), str. 55–73.

**Lucija PLANINC**

Restavriranje repertorijev Deželnega sodišča v Ljubljani. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 7 (sodelavka).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana*: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

**Darija PLEVEL**

Delo v čitalnici in z uporabniki v Arhivu RS. V: *Smartdoc by Media.doc 2014*: zbornik. Ljubljana: Media.doc, 2014, str. 73–79 (soavtorica Vanja Pfajfar).

**Maja POVALEJ**

Preskrba prebivalstva ter prehranjevanje v menzah oz. delavsko-uslužbenskih restavracijah v letih 1945–1950. V: *Zgodovina je slastna: kulturna zgodovina hrane; 100 let začetka prve svetovne vojne: programska knjižica*. Ljubljana: ZZDS, 2014, str. 29 (soavtor Žarko Štrumbl).

Preskrba prebivalstva ter prehranjevanje v menzah oz. delavsko-uslužbenskih restavracijah v letih 1945–1950: predavanje na *37. zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije ZZDS »Zgodovina je slastna. Kulturna zgodovina hrane« in »100 let začetka prve svetovne vojne«*, SAZU, Ljubljana, 22. oktober 2014 (soavtor Žarko Štrumbl).

**Branko RADULVIČ**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

**Tatjana RAHOVSKY ŠULIGOJ**

Restauracija osnutka plakata za premijeru filma U kraljevstvu Zlatoroga. *Izložba slovenačkih konzervatora i restauratora: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do 2014. godine*, Kuća legata, Beograd, 25.–31. mart 2014, str. 13 (soavtorica Darja Hara-uer).

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana*: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

**Tatjana REZEC STIBILJ**

Snemalna knjiga Na svoji zemlji. V: *Arhivalija meseca*, junij 2014 (soavtor Lojz Tršan).

### Alenka STARMAN

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Praktični postopek oblikovanja SIP, AIP in DIP na primeru podatkovne zbirke Plebiscit 1990: predavanje na mednarodni konferenci *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. *Arhivi v globalni informacijski družbi*, 2.–4. april 2014 (soavtorji Tatjana Hajtnik, Jasmina Kogovšek, Boris Domajnko).

Etiketa, ogledalo časa. V: *Arhivalija meseca*, november 2014.

### Jože ŠKOFLJANEC

Activities to facilitate the authentic interpretation of archived databases. V: *Making the information governance landscape in Europe: proceedings of the DLM Forum – 7th triennial conference*, 10–14 November 2014, Lisbon, Portugal. Lisboa: Biblioteca Nacional de Portugal, cop. 2014, str. 28–30 (soavtorica Aleksandra Mrdavšič).

*Arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov* [Elektronski vir]: navodila in praktični primeri pravilne hrambe vseh vrst dokumentarnega gradiva za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2014 (soavtor spletne izd.).

Frančiškani: [predavanje na simpoziju *Redovne hiše in redovne province kot faktor povezovanja geografskih prostorov*, Ljubljana, 22. april 2014, Arhiv Republike Slovenije].

Od delitve Vikarije Bosne do Province Ilirije: redovna pokrajina sv. Križa 1514–1813. V: *Sobratom svojim v dediščino milo: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa*, Frančiškanski samostan Ljubljana–center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014, str. 25.

Pol tisočletja frančiškanske province sv. Križa. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 4 (2014), str. 26–31.

*Priročnik za ravnatelje: praktična navodila in pripomočki za učinkovito izpolnjevanje obveznosti in uspešno vodenje zavoda*. Maribor: Forum Media, 2014 (soavtor spletne izd.).

*Sobratom svojim v dediščino milo: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa*, Frančiškanski samostan Ljubljana–center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014. (sourednik).

### Aida ŠKORO BABIĆ

Archival records of the countries of Danube region and their task for the future. V: *Društvo i tehnologija* 2014. Dr. Juraj Plenković: book of manuscripts. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo, 2014, str. 323.

Archival records of the countries of Danube region and their task for the future = Arhivski zapisi Podunavske regije i njihove zadaće za budućnost: [predavanje na zborovanju *XXI. međunarodni znanstveni skup Društvo i tehnologija* 2014 – Dr. Juraj Plenković, Opatija, 28. 6. 2014].

Arhivska građa vojnih sudova NOV-e i partizanskih odreda Slovenije i Jugoslovenske armije: [predavanje na zborovanju *Savjetovanje arhivskih radnika Bosne i Hercegovine »Arhivski fondovi i zbirke–stanje, zaštita, obrada i korištenje«*, Mostar, 5. lipnja 2014].

Arhivsko gradivo i sudski procesi: [predavanje na mednarodni znanstveno-strokovni konferenci *5. Zagrebački arhivski dan*, Zagreb, 29. 11. 2014] (soavtorica Jelka Melik).

Arhivsko gradivo in osebnostne pravice. V: *Atlanti* 24, n. 1 (2014), str. 101–108.

Arhivsko gradivo kot informacijska baza. V: *Smartdoc by Media.doc* 2014: zbornik. Ljubljana: Media.doc, 2014, str. 35–42.

*Davorin Jenko: (1835–1914): razstava v Arhivu Republike Slovenije*, Ljubljana, od 24. 11. 2014 do 16. 1. 2015 (prevajalka).

*Davorin Jenko* = Davorin Jenko: (1835–1914). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije; Beograd: Arhiv Srbije, 2014 (prevajalka).

Neka goruća pitanja arhivske teorije i prakse u Sloveniji. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 372–381 (soavtorici Jelka Melik in Mateja Jeraj).

*Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja*. Nova Gorica: Zgodovinsko društvo za severno Primorsko; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2014 (urednica in prevajalka).

Spomini Josipa Breznika: od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne. V: *Viri*, št. 37 (2014). (ureditev in transkripcija vira, avtorica kazal).

### **Gašper ŠMID**

Dostupnost i nedostupnost zdravstvene dokumentacije. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 306–318 (soavtor Žarko Štrumbl).

*Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini: v letu 2013 zbrana dokumentacija o arhivskem gradivu v tujini, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence* 10 (2014), št. 1–2 (urednik).

Načrt rimske Emone. V: *Arhivalija meseca*, maj 2014.

Slovenske delovne brigade na mladinski železniški progi Brčko–Banovići. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 233–244 (soavtor Žarko Štrumbl).

### **Žarko ŠTRUMBL**

Dostupnost i nedostupnost zdravstvene dokumentacije. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 306–318 (soavtor Gašper Šmid).

Preskrba prebivalstva ter prehranjevanje v menzah oz. delavsko-uslužbenskih restavracijah v letih 1945–1950. V: *Zgodovina je slastna: kulturna zgodovina hrane; 100 let začetka prve svetovne vojne: programska knjižica*. Ljubljana: ZZDS, 2014, str. 29 (soavtorica Maja Povalej).

Preskrba prebivalstva ter prehranjevanje v menzah oz. delavsko-uslužbenskih restavracijah v letih 1945–1950: predavanje na *37. zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije ZZDS »Zgodovina je slastna. Kulturna zgodovina hrane« in »100 let začetka prve svetovne vojne«*, SAZU, Ljubljana, 22. oktober 2014 (soavtorica Maja Povalej).

Slovenske delovne brigade na mladinski železniški progi Brčko–Banovići. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 233–244 (soavtor Gašper Šmid).

### **Polona TROBEC MLAKAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

La Gazette des archives št. 182–183. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 275.

Resolucije za priključitev Slovenskega primorja in Istre k Jugoslaviji. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2014.

### **Lojz TRŠAN**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Snemalna knjiga Na svoji zemlji. V: *Arhivalija meseca*, junij 2014 (soavtorica Tatjana Rezec Stibilj).

### **Mojca TUŠAR**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

### **Jedert VODOPIVEC**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

*Arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov* [Elektronski vir]: navodila in praktični primeri pravilne hrambe vseh vrst dokumentarnega gradiva za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2014 (soavtorica spletne izd.).



Books in archives and libraries: history, structure, typology and conservation. V: *Hidden libraries: programme: making historical libraries accessible*: Austria, Graz, June 30–July 11, 2014, str. 12.

Books in archives and libraries: history, structure, typology and conservation: predavanje v sklopu *Utrecht Network Summer School »Hidden libraries: making historical libraries accessible«*, Graz, 2., 9. in 10. julij 2014.

Dalmatinova Biblija: tisk, struktura in konservatorsko-restavratorski poseg. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 4 (2014), str. 66–69.

Dalmatinova biblija 1584–istraživanja i konzervatorsko-restavratorski zahvat: predavanje na *Međunarodnom danu arhiva*, Rijeka, 12. lipnja 2014.

*Dalmatinova Biblija 1584: preiskave in konservatorsko-restavratorski poseg*: [predavanje v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje, Ljubljana, 23. 1. 2014].

Man-made risks in archival and library repositories. V: *Protection of cultural heritage from natural and man-made disasters: book of abstracts*, str. 69–70.

*Materialna podoba Dalmatinove biblije*: predavanje ob izvolitvi v naziv redne profesorice, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 16. april 2014.

Nedestruktivne analize kulturne baštine na papiru pomoću infracrvene i raman-ske spektroskopije. *Izložba slovenačkih konzervatora i restauratora: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do 2014. godine*, Kuća legata, Beograd, 25.–31. mart 2014, str. 11 (soavtorica Katja Kavkler).

Papir v knjižnem bloku Slave vojvodine Kranjske iz leta 1689. V: *Papir* 42 (2014), št. 12, str. 37–41 (soavtorji Diana Gregor Svetec, Meta Černič, Silva König).

Popis materialnega stanja arhivskega gradiva v obliki knjige. V: *Atlanti* 24, n. 2 (2014), str. 21–31.

Presentation of a TV film on the conservation of the 16th century book »Bible revived«: predavanje na *6th Meeting of European heads of conservation*, Athens, June 4, 2014.

Projekcija filma RTV Slovenije »Biblija oživljena« o delu na Dalmatinovi Bibliji iz 1584: predavanje na *Mednarodnem arhivskem dnevu v Arhivu Republike Slovenije*, 6. junij 2014.

Ptujski Gratae posteritati 1560. V: *Konzervator-restavrator: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2014, str. 11 (soavtorica Mateja Kotar).

Ptujski Gratae posteritati, 1560: struktura, materiali, poškodbe in posegi. V: *Gratae posteritati: študijska izdaja*, str. 256–278.

Slava vojvodine Kranjske 1689: materialna podoba in konservatorsko-restavratorski poseg na 3. delu. V: *Studia Valvasoriana: zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 131–171 (soavtorica).

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Arhivi v globalni informacijski družbi*: zbornik mednarodne konference, [Radenci, 2.–4. april 2014] (recenzent).

TV film Biblija oživljena. *Izložba slovenačkih konzervatora i restauratora: konzervatorstvo-restauratorstvo od 2012. do 2014. godine*, Kuća legata, Beograd, 25.–31. mart 2014, str. 67.

## Jure VOLČJAK

Arhitektura velesovske cerkve. V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Vele-sovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 122–133 (soavtor Damjan Prelovšek).

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

*Arhivi:glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije (urednik).

Bekennen für vnns vnnd vnns erben: dem Kärntner Landesarchiv übergebene »slowenische« Urkunden. V: *Archivwissen Schafft Geschichte: Festschrift für Wilhelm Wadl zum 60. Geburtstag*. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2014, str. 117–125.

*Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774): doktorska disertacija.* Ljubljana: [J. Volčjak], 2014.

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 18–27 (popisovalec).

Dvestoletnica obnovitve delovanja Družbe Jezusove (jezuitov) in ustanovitev ljubljanskega jezuitskega kolegija leta 1596. V: *Arhivalija meseca*, avgust 2014.

Gospodarska struktura samostana na podlagi urbarja iz leta 1458. V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 98–112.

*Listine jezuitskega kolegija v Ljubljani: 1592–1751.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014.

Plemiška diploma Franca Adama Langenmantla. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 2 (2014), str. 26–29.

*Regesten Kaiser Friedrichs III.: (1440–1493):* nach Archiven und Bibliotheken geordnet. H. 29, Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Republik Slowenien. Teil 1, Die staatlichen, kommunalen und kirchlichen Archive in der Stadt Laibach/Ljubljana. Wien; Köln; Weimar: Böhlau, 2014 (popisovalec, urednik).

Samostan dominikank (1238–1782). V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 76–97.

Srednjeveška cerkev na Slovenskem. V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 42–47 (soavtor Janez Höfler).

Strmolški in samostan Velesovo. V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 118–121.

Ukinitve samostana. V: *Pod Marijinim varstvom: 850 let župnije Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: Občina, 2014, str. 134–141.

Vatikanski arhivi: oddaja *Sledi večnosti*, Ars program, Radio Slovenija, III. program, Ljubljana, 20. 7. 2014, ca. 28 min (gost v studiu).

### Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC

*Antiklerikalismus und Gewalt an Priestern im Land Krain im 18. Jahrhundert:* vabljen predavanje, Universität Tübingen, Sonderforschungsbereich 923 »Bedrohte Ordnungen«, 27. Oktober 2014.

*Arhivi–zakladnice spomina.* Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

*Cerkev slovenskega jezika: ob odkritju izvoda Trubarjeve Cerkovne ordninge (1564) v Memmingenu v Nemčiji ter 450. obletnici njenega izida.* Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2014 (soavtor Kozma Ahačič).

*Katoliško-protestantska trenja v Ljubljani v drugi polovici 16. stoletja:* predavanje v organizaciji Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar. Ljubljana, Trubarjev antikvariat, 19. november. 2014.

Meje redovnih provinc v slovenskem prostoru v poznem srednjem in zgodnjem novem veku: priložnosti in/ali ovire: [predavanje na simpoziju *Redovne hiše in redovne province kot faktor povezovanja geografskih prostorov*, Ljubljana, 22. april 2014, Arhiv Republike Slovenije].

O verskem oziroma religioznem v Slavi: pogledi Janez Vajkarda Valvasorja in sledi Erazma Franciscija. V: *Studia Valvasoriana:* zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 401–421.

Redovništvo na Slovenskem v zgodnjem novem veku. V: *Zgodovinski časopis* 68 (2014), št. 3/4 (150), str. 304–330.

Urbar graščin Bogenšperk in Lihtenberk izpod peresa J. V. Valvasorja. V: *Arhivalija meseca*, januar 2014.

## ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

---

### **Bojana ARISTOVNIK**

Slovenski arhivi se predstavijo. V: *Zgodovina v šoli* 23 (2014), št. 1–2, leto, str. 91–92.

Upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom v splošni bolnišnici Celje-izkušnje s pripravo dokumentarnega gradiva, odbiranjem in izročitvijo arhivskega gradiva Zgodovinskemu arhivu Celje. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, 2014, str. 243.

### **Borut BATAGELJ**

Iz sence velike vojne. V: *Srčni pozdrav iz bojniga polja: prva svetovna vojna in njen odmev na Celjskem*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2014, str. 33–42.

*Rudolf Badjura – življenje in delo*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014.

Tourismus oder Industrie? Entwicklungsdilemmas in Celje in den dreissiger Jahren des 20. Jahrhunderts. V: *Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci = Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf = International Historico-Cultural Symposium Mogersdorf = Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpozium Mogersdorf = Međunarodni kulturnopovijesni simpozij Mogersdorf*; Bd. 40: Mensch und Umwelt im pannonschen Raum vom 18. bis ins 20. Jahrhundert / Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 2010 = International Historico-Cultural Symposium Mogersdorf 2010, in Celje, vom 6. 7. bis 9. 7. 2010; Celje: Osrednja knjižnica: Muzej novejšje zgodovine: Pokrajinski muzej: Regijsko študijsko središče: Zgodovinski arhiv, 2014.

### **Bojan HIMMELREICH**

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Življenje v zaledju. V: *Srčni pozdrav iz bojniga polja: prva svetovna vojna in njen odmev na Celjskem*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2014, str. 33–42.

### **Sonja JAZBEC**

Knjižna izdaja inventarja PD Celje Matica 1862–2010. V: *Planinski vestnik* (2014), št. 10, str. 72 (ocena).

Poročilo o Mednarodni konferenci in okrogli mizi arhivistov Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Vojvodine; Terme Čatež, Slovenija, 15.–16. maj 2014. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 199–201.

Poročilo o Mednarodni konferenci in okrogli mizi arhivistov Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Vojvodine; Terme Čatež, Slovenija, 15.–16. maj 2014. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 521–523.

SI\_ZAC/1121 Planinsko društvo Celje-Matica: 1862–2010. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 269–270 (ocena).

### **Hedvika ZDOVC**

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

### **Aleksander ŽIŽEK**

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Hedvika Zdovc, SI\_ZAC/0065. Občina Trbovlje 1849–1941. Inventarji 13, ZAC, 2013. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 262–263.

Marcus Schreiner Božič, *Zgodovina* 72. münchenskega rezervnega policijskega bataljona. V: *Zgodovina za vse* 21 (2014), št. 2, str. 74–87 (prevod Aleksander Žižek).

Zgodovina cehov na Slovenskem Štajerskem in arhivska delavnica Cehi v Zgodovinskem arhivu Celje. V: *Zgodovina v šoli* 23 (2014), str. 60–67 (soavtorja Bojana Aristovnik).

## POKRAJINSKI ARHIV KOPER

### Zdenka BONIN

Aida Škoro Babić, Matevž Košir. Spomini Josipa Breznika od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne. V: *Viri* 37 (2014) (urednica).

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

*Aškerčeva nagrada in Aškerčeva priznanja za obdobje 2013–2014*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije (urednica)

Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za leto 2014. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 189–191.

### Nada ČIBEJ

Pečati, pečatniki, žigi in štampljke. V: *Svetilnik–kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VII, št. 4 (junij 2014), str. 7.

Prekomorci. V: *Prekomorci: ob 70-letnici prihoda prvih slovenskih prekomorskih pripadnikov NOVJ na jugoslovansko bojišče*. Koper: Pokrajinski arhiv; Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2014, str. 61–116.

Spet v šolskih klopeh. V: *Svetilnik–kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VIII, št. 1 (september 2014), str. 11.

Starodobnik ali »arhivsko« vozilo. V: *Svetilnik–kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VII, št. 3 (april 2014), str. 7.

### Mirjana KONTESTABILE ROVIS

Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 14–15.

### Albert PUCER

*Sv. Jurij in sv. Marko sta povezana tudi z našo preteklostjo* [spletna objava: www.regionalobala.si; 23.4.2014].

Sprehod skozi čas Portoroža / 5. del: Samostan in cerkev na Bernardinu. V: *Portorožan*, junij 2014, št. 15, str. 3.

### Deborah ROGOZNICA

Aplikacija in uveljavitev modela socialističnega turizma na slovenski obali (1947–1990). V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 73–84.

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Capodistria nella scia della Grande guerra: la popolazione tra vita quotidiana e privazioni (povzetek). V: *Istra u velikom ratu* (Elektronski vir): glad, bolesti, smrt: študijski dan povodom stogodišnjice Prvog svjetskog rata: međunarodni znanstveni skup/ L'Istria nella grande guerra: fame, malattie, morte: giornata di studio nel centenario della prima guerra mondiale: convegno scientifico internazionale/ Istra v veliki vojni: glad, bolezn, smrt: študijski dan ob stoletnici Prve svetovne vojne: mednarodna znanstvena konferenca. Koper 2014, str. 28.

Capodistria nella scia della Grande guerra: la popolazione tra vita quotidiana e privazioni (povzetek). V: *Istra u velikom ratu* (Zbornik povzetkov): glad, bolesti, smrt: študijski dan povodom stogodišnjice Prvog svjetskog rata: međunarodni znanstveni skup/ L'Istria nella grande guerra: fame, malattie, morte: giornata di studio nel centenario della prima guerra mondiale: convegno scientifico internazionale/ Istra v veliki vojni: glad, bolezn, smrt: študijski dan ob stoletnici Prve svetovne vojne: mednarodna znanstvena konferenca. Koper 2014, str. 10.

Evidentiranje arhivskega gradiva v BG, Arhiv Jugoslavije: AJ 136, Ministarstvo za novooslojene krajeve FLRJ/ Ministrstvo za novo osvobojene kraje FLRJ; Vojni arhiv Srbije: VU-1, Vojna uprava JNA Jugoslovanske slobodne teritorije Trst Kopar /Vojna uprava JLA jugoslovanskega slobodnega teritorija Trst (1945-1954), VU-2, Sud Vojne uprave

Jugoslovanske zone Slobodne teritorije Trst/ Sodišče vojne uprave JLA jugoslovanskega slobodnega teritorija Trst (1947–1951). V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014) št. 2.

Nastanek in razvoj mestne knjižnice v Kopru. V: *Mestna knjižnica Koper* (Biblioteka iustinopolitana; n. 5), Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2014, str. 11–69.

Zgodovinska dediščina ribje industrije v virih, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Koper. Kulturna dediščina blagovne znamke Arrigoni. V: *Zgodovina je slastna: kulturna zgodovina hrane; 100 let začetka prve svetovne vojne: programska knjižica*. Ljubljana: ZZDS, 2014, str. 14.

### Marjan ROŽAC

Črna kronika Pirana. V: *Revija Vzajemna*, marec 2014, št. 3, str. 44–45.

V Piranu so iztikali oči in sekali ude. V: *Slovenske novice*, 13. januar 2014, str. 12, 17.

## POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

### Ivan FRAS

Beseda odgovornega urednika. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 13–14.

Dokumenti na Jadranski vsaj še nekaj let: minister Uroš Grilc si je na obisku v Pokrajinskem arhivu Maribor ogledal neprimerne depoje na Jadranski cesti, kjer trenutno rešujejo najbolj poškodovano gradivo. V: *Večer* [Tiskana izd.], 31. maj 2014, str. 18.

Dragoceni dokumenti zaviti v plesen: obupne razmere za delovanje Pokrajinskega arhiva Maribor – Direktor Ivan Fras si prizadeva za trajno rešitev in odpravo grozeče kulturnopolitične sramote ...: nedopustna afera v Mariboru. V: *Nedeljski dnevnik*, 7. maj 2014, str. 10.

*Marchburch 1164: 850 let prve omembe Maribora*: razstava v atriju SNG Maribor, 14. oktober–17. novemeber 2014 (soavtor).

Mariborska relikvija je doma: Mariborčani si bodo lahko v živo ogledali originalno listino, kjer se prvič sploh omenja Maribor. V: *Večer* [Tiskana izd.], 11. oktober 2014, str. 9.

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (urednik).

V iskanju rešitve za arhivske dokumente: v Pokrajinskem arhivu Maribor se trudijo in trkajo na vsa vrata, saj je selitev gradiva, ki je shranjeno v neustreznih prostorih, več kot nujna; kot možna rešitev se kaže katera od praznih občinskih nepremičnin. V: *Večer* [Tiskana izd.], 24. april 2014, str. 17.

Zakladnica zgodb resničnih ljudi: zgodbe porumenelih papirjev Pokrajinskega arhiva Maribor: hranijo pomembne listine in zgodbe običajnih ljudi – najbolj iskane matične knjige – po drugi svetovni vojni uničenega največ gradiva. V: *Vestnik*, 13. marec 2014, str. 19.

### Nina GOSTENČNIK

27. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2014«, Hotel Tuzla, Tuzla, 25.–26. september 2014. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 201–203.

Arhiviranje in hramba poslovne dokumentacije gospodarskih podjetij v stečaju ali likvidaciji. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 263–274.

Oman, Žiga. *Maribor v prvi svetovni vojni: življenje v zaledju*. Katalogi, zv. 40. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (grafična oblikovalka).

Problematika provođenja zadatka vanjske službe kod stvaralaca iz oblasti prirede. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 69–75.

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (urednica, prevajalka, lektorica).

### **Mojca HORVAT**

*80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor: razstavišče Archivum v PAM*, september 2013–maj 2014. Maribor.

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica, prevajalka).

*Grad na Piramidi in mesto pod njim: razstava gradiva iz zgodovine mesta ob 850-letnici prve omembe mariborskega gradu: razstavišče Archivum v PAM*, 17. oktober 2014–1. marec 2015.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 28–34.

*Marchburch 1164: 850 let prve omembe Maribora: atrij SNG Maribor*, 14. oktober–17. novemember 2014. Maribor, 2014 (soavtorica).

*Piramida: grič, na katerem se je začela pisati zgodovina Maribora*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2014 (soavtorica).

Posebnosti digitalizacije arhivskega gradiva in praktična uporaba tovrstnih digitalizatorov. Kongres *Digitalne vsebine: nastanek, hranjenje, dostop*, Ljubljana, 5. 6. 2014. Zbornik povzetkov. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2014, str. 30–31 (soavtorica).

Posebnosti digitalizacije arhivskega gradiva in strokovna obravnava tovrstnih digitalizatorov = Special features of digitization of archival materials and professional issues relevant to digital copies. V: *Knjižnica* 58, št. 1–2, julij 2014, str. 151–177 (soavtorica).

Ravnikar, Tone. Maribor v 12. stoletju: 850 let prve omembe Maribora. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 39. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (lektorica).

### **Jure MAČEK**

*XXIV. mednarodni arhivski raziskovalni tabor, od 24. do 29. junija 2014*, Gomilica (Slovenija) in Iklódbördőce ter Szécsisziget (Madžarska): razstava v dvorcu družine Andrassy-Szapary v Szécsisziget, 29. junij do 7. julij 2014. Szécsisziget, 2014 (soavtor).

*Grafične in fotografske upodobitve prve svetovne vojne: »Naprej tedaj junaški roj, za dom, za drage, v hrabri boj...!«*: razstava gradiva iz fonda Rodbina Gariboldi Pokrajinskega arhiva Maribor: razstavišče Had v PAM, 18. december 2014–1. maj 2015 (soavtor).

### **Miroslav NOVAK**

Arhivistika in dokumentologija: izkušnje s študijem na daljavo in na klasičen način. V: *Atlanti* 24, n. 2 (2014), str. 203–214.

Arhivsko gradivo na mrežnim društvenim medijima (internet). V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 207–222 (soavtor).

Posebnosti digitalizacije arhivskega gradiva in praktična uporaba tovrstnih digitalizatorov. V: *Kongres Digitalne vsebine: nastanek, hranjenje, dostop*. Ljubljana, 5.–6. 2014. Zbornik povzetkov. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2014, str. 30–31 (soavtor).

Posebnosti digitalizacije arhivskega gradiva in strokovna obravnava tovrstnih digitalizatorov = Special features of digitization of archival materials and professional issues relevant to digital copies. V: *Knjižnica* 58, št. 1–2, julij 2014, str. 151–177 (soavtor).

Some problems of professional processing of online social networks archives. V: *Making the information governance landscape in Europe: proceedings of the DLM Forum – 7th triennial conference*, 10–14 November 2014, Lisbon, Portugal. Lisboa: Biblioteca Nacional de Portugal, cop. 2014, str. 119–125 (soavtor).

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi

v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (recenzent).

Virtualizacija–način ohranjanja digitalnih arhivskih vsebin. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 437–545 (soavtor).

### Zdenka SEMLIČ RAJH

Archival education: the case of the Republic of Slovenia. V: *Atlanti* 24, n. 2 (2014), str. 225–236 (soavtorica).

Copyright in archives: an instrument for the safeguarding of cultural identity? V: *Atlanti* 24, n. 1 (2014), str. 229–237.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 35–64 (soavtorica).

Ko se oglasi rdeči petelin: Maribor in protipožarni predpisi v drugi polovici 18. in 19. stoletja. V: *Maribor in Mariborčani*–predmet raziskovanja v humanistiki: znanstveni simpozij: zbornik povzetkov. Maribor, 25. marec 2014. Maribor: Raziskovalna postaja ZRC SAZU, 2014, str. [10].

Ravnikar, Tone. Maribor v 12. stoletju: 850 let prve omembe Maribora. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 39. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (prevajalka).

*Sledovi: Maribor, mesto, hiše in ljudje*. Oddaja na RTV Slovenija, 18. maj 2014 (intervjuvanka).

Standardi za opremo i prostore za smještaj arhivske građe: PD 5454:2012, PAS 198:2012, ISO 11799:2003. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 160–169.

Standardized creation of headings: The Change toward effective, organized an accessible information. V: *Scrinium* 68 (2014), str. 46–64.

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (urednica).

Teoretski pogled na korisnike arhiva. V: *Arhivska praksa* 17 (2014), str. 263–280 (soavtorica).

Uporabnikov pogled na arhiv in popise arhivskega gradiva v arhivskih informacijskih sistemih. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 171–200 (soavtorica).

### Gordana ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK

Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 11–21 (soavtorica).

Mali prekmurski človek je bil velikokrat žrtev velikih zgodovinskih dogodkov: Gordana Šövegeš Lipovšek: raziskovalka usode prekmurskih vojakov iz prve svetovne vojne. V: *Vestnik* 66 (31. julij 2014), št. 31, str. 25.

Sombotel, Madžarska. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 65–70.

*Vágyakozás a lövészárkokból: egy szécsiszentlászlói házaspár, Jankó Zsigmond és Kovács Matild levelezése az 1. világháború alatt*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet = Lendava: Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti; Maribor: Területi Levéltár = Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (urednica, soavtorica).

Virtualizacija–način ohranjanja digitalnih arhivskih vsebin. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 437–545 (soavtorica).

XXIV. mednarodni arhivski raziskovalni tabor, od 24. do 29. junija 2014, Gomilica (Slovenija) in Iklódbördőce ter Szécsiszigert (Madžarska): razstava v dvorcu družine Andrásy-Szapáry v Szécsisziget, 29. junij do 7. julij 2014. Szécsisziget, 2014 (soavtorica).

**Simona VELUŠČEK**

*Več kot le dom: pol stoletja Študentskih domov UM:* [razstava ob 50-letnici Študentskih domov Univerze v Mariboru, Knjižno razstavišče UKM, 21. 5.–14. 6. 2014]. Maribor: Študentski domovi, 2014 (soavtorica).

**Boštjan ZAJŠEK**

Arhivski kopernikovski obrat–od prilagajanja uporabnika arhivskemu popisu k prilagajanju arhivskega popisa uporabniku. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 201–210.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 35–64 (soavtor).

*Grafične in fotografske upodobitve prve svetovne vojne: »Naprej tedaj junaški roj, za dom, za drage, v hrabri boj...!«:* razstava gradiva iz fonda Rodbina Gariboldi Pokrajinskega arhiva Maribor: razstavišče Had v PAM, 18. december 2014–1. maj 2015 (soavtor).

Oman, Žiga. Maribor v prvi svetovni vojni: življenje v zaledju. V: *Katalogi*, zv. 40. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (lektor).

*Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (urednik, prevajalec, lektor).

*Vágyakozás a lövészárkokból : egy szécsiszentlászlói házaspár, Jankó Zsigmond és Kovács Matild levelezése az 1. világháború alatt.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet = Lendava: Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti; Maribor: Területi Levéltár = Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014 (lektor).

**POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI****Metka NUSDORFER VUKSANOVIĆ**

Zapuščina dr. Jožeta Andlovica. V: *Glasilo občine Šempeter–Vrtojba* IV (2014), št. 2, str. 39.

**Ivanka URŠIČ**

Ivan Merljak: Moji spomini. V: *Srečanje v Piranu 3: življenjske pripovedi prebivalcev Pirana*. Piran 2014, str. 349–409.

»Posebno veselje za glasbo mi je bilo prirejeno«: razstava ob 100-letnici Rada Simonitija (1914–1981). V: *Briški časnik* 18 (2014), št. 76, str. 58–60.

*Rafael Nemeč: razstava ob 100-letnici rojstva akademskega slikarja, restavratorja in pedagoga*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2014, 130 str. (soavtorica Katarina Brešan).

Zapuščina akademskega slikarja, restavratorja in pedagoga Rafaela Nemeča. V: *Glasilo občine Šempeter–Vrtojba* IV (2014) št. 3, str. 32–33 (soavtorica Katarina Brešan).

**Lilijana VIDRIH LAVRENČIČ**

Kmetijska čitalnica v Podragi. V: *Kjer knjige najdejo dom: 150 let knjižničarstva v Ajdovščini in Vipavi*. Ajdovščina 2014, str. 168–171.

**ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU****Dejan ZADRAVEC**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Jože Mlinarič, Jože Curk. Dominikanski samostan na Ptuj. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Ptuj 2009. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 85 [n. v. 50] (2014), zv. 1–2, str. 235–238.



Rodbina Herberstein in njen najznamenitejši član Žiga baron Herberstein. V: *Gratae posteritati*: študijska izdaja. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča; Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2014.

Znanstveni simpozij Ptuj v stoletju izdaje drugega mestnega statuta. Zgodovinski arhiv na Ptuju, 25. oktober 2013. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 249–251.

### **Katja ZUPANIČ**

Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 11–23.

Upravnoteritorialni, gospodarski in družbeni razvoj na območju današnje občine Hajdina od leta 1945 do nastanka samostojne občine leta 1998. V: *Zbornik občine Hajdina* (v tisku).

Železniška proga Ptuj–Ormož–Čakovec. V okviru projekta »Vloga železnice pri povezovanju krajev ob hrvaško-štajerski meji« (besedilo za katalog in razstavo).

## **ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA**

---

### **Nataša BUDNA KODRIČ**

Mirno spite vojaki večno spanje: Žrtve prve svetovne vojne (podlistek). V: *Gorenjski glas*, št. 73, 12. 9. 2014; št. 75, 19. 9. 2014.

Seznam žrtev prve svetovne vojne z Gorenjske. V: *Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918*. Katalog. Kranj: Gorenjski muzej, 2014, str. 76–115.

Žrtve prve svetovne vojne z Gorenjske. V: *Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918*. Katalog. Kranj: Gorenjski muzej, 2014, str. 62–63.

### **Elizabeta ERŽEN PODLIPNIK**

Dobrodelnost in pomoč vojakom ter prebivalstvu na Kranjskem v prvem letu prve svetovne vojne. V: *Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne*. Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 61–66.

### **Hana HABJAN**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Gospodarstvo in aprovizacija v prvem letu prve svetovne vojne. V: *Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne*. Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 67–71.

Pričetek prve svetovne vojne v šolskih kronikah in izvestjih–izvestje Mestnega dekliškega liceja v Ljubljani. V: *Arhivalija meseca*, junij 2014.

### **Mira HODNIK**

Nova vojna–vstop Italije v vojno in boj za slovensko ozemlje. V: *Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne*. Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 72–77.

Resolucija idrijskih rudarjev iz leta 1901. V: *Arhivalija meseca*, januar 2014.

### **Marija KOS**

»Hudi časi, ni videti rešitve.« Osebni pogledi na vojno. V: *Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne*. Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 55–60.

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Planica včeraj in danes. V: *Arhivalija meseca*, marec 2014.

**Marjana KOS**

*Arhivi-zakladnice spomina.* Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Kaj v vsakdanje življenje prinese vojna? V: *Kuge, lakote in vojske-reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne.* Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 30–38.

Reklamni letak gostilne Huber. V: *Arhivalija meseca*, september 2014.

**Barbara PEŠAK MIKEC**

*Arhivi-zakladnice spomina.* Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Kronika Splošnega gradbenega podjetja Grosuplje. V: *Arhivalija meseca*, julij 2014.

*Miška Mica najde Leopoldovo pismo Rozaliji.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014.

Si to še ti Ljubljana? Spremenjena podoba mest v zaledju velike vojne na primeru Ljubljane, julij 1914–maj 1915. V: *Kuge, lakote in vojske-reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne.* Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 39–45.

**Mitja SADEK**

*Arhivi-zakladnice spomina.* Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Skrivnostna plošča intendanta Breteuila v Dolenjskem muzeju: ob 200. obletnici konca francoske oblasti na Kranjskem. V: *Rast*, št. 3–4, 2014, str. 32–39.

Spomin na brežiške frančiškane (Ocena zbornika S patri smo si bili dobri-Tri stoletja brežiških frančiškanov, Brežiške študije 4, Zavod Nevidunum in založba Brat Frančišek, Krško-Ljubljana 2014). V: *Rast*, št. 3–4, 2014, str. 75–77.

Sto let belokranjske železnice. V: *Arhivalija meseca*, maj 2014.

**Gorazd STARIHA**

Dimež, poslednji strašni rokovnjač! V: *Arhivalija meseca*, november 2014.

**Jože SUHADOLNIK**

Ernesto Che Guevara na obisku v Sloveniji in v Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani, 20. avgusta 1959. V: *Arhivalija meseca*, avgust 2014.

**Judita ŠEGA**

*Arhivi-zakladnice spomina.* Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Dnevnik dr. Pavleta Blaznika iz leta 1941. V: *Loški razgledi* 60 (2013), str. 17–61 (soavtorica).

Kranjska pred prvo svetovno vojno. V: *Kuge, lakote in vojske-reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne.* Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 7–12.

Poročilo o opravljenem evidentiranju arhivskega gradiva freisinškega gospostva na Slovenskem v Bavarskem glavnem arhivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München) v letu 2013. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), str. 93–100 (soavtorica).

Sto dvajset let pogodbe o dobavi električne energije za javno mestno razsvetljavo v Škofji Loki. V: *Arhivalija meseca*, april 2014.

V naše kraje pridejo begunci. V: *Kuge, lakote in vojske-reši nas, o Gospod!: Kranjska v prvem letu vélike vojne.* Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 47–54.

### Tatjana ŠENK

Dokumentarno in arhivsko gradivo v elektronski obliki pri Mestni občini Ljubljana. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* 13, Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference [Radenci, 2.–4. april 2014]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2014, str. 275–290.

Voščilnice poslane mestu Ljubljana. V: *Arhivalija meseca*, december 2014.

### Barbara ŽABOTA

*Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (urednica).

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

*Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije (tehnična urednica).

*Ko mrtvi spregovorijo: protestantska mrliška knjiga v luči novih raziskav*. Vabljen predavanje [organizator Mestni muzej Krško, 9.12.2014].

*Kongresni trg*. Vabljen predavanje z vodstvom po Kongresnem trgu v sklopu predavanj Arhitektura v živo [organizator Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 13.3.2014].

Mestni svet naj vsako leto iz vrst meščanov izvoli poštenega mestnega sodnika. V: *Arhivalija meseca*, februar 2014.

Ob 500-letnici izida Malefičnih svoboščin Ljubljancanov. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2014.

Poročilo o evidentiranju arhivskega gradiva v tujini–Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 10 (2014), št. 1, str. 101–105.

Zadnje potovanje prestolonasledniškega para. V: *Kuge, lakote in vojske–reši nas, o Gospod! Kranjska v prvem letu vélike vojne*. Razstavni zbornik. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2014, str. 23–29.

## NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

### Marija ČIPIĆ REHAR

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Frančiškani v primežu totalitarnih režimov = Franciscans under the pressure of totalitarian regimes. Sobratom svojim v dediščino milo: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Frančiškanski samostan Ljubljana–center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014, 436 stran. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 259–260.

Slovenec in ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. V: *Slovenec: Političen list za slovenski narod (1873–1945): kratek pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2013, str. 60–63.

Tam čez Savo, na Črnučah: Sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče. V: *Kronika* 62 (2014), št. 2, str. 331–333.

### France Martin DOLINAR

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Christine Tropper; Glut unter der Asche und offene Flamme. Der Kärntner Geheimprotestantismus und seine Bekämpfung 1731–1738: (Quellenedition des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Band 9), Böhlau Verlag Wien/Odenburg Verlag München, 2011, 501 str.). V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 260–262.

Die geistigen Strömungen im Katholizismus des 18. Jahrhunderts: eine Hinführung zum Thema »Aufgeklärter katholischer Reformabsolutismus«. V: *Carinthia I* 204 (2014), št. 2, str. 507–514.

Die Kärntner »Marianisten« in Kranj und Völkmarkt 1919–1920. V: *Archivwissen Schafft Geschichte: Festschrift für Wilhelm Wadl zum 60. Geburtstag* (Archiv für Vaterländische Geschichte und Topographie, Bd. 106). Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2014, str. 639–653.

Josephinismus oder Reformkatholizismus in Innerösterreich: die kirchlichen Reformen des Laibacher Fürstbischofs Karl Johann Graf von Herberstein. V: *Historisches Jahrbuch* 134 (2014), str. 202–220.

Katoliška cerkev in Tretji rajh. V: *Stati inu obstati*, 2014, št. 19/20, str. 255–273, 438–439.

Katoliška cerkev v Nemčiji v času Tretjega rajha. V: *Stati inu obstati*, 2014, št. 19/20, str. 366–382, 443–444.

Kemperl, Metoda, Vidmar, Luka. *Barok na Slovenskem, Sakralni prostori*. 1. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014. 271 str. (spremna beseda).

Perše, Brigita, Nimac, Stipe. *Krščanska skupnost na poti skozi čas: zgodovina župnije na Slovenskem*, (Raziskave Religioznost in modernost, zv. 2). 1. izd. Ljubljana: Angla, 2014. 160 str. (spremna beseda).

### **Tone KRAMPAČ**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

### **Blaž OTRIN**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

Brezje and bishops of Ljubljana. V: *Marija Pomagaj = Mary Help of Christians: the venerable image at Brezje*. Ljubljana: Družina, 2014, str. 103–114.

Brezje in ljubljanski škofje. V: *Marija Pomagaj: milostna podoba na Brezjah: [1814–2014]*, (Gorenjski kraji in ljudje, knj. 35). Ljubljana: Družina, 2014, str. 103–114.

Izpoved mikrofona v steni. V: *Slovenski čas*. Ljubljana, januar 2014, št. 45. str. 10.  
Kratek oris zgodovine župnije Vavta vas 1945–1978. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 497–506.

Mercedes za nadškofa. V: *Mnenja z mero: politična kronika, refleksija o Cerкви in zgodovina za prihodnost: pisci na Časnik.si*. Ljubljana: Časnik, 2014, str. 214–217.

Opis vikariata Prečna v letu 1821. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 443–450 (soavtorica Julijana Visočnik).

Opis vikariata Vavta vas v letu 1821. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 487–496.

Seznam dušnih pastirjev v Vavti vasi in Prečni. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 529–534 (soavtorica Julijana Visočnik).

Škof Rožman in nogomet. V: *Mnenja z mero: politična kronika, refleksija o Cerкви in zgodovina za prihodnost: pisci na Časnik.si*. Ljubljana: Časnik, 2014, str. 295–298.

Zgodovina župnije Prečna od 1787 do 1941. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 451–474.

Župnija Vavta vas od prehoda v ljubljansko škofijo leta 1787 do začetka druge svetovne vojne. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 507–528.

### **Julijana VISOČNIK**

*Arhivi–zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).

Dalmatie, Croatie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 386.

Danilo (Rider), près de Šibenik, Croatie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 398.

Dokumenti (nad)župnije Hoče v Kapiteljskem arhivu Nadškofijskega arhiva v Ljubljani. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 197–215.

Dokumenti (nad)župnije Hoče v Kapiteljskem arhivu Nadškofijskega arhiva v Ljubljani: nadaljevanje. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 2, str. 109–120.

Epigrafski spomeniki in skrb za telo v vzhodnoalpskem prostoru. V: *In corpore sano: skrb za telo v antiki: povzetki referatov*. Ljubljana: Društvo za antične in humanistične študije Slovenije: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU: Alma Mater Europea-Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2014, str. 11.

Foreigners in the area of Celeia. V: *Classica et Christiana*, 2014, nr. 9/1, str. 275–298.

In corpore sano: skrb za telo v antiki: epigrafski spomeniki in skrb za telo v vzhodnoalpskem prostoru. V: *Delo*, 16. oktober 2014, št. 241, str. 16.

Ljubljanski škofje in začetki frančiškanske province na Slovenskem = Bishops of Ljubljana and the beginnings of the Franciscan province in Slovenian territory. V: *Sobratom svojim v dediščino milo: znanstveni simpozij ob 500-letnici Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Frančiškanski samostan Ljubljana-center, Frančiškova dvorana 12. in 13. september 2014: programska knjižica*. Ljubljana: Slovenska frančiškanska provinca sv. Križa: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU: Teološka fakulteta, 2014, str. 30.

Opis vikariata Prečna v letu 1821. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 443–450 (soavtor Blaž Otrin).

Podgrađe (Asseria), près de Benkovac, Croatie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 400.

Rimski spomeniki na Dobrni in njeni okolici. V: *Kronika* 62 (2014), št. 3, str. 355–364.

Salone. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 395.

Salone. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 395–396.

Seznam dušnih pastirjev v Vavti vasi in Prečni. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 529–534 (soavtor Blaž Otrin).

Skradin (Scardona), Croatie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 398–399.

Skradin. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 399–400.

Skradin. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 400.

Šibenik. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 398.

Vojaki iz Celeje. V: *SLO: časi, kraji, ljudje*, št. 2 (2014), str. 6–9.

Začetki župnije Prečna. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 423–442.

Začetki župnije Vavta vas. V: *Straža: kraj topline, zelenja in modrine*. Straža: Občina, 2014, str. 475–486.

## NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

---

### Igor FILIPIČ

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtor).

### Lilijana URLEP

*Arhivi-zakladnice spomina*. Ljubljana [etc.]: Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2014 (soavtorica).



## OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

### Publikacije

Julijana Visočnik:

#### Škofijski arhiv Ljubljana. Inventar fonda ŠAL 2

Ljubljana: Nadškofija, 2015, 368 strani

Tri leta po izdaji inventarja fonda Škofijskega arhiva Ljubljana I, ki obsega 51 fasciklov najstarejšega gradiva in je del obsežnega fonda Škofijskega arhiva Nadškofijskega arhiva Ljubljana, je v mesecu septembru izšel prvi del inventarja Škofijskega arhiva 2. Ta obsega spise, ki jih je Škofijska pisarna prejela od državnih oziroma deželnih organov ter državnih komisij. Časovno fond zajema obdobje od leta 1742 do leta 1788, vendar pa so vse do leta 1787 ohranjeni le dvorni in gubernijski odloki ter dopisi, ostalo je izgubljeno. Šele leto 1788 ima ohranjene vse zabeležene spise. Kot navaja sama avtorica, je gradivo dokaj enolično, saj gre za spisovno gradivo državnih organov in uradov, naslovljenih na ljubljanskega škofa ali generalnega vikarja v Ljubljani, z namenom naročanja države cerkvi glede izvedbe različnih konkretnih zadev, s katerimi sta hotela Marija Terezija in Jožef II. prebivalstvo osvestiti in izobraziti.

Popisano gradivo je zloženo v 48 škatel, kar sicer predstavlja manjši obseg, a se je izkazalo, da je potrebno gradivo razdeliti na dva dela. Avtorica se je za to odločila iz dveh razlogov: celoten obseg tega inventarja bi imel preveliko število strani, drugi kriterij pa je vsebinski, saj so z letom 1782 začeli z regulacijo župnij. S tem letom se inventar zaključuje in tako je v prvem delu inventarja ŠAL 2 zajetih 20 škatel tega fonda, pri popisu pa si je Visočnikova pomagala še z dvema dodatnima škatlama, v katerih so hranjeni protokoli in repertoriji, ki sodijo k omenjenemu gradivu.

Vsebinsko gradivo v fondu ŠAL 2 skozi leta jasno prikazuje dogajanje v prostoru, pri čemer sistematično pregledovanje inventarja daje vpogled v odnos takratne države do cerkvenih oblasti, ki preko svoje pisarne prehaja do običajne duhovščine, ki se je dejansko srečevala s prebivalstvom. Duhovniki po posameznih krajih in vaseh so bili dobro seznanjeni z vsakdanjimi težavami, pred katere je bil postavljen navaden človek. Njihov način življenja jim je bil blizu. Poudariti je potrebno, da sta vladarja Marija Terezija in Jožef II. znala izkoristiti vlogo duhovnikov po deželi, tako da sta njihov delokrog povečala. Duhovniki so tako med ljudmi poleg pastoralnega dela opravljali tudi določene vzgojne, izobraževalne, upravne in pravne naloge. Zaradi svoje vsestranske prisotnosti po celotni škofiji sta jih reformna vladarja pogosto uporabljala tudi za namene obveščanja, saj so preko njih številna obvestila dosegla zadnje vas ali zaselek v deželi. Popisani dokumenti fonda jasno kažejo odnose med državo in cerkvijo, pri čemer pa so bili duhovniki dejansko nižji državni uradniki, ki so izpolnjevali naročila države in s tem delovali v dobro ljudi. Omenjeni dopisi so bili namreč praktične narave in so imeli pogosto izobraževalno vrednost.

Inventar zaključujejo trije indeksi: krajevni, osebni in stvarni. Zaradi narave gradiva so neobičajno kratki, kar je logično, saj so kraji izstavitve dokumentov vedno isti – Ljubljana, Gradec, Celovec. Poleg tega so tako izstavitelji kot prejemniki uradi – deželna ali škofijska pisarna, tako da dejansko nastopa zelo malo ljudi. V stvarnem indeksu pa najdemo le nekaj pomembnejših gesel, gre predvsem za ustanove, pojme in organizacije, kar precej olajša samo iskanje.



Marija Čipić Rehar

Alojz Cindrič:

**Od imatrikulacije do promocije, Doktorandi profesorja Franceta Veبرا na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945**

Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2015, 310 strani



Ljubljanska univerza je bila ustanovljena leta 1919 in bo kmalu praznovala svoj častitljivi jubilej – stoto obletnico delovanja. V želji, da bi ta svečani dogodek, ki si zagotovo zasluži širšo pozornost javnosti, čim lepše obeležili in proslavili, je nekatere članice Univerze že spodbudil k delu, da opišejo svoje zgodovinske korenine in predstavijo znanstveno, pedagoško in študijsko delo. Tako je Filozofska fakulteta v ta namen ustanovila novo knjižno zbirko z imenom Historia Fakultatis, ki jo bo izdajala Znanstvena založba fakultete z gradivom in temami razvoja posameznih oddelkov fakultete in vidnih osebnosti iz zgodovine univerzitetnega življenja. Ideja za prvo knjigo zbirke je dozorela tudi v mislih in besedi sociologa in zgodovinarja dr. Alojza Cindriča, ki ga že poznamo kot raziskovalca zgodovine visokošolskega študija študentov s slovenskega etničnega prostora in nas je že prijetno presenetil s poznavanjem zgodovine dunajskih študentov s Kranjske iz 19. in začetka 20. stoletja. Tokrat pa je pozornost usmeril na študijsko pot triindvajsetih doktorandov, ki so opravili doktorski izpit na Oddelku za filozofijo pri dr. Francetu Vebru v času med obema svetovnjima vojnama. Knjiga z naslovom *Od imatrikulacije do promocije: doktorandi profesorja Franceta Veبرا na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v luči arhivskega gradiva 1919–1945* je svojo prvo krstno uprizoritev doživela že letos poleti na Univerzi v Ljubljani s strokovnim predavanjem o profesorju Vebru in njegovih učencih ter s prikazom arhivskega gradiva, ki ga je avtor uporabil pri svoji raziskavi. Lično oblikovana knjiga poleg pestre in do zdaj še neraziskane vsebine izpostavi bogato arhivsko gradivo, ki ga hranita Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani ter arhiv Filozofske fakultete v Ljubljani. Predstavljene so vezane knjige univerzitetne matrike, kjer so podatki o vpisu rednih študentov, ter osebni izkazi (vpisnice), ki so jih študentje izpolnjevali vsak semester ob inskripciji – vpisu v kolegije oz. k posameznim predmetom. Najbolj zanimivi so izvirne doktorske disertacije, ki jih hrani arhiv Filozofske fakultete, ter dokumenti o doktorskih izpiti, ob prebiranju katerih je moč najti zanimive podatke o življenjepisih kandidata, strokovni oceni, ocenjevalcih, zapisnike o opravljenih izpiti in celo zastavljena vprašanja ter ocene, ki so jih dosegli. Prof. Veber se pri tem uvršča v sam vrh, saj podatki kažejo, da je v tistem času dosegel zavidljivo število triindvajsetih doktorandov in s tem presegel svoje kolege tako na Filozofski fakulteti kot celotni univerzi.

Prvi predstojnik in profesor Oddelka za filozofijo Univerze v Ljubljani je svojo študijsko pot najprej oblikoval v Gradcu pri znanem avstrijskem filozofu eksperimentalne filozofije Alexiusu Meinungu, kjer je doktoriral in prejel nagrado za svoje delo. Ljubljanska univerza ga je za profesorja sprejela v poletnem semestru leta 1920. Tu je intenzivno razvijal moderno filozofijo in dal viden pečat generaciji intelektualcev med obema vojnama. Verjetno zato tudi mnenja o njem, da je vsak študent, ki je dal kaj nase, želel poslušati profesorja. Vse to priča o veličini in pomenu njegovega dela, kar je tudi jasno izraženo v knjigi, ki z različnimi vsebinami kaže nov pogled na ta del akademsko še dokaj neraziskane prezrte zgodovine. Ob pregledu kazala se nam ponujajo zanimive vsebine. Z uvodnim naslovom Knjigi na pot profesor Andrej Ule predstavi avtorjevo delo in prizadevnost pri zbiranju materiala ter poseže tudi v vsebinski del z nekaj besedami o profesorju Vebru, ki je bil pomemben visokošolski učitelj in mentor



ter filozofski vzor številnim mlajšim generacijam. V predgovoru je avtor poudaril, da mu je že delo v dunajskem arhivu, kjer je proučeval bodočo slovensko intelektualno elito in spoznaval njihovo veličino, dalo misliti, da je potrebno preučiti tudi naše doktorande, zato se je sam lotil te naloge. Sledi opis avtorjevega uvodnega dela z vsebinsko predstavitev knjige: od pregleda gradiva, ki je vezano na začetke študija med študijem in ob zaključku študija z doktoratom, do orisa pridobivanja akademskih stopenj tako na ljubljanski kot dunajski univerzi. Navedena so tudi natančna navodila, po katerih se je bilo mogoče vpisati na univerzo in na njej opravljati izpite. Ker so doktorati osrednja tema te monografije, ni moč prezreti tudi zgodovinskega poteka in razvoja svečanega dogodka promocije. Ob raziskavi doktorata avtor ugotavlja, da sta besedi »doktor« in »magister«, ki sta sinonima za učitelja, starejši od besede »univerza«, ki se je oblikovala v srednjem veku. Naziv magister so podeljevali na artističnih fakultetah na prvi akademski stopnji, na višjih fakultetah – pravni, teološki in medicinski – pa doktor. Pri tem pa je pomembno načelo, da je bila podelitev doktorata priznanje za kandidata, da ga univerzitetni učitelj, pri katerem je študiral, jemlje za sebi enakega. Sledi opis predpisov za dosego doktorata, ki je bil po fakultetah različen. Na filozofski fakulteti dunajske univerze so bili potrebni opravljeni trije strogi ustni izpiti rigorozni: iz praktične filozofije, matematike in fizike ter splošne zgodovine, kar kaže študijski načrt iz leta 1752. Omenjene študijske usmeritve so pozneje povzeli slovenski izobraženci, ki so delovali na teh univerzah, se habilitirali in s tem pomembno prispevali k nastajanju nove Univerze v Ljubljani. Čeprav je bila slednja ustanovljena šele ob začetku 20. stoletja v novi državi skupaj s Hrvati in Srbi, prva prizadevanja za njeno ustanovitev v slovenskem prostoru zaznavamo vse od konca 17. stoletja. Po avtorjevem mnenju pa je pri tem pomembno spoznanje, da to ni bil le politični boj, temveč je ideja o slovenski univerzi spodbudila k delu številne slovenske znanstvenike, intelektualce in raziskovalce vseh strok. Le-ti so skupno nastopali že v šestdesetih letih 19. stoletja, ko je bilo še posebej pereče univerzitetno vprašanje in so o njem razpravljali na dijaških shodih, taborih, v kranjskem deželnem zboru, državnem parlamentu, ljubljanski občini in drugje. Končno realizacijo je ideja dobila z ustanovitvijo Vseučiliške komisije pri Narodni vladi, ki je vodila zadnje priprave za ustanovitev univerze in je imela ob ustanovitvi pet fakultet. Filozofska fakulteta je bila ena izmed petih ustanovljenih fakultet. Poleg filozofskih, historičnih in jezikovnih ved je ob ustanovitvi vsebovala tudi matematiko in naravoslovje. Kot ugotavlja dr. Cindrič, je bila prva naloga omenjene fakultete vzpostavitev in oblikovanje stolic v takšnem obsegu, da so bili slušatelji usposobljeni za poučevanje na srednjih šolah, saj je fakulteta poleg znanstvenega dela izobraževala tudi za profesorje. Po prvem študijskem načrtu iz leta 1920 je bilo predvideno 18 strok oz. glavnih predmetov. Da pa bi fakulteta lahko izvajala študij na ljubljanski univerzi, je morala najprej poenotiti in izdelati nov izpitni red, ki je omogočil nadaljevanje študija tudi tistim študentom, ki so študirali na avstrijskih univerzah oz. so tu absolvirali študij. Nov, začasni izpitni red, ki se je moral prilagoditi še novim predpisom beograjske filozofske fakultete, je pripravil profesor jezikoslovja, dr. Fran Ramovš. Po tem načrtu je bilo potrebno za dosego doktorata pripraviti disertacijo in opraviti en strogi izpit iz glavnega in stranskega predmeta ter t. i. filozofikum – filozofsko pedagoški predizpit, ki so ga kandidati opravljali že v splošnem delu diplomskega izpita in je bil predpisan za opravljanje učiteljskega dela na srednjih šolah. Ti novi začasni predpisi so ostali v veljavi do sredine dvajsetih let, ko je bilo konec začasnega, slovenskim razmeram prilagojenega izpitnega in študijskega reda. Obveljali so predpisi filozofske fakultete beograjske univerze s spremembami in dopolnitvami do leta 1947, ki so urejali študijski proces. Po teh predpisih so polagali doktorske izpite tudi doktorandi prof. dr. Vebra, ki so predstavljeni v drugem delu knjige z obsežnimi arhivskimi podatki o študijski poti doktoranda. Navedeni so čas imatrikulacije, datum absolutorija in promocije. Sledi naslov disertacije, inškrpcije

oz. so navedeni profesorji in predmeti, ki jih je slušatelj poslušal, ter življenjepis (curriculum vitae), ki ga je napisal kandidat. Poročila so namenjena opisu disertacije ter opisu glavnih in stranskih rigorozov, ki jih je ocenila izpitna komisija oz. posamezni profesorji. Na koncu je navedena ocena in zastavljena vprašanja na ustnih izpitih, na katera je odgovarjal kandidat. Po teh zapisih so predstavljeni vsi Vebrovi doktorandi, uspešni filozofi, med katerimi so tudi imena kot npr. Alma Sodnik, Stanko Gogala, Leon Žlebnik, Rudolf Trofenik in drugi. Njihova doktorska dela, ki so dobro zastavljena in pravilno izpeljana, večinoma uporabljajo filozofsko-psihološko analizo človeške zavesti in delovanja, ki jo je Veber povzel po svojem avstrijskem učitelju Alexiusu Meinongu.

Oceno disertacij je ob koncu knjige prispeval dr. Bojan Žalec, dolgoletni raziskovalec življenja in dela dr. Vebra, ki je opozoril na velik nacionalni pomen teh del ter na kakovost in odličnost dr. Vebra kot profesorja in mentorja. Omenjeno je z vsebinskimi analizami disertacij potrdila tudi Tanja Pihlar v zadnjem prispevku z naslovom *Pot iz pozabe*.

Tea Anžur

## Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja

Radenci, 15.–17. april 2015

Mednarodna znanstvena konferenca z naslovom Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja se je tudi v letu 2015 odvijala v Hotelu Radin v Radencih. V treh dneh so se predstavili strokovnjaki in znanstveniki iz številnih držav, ki so prispevali tudi članke za objavo v zborniku konference (Nemčije, Avstrije, Madžarske, Poljske, Slovaške, Bosne in Hercegovine, Hrvaške in Srbije.). Mednarodna konferenca je potekala pod častnim pokroviteljstvom Mednarodnega arhivskega sveta med 15. in 17. aprilom 2015.

V uvodnem delu konference je prisotne pozdravil Ivan Fras, direktor Pokrajinskega arhiva Maribor. Sledili so pozdravi mag. Ivana Šijanča, direktorja podjetja Trevis d.o.o., generalnega sponzorja za področje klasičnega arhiviranja, in Boštjana Gaberca, direktorja podjetja Mikrografija d.o.o., generalnega sponzorja za področje dolgoročne hrambe gradiva. Konferenco je z otvoritvenim nagovorom in pozdravom odprla ministrica za kulturo Republike Slovenije, mag. Julijana Bizjak Mlakar.

Vodilna tema letošnje konference, ki ji je bil namenjen prvi dan konference, je bilo materialno varstvo arhivskega gradiva. V ta namen je direktor Pokrajinskega arhiva Maribor predstavil stanje materialnega varstva in prostorske pogoje v Pokrajinskem arhivu Maribor, kjer so razmere povečini neprimerne in je potreben temeljit razmislek o prihodnosti primerne varovanja arhivskega gradiva.

Osrednje predavanje o materialnem varstvu je podal vabljen predavatelj, predsednik ekspertne skupine za arhivske zgradbe in okolje pri Mednarodnem arhivskem svetu, Jonathan Rhys-Lewis iz Velike Britanije, ki je osvetlil probleme in rešitve v zvezi z materialnim varstvom in primerno hrambo arhivskega gradiva. Sledila so zanimiva predavanja, ki so obravnavala varovanje klasičnega (papirnega) arhivskega gradiva (preventivo in kurativo) kot tudi varovanje elektronskega arhivskega gradiva, kjer se morda še ne zavedamo dovolj nevarnosti, ki nanj prežijo. Svoje prispevke so tako podali Adrien P. Holl z Madžarske, dr. Tadeja Matos z Inštituta za mikrobiologijo in imunologijo, Sanja Androić, mag.



Marko Potokar in Boštjan Špehonja, dr. Jasna Malešič ter Ivan Gale iz Slovenije, James Lowry iz Velike Britanije, Alexander Rych in dr. Josef Riegler iz Avstrije ter dr. Izet Šabotić iz Bosne in Hercegovine.

Novost konference je predstavljala sekcija predstavitev na posterjih. Deset prispevkov je bilo predstavljenih na posterjih, ki so bili v avli pred Kongresno dvorano na ogled vse tri dni konference, avtorji pa so jih s kratko 10-minutno predstavitvijo predstavili tudi v Kongresni dvorani.

Drugi in tretji dan konference sta bila razdeljena na dve sekciji, od katerih je bila ena namenjena ustvarjalcem arhivskega gradiva, druga pa arhivskim strokovnim delavcem. Za ustvarjalce arhivskega gradiva je bila pripravljena delavnica na temo notranjih pravil, kjer so predavatelji iz Arhiva Republike Slovenije razložili potek upravnega postopka potrjevanja notranjih pravil in izkušnje, ki so jih že pridobili. V drugem delu delavnice pa je bil poudarek na praktični pripravi notranjih pravil. Ustvarjalci arhivskega gradiva so se v petkovi sekciji seznanili še s projektom slovenskega elektronskega arhiva, ki se v letošnjem letu končuje, predavanja pa so zajela še poslovanje v sodstvu (dr. Jelka Melik, Arhiv Republike Slovenije), gledališčih (dr. Bojan Himmelreich, Zgodovinski arhiv Celje), zdravstvenih ustanovah (Žarko Štrumbl, mag. Gašper Šmid, Arhiv Republike Slovenije), uvajanje e-računov (dr. Miroslav Novak, Pokrajinski arhiv Maribor) ter prevzemanje arhivskega gradiva v arhive (dr. Anna Krzemińska, Poljska akademija znanosti; mag. Aljoša Nikl, Univerzitetna knjižnica Maribor; ddr. Azem Kožar, Bosna in Hercegovina).

Sekcija za arhivske strokovne delavce je v dveh dneh obravnavala precej aktualnih strokovnih vprašanj. V prvem delu so se s strokovnimi problemi ukvarjali dr. Alenka Šaupertl s Filozofske fakultete v Ljubljani, mag. Zdenka Semlič Rajh iz Pokrajinskega arhiva Maribor, mag. Aida Škoro Babić iz Arhiva Republike Slovenije ter dr. Peter Pavel Klasinc. Predstavljene so bile tudi novice, ki jih prinaša nova različica programa scopeArchiv, dr. Bogdan Florin Popovici iz Romunije, mag. Boris Domajnko ter dr. Miroslav Novak pa so prikazali nekaj funkcionalnosti programa, ki so pri popisovanju arhivskega gradiva lahko zelo koristne.

S strokovno obdelavo arhivskega gradiva so se ukvarjali tudi preostali predavatelji, ki so svoje prispevke predstavili še zadnji dan konference, med njimi mag. Sonja Anžič Kemper iz Mestnega arhiva Pforzheim v Nemčiji, Zorica Netaj iz Arhiva Jugoslavije ter Omer Zulić in Selma Isić iz Arhiva Tuzelskega kantona. Kot vsako leto je bil del konference posvečen tudi avdio-vizualnemu gradivu, kjer so strokovnjaki z RTV-Slovenija predstavili novice na področju tako klasičnega kot tudi digitalnega fotografskega in video gradiva.

V 14. zborniku recenziranih znanstvenih prispevkov mednarodne konference, ki je potekala pod naslovom Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, so objavljeni vsi prispevki mednarodne konference v Radencih. Prispevki so napisani v slovenskem, hrvaškem, srbskem, bosanskem, nemškem in angleškem jeziku z izvlečki v slovenskem in angleškem jeziku. Povzetki prispevkov so v angleškem jeziku.

Zbornik konference je klasificiran kot »zbornik recenziranih znanstvenih prispevkov mednarodne konference«. Anonimni recenzijski postopek je tako 24 prispevkov klasificiral v kategorijo »objavljeni znanstveni prispevek na konferenci«, 15 prispevkov v kategorijo »objavljeni strokovni prispevek na konferenci« ter dva prispevka v kategorijo »drugo«. Uredniški odbor zbornika se je že v letu 2012 načrtno odločil, da bo skušal dvigniti že doseženo raven objavljenih prispevkov na raven znanstvenih prispevkov. S tem je želel neposredno pripomoči k boljši metodologiji dela in obravnavanja arhivskih strokovnih problemov in vplivati nanjo.

V letu 2015 je zbornik prvič izšel samo na elektronskih medijih. Izdan je bil kot elektronski vir na CD-ROM-u v nakladi 350 izvodov ter kot spletni vir, ob-



javljen na spletni strani Pokrajinskega arhiva Maribor (<http://www.pokarh-mb.si/si/s/164/zbornik-mednarodne-konference-radenci-2015.html>). Zgoščenska in spletna izdaja zbornika, ki ga je izdal in založil Pokrajinski arhiv Maribor, vsebujeta 41 prispevkov avtorjev.

Nina Gostenčnik

## Papierkrieg: Quellen zur Geschichte des Ersten Weltkrieges in Archiven Österreichs, Deutschlands und Tschechiens. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 57 (2014)

57. številka Obvestil Državnega arhiva Avstrije je posvečena virom za zgodovino prve svetovne vojne. Na ta način so pri Generalni direkciji omenjenega arhiva obeležili stoto obletnico začetka velike vojne. Zbornik obsega 299 strani in je v A5-formatu, poleg besedila je v njem tudi 16 črno-belih slik. Naslovnico krasi fotografija iz Zbirke slik in avdiovizualnih posnetkov prve svetovne vojne, ki jo hrani Dunajski vojaški arhiv (Wiener Kriegsarchiv), prikazuje pa črnogorske žene s culami. Izmed ostalih slik velja izpostaviti fotografijo pripadnikov 2. domobranskega pehotnega polka pri Lepeni iz leta 1915 (posneto torej na soški fronti) ter fotografijo ruskih vojaških ujetnikov med gradnjo ceste blizu Solno-grada (Salzburg).

Zbornik zajema gradivo iz 12 arhivskih ustanov Avstrije, Nemčije in Češke, uvodna beseda je pripadla Rudolfu Jeřábku iz Arhiva Republike (Archiv der Republik) kot posebne enote avstrijskega državnega arhiva. Jeřábek opozarja, da gre pri predstavitvi virov kljub precej specifični tematiki vendarle za dokaj splošen, površinski pregled. Predstavljeno ni samo spisovno gradivo upravne in pravosodne oblasti, temveč tudi gradivo slikovnih zbirk, različnih pričevanj, strankarskih in društvenih dokumentov, zapuščin ipd., vse to na nivoju arhivskih fondov oz. zbirk, podfondov ali serij.

Gerhard Gonsa predstavlja vire Dunajskega hišnega, dvornega in državnega arhiva (Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv – HHStA). Največji poudarek daje virom za avstrijsko zunanjepolitično zgodovino prve svetovne vojne – slednji so v fondu zunanjega ministrstva (npr. zaupna korespondenca Dunaja z Berlinom, St. Peterburgom, Rimom itd., analize in poročila o dogajanju v državah, vpletenih v vojno, problematika vojnih ujetnikov, problematika v tujini interniranih Avstrijcev, nadzor nad poročanjem tujih medijev itd.). V sklepnem delu prispevka je predstavljeno tudi ostalo, za prvo svetovno vojno pomembno gradivo – dnevniki, spomini ali korespondence posameznih politikov, diplomatov, uradnikov in drugih pomembnejših osebnosti, zapuščine članov cesarske družine, zbirka državnih pogodb, dokumenti iz cesarjevega kabineta ipd.

Vojne vire, ki jih hrani državni Narodni arhiv v Pragi (Národní archiv, do leta 2004 Osrednji državni arhiv v Pragi (Státní ústřední archiv v Praze)), predstavljata Milan Vojáček in Jan Kahuda. Gre za gradivo češke osrednje in deželne uprave. V gradivu vseh za prvo svetovno vojno pomembnih fondov je moč najti dokumente v zvezi z razpoloženjem ljudstva, protivojnimi protesti in drugimi zborovanji, oskrbo prebivalstva, pregonom državnih sovražnikov, gospodarskim stanjem, nadzorom nad mediji, vojaško mobilizacijo, oskrbo in transportom vojakov, diplomatskimi stiki s tujino, političnim dogajanjem v drugih državah ipd. S področja deželne uprave je v prispevku predstavljeno gradivo Deželnega zbora (Zemský výbor), ki obsega zadeve v zvezi z vojnimi posojili, medicinsko in drugo oskrbo ranjenih ali ujetih vojakov, zasego bakra in transportne živine itd. Ob koncu prispevka je v zelo strnjeni obliki naštet tudi gradivo drugih čeških arhivov na temo prve svetovne vojne.

Sledi predstavitev gradiva sedmih avstrijskih deželnih arhivov: gradiščanskega (avtor prispevka je Michael Perschy), koroškega (Thomas Zeloth), gornjeavstrijskega (Cornelia Sulzbacher), solnograškega (Oskar Dohle), štajerskega



(Wolfgang Weiss), vorarlberškega (Wolfgang Weber) ter dunajskega mestnega in deželnega arhiva (Karl Fischer).

Izmed omenjenih ima prvi arhiv zaradi teritorialne pripadnosti Gradišćanske ogrskemu delu monarhije svojevrstno strukturo upravnih fondov, veliko dokumentov pa je tudi v madžarskem jeziku. Avtor v uvodnem delu prispevka na kratko razloži razvoj uprave v nekdanji Ogrski po letu 1848 in poznejše spremembe po razpadu monarhije. V nadaljevanju poda seznam fondov, ki vsebujejo gradivo iz časa prve svetovne vojne – to so npr. fond Gospoščina Battyány Kittsee, skupina fondov občin (klasificiranih po geografski legi od severa proti jugu), s področja uprave opozori na gradivo v zvezi s priključitvijo Gradišćanske k Avstriji (dokumenti o ljudskih zborovanjih, spomenice ipd.), tu je še gradivo političnih strank, gradivo s področja šolstva, omeni tudi zapuščine (tako je npr. Gustav Gewinner zapustil bogato zbirko vojaških kart), iz gradiva zbirke nekdanjega deželnega muzeja pa avtor opozori na posamezne plakate, letake, fotografije, razglase itd.

Tudi celovški Koroški deželni arhiv (Kärntner Landesarchiv) ima določeno posebnost, saj je bila Koroška edina današnja avstrijska zvezna dežela, kjer je med prvo svetovno vojno potekala fronta, vojaški spopadi na Koroškem pa so se nadaljevali tudi po premirju, saj je na jugu potekala »obrambna vojna« (Abwehrkampf) zoper jugoslovansko okupacijo. Avtor zato v sklopu pregleda virov iz prve svetovne vojne predstavlja tudi gradivo iz let 1918–1921. S področja deželne uprave gre za gradivo koroške vlade in njenih organov, deželnega zbora ter okrajnih glavarstev (Borovlje (Ferlach), Celovec (Klagenfurt), Beljak (Villach), Velikovec (Völkermarkt), Volšperk (Wolfsberg)), od arhivskih zbirk pa izpostavi gradivo o boju za koroško mejo, zbirko dokumentov o padlih vojakih ter gradivo udeležencev vojaških spopadov (dnevnik, spomini, korespondenca, fotografsko in grafično gradivo itd.). Tu je še gradivo različnih združenj in društev (vojnih vdov, brambovcev, invalidov ipd.) ter zapuščine.

Za preučevanje virov, ki se nanašajo na ozemlje današnje Slovenije, je poleg koroškega pomemben tudi graški Štajerski deželni arhiv (Steiermärkisches Landesarchiv). S področja deželne uprave je to gradivo državnega namestništva in deželne vlade, deželnega zbora in okrajnih glavarstev (mdr. tudi šest škatel fonda Okrajno glavarstvo Maribor), ki se dotika številnih področij življenja – družbenopolitičnega, gospodarskega, kulturnega, zdravstvenega, šolskega, vojaškega idr. Kar se tiče pravosodja, sta navedena samo fonda Deželno sodišče Gradec in Finančna prokuratura Gradec. Na področju fondov korporativnih teles in zasebnih arhivov lahko najdemo spisovno gradivo mest, občin, trgov, župnij itd., tudi gradivo osebnih in družinskih fondov ter zapuščin. Izpostaviti velja gradivo 47. pehotnega polka, katerega naborni okraj je bil Maribor, gradivo pa vsebuje vojaške karte, vojne dnevnike, častniška povelja, fotografije z bojišč in družabnih srečanj vojakov, krajinske slike in osebne portrete. Od arhivskih zbirk pa so npr. našteje zbirke plakatov, razglednic, portretov, rokopisov, zbirka 20. stoletja (ki obsega praktično vse zvrsti gradiva) in časopisna zbirka (kjer izstopajo digitalizirani izvodi lista Kleine Zeitung 1914–1918).

Nemčija je v zborniku zastopana z Oddelkom vojaškega arhiva Zveznega arhiva (Bundesarchiv). Oddelek ima sedež v Freiburgu, filmsko gradivo pa hranijo v Berlinu. Večina gradiva oddelka v Freiburgu se nanaša na nemško (prusko) vojsko ter na njeno bojno delovanje na kopnem, morju in v zraku. Avtor prispevka je Thomas Menzel.

Gradivo Dunajskega vojnega arhiva (Wiener Kriegsarchiv) predstavlja njegov direktor Christoph Tepperberg. Kar se tiče dokumentov vojaške narave, lahko dunajski arhiv označimo za enega najpomembnejših vojnih (vojaških) arhivov v Evropi. Obsega namreč gradivo vojaških centralnih in območnih poveljstev, gradivo mornarice ter zbirke vojaških zapuščin, kart in slik/fotografij. Skupna količina gradiva je okoli 50 tekočih kilometrov, od tega se približno polovica gradiva nanaša na čas prve svetovne vojne (in tudi na ozemlje današnje

Slovenije). Gradivo omenjenega arhiva pa ni pomembno samo z vidika preučevanja vojaškega dogajanja, temveč sega tudi na civilno področje (npr. zbirka letakov, plakatov in časopisnih izrezkov, slikovna in avdiovizualna zbirka, dokumenti o civilistih, zaposlenih v vojaški industriji, ipd.).

Martin Prieschl predstavlja vire za zgodovino prve svetovne vojne iz Arhiva 2. domobranskega pehotnega polka (Landwehrinfantrieregiment) v Linzu. Ker je bil polk udeležen tudi v bojih na soški fronti, je lahko gradivo posebej zanimivo tudi za Slovence. Sestavljajo ga dokumenti gornjeavstrijskih prostovoljnih strelcev in linškega brambovstva (poročila, dnevniki, pesmarice, razglednice, pisma ipd.), fotografsko gradivo, zbirka osmrtnic in zapuščine.

V zborniku podan seznam gradiva služi le kot izhodišče za uporabnike, ki bi hoteli preučevati vire za zgodovino prve svetovne vojne. V posameznih arhivih so za navedene fonde in zbirke na voljo tudi različno kakovostni iskalni pripomočki. Ponekod gradivo še niti ni popisano v zadovoljivi meri, drugje pa je moč brskati in poizvedovati po informacijah o gradivu tudi prek spleta. Ker so med dokumenti v gradivu predstavljenih arhivov tudi taki, ki se nanašajo na slovensko ozemlje, je zbornik lahko koristen tudi za slovenske raziskovalce, tako tiste, ki preučujejo vojaško zgodovino, kot tudi tiste, ki raziskujejo civilno sfero.

Boštjan Zajšek

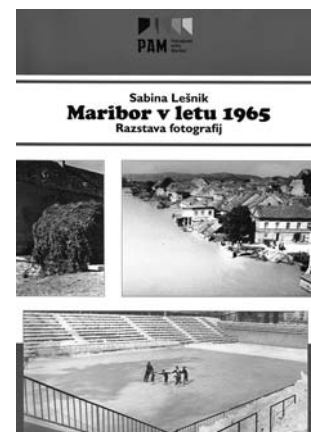




## Maribor v letu 1965: razstava fotografij

Razstava in razstavni katalog. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2015, 40 strani

Podoba mesta Maribor pred petimi desetletji na dokumentaren način prikazuje črno-bele fotografije, ki so od 15. septembra 2015 na ogled v razstavišču Per Gradus v Pokrajinskem arhivu Maribor in na svetovnem spletu. Razstavo sem pripravila Sabina Lešnik. Spletno postavitev razstave in oblikovanje kataloga je pripravila višja arhivistka Nina Gostenčnik. Fotografije na razstavi so iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor. Nekaj fotografij je iz arhiva Dravskih elektrarn Maribor. Pri pripravi klasične razstave v razstavišču običajno naredimo izbor arhivskega gradiva. Veliko zanimivega gradiva tako ne predstavimo javnosti. V Pokrajinskem arhivu Maribor smo se zato tokrat prvič odločili, da poleg klasične razstave pripravimo še spletno razstavo, na kateri lahko količinsko predstavimo več arhivskega gradiva. Razstava Maribor v letu 1965 je razdeljena na dva sklopa. Prvi sklop razstave je spletna predstavitev več kot 150 digitaliziranih in kronološko urejenih fotografij Maribora, ki so na ogled na spletni strani Pokrajinskega arhiva Maribor. Bližnjica do razstave je na povezavi <http://www.pokarh-mb.si/si/s/176/maribor-v-letu-1965.html>. Fotografije, ki so natančno datirane in zaradi spletne predstavitve opisane le s kratkim naslovom, nas popeljejo na sprehod skozi mesto od januarja do decembra 1965. Drugi sklop razstave je klasična razstava na panojih v razstavišču Per Gradus v Pokrajinskem arhivu Maribor, ki se vije po stopnišču Pokrajinskega arhiva Maribor. Predstavljen je izbor fotografij mesta z opisom dogajanja v mestu. Fotografije dajejo obiskovalcu razstave vtis, da so leta 1965 v Mariboru veliko gradili, rušili in spreminjali. Na začetku razstave vidimo fotografije zunanosti leta 1964 zgrajenega Doma družbenopolitičnih organizacij okraja Maribor na Prešernovi ulici 17. Predstavljene so še fotografije notranosti doma. Decembra 1964 je tu potekal delovni plenom Festivala Kurirček. Ker je prvotna notranja oprema doma še danes delno ohranjena, predstavljamo na razstavi tudi fotografije notranosti stavbe iz leta 2015. Danes v stavbi domuje Institut informacijskih znanosti Maribor. Leta 1965 so v Mariboru začeli z gradnjo jezusa v Melju ter z gradnjo dovodnega kanala hidroelektrarne v Zlatoličju. Gradnja jezusa je bilo zahtevno in naporno delo, kar potrjujejo tudi fotografije iz leta 1965. Avtomobili in tovornjaki leta 1965 v Mariboru niso bili redkost, zanje so gradili tudi bencinske črpalke. Toda gradnjo majhne Petrollove bencinske črpalke v križišču Gosposvetske ceste in Urbanske ceste so ustavili bližnji stanovalci. Na razstavi je predstavljen lep situacijski načrt nikoli zgrajene bencinske črpalke in fotografije prostora pred in med gradnjo. Po dokončanju hidroelektrarne Zlatoličje se je v Mariboru dvignila gladina Drave, zato so leta 1965 utrjevali oba bregova Drave. Potekala so tudi zaključna dela na magistrali in dovoznih cestah ob leta 1963 zgrajenem Titovem mostu. Dokumentirana je tudi nerodnost, ko je zaradi navožene zemlje prišlo do zloma betonske plošče zbiralnega bazena glavnega odvodnega kanala na desnem bregu Drave. Leta 1965 so Maribor kar dvakrat prizadele hude poplave, ki so bile posledice močnega deževja. Najbolj so bili prizadeti prebivalci na Lentu, poplavilo je tudi tovarne v Melju. Pokrajinski arhiv Maribor hrani veliko fotografij, ki prikazujejo obsežnost poplav na Lentu. Fotografije poplavljenega industrijskega bazena v Melju so iz arhiva Dravskih elektrarn Maribor. Investitorja Elektro Maribor in Dravske elektrarne Maribor sta se julija 1965 odločila, da gradnjo skupne poslovne zgradbe na Vetrinjski ulici 2 prekineta, čeprav sta imela dovolj sredstev za dokončanje gradnje. Fotografije prikazujejo stavbišče, nedograjeno zgradbo in pogled z Glavnega trga. Maja 1965 so v Mariboru porušili staro pritlično stanovanjsko hišo na Ruški cesti 2,



ki je deloma stala na pločniku. Čeprav so od lastnikov zahtevali, da rušitev opravijo na sodoben način, na fotografijah lahko vidimo, da pri rušenju ostrejša hiše pred hišo stoji le voz s konjsko vprego. Tudi v mariborski bolnišnici so gradili in spreminjali. Julija 1965 so zgradili novo sodobno stavbo oddelka za patološko morfologijo in uredili nov vhod v bolnišnico ob Ljubljanski ulici. Vhod krasijo betonske vaze s cvetjem, ki so stale tudi na drugih prostorih v mestu in jih vidimo na številnih fotografijah mesta. Leta 1965 so v Mariboru (tako kot tudi drugod po Sloveniji) začeli z gradnjo montažnih stanovanjskih blokov po sistemu Jugomont. Prve bloke so zgradili ob Ljubljanski ulici. Fotografije prikazujejo gradbišče pred začetkom gradnje, gradnjo in dokončane bloke v Goriški ulici. Januarja 1965 se je v novo zgradbo na Grajski ulici 7 preselil Zavod za urbanizem Maribor. Gradbeni arhiv in gradbeno fototeko je na zavodu urejal geodet in amaterski fotograf Anton Vončina. Večina fotografij na razstavi je iz fonda Zavod za urbanizem Maribor, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor. V lepo urejeni in obsežni fototeki so tudi fotografije nove zgradbe in fotografije, ki prikazujejo delo zavoda. Aprila 1965 je v Mariboru potekal Prvi sejem notranje transportne opreme, kjer so se predstavila podjetja iz Jugoslavije. Fotografije prikazujejo odprtje sejma, razstavišče (transporterji, transportna vozila, drobni izdelki za transport – npr. žičnate košarice za steklenice), transport v proizvodnji in tekmovanje voznikov viličarjev. Jeseni leta 1965 je na sejmišču ob Dravi potekala prireditev z naslovom Vesela jesen. Zvrstile so se različne zabavne in glasbene prireditve. Pripravili so tudi turistično razstavo in kmetijsko razstavo. Fotografija prikazuje lesene vinske sodčke na Trgu svobode, ki vabijo obiskovalce na prireditev. Da je razstavišče dopoldne res samevalo, vidimo na fotografijah na razstavi. Razstavo Maribor v letu 1965 obišejo tudi obiskovalci, ki se spominjajo velikih poplav na Lentu leta 1965. Eden od obiskovalcev je Pokrajinskemu arhivu Maribor podaril deset digitaliziranih fotografij, ki prikazujejo obsežnost poplav v Melju.

Sabina Lešnik

**ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE**

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1  
telefon: (01) 241 42 00  
e-pošta: arhivskodrustvoslovenije@gmail.com  
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

**ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE**

1127 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p. p. 21  
telefon: (01) 241 42 00  
telefaks: (01) 241 42 76  
e-pošta: ars@gov.si  
domača stran: www.arhiv.gov.si

**Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 1  
telefon: (01) 241 42 87

**INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE**

1000 Ljubljana, Metelkova 4  
telefon: (01) 478 79 01  
e-pošta: gp.irskm@gov.si

**NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA**

1000 Ljubljana, Krekov trg 1  
telefon: (01) 234 75 70  
telefaks: (01) 234 75 80  
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si  
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

**NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR**

2000 Maribor, Koroška cesta 1  
telefon: (05) 90 80 120  
telefaks: (02) 252 30 92  
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija.maribor.si  
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/  
index.php/skofijska-kurija

**POKRAJINSKI ARHIV KOPER**

6000 Koper, Kapodistrijski trg 1  
telefon: (05) 627 18 24  
telefaks: (05) 627 24 41  
e-pošta: arhiv.koper@gmail.com  
domača stran: www.arhiv-koper.si

**Enota Piran**

6330 Piran, Savudrijska 5  
telefon: (05) 673 28 40

**POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR**

2000 Maribor, Glavni trg 7  
telefon: (02) 228 50 00  
telefaks: (02) 252 25 64  
e-pošta: info@pokarh-mb.si  
domača stran: www.pokarh-mb.si

**Enota za Koroško**

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a  
telefon: (05) 994 29 43  
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

**Enota za Prekmurje**

9220 Lendava, Glavna ulica 5,  
Dolina pri Lendavi  
telefon: (02) 575 14 05  
telex: (02) 575 14 03  
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

**POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI**

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3  
telefon: (05) 335 87 60  
telefaks: (05) 302 77 38  
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si  
domača stran: www.pa-ng.si

**ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER**

6001 Koper, Trg Brolo 11, p. p. 114  
telefon: (05) 611 72 04  
telefaks: (05) 627 10 59  
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si  
domača stran: www.kp.rkc.si/index.php/content/  
display/392/20/20

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ  
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12  
telefon: (01) 241 85 80  
telefaks: (01) 241 86 60  
domača stran: www.uni-lj.si/o\_univerzi\_v\_ljubljani/  
univerzitetni\_arhiv.aspx

**ZGODOVINSKI ARHIV CELJE**

3000 Celje, Teharska cesta 1  
telefon: (03) 428 76 40  
telefaks: (03) 428 76 60  
e-pošta: zg.arhiv-celje@guest.arnes.si  
domača stran: www.zac.si

**ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA**

1001 Ljubljana, Mestni trg 27, p. p. 1614  
telefon: (01) 306 13 17, 306 13 03  
telefaks: (01) 426 43 03  
e-pošta: zal@zal-lj.si  
domača stran: www.zal-lj.si

**Enota za Gorenjsko**

4000 Kranj, Savska cesta 8  
telefon: (04) 280 59 00  
telefaks: (04) 202 44 48  
e-pošta: zal.kra@guest.arnes.si

**Enota za Dolenjsko in Belo krajino**

8000 Novo mesto, Skalického ulica 1  
telefon: (07) 394 22 40  
telefaks: (07) 394 22 48  
e-pošta: zal.nme@guest.arnes.si

**Enota v Škofji Loki**

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c  
telefon: (04) 506 07 00  
telefaks: (04) 506 07 08  
e-pošta: zal.skl@guest.arnes.si

**Enota v Idriji**

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2  
telefon: (05) 372 22 70  
telefaks: (05) 372 22 71  
e-pošta: zal.idr@guest.arnes.si

**ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU**

2250 Ptuj, Vičava 5  
telefon: (02) 787 97 30  
telefaks: (02) 787 97 40  
e-pošta: zgod.arhiv-ptuj@guest.arnes.si  
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

